

การศึกษาองค์ประกอบ และการส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย
ด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาคุณวุฒิบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย
พฤษภาคม 2554

การศึกษาองค์ประกอบ และการส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย
ด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย
พฤษภาคม 2554
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การศึกษาองค์ประกอบ และการส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย
ด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA

0

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาคุณวุฒิบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย

พฤษภาคม 2554

สุกัลยา สุเมธอ. (2554). การศึกษาองค์ประกอบ และการส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA. ปริญญาโท กศ.ด. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม: รองศาสตราจารย์ ดร.สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์, รองศาสตราจารย์ ดร.บุญเชิด ภิญโญอนันตพงษ์, พระรองศาสตราจารย์ ดร.ชาติรี เหมพนโธ.

การวิจัยครั้งนี้ มีความมุ่งหมายสำคัญเพื่อศึกษาองค์ประกอบ และส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปี โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจะเชิงเทรา เขต 2 จำนวน 2,160 คน และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ แบ่งเป็น 2 ชุด ชุดที่ 1 จำนวน 652 คน ได้มาจากการสุ่มอย่างง่าย และชุดที่ 2 จำนวน 20 คน ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง เฉพาะผู้ที่มีคะแนนคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ต่ำ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย และแบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ ของเด็กปฐมวัย ซึ่งมีค่าความเชื่อมั่นรายด้านและโดยรวม เท่ากับ .93, .93, .93 .97 และ .98 ตามลำดับ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ประกอบด้วย การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis : CFA)(LISREL 8.72) การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบวัดซ้ำทางเดียว (One Way Repeated ANOVA) และ BONFERRONI

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. พรหมวิหารสี่ ด้านเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา และโดยรวมของเด็กปฐมวัยมีการแสดงออก ได้ด้วยตนเองเป็นบางครั้งและต้องให้ผู้อื่นบอกเป็นบางครั้งทุกด้านและโดยรวม (M=3.29, 3.06, 3.22 2.99 และ 3.14 ตามลำดับ) และผลการวิเคราะห์ยืนยันองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ มีโมเดลการวัดประกอบด้วยองค์ประกอบสี่ด้าน มีความเหมาะสมพอดีกับข้อมูลเชิงประจักษ์ทั้งอันดับ 1 และอันดับ 2 แสดงว่า แบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่สามารถวัดองค์ประกอบพรหมวิหารสี่คือด้านเมตตา ด้านกรุณา ด้านมุทิตา และด้านอุเบกขาได้

2. รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ประกอบด้วยขั้นตอนการเรียนรู้ 4 ขั้นตอน คือ ขั้นทบทวนประสบการณ์ ขั้นปรับพฤติกรรม ขั้นร่วมมือแก้ปัญหา และขั้นประยุกต์ใช้ความรู้

3. ผลการใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สามารถส่งเสริมพรหมวิหารสี่ให้เด็กปฐมวัยมีคุณลักษณะของพรหมวิหารสี่ ที่เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นทุกด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ $p < .01$ โดยส่งผลต่อพรหมวิหารสี่ด้านเมตตา ด้านกรุณา ด้านมุทิตา ด้านอุเบกขาทุกด้าน และโดยรวมคิดเป็นร้อยละ 93, 95, 93, 93, และ 96 ตามลำดับ

A STUDY AND ENHANCEMENT OF THE FOUR PRINCIPLES OF VIRTUOUS
EXISTENCE OF YOUNG CHILDREN THROUGH RACA INSTRUCTIONAL MODEL

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Doctorate of Education Degree in Early Childhood Education
at Srinakharinwirot University

May 2011

Sukanlaya Sucher. (2011). *A Study And Enhancement of The Four Principles of Virtuous existence of Young Children Through RACA Instructional Model*. Dissertation, Ed.D. (Early Childhood Education). Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor Committee: Assoc.Prof.Dr. Sirima Pinyoanuntapong, Assoc.Prof.Dr. Boonchird Pinyoanuntapong, Assoc.Prof.Dr. Chatri Hemphanatho.

The purpose of this research was to study the factors and promotion of Promwihansi (four sublime states of mind) of preschool children using RACA learning and teaching model. The population was 2,160 second year kindergarten students, with 5-6 years of age, of schools under Chachoengsao Office of Educational Service Area 2. The sample used in the study was divided into 2 sets. In the 1st set, 652 students were obtained by simple random sampling while 20 students of 2nd set were selected by purposive sampling from those who only had low score of Promwihansi attributes. The instruments were RACA learning and teaching model to promote Promwihansi of preschool children and an evaluation form for Promwihansi attributes of preschool children with the reliabilities, in individual areas and in general, of .93, .93, .93 .97 and .98 respectively. The data were analyzed by using confirmatory factor analysis (CFA) (LISREL 8.72), one way repeated ANOVA and BONFERRONI.

The results of research were as follows.

1. Regarding Promwihansi in the areas of Metta (loving-kindness), Karuna (compassion), Muthita (sympathetic joy), and Ubekkhā (equanimity), the preschool children could express them sometimes by themselves and sometimes by others (M=3.29, 3.06, 3.22 2.99 and 3.14 respectively). From the confirmatory factor analysis of Promwihansi, the factor measurement model of 4 areas was appropriate with empirical data of both 1st and 2nd orders. This showed that the evaluation form for Promwihansi attributes could measure the factors of Promwihansi in the areas of Metta, Karuna, Muthita , and Ubekkhā.

2. RACA learning and teaching model to promote the Promwihansi of preschool children comprised 4 learning steps of experience review, behavior adjustment, problem-solving involvement, and knowledge application.

3. According to the use of RACA learning and teaching model, the model could promote preschool children the Promwihansi attributes with better changes in all areas with statistical difference at the level of $p < .01$. It affected Promwihansi in all areas of Metta, Karuna, Muthita, and Ubekkhā and also in general with 93, 95, 93, 93, and 96 percents respectively.

ปริญญาบัตร
เรื่อง
การศึกษาองค์ประกอบ และการส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย
ด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA
ของ
สุกัลยา สุเมธ

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษาคุณวุฒิปบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมชาย สันติวัฒนกุล)

วันที่.....เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2554

คณะกรรมการควบคุมปริญญาบัตร

คณะกรรมการสอบปากเปล่า

.....ประธาน
(รองศาสตราจารย์ ดร.สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์)

.....ประธาน
(ศาสตราจารย์ ดร.อารี สัตถ์หนวี)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.บุญเชิด ภิญโญอนันตพงษ์)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์)

.....กรรมการ
(พระรองศาสตราจารย์ ดร.ชาติรี เหมพนโธ)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.บุญเชิด ภิญโญอนันตพงษ์)

.....กรรมการ
(พระรองศาสตราจารย์ ดร.ชาติรี เหมพนโธ)

.....กรรมการ
(อาจารย์ ดร.สุจินดา ขจรรุ่งศิลป์)

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดี ด้วยความกรุณาอย่างสูงจาก รองศาสตราจารย์ ดร.สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์ รองศาสตราจารย์ ดร.บุญเชิด ภิญโญอนันตพงษ์ และ พระรองศาสตราจารย์ ดร.ชาติรี เหมพนโธ ที่ให้คำปรึกษา คำแนะนำในการตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยความเอาใจใส่เป็นอย่างดีมาโดยตลอด ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของท่านเป็นอย่างยิ่ง จึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณศาสตราจารย์ ดร.อารี สัตถ์หวี และอาจารย์ ดร.สุจินดา ขจรรุ่งศิลป์ ที่ท่านกรุณาเสียสละเวลาเป็นกรรมการสอบพร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะที่มีคุณค่า ทำให้ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และขอกราบขอบพระคุณอาจารย์สาขาการศึกษาปฐมวัยทุกท่านที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้ และให้คำปรึกษาแก่ผู้วิจัยตลอดระยะเวลาของการศึกษา

ขอกราบขอบพระคุณผู้เชี่ยวชาญทุกท่านที่ได้ให้ความอนุเคราะห์สละเวลาให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัย และผู้เชี่ยวชาญทุกท่านที่ได้อนุเคราะห์ช่วยเหลือในการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

ขอกราบขอบพระคุณคณะผู้บริหาร คณะครู และขอขอบคุณนักเรียนอนุบาลโรงเรียน วัดท่าเกวียน โรงเรียนวัดเสม็ดเหนือ โรงเรียนวัดสว่างบวรวิทย์โยน โรงเรียนอนุบาลวัดปิตุลาริราช-รังสฤษฏี โรงเรียนวัดบวรพระเนตรโรจน์อุปถัมภ์ โรงเรียนวัดเกตศโมสร โรงเรียนวัดบนประจางอนุสรณ์ และโรงเรียนวัดดอนทอง ที่ให้ความร่วมมือในการทำวิจัยครั้งนี้

ขอขอบคุณเพื่อน ๆ นิสิตปริญญาเอก สาขาการศึกษาปฐมวัย รุ่นที่ 4 ที่คอยช่วยเหลือและให้กำลังใจ ทำให้การศึกษาและการวิจัยลุล่วงไปด้วยดี

ท้ายสุดขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อเสนอ และคุณแม่ยุพี สุเมธ และคุณแม่อุไรวรรณ ศุภผลศิริ และขอขอบคุณพี่น้องครอบครัวสุเมธ สามี ลูกสาวและเพื่อนๆ ตลอดจนเจ้าหน้าที่โรงเรียนอนุบาลสุเมธทุกคนที่เป็นกำลังใจ สนับสนุน และอยู่เบื้องหลังความสำเร็จในครั้งนี้

สุกัลยา สุเมธ

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง.....	1
คำถามการวิจัย.....	6
ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	6
ความสำคัญของการวิจัย.....	6
ขอบเขตของการวิจัย.....	7
ประชากรที่ใช้ในการวิจัย.....	7
กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย.....	7
ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย.....	8
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	9
สมมติฐานของการวิจัย.....	10
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	10
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	16
ความรู้เกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรมทางพุทธศาสนา.....	18
ความหมายของคุณธรรมและจริยธรรม.....	18
ความสำคัญของคุณธรรมและจริยธรรม.....	19
องค์ประกอบของคุณธรรมและจริยธรรม.....	20
คุณลักษณะทางคุณธรรมและจริยธรรมที่พึงประสงค์.....	21
หลักการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม.....	24
การประเมินพฤติกรรมคุณธรรมและจริยธรรม.....	31
ทฤษฎีที่เกี่ยวกับคุณธรรมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย.....	34
ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจต์.....	34
ทฤษฎีพัฒนาการเชิงเหตุผลทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก.....	36
ความรู้ที่เกี่ยวกับคุณธรรมพรหมวิหารสี่.....	39
ความหมายของคุณธรรมพรหมวิหารสี่.....	40
ความสำคัญของคุณธรรมพรหมวิหารสี่.....	45
คุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย.....	47

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
2 (ต่อ)	
การปลูกฝังคุณธรรมพรหมวิหารสี่สำหรับเด็กปฐมวัย.....	53
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพรหมวิหารสี่.....	55
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA.....	57
ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์.....	57
ทฤษฎีประวัติศาสตร์สังคมของไวทสกี้.....	60
ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา.....	61
แนวคิดและหลักการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน แบบ RACA.....	67
แนวคิดหลักการสอนของพระพุทธเจ้า.....	67
แนวคิดหลักการเรียนรู้แบบร่วมมือ.....	71
หลักการเรียนรู้แบบปฏิบัติการ.....	79
การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย.....	82
หลักการจัดประสบการณ์ของเด็กปฐมวัย.....	82
กิจกรรมเสริมประสบการณ์ของเด็กปฐมวัย.....	86
ประเภทของกิจกรรมเสริมประสบการณ์ของเด็กปฐมวัย.....	87
กิจกรรมบทบาทสมมติ.....	87
กิจกรรมการสนทนาและการใช้คำถาม.....	94
กิจกรรมการเล่านิทาน.....	104
กิจกรรมเกมการศึกษา.....	115
กิจกรรมสร้างสรรค์.....	123
สถานการณ์จำลอง.....	131
คุณค่าของกิจกรรมเสริมประสบการณ์ของเด็กปฐมวัย.....	139
รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA เพื่อส่งเสริมพรหมวิหารสี่ ของเด็กปฐมวัย.....	139
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	146
การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง.....	147
การพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการดำเนินการวิจัย.....	148

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
3 (ต่อ)	
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	169
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	170
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	173
5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	188
ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	188
สมมติฐานของการวิจัย.....	188
วิธีดำเนินการวิจัย.....	188
สรุปผลการวิจัย.....	191
การอภิปรายผลการวิจัย.....	195
ข้อสังเกตที่ได้จากงานวิจัย.....	210
ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้.....	211
ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป.....	212
บรรณานุกรม.....	213
ภาคผนวก.....	231
ภาคผนวก ก.....	232
ภาคผนวก ข.....	237
ภาคผนวก ค.....	246
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	279

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 แบบแผนการทดลอง.....	168
2 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าความเบ้ และค่าความโด่งของคะแนน การประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย.....	174
3 ค่าเฉลี่ย ค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐานของค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของคะแนนการประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย.....	184
4 การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบวัดซ้ำ.....	185
5 การเปรียบเทียบพหุคูณแบบวัดซ้ำ.....	187

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 องค์ประกอบพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย.....	12
2 กรอบแนวคิดในการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับ ส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย.....	14
3 กรอบแนวคิดในการศึกษาผลการส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยด้วย รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA.....	15
4 การแสดงการกำหนดซึ่งกันและกันของปัจจัยทางพฤติกรรม (B) ต่อสภาพแวดล้อม (E) และส่วนบุคคล (P) ซึ่งได้แก่ ปัญญา และสิ่งภายในอื่น ๆ และการกระทำ.....	62
5 ขั้นตอนการเรียนรู้โดยการเลียนแบบ.....	63
6 การเรียนรู้ขั้นการมารับซึ่งการเรียนรู้.....	63
7 แสดงกระบวนการของการเรียนรู้จากการสังเกต.....	65
8 องค์ประกอบของการเรียนรู้แบบปฏิบัติการ.....	80
9 รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย...	145
10 แสดงขั้นตอนการดำเนินการวิจัยระยะที่ 1.....	149
11 แสดงขั้นตอนการดำเนินการวิจัยระยะที่ 2.....	159
12 แสดงขั้นตอนการดำเนินการวิจัยระยะที่ 3.....	167
13 ระดับตัวชี้วัดองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ด้านเมตตา ด้านกรุณา ด้านมุทิตา และด้านอุเบกขา.....	176
14 ระดับองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ด้านเมตตา ด้านกรุณา ด้านมุทิตาและด้านอุเบกขา...	176
15 การวิเคราะห์องค์ประกอบอันดับแรกโมเดลการวัดองค์ประกอบพรหมวิหารสี่.....	178
16 การวิเคราะห์องค์ประกอบอันดับที่สอง โมเดลการวัดองค์ประกอบพรหมวิหารสี่.....	180
17 ระดับพรหมวิหารสี่ด้านเมตตา ด้านกรุณา ด้านมุทิตา และด้านอุเบกขาที่ประเมินก่อน ระหว่าง และหลังทดลอง.....	186
18 ระดับพรหมวิหารสี่โดยรวมที่ประเมินก่อน ระหว่าง และหลังทดลอง.....	187

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ปัจจุบันสังคมมีความเจริญทางวัตถุก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็วมาก ในขณะที่ความเจริญทางจิตใจกลับเสื่อมถอย จึงเป็นเรื่องปกติธรรมดาที่คนจะมีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น ขาดความเอื้อเฟื้อแบ่งปัน ขาดความจริงใจต่อกัน ขาดความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม มีแต่ความระแวงแคลงใจซึ่งกันและกัน เพราะมุ่งประโยชน์ตนเพียงอย่างเดียว หากปล่อยไว้เช่นนี้ สังคมจะอยู่รอดและสงบสุขอย่างยั่งยืนได้ยาก (ผเดิม ยี่สมบุญ. 2549: 1) การดำเนินชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในสังคมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยในอดีตการดำเนินชีวิตของคนในสังคมได้ชื่อว่ามี ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเต็มไปด้วยการแบ่งปันน้ำใจให้แกกัน มีความเข้าใจและเห็นใจในเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน และคำนึงถึงส่วนร่วม มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ตามที่แต่ละคนพึงกระทำได้ ทำให้คนในสังคมอยู่กันอย่างฉันท์มิตร ถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน สำหรับประเทศไทยในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงทำให้เกิดผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิต และความเป็นอยู่ในสังคมไทย รัฐบาลได้มีนโยบายเร่งรัดพัฒนาประเทศในทุกๆ ด้าน ทั้งด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีอุตสาหกรรม แต่ขณะเดียวกันก็ต้องเผชิญปัญหาเป็นอันมากทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และอื่นๆ นำไปสู่การเอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน และมุ่งหาผลประโยชน์เพื่อตนเอง มากกว่าที่จะคำนึงถึงผลประโยชน์ต่อส่วนรวม การขาดสมดุลทั้งทางจิตใจและทางวัตถุก่อให้เกิดปัญหาสังคมที่ขาดระเบียบวินัย ขาดความรับผิดชอบจนนำมาสู่ปัญหาต่างๆ ตลอดจนถึงปัญหาคุณธรรมจริยธรรม ทำให้เกิดปัญหาสำคัญประการหนึ่งก็คือ ความเสื่อมโทรมทางจิตใจของคนในชาติ อันสืบเนื่องมาจากคนส่วนหนึ่งได้เห็นทางศาสนาได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาประพฤติปฏิบัติ เพื่อพัฒนาจิตใจให้เจริญและสูงขึ้น (พระศรีปริยัติโมลี. 2543: 38-47) และเนื่องจากสภาพสังคมไม่มีกฎเกณฑ์แน่นอนทางด้านคุณธรรมและกระบวนการความถูกต้อง ซึ่งมีผลทำให้เด็กและเยาวชนมีพฤติกรรมเชิงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ. 2542: 6)

โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนไทย ไม่น้อยที่ขาดความรู้ ความเข้าใจ และเกณฑ์ในการตัดสินใจ พิจารณาตัดสินใจว่า พฤติกรรมอะไรเป็นพฤติกรรมที่ดี ที่ถูก ที่ควร และเหมาะสม จึงส่งผลให้เด็กมีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์มากขึ้น (คมเพชร ฉัตรสุภากุล. 2547: 2) ปัญหาจริยธรรมจึงเป็นปัญหาที่มีความซับซ้อนตามความยุ่งยากของสังคม เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับบุคคลและสถาบันหลายแห่ง ในทางป้องกันต้องเริ่มจากสถาบันครอบครัว เพราะเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับเด็กมากที่สุด พ่อแม่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาจริยธรรมให้กับเด็ก แต่ปัจจุบันพบว่า สถาบันครอบครัวมีแนวโน้มแตกแยกเพิ่มมากขึ้น ลักษณะครอบครัวเล็กลง เป็นครอบครัวเดี่ยว พ่อแม่ประกอบอาชีพนอกบ้าน

ไม่มีเวลาให้กับลูก ส่งผลให้เกิดการเสื่อมถอยของบทบาทครอบครัวทั้งด้านความรัก ความอบอุ่น และการเลี้ยงดูที่ถูกต้อง (มัทนา ไชยวณิชกร. 2537: 12)

ปัญหาที่ตามมาคือ เด็กมีความบกพร่องทางจริยธรรม เพราะจริยธรรมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งที่จะทำให้คนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ลดพฤติกรรมและการกระทำที่ไม่พึงประสงค์ การปลูกฝังจริยธรรมให้ตั้งแต่เด็ก จึงมีความหมายกับเด็กมาก เพราะจริยธรรมเป็นแนวทางความประพฤติที่สังคมเห็นว่าดีงาม และยอมรับกันว่าถูกต้อง (ลัดดาวัลย์ ยรรยงสง่า. 2549: 33) ซึ่งปัญหาดังกล่าวนี้ย่อมเป็นอุปสรรคสำคัญที่จะต้องดำเนินการโดยเร่งด่วน และควรดำเนินการโดยอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการปฏิบัติ (พระศรีปริยัติโมลี. 2543: 47) พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีหลักการสำคัญ คือ หลักของเหตุและผล สิ่งต่างๆ ในโลกนี้เกิดขึ้นจากเหตุและส่งผลให้เกิดเป็นสิ่งที่ต่างๆ ที่มีอยู่และเป็นอยู่ ดังที่เราได้สัมผัสกันโดยทั่วหน้า การนำหลักพุทธศาสนามาใช้สำหรับมนุษย์เราในการพัฒนาและอบรมสั่งสอนให้เกิดมรรคผลตามจุดประสงค์และเป้าหมายนั้นๆ มีความเป็นไปได้สูงมาก เพราะเป็นการนำเหตุและผลมาใช้ในการพัฒนากระบวนการคิด (ดารารัตน์ อุทัยพยัคฆ์. 2548: 1) ดังพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชว่า “ถ้าเราสามารถที่จะสร้างความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับการศึกษาและชีวิตของคนที่มีมากขึ้น ให้กลับมาเป็นอย่างเดิม เหมือนอย่างของเกาโบราณของเรา คือ ให้รู้ว่า โรงเรียนก็คือวัด วัดก็คือโรงเรียน ก็จะทำให้บ้านเมืองมีอนุชนที่มีความสามารถในทางวิชาการและมีจิตใจดี เป็นพลเมืองดีต่อไป จะช่วยให้ส่วนรวมสามารถที่จะดำเนินต่อไป” (อุดมพร อมรรธรรม. 2549: 25)

ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นคนที่มีคุณค่าของสังคม ควรเริ่มพัฒนาตั้งแต่ในช่วงที่เป็นเด็กปฐมวัย การส่งเสริมพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมก็เช่นกัน ควรเริ่มพัฒนาตั้งแต่เด็กวัยนี้ เพราะเด็กวัยนี้ สามารถที่จะพัฒนาระดับคุณธรรมจริยธรรม รู้คิด และเลียนแบบสิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติในทางที่ดี (สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์. 2549: 2) ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ ดร.พระมหาประยูร ฐมฺมจิตฺโต ที่ว่า “เด็กแรกเกิดมามีจิตใจบริสุทธิ์ใสสะอาด เหมือนน้ำประปาที่รินใสแก้วทั้งไว้นตะกอนต่าง ๆ นอนนิ่งอยู่กันแก้ว ถ้าไม่มีใครไปกวนให้ขุ่น น้ำนั้นก็ใสต่อไป เด็กเกิดมาด้วยจิตใจใสบริสุทธิ์ด้วยสุทธิปัญญา เมตตา และขันติ แต่กระนั้นก็ยังมิโลภะ โทสะ และโมหะ ตกตะกอนอยู่ข้างล่าง เด็กจึงมีธาตุฝ่ายดี และฝ่ายชั่วผสมอยู่ในใจ เขามีศักยภาพที่พร้อม จะแบ่งบานเป็นพุทธะ หรือกลายเป็นพระยามาร” (อำไพ สุจริตกุล; และคนอื่นๆ. 2531: 32) ดังที่ลอเรนส์ โคลเบิร์ก (Lawrence Kohlberg. 1988) กล่าวว่า เด็กปฐมวัยซึ่งมีอายุในช่วง 2-7 ปี เด็กจะอยู่ในขั้นหลบหลีกการถูกลงโทษ แต่เด็กในวัยนี้เริ่มมีระดับคุณธรรมจริยธรรม ถ้าพ่อแม่และครูสั่งสอนว่า สิ่งใดถูกต้องควรทำ สิ่งใดไม่ถูกต้อง ไม่ควรทำ เด็กจะเลียนแบบในสิ่งที่ดีที่พ่อแม่ปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างถูกต้องเหมาะสม นอกจากนั้น ตามหลักการเรียนรู้ตามทฤษฎีพัฒนาการทางเชาว์ปัญญาโดยเพียเจต์ (Piaget) บรูเนอร์ (Bruner) และออสซูเบล (Ausubel) นั้น ได้อธิบายเพิ่มเติมจากการพัฒนาพฤติกรรมว่า การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาโครงสร้างการรู้คิด (Cognitive Structure) และโครงสร้างการรู้คิดนี้ย่อมซับซ้อนขึ้นตามพัฒนาการของเด็ก ซึ่งถ้าผู้ใหญ่สั่งสอน หรือสั่งสอนคุณธรรม

จริยธรรมให้เด็ก เด็กย่อมมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการรู้คิดด้านนี้เช่นกัน (สิริมา ภิญโญนนตพงษ์. 2549: 1-2) และรวมถึงทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูราที่มีความเชื่อว่า การเรียนรู้ของมนุษย์ส่วนมากเป็นการเรียนรู้โดยการสังเกตหรือการเลียนแบบ (Bandura. 1963) เนื่องจากมนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบๆ ตัวอยู่ เสมอ (สุรางค์ โค้วตระกูล. 2549: 235-236)

ดังนั้น ปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน สาเหตุสำคัญและเป็นที่มาของความสับสนวุ่นวายต่างๆ เกิดจากบุคคลนั้นขาดความเมตตากรุณาต่อกันและกัน ดังคำสั่งสอนตามแนวพระพุทธศาสนาที่สอนให้คน เรานั้นมีความเมตตากรุณาซึ่งกันและกัน เพราะความเมตตา กรุณา เป็นหลักธรรมที่สอนให้คน รู้จักการช่วยเหลือผู้อื่นให้มีความสุข โดยการสละสิ่งของ กำลังกาย ความคิด ผลประโยชน์ส่วนตนให้กับผู้อื่น นิยมการเอื้อเฟื้อช่วยเหลือผู้อื่น กล่าววาจาเหมาะสม ประพฤติในสิ่งทำเป็นประโยชน์ และแสดงความเป็นมิตรแท้ทำให้สังคมเป็นสังคมที่น่าอยู่ (ธีรตรา บุญส่ง. 2549: 2) เมื่อพิจารณาถึงปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญและช่วยแก้ปัญหาทางสังคมได้ คือ พรหมวิหารสี่ ซึ่งควรปลูกฝังให้มีตั้งแต่ปฐมวัย พระธรรมปิฎก กล่าวว่า พรหมวิหารสี่ เป็นธรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาความมีน้ำใจ ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตลอดจนความมีมนุษยสัมพันธ์ด้วย ทั้งนี้เนื่องจากถ้าทุกคนมีเมตตา กรุณา มุทิตา โดยมีอุเบกขากำกับอยู่ ก็จะมีน้ำใจช่วยเหลือส่งเสริมกันด้วยความสัมพันธ์อันดี พร้อมทั้งดำรงรักษาความเป็นธรรมในสังคม และความเข้มแข็งรับผิชอบในตัวตนไว้ได้ รวมทั้งดำรงรักษาสังคมเล็กในบ้าน สังคมสากลของมวลมนุษย์ ตลอดจนจนถึงการอภิบาลโลกด้วย (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). 2542: 34) พรหมวิหารสี่ หมายถึง คุณธรรมประจำใจของผู้มีความดีที่ประเสริฐประกอบด้วย 4 ประการ คือ ความเมตตา กรุณา มุทิตาและอุเบกขาที่แสดงออกทางความคิด หรือ ความรู้สึกตลอด จนทั้งทางกาย และวาจา ต่อบิดามารดา ผู้มีพระคุณญาติพี่น้อง เพื่อนสนิท เพื่อนร่วมชั้นเรียน เพื่อนร่วมงาน บุคคล อื่นและสัตว์ (มารศรี กลางประพันธ์. 2546: 48) นอกจากนี้ ท่านพระธรรมปิฎก ได้กล่าวว่า คุณธรรมชุด พรหมวิหารสี่ เป็นท่าทีของจิตใจต่อเพื่อนมนุษย์ ซึ่งแสดง ออกต่อผู้อื่น เป็นธรรมที่เกี่ยวกับศึกษาและบริหารโดยตรง ผู้บริหารจะต้องมีคุณธรรมชุดนี้ ครูอาจารย์ที่ปฏิบัติหน้าที่ต่อลูกศิษย์ก็ต้องมีคุณธรรมชุดนี้ พ่อแม่เลี้ยงดูลูกก็ต้องใช้คุณธรรมชุดนี้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). 2540: 14) กระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้ความหมายของพรหมวิหารสี่ว่าเป็นธรรมของผู้ใหญ่ที่มีคุณธรรมสูงถึงแม้จะมีอายุน้อยก็ตาม ทำให้เป็นที่เคารพรักของผู้อื่นช่วยทำให้จิตใจหนักแน่น มั่นคง ไม่หวั่นไหว สามารถเป็นที่พึ่งของผู้อื่นได้ ผู้ที่จะฝึกฝนให้เป็นผู้ที่มี พรหมวิหารสี่ ควรปฏิบัติโดยมองผู้อื่นในแง่ดี ตั้งความปรารถนาดีต่อคนทั่วไป ขวนขวายให้ความช่วยเหลือ เกื้อกูลแก่ผู้อื่นและช่วยสนับสนุนหรือเข้าร่วมในงานสาธารณประโยชน์ต่างๆ ผู้ที่มีพรหมวิหารสี่ จะเป็นผู้ที่ไม่เย้ยหยัน ไม่รังแก และไม่ริษยาผู้อื่น ตลอดจนสามารถวางใจให้เป็นกลาง โดยมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงได้ (ธีรตรา บุญรุ่ง. 2549: 47-48; อ้างอิงจากกระทรวงศึกษาธิการ. 2528) และท่านพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้กล่าวไว้ว่า หลักการประพฤติปฏิบัติของพรหมวิหารสี่ นั้น จะต้องปฏิบัติให้ครบ 4 องค์ประกอบ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ให้มีคุณภาพพระหว่างด้านรู้สึกกับ ด้านรู้ คือ ด้านความรู้สึกนั้นมี 3 ตัวคือ เมตตา กรุณา และมุทิตา ส่วนด้านรู้มีอุเบกขา มาเป็นตัวเชื่อมไปสู่ปัญญา (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). 2546ก: 51-52)

ดังที่ท่าน ได้อธิบายถึงการที่พ่อแม่ มีพรหมวิหารสี่ กับลูก ที่ว่าโดยเมตตา เป็นสภาพจิตในยามปกติ คือ มีความรัก ความปรารถนาดี อยากให้เขาสุข แต่พอเขาทุกข์เดือดร้อน สถานการณ์ เปลี่ยนตกต่ำไป พ่อแม่ก็มีกรุณา จิตใจหวั่นไหวไปกับความทุกข์ของลูก พยายามช่วย เหลือปลดเปลื้องให้ลูกหลุดพ้น จากความทุกข์ อันที่เรียกว่า กรุณา แต่พอสถานการณ์เปลี่ยนไปอีก เขาขึ้นสูง เขามีความสุข ทำอะไรได้ดี ประสบความสำเร็จ เราก็พลอยยินดีด้วย เรียกว่ามี มุทิตา ทั้งกรุณา และมุทิตาเป็นเรื่องของการมีความรู้สึกร่วม หรือพลอย คือ กรุณา พลอยมีใจหวั่นไหวไปกับความทุกข์ของเขา และมุทิตา พลอยยินดีไปด้วยกับความดีงาม ความสุข ความสำเร็จของเขา แต่พอถึงอุเบกขา พ่อแม่ต้องวางเฉย แต่ต้องวางเฉยด้วยสติปัญญา เฉยด้วยรู้ ซึ่งเฉยคืออยู่ แต่ไม่ทอดทิ้ง เพราะอุเบกขาก็ทำหน้าที่คอยดูแล “ดูให้เขาทำ” โดยเป็นที่ปรึกษา แล้วรอจังหวะ ช่วยแก้ไข แนะนำ ให้เขาทำได้ถูกต้อง และได้ผลดี (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). 2546ก: 40-49)

การศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการทดลองเพื่อพัฒนาคุณธรรม และจริยธรรมด้านพรหมวิหารสี่ นั้น นักวิจัยจะออกแบบการทดลองเพื่อพัฒนาเฉพาะด้านเมตตา กรุณา เท่านั้น ดังเช่น ผลงานวิจัยต่อไปนี้ สมชาย พุ่มพิมล (2525: บทคัดย่อ) ได้ทำการทดลองสอนความเมตตากรุณาแก่เด็กที่มีระดับพัฒนาการทางสติปัญญาแตกต่างกัน โดยวิธีกลุ่มสัมพันธ์ พบว่า กลุ่มที่ได้รับการสอนโดยวิธีกลุ่มสัมพันธ์ มีความรู้ความเข้าใจและทัศนคติ เรื่องความเมตตา กรุณา เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 นอกจากนี้ ธีรศรา บุญรุ่ง (2549: บทคัดย่อ) ได้สร้างคู่มือพัฒนาความเมตตา กรุณาของเด็กปฐมวัย พบว่า ความเมตตากรุณาของเด็กปฐมวัยชั้นอนุบาลปีที่ 1 ก่อนและหลังการใช้คู่มือพัฒนาความเมตตากรุณาของเด็กปฐมวัย แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และต้องจิตต์ ทะสุวรรณ (2538: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลของการใช้เทคนิคแม่แบบหุ่นมือกับการใช้บทบาทสมมติที่มีต่อความเมตตากรุณาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนการัญศึกษา จังหวัดนนทบุรี พบว่า นักเรียนมีความเมตตากรุณาเพิ่มขึ้น หลังจากได้รับ การใช้เทคนิคแม่แบบหุ่นมือและการใช้บทบาทสมมติ อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 และนักเรียนได้รับการใช้เทคนิคแม่แบบหุ่นมือกับนักเรียนที่ได้รับการใช้บทบาทสมมติ มีความเมตตากรุณาเพิ่มขึ้นไม่แตกต่างกัน

ผลการวิจัยข้างต้นนี้ แสดงว่า งานวิจัยเพื่อพัฒนาคุณธรรม และจริยธรรม ด้านพรหมวิหารสี่นั้น ส่วนใหญ่มีการพัฒนาเพียง 2 ด้าน คือ ด้านเมตตาและกรุณา ซึ่งเป็นการพัฒนาคุณธรรม และจริยธรรมของพรหมวิหารสี่ ไม่ครบทุกด้าน แต่อย่างไรก็ตาม มีเพียง 2 เรื่องที่มุ่งพัฒนาคุณธรรมพรหมวิหารสี่ ครบทุกด้าน ได้แก่ งานวิจัยของ ปัทมาสน์ อมาตยกุล (2533: บทคัดย่อ) ซึ่งศึกษาเรื่อง ผลของการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มต่อบุคลิกภาพด้านคุณธรรม พรหมวิหารสี่ ของนิสิตปริญญาตรี ภาควิชาแนะแนวและจิตวิทยาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก ผลการวิจัย พบว่า นิสิตที่ได้รับการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มมีบุคลิกภาพด้านคุณธรรมพรหมวิหารสี่ สูงกว่า นิสิตที่ไม่ได้รับการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และงานวิจัยของ มารศรี กลางประพันธ์ (2546: บทคัดย่อ) ที่ศึกษาเรื่อง การพัฒนาพรหมวิหารสี่ของนักศึกษาวิชาชีพครูสังกัดสถาบันราชภัฏ ตามแนวพุทธร่วมกับการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผลการวิจัย

พบว่า นักศึกษาวิชาชีพครูที่ได้รับการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาพรหมวิหารสี่ ตามแนวพุทธธรรมกับการเรียนรู้ด้วยตนเอง มีคะแนนการพัฒนาพรหมวิหารสี่ โดยรวมทุกด้าน สูงกว่านักศึกษาวิชาชีพครูที่ไม่ได้รับการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาพรหมวิหารสี่ ตามแนวพุทธธรรมกับการเรียนรู้ด้วยตนเอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากการศึกษาทบทวนผลงานวิจัยที่ศึกษาในลักษณะของการวิจัยเชิงทดลอง เพื่อพัฒนาคุณธรรม และจริยธรรมด้านพรหมวิหารสี่ ที่ครบทั้งด้านเมตตา กรุณา มุทิตาและอุเบกขานั้น พบว่ายังมีจำนวนน้อยมาก กล่าวคือ มีเพียง 2 เรื่องเท่านั้น และไม่พบงานวิจัยเรื่องใดที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาองค์ประกอบของพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยเลย ดังนั้น จึงควรมีการศึกษา ค้นคว้า และสร้างรูปแบบของการส่งเสริมพรหมวิหารสี่ในเด็กปฐมวัย เมื่อผู้วิจัยได้ศึกษาทบทวนเอกสาร และงานวิจัยต่าง ๆ แล้ว ทำให้เชื่อว่า การปลูกฝังพรหมวิหารสี่ สามารถปลูกฝังได้ตั้งแต่ระดับปฐมวัย และสามารถส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมด้านพรหมวิหารสี่ ให้มีระดับที่สูงขึ้นไปได้ ด้วยการประยุกต์ใช้หลักการเรียนรู้แบบปฏิบัติการ หลักการเรียนรู้แบบร่วมมือ และหลักการสอนของพระพุทธเจ้า โดยบูรณาการกับทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา และทฤษฎีประวัติศาสตร์สังคมไวทสกอสกี เป็นรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นทบทวนประสบการณ์ (REVIEW : R) เป็นขั้นตอนที่จัดให้เด็กปฐมวัยได้แสดงความคิดเห็น และตอบคำถามจากกิจกรรมการใช้คำถามด้วยคำถามปลายเปิด และสถานการณ์จำลอง เพื่อทบทวนประสบการณ์เดิมและตรวจสอบความรู้ของเด็กเกี่ยวกับพรหมวิหารสี่ 2) ขั้นปรับพฤติกรรม (ADJUST : A) เป็นขั้นตอนที่กระตุ้นให้เด็กปฐมวัยได้เห็นคุณค่า และมีเจตคติที่ดี และต้องการที่จะปฏิบัติตามจากกิจกรรมการเล่นิทาน และแสดงบทบาทสมมติ เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับผลของการกระทำตามหลักพรหมวิหารสี่ 3) ขั้นร่วมมือแก้ปัญหา (COOPERATE : C) เป็นขั้นตอนที่ให้เด็กปฐมวัยมีการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติเป็นกลุ่ม โดยมีการเรียนรู้และแสดงความคิดเห็นร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์กันในทางบวก มีการช่วยเหลือ และยอมรับกันและกัน เพื่อความสำเร็จของกลุ่มในการแก้ปัญหาจากการเล่นเกมการศึกษา และสถานการณ์จำลอง และ 4) ขั้นประยุกต์ใช้ความรู้ (APPLY : A) เป็นขั้นตอนที่เด็กปฐมวัยสามารถนำประสบการณ์การเรียนรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ได้เป็นรายบุคคล และสามารถแสดงพฤติกรรมเชิงจริยธรรมตามหลักพรหมวิหารสี่ได้อย่างเหมาะสมกับวัย จากการทำกิจกรรมสร้างสรรค์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการเรียนรู้ของบลูม (Bloom) ในด้านการพัฒนาจิตพิสัยเมื่อผู้เรียนได้รับรู้ ตอบสนอง เห็นคุณค่า จัดระบบ มีเจตคติที่ดีต่อค่านิยมนั้นผู้เรียนก็จะปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย (ทิตนา แชมมณี. 2546: 237 - 239)

ด้วยเหตุผลตามแนวคิดดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาองค์ประกอบของพรหมวิหารสี่ในเด็กปฐมวัย ตลอดจนนำข้อมูลที่ได้มาเป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย และคาดหวังว่าผลการวิจัยครั้งนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์และคุณค่า ต่อการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมในเด็กปฐมวัยได้ ซึ่งตรงตามเป้าหมาย

ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ แผนการศึกษาแห่งชาติ และพระราชบัญญัติการศึกษา ฉบับปัจจุบัน

คำถามการวิจัย

1. เด็กปฐมวัยมีพรหมวิหารสี่ ประกอบด้วย ความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา หรือไม่
2. การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยมีรูปแบบเป็นอย่างไร
3. ผลของการส่งเสริมพรหมวิหารสี่ด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA ได้ผลเป็นอย่างไร

ความมุ่งหมายของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้มีความมุ่งหมายสำคัญเพื่อศึกษาองค์ประกอบของพรหมวิหารสี่ และส่งเสริมพรหมวิหารสี่ ของเด็กปฐมวัย โดยมีความมุ่งหมายเฉพาะของการวิจัยดังนี้

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย
3. เพื่อศึกษาผลการส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA

ความสำคัญของการวิจัย

พรหมวิหารสี่ เป็นคุณธรรมของผู้มีความดีที่ประเสริฐประกอบด้วย 4 ประการ คือ ความเมตตา กรุณา มุทิตาและอุเบกขา พระธรรมปิฎก กล่าวไว้ว่า พรหมวิหารสี่ เป็นธรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาความมีน้ำใจ ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตลอดจนความมีมนุษยสัมพันธ์ด้วย ถ้าทุกคนมีเมตตา กรุณา มุทิตา โดยมีอุเบกขากำกับอยู่ ก็จะมีน้ำใจช่วยเหลือส่งเสริมกันด้วยความสัมพันธ์อันดี พร้อมทั้งดำรงรักษาความเป็นธรรมในสังคม และความเข้มแข็งรับผิดชอบในตัวตนไว้ได้ รวมทั้งดำรงรักษาสังคมเล็กในบ้าน สังคมสากลของมวลมนุษย์ ตลอดจนจนถึงการอภิบาลโลกด้วย (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). 2542: 34) กระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้ความหมายของพรหมวิหารสี่ว่าเป็นธรรมของผู้ใหญ่ที่มีคุณธรรมสูงถึงแม้จะมีอายุน้อยก็ตาม ทำให้เป็นที่เคารพรักของผู้อื่น ช่วยทำให้จิตใจหนักแน่น มั่นคง ไม่หวั่นไหว สามารถเป็นที่พึ่งของผู้อื่นได้ ผู้ที่จะฝึกฝนให้เป็นผู้ที่มีพรหมวิหารสี่ ควรปฏิบัติโดยมองผู้อื่นในแง่ดี ตั้งความปรารถนาดีต่อคนทั่วไป ขวนขวายให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ผู้อื่นและช่วยสนับสนุนหรือเข้าร่วมในงานสาธารณประโยชน์ต่างๆ ผู้ที่มีพรหมวิหารสี่ จะเป็นผู้ที่ไม่

เย้ยหยัน ไม่รังแก และไม่ริษยาผู้อื่น ตลอดจนสามารถวางใจให้เป็นกลาง โดยมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงได้ (ธีรศรา บุญรุ่ง. 2549: 47-48; อ้างอิงจาก กระทรวงศึกษาธิการ. 2528) และท่านพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้กล่าวไว้ว่า หลักการประพฤติปฏิบัติของพรหมวิหารสี่นั้น จะต้องปฏิบัติให้ครบ 4 องค์ประกอบ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ให้มีดุลยภาพระหว่างด้านรู้สึกกับ ด้านรู้ คือ ด้านความรู้สึกนั้นมี 3 ตัวคือ เมตตา กรุณา และมุทิตา ส่วนด้านรู้มีอุเบกขา มาเป็นตัวเชื่อมไปสู่ปัญญา ผลของการศึกษาวิจัยครั้งนี้จะทำให้ทราบถึงคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์กับผู้บริหาร ครูและผู้ที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมเด็กปฐมวัยให้มีคุณธรรมพรหมวิหารสี่ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนคุณธรรม และจริยธรรมของเด็กปฐมวัยได้

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ กำหนดขอบเขตของการศึกษาออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

1. การศึกษาองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ ของเด็กปฐมวัย
2. การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย
3. การศึกษาผลการส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปี โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจะเชิงเทรา เขต 2 จำนวน 2,160 คน ปีการศึกษา 2553

กลุ่มตัวอย่าง

1. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้สำหรับศึกษาองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ คือ เป็นนักเรียนชั้นอนุบาล ปีที่ 2 ที่ศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจะเชิงเทรา เขต 2 ที่ได้จากการสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย (Simple random sampling) จำนวน 652 คน
2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทดลองการส่งเสริมพรหมวิหารสี่ เป็นกลุ่มตัวอย่างที่ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) จากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาระยะที่ 1 จำนวน 20 คน เป็นกลุ่มทดลองเข้ารับการจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมพรหมวิหารสี่

ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

เนื่องจากงานวิจัยครั้งนี้ ได้ออกแบบเป็นการศึกษาองค์ประกอบ และการส่งเสริมพรหมวิหารสี่ ของเด็กปฐมวัย จึงมีตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ และตัวแปรที่ใช้ในการส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ดังนี้

1. ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ มีดังนี้

1.1 ตัวแปรโครงสร้าง ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบคือ

1.1.1 เมตตา

1.1.2 กรุณา

1.1.3 มุทิตา

1.1.4 อุเบกขา

1.2 ตัวแปรชีวิต ประกอบด้วย

1.2.1 ตัวแปรชีวิตโครงสร้างด้านเมตตา ประกอบด้วย

1.2.1.1 ความรัก

1.2.1.2 ความมีไมตรี

1.2.1.3 ความมีน้ำใจ

1.2.2 ตัวแปรชีวิตโครงสร้างด้านกรุณา ประกอบด้วย

1.2.2.1 ความเห็นอกเห็นใจ

1.2.2.2 การให้ความช่วยเหลือ

1.2.2.3 การแบ่งปัน

1.2.3 ตัวแปรชีวิตโครงสร้างด้านมุทิตา ประกอบด้วย

1.2.3.1 การแสดงความชื่นชม

1.2.3.2 การแสดงความยินดี

1.2.3.3 การแสดงความสุข

1.2.4 ตัวแปรชีวิตโครงสร้างด้านอุเบกขา ประกอบด้วย

1.2.4.1 การวางเฉย

1.2.4.2 การวางตนเป็นกลาง

1.2.4.3 ความไม่ลำเอียง

2. ตัวแปรที่ใช้ในการส่งเสริมพรหมวิหารสี่ ของเด็กปฐมวัย

2.1 ตัวแปรจัดกระทำ ได้แก่ การส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA

2.2 ตัวแปรตาม ได้แก่ คุณลักษณะพรหมวิหารสี่ ซึ่งประกอบด้วยความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. **เด็กปฐมวัย** หมายถึง เด็กนักเรียนระดับปฐมวัย ที่กำลังศึกษาอยู่ในชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุระหว่าง 5-6 ปี ปีการศึกษา 2553 โรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาฉะเชิงเทรา เขต 2

2. **พรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย** หมายถึง คุณลักษณะของเด็กปฐมวัยที่แสดงออกต่อผู้อื่นตามหลักพรหมวิหารสี่ ประกอบด้วย ความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา

2.1 เมตตา หมายถึง การที่เด็กปฐมวัยแสดงความรัก ความมีไมตรี และความมีน้ำใจต่อผู้อื่น โดยมุ่งหวังให้ผู้อื่นมีความสุข และมีได้มุ่งหวังผลประโยชน์ตอบแทนแก่ตนเอง

2.2 กรุณา หมายถึง การที่เด็กปฐมวัยแสดง ความเห็นอกเห็นใจ การให้ความช่วยเหลือ และการแบ่งปันผู้อื่น เพื่อให้พ้นจากความทุกข์หรือความเดือดร้อน

2.3 มุทิตา หมายถึง การที่เด็กปฐมวัยแสดง ความชื่นชม ยินดี และมีความสุข กับผู้อื่น เมื่อผู้อื่นประสบความสำเร็จหรือมีความสุข

2.4 อุเบกขา หมายถึง การที่เด็กปฐมวัยแสดงการวางเฉย ไม่ลำเอียง และวางตนเป็นกลางตามหลักความถูกต้องกับผู้อื่น เมื่อผู้อื่นได้รับความเดือดร้อนหรือความทุกข์จากผลของการกระทำของเขาเอง

3. **การส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA** หมายถึง การเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นมาจากความสัมพันธ์ขององค์ประกอบจากทฤษฎีการพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา และทฤษฎีประวัติศาสตร์สังคมไวทอลสกี รวมถึงหลักการการเรียนรู้แบบปฏิบัติการ การเรียนรู้แบบร่วมมือ และหลักการสอนของพระพุทธเจ้า โดยคำนึงถึงความเหมาะสมกับพัฒนาการของเด็กปฐมวัย เพื่อส่งเสริมให้เด็กปฐมวัยมีคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ ประกอบด้วยขั้นตอนการเรียนรู้ 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นทบทวนประสบการณ์ (REVIEW : R) เป็นขั้นตอนที่จัดให้เด็กปฐมวัยได้แสดงความคิดเห็น และตอบคำถามจากกิจกรรมการใช้คำถามด้วยคำถามปลายเปิด และสถานการณ์จำลอง เพื่อทบทวนประสบการณ์เดิมและตรวจสอบความรู้เดิมของเด็กเกี่ยวกับพรหมวิหารสี่

ขั้นที่ 2 ขั้นปรับพฤติกรรม (ADJUST : A) เป็นขั้นตอนที่กระตุ้นให้เด็กปฐมวัยได้เห็นคุณค่า และมีเจตคติที่ดี และต้องการที่จะปฏิบัติตามจากกิจกรรมการเล่านิทาน และแสดงบทบาทสมมติ เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับผลของการกระทำตามหลักพรหมวิหารสี่

ขั้นที่ 3 ขั้นร่วมมือแก้ปัญหา (COOPERATE : C) เป็นขั้นตอนที่ให้เด็กปฐมวัย มีการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติเป็นกลุ่ม โดยมีการเรียนรู้และแสดงความคิดเห็นร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์กันในทางบวก มีการช่วยเหลือ และยอมรับกันและกัน เพื่อความสำเร็จของกลุ่มในการแก้ปัญหาจากการร่วมกันทำกิจกรรมเกมการศึกษา และสถานการณ์จำลอง

ขั้นที่ 4 ขั้นประยุกต์ใช้ความรู้ (APPLY : A) เป็นขั้นตอนที่เด็กปฐมวัยสามารถนำประสบการณ์การเรียนรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ได้เป็นรายบุคคล และสามารถแสดงพฤติกรรมเชิงจริยธรรมตามหลักพรหมวิหารสี่ได้อย่างเหมาะสมกับวัย โดยผ่านกิจกรรมสร้างสรรค์ โดยนำไปใช้กับเด็กในกลุ่มทดลองในช่วงกิจกรรมเสริมประสบการณ์

สมมติฐานของการวิจัย

1. คุณลักษณะของพรหมวิหารสี่ในเด็กปฐมวัย ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา
2. เด็กปฐมวัยภายหลังจากได้รับการจัดประสบการณ์โดยใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ ของเด็กปฐมวัย จะมีคะแนนเฉลี่ยคุณลักษณะพรหมวิหารสี่สูงกว่าก่อนใช้รูปแบบการเรียนการสอนพรหมวิหารสี่ แบบ RACA

กรอบแนวคิดในการวิจัย

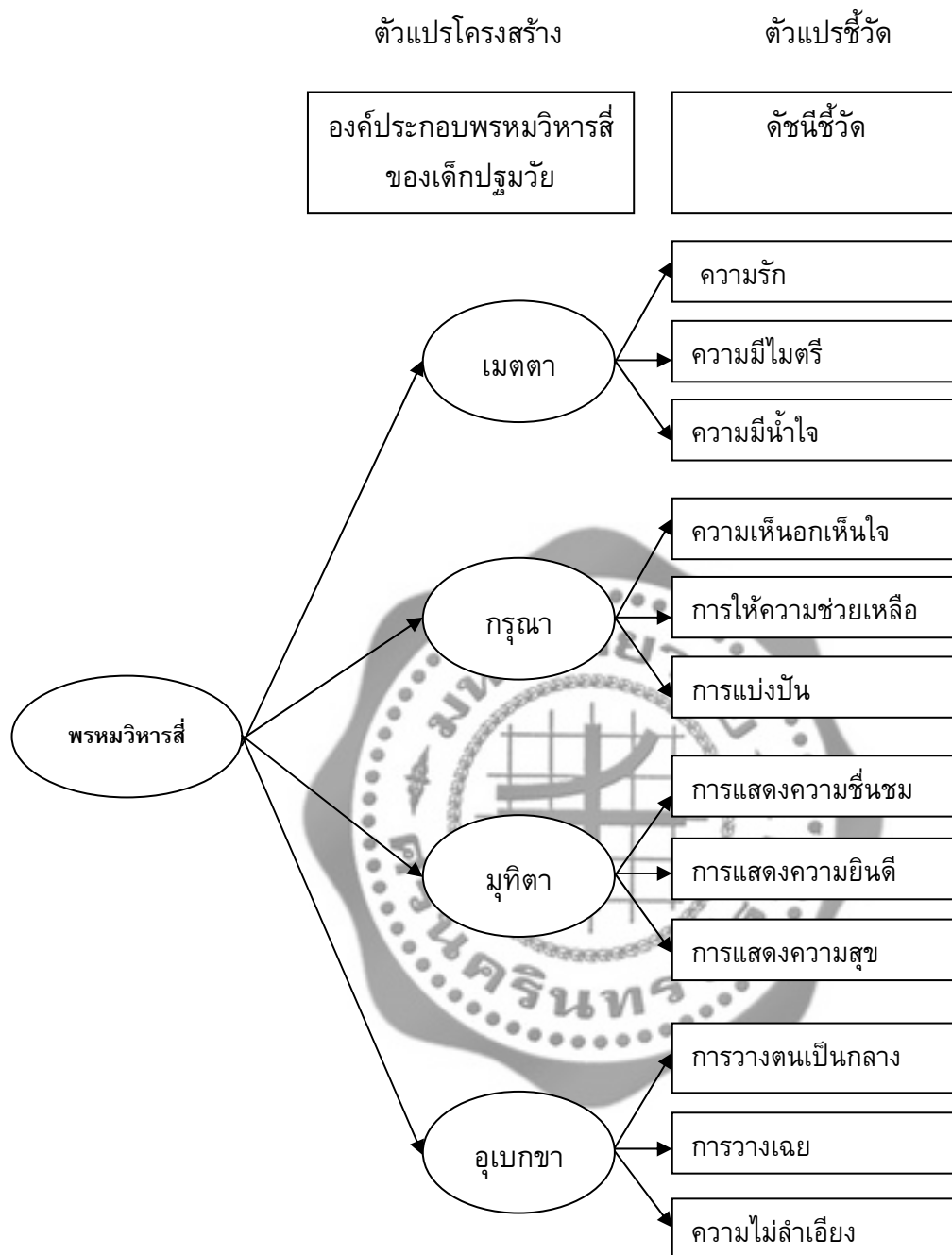
ในการศึกษา และส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ผู้วิจัยได้วางกรอบแนวคิดในการวิจัยไว้ 3 ระยะดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ ของเด็กปฐมวัย

ในระยะที่ 1 ศึกษาองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ ของเด็กปฐมวัย ทั้ง 4 ด้านประกอบด้วย ความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ว่าเด็กปฐมวัยจะมีองค์ประกอบครบทั้ง 4 ด้านหรือไม่ และมีคุณลักษณะในแต่ละด้านอย่างไร โดยผู้วิจัยจะสร้างแบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย จากการศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย และศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง คือ ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจต์ และทฤษฎีพัฒนาการเชิงเหตุผลทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก สรุปได้ว่าคุณธรรมชุดพรหมวิหารสี่ ประกอบด้วย ความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ซึ่งนำมาเป็นตัวแปรโครงสร้าง และการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมในเด็กปฐมวัยนั้นสามารถทำได้ตามทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจต์ และทฤษฎีพัฒนาการเชิงเหตุผลทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก โดยเพียเจต์กล่าวว่าพัฒนาการทางสติปัญญาและพัฒนาการทางจริยธรรมมีความเกี่ยวข้องกัน คือ เด็กสามารถทำสิ่งที่ดีในทางจริยธรรมได้ เพียเจต์ พบว่า กระบวนการที่ทำให้เด็กเปลี่ยนแปลงพัฒนาย่อมขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลในการที่จะรับรู้กฎเกณฑ์และลักษณะต่างๆ ทางสังคมนั่นเอง เพียเจต์ได้แบ่งขั้นตอนการพัฒนาทางสติปัญญาออกเป็น 4 ขั้น และได้นำมาเป็นหลักเกณฑ์ในการแบ่งขั้นพัฒนาการทางจริยธรรม (สุภาวดี สุจริต. 2531: 15; อ้างอิงจาก Piaget. 1962: 16-19) ไว้ดังนี้

- 1) ขั้นก่อนจริยธรรม (แรกเกิด - 2 ปี) เป็นขั้นที่ยังไม่มีความสามารถในการรับรู้สิ่งแวดล้อมและระบบกฎเกณฑ์ได้ การประพฤติปฏิบัติจะกระทำเพื่อสนองความต้องการทางร่างกาย
- 2) ขั้นปฏิบัติตามคำสั่ง (อายุ 2 - 8 ปี) เด็กสามารถรับสภาพแวดล้อม และบทบาทของตนต่อผู้อื่น รู้จักเกรงกลัว

ผู้ใหญ่ เห็นว่าคำสั่งหรือกฎเกณฑ์เป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติตาม 3) ชั้นยึดหลักแห่งตน (อายุ 8 ปีขึ้นไป) เด็กวัยนี้จะมีพัฒนาการทางสติปัญญาขั้นคิดตามแบบแผนของตรรกวิทยา ซึ่งเด็กสามารถใช้ความคิดอย่างมีเหตุผลประกอบการตัดสินใจจะประเมินความถูกต้องโดยดูจากเจตนาผู้กระทำและตั้งเกณฑ์ของตนเองได้ ดังนั้นเด็กปฐมวัยจะอยู่ในขั้นปฏิบัติตามคำสั่ง เด็กที่อยู่ในช่วงอายุก่อน 8 ปี เป็นระยะที่ผู้ใหญ่มีอิทธิพลต่อจริยธรรมของเด็กและยึดถือกฎเกณฑ์ที่ได้จากผู้ใหญ่เป็นกฎเกณฑ์ตายตัว ซึ่งสอดคล้องกับโคลเบอร์ก ว่าพัฒนาการของเหตุผลเชิงจริยธรรม (Moral Stage) มี 3 ระดับในแต่ละระดับแบ่งเป็น 2 ชั้น (สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์. 2545: 52-54; พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. 2549: 169-170; พรรณี ช.เจนจิต. 2545: 163-166; ธีราพร กุลนานันท์. 2544: 19-20; สุรางค์ ไคว์ตระกูล. 2549: 69-71; Kohlberg. 1976: 34-35; Michener, H. Andrew; & Delamater, John D. 1994: 70-73) โดยเด็กปฐมวัยจะอยู่ในขั้นที่ 1 และ 2 คือ ขั้นที่ 1 หลักการหลบหลีกการถูกลงโทษ (Punishment and Obedience Orientation) อายุ 2-7 ปี เป็นระดับขั้นที่เด็กทำตามกฎเพื่อหลีกเลี่ยงการถูกลงโทษ แล้วจะเลือกกระทำในทางที่จะเกิดประโยชน์แก่ตัวเองมากกว่า เด็กเข้าใจว่าความดี หมายถึง สิ่งที่ทำแล้วไม่ถูกลงโทษ หรือถูกตำหนิ โดยขั้นนี้เด็กจะเคารพกฎเกณฑ์เพื่อหลีกเลี่ยงการถูกลงโทษ และขั้นที่ 2 หลักการแสวงหารางวัล (Instrumental - relativist Orientation) อายุ 7-10 ปี เด็กจะเรียนรู้ว่า การกระทำที่ถูกต้อง คือ การกระทำที่ได้รับผลตอบแทนที่น่าพอใจ เด็กจะกระทำก็ต่อเมื่อมีสิ่งของตอบแทน คือ รางวัล การสัญญาว่าจะให้รางวัลจึงเป็นแรงจูงใจให้เด็กทำความดี โดยเด็กจะเลือกทำแต่สิ่งที่น่าความพอใจมาให้ตนเองเท่านั้น จากทฤษฎีดังกล่าวทำให้ได้ข้อมูลว่าการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในเด็กปฐมวัยสามารถทำได้โดยขึ้นอยู่กับระดับของพัฒนาการของเด็ก หลังจากนั้นผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ พระสงฆ์ นักการศึกษาปฐมวัย และครูปฐมวัย ในประเด็นต่างๆ ดังนี้ คือ (1) หลักธรรมพรหมวิหารสี่ในการสอนเด็กปฐมวัย (2) คุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย (3) วิธีการพัฒนาและส่งเสริมให้เด็กปฐมวัยมีพรหมวิหารสี่ และ(4) วิธีการประเมินพรหมวิหารสี่ในเด็กปฐมวัย เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ซึ่งสามารถสรุปได้ว่าเด็กปฐมวัยสามารถแสดงคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ได้ครบทั้งสี่ข้อ และสามารถปลูกฝังและส่งเสริมได้ตั้งแต่เด็ก โดยการแสดงคุณลักษณะในแต่ละด้านนั้นไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับประสบการณ์ และสิ่งแวดล้อมของเด็ก การประเมินสามารถประเมินได้จากการสังเกต สัมภาษณ์และจากชิ้นงานต่างๆ จากนั้นผู้วิจัยได้จัดสนทนากลุ่มย่อยครูปฐมวัย 7 ท่านเพื่อให้ได้ข้อมูลคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยที่แสดงออกในเวลาที่อยู่โรงเรียน แล้วนำผลที่ได้มาวิเคราะห์คุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยเพื่อให้ได้ตัวแปรชี้วัดและนำมาเป็นแนวทางในการสร้างแบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย โดยมีตัวแปรชี้วัดในการแสดงออกทางพฤติกรรมทางด้านต่างๆ ดังแสดงภาพประกอบ 1 และนำข้อมูลที่ได้จากแบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ไปวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis : CFA) ด้วยโปรแกรมลิสเรล (LISREL 8.72) เพื่อยืนยันองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยว่ามีสี่องค์ประกอบหรือไม่

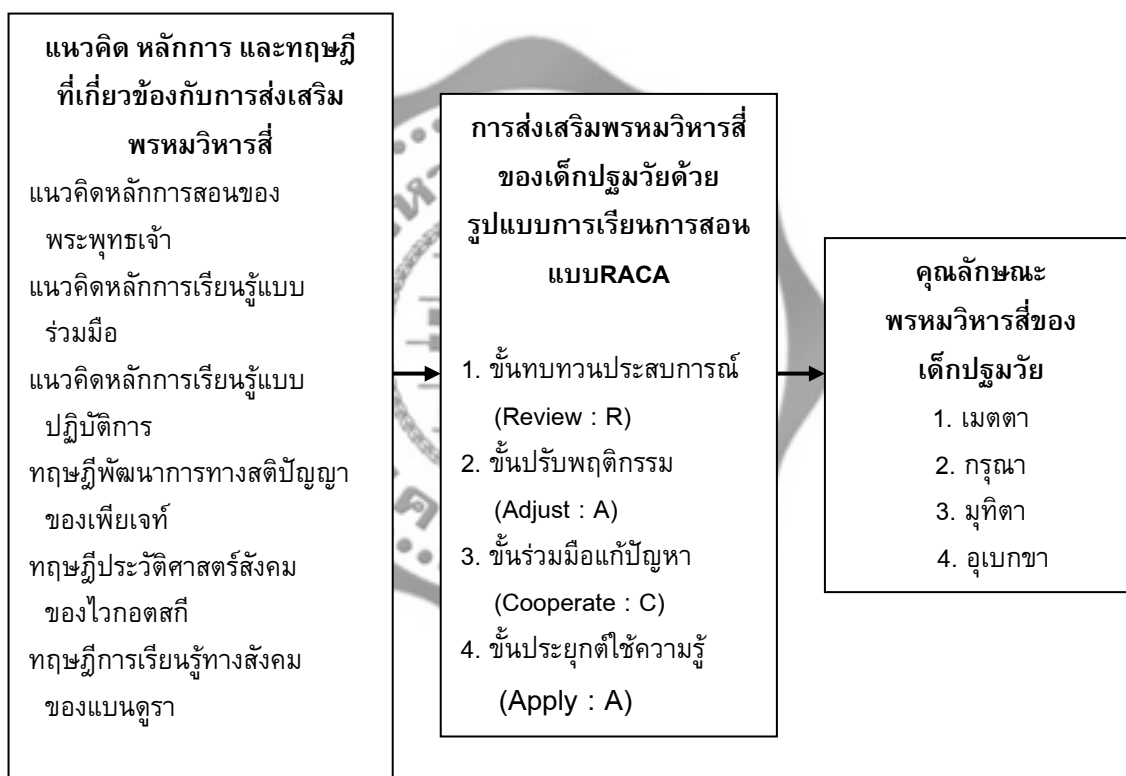
ภาพประกอบ 1 องค์ประกอบพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย

ระยะที่ 2 การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่
ของเด็กปฐมวัย

ในการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของ
เด็กปฐมวัย ผู้วิจัยนำผลจากการศึกษาองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ ในระยะที่ 1 มาเป็นแนวทางใน

การพัฒนาารูปแบบ และนำผลการวิเคราะห์ จากแนวคิดหลักการ และทฤษฎีพื้นฐาน มาสังเคราะห์ เพื่อให้ได้รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA ประกอบด้วย 4 ชั้น ดังแสดงภาพประกอบ 2 คือ ชั้นที่ 1 ชั้นทบทวนประสบการณ์ (REVIEW : R) ชั้นที่ 2 ชั้นปรับพฤติกรรม (ADJUST : A) ชั้นที่ 3 ชั้นร่วมมือแก้ปัญหา (COOPERATE : C) และชั้นที่ 4 ชั้นประยุกต์ใช้ความรู้ (APPLY : A) โดยมีแนวคิดหลักการ และทฤษฎีพื้นฐาน ดังนี้ คือ 1) แนวคิดหลักการสอนของพระพุทธเจ้าที่ว่าพระองค์ จะทรงพิจารณาถึงสติปัญญาของผู้ที่กำลังรับฟังว่ามีสติปัญญามากน้อยเพียงใด และพระองค์จะสอน ธรรมะให้ตรงกับสติปัญญาของผู้ที่จะรับฟัง 2) แนวคิดหลักการเรียนรู้แบบร่วมมือ และการเรียนรู้ แบบปฏิบัติการ โดยเป็นกระบวนการที่เน้นให้ผู้เรียนเรียนรู้จากการลงมือกระทำ โดยผ่าน ประสบการณ์จากการกระทำของผู้เรียนรู้ทั้งความคิดและความรู้สึก รวมถึงการได้ทบทวนก่อนลงมือ กระทำ ทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างเป็นทางการ และนำมาบูรณาการกับการเรียนรู้แบบร่วมมือ หรือกระบวนการกลุ่ม ซึ่งทำให้เกิดการทำงานร่วมกัน การแบ่งปัน การแลกเปลี่ยนความคิด การ ช่วยเหลือกันและกัน ร่วมกันคิด และแก้ปัญหา โดยสมาชิกแต่ละกลุ่มประกอบด้วย ผู้ที่มีความ สามารถทางการเรียนรู้แตกต่างกัน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและ กัน มีความรับผิดชอบร่วมกันทั้งในส่วนตัวและส่วนรวม เพื่อให้ตนเองและสมาชิกทุกคนในกลุ่ม ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ 3) ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ที่ กล่าวว่าการจัดการเรียนรู้ในระดับปฐมวัยนั้นจะมีการจัดประสบการณ์ตามระดับพัฒนาการของเด็ก และมีการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ในการจัดประสบการณ์ของครูเน้นให้เด็กได้รับ ประสบการณ์ตรง โดยการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม สื่อ สภาพแวดล้อม และบุคคลอื่นๆ เพื่อ พัฒนาการกระบวนการปรับตัวของอินทรีย์กับสิ่งแวดล้อมภายนอกและการจัดระบบโครงสร้างความคิด ซึ่งในกระบวนการนี้จะไปอย่างต่อเนื่อง และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง (Adaptation) อยู่ ตลอดเวลาเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม 4) ทฤษฎีประวัติศาสตร์สังคมของไวโกตสกี ที่เน้น ความสำคัญของวัฒนธรรมและสังคม และการเรียนรู้ที่มีต่อพัฒนาการสติปัญญา ตั้งแต่แรกเกิด มนุษย์จะได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมที่เป็น “วัฒนธรรม” วัฒนธรรมแต่ละวัฒนธรรมจะช่วยบ่งชี้ ผลผลิตของพัฒนาการของเด็ก ว่าเด็กควรจะเรียนรู้อะไรบ้าง ควรจะมีความสามารถทางใดบ้าง สถาบันสังคมต่างๆ มีบทบาทต่อการเรียนรู้และพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็ก พัฒนาการทาง สติปัญญาของเด็กจะเพิ่มถึงขั้นสูงสุดได้ก็ต่อเมื่อรับการช่วยเหลือจากผู้ใหญ่หรือผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับเด็ก (เพ็ญจันทร์ เจียบประเสริฐ. 2542: 25) และ 5) ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา กล่าวว่า การเรียนรู้เกิดจากการสังเกต และการเลียนแบบ เนื่องจากคนเรามีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่อยู่ รอบตัวเราอยู่เสมอ (พรรัตนทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. 2549: 146-147; สุรางค์ ไคว์ตระกูล. 2549: 239) นอกจากนี้แบนดูรา (Bandura. 1977: 27) ได้เสนอ แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ตามแนวทางการเรียนรู้ทางสังคมไว้ว่า การเรียนรู้ของบุคคลเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่าง สิ่งต่าง ๆ ซึ่งกลายเป็นความเชื่อที่มีผลต่อการควบคุมพฤติกรรม และเมื่อเกิดมีเหตุการณ์เกิดขึ้น บุคคลก็จะมีคามคาดหวังล่วงหน้าเกี่ยวกับการเกิดของผลจากการกระทำนั้น ทำให้ตัดสินใจได้ว่า ควรทำหรือไม่ควรทำ และวิธีการเรียนรู้ เกิดจากประสบการณ์ ซึ่งมีทั้งประสบการณ์ตรงและ

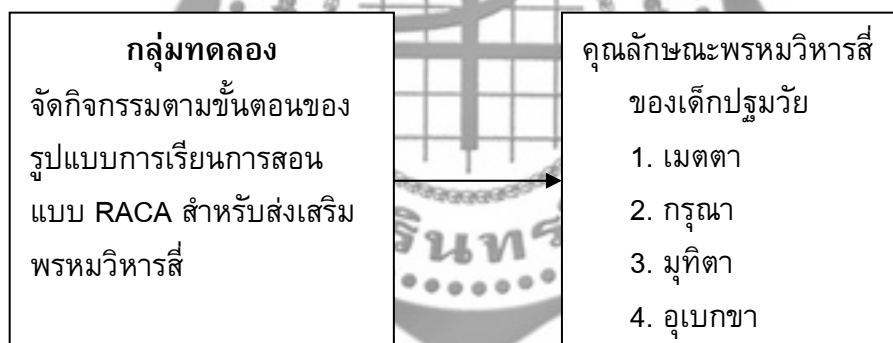
ประสบการณ์ทางอ้อม โดยการสังเกต อ่าน ฟัง การบอกเล่า ที่เกิดกับบุคคลรอบข้าง ทำให้บุคคลมีการเรียนรู้ได้อย่างกว้างขวาง จากทฤษฎีดังกล่าวแล้วข้างต้นสะท้อนให้เห็นหลักการเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัยว่า การเรียนรู้โดยการสังเกตเป็นวิธีที่สำคัญต่อการได้มาซึ่งข้อมูลและทักษะต่าง ๆ ของเด็ก เพื่อเป็นแนวทางในการตัดสินใจเลือกการตอบสนองอย่างใดอย่างหนึ่ง และเด็กจะมีพฤติกรรมหรือมีเหตุผลเชิงจริยธรรมในลักษณะใดย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะของบุคคลที่เป็นตัวแบบที่ใกล้ชิดกับตัวเด็ก ซึ่งได้แก่ พ่อแม่ ญาติพี่น้อง และครู เป็นต้น ฉะนั้น การพัฒนาเด็กปฐมวัยให้มีลักษณะนิสัยทางคุณธรรมที่ดีจะต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม โดยการจัดสภาพแวดล้อมหรือจัดประสบการณ์ที่ถูกต้อง เหมาะสม เพื่อกระตุ้นให้เกิดความสนใจในพฤติกรรมของตัวแบบ

ภาพประกอบ 2 กรอบแนวคิดในการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA
สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย

ระยะที่ 3 การศึกษาผลการส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA

ผู้วิจัยดำเนินการทดลองกับกลุ่มตัวอย่างที่ได้มาจากการสุ่มแบบเจาะจงจากกลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษาวิจัยในระยะที่ 1 จำนวน 1 ห้องเรียน จำนวน 20 คน โดยกำหนดเป็นกลุ่มทดลอง จะได้รับการจัดการเรียนการสอนโดยใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย โดยใช้แบบแผนการวิจัยที่ใช้แบบวิจัยผสมระหว่าง One group Pretest-Posttest Design (Fraenkel. R.J. 2000: 289) และ Basic Time Series Design (Fraenkel. R.J. 2000: 297) ในการทดลองใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย นั้นผู้วิจัยได้ทดลองจัดการเรียนการสอนตามแผนการจัดประสบการณ์เป็นเวลา 8 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 5 วัน วันละ 45 นาที รวมทั้งสิ้น 40 ครั้ง แล้วทำการทดสอบระหว่างการทดลองหลังจากจัดกิจกรรมครบ 4 สัปดาห์แรก และทดสอบหลังการทดลองเมื่อจัดกิจกรรมครบทั้ง 8 สัปดาห์ จากนั้นนำผลการทดลองมาวิเคราะห์ข้อมูล สรุปผลการดำเนินการทดลองว่า ผลของการส่งเสริมพรหมวิหารสี่ด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA ได้ผลเป็นอย่างไร ดังภาพประกอบ 3

ภาพประกอบ 3 กรอบแนวคิดในการศึกษาผลการส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเพื่อศึกษาองค์ประกอบ และการส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบ การเรียนการสอนแบบ RACA ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย

1.1 ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมและจริยธรรมทางพุทธศาสนา

1.1.1 ความหมายของคุณธรรมและจริยธรรม

1.1.2 ความสำคัญของคุณธรรมและจริยธรรม

1.1.3 องค์ประกอบของคุณธรรมและจริยธรรม

1.1.4 คุณลักษณะทางคุณธรรมและจริยธรรมที่พึงประสงค์

1.1.5 หลักการการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม

1.1.6 การประเมินพฤติกรรมคุณธรรมและจริยธรรม

1.2 ทฤษฎีและความรู้ที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย

1.2.1 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจต์

1.2.2 ทฤษฎีพัฒนาการเชิงเหตุผลทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก

1.2.3 ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมพรหมวิหารสี่

1.2.4 ความหมายของคุณธรรมพรหมวิหารสี่

1.2.5 ความสำคัญของคุณธรรมพรหมวิหารสี่

1.2.6 คุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย

1.2.7 การปลูกฝังคุณธรรมพรหมวิหารสี่สำหรับเด็กปฐมวัย

1.2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพรหมวิหารสี่

2. เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA

2.1 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA

2.1.1 ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์

2.1.2 ทฤษฎีประวัติศาสตร์สังคมของไวโกตสกี

2.1.3 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา

2.2 แนวคิดและหลักการที่เกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบ

RACA

2.2.1 แนวคิดหลักการสอนของพระพุทธเจ้า

2.2.2 แนวคิดหลักการเรียนรู้แบบร่วมมือ

2.2.3 แนวคิดหลักการเรียนรู้แบบปฏิบัติการ

2.3 การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย

2.3.1 หลักการจัดประสบการณ์ของเด็กปฐมวัย

2.3.2 กิจกรรมเสริมประสบการณ์ของเด็กปฐมวัย

2.3.3 ประเภทของกิจกรรมเสริมประสบการณ์ของเด็กปฐมวัย

2.3.3.1 กิจกรรมบทบาทสมมติ

2.3.3.2 กิจกรรมการสนทนาและ การใช้คำถาม

2.3.3.3 กิจกรรมการเล่นิทาน

2.3.3.4 กิจกรรมเกมการศึกษา

2.3.3.5 กิจกรรมสร้างสรรค์

2.3.3.6 สถานการณ์จำลอง

2.3.4 คุณค่าของกิจกรรมเสริมประสบการณ์ของเด็กปฐมวัย

2.4 รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของ

เด็กปฐมวัย

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย

1.1 ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมและจริยธรรมทางพุทธศาสนา

1.1.1 ความหมายของคุณธรรมและจริยธรรม

คำว่า “คุณธรรม (Moral)” และ “จริยธรรม (Ethics)” เป็นคำสองคำที่คนส่วนใหญ่จะกล่าวควบคู่กันเสมอ จนทำให้เข้าใจผิดว่าคำทั้งสองมีความหมายอย่างเดียวกัน หรือความหมายเหมือนกัน แท้จริงคำว่า คุณธรรม กับคำว่า จริยธรรม เป็นคำที่แยกกันได้เป็น 2 คำ และมีความหมายแตกต่างกัน คำว่า “คุณ” แปลว่า ความดี เป็นคำที่มีความหมายเป็นนามธรรม ส่วนคำว่า “จริย” แปลว่า ความประพฤติหรือกิจที่ควรประพฤติ เป็นคำที่มีความหมายทางรูปธรรม โดยมีผู้ให้ความหมายของคำสองคำนี้ไว้ดังนี้

ราชบัณฑิตสถาน (2530: 190) ได้ให้ความหมายของ คุณธรรมว่า คุณธรรม หมายถึงสภาพคุณงามความดีหรือหน้าที่อันพึงมีอยู่ในตัว

พระธรรมปิฎก (2539: 24) อธิบายว่า คุณธรรมหมายถึงคุณธรรมเป็นสิ่งตั้งงามของจิตใจ เป็นของลึกซึ้ง เป็นสุขที่แท้จริง เป็นคุณค่าของชีวิตในการบำเพ็ญประโยชน์ ช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เพื่อนมนุษย์ และรู้จักปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายได้ถูกต้อง

วิไลวรรณ ชินพงษ์ (2539: 9) อธิบายว่าคุณธรรมหมายถึง คุณสมบัติที่เกี่ยวกับคุณงามความดี ที่เกิดจากการกระทำของบุคคล ที่กระทำไปด้วยความสำนึกในจิตใจ โดยมีเป้าหมายว่าเป็นการทำความดี และเป็นพฤติกรรมที่ยอมรับของสังคม

ทิศนา แคมมณี (2546: 4) ได้ให้ความหมายไว้ว่า คุณธรรมหมายถึงคุณลักษณะหรือสภาวะภายในจิตใจของมนุษย์ที่เป็นไปในทางที่ถูกต้องดีงาม ซึ่งเป็นภาวะนามธรรมอยู่ในจิตใจ

ความหมายของคุณธรรมที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า คุณธรรม หมายถึง คุณงามความดีที่สั่งสมอยู่ในจิตใจของมนุษย์มาเป็นเวลานานอย่างต่อเนื่อง แล้วแสดงออกด้วยการกระทำดีทั้งทางกาย วาจา และใจ เพื่อประโยชน์สุขที่แท้จริงต่อตนเองและผู้อื่น

ราชบัณฑิตยสถาน (2530: 930) สรุปความหมายของจริยธรรมไว้ว่า จริยธรรม หมายถึง “ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติความดีในระดับต่างๆ ของศีลธรรมและกฎศีลธรรม”

พระเมธีธรรมภรณ์ (2534: 2) ยังให้แนวความคิดว่า จริยธรรม หมายถึงหลักแห่งความประพฤติดีงามสำหรับทุกคนในสังคม ถ้าเป็นข้อปฏิบัติทั่วไป เรียกว่า จริยธรรม ถ้าเป็นข้อควรประพฤติที่มีศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง เราเรียกว่า ศีลธรรม แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าจริยธรรมอิงอยู่กับหลักคำสอนทางศาสนาเพียงอย่างเดียว แท้จริงนั้นยังหยั่งรากอยู่บนขนบธรรมเนียมประเพณีแม้นักปราชญ์คนสำคัญก็มีส่วนสร้างจริยธรรมสำหรับเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตของคนจำนวนหนึ่ง

เปียเจท์ (Piaget. 1960: 1) กล่าวว่า จริยธรรมเป็นคุณลักษณะและหน้าที่ของบุคคลในการให้ความร่วมมือ การจัดเตรียมทางสังคม และความสัมพันธ์ในรูปของการกระทำร่วมกัน และสิทธิ

แบนดูรา (Bandura. 1976: 34) กล่าวว่า จริยธรรมเป็นกฎสำหรับการประเมินพฤติกรรม โดยถือว่าการตัดสินใจทางจริยธรรมเป็นกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับความถูกต้องของการกระทำตามกฎเกณฑ์ต่างๆ ซึ่งกฎเกณฑ์เหล่านี้เกิดจากการเรียนรู้ด้วยการสังเกต การบอกเล่า ประสบการณ์ต่างๆ แล้วนำมาคิดไตร่ตรอง

สาโรช บัวศรี (2523: 142) ให้ความหมายจริยธรรมคือ แนวทางในการประพฤติตนเพื่ออยู่ได้อย่างร่มเย็นในสังคม ซึ่งจะรวบรวมค่านิยมที่จำเป็นเข้าไว้ด้วยกันในระดับต่างๆ ที่เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตน

กมล ทองธรรมชาติ (2525: 72) กล่าวว่า จริยธรรมหมายถึง การกระทำทั้งทางกาย วาจา และใจที่ดั่งงามเป็นประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่นและสังคม

ความหมายของจริยธรรมที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า จริยธรรม หมายถึง แนวทางในการประพฤติปฏิบัติตนที่ดั่งงามทั้งทางกาย วาจา และใจ อันก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม

จากความหมายที่กล่าวมา สรุปได้ว่า คุณธรรมและจริยธรรม เป็นสิ่งที่อยู่คู่กันเสมอ เพราะคุณธรรมคือ คุณงามความดีที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง และสังคม โดยเป็นแนวความคิดที่เป็นตัวบังคับให้ประพฤติดี ส่วนจริยธรรมเป็นส่วนหนึ่งของความประพฤติที่เกิดจากคุณธรรม

1.1.2 ความสำคัญของคุณธรรมและจริยธรรม

คุณธรรมเป็นเครื่องกำหนดความเจริญหรือความเสื่อมของสังคม สังคมที่เจริญจะมีคนทรงคุณธรรมอยู่มาก คนในสังคมมีความประพฤติดี ไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น เป็นลักษณะของความมีจริยธรรมดี ทุกคนในสังคมมีความสุข สังคมผาสุกและสงบสุข จะประกอบสิ่งใดมีแต่ความสำเร็จก้าวหน้า ส่วนสังคมที่เสื่อม ศีลธรรมหรือจริยธรรมของประชาชนจะน้อยลง มีการเบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น สมาชิกในสังคมไม่มีความสุข สังคมนั้นจะแตกสลายในที่สุด (ปราชญา กล้าผจญ. 2548: 2-3) ดังนั้น การมีคุณธรรมเป็นพื้นฐานทางจิตใจจะนำไปสู่การกระทำเมื่อทุกคนมีจิตใจงามพฤติกรรมก็ดั่งงามไปด้วย

คุณธรรมเป็นสิ่งดีงาม และเป็นพื้นฐานของการแสดงออกของการกระทำที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น เป็นส่วนหนึ่งของบุคลิกภาพ นอกจากนี้ คุณธรรมยังก่อให้เกิดจริยธรรม ค่านิยม ที่เหมาะสม ตลอดจนความสุข ความพอใจ คุณธรรมสร้างคนดี และความดี ก่อให้เกิดคุณธรรมอื่น ๆ นับเป็นสิ่งสำคัญ และจำเป็นต้องปลูกฝัง สร้างสม และดำรงไว้ให้มีอยู่ในตัว (โกสินทร์ รัชสยาพันธ์. 2530: 20)

พื้นฐานของการศึกษา ได้แก่ จริยธรรม เพราะจริยธรรมเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญยิ่งของคนคนที่สุภาพเป็นคนที่มีบุคลิกดีได้ในสังคมก็ด้วยพลังแห่งจริยธรรม (พระธรรมญาณมุนี. 2527: 412) ดังนั้น คุณธรรมและจริยธรรมเป็นเครื่องมือที่สำคัญยิ่งของมนุษย์ เป็นเครื่องมือที่ควบคุมความประพฤติของมนุษย์ให้เป็นไปในทางที่ดี สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข (สาโรช บัวศรี. 2523: 41)

สำหรับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมเด็กปฐมวัยตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุ 6 ปี เป็นระยะที่สำคัญมากเพราะเด็กมีพัฒนาการทั้งทางร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาเป็นไปอย่างรวดเร็ว ในการเรียนรู้กฎเกณฑ์ต่างๆ ของสังคมรวมทั้งกฎเกณฑ์ทางจริยธรรม (ธีระพร อูวรรณโณ. 2526: 3) การเป็นเด็กดีจึงเป็นความคาดหวังของพ่อแม่ที่มีต่อลูกเสมอมา ค่านิยม และคุณธรรมในการอบรมเลี้ยงดูเด็กเป็นสิ่งที่ฝังแน่นในชีวิตไทย ซึ่งถึงแม้สังคมไทยจะเปลี่ยนไปเพียงใด ก็ควรจะยังคงไว้เพื่อช่วยจรโลงความดีงามนี้ไว้ในชีวิต อันที่จริงแล้วค่านิยมทางจิตใจดังกล่าวข้างต้น เป็นสิ่งที่ยิ่งเพิ่มความสำคัญในสังคมอนาคตซึ่งมีแนวโน้มที่จะเป็นสังคมที่แล้งน้ำใจ และหากพ่อแม่ยังช่วยกันแน่นให้เด็กไทยของเราให้เติบโตเป็นเด็กดีต่อไป แล้วเด็กของเราจะไม่กลายเป็นเด็กเก่งที่ขาดคุณธรรมซึ่งเป็นอันตรายแก่ประเทศได้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2550: 10)

1.1.3 องค์ประกอบของคุณธรรมและจริยธรรม

พระราชวรมุณี (ประยูรค์ ปยุตโต. 2523: 11-12) ได้แบ่งองค์ประกอบของจริยธรรมเป็น 2 ส่วน คือ

1. จริยธรรมภายใน เป็นจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกรู้สึกนึกคิด หรือทัศนคติของบุคคลจริยธรรมภายในเป็นพื้นฐานที่ทำให้เกิดจริยธรรมภายนอก
2. จริยธรรมภายนอก เป็นพฤติกรรมจริยธรรมภายนอกที่บุคคลแสดงออกมาสังเกตได้ เช่น ความมีระเบียบ การเอาใจใส่กับงาน แต่ต้องไม่ตกอยู่ในเงื่อนไขภายนอก กรมวิชาการได้แบ่งจริยธรรมออกเป็น 2 องค์ประกอบ (กรมวิชาการ. 2527: 144-145) คือ

1. องค์ประกอบด้านค่านิยมทางจริยธรรม (Moral Value) เป็นส่วนที่ไม่สามารถสังเกตเห็นได้โดยตรง มีลักษณะเป็นความเชื่อ ความเห็นคุณค่า ความพอใจ เต็มใจปรารถนาที่จะยึดถือหลักจริยธรรมต่างๆ เข้าไว้ในลักษณะนิสัยและบุคลิกภาพของตน ค่านิยมนี้จะมีอิทธิพลเป็นแรงจูงใจให้บุคคลมีความโน้มเอียงที่จะประพฤติปฏิบัติถูกต้อง ดีงาม สอดคล้องกับค่านิยมที่ตนยึดถือ

2. องค์ประกอบด้านพฤติกรรมจริยธรรม (Moral Conduct) เป็นส่วนที่เป็นมาตรฐานความประพฤติปฏิบัติที่สังคมต้องการ การกระทำใดๆ ของบุคคล ถ้าสอดคล้องกับมาตรฐานของการประพฤติถูกต้อง ดีงาม ก็จัดว่าบุคคลนั้นมีพฤติกรรมจริยธรรมหรือมีจริยธรรม

ดวงเดือน พันธมนาวิน (2520: 4-6) ได้แบ่งองค์ประกอบทางจริยธรรมออกเป็น 3 องค์ประกอบคือ

1. องค์ประกอบทางด้านพุทธรปัญญา (Cognitive Component) หมายถึง ส่วนที่เก็บสะสมความรู้ ความเชื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพฤติกรรมทางจริยธรรม และเป็นส่วนที่จะประเมินหรือตัดสินว่าพฤติกรรมดี ถูก ควรทำ และพฤติกรรมใดไม่ดี ผิด ไม่ควรทำ ได้แก่ ความคิดทางจริยธรรม (Moral Thought) ค่านิยมทางจริยธรรม (Moral Value) ความเชื่อทางจริยธรรม

(Moral Belief) ความรู้ความเข้าใจทางจริยธรรม (Moral Cognitive) การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม (Moral Reasoning) และการตัดสินทางจริยธรรม (Moral Judgement)

2. องค์ประกอบทางอารมณ์ (Affective Component) หมายถึง ความรู้สึกหรือปฏิกิริยาที่มีต่อพฤติกรรมทางจริยธรรมว่า มีความพอใจชอบหรือไม่ชอบ ได้แก่ เจตคติทางจริยธรรม (Moral Attitude) ความรู้สึกทางจริยธรรม (Moral Feeling) และปฏิกิริยาทางจริยธรรม (Moral Reaction)

3. องค์ประกอบทางพฤติกรรม (Behavioral Component) หมายถึง พฤติกรรมหรือการกระทำที่บุคคลแสดงออกมา ทั้งต่อตนเองต่อผู้อื่นและต่อสิ่งแวดล้อม และเป็นพฤติกรรมที่สามารถตัดสินได้ว่าดีหรือไม่ดี ถูกหรือผิด สมควรหรือไม่สมควร ได้แก่ ความประพฤติทางจริยธรรม (Moral Conduct) การกระทำทางจริยธรรม (Moral Act) และพฤติกรรมทางจริยธรรม (Moral Behavior)

ดวงเดือน พันธมนาวิน (2520: 4-6) ได้แบ่งลักษณะต่าง ๆ ของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมออกเป็น 4 ประเภทคือ

1. ความรู้เชิงจริยธรรม หมายถึง การมีความรู้ว่าสังคมของตนเอง การกระทำใดดีที่ควรกระทำ การกระทำใดไม่ดีควรงดเว้น ความรู้เชิงจริยธรรม หรือความรู้เกี่ยวกับค่านิยมทางสังคมขึ้นอยู่กับอายุ ระดับการศึกษา และพัฒนาการทางสติปัญญา โดยปกติในช่วงอายุ 2 -10 ปี จะได้รับการปลูกฝังค่านิยมเหล่านี้เป็นพิเศษ

2. เจตคติเชิงจริยธรรม หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลเกี่ยวกับลักษณะหรือพฤติกรรมเชิงจริยธรรมด้านต่างๆ ว่าตนชอบหรือไม่ชอบลักษณะนั้นๆ เพียงใด เจตคติเชิงจริยธรรมของบุคคลเกี่ยวข้องกับค่านิยมในสังคมนั้นๆ เจตคติจะเปลี่ยนไปเมื่อเวลาเปลี่ยนแปลงไป

3. เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลใช้เหตุผลในการเลือกที่จะกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเพียเจต์และโคลเบอร์เกอร์ได้ใช้อ้างเหตุผลจริยธรรมเป็นสิ่งที่แสดงถึงพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคล

4. พฤติกรรมเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมที่บุคคลในสังคมนิยมชมชอบ หรือการงดเว้นการแสดงพฤติกรรมที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์หรือค่านิยมในสังคมนั้น

จากองค์ประกอบจริยธรรมทั้ง 3 แนวคิด จะเห็นว่าจริยธรรมประกอบด้วย 2 ส่วน คือ จริยธรรมที่อยู่ภายใน ได้แก่ ความคิด ความรู้สึก เจตคติ ความเชื่อ และความู้เชิงจริยธรรม รวมทั้งการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม และอีกส่วนหนึ่งคือ จริยธรรมที่เกิดภายนอก ที่สามารถสังเกตและมองเห็นได้ ได้แก่ ความประพฤติ การกระทำ หรือพฤติกรรมเชิงจริยธรรม

1.1.4 คุณลักษณะทางคุณธรรมและจริยธรรมที่พึงประสงค์

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2547: 11) ได้กำหนดเกณฑ์มาตรฐานการศึกษา เพื่อพัฒนามาตรฐานการศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ มาตรฐานด้านผู้เรียน มาตรฐานด้านกระบวนการและ

มาตรฐานด้านปัจจัย ในมาตรฐานที่ 1 ด้านผู้เรียน กล่าวถึง คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ มี 4 ตัวบ่งชี้ คือ

1. มีวินัย มีความรับผิดชอบ และปฏิบัติตามระเบียบ
2. ซื่อสัตย์สุจริต
3. มีความเมตตากรุณา
4. ประหยัด

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (2548: 2) ได้กำหนดมาตรฐานการศึกษา ด้านผู้เรียน ในมาตรฐานที่ 1 ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์มี 6 ตัวบ่งชี้ คือ

1. มีวินัย มีความรับผิดชอบ
2. มีความซื่อสัตย์สุจริต
3. มีความกตัญญูกตเวที
4. มีความเมตตากรุณา โอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และไม่เห็นแก่ตัว
5. มีความประหยัด และใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า
6. ปฏิบัติตนเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 สำหรับเด็กอายุ 3-5 ปี (สำนักงานวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. 2547: 36) ได้กำหนดมาตรฐานคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ในมาตรฐานที่ 4 เด็กปฐมวัยต้องมีคุณธรรม จริยธรรม และมีจิตใจที่ดีงามซึ่งประกอบด้วย 4 ตัวบ่งชี้ คือ

1. มีวินัยในตนเอง และมีความรับผิดชอบ
2. ซื่อสัตย์สุจริต และยอมรับความผิดพลาดของตนเองและผู้อื่น
3. มีความเมตตากรุณา และช่วยเหลือแบ่งปัน
4. รู้จักประหยัด

คุณธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2549: 14) ประกอบด้วย

1. ซื่อสัตย์สุจริต
2. อุตุน
3. มีความเพียร
4. เมตตากรุณา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2542: 7-12) ได้พัฒนามาตรฐานการศึกษา เป็นตัวบ่งชี้ในการประเมินโดยพัฒนามาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อปรับปรุงคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา เป็นตัวบ่งชี้ด้านผู้เรียนไว้ 7 มาตรฐาน และมาตรฐานด้านคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์จัดอยู่ในมาตรฐานที่ 1 มี ดังนี้

1. ด้านผู้เรียนมีวินัย มีความรับผิดชอบ
2. ด้านผู้เรียนมีความประหยัด

3. ด้านผู้เรียนมีความเกรงใจผู้อื่นมีเมตตากรุณา โอบอ้อมอารีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และเสียสละเพื่อส่วนรวม

4. ด้านผู้เรียนมีความซื่อสัตย์สุจริต

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2550: 16-18) ได้กล่าวถึงความหวังของพ่อแม่ของเด็กปฐมวัยในพื้นที่การศึกษาเรื่องคุณธรรมจริยธรรมของเด็กปฐมวัยที่คาดหวังให้ครูและผู้ดูแลเด็กส่งเสริมและสร้างให้เกิด ผ่านกระบวนการเรียนรู้การใช้ชีวิตในโรงเรียน หรือศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก คือ

1. มีสุขภาพกาย สุขภาพจิต และมีจิตสำนึกที่ดี
2. ว่านอนสอนง่าย เชื่อฟังพ่อแม่ ญาติพี่น้อง เชื่อฟังผู้ใหญ่ ไม่ดื้อ ไม่ก้าวร้าว

รู้กาลเทศะ

3. สุขภาพอ่อนน้อม พุดจาไพเราะ ประพฤติดีทั้งกาย วาจา และจิตใจ มีมารยาทที่ดี คิดดี ประพฤติปฏิบัติดี

4. สงบเสงี่ยมเจียมตน ไม่คุยโว คุยโม้อวด
5. มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ
6. มีความกตัญญู
7. มีนิสัยรักการอ่าน มีวินัยใฝ่รู้ ขยันหมั่นเพียร รักการเรียน
8. ซื่อสัตย์ สุจริต ยุติธรรม
9. มีระเบียบแบบแผนที่ดีในการดำรงชีวิต
10. กล้าหาญ อดทน มีความเป็นผู้นำที่ดี
11. ประหยัด อดออม รู้หา รู้ใช้ รู้จ่าย รู้เก็บ
12. อารมณ์ดี ใจเย็น ไม่หุนหันพลันแล่น
13. สะอาดทั้งกาย วาจา ใจ
14. มีการครองตนที่ดี โดยเฉพาะเด็กหญิงต้องมีความเป็นแม่บ้าน เป็นกุลสตรี
15. ขยันทำมาหากิน
16. เป็นที่พึ่งพาอาศัยของพ่อแม่ ญาติพี่น้อง
17. เป็นคนดีทางสังคม
18. เป็นตัวของตัวเอง เข้มแข็ง
19. มีทักษะชีวิต เป็นคนเก่ง คนดี ที่มีคุณธรรม จริยธรรมในตนเอง
20. รู้หน้าที่ของตน
21. มีความรักต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม
22. รู้จักตนเอง ครอบครัว และชุมชนที่หล่อหลอมวิถีของตนอย่างถ่องแท้
23. รู้จักปรับตัว ปรับสิ่งรอบข้างให้เกิดประโยชน์ต่อชีวิต ตนเอง ผู้อื่น และ

สังคม

24. เชื้อมัน กล้าคิด กล้าทำ ในสิ่งที่ถูกต้อง มีวิจรรณญาณ ในการแยกถูก/ผิด ดี/ไม่ดี เหมาะ/ไม่เหมาะ และเป็นผู้รู้ดี/รู้ชั่ว

25. คิดวิเคราะห์ และแก้ปัญหาของตนเอง และแบ่งปันความสามารถของตน เพื่อช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์และสังคม

26. รู้จัก รู้รัก และใช้ชีวิตอย่างมีสัมพันธที่ดีต่อธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม

27. อยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างเข้าใจ เห็นใจ และเกื้อกูล มากกว่าแข่งขัน

28. เป็นผู้แก้ปัญหาที่เกิดจากกระบวนการคิด พิจารณาหาเหตุผล และปฏิบัติ จนเกิดความรู้ เกิดทักษะ เกิดความชำนาญ

29. มีชีวิตที่ดีบนพื้นฐานค่านิยม และวัฒนธรรมไทย

คุณลักษณะทางคุณธรรม และจริยธรรมที่พึงประสงค์ที่กล่าวมา สรุปได้ว่าความมีเมตตา และกรุณา ซึ่งเป็นองค์ประกอบของคุณธรรมพรหมวิหารสี่ เป็นสิ่งที่ควรส่งเสริมให้มีในเด็กปฐมวัย และคุณธรรมชุตพรหมวิหารสี่ เป็นคุณธรรมที่มีสี่องค์ประกอบ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ดังนั้นการปลูกฝังควรปลูกฝังให้ครบทั้งสี่ด้าน ซึ่งสามารถปลูกฝังได้ในเด็กปฐมวัย

1.1.5 หลักการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม

ทิศนา แชมมณี (2546: 7-25) ได้เสนอวิธีการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมดังนี้

1. การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมตามทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบการกระทำและการปรับพฤติกรรม มีขั้นตอนหลัก ๆ ดังต่อไปนี้

1.1 บังชี้หรือกำหนดพฤติกรรมเป้าหมายให้ชัดเจน มีลักษณะเป็นพฤติกรรมที่สังเกตได้

1.2 ใช้แรงเสริมที่เหมาะสมและถูกหลักการ

1.2.1 ใช้ตัวเสริมแรงทางสังคม เช่น การให้การชมเชย ยกย่อง สนใจ และให้เกียรติ

1.2.2 ให้รางวัลเป็นสิ่งของหรือใช้เบี้ย (Token) แลกกับสิ่งของของผู้ปรับพฤติกรรมต้องการ

1.2.3 ให้ทำกิจกรรมที่ชอบ เช่น การอ่านหนังสือการ์ตูน การเล่นเกม ที่ผู้เรียนหรือผู้ที่ได้รับการปรับพฤติกรรมชอบ

1.3 ติดตามสังเกตการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้ที่ได้รับการปรับพฤติกรรม เมื่อมีพฤติกรรมที่ต้องการเกิดขึ้น ควรให้แรงเสริมเป็นครั้งคราว เพื่อจะให้พฤติกรรมนั้นคงอยู่อย่างถาวร

2. การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม โดยใช้การสังเกตตัวแบบตามทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาเชิงสังคม ควรดำเนินการเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

2.1 การกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความใส่ใจ และตั้งใจสังเกตตัวแบบ

2.2 การเสนอตัวแบบ ตัวแบบจะต้องมีลักษณะเด่นชัดไม่สลับซับซ้อนจนเกินไป เป็นตัวแบบที่มีคุณค่า มีประโยชน์ สามารถดึงดูดจิตใจและทำให้ผู้สังเกตพึงพอใจ

2.3 การช่วยให้ผู้เรียนเก็บจำตัวแบบโดยใช้วิธีการต่าง ๆ เช่น การจัดทำเป็นรหัส หรือโครงสร้างให้จำได้ง่าย การชักซ้อมลักษณะของตัวแบบในความคิด และการชักซ้อมด้วยการกระทำ

2.4 การจูงใจให้ผู้เรียนปฏิบัติ โดยการช่วยให้ผู้เรียนได้รับรู้ เห็นคุณค่า หรือเห็นผลที่น่าพึงพอใจของการปฏิบัติ รวมทั้งการช่วยให้ผู้เรียนได้รับความสามารถของตน และเรียนรู้วิธีการกำกับตนเอง

2.5 การลงมือกระทำหรือปฏิบัติ โดยช่วยให้ผู้เรียนได้ลงมือทำ สังเกตการณ์กระทำของตนเอง ให้ผู้เรียนได้ข้อมูลป้อนกลับ และให้ผู้เรียนได้เทียบเคียงการกระทำของตนกับภาพตัวแบบในความคิด

3. การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมโดยวิธีการทำความเข้าใจในค่านิยม (Value Clarification) เป็นวิธีการในการช่วยให้บุคคลได้คิด พิจารณาและสำรวจค่านิยมของตนเองตามเกณฑ์ของค่านิยมแท้ ตัวอย่างเช่น เมื่อบุคคลหนึ่งไม่แน่ใจว่าค่านิยมที่ตนเองยึดถือนั้นเป็นค่านิยมแท้ของตนหรือไม่ เราสามารถช่วยให้บุคคลนั้นเกิดความกระจ่าง โดยอาจใช้คำถามนำเพื่อให้เขาได้คิด เช่น

- 1) คุณยึดถือความซื่อสัตย์เป็นค่านิยม เพราะอะไร
- 2) ถ้าคุณยึดความซื่อสัตย์เป็นหลัก คุณจะได้รับผลดีอะไร
- 3) ถ้าคุณยึดความซื่อสัตย์เป็นหลัก คุณอาจได้รับผลเสียอะไร
- 4) คุณยินดีจะรับผลเสียหรือไม่
- 5) คุณได้ทำอะไรบ้างที่แสดงว่าตัวเองมีความซื่อสัตย์
- 6) สมมติว่าคุณเก็บเงินได้ 5,000 บาท คุณจะคืนเจ้าของหรือไม่

ในกรณีที่บุคคลบางคนเกิดความสับสน ไม่สามารถตัดสินใจได้ว่าควรจะทำหรือไม่ทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เราอาจช่วยให้เขาเกิดความกระจ่างในความคิดของเขาเองได้ เช่น

- 1) ถ้าคุณทำสิ่งนั้น จะเกิดผลอะไรขึ้นบ้าง
- 2) คุณรู้สึกอย่างไร หากสิ่งนั้นเกิดขึ้น
- 3) ถ้าคุณไม่ทำสิ่งนั้น อาจเกิดผลอะไรขึ้นบ้าง
- 4) หากผลนั้นเกิดขึ้น คุณจะรู้สึกอย่างไร
- 5) ผลใดที่คุณพอใจมากกว่ากัน

สำหรับครูที่สนใจที่จะจัดการเรียนการสอนตามแนวคิดนี้ สามารถพัฒนากระบวนการสอนเป็น 6 ขั้น ดังนี้

1. ขั้นการคิดอย่างอิสระ
2. ขั้นกำหนดทางเลือกหลาย ๆ ทาง
3. ขั้นพิจารณาไตร่ตรอง

4. ชั้นเลือกทางเลือกที่ดีที่สุด

5. ชั้นปฏิบัติตามทางเลือก

6. ชั้นปฏิบัติชำนาญเป็นประจำ

4. การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม โดยใช้วิธีสอนและเทคนิคการสอนของ พระพุทธองค์ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอน

4.1 วิธีสอน ได้แก่

4.1.1 การสนทนา พูดคุยโต้ตอบกัน

4.1.2 แบบบรรยาย

4.1.3 แบบถาม

- ตอบปัญหา

- แบบตอบตรง ๆ ยืนยันไปข้างเดียว

- แบบแยกประเด็นให้ชัดเจน

- แบบถามอ้อม

- แบบไม่ตอบ พักปัญหาไว้ก่อน

4.1.4 แบบเปรียบเทียบอุปมาอุปไมย

4.2 กลวิธีการสอน เทคนิควิธีสอน

4.2.1 สอนตามลักษณะของบุคคล

4.2.1.1 สอนตามจริตของบุคคล

4.2.1.2 สอนตามภูมิปัญญาของบุคคล

4.2.1.3 สอนตามภูมิหลังของบุคคล

4.2.2 สอนเรื่องที่เหมาะสมกับชีวิตของบุคคล

4.2.3 สอนจากรูปธรรมไปนามธรรม

4.2.4 สอนจากสิ่งที่ง่ายไปยาก

4.2.5 สอนจากสิ่งที่รู้ไปสู่สิ่งที่ไม่รู้

4.2.6 สอนโดยการให้ทดลองด้วยตนเอง

4.2.7 สอนจากของจริง

4.2.8 สอนโดยให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ตรง

4.2.9 สอนโดยยกอุทาหรณ์เปรียบเทียบ

4.2.10 สอนโดยการเล่นภาษา เล่นคำ

4.2.11 สอนโดยใช้คำในความหมายใหม่

4.2.12 สอนโดยการทำตนเป็นตัวอย่าง และให้ความเอาใจใส่บุคคลที่

ควรได้รับความใส่ใจพิเศษ เป็นราย ๆ ไปตามควรแก่กาลเทศะ

4.3 ศิลปะวิธีสอน / วาทศิลป์ในการสอน

4.3.1 วาทศิลป์ในการสอนที่ทำให้ผู้ฟังได้รับรส 4 ประการ

- 4.3.1.1 ให้รู้แจ้งเห็นจริงด้วยใจ เหมือนเห็น
- 4.3.1.2 ชักชวนให้ปฏิบัติตาม
- 4.3.1.3 ใ้ใจผู้ฟังให้มีความกล้าหาญในการปฏิบัติตาม
- 4.3.1.4 ให้ผู้ฟังมีความร่าเริง แจ่มใส แซ่มนขึ้นในการฟังและ

ปฏิบัติตาม

- 4.3.2 ลีลาการสอน ประกอบด้วย
 - 4.3.2.1 สอนอย่างละมุนละม่อม
 - 4.3.2.2 สอนอย่างเข้มงวดรุนแรง
 - 4.3.2.3 สอนอย่างขอร้องวิงวอน

5. การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม โดยการพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมตามแนวทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม สามารถทำได้หลายวิธี ดังนี้

5.1 ระดับพัฒนาการทางจริยธรรม และขั้นของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของโคลเบอร์กให้ความเข้าใจว่า เด็กในช่วงอายุต่าง ๆ จะมีพัฒนาการทางจริยธรรมไปตามลำดับขั้น และเด็กในชั้นเรียนแต่ละคนอาจมีขั้นของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมไม่เท่ากัน ดังนั้น ครูต้องสอนจริยศึกษาให้เด็กทุกคนเหมือนกันหมดไม่ได้ ครูจำเป็นต้องวิเคราะห์เด็กก่อนว่า เขามีขั้นเหตุผลเชิงจริยธรรมในขั้นใด แล้วจึงช่วยนำให้เขาได้พัฒนาขึ้นไปในขั้นสูงอีก 1 ขั้น โดยพยายามจัดประสบการณ์ทางสังคมให้เหมาะสมกับพัฒนาการขั้นนั้น

5.2 พัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลเกิดขึ้นได้จากการได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และสภาพแวดล้อม การได้มีปฏิสัมพันธ์จะช่วยให้บุคคลเข้าใจต่อความคิดเห็นของบุคคลอื่นมากขึ้น ซึ่งเขาจะสามารถนำมาใช้ในการพิจารณาเพื่อตัดสินใจในปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะกับปัญหาเชิงจริยธรรม ดังนั้น การให้เด็กได้เข้ากลุ่มทางสังคมต่าง ๆ จะช่วยให้เด็กได้เรียนรู้บทบาทของตนเองและผู้อื่น อันจะช่วยให้เขาได้พัฒนาจริยธรรมในขั้นที่สูงขึ้นไปอย่างรวดเร็ว

5.3 ครูสามารถช่วยกระตุ้นพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กให้สูงขึ้นได้ โดยการช่วยให้เด็กได้ฝึกเผชิญกับปัญหาความขัดแย้งเชิงจริยธรรมบ่อย ๆ และฝึกให้เด็กได้คิดวิเคราะห์ อภิปรายโต้แย้งกัน และตัดสินใจ โดยพิจารณาความเห็น รวมทั้งกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทางสังคมด้วย เรื่องที่นำมาใช้ในการอภิปราย อาจเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริงในชีวิตประจำวันหรือสถานการณ์จำลอง แต่สถานการณ์ควรมีลักษณะใกล้เคียงกับความเป็นจริงของผู้เรียน และควรเป็นปัญหาที่สามารถใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในระดับที่ตรงกับระดับพัฒนาการทางจริยธรรมที่เป็นอยู่ของผู้เรียน และในระดับที่สูงกว่า และการเสนอปัญหานั้น อาจใช้สื่อประกอบด้วย เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในปัญหาชัดเจนขึ้น หรืออาจใช้วิธีการแสดงบทบาทสมมติ การแสดงละคร ประกอบด้วย

5.4 วิธีที่ครูสามารถช่วยกระตุ้นพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กให้สูงขึ้นอีกวิธีหนึ่ง คือ การจัดบรรยากาศในชั้นเรียน และในโรงเรียนให้เอื้อต่อการที่จะสามารถแสดงความคิดเห็น อภิปรายโต้แย้งเกี่ยวกับปัญหาขัดแย้งเชิงจริยธรรมร่วมกับเพื่อน ๆ ได้อย่างเปิดเผย

สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์ (2549: 44) ได้เสนอว่า วิธีการสอนวิธีหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนำสู่จริยธรรมปฏิบัติให้แก่เด็กปฐมวัยคือการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่จะพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเด็กปฐมวัยด้วยวิธีการสอนโดยใช้ชุดนิทานชาดก ซึ่งการสอนโดยใช้นิทานในครั้งนี้ ได้ดำเนินการสร้างนิทานภาพ จำนวน 4 เล่ม ในแต่ละเล่มนั้นได้เลือกเนื้อหาจากนิทานชาดกในที่มีคุณธรรมเกี่ยวกับองค์คุณกัลยาณมิตร มาปรับสร้างเป็นชุดนิทานชาดกเพื่อสอนคุณธรรมจริยธรรมให้กับเด็กใน 4 ด้าน คือ ฟังดี พูดดี ขยันดี และมีมารยาทดี โดยการจัดกิจกรรมการสอนด้วยชุดนิทานชาดกโดยใช้วิธีผสมผสานการจัดประสบการณ์การเล่นิทานที่หลากหลายในแต่ละวันในหนึ่งสัปดาห์ ดังนี้ วันแรกครูเป็นผู้เล่านิทานให้เด็กฟัง วันที่สองครูเล่านิทานให้เด็กฟังโดยสมุดภาพนิทาน วันที่สามครูให้เด็กเล่นบทบาทสมมติ วันที่สี่ครูเล่านิทานให้เด็กวาดภาพ และวันที่ห้าให้เด็กเป็นผู้เล่านิทานประกอบภาพ ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวจัดเพื่อพัฒนาเด็กให้มีคุณธรรมในด้าน พูดดี ฟังดี ขยันดี และมีมารยาทดี อันเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่เด็กปฐมวัยควรได้รับการพัฒนา

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2550: 11-14) ได้เสนอหลักการในการส่งเสริมพัฒนาการทางคุณธรรมจริยธรรมเด็กปฐมวัยไว้ดังนี้

1. มนุษย์ประกอบด้วยรูปและนาม การพัฒนาเด็กจึงต้องพัฒนาทั้งกายและจิตไปพร้อมๆ กันอย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน จึงจะสามารถวางพื้นฐานที่ดีให้แก่เด็กเพื่อนำไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์
2. มนุษย์แต่ละคนมีความแตกต่างกันมาแต่กำเนิด แต่ทุกคนมีศักยภาพที่สามารถสร้างเสริมให้พัฒนาได้โดยอาศัยเหตุปัจจัยที่มีผลต่อกันและกัน การให้ความรัก เอาใจใส่แก่เด็ก การอบรมบ่มนิสัย และการปลูกฝังคุณธรรมแก่เด็ก การจัดสิ่งแวดล้อมที่ดีให้แก่เด็กเป็นการสร้างเหตุปัจจัยที่ส่งเสริมให้เด็กได้พัฒนาตามศักยภาพของตนเองไปในทางที่ดีงาม
3. การใช้ชีวิตในแต่ละวันให้เป็นแบบอย่างที่ดี เพื่อเป็นตัวอย่างให้เด็กปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนา คือ เว้นชั่ว ทำดี และฝึกสมาธิภาวนา เพื่อให้ใจบริสุทธิ์ สามารถพัฒนาคุณธรรมให้เกิดขึ้นในตัวเด็กได้
4. การเว้นชั่วได้แก่ การรักษาศีล 5 คือ ไม่ฆ่าสัตว์ หรือทำร้ายผู้อื่น ไม่ลักทรัพย์ ไม่พูดปด ไม่แย่งชิงของรักของผู้อื่น และไม่ดื่มของมึนเมา จะควบคุมความประพฤติของเด็กให้เป็นไปในทางที่ดีงาม
5. การทำดี ได้แก่ การมีคุณธรรมอันเป็นพื้นฐานทางจิตใจที่นำไปสู่การกระทำ การปลูกฝังคุณธรรม อบรมบ่มนิสัยให้เด็กมีความคิดความเห็นที่ถูกต้อง จะนำเด็กไปสู่การกระทำที่ชอบธรรม คุณธรรมที่ควรปลูกฝังให้แก่เด็กปฐมวัยได้แก่ การมีวินัย มีสติ กตัญญู เมตตา อุดมทน ซื่อสัตย์ ขยัน และไม่เห็นแก่ตัว
6. การทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ได้แก่ การฝึกสมาธิภาวนาจะช่วยให้เด็กมีจิตใจสะอาด สงบ อันเป็นปัจจัยก่อให้เกิดพัฒนาการทางคุณธรรมและสติปัญญา

7. ธรรมะคือหน้าที่ ทุกคนต้องทำตามหน้าที่และรับผิดชอบตามบทบาทของตน หลักธรรมด้วยทศ 6 ช่วย让孩子เรียนรู้ที่จะสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในฐานะที่ตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

8. ความพอดีหรือทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) หลักธรรมที่ควรนำมาปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จ

9. ความคาดหวังของผู้เลี้ยงดูเด็กที่ต้องการให้เด็กเป็นคนดี มีอิทธิพลต่อเด็กและการพัฒนาเด็กซึ่งควรดำรงไว้เพื่อคงความสมดุลระหว่างค่านิยมทางจิตใจและค่านิยมทางวัตถุ

10. การให้เห็นแบบอย่างที่ดี การเป็นต้นแบบที่ดี และการปฏิบัติตนให้เป็นกัลยาณมิตรต่อเด็กเป็นวิธีการพัฒนาคุณธรรมให้เกิดขึ้นแก่เด็กได้เป็นอย่างดี

11. การจัดสิ่งแวดล้อมทางจิตวิญญาณให้ส่งเสริมค่านิยมและคุณธรรมที่พึงประสงค์ เป็นวิถีทางธรรมชาติในชีวิตไทยที่สามารถปลูกฝังค่านิยม และช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้คุณธรรมต่างๆ

12. จริยธรรมของเด็กในช่วงปฐมวัยมีการพัฒนาเริ่มจากขั้นของการกระทำเพื่อหลบหนีการลงโทษไปสู่ขั้นของการกระทำเพื่อให้ได้รับรางวัล การเข้าใจธรรมชาติของเด็ก การมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กอย่างเหมาะสม และส่งเสริมให้เด็กพัฒนาไปสู่ขั้นจริยธรรมที่สูงขึ้น จะสามารถช่วยให้เด็กมีพัฒนาการไปอย่างเหมาะสมกับวัย

13. เด็กปฐมวัยมีความสามารถจำกัดในการควบคุมอารมณ์ การเลี้ยงดูไม่让孩子เกิดความคับข้องใจต่างๆ การจัดสภาพแวดล้อมที่กันเด็กออกจากการทำลายสิ่งของ หรือทำร้ายบุคคลเมื่อโกรธและจัดโอกาสให้เด็กได้ระบายอารมณ์ในทางที่เหมาะสม จะช่วยให้เด็กพัฒนาความสามารถในการควบคุมอารมณ์ได้ดียิ่งขึ้น

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2550: 20-23) ได้กำหนดขั้นตอนการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมเด็กปฐมวัย ไว้ดังนี้

1. การพัฒนาครู และผู้ดูแลเด็ก เป็นกระบวนการที่สำคัญยิ่งของการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมเด็กปฐมวัย โดยได้กำหนดกรอบความคิดในการสร้างกระบวนการดังนี้

1.1 สร้างกระบวนการให้ครู และผู้ดูแลเด็กได้รู้จักชีวิตในท้องถิ่นจริง ๆ เพื่อสัมผัสความเป็นจริงของชุมชนที่ถือเป็นความจริงของชีวิตด้วยการเดินหน้าเข้าหาชุมชน และเรียนรู้ถึงปัญหาของเด็ก ครอบครัว และชุมชนจนครู และผู้เลี้ยงดูเด็กกลายเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับวิถีชีวิตในชุมชน

1.2 พัฒนาความคิดของครู ผู้ดูแลเด็ก ผู้บริหารสถานศึกษา และผู้บริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ในประเด็นความคิดของแนวความคิดในการพัฒนาเด็กปฐมวัย รวมถึงความคาดหวังในการจัดกระบวนการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย

1.3 เปิดโลกทัศน์ด้านความคิดในการจัดกระบวนการเรียนรู้เด็กปฐมวัย ด้วยการจัดหาข้อมูลเชิงความคิดด้านการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัยตาม

แนวคิดของวิถีพุทธ มอเสสเชอริ นีโอฮิวแมนนิส วอลดอร์ฟ แนวบูรณาการ และอื่น ๆ ที่มีรูปธรรม การดำเนินงาน

1.4 วิเคราะห์การจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัยอย่างเป็นองค์รวมด้วยการศึกษา วิเคราะห์ และสังเคราะห์ถึงวัตถุประสงค์เพื่อนำสู่การสร้างแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมเด็กปฐมวัย

1.5 สร้างแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมเด็กปฐมวัย

2. การสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมเด็กปฐมวัย โดยได้กำหนดกรอบความคิดในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมเด็กปฐมวัย มุ่งเน้นการจัดรูปแบบกระบวนการเรียนรู้โดยธรรมชาติเพื่อการพัฒนาเด็กอย่างเป็นองค์รวม โดยฐานการจัดกิจกรรมที่มุ่งเน้นการปฏิบัติในสภาพแวดล้อมที่เป็นจริง กระตุ้นให้เกิดกระบวนการที่พัฒนาให้เด็กเรียนรู้อย่างเสริมปัญญา สร้างคุณธรรม จริยธรรม และมีพัฒนาการที่สมบูรณ์ในทุกด้าน ด้วยการเรียนรู้อย่างถูกต้องในสิ่งแวดล้อมที่หลากหลายรอบตัวโดยมีกรอบความคิดหลักดังนี้

2.1 ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ต้องมีการเตรียมความพร้อมของครู เด็ก แบบบรรยากาศในการเรียนรู้ที่มีกระบวนการที่สอดคล้องกับธรรมชาติของเด็กแต่ละคนผ่านการเล่น

2.2 มีเป้าหมายในการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ชัดเจน กระชับ และเข้าใจง่าย

2.3 มีการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายในบรรยากาศของการเรียน เล่นเพื่อให้เด็กสนุกสนานเพลิดเพลิน และมีความสุขในการเข้าร่วมกิจกรรม

2.4 ใช้สื่อการเรียนรู้ที่วัสดุในท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้เป็นสำคัญ

2.5 ให้เด็กมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในทุกขั้นตอนตั้งแต่การเตรียมการจัดการทำสื่อเพื่อสนับสนุนการจัดกระบวนการเรียนรู้ของเด็กเอง

2.6 มีความยืดหยุ่นในการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามความเหมาะสมของวัย กลุ่มเด็ก และเด็กรายบุคคล

2.7 สื่อการเรียนรู้และสิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็ก นอกห้องเรียน คือตัวกระตุ้นเร้าที่สำคัญต่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ต้องเป็นกระบวนการทำให้เด็กตื่นตัวและสนุกสนานกับโลกกว้างที่สุนทรีย์มากกว่าในห้องเรียนเดิมๆ

2.8 นิทานคือ กระบวนการเรียนรู้ที่ดีที่สุดในการปลูกฝังด้านคุณธรรม จริยธรรม

2.9 กระบวนการเรียนรู้ที่กระตุ้น ส่งเสริม และสนับสนุนให้เด็กได้คิด วิเคราะห์ แสดงออก และนำเสนออย่างเป็นระบบ

2.10 กระบวนการเรียนรู้ต้องเอื้อให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติจริงกระบวนการเรียนรู้ต้องดึงความสามารถของเด็กแต่ละคนออกมานำเสนอเป็น “คุณค่า” ต่อตัวเด็กและเพื่อนพ้องน้องพี่

2.11 มีการต่อยอดความคิดของเด็กทุกคนในทุกประเด็น เพื่อให้เด็กได้คิดต่ออย่างสนุกสนาน ไม่กดดัน แล้วนำเสนอความคิดอย่างหลากหลายไม่สิ้นสุด

2.12 กระบวนการกลุ่มต้องมีขั้นตอนที่ชัดเจน

หลักการจัดประสบการณ์ การพัฒนาคุณธรรมทางด้านจิตพิสัยของเด็กปฐมวัย ซึ่งต้องใช้การพัฒนาโดยการให้ลงมือปฏิบัติซ้ำ ๆ อย่างต่อเนื่องและใช้ระยะเวลา มีหลักการของการจัดประสบการณ์ (วัฒนา ปุญญฤทธิ์. 2552: online) ดังนี้

1. การจัดประสบการณ์ผ่านการทำกิจกรรมประจำวัน โดยกำหนดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ในกิจกรรมที่เด็กปฏิบัติ ตั้งแต่เข้าสู่สถานศึกษา เช่น การกำหนดหน้าที่ที่ต้องกระทำในแต่ละวัน การดูแลให้ปฏิบัติตามกติกา ข้อตกลง การกำหนดตารางและเวลาของการทำกิจกรรมต่าง ๆ ฯลฯ ทั้งนี้ จะต้องเป็นไปตามการดำเนินกิจกรรมตามปกติ

2. การยึดมั่นในข้อตกลง เนื่องจากเด็กปฐมวัยจะเรียนรู้คุณธรรมจากสิ่งที่ผู้ใหญ่บอกหรือกำหนด การกำหนดพฤติกรรมเหล่านั้นต้องอธิบายให้เด็กเข้าใจถึงข้อดีของพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ข้อเสียของพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ และกำหนดร่วมกันในการกระทำต่างๆของเด็กโดยถูกต้องชัดเจนว่าพฤติกรรมใดดี หรือพฤติกรรมใดที่ไม่ดี และกำหนดถึงผลที่จะเกิดขึ้นต่อการกระทำนั้นๆ และเมื่อนำสู่การปฏิบัติ ครูและเด็กต้องยึดมั่นในข้อตกลงตามที่กำหนด

3. ความสม่ำเสมอ คงเส้นคงวา ทั้งนี้เมื่อกำหนดกติกา ข้อตกลงใดๆแล้ว จะต้องประพฤติปฏิบัติอย่างคงที่ เคารพข้อตกลงนั้นๆ ครุมีบทบาทในการเสริมแรงและต้องให้การเสริมแรงทันทีที่เด็กแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ และต้องปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้เด็กเกิดพฤติกรรมที่คงที่ และพัฒนาไปสู่การเกิดลักษณะนิสัย ขณะเดียวกันครูต้องปฏิบัติกับเด็กทุกคนในลักษณะเดียวกัน เพื่อให้เด็กรับรู้ถึงความยุติธรรม ไม่ลำเอียง

4. การขอความร่วมมือกับผู้ปกครอง ทั้งนี้การฝึกฝนพฤติกรรมต่างๆ คงไม่ใช่เฉพาะขณะที่เด็กอยู่ในสถานศึกษา เมื่อเด็กกลับไปบ้านจะใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่กับผู้ปกครอง ดังนั้นผู้ปกครองและครูควรได้ร่วมมือกันพัฒนาพฤติกรรมเด็กโดยการฝึกฝนดูแลปฏิบัติกับเด็กในแบบอย่างเดียวกัน เพื่อให้เด็กเกิดการเรียนรู้พฤติกรรมที่พึงประสงค์และไม่เกิดความขัดแย้งในความคิดว่าสิ่งใดดีหรือไม่ดี

จากหลักการการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมหลายหลักการ สรุปได้ว่าการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมในเด็กปฐมวัย จะต้องมีการพัฒนาที่เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็ก ผ่านการเรียนรู้แบบลงมือกระทำ โดยมีปฏิสัมพันธ์ กับสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง และสม่ำเสมอ

1.1.6 การประเมินพฤติกรรมคุณธรรมและจริยธรรม

การประเมิน (Assessment) ด้านคุณธรรมและจริยธรรมประกอบด้วย 3 ส่วน คือ ด้านความรู้เนื้อหา ด้านความรู้สึกหรือเจตคติ และด้านพฤติกรรมหรือความประพฤติ การออกแบบ

เครื่องมือวัดให้ครอบคลุมต้องวัดทั้ง 3 ส่วน แต่สิ่งที่ต้องการมากที่สุด คือด้านพฤติกรรมทาง จริยธรรมเพราะเป็นการแสดงการกระทำ (ล้วน สายยศและอังคณา สายยศ. 2542: 184)

สิ่งที่วัดในด้านจริยธรรมมี 4 ประการ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา แห่งชาติ. 2544: 1-13) คือ

1. วัดความรู้ (Knowledge) เป็นการวัดความรู้เกี่ยวกับจริยธรรม
2. วัดทัศนคติ หรือเจตคติเชิงจริยธรรม (Attitude) คือ ความโน้มเอียงทาง จิตใจอันเนื่องมาจากการมองเห็นคุณประโยชน์และโทษของสิ่งนั้น การกระทำ ไม่กระทำในด้าน คุณธรรม จริยธรรม ขึ้นอยู่กับการมองเห็นคุณประโยชน์และโทษเหล่านั้น
3. วัดเหตุผลเชิงจริยธรรม (Moral reasoning) คือการวัดเหตุผลที่มาสนับสนุน ให้ผู้เรียนกระทำหรือไม่กระทำ
4. พฤติกรรมการแสดงออก (Action) เป็นการแสดงออกของนักเรียนในการ กระทำดีละเว้นชั่ว การวัดและประเมินด้านคุณธรรมจริยธรรม ต้องสามารถวัดได้ทั้งการกระทำหรือ การแสดงออกด้านคุณธรรมจริยธรรม

สำหรับวิธีการประเมินนั้นมีหลากหลายวิธีการ ได้แก่ การสังเกต การสนทนา การ สัมภาษณ์ การเก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บผลงาน และการใช้แบบทดสอบ โดยการประเมินเป็นการ รวบรวมข้อมูลทั้งที่เป็นตัวเลขปริมาณ (Quatitative) และค่าทางคุณลักษณะ (Qualitative) เพื่อใช้ สารสนเทศที่ได้จากการประเมินเป็นข้อมูลย้อนกลับไปยังผู้เรียนเกี่ยวกับความก้าวหน้า จุดเด่น จุด ด้อยของผู้เรียน และใช้การประเมินตัดสินประสิทธิภาพในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน (สิริมา ภิญโญนนตพงษ์. 2545: 17,83)

สิริมา ภิญโญนนตพงษ์ (2545: 117-118) กล่าวว่า การประเมินพัฒนาการเด็ก ปฐมวัยนั้นเกิดขึ้นเนื่องจากความต้องการที่จะเข้าใจพัฒนาการ และความก้าวหน้าของเด็กในแต่ละ ช่วงข้อมูลที่ได้จากการประเมินจะช่วยให้ครูวางแผนการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสม ดังนั้นครู ควรมีบทบาทและหลักในการประเมิน ดังนี้

1. ครูควรจะมีความรู้และความเข้าใจในวิชาการประเมินผลการศึกษา ซึ่ง กระบวนการของการดำเนินการในการประเมินเรื่องที่มีความซับซ้อนจำเป็นต้องใช้ทักษะทางด้าน เทคนิคและทักษะความสัมพันธ์ของผู้ทดสอบในการปฏิบัติ เหล่านี้จำเป็นต้องใช้กระบวนการของการ ดำเนินการเพื่อให้การวัดและประเมินพัฒนาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะได้นำมาพิจารณา ในช่วงนี้ ขณะที่เด็กปฏิบัติกิจกรรมอยู่ หรือในช่วงที่เขาสนใจทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่ควร เข้าไปขัดจังหวะ แต่ควรใช้ช่วงเวลานี้ในการสังเกตเด็ก ซึ่งการสังเกตจะทำให้ผู้ประเมินได้เรียนรู้ และมีกระบวนการเรียนรู้ในตัวเด็กด้วย ซึ่งจะเพิ่มความเข้าใจให้แก่ผู้ประเมินในผลของการประเมิน มากขึ้น

2. ควรกำหนดจุดมุ่งหมายของการประเมินผลแต่ละครั้งโดยละเอียด เด็ก ปฐมวัยเป็นวัยที่กำลังเติบโต ความสามารถและการแสดงออกอาจจะเปลี่ยนแปลงตามสิ่งแวดล้อม

การวัดและประเมินผลควรเป็นเรื่องของการวัดความพร้อม และพัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา เพื่อสนองความมุ่งหมายที่วางไว้ ไม่ใช่วัดเพื่อได้หรือตก

3. ควรพิจารณาเลือกเครื่องมือ และวิธีการที่จะใช้ประเมินผลการศึกษาให้ สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่วางไว้ และควรใช้เครื่องมือและวิธีการหลาย ๆ อย่างประกอบกัน ดังต่อไปนี้

3.1 การสังเกต ครูสังเกตเด็กขณะเล่น เรียน และทำงาน ควรสังเกตโดย สม่ำเสมอ ทั้งเป็นหมู่คณะ เป็นรายบุคคล เพื่อทราบความเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการด้านต่าง ๆ เมื่อมีอะไรผิดปกติขึ้นในตัวเด็ก ครูจะได้ทราบ เข้าใจสาเหตุ และแก้ไขปัญหานั้นได้ ดังนั้นควรมีแบบ บันทึกรายการสังเกต โดยมีรายการเกี่ยวกับพฤติกรรมที่ควรสังเกตซึ่งอาจเป็นรายบุคคลหรือกลุ่ม นอกจากนี้ควรมีบันทึกกับข้อบกพร่อง ข้อดีและข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไข หรือส่งเสริม พฤติกรรมของเด็กไว้ด้วย คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยเป้าหมายทางการศึกษา (สำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542; อ้างอิงจาก National Education Goal Panel 1998 Principal and Recommendations for Early Childhood Assessments.) กล่าวว่า วิธีการในการ รวบรวมข้อมูลเพื่อประเมินความพร้อมของเด็กสามารถทำได้โดยการเฝ้าสังเกตเด็กดูจากผลงานของ เด็ก การถามคำถามปากเปล่าหรือการเขียนตอบ รวมทั้งข้อมูลจากการถามผู้ปกครอง สิ่งที่ต้อง ระวังในการประเมินผลคือ หากต้องการประเมินความพร้อมของเด็กที่มีอายุน้อยลงมากเท่าไร การ เก็บข้อมูลที่ดียิ่งที่สุดคือ การสังเกตพฤติกรรม (การประเมินอย่างไม่เป็นทางการ)

3.2 การสนทนาพูดคุย วิธีนี้ใช้ได้ตั้งแต่การพบเด็กในตอนเช้า เริ่มต้น สอน กำลังสอน หลังจากสอนแล้ว และเวลาตอนเย็น โดยครูใช้วิธีซักถามเรื่องราว และประสบการณ์ ตามที่เด็กได้พบเห็น ซึ่งถ้าครูต้องการจะวัดผลการสนทนา สามารถจัดเป็นอันดับ ดีมาก ดี พอใช้ เด็กคนใดที่ต้องแก้ไขหรือส่งเสริมควรบันทึกไว้ในช่องหมายเหตุ

3.3 การตรวจผลงาน วิธีนี้ได้จากการนำผลงานของเด็กเช่น สมุดงาน ภาพวาด สิ่งประดิษฐ์ งานปั้น ฯลฯ มาตรวจ ทั้งนี้โดยจัดเป็นกลุ่มตามคุณภาพของงาน อันดับ คุณภาพของงานควรมี 3-5 อันดับ คือ ดีมาก ดี ปานกลาง อ่อน อ่อนมาก หรือ ดี ปานกลาง อ่อน การจัดอันดับคุณภาพเพื่อจะได้ดูความเคลื่อนไหวทางการพัฒนาการของเด็ก ถ้าเด็กอยู่ในอันดับดี แสดงว่าการเรียนมีผลดี เป็นที่ต้องการ ตรงข้ามถ้าเด็กอยู่ในอันดับต่ำ ครูต้องรีบแก้ไขปรับปรุงการ เรียนการสอน ควรจะได้เก็บผลงานของเด็กไว้ เพื่อเปรียบเทียบพัฒนาการของเด็กแต่ละครั้งด้วย

3.4 การใช้ข้อสอบปากเปล่า วิธีนี้เหมาะกับเด็กอนุบาล ซึ่งยังอ่านและ เขียนหนังสือไม่ได้ ครูควรปฏิบัติได้โดยการสร้างบรรยากาศให้สนุกสนาน น่าสนใจ และเป็นกันเอง ควรเตรียมข้อสอบไว้ล่วงหน้าว่าจะถามอะไร และถามอย่างไร ข้อสอบอาจจะเป็นรูปภาพหรือของ จริง ทั้งนี้ก็เพื่อความยุติธรรม จะได้ถามเด็กในเนื้อหาเดียวกัน ควรลำดับเนื้อเรื่องให้เป็นที่น่าสนใจ และต่อเนื่องด้วย ควรใช้วิธีนี้อย่างน้อยภาคการเรียนละครั้ง เพื่อทราบผลการพัฒนาการด้าน สติปัญญาของเด็ก การบันทึกการวัดผลใช้แบบการจัดอันดับคุณภาพ

3.5 การใช้ข้อทดสอบ ใช้สอบเด็กเพื่อบันทึกคะแนนไว้เป็นหลักฐาน ควรใช้วิธีนี้อย่างน้อยภาคการเรียนละครั้ง ควรจัดข้อทดสอบให้มีคุณภาพเหมาะสมกับเด็ก และควรคำนึงถึงสิ่งเหล่านี้ ภาพชัดเจน เนื้อหาตรงกับวัตถุประสงค์ที่สอน

ดังนั้น ครูควรรู้ถึงหลักการในการประเมินพัฒนาการเด็กว่า เด็กมีความเปลี่ยนแปลงหรือไม่ ไม่ใช่ว่าวัดว่าได้หรือตก ครูควรเลือกใช้วิธีที่เหมาะสมกับกิจกรรมที่จัด ดำเนินบทบาทเป็น ผู้สังเกต ฝึคดูผู้เรียน สร้างบรรยากาศให้สนุกสนาน น่าสนใจ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่เป็นจริงสามารถนำมาวางแผนการจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็ก และสามารถนำข้อมูลมาประเมินพัฒนาการของเด็กได้

1.2. ทฤษฎี และความรู้ที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย

1.2.1 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจท์

เพียเจท์ (Piaget) เป็นนักชีววิทยาแต่หันมาศึกษาด้านจิตวิทยา เขาได้ทำการศึกษาพัฒนาการทางสติปัญญาและเป็นผู้ก่อตั้งทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ (Piaget's Theory of Intellectual Development) เป็นทฤษฎีการเรียนรู้ที่นำมาใช้อย่างกว้างขวาง ในการจัดการเรียนการสอน เพียเจท์เป็นบุคคลแรกที่ศึกษาเรื่องจริยธรรมของเด็ก โดยการสังเกตเด็กทำให้เขาเกิดแนวคิดว่า พัฒนาการทางสติปัญญาและพัฒนาการทางจริยธรรมมีความเกี่ยวข้องกัน คือ เด็กสามารถทำสิ่งที่ดีในทางจริยธรรม

เพียเจท์ พบว่า กระบวนการที่ทำให้เด็กเปลี่ยนแปลงพัฒนาย่อมขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลในการที่จะรับรู้กฎเกณฑ์และลักษณะต่างๆ ทางสังคมนั่นเอง เพียเจท์ได้แบ่งขั้นตอนการพัฒนาทางสติปัญญาออกเป็น 4 ขั้น และได้นำมาเป็นหลักเกณฑ์ในการแบ่งขั้นพัฒนาการทางจริยธรรม (สุภาวดี สุจริต. 2531: 15; อ้างอิงจาก Piaget. 1962: 16 – 19) ไว้ดังนี้

1. ขั้นก่อนจริยธรรม (แรกเกิด – 2 ปี) เป็นขั้นที่ยังไม่มีความสามารถในการรับรู้สิ่งแวดล้อมและระบบกฎเกณฑ์ได้ การประพฤติปฏิบัติจะกระทำเพื่อสนองความต้องการทางร่างกาย
2. ขั้นปฏิบัติตามคำสั่ง (อายุ 2 – 8 ปี) เด็กสามารถรับสภาพแวดล้อม และบทบาทของตนต่อผู้อื่น รู้จักเกรงกลัวผู้ใหญ่ เห็นว่าคำสั่งหรือกฎเกณฑ์เป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติตาม
3. ขั้นยึดหลักแห่งตน (อายุ 8 ปีขึ้นไป) เด็กวัยนี้จะมีพัฒนาการทางสติปัญญาขั้นคิดตามแบบแผนของตรรกวิทยา ซึ่งเด็กสามารถใช้ความคิดอย่างมีเหตุผลประกอบการตัดสินใจจะประเมินความถูกต้องโดยดูจากเจตนาผู้กระทำและตั้งเกณฑ์ของตนเองได้

เพียเจท์ได้อธิบายว่าจริยธรรมมีแฝงอยู่ในกฎเกณฑ์ทุกชนิด และเขาได้สังเกตการเล่นของเด็ก พบว่า เด็กที่อยู่ในช่วงอายุก่อน 8 ปี เป็นระยะที่ผู้ใหญ่มีอิทธิพลต่อจริยธรรมของเด็ก และยึดถือกฎเกณฑ์ที่ได้จากผู้ใหญ่เป็นกฎเกณฑ์ตายตัว

เพียเจต์ได้วัดพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็ก โดยสร้างเรื่องเป็นการกระทำของเด็ก 2 คน ในลักษณะที่คล้ายกัน แต่มีความตั้งใจและจุดใจต่างกัน และผลที่เกิดขึ้นมาแตกต่างกัน กฎเกณฑ์ที่เพียเจต์นำมาพิจารณา 6 เกณฑ์ดังนี้

1. การตัดสินจากเจตนากระทำ (Intentionally in Judgement) เด็กเล็กจะตัดสินจากปริมาณที่เกิดขึ้น แต่เด็กโตตัดสินจากเจตนาของการกระทำ
2. การตัดสินที่เกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นๆ (Relativism in Judgement) เด็กเล็กจะตัดสินจากการนำไปเปรียบเทียบกับผู้อื่น หากผู้ใหญ่ว่าสิ่งใดถูกผิดก็ยึดตามนั้น แต่เด็กโตจะตัดสินตามสถานการณ์
3. ความผิดไม่เกี่ยวข้องกับลงโทษ (Independence of Sanction) เด็กเล็กจะตัดสินการกระทำอย่างหนึ่งว่าไม่ดี เพราะจะถูกลงโทษ ส่วนเด็กโตจะตัดสินการกระทำว่าไม่ดีเพราะสิ่งนั้นได้ไปขัดกับกฎเกณฑ์และเกิดอันตรายกับบุคคลอื่น
4. ใช้ระบบตาต่อตา (Use of Reciprocal) ในเด็กเล็กมักไม่ค่อยใช้ระบบตาต่อตาในการพิจารณาตัดสินบุคคล แต่เด็กโตใช้บ่อย
5. ในการลงโทษเพื่อล้างบาปและดัดนิสัย (Use of Punishment as Restitution and Reform) ในเด็กเล็กจะสนับสนุนให้มีการลงโทษอย่างหนักเพื่อดัดนิสัยผู้กระทำผิด แต่เด็กโตจะมีนิสัยเช่นนี้น้อยลง
6. การยึดหลักธรรมชาติของโชคร้าย (Naturalist Views of Misfortune) มีความคิดว่าจะถูกพระเจ้าลงโทษ

ธีราพร กุลนันทน์ (2544: 16) ได้กล่าวถึงขั้นจริยธรรมตามทฤษฎีของเพียเจต์ดังนี้

1. ขั้นก่อนจริยธรรม (Premoral Stage) เริ่มตั้งแต่ 0-2 ปี เด็กไม่สามารถรับรู้สิ่งแวดลอมอย่างละเอียดได้ มีความต้องการทางร่างกาย ไม่คำนึงถึงสิ่งอื่นใด จึงยังไม่เกิดจริยธรรม แต่สามารถเรียนรู้ได้จากประสาทสัมผัสและมีพัฒนาการทางสติปัญญาในขั้นต้น
2. ขั้นเชื่อฟังคำสั่ง (Heteronomous Stage) อายุ 2-8 ปี พัฒนาการทางจริยธรรมที่ยอมรับกฎเกณฑ์ เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ มีการคิดก่อนปฏิบัติ ทำตามคำสั่ง ซึ่งในขณะแรกเริ่มจะไม่คำนึงถึงเหตุผลของคำสั่งนั้น
3. ขั้นยึดหลักแห่งตน (Autonomous stage) อายุ 8-10 ปี ขึ้นไป เด็กจะมองเห็นความสัมพันธ์มากขึ้น โดยเห็นว่ากฎระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ เป็นคล้ายกับการเล่นเกม สามารถปรับปรุง เปลี่ยนแปลงหรือสร้างขึ้นใหม่ได้โดยได้รับการยอมรับจากสมาชิกทุกคน เป็นความคิดเห็นที่เป็นอิสระ สามารถปกครองตนเอง เริ่มมีความคิดเป็นของตนเองมากขึ้น

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจต์เป็นทฤษฎีการเรียนรู้ที่อยู่ในกลุ่มปฏิสัมพันธ์เช่นเดียวกับทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา ว่าด้วยพฤติกรรมกระบวนกรทางสมองและสิ่งแวดล้อม มีความสัมพันธ์กับการเรียนรู้ การสร้างการเรียนรู้ให้เด็กต้องเปิดโอกาสให้เด็กลงมือปฏิบัติมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน ได้สัมผัสและตอบสนองกับประสบการณ์จริง (กุลยา ตันติผลาชีวะ. 2547: 36; อ้างอิงจาก Bell-Gelder. 1986: 70-71)

สรุปได้ว่า ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจท์ เป็นทฤษฎีที่สามารถนำมาเป็นแนวทางในการใช้กับการเรียนการสอนจริยธรรมของเด็กในระดับปฐมวัยมากที่สุด โดยเพียเจท์แบ่งลำดับขั้นพัฒนาการทางจริยธรรมเป็น 3 ขั้น ได้แก่ ขั้นก่อนจริยธรรม ขั้นเชื่อฟังคำสั่ง และขั้นยึดหลักแห่งตน สำหรับเด็กปฐมวัยมีพัฒนาการอยู่ในขั้นเชื่อฟังคำสั่ง โดยเด็กเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ มีการคิดก่อนปฏิบัติ ทำตามคำสั่ง ซึ่งในขณะแรกเริ่มจะไม่คำนึงถึงเหตุผลของคำสั่งนั้น สามารถรับสภาพแวดล้อม และบทบาทของตนต่อผู้อื่น รู้จักเกรงกลัวผู้ใหญ่ เห็นว่าคำสั่งหรือกฎเกณฑ์เป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติตาม ดังนั้นการส่งเสริมให้เด็กมีคุณธรรมและจริยธรรม สามารถส่งเสริมได้ โดยการสร้างการเรียนรู้เปิดโอกาสให้เด็กลงมือปฏิบัติมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน ได้สัมผัสและตอบสนองกับประสบการณ์จริง ซึ่งเป็นไปตามแนวทางการพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจท์

1.2.2 ทฤษฎีพัฒนาการเชิงเหตุผลทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก (Kohlberg's Stages of Moral Development)

โคลเบอร์กนักจิตวิทยาชาวอเมริกันที่สนใจศึกษาจริยธรรม ได้พัฒนาแนวคิดทฤษฎีของเพียเจท์ สร้างเป็นทฤษฎีเกี่ยวกับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของเด็กโดยวิธีการสัมภาษณ์จากสภาพการณ์สมมติในลักษณะของการตัดสินใจที่ดีหรือไม่ดี ถูกหรือผิด (Hypothetical Moral Dilemmas) โคลเบอร์กเชื่อว่าพัฒนาการทางจริยธรรมมิใช่การรับรู้ ความรู้จากการพำสอนของบุคคลอื่นโดยตรง แต่เป็นการผสมผสานระหว่างความรู้เกี่ยวกับบทบาทของตนต่อผู้อื่น และบทบาทของผู้อื่นด้วย เหตุผลเชิงจริยธรรมมีความสัมพันธ์กับลักษณะต่างๆ ของสังคมของบุคคลอื่น ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม และสัมพันธ์กับลักษณะต่างๆ ของบุคคล คือ อายุ ระดับสติปัญญา และลักษณะอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม

โคลเบอร์ก ได้เสนอพัฒนาการของเหตุผลเชิงจริยธรรม (Moral Stage) มี 3 ระดับในแต่ละระดับแบ่งเป็น 2 ขั้น (สิริมา ภิญโญนนตพงษ์, 2545: 52-54; พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, 2549: 169-170; พรรณี ช.เจนจิต, 2545: 163-166; ธีราพร กุลนันทน์, 2544: 19-20; สุรางค์ ไคว์ตระกูล, 2549: 69-71; Kohlberg, 1976: 34-35; Michener, H. Andrew; & Delamater, John D. 1994: 70-73) ดังนี้

1. ระดับก่อนกฎเกณฑ์ (Preconventional Morality) หรือระดับเริ่มมีจริยธรรม เป็นระดับที่บุคคลทำตามกฎเกณฑ์โดยผู้มีอำนาจกำหนดให้ มีลักษณะทำตามคำสั่งที่กำหนดว่าดีหรือไม่ดี การตัดสินใจเลือกทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง โดยไม่คำนึงถึงผู้อื่นแบ่งออกเป็น 2 ขั้น คือ

ขั้นที่ 1 หลักการหลบหลีกการถูกลงโทษ (Punishment and Obedience Orientation) อายุ 2-7 ปี เป็นระดับขั้นที่เด็กทำตามกฎเพื่อหลีกเลี่ยงการถูกลงโทษ แล้วจะเลือกกระทำในทางที่จะเกิดประโยชน์แก่ตัวเองมากกว่า เด็กเข้าใจว่า ความดี หมายถึง สิ่งที่ทำแล้วไม่ถูกลงโทษ หรือถูกตำหนิ โดยขั้นนี้เด็กจะเคารพกฎเกณฑ์เพื่อหลีกเลี่ยงการถูกลงโทษ

ขั้นที่ 2 หลักการแสวงหารางวัล (Instrumental – relativist Orientation) อายุ 7-10 ปี เด็กจะเรียนรู้ว่า การกระทำที่ถูกต้อง คือ การกระทำที่ได้รับผลตอบแทนที่น่าพอใจ เด็กจะกระทำก็ต่อเมื่อมีสิ่งของตอบแทน คือ รางวัล การสัญญาว่าจะให้รางวัลจึงเป็นแรงจูงใจให้เด็กกระทำความดี โดยเด็กจะเลือกทำแต่สิ่งที่น่าสนใจมาให้ตนเองเท่านั้น

โดยเด็กปฐมวัยอยู่ใน 2 ขั้นนี้ ตามทฤษฎีของโคลเบอร์ก เด็กจะอยู่ในขั้นหลบหลีก การลงโทษ กล่าวคือ ตามเหตุผลทางจริยธรรม การที่เด็กทำตามทีพ่อแม่สั่งสอนว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องเพราะเด็กไม่ต้องการถูกลงโทษให้ได้รับความเจ็บปวด จึงละเว้นในสิ่งที่ผู้ใหญ่บอกว่าไม่ควรทำ ดังนั้นในการอบรมปลูกฝังจริยธรรมแก่เด็ก พ่อแม่ควรเป็นตัวแบบที่สำคัญ เพราะเด็กเลียนแบบได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม การพัฒนาทางด้านจริยธรรมของเด็กขึ้นอยู่กับปฏิบัติตนของบิดาและมารดา

2. ระดับตามเกณฑ์ (Conventional Morality) หรือระดับมีจริยธรรมตามกฎเกณฑ์ มีลักษณะคล้ายตามประเพณีนิยม มีในวัยรุ่นและวัยผู้ใหญ่ เป็นระดับที่บุคคลจะทำตามกฎเกณฑ์ ตามความเห็นชอบของผู้อื่นโดยไม่คำนึงถึงผลที่ตามมา แบ่งออกเป็น 2 ขั้น คือ

ขั้นที่ 3 หลักการทำตามความเห็นชอบของผู้อื่น (Interpersonal Concordance) อายุ 10-13 ปี ขั้นนี้เด็กเริ่มเข้าสู่วัยรุ่นจะให้ความสำคัญกับกลุ่มเพื่อนมาก ต้องการให้กลุ่มยอมรับจึงทำตามบุคคลที่ตนเห็นว่าดีงาม เด็กวัยนี้จะทำตามในสิ่งที่ตนตัดสินว่าคนอื่นจะเห็นด้วยเพื่อให้เป็นที่ชื่นชมและเป็นที่ยอมรับของกลุ่มเพื่อน ทำสิ่งที่ทำให้ผู้อื่นพอใจ ช่วยเหลือผู้อื่น เพื่อให้สังคมยอมรับ

ขั้นที่ 4 หลักการทำตามหน้าที่และกฎข้อบังคับในสังคม (Law and Order Orientation) อายุ 13-16 ปี ขั้นนี้เด็กจะกระทำตามกฎระเบียบ หรือหน้าที่ที่สังคมกำหนด โดยไม่คำนึงถึงญาติหรือพวกพ้องเพื่อนฝูง เกณฑ์การตัดสินความถูกต้องอยู่ที่ความเป็นระเบียบและกฎเกณฑ์ของสังคม ทำตามหน้าที่ตน รักษากฎเกณฑ์

3. ระดับเหนือเกณฑ์ (Postconventional Morality) บุคคลตัดสินใจกระทำหรือไม่กระทำตามความคิดและเหตุผลของตน ซึ่งเห็นว่าเหมาะสม โดยตัดสินใจบนพื้นฐานความถูกต้อง ยุติธรรมหรือยึดประโยชน์ของส่วนรวมหรือสังคมเป็นหลัก แบ่งออกเป็น 2 ขั้น คือ

ขั้นที่ 5 หลักการทำตามคำมั่นสัญญา (Social Contract Legistic Orientation) บุคคลยึดข้อตกลงเพื่อประโยชน์ส่วนรวมและความถูกต้องเป็นหลัก ซึ่งข้อตกลงและความถูกต้องเป็นไปตามสิทธิของตนและของผู้อื่น เช่น การเคารพสิทธิมนุษยชน ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

ขั้นที่ 6 หลักการยึดอุดมคติสากล (Universal-ethic Principle Orientation) บุคคลจะแสดงเหตุผลที่เป็นหลักสากล ไม่ยึดติดต่อกฎเกณฑ์ทางสังคมของตน มีการยึดหยุ่นทางจริยธรรม กระทำหรือไม่กระทำสิ่งใดตามหลักอุดมการณ์สากล

โคลเบอร์ก เชื่อว่าการพัฒนาการการใช้เหตุผลทางจริยธรรม ดำเนินไปตาม
ขั้นตอนจะข้ามขั้นไม่ได้ และพัฒนาการอาจจะชะงักอยู่ในขั้นใดขั้นหนึ่งก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ
ความสามารถทางสติปัญญา และเหตุการณ์ทางสังคม

นอกจากนี้ โคลเบอร์ก (ดวงเดือน พันธุมนาวิณ; และเพ็ญแข ประจณปัจจนิก.

2520: 43; อ้างอิงจาก Kohlberg. 1964) ยังกล่าวถึงขบวนการในการพัฒนาจริยธรรมจากขั้นต่ำสุด
ไปยังขั้นสูงสุดซึ่งมีขบวนการดังนี้

1. พัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลจะเป็นไปตามลำดับขั้น (Sequential Stage)
2. การรับรู้ทางสังคม การมีบทบาทในสังคมมีความสัมพันธ์กับพัฒนาการทางจริยธรรม

3. พัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลจะสูงขึ้น เมื่อบุคคลมีความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงตรรกศาสตร์ และสามารถรับรู้ทางสังคม (Social Perception) ในระดับที่สูงขึ้น

พัฒนาการของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมเป็นไปตามขั้นจากขั้นที่หนึ่งผ่านไป ตามลำดับจนถึงขั้นที่หก จะข้ามขั้นไม่ได้เพราะคนเราจะให้เหตุผลในขั้นต่ำกว่าอยู่ก่อน ต่อมาเมื่อได้ ประสบการณ์ทางสังคมใหม่ๆ หรือสามารถเข้าใจประสบการณ์เก่าได้ดีขึ้น ก็จะเกิดการเปลี่ยนแปลง ความคิดและเหตุผลในขั้นที่สูงมากขึ้น ส่วนเหตุผลในขั้นต่ำกว่าก็จะถูกละทิ้งไป แต่อาจจะชะงักติด อยู่กับขั้นใดขั้นหนึ่งก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถทางสติปัญญาซึ่งเป็นตัวหนึ่งที่กำหนดการให้ เหตุผลเชิงจริยธรรม และเป็นไปไม่ได้ที่จะมีพัฒนาการทางจริยธรรม ในขั้นที่สูงกว่าขั้นของ พัฒนาการทางสติปัญญา โคลเบอร์กพบว่าเด็กที่มีพัฒนาการทางสติปัญญา อยู่ในขั้นปฏิบัติการด้วย รูปธรรมตามทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์จะมีพัฒนาการทางจริยธรรมถึงขั้นที่สอง เท่านั้น ส่วนผู้ที่มีพัฒนาการทางสติปัญญาในขั้นปฏิบัติการนามธรรมขั้นต้นๆ จะมีพัฒนาการทาง จริยธรรมถึงขั้นที่สามหรือสี่ และผู้ใหญ่ส่วนมากมีพัฒนาการทางจริยธรรมถึงขั้นที่สี่เท่านั้น (ทิพย์สุดา นิลสินธพ. 2523: 18; อ้างอิงจาก Kohlberg. 1975: 31–52) ดังนั้น การฝึกอบรมเด็กในชั้นอนุบาลซึ่ง เป็นผู้ที่มีจริยธรรมอยู่ในขั้นที่หนึ่งเป็นส่วนมากนั้น ควรมีจุดมุ่งหมายในการเตรียมความพร้อมของเด็ก เท่านั้น เพื่อให้เด็กพร้อมที่จะรับคำอบรมสั่งสอนทางจริยธรรม เช่น ฝึกให้เด็กคุ้นเคยกับเรื่องราวทาง จริยธรรมที่ง่าย ๆ มีการเล่นเกมที่แสดงถึงจริยธรรม บางประการ ซึ่งเป็นรากฐานของจริยธรรมขั้นสูง ต่อไป เช่น ความมีระเบียบ ความเมตตากรุณา และความซื่อสัตย์ เป็นต้น (ดวงเดือน พันธุมนาวิณ ; และเพ็ญแข ประจณปัจจนิก. 2520: 209; อ้างอิงจาก Kay. 1970)

ข้อจำกัดทฤษฎีของโคลเบอร์ก จากการวิเคราะห์ของนักจิตวิทยา (สุรางค์ ไคว์ตระกูล 2549: 72-73) พบว่า

1. ขั้นพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก บ่งว่า พัฒนาการจริยธรรม ต้องเป็นไปตามขั้นจากต่ำไปสูง จะข้ามขั้นไม่ได้ จากผลการทดลองของนักจิตวิทยา มีข้อพิพาทว่าขั้น พัฒนาการไม่ได้เป็นไปตามลำดับขั้น

2. ทฤษฎีของโคลเบอร์กเน้นเหตุผลเชิงจริยธรรม และไม่เน้นในเรื่องพฤติกรรมที่แสดงโดยบุคคลมีคำสั่งเมื่อเผชิญปัญหาทางจริยธรรม ซึ่งมักจะไม่ตรงกัน ผลการวิจัยพบว่า มีคนเป็นจำนวนน้อยที่ใช้การตัดสินใจทางจริยธรรมขั้นที่ 6 อาจเป็นเพียงขั้นอุดมการณ์

3. ทฤษฎีของโคลเบอร์กเน้นเฉพาะการใช้เหตุผลทางจริยธรรมเท่านั้น ไม่ได้เน้นในเรื่องพฤติกรรมที่แสดงโดยบุคคลที่กำลังเผชิญปัญหาทางจริยธรรม

สรุปได้ว่า ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์กเน้นคุณภาพะพัฒนาการทางความคิดความเข้าใจและประสบการณ์ทางสังคมเหมือนของเพียเจต์ พัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์กแบ่งเป็น 6 ขั้น คือ 1) หลักการหลบหลีกการถูกลงโทษ อายุ 2-7 ปี 2) หลักการแสวงหารางวัล อายุ 7-10 ปี 3) หลักการทำตามความเห็นชอบของผู้อื่น อายุ 10-13 ปี 4) หลักการทำตามหน้าที่และกฎข้อบังคับในสังคม อายุ 13-16 ปี 5) หลักการทำตามคำมั่นสัญญา และ 6) หลักการอุดมคติสากล ซึ่งพัฒนาการเหล่านี้จะเป็นไปตามลำดับขั้น จากขั้นที่หนึ่งผ่านไปตามลำดับจนถึงขั้นที่หกจะข้ามขั้นไม่ได้ โคลเบอร์กเชื่อว่า การให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในขั้นสูงกว่าเด็ก จะเป็นประโยชน์กับเด็กมาก การพัฒนาจริยธรรมของคนจะมีการเปลี่ยนแปลงตามวัยเนื่องมาจากประสบการณ์ที่ได้รับ ดังนั้นการส่งเสริมให้เด็กมีคุณธรรมและจริยธรรม สามารถส่งเสริมได้ตามทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์กโดยเด็กปฐมวัยอายุ 2-7 ปี จะอยู่ในขั้นหลบหลีกการถูกลงโทษ เริ่มมีระดับคุณธรรมจริยธรรม ถ้าพ่อแม่และครูสั่งสอนว่าสิ่งใดถูกต้อง ควรทำสิ่งใดไม่ควรทำ เด็กจะเลียนแบบในสิ่งที่ดีที่พ่อแม่ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างถูกต้องเหมาะสม

1.2.3 ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมพรหมวิหารสี่

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรมของท่านพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ได้กล่าวถึงคุณธรรมพรหมวิหารสี่ ว่าเป็นธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจ และกำกับความประพฤติ จึงจะได้ชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจดและปฏิบัติตนต่อมนุษย์ทั้งหลายโดยชอบ อันประกอบด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา

สมเด็จพระญาณสังวร (2512: 71) กล่าวว่าไว้ว่า เมตตา นั้นไม่จำเป็นที่ผู้ใหญ่จะเป็นฝ่ายสอนเด็กเสมอไป แต่เด็กก็สอนผู้ใหญ่ได้ ทั้งๆ ที่เด็กไม่ได้รู้ที่กำลังเป็นผู้สอน และเด็กก็ไม่รู้ว่าการคิดของตนเกิดแต่เมตตาที่บริสุทธิ์แท้จริง

สมเด็จพระญาณสังวร (2552: 22) กล่าวว่าไว้ว่า อุเบกขาเป็นธรรมสำคัญหมวดหนึ่งคือพรหมวิหารธรรม มนุษย์ก็ได้ชื่อว่าเป็นพรหมแม้มีธรรมหมวดนี้สมบูรณ์ คือมีพร้อมทั้งเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา

สมเด็จพระญาณสังวร (2552: 23) กล่าวว่าไว้ว่า อุเบกขาเป็นยอดของพรหมวิหารธรรม เมตตากรุณาเป็นฐาน มุทิตาเป็นตัว การจะสร้างยอดโดยไม่สร้างฐานไม่สร้างตัวนั้นก็ทำกันไม่ได้ ยอดจะวางอยู่ต่ำเตี้ย ไม่มั่นคง ไม่สูงสง่า ถ้าสร้างฐานสร้างตัวเป็นลำดับขึ้นไปเรียบร้อยแล้วจึงสร้างยอด ยอดก็จะมั่นคง สูงเด่นเป็นสง่า และผู้ที่ยังไม่บรรลุผลสูงสุดของพรหมวิหารธรรมอยู่ ควร

ต้องรู้ว่าผู้มีเมตตากรุณามุทิตานั้น ควรอย่างยิ่งที่จะต้องใช้อุเบกขาแทรกไว้ตลอดเวลา เหมือนเป็นยาตำ ที่จำเป็นต้องแทรกอยู่ในยาดีแทบทุกขนาน ไม่เช่นนั้นแล้วยาดีที่ขาดยาตำก็จะเป็นยาดีที่สมบูรณ์ และพรหมวิหารธรรมก็จะไม่สมบูรณ์เช่นเดียวกัน

สมเด็จพระญาณสังวร (2552: 29-30) กล่าวว่า ถ้าจะอบรมพรหมวิหารธรรม ก็อย่าเห็นว่าเมตตากรุณาเท่านั้นสำคัญ มุทิตา และอุเบกขาก็สำคัญอย่างยิ่ง ไม่มีเมตตากรุณาก็จะมีใจ โหดเหี้ยม ไม่มีมุทิตาก็จะมีความอิจฉาริษยา ไม่มีอุเบกขา ก็ไม่รู้จักการวางเฉย ไม่รู้จักปล่อยวาง ยึดมั่นอยู่ ความโหดเหี้ยม ความอิจฉาริษยา ความยึดมั่นไม่ปล่อยวางย่อมเป็นความไม่สวยไม่งามของจิตใจ ย่อมไม่เป็นที่พึงปรารถนา ฉะนั้น เมื่อปรารถนาจะไม่ให้ได้ชื่อว่าเป็นคนโหดเหี้ยม อิจฉาริษยา หรือปล่อยวาง ก็ต้องอบรมพรหมวิหารธรรมเพื่อให้จิตพ้นจากสภาพที่ไม่งดงามไม่เป็นที่พึงปรารถนาดังกล่าว ผู้ปรารถนาให้ตนเองมีจิตใจสูง มีจิตใจดี มีจิตใจเย็นสบาย ไม่มีโทสะ ไม่มีพยาบาท ไม่มีอิจฉาริษยา ควรต้องอบรมพรหมวิหารธรรมให้สมบูรณ์ บริบูรณ์ อย่าได้ว่างเว้นโอกาสที่จะแผ่เมตตา มีอยู่ตลอดเวลา มีสติระวังให้มีอุเบกขาไปพร้อมกันด้วยก็จะเป็นพรหมวิหารธรรมที่ถูกต้องสมบูรณ์บริบูรณ์ ที่จะให้คุณแก่เจ้าตัวเต็มทีก่อนให้แก่ผู้อื่น

พระมหาพวน (วัชระ) ฐานจาโร (2541: 6-7) กล่าวว่า พรหมวิหารธรรมไม่ได้เป็นหลักปฏิบัติเฉพาะผู้ใหญ่ซึ่งมีหน้าที่ปกครองเท่านั้น แต่ความจริงแล้วหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ทุกข้อมีความเหมาะสมทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ทุกคนสามารถนำไปปฏิบัติให้เป็นประโยชน์แก่ตนได้ ข้อสำคัญอยู่ที่ผู้อธิบายจะมีวิธีอธิบายหลักธรรมแต่ละเรื่องให้เด็กเข้าใจ และนำไปปฏิบัติได้อย่างไร โดยพรหมวิหารธรรมเป็นคุณธรรมที่มีความจำเป็นและเหมาะสมที่เด็กและเยาวชนจะต้องนำไปปฏิบัติเป็นอย่างยิ่ง เพราะปรากฏว่าในสังคมปัจจุบันเด็กและเยาวชนมักจะมีพฤติกรรมห่างเหินจากศาสนาและศีลธรรมมาก จึงมีความจำเป็นที่ผู้เกี่ยวข้องจะได้เร่งปลูกฝังศีลธรรม จริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนโดยเร่งด่วน เพื่อให้เป็นผู้ใหญ่ที่เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมและคุณภาพแห่งชีวิตต่อไป

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตตฺโต. 2546ก: 40-41) กล่าวไว้ว่า คุณธรรมพรหมวิหารสี่ ประกอบด้วย ความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เป็นคุณธรรมที่พ่อแม่ควรปฏิบัติกับลูกอย่างถูกวิธี ถ้าใช้ผิดก็จะเสียคุณแทนที่จะเกิดผลเสีย ทำให้เด็กอ่อนแอ ฟุ้งพา และเรียวกร้อง โดยธรรมทั้ง 4 ข้อ ต้องปฏิบัติให้สมดุลกัน เป็นคุณธรรมที่มนุษย์พึงมีต่อมนุษย์ ซึ่งใช้ได้ทั่วไปหมดไม่เฉพาะในครอบครัว แต่เริ่มต้นก่อนโดยใช้กับลูก เมื่อพ่อแม่มีต่อลูกก็จะทำให้ลูกเกิดพัฒนาคุณธรรมเหล่านั้นขึ้นมาด้วย

1.2.4 ความหมายของคุณธรรมพรหมวิหารสี่

คำว่า พรหม แปลว่า ประเสริฐ หรือหมายถึง พระพรหมซึ่งเป็นพระเจ้าสูงสุดในศาสนาพราหมณ์ แต่พระพุทธศาสนาไม่ได้ถือว่าพระพรหมเป็นพระเจ้าสูงสุด แต่ถือว่า พรหม หมายถึง ผู้ใหญ่ ผู้เป็นหัวหน้า ผู้ปกครอง ผู้บังคับบัญชา ตลอดจนผู้มีหน้าที่ดูแลสุขทุกข์ของผู้อื่น โดยมีผู้นิยามไว้ดังนี้

กรมศาสนา (2524: 75) นิยามคำว่า “พรหมวิหาร” ไว้คือ หมายถึง ธรรมเครื่องอยู่ ประเสริฐ หรือเป็นธรรมประจำใจที่ทำให้เป็นพรหม หรือให้เสมอด้วยพรหม ในทางปฏิบัติจึงหมายถึง คุณธรรมของบุคคลที่เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ หรือเป็นหัวหน้า ซึ่งจะต้องมีอยู่ในจิตใจตลอดเวลา

กระทรวงศึกษาธิการ (ธีรศรา บุญรุ่ง. 2549: 47-48 อ้างอิงจาก กระทรวงศึกษาธิการ. 2528) กล่าวถึงพรหมวิหาร 4 ว่า เป็นธรรมของผู้ใหญ่ที่มีคุณธรรมสูง ถึงแม้จะมีอายุน้อยก็ตาม ทำให้เป็นที่เคารพรักของผู้อื่น ช่วยทำให้จิตใจหนักแน่น มั่นคง ไม่หวั่นไหว สามารถเป็นที่พึ่งของผู้อื่นได้ ผู้ที่จะฝึกฝนให้เป็นผู้ที่มีพรหมวิหารสี่นั้น ควรปฏิบัติโดยมองผู้อื่นในแง่ดี ตั้งความปรารถนาดีต่อคนทั่วไป ขวนขวายให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ผู้อื่น และช่วยสนับสนุนหรือเข้าร่วมในงานสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ ผู้ที่มีพรหมวิหารสี่ จะเป็นผู้ที่ไม่เย้ยหยัน ไม่รังแก และไม่ริษยาผู้อื่น ตลอดจนสามารถวางใจให้เป็นกลาง โดยมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงได้

พระราชวรมนี (พระราชวรมนี. 2521: 91) อธิบายความหมายของพรหมวิหารสี่ว่า หมายถึง หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ เป็นธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อัปมัถฐยาสี่ เพราะแผ่สม่ำเสมอ โดยทั่วไปในมนุษย์สัตว์ทั้งหลาย ไม่มีประมาณและไม่จำกัดขอบเขต พรหมวิหารมีในผู้ใดย่อมทำให้ผู้นั้นประพฤติปฏิบัติเกื้อกูลแก่ผู้อื่น

สมเด็จพระญาณสังวร (2526; อ้างอิงจาก ปัทมาสน์ อมาตยกุล. 2533) กล่าวถึงการเกิดพรหมวิหารสี่ ว่า ผู้ที่มีพรหมวิหารสี่ที่แท้จริงนั้น ต้องมีธรรมสี่ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เกิดขึ้นพร้อมเพรียงกัน โดยไม่ขาดอย่างใดอย่างหนึ่ง

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต. 2546ข: 116) ให้ความหมายของพรหมวิหารสี่ไว้ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ว่า เป็นธรรมเครื่องอยู่ของพรหมหรือธรรมประจำใจอันประเสริฐของท่านผู้มีความดียิ่งใหญ่ มี 4 อย่างคือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา

สรุปได้ว่า พรหมวิหารสี่ หมายถึง คุณธรรมประจำใจของผู้ที่มีความดีที่ประเสริฐ ประกอบด้วย 4 ประการคือ ความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ที่แสดงออกทางความคิดหรือความรู้สึก ตลอดจนถึงทางกาย วาจาและใจ ต่อบิดามารดา ผู้มีพระคุณ ญาติพี่น้อง เพื่อนสนิท เพื่อนร่วมชั้น เพื่อนร่วมงาน บุคคลอื่น และสัตว์ ซึ่งอาจจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับตามสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

ความหมายของเมตตา

คำว่า เมตตา เป็นภาษาบาลี หมายถึง ความรักหรือความปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข ด้วยความบริสุทธิ์ใจ เมตตา จึงเป็นความรักที่สูงกว่าความรักทั่วไป เพราะมิได้หวังสิ่งตอบแทน มีผู้ให้ความหมายไว้หลายท่าน ดังนี้คือ

กรมศาสนา (2524: 76) กล่าวถึง ความหมายของคำว่า เมตตา ว่าความหมายในปัจจุบัน คือ ความรัก หรือความปรารถนาดี เป็นความต้องการที่จะให้มนุษย์และสัตว์ทั้งปวงมีความสุข มีความก้าวหน้า มีความสำเร็จในการดำเนินชีวิตด้วยความบริสุทธิ์ใจ เมตตาจึงเป็นความรักที่สูงส่งกว่าความรักทั่วไป ที่มุ่งหวังสิ่งใดสิ่งหนึ่งตอบแทน หรือสิ่งใดเป็นการแลกเปลี่ยน บุคคล

ที่เป็นหลักผู้ใหญ่ เป็นต้นว่า บิดามารดา หรือผู้มีฐานะสูงส่งในสังคม ย่อมจะต้องมีเมตตา หรือความรัก ซึ่งเป็นความปรารถนาดีชนิดไม่ต้องการสิ่งตอบแทน นี่เป็นหลักต่อบุตรธิดา หรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาของตน ครั้นมีจิตใจเปี่ยมด้วยเมตตา ดังกล่าวเป็นฐานแล้ว การแสดงออกทุกอย่างจะมีลักษณะอนุเคราะห์ช่วยเหลือ หรือทำประโยชน์อย่างเต็มที่ การแสดงออกจึงถือว่าเป็นสำคัญ เพราะจะทำให้ความเมตตาที่มีอยู่ในจิตใจ กลายเป็นความจริง และมีผลต่อผู้ได้รับการปฏิบัติจริง ๆ

อันที่จริง พระพุทธศาสนา สอนเรื่องเมตตาหรือความรักนี้ ให้มีลักษณะเป็นความรักสากล ครอบคลุมไปทั่ว ไม่ว่าสิ่งมีชีวิตชนิดไหน หรือมีขนาดใหญ่เล็กเพียงใด ในกรณีเมตตาสูตร ท่านกล่าวว่า “มารดาผู้ถนอมบุตรคนเดียว ผู้เกิดในตนแม้ด้วยชีวิตฉันใด บุคคลพึงเจริญเมตตาจิตไม่มีขอบเขตในสัตว์ทั้งปวงฉันนั้น “ ดังนั้น เมตตาหรือความรักชนิดไม่หวังผล ตอบแทนนี้ จึงเป็นรากฐานความสงบร่มเย็นในทุกแห่งหน เริ่มแต่สถาบันครอบครัว หมู่บ้าน ตำบล จนถึงระดับชาติ และนานาชาติ การใช้เมตตาเป็นปรัชญาพื้นฐานของการศึกษาอบรมในทุกขั้นตอนของชีวิต จะช่วยให้เกิดความสำนึกในเรื่องคุณค่าของชีวิต เห็นความสำคัญของชีวิต ตลอดจนเคารพคุณค่าของชีวิต เมื่อพัฒนาเมตตาให้มีฐานมั่นคงในจิตใจของบุคคลแล้ว คุณธรรมอื่น ๆ ซึ่งจะกล่าวต่อไปก็จะเกิดเองตามธรรมชาติ

จากพระไตรปิฎกมหาวีตถารนัย (2500: 299) อธิบายคำว่า เมตตา ได้แก่ จิตที่คิดอยากให้คนอื่นอยู่เป็นสุขเสมอไป ไม่คิดอยากให้ใครเป็นทุกข์ ไม่คิดอยากเบียดเบียนใคร มีแต่คิดจะให้ เป็นสุขทุกทั่วหน้า คนธรรมดาย่อมอยากให้ได้สุขแต่ของตัวเอง และผู้ที่ตนรักใคร่นับถือ มีมารดา บิดา บุตร ภรรยา เป็นต้น เท่านั้น ส่วนคนอื่นจะเป็นทุกข์อย่างไรก็ไม่ว่า เมื่อผู้ใดพยายามทำให้มีเมตตาเท่าสามัญทั้งหลายได้ ผู้นั้นจึงได้ชื่อว่าเจริญเมตตา

พระเทพโมลี (2511: 5-10) กล่าวถึงเมตตาว่า คือ ความรักความปรารถนาดีทำให้เกิดมีการบำเพ็ญประโยชน์และความสุข ด้วยความเสียสละที่ไม่มีการเห็นแก่ตัว เมตตาเกิดขึ้นด้วยเหตุ คือ การแลเห็นความตึงาม ซึ่งจะต้องไม่ใช่เกิดจากเสนาหา และความเมตตาเมื่อมีขึ้นก็กำจัดพยายามให้หมดไป

สมเด็จพระญาณสังวร (2516: 72) เปรียบเทียบคุณธรรมข้อนี้ว่า เหมือนน้ำที่เป็นเครื่องดับไฟ คือ โทสะพยายาม เป็นเครื่องขุใจให้แจ่มขึ้นบาน ไม่มีเวรมีกรรมต่อใคร ๆ เพราะแม้ปรารถนาให้ผู้อื่นก็เป็นปฏิภิกิริยา ให้ผู้มีเมตตาจิตเองไม่มีเวรมีภัยต่อใครทั้งหมด ถ้าคนยังมีทุกข์ภัยเวร อยู่ก็ต้องว่าเมตตายังไม่บริสุทธิ ผู้มีจิตใจรักใคร่สนิทสนมปรารถนาให้เป็นสุขปราศจากโทสะพยายาม ทุกข์กับเวร ชื่อว่าผู้มีเมตตา ผู้มีเมตตาเมื่อถูกผู้อื่นล่วงเกินยอมให้อภัยได้ ไม่เกิดโทสะ ถึงต้องใช้ขันติ

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต. 2546ข: 116) ให้ความหมายของเมตตาไว้ในพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ไว้ว่า หมายถึง ความรัก ความปรารถนาให้เขามีความสุข แม้ไมตรีจิต คิดจะให้สัตว์ทั้งปวงเป็นสุขทั่วหน้า

สรุปได้ว่า เมตตา หมายถึง ความปรารถนาดี ความรักอย่างมิตร ความมีไมตรี ความเห็นอกเห็นใจ ความเข้าใจที่ดีต่อกัน ความมุ่งหวังให้บุคคลอื่นและสัตว์มีความสุขความเจริญก้าวหน้า

โดยมิได้มุ่งผลประโยชน์ตอบแทนแก่ตนเอง เป็นคุณธรรมพื้นฐานขั้นแรกในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และเป็นภาวะจิตที่ไม่เห็นแก่ตัว สามารถแสดงออกทั้งทางกาย วาจาและใจ ซึ่งมีลักษณะกายกรรมและวาจกรรม อันประกอบด้วย จิตใจที่มีเมตตา จึงสามารถวัดความเมตตาได้ทั้งพฤติกรรมภายในและภายนอก คือ แสดงออกทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ

ความหมายของกรุณา

คำว่า กรุณา เป็นภาษาบาลี หมายถึง ความสงสาร เมื่อเห็นผู้อื่นประสบความทุกข์ หรือเดือดร้อน ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

กรมศาสนา (2524: 77) อธิบายว่า กรุณา เป็นเรื่องของความสงสารเมื่อเห็นคน หรือสัตว์ประสบความทุกข์ เดือดร้อน มีความรู้สึกหวั่นไหวไปกับความทุกข์เดือดร้อนของผู้อื่น จนไม่อาจที่จะนิ่งเฉยอยู่ ความกรุณาจึงเป็นคุณธรรมสำคัญที่จะทำให้คนเป็นนักเสียสละ พร้อมทั้งจะทำทุกอย่างเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นให้ได้ความสุข คุณธรรมข้อนี้สื่อแสดงว่าผู้ประพฤติปฏิบัติจะ ต้องมีฐานคุณธรรมเรื่องเมตตาสูงส่งมาก จนมองเห็นสภาพชีวิตของผู้อื่นเป็นเช่นกับตน ดังนั้น เมื่อพบเห็นความทุกข์ของผู้อื่น ตนจึงทนอยู่ไม่ได้จะต้องหาทางช่วยเหลือในทันทีทันใดเท่าที่สามารถจะช่วยให้ เป็นต้นว่า เมื่อเกิด อุทกภัย วาตภัย หรืออัคคีภัย ผู้มีจิตใจกรุณาก็จะนิ่งเฉยอยู่ไม่ได้ จะต้องช่วยเหลือ เป็นต้นว่า ส่งผ้า อาหาร ฯลฯ ไปบรรเทาความเดือดร้อนของผู้ได้รับเคราะห์กรรม

พระกวีวรรณ (2502: 431) กล่าวว่า กรุณา แปลว่า ความสงสาร คิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ เมื่อเราเห็นใครก็ตามจะเป็นบุตรหลาน หรือคนในบังคับบัญชา ตลอดจนจันตวัตถุ และสรรพสัตว์ ได้รับความทุกข์ ก็ต้องมีจิตใจสงสาร คิดจะช่วยให้เขาพ้นทุกข์เสมอ เพราะคนเราจะเห็นอกเห็นใจกันจริง ๆ ก็เมื่อเวลาได้รับความทุกข์นี้เอง ความจริงนั้นเราล้วนแต่แบกทุกข์มาตั้งแต่เกิดแล้วคนละมาก ๆ ที่เดียว จึงควรจะช่วยเหลือกัน ขจัดทุกข์เหล่านั้นให้หมดไป อย่าไปทำให้เขาเป็นทุกข์ยิ่ง ๆ ขึ้นไปอีกเลย ผู้ใหญ่ที่แท้จริงจะต้องมีธรรมข้อนี้อยู่ในใจเสมอ

พระเทพโมลี (2511: 12-14) กล่าวว่า กรุณานั้นเกิดขึ้นด้วยเหตุ คือ การได้เห็นผู้อื่นต้องสูญเสียความสุข ต้องมีความทุกข์ มีอันตราย ด้วยเหตุนี้กรุณาเกิดขึ้นที่ผู้ใด ผู้นั้นจะต้องไม่มีวิหเสสา คือ เมื่อผู้อื่นต้องสูญเสียสิ่งซึ่งเป็นที่รัก ต้องประสบอันตรายมีความทุกข์ ก็เกิดความดีใจพอใจ นอกจากจะไม่มีวิหเสสาแล้ว ผู้ที่มีกรุณาต้องไม่มีโสกะอีกด้วย โสกะ คือ การที่กลับมาคิดว่า ถ้าตนต้องสูญเสียหรือมีความทุกข์ก็เกิดอาการเศร้าหมอง

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต. 2546ข: 116) ให้ความหมายของความกรุณาไว้ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ว่า หมายถึง ความสงสารคิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ ความหวั่นใจเมื่อเห็นผู้อื่นเป็นทุกข์ คิดหาทางช่วยเหลือปลดเปลื้องทุกข์ของเขา

สรุปได้ว่า กรุณา หมายถึง ความรู้สึกสงสารจากจิตใจ เมื่อเห็นบุคคลอื่น หรือสัตว์ได้รับความเดือดร้อนหรือประสบกับความทุกข์ จะเกิดความหวั่นใจคิดหาวิธีการและลงมือช่วยเหลือจริง เพื่อปลดเปลื้องให้เขาเป็นอิสระจากความทุกข์หรือลดความเดือดร้อนลง ความกรุณา เป็นคุณธรรม

สำคัญที่จะทำให้เกิดความเสียสละแก่ผู้อื่น ช่วยลดความเห็นแก่ตัวเป็นคุณธรรมที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ และสามารถแสดงออกมามากกว่าที่เป็นพฤติกรรมทั้งทางกาย วาจาและใจ

ความหมายของมุกิตา

คำว่า มุกิตา เป็นภาษาบาลี หมายถึง ความรู้สึกดีใจ บันเทิงใจ ชื่นบาน เมื่อเห็นผู้อื่นทำความดีแล้วได้รับผลตอบแทน ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้ คือ

กรมศาสนา (2524: 77) อธิบายว่า มุกิตา ได้แก่ ความชื่นบาน กล่าวคือ ความพลอยยินดีด้วยในเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดี ข้อนี้เป็นลักษณะใจกว้างของบุคคล อันเป็นการทำบุญหรือความดีอย่างหนึ่งเหมือนกัน คือ เป็นเช่นกับนักกีฬา เช่น ในการแข่งขันกีฬาฟุตบอล เป็นต้น เมื่อฝ่ายตรงข้ามชนะ ก็แสดงความพลอยยินดีที่เขาชนะ ไม่อิจฉาริษยา หรือกลั่นแกล้ง คุณธรรมข้อนี้ยังหมายถึง การให้การสนับสนุนแก่ผู้สร้างสรรค์สิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ เพื่อประโยชน์แก่สังคมด้วย

พระเทพโมลี (2511: 14-15) กล่าวว่า มุกิตา คือ อาการพลอยชื่นชม ยินดีด้วยจริงใจต่อผู้อื่นในเมื่อผู้อื่นได้ดี ได้ลาภ ยศ สุข มุกิตานี้เกิดขึ้นมาจากเมตตา คือ มีความปรารถนาดี เป็นผลก็เกิดอาการชื่นชม ยินดี โดยที่ต่องไม่มี ปหาสะเกิดขึ้น ปหาสะ หมายถึง การพลอยยินดีต่อผู้อื่นด้วยความหวังว่าตนจะได้รับ ลาภ ได้ยศไปด้วย มุกิตานี้ได้ช่วยให้จิตใจพ้นจากริษยา คือ อาการที่ทนไม่ได้ เพื่อเห็นว่าผู้อื่นได้ดี ได้ลาภยศ มีความสุขความเจริญเกินหน้าตัวไป

ส. ศิวรักษ์ (2523: 14) กล่าวว่า มุกิตา ร่วมยินดีเมื่อผู้อื่นมีความสุขหรือประสบความสำเร็จ ปราศจากความอิจฉา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อผู้แข่งขันก้าวหน้าไปกว่าเรา

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต. 2546ข: 117) ให้ความหมายของมุกิตาไว้ในพจนานุกรมศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ ว่าหมายถึง ความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี เห็นผู้อื่นอยู่ดีมีความสุขก็ชื่นชมเบิกบานใจ ด้วยเห็นเขาประสบความสำเร็จเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปก็พลอยยินดีบันเทิงใจพร้อมที่จะส่งเสริมสนับสนุนไม่กีดกันริษยา

สรุปได้ว่า มุกิตา หมายถึง ความรู้สึกชื่นชม เบิกบานใจ และพลอยยินดีเมื่อบุคคลอื่นประสบความสำเร็จด้วยความจริงใจ ไม่มีความรู้สึกริษยาหรือกลั่นแกล้ง แต่เมื่อผู้ใดคิดค้นหรือทำสิ่งใหม่ ๆ ที่ดีงามเป็นประโยชน์ต่อสังคมก็มีความยินดีและให้ความร่วมมือส่งเสริมสนับสนุนให้เขามีความก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป มุกิตา เป็นคุณธรรมที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ สามารถแสดงออกเป็นพฤติกรรมภายนอกได้ ในลักษณะทางกาย วาจาและใจ ที่ประกอบไปด้วยจิตใจที่มีมุกิตาเป็นพื้นฐาน โดยที่มีได้หวังผลพลอยได้จากการที่ผู้อื่นได้ดีลาภ ยศ สรรเสริญ และความสุขที่บุคคลอื่นได้รับนั้น

ความหมายของอุเบกขา

คำว่า อุเบกขา เป็นภาษาบาลี หมายถึง การวางเฉย การทำใจเป็นกลางปราศจากอคติไม่ดีใจ เสียใจ ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

กรมศาสนา (2524: 77) อธิบายว่า อุเบกขา ได้แก่ การวางใจเป็นกลาง โดยพิจารณาจากข้อเท็จจริง กล่าวคือ ในการตัดสินใจเรื่องใด ๆ จะต้องพิจารณาใคร่ครวญอย่างถูกต้อง

ด้วยความเที่ยงธรรม สามารถใช้สติปัญญาพิจารณาข้อเท็จจริงอย่างถูกต้อง แล้วปฏิบัติลงไปด้วยความเยือกเย็นและสุขุมรอบคอบ สามารถดำรงมั่นรักษาความถูกต้องหรือยุติธรรมไว้ได้

พระกวีวรรณ (2502: 432) กล่าวว่า อุเบกขา แปลว่า ความวางเฉย ความยุติธรรม หรือวางตัวเป็นกลาง ไม่ลำเอียงเข้าข้างนั้นข้างนี้ ผู้ใหญ่ทุกคนจำเป็นต้องมีความยุติธรรม ไม่แสดงความลำเอียงให้ปรากฏ มิฉะนั้น คนที่ทำความดีแต่ไม่ได้รับการยกย่องเท่าที่ควร จะเสียกำลังใจ ไม่เป็นอันทำความดี ก็หันมาใช้วิธีประจบสอพลออันไม่ก่อประโยชน์อันใดให้แก่สังคมเลย แม้พ่อแม่ที่มีลูกมาก ๆ ก็เช่นเดียวกัน ถ้าลำเอียงรักลูกไม่เท่ากัน ผู้ใหญ่จะต้องให้ความยุติธรรมแก่บุคคลที่อยู่ใต้บังคับบัญชาเท่า ๆ กัน แม้ผู้ที่เราไม่ชอบจะถึงซึ่งความวิบัติ ก็ไม่ตีใจเพราะความวิบัติของเขา หรือเมื่อคนที่เรารักทำผิด ก็ไม่หาวิธีปกปิดความผิดนั้น ๆ ใครผิดก็ว่าไปตามผิด ใครถูกก็สนับสนุน ถ้าอยู่ในวิสัยที่พอช่วยได้โดยไม่เสียความเป็นธรรมก็ควรช่วย ถ้าหากว่า การช่วยนั้นจะทำให้ขาดความเป็นธรรมแล้ว ก็ต้องปล่อยไปตามเรื่อง ถือว่าเป็นกรรมของเขา เขาสร้างกรรมอย่างไรไว้ก็ต้องเสวยผลกรรมอย่างนั้น

พระเทพโมลี (2511: 16-19) กล่าวว่า อุเบกขา คือ อาการที่เห็นเหตุการณ์ตามอาการที่เกิดขึ้น ตามความหมาย หมายถึง การวางตนเป็นกลางไม่เข้าข้างไหน ในคราวที่จะให้ความเป็นธรรมแก่คนทั้ง 2 ฝ่ายขึ้นไป มีใจยุติธรรม ไม่ลำเอียงด้วยอำนาจอคติ โดยที่อุเบกขามีลักษณะตรงกันข้ามกับปฏิฆะ และอนุมยะ ปฏิฆะ คือ การผูกใจอยู่ก่อนแล้วว่า ผู้นี้ชั่ว ผู้นี้เลว ด้วยอำนาจความไม่พอใจที่มีอยู่กับผู้หนึ่ง ส่วน อนุมยะ ก็คือ การผูกใจไว้ก่อนว่าผู้หนึ่งดี ผู้หนึ่งประณีตด้วยอำนาจความพอใจที่มีอยู่กับพวกนั้น

พระโสภณคณาภรณ์ (2521: 20-21) กล่าวว่า อุเบกขานั้น เป็นอาการของใจที่เป็นกลาง ไม่ยินดี ไม่เสียใจ ในเมื่อเห็นคนอื่นประสบความวิบัติ เพราะมาพิจารณาเห็นตามหลักธรรมว่า คนทุกคนล้วนมีกรรมเป็นของตน และจะต้องเป็นผู้รับผลของกรรมอันนั้น เป็นลักษณะแห่งปัญญา คือ รู้ว่าอะไรควร อะไรไม่ควร เมื่อเห็นผู้อื่นประสบเหตุอย่างหนึ่งที่เราไม่อาจจะใช้ เมตตา กรุณา มุทิตาได้ เพราะถ้าหากใช้ออกไปก็จะกลายเป็นการผิดธรรมะหรือยุติธรรมก็ต้องใช้อุเบกขา

สรุปได้ว่า อุเบกขา หมายถึง การวางท่าทีของจิตใจให้เป็นกลางต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ เป็นคุณธรรมที่ทำให้ลดอคติ 4 คือ รัก ชัง หลง และกลัว ในกรณีที่เราได้พยายามช่วยเหลือทั้งในด้านความเมตตา กรุณา และมุทิตา มาก่อนแล้ว แต่ถ้าหากบุคคลหรือสัตว์นั้นไม่ประสบผลสำเร็จ หรือยังคงได้รับความเดือดร้อนก็ต้องวางใจให้เป็นกลางหรือเป็นปกติ ไม่ชอบหรือชัง อุเบกขาเป็นคุณธรรมหรือพฤติกรรมภายในจิตใจที่ต้องอาศัยปัญญาว่าอะไรควร หรือไม่ควร และสามารถแสดงออกมาทางกาย วาจาและใจ ได้ด้วยการวางท่าทีเฉยและเฝ้าดูอยู่

1.2.5 ความสำคัญของคุณธรรมพรหมวิหารสี่

พรหมวิหารเป็นคุณธรรมพื้นฐานภายในจิตใจที่บุคคลพึงมี เป็นธรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาความมีน้ำใจ ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตลอดจนความมีมนุษยสัมพันธ์ด้วย ทั้งนี้เนื่องจากถ้าทุกคนมีเมตตา กรุณา มุทิตา โดยมีอุเบกขากำกับอยู่ ก็จะมีน้ำใจช่วยเหลือส่งเสริมด้วย

ความสัมพันธ์อันดี พร้อมทั้งดำรงรักษาความเป็นธรรมในสังคม และความเข้มแข็ง รับผิดชอบในตัวตนไว้ได้ รวมทั้งดำรงรักษาสังคมเล็กในบ้าน สังคมสากลของมวลมนุษยชาติ ตลอดจนถึงอภิบาลโลกด้วย (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). 2542: 69) อันความวุ่นวาย ความหายนะและความเดือดร้อนของมนุษย์ในปัจจุบัน ส่วนหนึ่งเกิดจากการขาดพรหมวิหารอย่างเห็นได้ชัด จึงก่อให้เกิดความเคียดแค้น ความอิจฉาริษยา การเห็นประโยชน์ส่วนตนและพวกพ้องมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม ความพยายามของล้างจ้องผลาญกันทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ และทรัพย์สินสมบัติอย่างน่าสังเวชยิ่งนัก แต่หากมวลมนุษย์ในโลกจะอยู่กันด้วยพรหมวิหารธรรมแล้ว โลกนี้ก็จะมีแต่ความสุขยิ่งขึ้น จะไม่มีสงคราม ไม่มีการแก่งแย่ง ประทุษร้ายกัน แต่มนุษย์กลับจะมีความเอ็นดูช่วยเหลือกันและกัน ทุกคนจะอยู่ด้วยความรัก ก็จะเกิดความสงบสุขขึ้นทั่วไป คุณค่าของความเป็นมนุษย์ของคนจะสูงขึ้น โลกนี้ก็จะลดปัญหาความวุ่นวายต่าง ๆ ลงเป็นอันมาก และจะน่าอยู่ยิ่งขึ้น (พระศรีวิสุทธิกวี. 2526: 73)

พระศรีวิสุทธิกวี (2527: 23) กล่าวว่า พรหมวิหารสี่ เป็นธรรมที่สามารถช่วยแก้ไขความไม่เป็นธรรมในสังคมได้

ปรีชา ช่างขวัญยืน (2520: 16) กล่าวว่า พรหมวิหาร 4 เป็นธรรมประการหนึ่งของคนในสังคมพึงปฏิบัติ เป็นธรรมที่เป็นความรู้สึกต่อผู้อื่น และเป็นการควบคุมตนให้เกิดความรู้สึกที่เหมาะสมต่อผู้อื่น

ชม ภูมิภาค (2529: 9) กล่าวว่าความเมตตากรุณาเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดสันติสุข และเป็นเครื่องค้ำจุนสังคมตั้งแต่ระดับชุมชนไปจนถึงระดับโลก หากมนุษย์ทุกคน หรือส่วนมากมีคุณธรรมเรื่องความเมตตากรุณาแล้ว สังคมย่อมจะมีแต่ความสุขสงบ และความก้าวหน้าปราศจากการเอาไรต์เอาเปรียบและกดขี่ซึ่งกันและกัน มนุษย์จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในสังคมในก็ตามที่บุคคลมีความเมตตากรุณาน้อย สังคมนั้นย่อมจะมีปัญหาอาชญากรรม ปัญหาความทุกข์ยาก การกดขี่ข่มเหงรังแกซึ่งกันและกัน

พิน ดอกบัว (2542: 297) กล่าวว่า หากทุกคนมีเมตตาต่อกัน การล่วงละเมิดศีล 5 ก็จะไม่เกิดขึ้น กล่าวคือ เมื่อมีเมตตาปรารถนาต่อผู้อื่นก็จะไม่ทำร้ายผู้อื่นหรือสัตว์อื่น เมื่อมีเมตตา ก็จะไม่ลักโกงทรัพย์สินของผู้อื่น เพราะจะทำให้เขาเดือดร้อน เมื่อมีเมตตา ก็จะไม่แย่งคู่ครองของผู้อื่น เพราะเป็นการทำลายเกียรติของผู้อื่น เมื่อมีเมตตา ก็จะไม่หลอกทาง ไม่ใส่ร้ายไม่ทำให้ผู้อื่นเข้าใจผิด เมื่อมีเมตตา ก็จะไม่คำฝิ่นหรือเฮโรอีน ยาบ้าให้แก่ใครเพราะจะทำให้คนอื่นเดือดร้อน เพราะฉะนั้นเมตตาจึงเป็นรากฐานของธรรมทั้งหลาย คนเมื่อมีเมตตา ก็ย่อมมีความปรารถนาดีซึ่งกันและกัน จึงไม่เบียดเบียนทำร้ายกันในทุกรูปแบบ เมื่อคนเราไม่เบียดเบียนทำร้ายกัน สังคมก็สงบสุข

คานาล (Kanal. 1956: 49-61) กล่าวว่า ความเมตตากรุณาช่วยให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ความเมตตาช่วยให้ชีวิตมีความสุขทำให้ไม่เห็นแก่ตัว ซึ่งความเห็นแก่ตัวจะเป็นสิ่งทำลายชีวิตและสังคม คนที่มีความเมตตากรุณาอยู่เสมอย่อมได้รับประโยชน์หลายอย่าง คือ เป็นผู้ไม่มีกังวลมีความสุข จิตใจสงบ เป็นที่เคารพนับถือของคนทั่วไป ปาดานจาลี (ferm. 1956: 217-218; citing Patanjali. n.d.) ให้ความเห็นว่า หลักคุณธรรมสูงสุดของบุคคล คือ จะต้องมีความปรารถนาดีเมตตากรุณาต่อบุคคลและสรรพสิ่งทั้งหลาย

กล่าวโดยสรุปได้ว่า คุณธรรมชุดพรหมวิหารสี่ ซึ่งประกอบด้วย ความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เป็นคุณธรรมพื้นฐานภายในจิตใจที่บุคคลพึงมี เป็นธรรมที่เอื้อต่อการพัฒนา ความมีน้ำใจ ความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ซึ่งจะช่วยให้สังคมสงบสุข ปราศจากความโกรธ ความเบียดเบียน ความอิจฉาริษยา ความเห็นแก่ตัว และความลำเอียง

1.2.6 คุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย

1.2.6.1 คุณลักษณะของเด็กปฐมวัยที่มีเมตตา

พระโสภณคณาภรณ์ (2521: 13-18) ได้กล่าวว่า การแสดงออกถึงการมีเมตตา นั้นสามารถจะแสดงออกมาในรูปแบบต่าง ๆ ได้ดังนี้ คือ

1. แสดงเมตตาทางกาย คือ การช่วยเหลือกันในการทำงาน ให้ความรัก ความร่วมมือในกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อกัน ช่วยเหลือในกิจการงานอื่น
2. แสดงเมตตาทางวาจา ด้วยการเจรจากันด้วยความรู้สึกเมตตา ไม่ใช่ วาจาก้าวร้าว ดุหมั่น ในด้านรูปร่าง ทรัพย์ ตระกูล การศึกษา เป็นต้น ช่วยแนะนำ บอกกล่าวในเรื่องที่เป็นประโยชน์หรือพิทักษ์ประโยชน์ของกันและกัน
3. แสดงเมตตาทางใจ โดยไม่มีความรู้สึกในทำนองมุ่งร้าย คิดเอาเปรียบ หรือคิดมุ่งทำลายผลประโยชน์ของเขา มีความหวังที่จะเห็นคนเหล่านั้นประสบความสำเร็จในการทำงาน การศึกษาและการทำธุระหน้าที่ของตน เป็นต้น

ส. ศิวรักษ์ (2523: 140) กล่าวว่า เมตตา ความรัก ความปรารถนาดีต่อตนเอง และผู้อื่น เราทั้งหมดต้องการความสุข เราควรพยายามเพื่อให้ชีวิตมีสุขโดยการตระหนักรู้และใช้สมาธิภาวนาจิตใจจะรู้สึกเป็นมิตรและประสานสอดคล้องกับตนเองและผู้อื่น หยิบยื่นความช่วยเหลือ และผลประโยชน์โดยปราศจากความปรารถนาแล้ว ปราศจากความมุ่งร้ายและการแข่งขัน เพื่อแต่ละบุคคลจะได้สงบและเป็นสุข ความสงบและความสุขนี้ก็จะแผ่กระจายไปยังผู้อื่นได้ด้วย

กระทรวงศึกษาธิการ (ณัฐพงษ์ เจริญทิพย์. 2526: 19; อ้างอิงจาก กระทรวงศึกษาธิการ. 2523: 146-157) ได้กล่าวถึง ขอบข่ายผู้ที่มีความเมตตาไว้ว่ามีลักษณะดังนี้

1. ไม่ฆ่า ทบตี ตัด จำลอง หรือทำร้ายด้วยลักษณะต่าง ๆ
2. ไม่ข่มขู่ ดุหมั่น เสียดสี พุดจาด้วยความกร้าวโกรธเคียดแค้น
3. ไม่เบียดเบียนใครให้เดือดร้อน
4. ช่วยพุดปลอบใจเมื่อผู้อื่นได้รับความลำบากเดือดร้อน
5. ให้ความอนุเคราะห์เกื้อกูล
6. มีความสลดใจเมื่อเห็นผู้อื่นมีทุกข์
7. แผ่เมตตาให้ แม้จะมีผู้ทำให้เดือดร้อน
8. มีอาการทางกาย วาจา ที่แสดงต่อผู้อื่นด้วยความสุภาพ นุ่มนวล

กนกวรรณ วิวัฒน์ชนศิษฐ์ (2545: 31) ได้สรุปคุณลักษณะความเมตตา กรุณา

1. ไม่ฆ่า ช่มเหง รังแก ตลอดจนทำร้ายด้วยลักษณะต่าง ๆ ต่อมมนุษย์และสัตว์
2. เสียสละทรัพย์สินส่วนตนให้กับผู้ที่ขาดแคลนและมีความจำเป็นกว่า
3. ช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น
4. มีอาการทางกาย วาจา ที่แสดงต่อผู้อื่นด้วยความสุภาพ นุ่มนวล
5. ไม่ข่มขู่ ดุหมั่น เสียดสี พุดจาด้วยความกร้าวโกรธเคียดแค้น

กรมวิชาการ (2526: ข) กล่าวถึงลักษณะพฤติกรรมความเมตตากรณาวา
สามารถแสดงออกทั้งทางกาย วาจา และใจ ดังนี้

1. ทางกาย คือ
 - 1.1 สุภาพ อ่อนน้อม
 - 1.2 ไม่รังแกทำร้ายคนอื่น
 - 1.3 ให้ความคุ้มครองผู้อ่อนแอกว่า
 - 1.4 ช่วยเหลือผู้ที่ประสบภัย แม้ว่าจะช่วยไม่สำเร็จก็ไม่กระวนกระวายใจ
2. ทางวาจา คือ
 - 2.1 พุดจาไพเราะน่าฟัง ไม่พุดดูถูกเหยียดหยาม
 - 2.2 ไม่กล่าวถึงผู้อื่นในทางที่ไม่ดี
3. ทางใจ คือ
 - 3.1 ไม่คิดร้าย
 - 3.2 ไม่ริษยาเบียดเบียนผู้อื่น

สนวน ลีโทชาลิต (2528: 6) ได้กล่าวถึง พฤติกรรมที่แสดงถึงความเมตตา

กรณา ดังนี้

และสัตว์ทั้งปวง

1. ไม่ฆ่า หรือข่มเหง รังแก ตลอดจนทำร้ายด้วยลักษณะต่าง ๆ ต่อมมนุษย์
2. ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นด้วยความยินดี
3. ไม่ข่มขู่ ดุหมั่น เสียดสี พุดจาด้วยความกร้าวโกรธ เคียดแค้น
4. ไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อน
5. เสียสละทรัพย์สินส่วนตนให้กับผู้ที่ขาดแคลนและมีความจำเป็นกว่า
6. แสดงความสนใจ และพุดให้กำลังใจเมื่อผู้อื่นประสบความทุกข์
7. แนะนำช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความปรารถนาดี
8. แสดงอาการต่อผู้อื่นด้วยความสุภาพนุ่มนวล พุดจาไพเราะ
9. สนับสนุนผู้อื่นในการบริจาคทาน
10. เป็นมิตรแท้ของผู้อื่น แม้เขาจะคิดร้ายต่อตน
11. ให้อภัยเมื่อมีผู้อื่นทำให้เดือดร้อน
12. มีความรักและเคารพในสิทธิของผู้อื่น
13. มีความสามัคคีในหมู่คณะ

14. บำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวม

ประกาศรี สี่ห้าไฟ (2543: 63) กล่าวว่า ความเมตตากรุณาต้อง

ของตน

1. แบ่งปันในสิ่งที่ตนมีอยู่จนเกินความจำเป็นอย่างเหมาะสมตามกำลัง

ของตน

2. เสียสละในสิ่งที่ตนมีอยู่จนเกิดความจำเป็นอย่างเหมาะสมตามกำลัง

3. ช่วยเหลือเมื่อเห็นผู้อื่นประสบทุกข์ภัยด้วยความเอื้อเฟื้อเกื้อกูล

4. ยินดีกับความสุกความสำเร็จที่ผู้อื่นได้รับ

ช่วยเหลือเท่าที่จะทำได้

5. เห็นใจ ปรอบโยน ให้กำลังใจเมื่อเห็นผู้อื่นทุกข์ทรมาน และหาหนทาง

6. ให้อภัยผู้ที่ทำผิด ไม่ผูกอาฆาตพยาบาท

7. ไม่ขูดรีดเอารัดเอาเปรียบผู้อื่น

8. บำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวมโดยไม่หวังผลตอบแทน

เจริญ ไวรวัจนกุล (2531: 208-209) ความเมตตา-กรุณา หมายถึง มีการให้ กล่าววาจาเหมาะสม การประพฤติและแสดงออกเป็นเพื่อนที่เหมาะสม ลักษณะพฤติกรรมบ่งชี้ ได้แก่

มากกว่า

1. เสียสละในส่วนแบ่งของตนให้กับผู้ที่ขาดแคลน และมีความจำเป็น

2. เลือกรับฟังในคำพูดที่ก่อให้เกิดไมตรี

3. เสนอตัวช่วยเหลือแนะนำทบทวนให้แก่ผู้ที่ยังไม่เข้าใจ

4. แสดงความยินดีในความสุกความสำเร็จของผู้อื่น

5. ให้เพื่อนหยิบยืมหนังสือ เครื่องเขียนเมื่อตนไม่จำเป็นต้องใช้

6. ไม่รังแกสัตว์ หรือเพื่อน

7. พุดสุภาพอ่อนโยนต่อบุคคลทั่วไป

8. แสดงความเคารพนอบน้อม

9. แบ่งปันสิ่งของเครื่องใช้แก่ผู้อื่นตามกำลังของตน

10. พุดปรอบโยนผู้อื่นมีทุกข์

11. ช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น

12. ไกลเกลียดความแตกแยกในหมู่คณะ

13. ไม่นำเอาคำพูดที่ไม่ดีจากคนอื่นมาเล่าให้เพื่อนฟัง

14. แสดงความเป็นเพื่อน

15. แนะนำอธิบายคนอื่น ๆ ในการเรียน และการปฏิบัติตน

16. พุดจาเป็นการให้กำลังใจแก่เพื่อน

17. ลงมือช่วยเพื่อนเมื่อได้รับการขอร้อง

18. เมื่อทำงานร่วมกันก็รับผิดและช่วยกันแก้ไขร่วมกัน

19. ไม่นำเอาผลงานของผู้อื่นมาเป็นผลงานของตนเอง
20. บำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวม
21. พุดชักชวนให้ผู้อื่นให้ปฏิบัติเพื่อส่วนรวม
22. พุดมีเหตุผล
23. เมื่อทำงานเป็นกลุ่มก็ไม่นำผลงานของกลุ่มมาเป็นผลงานของตน
24. ไม่พุดจาให้กลุ่มหมดกำลังใจในการทำงาน
25. ไม่นำเอาของส่วนรวมมาใช้ประโยชน์ส่วนตัว
26. ร่วมลงมือช่วยกลุ่มแก้ปัญหาต่างๆ โดยตลอด
27. เลือกพุดแต่สิ่งดีงามของสมาชิกแต่ละคนในกลุ่ม

สำหรับงานวิจัยในครั้งนี้ คุณลักษณะของเด็กปฐมวัยที่มีเมตตาต่อผู้อื่น ได้แก่ การที่เด็กปฐมวัยแสดงความรัก ความมีไมตรี และความมีน้ำใจต่อผู้อื่น โดยมุ่งหวังให้ผู้อื่นมีความสุข และมีได้มุ่งหวังผลประโยชน์ตอบแทนแก่ตนเอง

1.2.6.2 คุณลักษณะของเด็กปฐมวัยที่มีกรุณา

สมเด็จพระญาณสังวร (2520: 5-7) ได้อธิบายลักษณะของกรุณาว่า กรุณา คือ ภาวนาของจิตที่ห่วงใยไปเพราะความทุกข์ของผู้อื่น เหมือนอย่างถ้าซื้อได้ก็จะซื้อความทุกข์ของเขา คือ จะช่วยทำความทุกข์ของเขาให้หมดสิ้นไป จึงมีอาการที่ทนเฉยไม่ได้ ต้องชวนช่วยช่วยเหลือเพื่อบำบัดทุกข์ ปราศจากความคิดเบียดเบียนซ้ำเติม เห็นใครตกอยู่ในความทุกข์ไม่มีที่พึ่งก็อดอยู่ไม่ได้ที่ต้องคิดช่วย กรุณานี้เป็นเป็นพรหมวิหารธรรมอีกข้อหนึ่งที่พึงอบรมให้มีในจิตใจ อันที่จริงภาวะของจิตใจที่ต้องการความช่วยเหลือในเมื่อมีทุกข์ ย่อมมีอยู่เป็นสามัญธรรมดา แต่ยังมีเจือด้วยวิหิงสา คือ ความคิดเบียดเบียนผู้อื่น สัตว์อื่น เพื่อให้ตนพ้นทุกข์ และยังมีความโสภโหมนัสในเมื่อได้เห็นทุกข์ของคนผู้เป็นที่รัก เพราะเป็นภาวะของจิตที่คับแคบ ต้องการให้ตนเองและคนผู้เป็นที่รักของตนพ้นทุกข์เท่านั้น พระบรมครูทรงสั่งสอนให้ปฏิบัติอบรมปรับปรุงภาวะที่มีอยู่แล้วนี้แหละให้เป็นธรรมขั้น คือ ให้เป็นคุณอันบริสุทธิ์ที่เกื้อกูลกว้างขวางออกไป มิให้มีคับแคบเฉพาะตนและผู้ที่ตนรักหรือจำเพาะพวกตน แต่ให้แผ่กว้างออกไป ตลอดจนถึงไม่มีจำกัด ไม่มีประมาณและให้ปราศจากวิหิงสา ความคิดเบียดเบียนและให้สงบความโสภโหมนัสในเพราะความทุกข์ของคนเป็นที่รักด้วย เพราะวิหิงสาเป็นศัตรูที่ห่างของกรุณา ส่วนความโสภโหมนัสเป็นศัตรูที่ใกล้ของกรุณา จึงได้มีพระพุทธภาษิต ตรัสสอนไว้ ให้ยกตนเป็นพยานหรือเป็นอุปมาเช่นเดียวกับในข้อเมตตา และให้ยกคนตกยากเป็นอุปมาว่า “พึงแผ่จิตถึงสัตว์ทั้งปวงด้วยกรุณา เหมือนอย่างเห็นคนตกยากมีความลำบาก ก็เกิดกรุณาขึ้น ฉะนั้น” ได้มีพระมหาสมณสุภาษิตแสดงไว้ว่า “มหาปุริสภาวะสุส กกุณ กุณาสโห อธิยาศัยที่ทนอยู่ไม่ได้เพราะกรุณาเป็นลักษณะของมหาบุรุษ” ข้อนี้พึงเห็นดังเช่น พระกรุณาที่แสดงเป็นพระคุณลักษณะของพระพุทธเจ้าและพระมหากษัตริย์เจ้า

ส. ศิวรักษ์ (2523: 141) กล่าวว่า ความกรุณาจะเกิดขึ้นได้เมื่อเรามองเห็นความทุกข์ยากของผู้อื่น และปรารถนาจะช่วยเขาให้พ้นจากภาวะนั้น คนรวยซึ่งไม่ได้คำนึงถึงความ

ทุกข์ยากของคนจน ขาดคุณธรรมข้อนี้ จึงเป็นการยากมากที่จะพัฒนาตัวเองให้ดีขึ้น ผู้ซึ่งปิดตัวเองอยู่แต่ในหอคอยงาช้าง ท่ามกลางความยุติธรรมของโลก (เช่น พระที่อยู่ในกุฏิอย่างสบาย ไม่สนใจคนสลัมรอบๆ วัด) ไม่อาจเรียกว่าเป็นผู้มีความกรุณาได้ ในพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน บุคคลควรอุทิศตนเพื่อเป็นพระโพธิสัตว์ ซึ่งมีอุดมคติที่จะช่วยปวงสัตว์ให้พ้นทุกข์ก่อนที่จะเข้าสู่พระนิพพาน ดังนั้นเราจึงไม่ควรเพิกเฉย แต่ต้องพยายามที่จะช่วยเหลือผู้อื่น ปลดเปลื้องทุกข์ยากของเขาเท่าที่จะทำได้

ประสาท หลักศิลา และแปลก สนธิรักษ์ (2505: 217) ได้อธิบายว่า กรุณา คือ ความสงสาร เมื่อเห็นผู้อื่นได้รับความทุกข์ทรมาน ก็มีจิตใจหวั่นไหวปรารถนาให้เขาพ้นทุกข์ทรมาน ถ้าสามารถช่วยได้ก็ช่วย เช่น ช่วยนำคนเจ็บไปส่งโรงพยาบาล ช่วยคนตกน้ำ ช่วยคนยากจน เป็นต้น นี่เป็นการช่วยทางกาย แม้ทางวาจาเราก็จะช่วยได้ เช่น เห็นคนกำลังจะทำผิด หรือมีความประพฤติที่ไม่ดี ก็ช่วยแนะนำตักเตือนให้เขากลับใจ ไม่ทำผิด มีความประพฤติดีขึ้น กรุณาที่ป้องกันความเบียดเบียน ของล้างจงผลาญผู้อื่นได้ การแสดงความกรุณาถ้าทำไม่ถูก อาจเป็นโทษขึ้นก็ได้ เช่นเราเห็นนักโทษถูกจองจำเกิดสงสารขึ้นมาแล้วช่วยให้เขาพ้นโทษ แม้เราจะมีใจกรุณา ก็จริง แต่นักโทษที่ออกมาได้นั้นกลับไปเที่ยวเบียดเบียนคนอื่น ๆ อีก ทำให้เป็นที่เดือดร้อนของคนทั่วไป การทำอย่างนี้ผิดกฎหมายอีกด้วย จึงไม่ควรหรือแสดงการกรุณาที่จะเป็นภัยแก่ตัวเราก็ควร ยกเว้น เช่น ไปทางเรือเห็นคนตกน้ำ ตนก็ว่ายน้ำไม่เป็น หรือเป็นแต่ไม่แข็งแรงพอจะช่วยเขาได้ ถ้าโดดลงไปช่วยตัวเองก็จะไม่รอด เช่นนี้ควรหาทางอื่น เช่น หาไม้เกาะ หรือเรียกคนอื่นช่วย เป็นต้น

สำหรับงานวิจัยในครั้งนี้ คุณลักษณะของเด็กปฐมวัยที่มีกรุณาที่แสดงออกต่อผู้อื่น ได้แก่ การที่เด็กปฐมวัยแสดงความเห็นอกเห็นใจ การให้ความช่วยเหลือ และการแบ่งปันผู้อื่น เพื่อให้พ้นจากความทุกข์หรือความเดือดร้อน

1.2.6.3 คุณลักษณะของเด็กปฐมวัยที่มีมุทิตา

สมเด็จพระญาณสังวร (2520: 7-9) ได้อธิบายถึงลักษณะของมุทิตาว่า มุทิตา คือ ภาวะของจิตที่บันเทิงยินดีในเมื่อผู้อื่นได้รับความสุขความเจริญด้วยสมบัติต่าง ๆ ปราศจากความริษยาเมื่อใครพร้อมด้วยสมบัติก็พลอยมีมุทิตา ตัดความยินร้ายไม่ยินดีด้วยเหตุที่ริษยาเสียได้ มุทิตานี้เป็นพรหมวิหารธรรมอีกข้อหนึ่งที่พึงอบรมให้มีขึ้นในจิตใจ อันที่จริงภาวะของจิตที่ยินดีในเวลาได้สมบัติต่าง ๆ ย่อมมีอยู่ในเมื่อตนหรือคนเป็นที่รักได้สมบัติเป็นสามัญธรรมดา แต่ยังเจือด้วยริษยาในเมื่อเห็นคนอื่นได้สมบัติและแม้ในสมบัติที่ตนได้ก็ยังมีโสมนัสเจือตัณหา พระบรมครูทรงสั่งสอนให้ปรับปรุงภาวะที่มีอยู่แล้วนี้แหละให้เป็นธรรมขึ้น คือ ให้เป็นคุณอันบริสุทธิ์กว้างขวางออกไป มิให้มีคับแคบเฉพาะตนและผู้ทีตนรักเท่านั้น แต่ให้กว้างออกไปตลอดถึงไม่มีจำกัด ไม่มีประมาณ โดยให้ปราศจากริษยา ทั้งปราศจากโสมนัสที่เจือกิเลสตัณหาด้วย เพราะวาริษยาเป็นศัตรูที่ห่างของมุทิตา ส่วนความโสมนัสเป็นศัตรูที่ใกล้ของมุทิตา ฉะนั้น ก็พึงยกตนขึ้นเป็นพยานหรือเป็นอนุปมา เช่นเดียวกับในสองข้อข้างต้น และให้ยกบุคคลผู้เป็นที่รักขึ้นเป็นพยานหรือเป็นอนุปมา ดังพระพุทธ

ภษิตที่ตรัสสอนไว้ว่า “พึงแผ่จิตถึงสัตว์ทั้งปวงด้วยมุทิตา เหมือนอย่างเห็นบุคคลผู้เป็นที่รักเป็นที่พอใจก็บันเทิงยินดี ฉะนั้น”

พระโสภณคณาภรณ์ (2521: 19-20) กล่าวว่า เรื่องของมุทิตา สรุปได้ดังนี้ คือ

1. เป็นความรู้สึกที่พลอยยินดี บันเทิงใจในเมื่อเห็นหรือได้ยินว่าคนบางคนได้รับความสุข เพราะได้ลาภ ยศ สรรเสริญ และสุขภาพ สุขใจ เช่น การแสดงความยินดีหรืออวยพร เมื่อใครได้รับยศตำแหน่ง แต่ต้องทำด้วยความจริงใจ ไม่ใช้การแสดงความคิดเห็นตามธรรมเนียมหรือความนิยมของสังคม

2. เป็นการขจัดความริษยา หรือความอิจฉาออกจากจิตใจของตนได้อย่างน้อยที่สุดก็ต้องไม่ริษยาเป็นรายไป จนถึงกับอาจจะทำให้ยินดีไม่ว่าใครที่ไหนจะได้ดีก็ตาม

ประสาธ หลักศิลา และแปลก สนธิรักษ์ (2505: 217) ได้อธิบายว่า มุทิตา คือ ความพลอยยินดี เมื่อเราเห็นผู้อื่นเขาได้ดีก็พลอยยินดีไปกับเขา ไม่คิดตดรองเขา ช่วยส่งเสริมสนับสนุนในความดีของเขา เพื่อเป็นกำลังใจเขา คนเราเมื่อได้ดีขึ้นมา ถ้ามีผู้อื่นมาพลอยยินดีด้วยความจริงใจก็จะรู้สึกปลาบปล้ำ และเป็นโอกาสให้เขาทำดีเพื่อความดียิ่ง ๆ ขึ้นไป มุทิตานี้ป้องกันการริษยาได้ การแสดงมุทิตา คือ พลอยยินดีนี้ แสดงเฉพาะแก่ผู้ที่ได้ดีขึ้นมาด้วยความดี เช่น เพื่อน สอบไล่ได้ เพื่อนได้เลื่อนชั้น หรือเห็นเพื่อนร่ำรวยขึ้นมาด้วยการประกอบอาชีพสุจริต เป็นต้น ไม่ควรพลอยยินดีไปกับผู้ที่สร้างตัวขึ้นมาด้วยความทุจริตคดโกง เป็นต้น

ปรีชา ข้างขวัญยืน (2520: 39) ได้กล่าวถึงพรหมวิหาร ข้อที่สามว่า คือความพลอยยินดี เป็นเครื่องตัดมานะของผู้ปฏิบัติ กล่าวคือ ไม่รู้สึกว่าตนต้องดีกว่าคนอื่น เพราะถ้ารู้สึกเช่นนั้น ทำให้เราข่มคนอื่น เมื่อเห็นคนอื่นได้ดีกว่าก็อิจฉาริษยา จนถึงกลั่นแกล้ง หาทางให้เขาไม่ได้ ความเจริญต่าง ๆ เกิดเป็นศัตรูกันขึ้นในที่สุด ความพลอยยินดีจะทำให้จิตใจเราไม่ขุ่นมัวด้วย อำนาจของความถือตัวและความอิจฉาริษยา ทั้งยังทำให้ผู้ที่เราพลอยยินดีด้วยเกิดความพอใจและรู้สึกว่าเราเป็นมิตรด้วยความจริงใจไม่แก่งแย่งแข่งดีกับเขา ถ้าคนเราคิดได้เช่นนั้นก็จะสนับสนุนให้เจริญขึ้น ความเจริญก็จะเกิดขึ้นกับส่วนรวมด้วย ธรรมข้อนี้ยังเป็นเครื่องแก้ความโลภ คือ ความอยากได้ในสิ่งที่ผู้อื่นได้อีกด้วย

สำหรับงานวิจัยในครั้งนี้ คุณลักษณะของเด็กปฐมวัยที่มีมุทิตาที่แสดงออกต่อผู้อื่น ได้แก่ การที่เด็กปฐมวัยแสดงความชื่นชม ยินดีและมีความสุขกับผู้อื่น เมื่อผู้อื่นประสบความสำเร็จหรือมีความสุข

1.2.6.4 คุณลักษณะของเด็กปฐมวัยที่มีอุเบกขา

สมเด็จพระญาณสังวร (2520: 8-11) ได้อธิบายถึงลักษณะของอุเบกขาว่า อุเบกขา คือ ภาวะของจิตที่มีอาการเป็นกลาง เห็นเสมอกันในสัตว์บุคคลทั้งหลายในคราวทั้งสอง คือ ในคราวประสบสมบัติและในคราวประสบวิบัติ ไม่ยินดียินร้ายมองเห็นว่าทุก ๆ คนมีกรรมที่ทำไว้เป็นของตน จะมีสุข จะพ้นจากทุกข์ จะไม่เสื่อมจากสมบัติที่ได้ ก็เพราะมีกรรมจึงวางเฉยได้ คือ วางได้แก่ ไม่ยึดถือไว้ วางลงได้เฉย คือ ไม่จัดแจงวุ่นวาย ปล่อยให้ไปไปตามกรรม หรือตามกำหนด

ของกรรม อุเบกขานี้เป็นพรหมวิหารธรรมอีกข้อหนึ่ง เป็นข้อสุดท้าย อันที่จริงภาวะของจิตเป็นอุเบกขานี้ย่อมมีอยู่ เป็นสามัญธรรมดาในเวลาปกติยังไม่มีอะไรมาทำให้เกิดความยินดียินร้าย แต่ยังเจือด้วยความไม่รู้ (สัญญาณ) และจะเปลี่ยนไปเป็นความยินดียินร้ายขึ้นได้โดยง่าย พระบรมครูทรงสั่งสอนให้ปรับปรุงภาวะที่มีอยู่แล้วนี้แหละให้เป็นธรรมขึ้น คือ ให้เป็นคุณอันบริสุทธิ์ที่เกื้อกูลขวางออกไป มิใช่ในเวลาที่ไม่มีความอะไรมากระทบจิตเท่านั้น แม้มีเรื่องมากระทบจิตให้ยินดียินร้ายก็ระงับได้ ทำให้สงบเป็นอุเบกขาได้ด้วยความรู้ (ญาณ)

ปรีชา ช่างขวัญยืน (2520: 89-90) ได้กล่าวถึง อุเบกขา ว่าเป็นการวางเฉย ไม่ยินดี และไม่เสียใจเมื่อผู้อื่นถึงความวิบัติเมื่อเราพยายามช่วยแต่เขาไม่รับ และเกิดผลร้ายก็ต้องถือว่าพ้นวิสัยที่เราจะช่วยได้ แต่ก็ไม่ควรซ้ำเติมเพราะจะทำให้เขาเจ็บช้ำน้ำใจ หมดกำลังใจจะแก้ไขสิ่งที่ผิดพลาด หรือเป็นศัตรูกันกับเราในเรื่องที่เราช่วยไม่ได้ และเกิดผลร้ายขึ้นก็ต้องวางเฉยไว้ ไม่เสียใจ เราไม่สามารถช่วยเขาได้ ต้องถือว่าความทุกข์เป็นธรรมดา ที่ทุกคนต้องประสบเมื่อแก้ไขไม่ได้ก็ต้องรับก็ต้องทน คุณธรรมข้อนี้เป็นการลวดคิดทั้งสิ้น คือ รัก โลก โกรธ หลง แล้ววางเฉย เช่นเมื่อเราจะช่วยใครแล้วเขาไม่รับและเกิดผลร้าย ก็ให้อภัยไม่ซ้ำเติมหรือผู้ที่เราจะช่วยนั้นอยู่ในวิสัยที่เหลือที่จะช่วย ก็ต้องให้อุเบกขาข้อที่พึงทราบก็คือ การวางเฉยจะนับเป็นอุเบกขาพรหมวิหารก็เมื่อได้ปฏิบัติตามหลักข้อ 1, 2 และ 3 (คือ เมตตา กรุณา และมุทิตา) มาแล้วเท่านั้น หากวางเฉยโดยมิได้ปฏิบัติพรหมข้อต้น ๆ ไม่เป็นอุเบกขา พรหมวิหาร

ประสาธ หลักศิลา และแปลก สนิธิรักษ์ (2505: 217-218) ได้อธิบายว่า อุเบกขา คือ ความวางเฉย ได้แก่ การวางใจเป็นกลาง ในเมื่อเห็นผู้อื่นได้รับความวิบัติ ไม่ยินดียินร้ายหรือดีใจ เสียใจ โดยที่เราไม่สามารถจะช่วยเหลืออะไรได้ เพียงแต่เพ่งมองดูเฉย ๆ หากช่วยเหลืออาจเป็นภัยแก่ตัว ดังเช่น เรื่องชวานากับงูเห่า หรือการช่วยเหลือนักโทษที่ทำผิดให้ออกจากที่คุมขังบ้าง เป็นต้น เป็นการกระทำที่เรียกว่า “ทำคุณบูชาโทษ โปรดสัตว์ได้บาป” เช่นนี้ท่านสอนให้ตั้งอยู่ในอุเบกขา สำหรับงานวิจัยในครั้งนี้ คุณลักษณะของเด็กปฐมวัยที่มีอุเบกขาที่แสดงออกต่อผู้อื่น ได้แก่ การที่เด็กปฐมวัยแสดงการวางเฉย ไม่ลำเอียง และวางตนเป็นกลาง ตามหลักความถูกต้องกับผู้อื่น เมื่อผู้อื่นได้รับความเดือดร้อนหรือความทุกข์จากผลของการกระทำของเขาเอง

1.2.7 การปลูกฝังคุณธรรมพรหมวิหารสี่สำหรับเด็กปฐมวัย

สมเด็จพระญาณสังวร (2512: 71) กล่าวว่าไว้ว่า เมตตาธรรมนั้นไม่จำเป็นที่ผู้ใหญ่จะเป็นฝ่ายสอนเด็กเสมอไป แต่เด็กก็สอนผู้ใหญ่ได้ ทั้งๆ ที่เด็กไม่ได้รู้ว่ากำลังเป็นผู้สอน และเด็กก็ไม่ว่า ความคิดของตนเกิดแต่เมตตาที่บริสุทธิ์แท้จริง และสมเด็จพระญาณสังวร (2552: 29-30) กล่าวว่าเพิ่มเติมว่าถ้าจะอบรมพรหมวิหารธรรม ก็อย่าเห็นว่าเมตตากรุณาเท่านั้นสำคัญ มุทิตา และอุเบกขาก็สำคัญอย่างยิ่ง ไม่มีเมตตากรุณาก็มีใจโหดเหี้ยม ไม่มีมุทิตาก็มีความอิจฉาริษยา ไม่มีอุเบกขาก็ไม่รู้จักการวางเฉย ไม่รู้จักปล่อยวาง ยึดมั่นอยู่ ความโหดเหี้ยม ความอิจฉาริษยา ความยึดมั่นไม่ปล่อยวางย่อมเป็นความไม่สวยไม่งามของจิตใจ ย่อมไม่เป็นที่พึงปรารถนา ฉะนั้น เมื่อปรารถนาจะไม่ให้ได้ชื่อว่าเป็นคนโหดเหี้ยม อิจฉาริษยา หรือปล่อยวาง ก็ต้องอบรมพรหมวิหารธรรมเพื่อให้จิต

พ้นจากสภาพที่ไม่งดงามไม่เป็นที่พึงปรารถนาดังกล่าว ผู้ปรารถนาให้ตนเองมีจิตใจสูง มีจิตใจดี มีจิตใจเย็นสบาย ไม่มีโทษ ไม่มีพยาบาท ไม่มีอิจฉาริษยา ควรต้องอบรมพรหมวิหารธรรมให้สมบูรณ์บริบูรณ์ อย่าได้ว่างเว้น โอกาสที่จะแผ่เมตตาได้อยู่ตลอดเวลา มีสติระวังให้มีอุเบกขาไปพร้อมกันด้วยก็จะเป็นพรหมวิหารธรรมที่ถูกต้องสมบูรณ์บริบูรณ์ ที่จะให้คุณแก่เจ้าตัวเต็มทีก่อนให้แก่ผู้อื่น

พระมหาพวน (วัชระ) ฐานจาโร (2541: 6-7) กล่าวว่า พรหมวิหารธรรมไม่ได้เป็นหลักปฏิบัติเฉพาะผู้ใหญ่ซึ่งมีหน้าที่ปกครองเท่านั้น แต่ความจริงแล้วหลักธรรมในพระพุทธศาสนาทุกข้อมีความเหมาะสมทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ทุกคนสามารถนำไปปฏิบัติให้เป็นประโยชน์แก่ตนได้ ข้อสำคัญอยู่ที่ผู้อธิบายจะมีวิธีอธิบายหลักธรรมแต่ละเรื่องให้เด็กเข้าใจ และนำไปปฏิบัติได้อย่างไร โดยพรหมวิหารธรรมเป็นคุณธรรมที่มีความจำเป็นและเหมาะสมที่เด็กและเยาวชนจะต้องนำไปปฏิบัติเป็นอย่างยิ่ง เพราะปรากฏว่าในสังคมปัจจุบันเด็กและเยาวชนมักจะมีความประพฤติห่างเหินจากศาสนาและศีลธรรมมาก จึงมีความจำเป็นที่ผู้เกี่ยวข้องจะได้เร่งปลูกฝังศีลธรรม จริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนโดยเร่งด่วน เพื่อให้เป็นผู้ใหญ่ที่เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมและคุณภาพแห่งชีวิตต่อไป

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวไว้ว่า หลักการประพฤติปฏิบัติของพรหมวิหารสี่ นั้น จะต้องปฏิบัติให้ครบ 4 องค์ประกอบ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ให้มีดุลยภาพระหว่างด้านรู้สึกกับ ด้านรู้ คือ ด้านความรู้สึกนั้นมี 3 ตัวคือ เมตตา กรุณา และมุทิตา ส่วนด้านรู้มีอุเบกขา มาเป็นตัวเชื่อมไปสู่ปัญญา (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). 2546ก: 51 - 52) และท่านสมเด็จพระญาณสังวร (2552: 23) ได้กล่าวว่า อุเบกขาเป็นยอดของพรหมวิหารธรรม เมตตา กรุณา เป็นฐาน มุทิตาเป็นตัว การจะสร้างยอดโดยไม่สร้างฐานไม่สร้างตัวนั้นก็ทำกันได้ แต่ยอดจะวางอยู่ต่ำเตี้ย ไม่มั่นคง ไม่สูงส่ง ถ้าสร้างฐานสร้างตัวเป็นลำดับขึ้นไปเรียบร้อยแล้วจึงสร้างยอด ยอดก็จะมั่นคง สูงเด่นเป็นสง่า และผู้ที่ยังไม่บรรลุผลสูงสุดของพรหมวิหารธรรมอยู่ ควรต้องรู้ว่าผู้มีเมตตา กรุณา มุทิตานั้น ควรอย่างยิ่งที่จะต้องใช้อุเบกขาแทรกไว้ ดังนั้นการสอนคุณธรรมชุดพรหมวิหารสี่นั้น ควรสอนให้ครบทั้งสี่ด้านคือ ด้านเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต. 2546ก: 40-41) กล่าวว่า คุณธรรมพรหมวิหารสี่ ประกอบด้วย ความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เป็นคุณธรรมที่พ่อแม่ควรปฏิบัติกับลูกอย่างถูกวิธี ถ้าใช้ผิดก็จะเสียดุลแทนที่จะเกิดผลเสีย ทำให้เด็กอ่อนแอ ฟุ้งพา และเรียกร้อง โดยธรรมชาติ 4 ข้อ ต้องปฏิบัติให้สมดุลกัน เป็นคุณธรรมที่มนุษย์พึงมีต่อมนุษย์ ซึ่งใช้ได้ทั่วไปหมดไม่เฉพาะในครอบครัว แต่เริ่มต้นก่อนโดยใช้กับลูก เมื่อพ่อแม่มีต่อลูกก็จะทำให้ลูกเกิดพัฒนาคุณธรรมเหล่านี้ขึ้นมาด้วย

จากบทความดังกล่าวจะเห็นได้ว่าการปลูกฝังคุณธรรมพรหมวิหารสี่ในเด็กนั้น ควรปลูกฝังได้ตั้งแต่ในเด็กปฐมวัย และควรปลูกฝังให้ครบทั้งสี่ข้อ คือเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา โดยพ่อแม่และครูควรมีความเข้าใจและสามารถประพฤติปฏิบัติได้ตามคุณธรรมชุดพรหมวิหารสี่ได้อย่างถูกต้อง เพื่อจะได้เป็นตัวอย่างและสามารถสอนให้เด็กปฐมวัยนั้นเข้าใจและปฏิบัติตามได้อย่างถูกต้อง

1.2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพรหมวิหารสี่

งานวิจัยในประเทศ

สนองศรี รุดติษฐฎี (2523: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมด้านพรหมวิหารสี่ กับความสามารถในการเป็นผู้นำด้านการตัดสินใจแบบประชาธิปไตยของนิสิตมหาวิทยาลัย พบว่า ความสามารถในการเป็นผู้นำด้านการตัดสินใจแบบประชาธิปไตย มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในทางบวกกับคุณธรรมด้านเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา

สมชาย พุ่มพิมล (2525: บทคัดย่อ) ได้ทำการทดลองสอนความเมตตา กรุณา แก่เด็กที่มีระดับพัฒนาการทางสติปัญญาแตกต่างกัน โดยวิธีกลุ่มสัมพันธ์ พบว่า กลุ่มที่ได้รับการสอนโดยวิธีกลุ่มสัมพันธ์ มีความรู้ความเข้าใจและทัศนคติ เรื่องความเมตตา กรุณา เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

ภิกษุญ่ณ เจนเจริญวงศ์ (2530: 76) ได้ศึกษาเปรียบเทียบการพัฒนาจริยธรรมด้านความเมตตา กรุณาของนักเรียน จากการอ่านหนังสือภาพที่นำเสนอพฤติกรรมของตัวละครเอกในทางบวกและทางลบ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 105 คน พบว่านักเรียนที่ได้อ่านหนังสือภาพที่มีพฤติกรรมของตัวละครเอกทั้งในทางบวกและทางลบ มีการพัฒนาจริยธรรมด้านความเมตตา กรุณาแตกต่างจากนักเรียนที่ไม่ได้รับการอ่านหนังสือภาพ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01

รุ่งโรสพล สิริทิเวทย์ (2534: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ กับการปฏิบัติตนอย่างมีพรหมวิหารสี่ของนิสิต คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร และเปรียบเทียบแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ และปฏิบัติตนอย่างมีพรหมวิหารสี่กับตัวแปรทางด้านเพศ ระดับชั้นเรียน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และอาชีพผู้ปกครอง พบว่าแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ มีความสัมพันธ์ทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 กับการปฏิบัติตนอย่างมีพรหมวิหารสี่ด้าน เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา

หทัยพรรค ทองกลัด (2537: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสัจจกาลแห่งตน กับบุคลิกภาพด้านคุณธรรมพรหมวิหารสี่ ของนิสิตปริญญาโท วิชาเอกจิตวิทยาการแนะแนว มหาวิทยาลัยนเรศวร ปีการศึกษา 2535-2536 ผลการวิจัย พบว่า มีความสัมพันธ์ทางบวกระหว่าง สัจจกาลแห่งตนกับบุคลิกภาพด้านคุณธรรมพรหมวิหารสี่

ต้องจิตต์ ทะสุวรรณ (2538: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลของการใช้เทคนิคแม่แบบหุ่นมือกับการใช้บทบาทสมมติที่มีต่อความเมตตา กรุณาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนการัญศึกษา จังหวัดนนทบุรี พบว่า นักเรียนมีความเมตตา กรุณาเพิ่มขึ้นหลังจากได้รับการใช้เทคนิคแม่แบบหุ่นมือและการใช้บทบาทสมมติ อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 และนักเรียนได้รับการใช้เทคนิคแม่แบบหุ่นมือกับนักเรียนที่ได้รับการใช้บทบาทสมมติ มีความเมตตา กรุณาเพิ่มขึ้นไม่แตกต่างกัน

พูนสิริ เกษสังข์ (2539: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การเปรียบเทียบคุณภาพของแบบทดสอบวัดจริยธรรมพรหมวิหารสี่ ที่มีรูปแบบการถามต่างกัน พบว่า ความเชื่อมั่นของแบบทดสอบวัดจริยธรรมด้านพรหมวิหารสี่ ระหว่างแบบทดสอบชนิดสถานการณ์ที่เป็นภาษา กับชนิดข้อความ มีค่าความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และชนิดสถานการณ์ที่เป็นภาพการ์ตูนกับชนิดข้อความ มีค่าแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบชนิดสถานการณ์ที่เป็นภาษา กับชนิดสถานการณ์ที่เป็นภาพการ์ตูน มีค่าความแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

อัศวิน นันทะแสง (2542: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการสร้างสื่อหนังสือการ์ตูนเรื่อง ความเสียสละและความเมตตา กรุณา กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้เป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 15 คน จากการศึกษาพบว่า หนังสือการ์ตูนเรื่องความเสียสละและความเมตตา กรุณาสามารถนำไปใช้ประกอบการสอนกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ได้

มารศรี กลางประพันธ์ (2546: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาพรหมวิหารสี่ ของนักศึกษาวิชาชีพครู สังกัดสถาบันราชภัฏ ตามแนวพุทธร่วมกับการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผลการวิจัย พบว่า นักศึกษาวิชาชีพครูที่ได้รับการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาพรหมวิหารสี่ ตามแนวพุทธร่วมกับการเรียนรู้ด้วยตนเอง มีคะแนนการพัฒนาพรหมวิหารสี่โดยรวมทุกด้าน สูงกว่านักศึกษาวิชาชีพครูที่ไม่ได้รับการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาพรหมวิหารสี่ตามแนวพุทธร่วมกับการเรียนรู้ด้วยตนเอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ธีรศรา บุญรุ่ง (2549: บทคัดย่อ) ได้สร้างคู่มือพัฒนาความเมตตา กรุณาของเด็กปฐมวัย พบว่า ความเมตตา กรุณาของเด็กปฐมวัย ชั้นอนุบาลปีที่ 1 ก่อนและหลังการใช้คู่มือพัฒนาความเมตตา กรุณาของเด็กปฐมวัย แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

งานวิจัยต่างประเทศ

แอรอนสัน (มารศรี กลางประพันธ์. 2546: 57; อ้างอิงจาก Aronson. 1976) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา (Love, Compassion, Sympathetic Joy and Equanimity) ที่สอนในพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ซึ่งเป็นการศึกษาเรื่องดังกล่าวในแง่ของศาสนาและปรัชญา และได้ข้อสรุปของการวิจัยที่สำคัญ ๆ คือ ชุดของหลักธรรมทางพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทมีค่าสอนเพื่อปลูกฝังให้บุคคลมีความรักแบบสากล (Universal Love) ซึ่งพบว่า มีการสอนเรื่องนี้จำนวน 38 ครั้ง (Appear Twenty-eight Times) และถือว่าการดำเนินชีวิตแบบพรหม (Brahma) คือ เป็นการดำเนินชีวิตที่ประเสริฐ (Sublime Ways Living) จากการประเมินการสอนพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทอย่างมีระบบ พบว่า หลักธรรมทั้ง 4 ประการนี้ มีความสำคัญในเชิงจิตวิทยา/จิตใจ (Psychological Significance) และยังมีความจำเป็นในทางสังคมในแง่ของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลด้วย

แฮนเซน (มารศรี กลางประพันธ์. 2546: 57; อ้างอิงจาก Hansen. 1999) ได้ศึกษาเกี่ยวกับคำสอนในเชิงจริยธรรมของพุทธศาสนาในลักษณะที่ช่วยพัฒนาให้บุคคลเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยเน้นให้มีการฝึกตนให้มีความกรุณา (Compassion) ความเมตตา (Loving-Kindness) และอุเบกขา (Equanimity) โดยศึกษาในลักษณะการวิเคราะห์จริยธรรมโดยผ่านภาษาพื้นเมืองหรือภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวัน วิเคราะห์จากรรณกรรมและหนังสือเรียน ซึ่งพบว่า การเสนอวิสัยทัศน์ (Vision) ของพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทเกี่ยวกับวิธีการดำเนินชีวิตในโลกให้พ้นจากความวิบัติ (Evil)

เฟนเดอแมน (มารศรี กลางประพันธ์. 2546: 57; อ้างอิงจาก Federman. 1999) ได้ศึกษาถึงความสำคัญของความกรุณา ความเมตตา และความมีอุเบกขา (Compassion, Love, Equanimity) ในฐานะที่เป็นข้อกำหนดทิศทางในด้านศีลธรรม หรือจริยธรรมหรือปรัชญาการเมืองโลก (โลกทัศน์) และได้มีการอธิบายเพื่อชี้แจงถึงความสำคัญของความกรุณาหรือความเห็นอกเห็นใจทั้งในแง่ของบุคคลและในมิติของทางการเมือง

จากเอกสารและงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้น ชี้ให้เห็นว่า การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณธรรมด้านพรหมวิหารสี่นั้น ส่วนใหญ่มีการพัฒนาเพียง 2 ด้าน คือ ด้านเมตตา และกรุณา เท่านั้น โดยเฉพาะการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมในเด็กปฐมวัยนั้นมียานวิจัยจำนวนน้อยมากที่ศึกษาและพัฒนาคุณธรรมด้านพรหมวิหารสี่ครบทุกด้าน ดังนั้น ผู้วิจัยซึ่งมีความสนใจที่จะศึกษาองค์ประกอบของพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยว่าในแต่ละด้าน มีคุณลักษณะอย่างไร เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมให้เด็กปฐมวัยมีคุณธรรมด้านพรหมวิหารสี่ในระดับสูงขึ้นต่อไป

2. เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA

2.1 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA

2.1.1 ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์

ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ (Piaget's Theory of Intellectual Development) เพียเจต์ เป็นนักจิตวิทยาชาวสวิสเซอร์แลนด์ เริ่มต้นศึกษาทางด้านวิทยาศาสตร์ธรรมชาติโดยให้ความสนใจในวิชาชีววิทยา ต่อมาเพียเจต์ได้สนใจงานด้านจิตวิทยาและเริ่มศึกษาพัฒนาทางเชาวน์ปัญญาของบุตร 3 คน นอกจากนี้ ยังได้ศึกษาเด็กอื่น ๆ เขียนรายงานผลการสังเกตเผยแพร่ในหนังสือหลายเล่ม (สุรงค์ โค้วตระกูล. 2545: 47-48) ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ อธิบายว่า พัฒนาการทางสติปัญญาของคน มีลักษณะเดียวกันในช่วงอายุเท่ากัน และแตกต่างกันในช่วงอายุต่างกัน พัฒนาการทางสติปัญญาเป็นผลมาจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อม โดยบุคคลพยายามปรับตัวให้อยู่ในสภาวะสมดุล ด้วยการใช้กระบวนการดูดซึมและกระบวนการปรับให้เหมาะสม จนทำให้เกิดการเรียนรู้โดยเริ่มจากการสัมผัส ต่อมาจึงเกิดความคิดทางรูปธรรม และพัฒนาไปเรื่อย ๆ จนเกิดความคิดที่เป็นนามธรรม ซึ่งเป็นการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตามลำดับ (ทิตนา แคมมณี และคนอื่น ๆ. 2544: 13)

เพียเจท์ เชื่อว่ามนุษย์เกิดมาด้วยความพร้อมที่จะปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและมี
แนวโน้มพื้นฐานติดตัวมาแต่กำเนิด 2 ชนิดคือ การจัดระบบ (Organization) และการปรับตัว
(Adaptation) ซึ่งอธิบายดังนี้ (สราญต์ โคว์ตระกูล. 2550: 48-49; พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์.
2549: 39-40; ทิศนา แคมมณี ;และคนอื่น ๆ. 2545: 8-10; พรรณ ช. เจนจิต. 2545: 67;
Henson, K.T.;& Eller, B.F. 1999: 49-53)

การจัดระบบ (Organization) เป็นการจัดและรวบรวมกระบวนการต่าง ๆ ภายในเข้า
เป็นระบบอย่างต่อเนื่องกัน เป็นระเบียบและมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาที่
ปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม

การปรับตัว (Adaptation) เป็นการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมเพื่ออยู่ในสภาพ
สมดุล การที่คนมีการปรับตัวเนื่องจากการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม การปรับตัวประกอบด้วย 2
กระบวนการ คือ

1) การดูดซึมประสบการณ์ (Assimilation) เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นเมื่อ
เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม จะดูดซึมประสบการณ์ใหม่ให้รวมเข้าอยู่ในโครงสร้างของสติปัญญา
การดูดซึมประสบการณ์จะมีมากขึ้นขึ้นอยู่กับประสบการณ์ที่ได้รับ

2) การปรับโครงสร้างทางสติปัญญา (Accommodation) เป็นกระบวนการ
ปรับเปลี่ยนโครงสร้างของสติปัญญาที่มีอยู่ให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมหรือประสบการณ์ใหม่ หรือเป็นการ
เปลี่ยนความคิดเดิมให้เชื่อมโยงกับสิ่งแวดล้อมใหม่

การดูดซึมประสบการณ์กับการปรับโครงสร้างสติปัญญา มักจะเกิดขึ้นพร้อมกันเป็น
ส่วนมาก มีบางครั้งที่คนซึมซาบประสบการณ์แต่ไม่ได้มีการปรับโครงสร้างแต่เมื่อเกิดการปรับ
โครงสร้างสติปัญญาเมื่อไร จะเกิดการซึมซาบประสบการณ์ขึ้นก่อนเสมอ กระบวนการทั้งสองนำมา
ซึ่งความสามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมของมนุษย์

ความสมดุล (Equilibrium) เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นเมื่อบุคคลมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่ง
ใดครั้งแรก บุคคลจะพยายามทำความเข้าใจกับประสบการณ์ใหม่ด้วยการใช้ประสบการณ์เดิม
ความคิดเดิม (Assimilation) แต่ถ้าไม่ประสบความสำเร็จบุคคลจะต้องเปลี่ยนความคิดเกี่ยวกับสิ่ง
ต่าง ๆ (Accommodation) จนกระทั่งสามารถเชื่อมโยงความคิดใหม่ให้เข้ากับความรู้เดิมให้ผสม
กลมกลืนกัน สถานการณ์นี้ก่อให้เกิดความสมดุล (Equilibrium) ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนา
ทางสติปัญญา

เพียเจท์ เชื่อว่า เด็กทุกคนตั้งแต่เกิดมาพร้อมที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม และ
ปฏิสัมพันธ์นี้ ทำให้พัฒนาการทางสติปัญญา เพียเจท์แบ่งองค์ประกอบที่มีส่วนเสริมสร้างพัฒนาการ
ทางสติปัญญา มี 4 องค์ประกอบ คือ (สราญต์ โคว์ตระกูล. 2550: 49-50)

1. วุฒิภาวะ (Maturation) สภาพร่างกายที่มีความพร้อมการจัดประสบการณ์
หรือสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับความพร้อมของเด็กมีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาการทางสติปัญญา

2. ประสบการณ์ ทุกครั้งที่คนเรามีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมก็จะเกิดประสบการณ์ 2 ชนิด คือ ประสบการณ์ที่เนื่องมาจากปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติและประสบการณ์ที่เกี่ยวกับการคิดหาเหตุผล ซึ่งมีความสำคัญในการแก้ปัญหาต่าง ๆ

3. การถ่ายทอดความรู้ทางสังคม หมายถึง การที่พ่อ แม่ ครู และบุคคลที่อยู่รอบตัวเด็กถ่ายทอดความรู้ให้เด็ก หรือสอนเด็กที่พร้อมจะรับการถ่ายทอดด้วยกระบวนการซึมซับประสบการณ์หรือการปรับโครงสร้างทางสติปัญญา

4. กระบวนการพัฒนาความสมดุล หรือการควบคุมพฤติกรรมของตนเอง ซึ่งอยู่ในตัวของแต่ละบุคคล เพื่อปรับความสมดุลของพัฒนาการเซาว์ปัญญาต่อไปอีกขั้นหนึ่งซึ่งสูงกว่า โดยใช้กระบวนการซึมซับประสบการณ์ และการปรับโครงสร้างทางสติปัญญา

เพียเจท์ เชื่อว่า พัฒนาการทางสติปัญญาของมนุษย์จะเป็นไปตามลำดับขั้นเปลี่ยนแปลงข้ามขั้นไม่ได้ จึงแบ่งพัฒนาการทางสติปัญญาออกเป็น 4 ขั้น คือ (สุรางค์ ไคว์ตระกูล, 2550: 51-57; พรรณี ช.เจนจิต, 2545: 69-73)

ขั้นที่ 1 ขั้นประสาทสัมผัสและการเคลื่อนไหว (Sensorimotor Stage) อายุแรกเกิดถึง 2 ปี เป็นขั้นของพัฒนาการทางสติปัญญาความคิดก่อนระยะเวลาที่เด็กอ่อนจะพูดและใช้ภาษาได้ เพียเจท์ กล่าวว่า สติปัญญาความคิดของเด็กในวัยนี้ แสดงออกโดยการกระทำ(Active) เด็กสามารถแก้ปัญหาได้แม้ว่าจะไม่สามารถที่จะอธิบายได้

ขั้นที่ 2 ขั้นก่อนการคิดเป็นรูปธรรม (Preoperational Stage) อายุ 2-7 ปี ความคิดของเด็กในขั้นนี้ขึ้นอยู่กับความรู้เป็นส่วนใหญ่ ไม่สามารถใช้เหตุผลอย่างลึกซึ้ง แต่เป็นขั้นที่เด็กเริ่มใช้ภาษา สามารถบอกชื่อสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว และเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน สามารถเรียนรู้ถึงสัญลักษณ์ และใช้สัญลักษณ์ได้

ขั้นที่ 3 ขั้นการคิดเป็นรูปธรรม (Concrete Operation) อายุ 7-11 ปี พัฒนาการทางสติปัญญาและความคิดของเด็กวัยนี้เป็นไปอย่างรวดเร็ว เด็กวัยนี้สามารถอ้างอิงด้วยเหตุผลสามารถแบ่งกลุ่มโดยใช้เกณฑ์หลาย ๆ อย่าง และคิดย้อนกลับได้

ขั้นที่ 4 ขั้นปฏิบัติการคิดเป็นนามธรรม (Formal Operations) อายุ 11-15 ปี เด็กวัยนี้เริ่มคิดเป็นผู้ใหญ่ สามารถคิดหาเหตุผลนอกเหนือจากข้อมูลที่มีอยู่ สามารถคิดอย่างนักวิทยาศาสตร์และตั้งสมมติฐานและทฤษฎีเพียเจท์ ได้สรุปว่า เด็กวัยนี้คิดเหนือไปกว่าสิ่งปัจจุบันสนใจที่จะสร้างทฤษฎีเกี่ยวกับทุกสิ่งทุกอย่าง และมีความพอใจที่จะคิดพิจารณาเกี่ยวกับสิ่งที่ไม่มีตัวตน หรือสิ่งที่เป็นนามธรรม

สรุป ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ อธิบายว่า เมื่อมนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม มนุษย์สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมและสามารถจัดระบบโครงสร้างทางปัญญา การจัดระบบ และการปรับตัวเป็นกระบวนการเดียวกัน และเกิดกระบวนการทำงานภายในโครงสร้างทางสติปัญญา 2 กระบวนการ คือ กระบวนการดูดซึมประสบการณ์ (Assimilation) และกระบวนการปรับโครงสร้างทางสติปัญญา (Accommodation) ซึ่งผลจากการปรับโครงสร้างทางสติปัญญาจะก่อให้เกิดพัฒนาการทางสติปัญญา องค์ประกอบที่เสริมสร้างพัฒนาการทางสติปัญญา คือ วุฒิภาวะ

ประสบการณ์ การถ่ายทอดความรู้ทางสังคม และกระบวนการพัฒนาความสมดุล เพียเจต์แบ่งพัฒนาการทางสติปัญญาเป็น 4 ขั้น คือ 1) ขั้นประสาทสัมผัสและการเคลื่อนไหว อายุแรกเกิดถึง 2 ปี 2) ขั้นก่อนการคิดเป็นรูปธรรม อายุ 2-7 ปี 3) ขั้นการคิดเป็นรูปธรรม อายุ 7-11 ปี 4) ขั้นปฏิบัติการคิดเป็นนามธรรม อายุ 11-15 ปี ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์สามารถนำไปเป็นพื้นฐานในการจัดการเรียนการสอนคุณธรรมให้เด็กปฐมวัยได้ เพราะจากทฤษฎีของเพียเจต์ กล่าวว่ากระบวนการปรับโครงสร้างภายในเกี่ยวกับความคิดและสติปัญญาว่า เมื่อบุคคลรับสิ่งเร้าหรือความรู้ใหม่เข้าไปก็มีการปรับโครงสร้างของระบบความคิดใหม่ เพื่อให้ตนเองสามารถปรับตัวให้เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อม หรือสิ่งเร้าใหม่ ๆ หรือความรู้ใหม่นั้น ดังนั้น ถ้าครูอบรมสั่งสอนหรือสั่งสมคุณธรรมจริยธรรมให้ กับเด็ก เด็กย่อมมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างของระบบความคิดด้านนี้เช่นกัน

2.1.2 ทฤษฎีประวัติศาสตร์สังคมของไวโกตสกี

ทฤษฎีประวัติศาสตร์สังคมของไวโกตสกี (Vygotsky's Sociocultural Theory) เน้นความสำคัญของวัฒนธรรมและสังคม และการเรียนรู้ที่มีต่อพัฒนาการสติปัญญา ตั้งแต่แรกเกิดมนุษย์จะได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมที่เป็น “วัฒนธรรม” วัฒนธรรมแต่ละวัฒนธรรมจะช่วยบ่งชี้ผลผลิตของพัฒนาการของเด็ก ว่าเด็กควรจะเรียนรู้อะไรบ้าง ควรจะมีความสามารถทางใดบ้าง สถาบันสังคมต่างๆ มีบทบาทต่อการเรียนรู้และพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็ก พัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กจะเพิ่มถึงขั้นสูงสุดได้ก็ต่อเมื่อได้รับการช่วยเหลือจากผู้ใหญ่หรือผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับเด็ก (เพ็ญจันทร์ เจียบประเสริฐ. 2542: 25) ซึ่งกระบวนการที่เด็กได้รับการช่วยเหลือจากเพื่อนที่มีความสามารถมากกว่าหรือจากผู้ใหญ่นี้ ไวโกตสกี เรียกว่า “Scaffolding” ซึ่งเป็นกระบวนการที่สามารถส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กได้เป็นอย่างดี เนื่องจากเด็กจะได้แสดงออกถึงสิ่งที่คิด โดยการสนทนาพูดคุยกับเพื่อนหรือการตอบคำถามของครู และในขณะที่เด็กคนหนึ่งพูด เพื่อนๆ ก็จะได้ฝึกทักษะการฟังไปพร้อมๆ กันด้วย (Smith. 2001: 17)

ไวโกตสกีแบ่งระดับของสติปัญญาออกเป็น 2 ขั้น (สุรงค์ โค้วตระกูล. 2548: 62)

ดังนี้

1. สติปัญญาขั้นเบื้องต้น (Elementary mental processes) หมายถึง สติปัญญามูลฐานตามธรรมชาติโดยไม่ต้องเรียนรู้
2. สติปัญญาขั้นสูง (Higher mental processes) หมายถึง สติปัญญาที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ใหญ่ที่ให้การอบรมเลี้ยงดูถ่ายทอดวัฒนธรรมให้โดยใช้ภาษา เด็กจะเรียนรู้ภาษาทำให้เรียนรู้ความคิดรวบยอด สัญลักษณ์ต่างๆ ช่วย让孩子เข้าใจสิ่งแวดล้อม ภาษาจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการคิด และประสานความคิดและพฤติกรรมหรือการแสดงออก

ทฤษฎีประวัติศาสตร์สังคมของไวโกตสกีเน้นความสำคัญของวัฒนธรรมและสังคมว่ามีอิทธิพลต่อพัฒนาการสติปัญญามาก ไวโกตสกีเห็นความสำคัญของการสอนหรือการช่วยเหลือให้เด็กพัฒนาสติปัญญาอย่างเต็มที่ตามศักยภาพของแต่ละคน เด็กบางคนสามารถเรียนรู้สิ่งใหม่ด้วยตนเองโดยไม่ต้องให้ผู้ใหญ่ช่วย บางคนไม่สามารถจะเรียนรู้สิ่งใหม่ได้ด้วยตนเองแต่ถ้าผู้ใหญ่ให้

ความช่วยเหลือเพียงเล็กน้อยก็จะสามารถทำได้ เด็กบางคนจะไม่สามารถเรียนรู้ได้แม้ว่าจะได้รับความช่วยเหลือ แม่เด็กที่อยู่ในวัยเดียวกันก็อาจจะมีบริเวณของความใกล้เคียงพัฒนาสติปัญญา (Zone of Proximal Development) ในระดับที่แตกต่างกัน ไวโกตสกีเชื่อว่าการให้ความช่วยเหลือชี้แนะจากเพื่อน จากครู หรือจากคนในสังคมจะช่วยเด็กที่อยู่ในบริเวณความใกล้เคียงพัฒนาสติปัญญาให้สามารถทำงานใหม่ ซึ่งเด็กไม่สามารถทำได้ด้วยตนเองในตอนแรกให้สัมฤทธิ์ผลตามวัตถุประสงค์ กระบวนการทางสังคม การมีปฏิสัมพันธ์ของเด็กและบุคคลอื่น ๆ การมีส่วนร่วมกันในการแลกเปลี่ยนพูดจกกันอย่างมีความหมายด้วยบรรยากาศของความเป็นกัลยาณมิตร กิจกรรมทางความคิด การมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด บุคคลที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมทางสังคมของเด็ก รวมทั้งภาษาและวัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่งในกระบวนการพัฒนาสติปัญญาของเด็ก (เพ็ญจันทร์ เจียบประเสริฐ. 2542: 25)

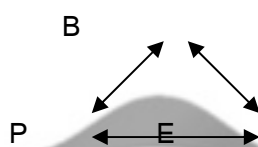
สรุปได้ว่า ทฤษฎีประวัติศาสตร์สังคมของไวโกตสกี เน้นความสำคัญของวัฒนธรรมและสังคม และการเรียนรู้ที่มีต่อพัฒนาการสติปัญญา โดยพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กจะเพิ่มถึงขั้นสูงสุดได้ก็ต่อเมื่อได้รับการช่วยเหลือจากผู้ใหญ่หรือผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับเด็ก เนื่องจากเด็กจะได้แสดงออกถึงสิ่งที่คิด โดยการสนทนาพูดคุยกับเพื่อนหรือการตอบคำถามของครู และในขณะที่เด็กคนหนึ่งพูดเพื่อน ๆ ก็จะได้ฝึกทักษะการฟังไปพร้อม ๆ กันด้วย ไวโกตสกีเชื่อว่าการให้ความช่วยเหลือชี้แนะจากเพื่อน จากครู หรือจากคนในสังคมจะช่วยเด็กที่อยู่ในบริเวณความใกล้เคียงพัฒนาสติปัญญาให้สามารถทำงานใหม่ ซึ่งเด็กไม่สามารถทำได้ด้วยตนเองในตอนแรกให้สัมฤทธิ์ผลตามวัตถุประสงค์ กระบวนการทางสังคม การมีปฏิสัมพันธ์ของเด็กและบุคคลอื่น ๆ การมีส่วนร่วมกันในการแลกเปลี่ยนพูดจกกันอย่างมีความหมายด้วยบรรยากาศของความเป็นกัลยาณมิตร กิจกรรมทางความคิด การมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด บุคคลที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมทางสังคมของเด็ก รวมทั้งภาษาและวัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่งในกระบวนการพัฒนาสติปัญญาของเด็ก

2.1.3 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา (Social Learning Theory)

โรเบิร์ต แบนดูรา (Robert Bandura) เป็นนักจิตวิทยาชาวอเมริกัน และเป็นศาสตราจารย์ทางสังคมศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด แบนดูรา กล่าวว่า พฤติกรรมของมนุษย์มีการเรียนรู้พฤติกรรมจากประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทั้งโดยตรง (Direct Experience) คือ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตนเอง และโดยอ้อม (Indirect Experience) คือ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับบุคคลอื่น แบนดูรา มีความเห็นว่าการเรียนรู้เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและสิ่งแวดล้อม ซึ่งทั้งผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อกันและกัน พฤติกรรมของคนเราส่วนมากจะเป็นการเรียนรู้โดยการสังเกต (Observational Learning) หรือการเลียนแบบจากตัวแบบ (Modeling) ซึ่งตัวแบบที่มนุษย์เลียนแบบมี 2 ประเภท คือ ตัวแบบที่เป็นบุคคลจริง ๆ (Live Model) คือ ตัวแบบที่บุคคลได้มีโอกาสสังเกตและปฏิสัมพันธ์โดยตรง และตัวแบบที่เป็นสัญลักษณ์ (Symbolic Model) เป็นตัวแบบที่

เสนอผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ การ์ตูน หรือ หนังสือ นวนิยาย เป็นต้น (สุรางค์ โค้วตระกูล. 2549: 235-242; พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. 2549: 145-148; Bandura. 1977: 22-27; สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต. 2543: 51)

แบนดูราเชื่อว่าพฤติกรรมของคนเรานั้นไม่ได้เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากปัจจัยทางสภาพแวดล้อมแต่เพียงอย่างเดียว แต่จะต้องมีปัจจัยส่วนบุคคล (ปัญญา ชีวภาพ และสิ่งภายในอื่น ๆ) ร่วมด้วยและการร่วมของปัจจัยส่วนบุคคลนั้นจะต้องร่วมกันในลักษณะที่กำหนดซึ่งกันและกัน (Reciprocal Determinism) กับปัจจัยทางด้านพฤติกรรมและสภาพแวดล้อมดังภาพต่อไปนี้ (สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต. 2543: 48-49 อ้างอิงจาก Bandura. 1989)

ภาพประกอบ 4 การแสดงการกำหนดซึ่งกันและกันของปัจจัยทางพฤติกรรม (B) สภาพแวดล้อม (E) และส่วนบุคคล (P) ซึ่งได้แก่ ปัญญา และสิ่งภายในอื่น ๆ ที่มีผลต่อการเรียนรู้และการกระทำ

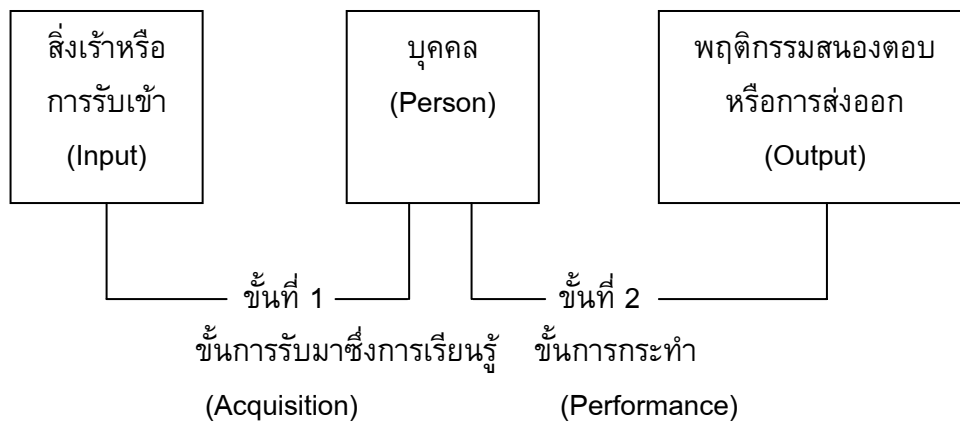
ที่มา: สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต. (2543). หน้า 48-49; อ้างอิงจาก Bandura. 1989.

การที่ปัจจัยทั้ง 3 ทำหน้าที่กำหนดซึ่งกันและกัน ไม่ได้หมายความว่าทั้งสามปัจจัยจะมีอิทธิพลในการกำหนดซึ่งกันและกันอย่างเท่าเทียมกัน บางปัจจัยอาจมีอิทธิพลมากกว่าและอิทธิพลของปัจจัยทั้ง 3 นั้น ไม่ได้เกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน แต่ต้องอาศัยเวลาในการที่ปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งจะมีผลต่อการกำหนดปัจจัยอื่น ๆ

นอกจากนี้ แบนดูรายังกล่าวว่า การเรียนรู้ที่ทำให้เกิดพฤติกรรมมี 2 ประเภท คือ (พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. 2549: 146-147; สุรางค์ โค้วตระกูล. 2549: 239)

1. การเรียนรู้จากผลการตอบสนอง (learning by reponse consequences) เรียนรู้จากประสบการณ์ตรงจากตัวแบบที่ตนได้รับ โดยจะเรียนรู้พฤติกรรมใดที่ทำแล้วได้รับผลทางบวก หรือได้รับรางวัลหรือได้รับคำชมเชย และพฤติกรรมใดที่ทำแล้วได้รับผลทางลบถูกลงโทษหรือถูกตำหนิ

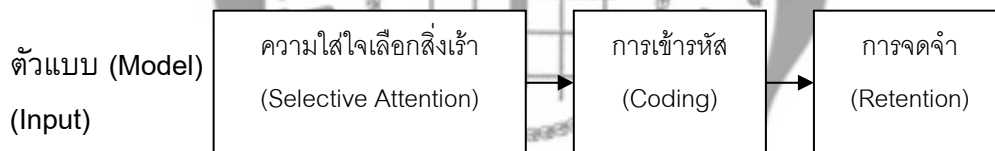
2. การเรียนรู้โดยตัวแบบ (Learning Through Modeling) การเรียนรู้จากการเลียนแบบมี 2 ชั้น คือ การรับมาซึ่งการเรียนรู้ (Acquisition) ทำให้สามารถแสดงพฤติกรรมได้ และชั้นการกระทำ (Performance) ซึ่งอาจกระทำหรือไม่กระทำก็ได้ ดังแสดงภาพประกอบ 5

ภาพประกอบ 5 ขั้นตอนการเรียนรู้โดยการเลียนแบบ

ที่มา: พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. (2549). หน้า 146-147; สุรางค์ โคว์ตระกูล. (2549). หน้า 239.

ขั้นการรับมาซึ่งการเรียนรู้ประกอบด้วยส่วนสำคัญเป็นลำดับ ดังแสดงในภาพประกอบ 6

ภาพประกอบ 6 การเรียนรู้ขั้นการรับมาซึ่งการเรียนรู้

ที่มา: พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. (2549). หน้า 146-147; สุรางค์ โคว์ตระกูล. (2549). หน้า 239.

จากภาพประกอบ 6 จะเห็นว่า ส่วนประกอบทั้ง 3 อย่าง ของการรับมาซึ่งการเรียนรู้เป็นกระบวนการทางพุทธิปัญญา (Cognitive Processes) ความใส่ใจเลือกสิ่งเร้า มีบทบาทสำคัญในการเลือกตัวแบบสำหรับขั้นการกระทำ (Performance) ขึ้นอยู่กับผู้เรียน เช่นความสามารถทางด้านร่างกาย ทักษะต่าง ๆ รวมทั้งความคาดหวังที่จะได้รับแรงเสริมซึ่งเป็นแรงจูงใจ

แบนดูรา (Bandura. 1989: 1-60) ได้อธิบายกระบวนการที่สำคัญในการเรียนรู้ โดยการสังเกต หรือการเรียนรู้โดยตัวแบบมีองค์ประกอบ 4 ประการ คือ

1. กระบวนการสนใจ (Attentional Process) เป็นกระบวนการเลือกและรับรู้ลักษณะพฤติกรรมของตัวแบบ โดยผู้สังเกตจะต้องให้ความสนใจ และรับรู้ลักษณะที่สำคัญให้ถูกต้อง

แล้วนำสิ่งที่ได้จากการสังเกตมาสรุป รวบรวมไว้เป็นขั้นตอน เพื่อใ้ส่งต่อการจำ การรับรู้จะเกิดขึ้นมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการสนใจจากตัวผู้สังเกต ได้แก่ ความสามารถในการสังเกต การรับรู้ การแปลความ การรวบรวมสิ่งต่าง ๆ ที่ได้จากการสังเกต หรือจากโครงสร้างและลักษณะของตัวแบบ ได้แก่ ความซับซ้อน ความน่าสนใจของตัวแบบ รวมทั้งองค์ประกอบ ด้านสัมพันธภาพระหว่างตัวแบบกับผู้สังเกต

2. กระบวนการจดจำ (Retention Process) เป็นกระบวนการที่รวบรวมลักษณะพฤติกรรมที่ได้จากการสังเกตไว้ในระบบความจำในรูปของสัญลักษณ์ (Symbolic Forms) ได้แก่ จินตภาพ (Image) และภาษา (Verbal) เมื่อบุคคลได้เห็นพฤติกรรมของตัวแบบที่ตนสนใจ การรับรู้จะเกิดขึ้นและเมื่อพฤติกรรมสิ้นสุดลงมโนภาพและพฤติกรรมจะยังคงอยู่ในความทรงจำ และถูกดัดแปลงเป็นสัญลักษณ์ทางภาษา ซึ่งสามารถจำได้ง่ายและนานกว่า

3. กระบวนการแสดงพฤติกรรมเหมือนกับตัวแบบ (Reproduction Process) เป็นกระบวนการแปลงสัญลักษณ์ในระบบความจำออกมาเป็นพฤติกรรม พฤติกรรมที่เกิดขึ้นจะถูกต้องหรือใกล้เคียงกับตัวแบบหรือไม่ ขึ้นอยู่กับปริมาณการเรียนรู้ที่ได้จากการสังเกต และความสามารถที่มีอยู่ในตัวของบุคคลนั้น

4. กระบวนการจูงใจ (Motivational Process) การเรียนรู้พฤติกรรมต่าง ๆ ในสังคม มนุษย์ไม่สามารถแสดงพฤติกรรมที่ตนรับรู้มาทั้งหมด แต่จะเลือกพฤติกรรมของตัวแบบที่ก่อให้เกิดผลดีมากกว่าพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดผลเสีย การประเมินพฤติกรรมของตัวแบบจึงเป็นไปในรูปของการรับเอาสิ่งที่ตนพอใจและปฏิเสธสิ่งที่ตนไม่เห็นด้วย หรือไม่พอใจ จากกระบวนการเรียนรู้ โดยการสังเกตของแบนดูรา สมโภช เอี่ยมสุภษิต ได้สรุปกระบวนการ ดังภาพประกอบ 7

ภาพประกอบ 7 แสดงกระบวนการของการเรียนรู้จากการสังเกต

ที่มา: สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต. (2543). หน้า 53.

แบนดูรา ได้กล่าวถึงอิทธิพลของตัวแบบไว้ว่า การเรียนรู้ด้วยการสังเกตจากตัวแบบมีผลทำให้ผู้สังเกตเกิดการตอบสนอง 3 ประการ คือ (Bandura. 1969: 120) 1) การได้เห็น

พฤติกรรมของตัวแบบ ทำให้ผู้สังเกตสามารถแสดงพฤติกรรมใหม่ ๆ ที่ไม่เคยแสดงมาก่อนได้ 2) พฤติกรรมของตัวแบบ อาจเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้สังเกตที่มีอยู่ก่อนให้เพิ่มขึ้นหรือลดลงได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับผลของพฤติกรรมที่ตัวแบบได้รับ 3) การได้เห็นพฤติกรรมของตัวแบบช่วยให้ผู้สังเกตสามารถแสดงพฤติกรรมที่ตนมีแนวโน้มที่จะแสดงออกให้แสดงออกได้ง่ายขึ้น

แบนดูรา (Bandura. 1977: 27) ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนา
คุณธรรมจริยธรรม ตามแนวทางการเรียนรู้ทางสังคมไว้ดังนี้

1. สิ่งที่เราเรียนรู้ การเรียนรู้ของบุคคลเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ซึ่งกลายเป็นความเชื่อที่มีผลต่อการควบคุมพฤติกรรม และเมื่อเกิดมีเหตุการณ์เกิดขึ้นบุคคลก็จะมี ความคาดหวังล่วงหน้าเกี่ยวกับการเกิดของผลจากการกระทำนั้น ทำให้ตัดสินใจได้ว่าควรทำหรือไม่ ควรทำ

2. วิธีการเรียนรู้ การเรียนรู้เกิดจากประสบการณ์ ซึ่งมีทั้งประสบการณ์ตรง และประสบการณ์ทางอ้อม โดยการสังเกต อ่าน ฟัง การบอกเล่า ที่เกิดกับบุคคลอื่น ทำให้บุคคลมีการเรียนรู้ได้อย่างกว้างขวาง

3. ความเชื่อ ผลจากการเรียนรู้อยู่ในรูปของความเชื่อว่า สิ่งหนึ่งจะสัมพันธ์ กับอีกสิ่งหนึ่ง ทั้งที่เกิดจากการสังเกตและการคิดของบุคคล รวมทั้งการบอกเล่าของบุคคลอื่น ความเชื่อนี้สามารถกำหนดพฤติกรรมของบุคคลได้

4. การควบคุมพฤติกรรมด้วยความรู้และความเข้าใจ บุคคลมีความรู้ความ เข้าใจได้ และสามารถถ่ายทอดสิ่งที่ตนรู้ และมองเห็นผลของการกระทำที่เกิดตามมา อาจดีหรือเลว ทำให้สามารถตัดสินใจได้ว่า ควรทำหรือไม่ควรทำได้

5. จริยธรรม เป็นหลักเกณฑ์ กฎเกณฑ์ แนวทางของการประพฤติปฏิบัติ โดยบุคคล สามารถประเมินได้ถึงความผิดถูกของการกระทำ

6. การบังคับตนเอง บุคคลสามารถบังคับตนเองที่จะประพฤติ หรือละเว้น การประพฤติได้ตามมาตรฐานของตนเอง ตามการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงและทางอ้อมโดย ความสามารถในการบังคับตนเอง ซึ่งขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของสังคม หากการเสริมแรงเป็นไปใน ทางบวกมีแนวโน้มจะละเว้นไม่ปฏิบัติในสิ่งไม่ดี และประพฤติในสิ่งดีงาม

สรุปได้ว่า ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา อธิบายว่า การเรียนรู้เกิดจากการ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและสิ่งแวดล้อม พฤติกรรมของบุคคลส่วนมากเป็นการเรียนรู้โดยการ สังเกต หรือการเลียนแบบจากตัวแบบ ตัวแบบมี 2 ประเภท คือ ตัวแบบที่บุคคลได้มีโอกาสสังเกต และปฏิสัมพันธ์โดยตรง และตัวแบบที่เสนอผ่านสื่อต่าง ๆ กระบวนการสำคัญในการเรียนรู้โดยการ สังเกตมี 4 กระบวนการ คือ กระบวนการความสนใจ กระบวนการจดจำ กระบวนการแสดง พฤติกรรมเหมือนตัวแบบ และกระบวนการจูงใจ จากทฤษฎีนี้ทำให้เชื่อว่า การเรียนรู้โดยการสังเกต เป็นวิธีที่สำคัญต่อการได้มาซึ่งข้อมูล และทักษะต่าง ๆ ของเด็ก เพื่อเป็นแนวทางในการตัดสินใจเลือก การตอบสนองอย่างใดอย่างหนึ่ง และเด็กจะมีพฤติกรรมหรือมีเหตุผลเชิงจริยธรรมในลักษณะใด ย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะของบุคคลที่เป็นตัวแบบที่ใกล้ชิดกับตัวเด็ก ซึ่งได้แก่ พ่อแม่ ญาติพี่น้อง และ

ครู เป็นต้น ดังนั้นการพัฒนาเด็กปฐมวัยให้มีลักษณะนิสัยทางคุณธรรมที่ดีจะต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม โดยการจัดสภาพแวดล้อมหรือจัดประสบการณ์ที่ถูกต้อง เหมาะสม เพื่อกระตุ้นให้เกิดความสนใจในพฤติกรรมของตัวแบบ

2.2 แนวคิด และหลักการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบ

RACA

2.2.1 แนวคิดหลักการสอนของพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าได้รับการยกย่องทรงเป็น “พระบรมครู” หรือ “ศาสดาเอก” ในโลก เพราะพระองค์ทรงมีวิธีสอนที่ดีเยี่ยม ทำให้ผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง พระพุทธองค์ทรงมีจุดมุ่งหมายและหลักในการสอน ดังจะเห็นได้จากพุทธพจน์ที่ประทานแก่ผู้ขอพรที่ยังไม่บรรลุมรรคผลว่า “เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด” (พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ 4. 2514: 24) และทรงกำหนดหลักในการแสดงธรรมไว้ดังนี้

1. เราจักกล่าวชี้แจงไปตามลำดับ
2. เราจักกล่าวชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ
3. เราจักกล่าวชี้แจงโดยอาศัยความเมตตา
4. เราจักไม่แสดงด้วยเห็นแก่อาภิส (สินจ้าง รางวัล)
5. เราจักแสดงไปโดยไม่กระทบตนและผู้อื่น (พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับ

หลวง เล่มที่ 22. 2514: 199)

จากพุทธดำรัสนี้กล่าวได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงมีจุดมุ่งหมายในการสอนหรือแสดงธรรม เพื่อให้ผู้เรียนพ้นจากความทุกข์ และแสดงธรรมด้วยความเมตตา หวังให้เกิดประโยชน์แก่ผู้เรียนเป็นสำคัญ นอกจากนี้ ยังมีผู้อธิบายถึงความมุ่งหมาย หลักการสอน วิธีสอนของพระพุทธเจ้า และกลวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า เช่น

แนวคิดของพระพุทธเจ้า (ประยูร ปรยุตโต. 2532: 32) ได้แบ่งเป็น 4 วิธี ได้แก่ 1) วิธีสอนแบบสากัจฉาหรือสนทนา 2) วิธีสอนแบบบรรยาย 3) วิธีสอนแบบตอบปัญหา 4) วิธีสอนแบบวางกฎ

นอกจากนี้ หลักการสอนของพระพุทธเจ้ามีวิธีที่หลากหลาย พระองค์จะทรงพิจารณาจากบุคคลที่กำลังรับฟัง ตัวบุคคลมีระดับสติปัญญาน้อยก็จะสามารถสอนธรรมะอีกรูปแบบหนึ่ง ถ้าผู้มีปัญญาก็จะใช้อีกรูปแบบหนึ่ง แต่ถ้าจะมีวิธีการสอนที่หลากหลายเมื่อจัดเข้าประเภทแล้วสามารถจำแนกวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าได้ 4 ประเภท คือ

1. แบบสากัจฉา หรือสนทนา

เป็นการสอนโดยใช้วิธีการถามคู่สนทนา เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจธรรมะและความเลื่อมใสศรัทธา วิธีการสอนแบบนี้จะใช้กับกลุ่มบุคคลที่มีจำนวนจำกัด พูดตอบโต้กันได้

2. แบบบรรยาย

เป็นการสอนที่ใช้ในที่ประชุมใหญ่ ในการแสดงธรรมประจำวัน ซึ่งมีประชาชนและพระสาวกเป็นจำนวนมากมารับฟัง

3. แบบตอบปัญหา

เป็นการสอนแบบตอบปัญหาของพระพุทธเจ้า จะสอนให้พิจารณาคุณลักษณะของปัญหาและใช้วิธีตอบให้เหมาะสมกัน ซึ่งในการตอบปัญหาของพระองค์นั้น จะทรงพิจารณาจากความเหมาะสมตามลำดับแห่งภูมิรู้ของผู้ถามเป็นสำคัญ

4. แบบวางกฎบังคับ

เป็นการสอนโดยใช้วิธีการกำหนดหลักเกณฑ์ กฎ และข้อบังคับให้พระสาวกหรือสงฆ์ปฏิบัติ หรือยึดถือปฏิบัติด้วยความเห็นชอบพร้อมกัน วิธีการนี้จะเป็นลักษณะของการออกคำสั่ง ให้ผู้ถามปฏิบัติตาม ซึ่งถือว่าเป็นการสอนโดยการวางระเบียบให้ปฏิบัติร่วมกัน

นอกจากนี้ พระพุทธองค์ทรงมีอุบายการสอนที่ดึงดูดให้ผู้สอนมีความสนใจ ที่เรียกว่า กลวิธีการสอนหรือเทคนิคในการสอน ประกอบด้วย 10 วิธีคือ

4.1 การยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ

การยกตัวอย่างประกอบคำอธิบาย ช่วยให้เข้าใจเนื้อความได้ง่ายและชัดเจน ซึ่งการสอนแบบนี้ จะเห็นได้ชัดเจนจากนิทานที่ปรากฏอยู่ทั่วไป เฉพาะนิทานชาดกอย่างเดียวที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาก็มีมากถึง 547 เรื่อง เช่น สอนเรื่องความเสียหายอันเกิดจากความไม่สามัคคี โดยยกตัวอย่างเรื่องภิกษุชาวเมืองโกสัมพี

4.2 การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา

เป็นการอธิบายเพื่อทำเรื่องที่น่าเข้าใจยากให้เข้าใจง่ายขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องที่เป็นนามธรรม พระพุทธเจ้าก็ทรงเปรียบเทียบให้เห็นเป็นรูปธรรมโดยชัดเจน เช่น ครั้งเมื่อพระพุทธเจ้าตรัสสอนแก่ภคชนครเศรษฐีว่า “โทษของคนอื่นเห็นได้ง่าย ส่วนโทษของตนเห็นได้ยาก เพราะคนนั้นชอบโปรยโทษของผู้อื่น เหมือนคนโปรยแกลบ แต่กลับปกปิดโทษของตนไว้ เหมือนคนปกปิดร่างพรางกายตนไว้”

4.3 การใช้อุปกรณการสอน

เป็นการใช้สิ่งต่าง ๆ รอบตัวเป็นสื่อในการสอน ซึ่งก็จัดอยู่ในลักษณะที่คล้ายการใช้วิธีการอุปมา วิธีการสอนแบบนี้ พระพุทธองค์จะทรงใช้อุปกรณ์รอบตัวของพระองค์เป็นสื่อในการแสดงธรรม เช่น ในครั้งที่ประทับอยู่ที่สิสาวันใกล้เมืองโกสัมพี ก็ได้สอนภิกษุทั้งหลายว่า ไปไม่ในปากกับในพระหัตถ์ของพระองค์ที่เหนียวมากกว่ากัน ภิกษุทั้งหลายก็ทูลว่า ในปากมีมากกว่ายี่งัก แล้วพระองค์ก็ตรัสแสดงการที่พระองค์ไม่ทรงสอนทั้งหมด เพราะคำสอนของพระองค์นั้นมีมากมาย เหมือนไม้ประดู่ลายในป่า แต่ที่ตรัสเปรียบคำสอนที่จำเป็นเหมือนไม้ในกำมือ เพราะมีความจำเป็นต่อการทำที่สุดแห่งทุกข์ให้สิ้น

4.4 การทำเป็นตัวอย่างหรือสาธิตให้ดู

วิธีการสอนที่ดีที่สุดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะในทางจริยธรรม คือ การทำเป็นตัวอย่างซึ่งเป็นการสอนแบบไม่ต้องกล่าวสอน เป็นทำนองการสาธิตให้ดูในวิธีการสอนนี้เป็นลักษณะของความเป็นผู้นำที่แท้จริง เพื่อให้ผู้ปฏิบัติตามเกิดความมั่นใจในผู้สอน วิธีการที่ดีที่สุดคือ การทำให้ดู พระพุทธเจ้าถือว่าเป็นแบบอย่างในเรื่องนี้ เช่น กรณีของภิกษุที่ป่วยจนต้องนอนจมกองมูลของตนเอง ไม่มีภิกษุรูปใดมีความปรารถนาที่จะเข้าไปดูแลพยาบาล พระพุทธเจ้าจึงสอนภิกษุทั้งหลายที่อยู่ในอาวาสนั้น ด้วยการลงมือปฏิบัติดูแล พยาบาลภิกษุรูปนั้นด้วยพระองค์เอง หลังจาก ที่ทรงดูแลจนภิกษุที่อาพาธให้มีอาการดีขึ้นแล้ว ในตอนประชุมได้ทรงตรัสไว้เพื่อเป็นข้อคิดแก่ภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอไม่มีมารดา ไม่มีบิดา ผู้ใดเล่าจะพยาบาลพวกเธอ ถ้าพวกเธอไม่พยาบาลกันเอง ใครเล่าจักพยาบาล ผู้ใดจะพึงอุปัฏฐากเรา ขอให้ผู้นั้นพยาบาลภิกษุผู้อาพาธเถิด”

4.5 การเล่นภาษา เล่นคำ และใช้คำในความหมายใหม่

เป็นเรื่องของการใช้ความสามารถในการใช้ภาษาผสมปฏิภาณ การสอนแบบนี้ แสดงให้เห็นถึง พระปรีชาสามารถของพระพุทธเจ้าที่ทรงรอบรู้ทุกด้าน ในการที่พระองค์ทรงใช้วิธีการสอนแบบเล่นภาษา เล่นคำ และใช้คำในความหมายใหม่นี้ จะเห็นได้จากกรณีของเวรัญชพรหมณ์ ที่มากกล่าวต่อว่าพระองค์ต่าง ๆ นานา แทนที่พระองค์จะปฏิเสธการกล่าวหาเหล่านั้น กลับนำคำกล่าวหามาอธิบายด้วยการใช้ภาษา การเล่นคำ โดยการนำเข้าสู่หลักการที่ถูกต้องของพระองค์ เช่น ในข้อกล่าวหาที่พรหมณ์ต่อว่าพระพุทธองค์ว่า “ท่านพระโคตม เป็นคนไม่มีสมบัติ” ซึ่งสมบัติในความหมายของพรหมณ์ เป็นการกล่าวถึงสมบัติภายนอก ที่เป็นเครื่องตอบสนองความต้องการพื้นฐาน แต่พระพุทธเจ้าให้ความหมายการไม่มีสมบัติ คือ การละสิ่งที่ทำให้ชีวิตติดอยู่กับวัตถุนั้น ๆ เพราะการตัดรากเหง้าแห่งอกุศลทั้งหลายชื่อว่าไร้อะไรซึ่งความเป็นคนมีสมบัติ เพราะการละอกุศลทั้งหลายได้อย่างสิ้นเชิง เป็นต้น

4.6 การใช้อุบายเลือกคนและการปฏิบัติเป็นรายบุคคล

การเลือกคนเป็นอุบายสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ที่จะทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองได้เร็ว ซึ่งวิธีนี้เราจะเห็นได้จากหลังการตรัสรู้ใหม่ ๆ ของพระพุทธองค์ การสอนแต่ละครั้งในช่วงนั้น จะเน้นหนักไปในด้านผู้นำในชุมชน เช่น ครั้งตรัสรู้แล้วก็เลือกที่จะโปรดปัญจวัคคีย์ก่อน เพราะทรงเห็นว่าพวกเขา มีพื้นฐานความศรัทธาเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ง่ายต่อการทำความเข้าใจคำสอนของพระองค์

4.7 การรู้จักจังหวะและโอกาส

พระพุทธเจ้าแสดงให้เห็นถึงพุทธวิธีในการสอน ที่พระองค์ทรงปฏิบัติต่อบุคคลระดับต่าง ๆ ได้ดี การสอนแบบนี้พระองค์จะทรงดำริถึงความเหมาะสม ความพร้อมของผู้ที่จะรับฟัง ตลอดจนจนถึงเหตุการณ์ที่เห็นว่าเหมาะสม

4.8 ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ

วิธีการสอนนี้เป็นการแสดงถึง การรู้จักผ่อนหนักผ่อนเบาของพระพุทธองค์ ที่ใช้สอนบุคคลระดับต่าง ๆ ถ้าผู้สอนอย่างไม่มีอึดตาย ลดละตักหนา มานะ ทิฎฐิเสียให้น้อยที่สุด ก็จะมีมุงไปยังผลสำเร็จในการเรียนรู้เป็นสำคัญ

4.9 การลงโทษและการให้รางวัล

การลงโทษในที่นี้ คือ การลงโทษซึ่งมีทั้งในทางธรรมและวินัย มีบท บัญญัติ ความประพฤติที่อยู่แล้ว การให้รางวัล คือ การแสดงธรรมไม่กระทบกระทั่ง ไม่รุกรานใคร แต่เป็นการกล่าวสรรเสริญในการกระทำที่ถูกต้อง และถือว่าเป็นตัวอย่างแก่ผู้อื่นด้วย ในเรื่องของการลงโทษ

4.10 การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า

ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นต่างครั้งต่างคราว ย่อมมีลักษณะแตกต่างกันไป ไม่มีที่สิ้นสุด การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าย่อมต้องอาศัยปฏิภาณ คือ ความสามารถในการประยุกต์หลักวิธีการและเทคนิคต่าง ๆ มาใช้ให้เหมาะสมเป็นเรื่องเฉพาะคราวต่อไป

ยังมีนักการศึกษาไทยหลายท่าน ได้นำหลักการสอนและเทคนิคการสอนไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอน ดังเช่น

ทิตนา แคมมณี (2546: 59-63) ได้นำพุทธวิธีไปประยุกต์ใช้เป็นกระบวนการสอน และวิธีการสอนในสถานการณ์ปัจจุบัน โดยเป็นการใช้ตามความเข้าใจและความสามารถในระดับ ปุถุชน เช่น การสอนด้วยลีลาทั้ง 4 คือ สันทัสสนา สมาทปนา สมุตเตชนา และสัมปหังสนา หรือการสอนให้แจ่มแจ้ง จูงใจ หาญกล้าและร่าเริง ในเนื้อหาสาระทั้งหลายที่ต้องการให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจและนำไปปฏิบัติจริง ตัวอย่างกิจกรรมการเรียนการสอน เรื่องการสื่อความหมายที่ดี ที่จัดกิจกรรมโดยประยุกต์ใช้ลีลาทั้ง 4 ดังนี้

1. สันทัสสนา ชั้นที่จัดกิจกรรมเพื่อมุ่งให้ผู้เรียนเห็นด้วยตา ได้ยินด้วยหูตนเอง อย่างแจ่มแจ้ง ข้อมูลที่บอกเล่ากันมาต่อ ๆ อาจบิดเบือนผิดเพี้ยนไปจากต้นตอ ซึ่งความผิดเพี้ยนนี้อาจก่อให้เกิดความเข้าใจผิดกันได้ โดยการสร้างสถานการณ์ให้ผู้เรียน 3-4 คน ออกไปนอกห้อง แล้วให้ผู้เรียนคนหนึ่ง เล่าเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้เพื่อน ๆ ฟังในห้อง ต่อจากนั้นจึงเรียกผู้ที่อยู่ข้างนอกคนที่ 1 เข้ามา แล้วเรียกให้ผู้ฟังคนหนึ่ง เล่าเรื่องนั้นต่อให้ผู้อยู่ข้างนอกคนที่ 1 ฟัง และผู้รับฟังคนที่ 1 ก็เล่าต่อให้ผู้รับฟังคนที่ 2 เช่นนี้เรื่อย ๆ ทำให้ผู้เรียนที่นั่งฟังในชั้นเรียน เห็นกระบวนการทั้งหมดที่เกิดขึ้น คือเรื่องจากคนที่ 1 ไปยังคนที่ 2 ก็จะเริ่มเปลี่ยนไปบ้างจากคนที่ 2 ไปยังคนที่ 3 ก็จะยิ่งเปลี่ยนหรือขาดหายไปจากมากขึ้น การได้เห็นทุกสิ่งทุกอย่างเกิดด้วยตา เช่น ทำให้ผู้เรียนเข้าใจแจ่มแจ้งชัดเจนถึงลักษณะของกระบวนการสื่อความหมาย ซึ่งความเข้าใจที่นำไปสู่หลักการปฏิบัติที่ว่า ต่อไปนี้รับฟังอะไร จะต้องฟังหูไว้หู ไตร่ตรองและตรวจสอบให้แน่ชัดก่อนเชื่อ

2. สมาทปนา คือ การจูงใจ เมื่อผู้เรียนเห็นประจักษ์ด้วยตาและเข้าใจแล้วก็จะพูดชักจูงให้เห็นถึงความสำคัญของสิ่งนั้นในชีวิตประจำวันและชวนให้ปฏิบัติ คือ การเตือนสติตนเองในการรับฟัง

3. สมุดเตชนา การร่ำใจให้ผู้เรียนรู้สึกคึกคัก และมีกำลังใจในการที่จะลงมือปฏิบัติตามอย่างการกระทำของผู้ที่เคยทำสำเร็จแล้ว การยกตัวอย่างเหตุการณ์ที่เคยเห็นผู้อื่นทำ ซึ่งทำให้ผู้เรียนเห็นจริงจางว่า สามารถนำไปใช้ได้จริง และเมื่อใช้แล้วได้ประโยชน์คุ้มค่าหรือเกินค่า ผู้เรียนก็จะเกิดความคึกคัก อยากร่ำและได้ประโยชน์ตามตัวอย่างที่ให้บ่าง

4. สัมปหังสนา การช่วยให้ผู้เรียนเกิดความร่ำเรใจ ชุ่มชื่นใจ ได้ปฏิบัติตามในสิ่งที่ถูกต้องดิงาม เช่น ให้ผู้เรียนขยันนำผลการปฏิบัติงานส่งให้ครูรับรู้ เมื่อครูอ่านแล้วและเขียนให้กำลังใจ ชมเชย และให้ข้อเสนอแนะต่าง ๆ เพิ่มเติมตามความเหมาะสม ก็จะทำให้ผู้เรียนเกิดความชุ่มชื่นใจ นอกจากนั้น ครูอาจพยายามหาโอกาสให้ผู้เรียนเล่าเรื่องของตนเองให้เพื่อน ๆ ฟัง แลกเปลี่ยนกัน ซึ่งทำให้ผู้เรียนได้รับแนวคิดแนวทางที่หลากหลายขึ้น รวมทั้งเกิดความภาคภูมิใจในตนเองด้วย

สรุปได้ว่า หลักการสอนของพระพุทธเจ้ามี 4 ประเภทคือ แบบสนทนา แบบบรรยาย แบบตอบปัญหา และแบบวางกฎบังคับ โดยมีเทคนิคการสอน 10 วิธี คือ การยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา การใช้อุปกรณ์การสอน การสาธิตให้ดู การเล่นภาษาเล่นคำ การใช้อุบายเลือกคน การรู้จักจังหวะและโอกาส ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ การลงโทษและการให้รางวัล และการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า และหลักการสอนของพระพุทธเจ้าจะสอนด้วยความเมตตาหวังให้เกิดประโยชน์แก่ผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งสามารถนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบสำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ในเด็กปฐมวัยได้

2.2.2 แนวคิดหลักการเรียนรู้แบบร่วมมือ

ความหมายของการเรียนรู้แบบร่วมมือ

ได้มีผู้ให้ความหมายของการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative Learning) ไว้ดังนี้ สลาวิน (Slavin, 1987: 4) ให้ความหมายของการเรียนรู้แบบร่วมมือไว้ว่า เป็นวิธีการจัดการเรียนรู้ที่ให้นักเรียนได้เรียนเป็นกลุ่มเล็ก จำนวนสมาชิกกลุ่มมี 4 คน ซึ่งมีความสามารถทางการเรียนต่างกัน ประกอบด้วยนักเรียนเก่ง 1 คน ปานกลาง 2 คน และอ่อน 1 คน โดยนักเรียนแต่ละคนจะช่วยเหลือเพื่อนที่อยู่ในกลุ่มเดียวกันในการเรียนหรือทำกิจกรรมต่างๆ และถ้ากลุ่มสามารถทำคะแนนเฉลี่ยได้ถึงเกณฑ์ที่ตั้งไว้แล้วสมาชิกของกลุ่มจะได้รับรางวัล

จอห์นสันและจอห์นสัน (Johnson; & Johnson, 1994: 5) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้แบบร่วมมือไว้ว่า เป็นการจัดการประสบการณ์การเรียนรู้ให้ผู้เรียนเรียนเป็นกลุ่มเล็ก กลุ่มละประมาณ 3 – 5 คน โดยที่สมาชิกในกลุ่มมีความแตกต่างกัน เช่น ความสามารถทางการเรียน เพศ เชื้อชาติ เป็นต้น ผู้เรียนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน รับผิดชอบการทำงาน ของสมาชิกในกลุ่มร่วมกัน

โอเซน และ เคแกน (Olsen; & Kagan, 1992: 8) กล่าวว่า การเรียนรู้แบบร่วมมือ หมายถึง กิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดเป็นกลุ่มย่อย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างผู้เรียนในกลุ่ม

โดยอาศัยการแลกเปลี่ยนข้อมูล ผู้เรียนจะรับผิดชอบการเรียนรู้ของตนเอง พร้อมกับการรับผิดชอบต่อ การเรียนรู้ของสมาชิกภายในกลุ่มด้วย

ทิตานา แชมณี (2550: 98) กล่าวว่า การเรียนรู้แบบร่วมมือ คือ การเรียนรู้ เป็นกลุ่มย่อยโดยมีสมาชิกกลุ่มที่มีความสามารถแตกต่างกันประมาณ 3 – 6 คน ช่วยกันเรียนรู้เพื่อ ไปสู่เป้าหมายของกลุ่ม

วิวัฒนาพร กระจับทุกษ์ (2545: 174) กล่าวว่า การเรียนแบบร่วมมือเป็นวิธีการ จัดการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ แต่ละกลุ่มประกอบด้วยสมาชิกที่มี ความสามารถแตกต่างกันโดยที่แต่ละคนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการเรียนรู้และในความสำเร็จของ กลุ่ม โดยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การแบ่งปันทรัพยากรการเรียนรู้ รวมทั้งการเป็นกำลังใจแก่ กันและกัน คนที่เรียนเก่งจะช่วยเหลือคนที่อ่อนกว่า สมาชิกในกลุ่มไม่เพียงแต่รับผิดชอบต่อ การเรียนของตนเองเท่านั้น หากแต่จะต้องร่วมรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของเพื่อนสมาชิกทุกคนในกลุ่ม ความสำเร็จของแต่ละบุคคล คือ ความสำเร็จของกลุ่ม

อารี สัตถ์หณวี (2539: 89) กล่าวว่า การเรียนรู้แบบร่วมมือ หมายถึง วิธีการ เรียนที่ให้นักเรียนทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ เพื่อให้เกิดผลการเรียนรู้ทั้งทางด้านความรู้และ ทางด้านจิตใจ ช่วยให้นักเรียนเห็นคุณค่าในความแตกต่างระหว่างบุคคลของเพื่อน ๆ เคารพความ คิดเห็นและความสามารถของผู้อื่นที่แตกต่างจากตน ตลอดจนรู้จักช่วยเหลือและสนับสนุนเพื่อน ๆ

จากความหมายของการเรียนรู้แบบร่วมมือที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า การเรียนรู้แบบ ร่วมมือ หมายถึง วิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ให้นักเรียนเรียนรู้และทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ จำนวน 3 – 6 คน โดยสมาชิกแต่ละกลุ่มประกอบด้วยผู้ที่มีความสามารถทางการเรียนรู้แตกต่างกัน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีความรับผิดชอบร่วมกันทั้งใน ส่วนตนและส่วนรวม เพื่อให้ตนเองและสมาชิกทุกคนในกลุ่มประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ กำหนดไว้

องค์ประกอบของการเรียนรู้แบบร่วมมือ

จอห์นสัน และ จอห์นสัน (Johnson; & Johnson. 1994: 31 – 37) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบของการเรียนรู้แบบร่วมมือว่ามี 5 ประการ ดังนี้

1. การพึ่งพาอาศัยกันในทางบวก (Positive Interdependent) แบ่ง ออกเป็น 2 ประเภท คือ การพึ่งพากันเชิงผลลัพธ์ คือการพึ่งพากันในด้านการได้รับผลประโยชน์จาก ความ สำเร็จของกลุ่มร่วมกัน ซึ่งความสำเร็จของกลุ่มอาจจะเป็นผลงานหรือผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ของกลุ่ม ในการสร้างการพึ่งพากันในเชิงผลลัพธ์ได้ดีนั้น ต้องจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ผู้เรียน ทำงาน โดยมีเป้าหมายร่วมกัน จึงจะเกิดแรงจูงใจให้ผู้เรียนมีการพึ่งพาซึ่งกันและกัน สามารถร่วมมือ กันทำงานให้บรรลุผลสำเร็จได้ และการพึ่งพาในเชิงวิธีการ คือ การพึ่งพากันในด้านกระบวนการ ทำงานเพื่อให้งานกลุ่มสามารถบรรลุได้ตามเป้าหมาย ซึ่งต้องสร้างสภาพการณ์ให้ผู้เรียนแต่ละคนใน

กลุ่มได้รับรู้ว่าตนเองมีความสำคัญต่อความสำเร็จของกลุ่ม ในการสร้างสภาพการพึ่งพากันในเชิงวิธีการ มีองค์ประกอบ ดังนี้

1.1 การทำให้เกิดการพึ่งพาทรัพยากรหรือข้อมูล (Resource Interdependence) คือ แต่ละบุคคลจะมีข้อมูลความรู้เพียงบางส่วนที่เป็นประโยชน์ต่องานของกลุ่ม ทุกคนต้องนำข้อมูลมารวมกันจึงจะทำให้ทำงานสำเร็จได้ ในลักษณะที่เป็นการให้งานหรืออุปกรณ์ที่ทุกคนต้องทำหรือใช้ร่วมกัน

1.2 ทำให้เกิดการพึ่งพาเชิงบทบาทของสมาชิก (Role Interdependence) คือ การกำหนด บทบาทของการทำงานให้แต่ละบุคคลในกลุ่ม และการทำให้เกิดการพึ่งพาเชิงภาระงาน (Task Interdependence) คือ แบ่งงานให้แต่ละบุคคลในกลุ่มมีทักษะที่เกี่ยวข้องกัน ถ้าสมาชิกคนใดคนหนึ่งทำงานของตนไม่เสร็จ จะทำให้สมาชิกคนอื่นไม่สามารถทำงานในส่วนที่ต่อเนื่องได้

2. การมีปฏิสัมพันธ์ที่ส่งเสริมกันระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม (Face to Face Promotive Interdependence) หมายถึง การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการอภิปรายแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด การอธิบายให้สมาชิกในกลุ่มได้เกิดการเรียนรู้ การรับฟังเหตุผลของสมาชิกในกลุ่ม การมีปฏิสัมพันธ์โดยตรงระหว่างสมาชิกในกลุ่มทำให้เกิดการเรียนรู้ การรับฟังเหตุผลของสมาชิกภายในกลุ่มก่อให้เกิดการพัฒนากระบวนการคิดของผู้เรียน เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้รู้จักการทำงานร่วมกันจากการช่วยเหลือสนับสนุนกัน การเรียนรู้เหตุผลของกันและกัน ทำให้ได้รับข้อมูลย้อนกลับเกี่ยวกับการทำงานของตนเอง จากการตอบสนองทางวาจา และท่าทางของเพื่อนสมาชิกช่วยให้รู้จักและคุ้นเคยกับเพื่อนสมาชิกในกลุ่มได้ดียิ่งขึ้น ส่งผลให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน

3. ความรับผิดชอบของสมาชิกแต่ละบุคคล (Individual Accountability) หมายถึง ความรับผิดชอบในการเรียนรู้ของสมาชิกแต่ละคน โดยต้องทำงานที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มความสามารถ ต้องรับผิดชอบการเรียนรู้ของตนเองและเพื่อนสมาชิก ให้ความสำคัญเกี่ยวกับความสามารถและความรู้ที่แต่ละคนจะได้รับ มีการตรวจสอบเพื่อความแน่ใจว่า ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เป็นรายบุคคลหรือไม่ โดยประเมินผลงานของสมาชิกแต่ละคน ซึ่งรวมกันเป็นผลงานของกลุ่มให้ข้อมูลย้อนกลับทั้งกลุ่มและรายบุคคล ให้สมาชิกทุกคนรายงานหรือมีโอกาสแสดงความคิดเห็นอย่างทั่วถึง ตรวจสอบสรุปผลการเรียนเป็นรายบุคคลหลังจบบทเรียน เพื่อเป็นการประกันว่าสมาชิกทุกคนในกลุ่มรับผิดชอบทุกอย่างร่วมกัน ทั้งนี้สมาชิกทุกคนในกลุ่มจะต้องมีความมั่นใจและพร้อมที่จะได้รับการทดสอบเป็นรายบุคคล

4. การใช้ทักษะการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและทักษะการทำงานกลุ่มย่อย (Interpersonal and Small Group Skills) หมายถึง การมีทักษะทางสังคม (Social Skills) เพื่อให้สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข คือ มีความเป็นผู้นำ รู้จักตัดสินใจ สามารถสร้างความไว้วางใจ รู้จักติดต่อสื่อสาร และสามารถแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งในการทำงานร่วมกัน ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการทำงานร่วมกันที่จะช่วยให้การทำงานกลุ่มประสบความสำเร็จ

5. กระบวนการทำงานของกลุ่ม (Group Processing) หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ของกลุ่ม โดยผู้เรียนจะต้องเรียนรู้จากกลุ่มให้มากที่สุด มีความร่วมมือทั้งด้านความคิด การทำงาน และความรับผิดชอบร่วมกันจนสามารถบรรลุเป้าหมายได้ การที่จะช่วยให้การดำเนินงานของกลุ่มเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายนั้น กลุ่มจะต้องมีหัวหน้าที่ดี สมาชิกดี และกระบวนการทำงานดี นั่นคือ มีการเข้าใจในเป้าหมายการทำงานร่วมกัน ในกระบวนการนี้สิ่งที่สำคัญคือ การประเมินทั้งในส่วนที่เป็นวิธีการทำงานของกลุ่ม พฤติกรรมของสมาชิกกลุ่มและผลงานของกลุ่ม โดยเน้นการประเมินคะแนนของผู้เรียนแต่ละคนในกลุ่มมาเป็นคะแนนกลุ่มเพื่อตัดสินความสำเร็จของกลุ่มด้วย ประเมินกระบวนการทำงานกลุ่ม ประเมินหัวหน้า และประเมินสมาชิกกลุ่ม ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญของกระบวนการกลุ่มที่จะนำไปสู่ความสำเร็จของกลุ่มได้

ผลดีของการเรียนรู้แบบร่วมมือ

การเรียนรู้แบบร่วมมือส่งผลดีต่อผู้เรียนในด้านต่าง ๆ ดังนี้ (Johnson, Johnson; & Houlbccc. 1994: 1.3-1.4 อ้างอิงจาก ทิศนา แคมมณี. 2550: 101)

1. มีความพยายามที่จะบรรลุเป้าหมายมากขึ้น (greater efforts to achieve) การเรียนรู้แบบร่วมมือช่วยให้ผู้เรียนมีความพยายามที่จะเรียนรู้ให้บรรลุเป้าหมาย เป็นผลทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น และมีผลงานมากขึ้น การเรียนรู้มีความคงทนมากขึ้น (long-term retention) มีแรงจูงใจภายใน และแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ มีการใช้เวลาอย่างมีประสิทธิภาพ ใช้เหตุผลดีขึ้นและคิดอย่างมีวิจารณญาณมากขึ้น
2. มีความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนดีขึ้น (more positive relationships among students) การเรียนรู้แบบร่วมมือช่วยให้ผู้เรียนมีน้ำใจนักกีฬามากขึ้น ใส่ใจในผู้อื่นมากขึ้น เห็นคุณค่าของความแตกต่าง ความหลากหลาย การประสานสัมพันธ์และการรวมกลุ่ม
3. มีสุขภาพจิตดีขึ้น (greater psychological health) การเรียนรู้แบบร่วมมือช่วยให้ผู้เรียนมีสุขภาพจิตดีขึ้น มีความรู้สึกที่ดีเกี่ยวกับตนเอง และมีความเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้น นอกจากนั้น ยังช่วยพัฒนาทักษะทางสังคม และความสามารถในการเผชิญกับความเครียด และความผันแปรต่าง ๆ

ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือ

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2547: 68 – 70) เสนอขั้นตอนการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

1. ขั้นประสบการณ์ เป็นการเชื่อมโยงประสบการณ์เดิมของผู้เรียน มาสร้างเป็นองค์ความรู้ใหม่ ให้เล่าประสบการณ์เดิมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะเรียน หรือการใช้คำถามให้ตอบหรือใช้สื่อการสอนนำเพื่อให้ผู้เรียนได้ใช้ความรู้เดิมตอบคำถามสามารถแสดงออกให้เพื่อนชื่นชม
2. ขั้นการสะท้อนความคิดและถกเถียง ผู้สอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงออกเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเรียนรู้ซึ่งกันและกันอย่างลึกซึ้ง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้

การสอน โดยผู้สอนแบ่งกลุ่มผู้เรียนตามความเหมาะสม เช่น เก่ง ปานกลาง อ่อน ในกลุ่มเดียวกัน แต่ละคนในกลุ่มมีบทบาทหน้าที่ชัดเจน เช่น ประธานกลุ่ม รองประธาน เลขานุการกลุ่ม ทุกคนต้องช่วยเหลือกันทำงานตามหน้าที่ร่วมกัน ปรีกษาหารือ ศึกษาค้นคว้า ทดลองแบบกัลยาณมิตร คนเก่งช่วยเหลือเพื่อนในกลุ่ม เพื่อการเรียนรู้ร่วมกัน โดยที่ผู้สอนคอยกระตุ้นเตือน ให้กำลังใจ เสียสละ ความสามัคคี การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน เพราะการทำงานที่ประสบความสำเร็จ ถูกต้อง ต้องร่วมมือกัน

3. **ขั้นสร้างความเข้าใจและเกิดความคิดรวบยอด** เป็นการสร้างความเข้าใจร่วมกันในระบบกลุ่มในเรื่องที่เรียนเพื่อนำไปสู่ความคิดรวบยอด การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ทุกคนในกลุ่มช่วยกันวิเคราะห์ สรุปข้อมูลเพื่อความถูกต้องของกลุ่ม เพื่อนำเสนอต่อที่ประชุมหรือหน้าชั้นเรียน โดยการนำเสนอเป็นรายบุคคลหรือเป็นทีม ตามที่กลุ่มได้กำหนด ผู้สอนต้องเอาใจใส่รับฟัง ติดตามในเรื่องที่ทุกกลุ่มได้ออกมารายงานผล เพื่อการสรุปผลที่ถูกต้อง ชัดเจนและการเสริมเนื้อหาที่มีความสำคัญ และควรมีอุปกรณ์เสริม เช่น ระบบเสียง เครื่องถ่ายวิดีโอเช่นเดียวกับการอ่านข่าว เพื่อฝึกความกล้าแสดงออกของผู้เรียน ซึ่งจะเป็นการสร้างความสนใจของผู้เรียน

4. **ขั้นการทดลองหรือประยุกต์แนวคิด** เป็นการนำเอาการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ไปประยุกต์ใช้จนเกิดแนวทางปฏิบัติ เช่น การทำแบบฝึกหัดเสริม ร่วมกันสรุปเนื้อหาสำคัญ การปฏิบัติ การร่วมกันจัดแสดงผลงานในป้ายนิเทศ เขียนคำขวัญ หรือรายงาน

5. **ขั้นการประเมินผลตนเอง** เป็นการประเมินผลที่สนับสนุนให้ผู้เรียนรู้ความก้าวหน้าของตนเองและมีโอกาสปรับปรุงแก้ไขผลงาน ทุกคนร่วมกันประเมินผลงานของตนเองให้เพื่อนประเมิน ผู้สอนประเมิน ตามเกณฑ์ที่ได้กำหนดร่วมกัน เก็บผลงานใส่แฟ้มของตนเองและของกลุ่ม

บทบาทของครูผู้สอนในการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ

กรมวิชาการ (2544: 23) กล่าวว่า ครูผู้สอนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญคนหนึ่งในการจัดการเรียนการสอนไม่ว่าครูผู้สอนจะใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือแบบใดก็ตามจะต้องมีการลำดับขั้นตอนในการสอนคล้ายคลึงกันคือ ขั้นเตรียมการสอน การเริ่มบทเรียน การกำกับดูแลการสอนและการประเมินผลงานและกระบวนการทำงาน

1. **ขั้นเตรียมการสอน** ในขั้นนี้มีสิ่งที่จะต้องคำนึงถึง คือ

1.1 จุดประสงค์ ครูผู้สอนจะต้องแจ้งจุดประสงค์ให้นักเรียนทราบ

1.1.1 จุดประสงค์ทางด้านวิชาการ ได้แก่ เนื้อหาและทักษะต่างๆ

1.1.2 จุดประสงค์ทางด้านสังคม ได้แก่ ทักษะการปฏิสัมพันธ์รูปแบบ

ต่างๆ และการปฏิบัติงานร่วมกันของนักเรียน

1.2 ขนาดของกลุ่ม ขนาดของกลุ่มจะมีผลต่อการเรียนรู้ของนักเรียน ซึ่งมี

ประเด็นที่จะต้องพิจารณาคือ

1.2.1 การจับคู่ ควรให้นักเรียนได้เริ่มทำกิจกรรมคู่ เพราะการทำกิจกรรมดังกล่าวจะไม่มีใครถูกทอดทิ้งออกจากกลุ่ม

1.2.2 กิจกรรมที่ต้องการทักษะและความคิดที่หลากหลายอาจจัดกลุ่มให้มีจำนวนนักเรียน เช่น กลุ่มละ 3 หรือ 4 คน

1.2.3 ถ้าหากสมาชิกในกลุ่มมีจำนวนสมาชิกหลายคน คือ ตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป จะต้องแน่ใจว่าสมาชิกทุกคนในกลุ่มมีการปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

1.2.4 การแบ่งกลุ่ม จะต้องคำนึงถึงกิจกรรมและสื่อการเรียนการสอนที่มีอยู่

1.2.5 ถ้าหากระยะเวลาการทำกิจกรรมสั้น ขนาดของกลุ่มที่แบ่งต้องมีขนาดเล็กเพื่อให้ทุกคนมีส่วนร่วม

1.3 การจัดนักเรียนเข้ากลุ่ม การจัดนักเรียนเข้ากลุ่มอย่างเหมาะสมจะช่วยให้การดำเนินกิจกรรมบรรลุความสำเร็จ ครูผู้สอนจะเป็นผู้จัดกลุ่มได้ดีที่สุด เพราะรู้จักนักเรียนในชั้นมากที่สุด และสามารถเตรียมการที่จะช่วยเหลือหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของกลุ่ม เช่น นักเรียนที่ต้องแยกออกมาสอนเป็นการเฉพาะ ซึ่งอาจเป็นนักเรียนเก่งหรืออ่อน อย่างไรก็ตามมีแนวทางที่จะเสนอแนะ ดังนี้

1.3.1 การจัดกลุ่มนักเรียนที่มีความแตกต่างกัน ความแตกต่างที่จะนำมาจัดรวมเข้าในกลุ่มเดียวกัน อาจจะเป็นทางด้านภูมิหลัง ความสามารถ วัฒนธรรม เพศ ฯลฯ

1.3.2 การสับเปลี่ยนกลุ่มของนักเรียน การจะให้นักเรียนปฏิบัติกิจกรรมนานเท่าใดขึ้นอยู่กับผลการปฏิบัติงานกลุ่มร่วมกัน อย่างไรก็ตาม ก็มีหลักทั่วไปว่าจะต้องรอให้กลุ่มได้ทำงานร่วมกันจนบรรลุความสำเร็จ แต่ถ้าหากกลุ่มประสบปัญหาในการทำงานร่วมกัน ครูผู้สอนต้องให้คำแนะนำในการแก้ปัญหา

1.4 การจัดชั้นเรียน โต๊ะ เก้าอี้ จะต้องดำเนินการให้พร้อมก่อนที่นักเรียนจะเข้าชั้นเรียน เพื่อความสะดวกและความเป็นระเบียบ การจัดสภาพห้องเรียนจะมีผลต่อปฏิสัมพันธ์ของนักเรียน

1.5 การจัดเตรียมสื่อการเรียนการสอน จะต้องเตรียมสื่อการเรียนการสอนต่างๆ ที่จะใช้ไว้ให้พร้อม

2. ชั้นเริ่มบทเรียน ในชั้นเริ่มบทเรียนมีสิ่งที่จะต้องพิจารณา ดังนี้

2.1 ความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ในทางบวก การทำงานของกลุ่มจะดำเนินไปด้วยดี นักเรียนมีความรู้สึกที่ดีต่อกันและมีการพึ่งพาอาศัยกันและกัน จะทำให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนดำเนินไปสู่ความสำเร็จ

2.2 การอธิบายภาระงาน ครูผู้สอนอธิบายภาระงานที่จะต้องทำให้ชัดเจน เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง นอกจากนี้ ถ้าสามารถเชื่อมโยงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของบทเรียนที่ผ่านมากับบทเรียนที่เรียนอยู่และบทเรียนที่จะเรียนต่อไปก็จะเป็นสิ่งที่ดีมาก

2.3 การประเมินความสำเร็จ นักเรียนควรรู้ว่าจะมีวิธีการประเมินผลงานในการทำงานกลุ่มอย่างไรครูผู้สอนและนักเรียนอาจร่วมกันวางหลักเกณฑ์การประเมินผลในการพิจารณาความสำเร็จ เช่น

2.3.1 เพียงแต่ทำให้สำเร็จ เช่น ให้ช่วยกันวาดแผนที่ให้เสร็จภายใน 30 นาที

2.3.2 ตอบคำถามถูกต้อง เช่น ถ้าทำคะแนนได้ในระหว่าง 90-100 จะ

ได้เกรด A

2.3.3 เสนอความคิดเห็นหรือการตัดสินใจในขั้นต่ำ เช่น ให้เหตุผล

สนับสนุนในตำแหน่งของท่านมา 10 ประการ

2.3.4 แสดงทักษะทางสังคมที่กำหนดให้ เช่น เตรียมข้อมูลที่แสดงให้เห็นว่ากลุ่มได้ใช้ทักษะวิจารณ์ในเชิงบวกในระหว่างการทำงานร่วมกัน

2.4 การเสริมสร้างความรับผิดชอบของสมาชิก สมาชิกแต่ละคนจะตื่นตัวและร่วมรับผิดชอบในการปฏิบัติงานกลุ่ม ถ้าหากว่าสมาชิกได้รู้ล่วงหน้าว่าจะมีการติดตามผลการปฏิบัติงาน และทักษะทางสังคมต่าง ๆ ที่แสดงออกวิธีที่จะช่วยให้สมาชิกแต่ละคนมีความรับผิดชอบ อาจทำได้โดยเรียนสมาชิกคนใดคนหนึ่งในกลุ่มตอบ ในขณะที่ปฏิบัติงานให้มีการเซ็นชื่อรับรองว่าทุกคนมีส่วนร่วมในการทำงาน ตลอดจนตรวจสอบกระบวนการทำงานในกลุ่ม

2.5 การระบุพฤติกรรมทางสังคมที่พึงปรารถนา ครูผู้สอนและนักเรียนควรร่วมกันระบุพฤติกรรมต่าง ๆ ทางสังคมที่ต้องการในการทำกิจกรรมร่วมกัน ถ้านักเรียนได้เข้าใจโอกาสที่จะแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ที่พึงปรารถนาจะมีมากขึ้นและยังเป็นการส่งเสริมให้รู้จักใช้ทักษะต่าง ๆ เหล่านี้ด้วย

3. ขั้นการกำกับดูแลการสอน ครูผู้สอนจะต้องมีหน้าที่ในการกำกับดูแลนักเรียนในขณะที่ปฏิบัติกิจกรรม ดังนี้

3.1 พฤติกรรมของนักเรียน เมื่อนักเรียนร่วมกันทำกิจกรรมครูผู้สอนจะต้องสังเกตความก้าวหน้าของนักเรียน และจะเป็นการกระตุ้นให้นักเรียนช่วยกันปฏิบัติกิจกรรมที่ได้รับมอบหมาย ครูผู้สอนควรมีแบบสังเกตการณ์เพื่อบันทึกการปฏิบัติงานของกลุ่มและใช้ข้อมูลดังกล่าวในการติชมการทำงานของกลุ่ม นอกจากนี้ครูผู้สอนควรเข้าไปช่วยเหลือนักเรียน และในบางครั้งนักเรียนบางคนอาจมีบทบาทในการช่วยเหลือครู กำกับ ดูแลพฤติกรรมของเพื่อนด้วย

3.2 ครูผู้สอนสามารถมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนได้ 2 กรณี คือ

3.2.1 แนะนำการเรียนทั่วไป เช่น อธิบายคำสั่งอย่างชัดเจน ทบทวนกระบวนการดำเนินงาน ฝึกทักษะต่างๆ ในขณะที่ครูผู้สอนเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมและช่วยเหลือนักเรียน ครูผู้สอนจะต้องพยายามค้นหาทักษะความสามารถต่างๆของนักเรียนในกลุ่มต่างๆ ออกมาให้มากที่สุด เช่น ถ้ามีนักเรียนคนใดคนหนึ่งถามคำถาม ครูผู้สอนอาจไม่ตอบเองแต่ถามคำถามนั้นกลับไปให้นักเรียนคนหนึ่งในกลุ่มได้เป็นคนตอบ

3.2.2 สอนทักษะการให้ความร่วมมือ ทักษะดังกล่าวมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ เช่น ถ้ามีนักเรียนคนใดคนหนึ่งไม่ได้ช่วยเหลืองานของกลุ่ม

นักเรียนซึ่งเป็นสมาชิกในกลุ่มนั้นควรจะต้องเรียนรู้ที่จะต้องทำให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม ครูผู้สอนควรโยนปัญหาดังกล่าวกลับไปให้กลุ่มพิจารณาและหาทางแก้ไข ซึ่งจะทำให้เกิดการเรียนรู้มากขึ้น อย่างไรก็ตามครูผู้สอนไม่ควรเข้าไปมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมของนักเรียนเกินความจำเป็น เพราะนักเรียนจะไม่ได้ใช้ความคิดของตนเองเท่าที่ควรและอาจคล้อยตามครูผู้สอน

4. ชั้นประเมินผลงานและกระบวนการในการทำงาน ครูผู้สอนสามารถประเมินความสำเร็จในการทำกิจกรรมของนักเรียนด้านวิชาการและทักษะทางสังคม

4.1 การประเมินผลงานด้านวิชาการ ได้แก่ การประเมินผลความก้าวหน้าและความสำเร็จของนักเรียน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่านักเรียนได้เรียนรู้อะไรบ้าง เช่น

4.1.1 ครูผู้สอนสุ่มเรียกนักเรียนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งตอบคำถามหรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

4.1.2 นักเรียนกลุ่มต่างๆ ร่วมกันอภิปรายหลังจากการทดสอบย่อยหรือร่วมกันอภิปรายเพื่อแก้ไข

4.2 การประเมินผลทางด้านสังคม เป็นการประเมินผลเพื่อให้ทราบว่าสมาชิกของกลุ่มได้ใช้ทักษะทางสังคมอะไรบ้างและอย่างไร การทำงานของกลุ่มมีประสิทธิภาพเพียงใด และจะต้องปรับปรุงอะไรบ้างและอย่างไร เช่น

4.2.1 เล่าประสบการณ์ให้เพื่อนๆ ฟังเกี่ยวกับความสำเร็จของกลุ่ม

4.2.2 อภิปรายและมีข้อตกลงร่วมกันเกี่ยวกับสิ่งที่ต้องปรับปรุงการทำงานกลุ่มในครั้งต่อไป

สรุปได้ว่า การเรียนรู้แบบร่วมมือ เป็นวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ให้นักเรียนเรียนรู้และทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มเล็กๆ จำนวน 3-6 คน โดยสมาชิกแต่ละกลุ่มประกอบด้วยผู้ที่มีความสามารถทางการเรียนรู้แตกต่างกัน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีความรับผิดชอบร่วมกันทั้งในส่วนตนและส่วนรวม เพื่อให้ตนเองและสมาชิกทุกคนในกลุ่มประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้โดยองค์ประกอบของการเรียนรู้แบบร่วมมือประกอบด้วย 5 องค์ประกอบคือ การพึ่งพาอาศัยกันในทางบวก การมีปฏิสัมพันธ์ที่ส่งเสริมกันระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม ความรับผิดชอบของสมาชิกแต่ละบุคคล การใช้ทักษะการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและทักษะการทำงานกลุ่มย่อย และกระบวนการทำงานของกลุ่ม หากขาดองค์ประกอบหนึ่งองค์ประกอบใดไปจะไม่ถือว่าเป็นการเรียนรู้แบบร่วมมือ การเรียนเป็นกลุ่ม มีโอกาสในการสร้างความร่วมมือในการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ การเรียนแบบร่วมมือส่งเสริมการค้นพบ การเลือกใช้ยุทธวิธี การให้เหตุผลที่มีประสิทธิภาพ การสร้างแนวคิดใหม่ การถ่ายโยงยุทธวิธีไปสู่รายบุคคล การทำงานร่วมมือกันนักเรียนจะเพิ่มความมั่นใจในความสามารถของตนเอง เป็นการสนับสนุนให้เกิดความพยายามในการเรียนรู้มนต์ กระบวนการและยุทธวิธี นอกจากนี้ นักเรียนที่ทำงานร่วมกันในกลุ่มมีแนวโน้มที่จะชอบและเห็นคุณค่าของแต่ละคน และเห็นความสามารถในการแก้ปัญหาของคนอื่น มีความสัมพันธ์กันทางบวกระหว่างเพื่อน เกิดการเรียนรู้ในระดับสูง ตระหนักในคุณค่าของตนเอง (Self - Esteem) เกิดการยอมรับความสามารถของตนเอง

ในการแก้ปัญหา ครูผู้สอนจึงมีบทบาทในการเตรียมการสอน และเลือกเทคนิคในการจัดกิจกรรม การเรียนการสอนให้เหมาะสมและให้สอดคล้องกับลักษณะของผู้เรียน ซึ่งไม่เพียงแต่ในด้าน เนื้อหาวิชาเท่านั้นแต่จะต้องเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้เกิดแก่ผู้เรียนด้วย โดยเปิด โอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ให้มากที่สุด ปรับปรุงและแก้ไขข้อบกพร่องในการ จัดการเรียนการสอน ช่วยเสริม สร้างกำลังใจแก่ผู้เรียนซึ่งจะทำให้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้มี ประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ตลอดจนประเมินพัฒนาการเด็กให้ครบทุกด้าน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา ซึ่งจะทำให้สามารถพัฒนาผู้เรียนได้อย่างสมบูรณ์

2.2.3 แนวคิดหลักการเรียนรู้แบบปฏิบัติการ

ความหมายของการเรียนรู้แบบปฏิบัติการ

โลเรนเซน (Lorenzen. 2001: Online) กล่าวว่า การเรียนรู้แบบปฏิบัติการ เป็นวิธีการ จัดการเรียนการสอนที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของชั้นเรียนให้มากที่สุด บทบาทของผู้เรียนเปลี่ยนจากการเป็นผู้รับความรู้มาเป็นผู้สืบเสาะ (Discover) หาความรู้จากการลง มือปฏิบัติจริง ในขณะที่ครูเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นผู้ให้ความรู้มาเป็นผู้คอยอำนวยความสะดวก และช่วยเหลือผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้

กุลยา ตันติผลาชีวะ (2543: 49–50) กล่าวว่า การปฏิบัติการคิด (Active Learning) หมายถึง การเรียนที่ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง ทั้งได้คิดได้กระทำโดยมีครูเป็นผู้มีส่วนร่วมให้ ความเห็นในการสร้างความเข้าใจ หรืออธิบายเมื่อผู้เรียนสงสัย การเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติการคิดนี้จะ ทำให้พุทธิปัญญาของผู้เรียนสร้างเครือข่ายความรู้ใหม่ที่อองงามหรือขยายพื้นฐานความรู้เดิมให้ กว้างขวางขึ้นพื้นฐานการปฏิบัติการคิดเชื่อว่า “การเรียนรู้จะไม่เกิดขึ้นเลยหากการเรียนนั้นไม่ใช่ กระบวนการคิด”

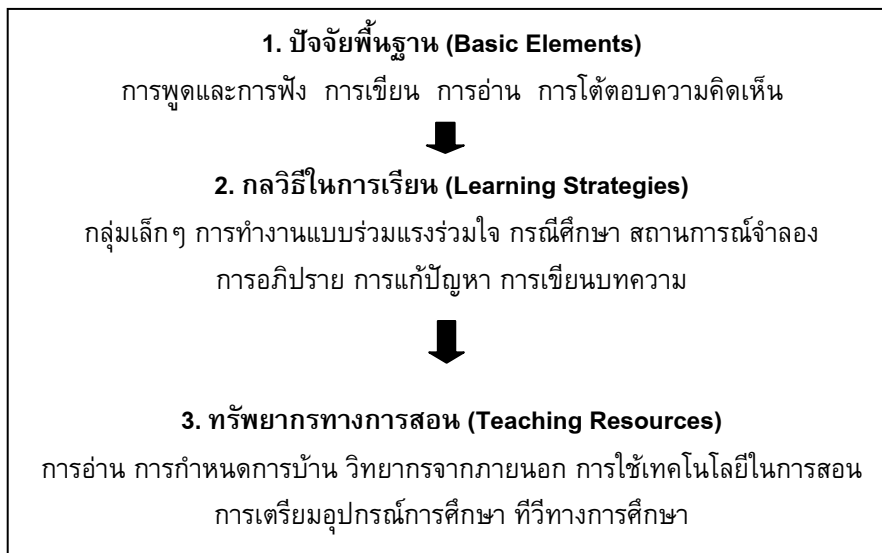
ทวีวัฒน์ วัฒนกุลเจริญ (2551: Online) กล่าวว่า การเรียนรู้แบบปฏิบัติการเป็น การเรียนที่เน้นให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติ และสร้างความรู้จากสิ่งที่ปฏิบัติในระหว่างการเรียนการสอน โดย เน้นการพัฒนาทักษะ ความสามารถที่ตรงกับพื้นฐานความรู้เดิม ส่งผลให้ผู้เรียนเชื่อมโยงความรู้ใหม่ กับความรู้เดิมที่มีจากการปฏิบัติและความต้องการของผู้เรียนเป็นสำคัญ

สรุปได้ว่า การเรียนรู้แบบปฏิบัติการ เป็นการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนได้คิดและลงมือปฏิบัติ ด้วยตนเอง และสร้างองค์ความรู้จากกรปฏิบัติการ โดยอาศัยความรู้และประสบการณ์เดิมเป็น พื้นฐานในการสร้างองค์ความรู้ใหม่ ครูเปลี่ยนบทบาทจากผู้ให้ความรู้มาเป็นผู้คอยให้ความช่วยเหลือ และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้

องค์ประกอบของการเรียนรู้แบบปฏิบัติการ

เมเยอร์ และ โจนส์ (ทวีวัฒน์ วัฒนกุลเจริญ. 2551: Online; อ้างอิงจาก Meyers; & Jones. 1993) กล่าวว่า องค์ประกอบของการเรียนรู้แบบปฏิบัติการประกอบด้วยปัจจัยที่มีความ เกี่ยวข้องกัน 3 ประการ ได้แก่ ปัจจัยพื้นฐาน (Basic Elements) กลวิธีในการเรียนการสอน

(Learning Strategies) และทรัพยากรทางการสอน (Teaching Resources) โดยมีรายละเอียดภาพประกอบ 8

ภาพประกอบ 8 องค์ประกอบของการเรียนรู้แบบปฏิบัติการ

ที่มา: ทวีวัฒน์ วัฒนกุลเจริญ. (2551). Online; อ้างอิงจาก Meyers; & Jones. (1993).

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบปฏิบัติการ

Alaska Pacific University และ Oklahoma University ได้เสนอรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบปฏิบัติการว่าประกอบด้วยกิจกรรมต่างๆ ดังนี้ (ทวีวัฒน์ วัฒนกุลเจริญ. 2551: Online)

1. จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนศึกษาด้วยตนเอง เพื่อให้เกิดประสบการณ์ตรงกับการแก้ปัญหาตามสภาพจริง (Authentic Situation)
 2. จัดกิจกรรมเพื่อให้ผู้เรียนได้กำหนดแนวคิด การวางแผน การยอมรับการประเมินผล และการนำเสนอผลงาน
 3. บูรณาการเนื้อหาวิชา เพื่อเชื่อมโยงความเข้าใจวิชาต่างๆ ที่แตกต่างกัน
 4. จัดบรรยากาศในชั้นเรียนให้เอื้อต่อการทำงานร่วมกับผู้อื่น (Collaboration)
 5. ใช้กลวิธีของกระบวนการกลุ่ม (Group Processing)
 6. จัดให้มีการประเมินผลโดยกลุ่มเพื่อน (Peer Assessment)
- กาญจนา เกียรติประวัติ (2524: 141-142) กล่าวถึง ขั้นตอนของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบปฏิบัติการมีดังนี้

1. **ขั้นปฐมนิเทศและเร้าความสนใจ (Orientation and Motivative)** ในขั้นนี้เป็นการพิจารณาธรรมชาติของงาน จุดมุ่งหมายและการวางแผน ความเข้าใจแจ่มแจ้งในสิ่งที่จะทำ จะช่วยไม่ให้ผู้เรียนต้องเสียเวลาโดยเปล่าประโยชน์
2. **ขั้นปฏิบัติการ (Work Period)** ผู้เรียนทุกคนอาจทำงานปัญหาเดียวกันหรือคนละปัญหาได้ในช่วงนี้เป็นการทำงานภายใต้การนิเทศ ความแตกต่างระหว่างบุคคลเป็นสิ่งที่ต้องนำมาพิจารณาในการมอบหมายงานหรือในการทำงาน
3. **ขั้นสรุปกิจกรรม (Culminating Activities)** อาจเป็นการอภิปราย การรายงาน การจัดนิทรรศการผลงานและอภิปรายเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์หรือการค้นพบของผู้เรียน

บทบาทของผู้สอน

การจะบรรลุวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้แบบปฏิบัติการได้หรือไม่ ผู้สอนเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญ ดังนี้ (ทวีวัฒน์ วัฒนกุลเจริญ. 2551: Online)

1. จัดให้ผู้สอนเป็นศูนย์กลางของการเรียน กิจกรรมหรือเป้าหมายที่ต้องการสะท้อนความต้องการที่จะพัฒนาผู้เรียน และเน้นการนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตจริงของผู้เรียน
2. สร้างบรรยากาศของการมีส่วนร่วม และการเจรจาโต้ตอบที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับผู้สอน และเพื่อนในชั้นเรียน
3. จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เป็นพลวัต ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในทุกกิจกรรมที่สนใจรวมทั้งกระตุ้นให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการเรียน กิจกรรมที่เป็นพลวัต ได้แก่ การฝึกแก้ปัญหาการศึกษาด้วยตนเอง เป็นต้น
4. จัดสภาพการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Collaboratory Learning) ส่งเสริมให้เกิดการร่วมมือในกลุ่มผู้เรียน
5. จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ท้าทาย และให้โอกาสผู้เรียนได้รับวิธีการสอนที่หลากหลายมากกว่าการบรรยายเพียงอย่างเดียว แม้รายวิชาที่เน้นทางด้านบรรยาย หลักการ และทฤษฎีเป็นหลักก็สามารถจัดกิจกรรมเสริม อาทิ การอภิปราย การแก้ไขสถานการณ์ที่กำหนด เสริมเข้ากับกิจกรรมการบรรยาย
6. วางแผนในเรื่องของเวลาการสอนอย่างชัดเจน ทั้งในเรื่องของเนื้อหา และกิจกรรมในการเรียนทั้งนี้เนื่องจากการเรียนเชิงรุกจำเป็น ต้องใช้เวลาการจัดกิจกรรมมากกว่าการบรรยาย ดังนั้นผู้สอนจำเป็นต้องวางแผนการสอนอย่างชัดเจน โดยสามารถกำหนดรายละเอียดลงในประมวลรายวิชา เป็นต้น
7. ใจกว้าง ยอมรับในความสามารถในการแสดงออก และความคิดเห็นที่ผู้เรียนนำเสนอ

สรุปได้ว่า หลักการเรียนรู้แบบปฏิบัติการ คือ เน้นให้ผู้เรียนได้คิดได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง และสร้างองค์ความรู้จากการปฏิบัติกิจกรรม โดยอาศัยความรู้และประสบการณ์เดิมเป็นพื้นฐานในการสร้างองค์ความรู้ใหม่ ครูผู้สอนเปลี่ยนบทบาทจากผู้ให้ความรู้มาเป็นผู้คอยให้ความช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ สร้างบรรยากาศของการมีส่วนร่วม และจัดสภาพการเรียนรู้แบบร่วมมือ

2.3 การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย

2.3.1 หลักการจัดประสบการณ์ของเด็กปฐมวัย

จากการศึกษาดำรงและเอกสารต่างๆ เกี่ยวกับหลักการจัดประสบการณ์ของเด็กปฐมวัย ได้มีนักวิชาการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับเด็กปฐมวัยได้เสนอหลักการจัดประสบการณ์ของเด็กปฐมวัย ดังนี้

เพียเจต์ (Piaget) กล่าวว่า การจัดประสบการณ์ให้เด็กนั้น เด็กได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับโลกภายนอกหรือสิ่งแวดล้อมให้อยู่ในภาวะสมดุล ฝึกทำกิจกรรมตามลำพังและการรวมกลุ่ม เด็กจึงได้เรียนรู้จากกันและกัน ซึ่งการเรียนรู้ในลักษณะนี้น่าจะทำให้เกิดความเข้าใจกันได้ ดีกว่าการเรียนรู้จากครู เด็กได้มีประสบการณ์ตรง มีอิสระทางความคิด การแสดงออกและการสนทนาระหว่างเด็กด้วยกันจะทำให้เด็กสามารถเข้าใจกันได้เร็วกว่าครูเป็นผู้อธิบายหรือเล่าให้ฟัง

อีริกสัน (Erikson) เชื่อว่าวัยเด็กเป็นวัยแห่งการเรียนรู้และการได้รับประสบการณ์ การจัดสิ่งแวดล้อมที่ดีช่วยให้เด็กเกิดความมั่นใจในตนเอง มองโลกในแง่ดีและรู้จักไว้วางใจผู้อื่น ในช่วงวัยก่อนเรียน หรือวัยเล่น (อายุ 4-7 ปี) ซึ่งเป็นขั้นของความคิดริเริ่มและการตัดสินใจ หรือความรู้สึกผิด (Initiative and Guilt) เชื่อว่าเด็กวัยนี้สามารถช่วยเหลือตนเองได้ดีและมีความสามารถในการทำสิ่งต่างๆ โดยผู้ใหญ่มีหน้าที่สนับสนุนให้เด็กได้พยายามแสดงความสามารถใหม่ๆ ในด้านสังคมเด็กเรียนรู้ในการเข้าสังคมจากการเล่นกับเพื่อน มีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และเลียนแบบผู้อื่นเช่นพ่อแม่ หรือบุคคลใกล้ชิด ซึ่งพ่อแม่และผู้ใหญ่ต้องเป็นต้นแบบที่ดีกับเด็ก เพื่อให้เด็กเรียนรู้ทักษะทางสังคม มีลักษณะนิสัยที่ดี รวมทั้งรู้สิ่งที่ถูกและผิด การปลูกฝังจริยธรรมโดยมีพ่อแม่ผู้ใหญ่เป็นต้นแบบที่ดี จะทำให้เด็กมีอุปนิสัยที่ดี ในด้านสติปัญญาเด็กวัยนี้อยากเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ รอบตัว มีความคิดริเริ่มทำสิ่งใหม่ๆ และชอบถามในสิ่งที่ตนเองสงสัยใคร่รู้ ผู้ใหญ่ต้องให้ออกโอกาสในการพูดกระทำสิ่งต่างๆ จะทำให้เด็กมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และจินตนาการ เด็กจะสนุกในการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ กล้าแสดงออก (วคินี่ อิศรเสนา ณ อยุธยา. 2547: 13-14)

สิริมา ภิญโญนนตพงษ์ (2538: 10-12) ได้เสนอแนะในการจัดประสบการณ์ควรมีหลักการจัดดังต่อไปนี้

1. ส่งเสริมให้เด็กเจริญงอกงามในทุก ๆ ด้าน คือ ร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาและใช้วิธีการแบบบูรณาการ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายอันแท้จริงของการจัดประสบการณ์ โดยเน้นที่การเรียนรู้ของเด็กให้เกิดจากการผสมผสานมิใช่เกิดจากการเรียนเฉพาะ เนื้อหาที่

เฉพาะเจาะจง การเรียนรู้ของเด็กควรส่งเสริมและส่งผลกระทบต่อตัวเด็กทุกด้าน ไม่ใช่เฉพาะเพียงด้านหนึ่งด้านใดเท่านั้น

2. การวางแผนแนวการจัดประสบการณ์ ควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของกำลังเกิดของครู การจัดบันทึกข้อมูลความสนใจเฉพาะของเด็กแต่ละคน รวมทั้งความก้าวหน้าทางพัฒนาการของเด็กโดยใช้เกณฑ์คำนึงถึงความเหมาะสมของอายุ ข้อมูลของเด็กแต่ละคนที่เกี่ยวกับความต้องการจุดเด่น และความสนใจ

3. การวางแผนจัดประสบการณ์ วิธีการเรียนรู้ นั้น เน้นหลักการมีปฏิสัมพันธ์โดยที่ครูจัดเตรียมสภาพแวดล้อมให้เด็กใช้การสำรวจอย่างกระตือรือร้น การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ใหญ่ กลุ่มเพื่อนและวัสดุ อุปกรณ์ สำหรับการประเมินนั้นใช้เกณฑ์ตัดสินจากการที่เด็กทำกิจกรรมด้วยตนเองมิใช่เกิดจากการตัดสินความถูกต้องจากผู้ใหญ่

4. การจัดกิจกรรมและสื่อการเรียนรู้เน้นในรูปของจริง เป็นรูปธรรมและสัมพันธ์กับชีวิตจริงของเด็ก โดยเด็กเรียนรู้จากของจริง ความรู้จะเกิดขึ้นในขณะที่เด็กจับต้องสัมผัสทดลองกับสิ่งของต่างๆ ได้เล่นกับเพื่อนๆ ในที่สุดจากประสบการณ์เด็กจะเกิดความคิดรวบยอด เกิดการพัฒนาเรียนรู้สัญลักษณ์ภาษาทีละน้อย ๆ ความเข้าใจในเรื่องรูปธรรมทางด้านสัญลักษณ์จะมีเพิ่มขึ้น ครูควรเล่นนิทาน นำรูปภาพมาใช้ในการสอนบ่อยๆ สำหรับสมุดแบบฝึกหัด กระดาษให้เด็กเขียนคำตอบ รวมทั้งรูปแบบจำลองต่างๆ เป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมสำหรับเด็ก เพราะการให้เด็กเรียนโดยลอกแบบ ไม่เหมาะสมสำหรับเด็กช่วงวัยนี้เด็กในวัยที่มีอายุระหว่าง 5-6 ขวบ จะมีพัฒนาการแสดงการเพิ่มพูนความสามารถในการเรียน เขียน และการแสดงออกทางการพูด สื่อที่เหมาะสมสำหรับการจัดประสบการณ์ คือ ทราย น้ำ ดินเหนียว ภาพตัดต่อ บล็อกไม้ อุปกรณ์ทางวิทยาศาสตร์ หนังสือ การศึกษานอกสถานที่ การแก้ปัญหาและการมีปฏิสัมพันธ์กับวัสดุทางศิลปะ ผู้ใหญ่และเพื่อนๆ

5. การจัดเตรียมประสบการณ์เรียนรู้ให้กับเด็กนั้น ให้คำนึงถึงความแตกต่างทางด้านความสนใจและความสามารถ มากกว่าความแตกต่างของช่วงอายุปฏิทิน ครูเตรียมแผนการช่วยเด็กที่มีพัฒนาการต่างจากเพื่อนในกลุ่ม โดยคำนึงถึงช่วงความแตกต่างของเด็กห่างกัน 12 เดือนถึงสูงสุด 2 ขวบ ความสลับซับซ้อนของวัสดุอุปกรณ์และการใช้งาน ควรสอดคล้องกับช่วงอายุของเด็ก เช่น ถ้าเด็กอายุ 3 ถึง 5 ขวบ อยู่รวมกัน ครูควรจัดวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่มีความยากง่ายและสลับซับซ้อนต่างๆ กัน

6. การจัดเตรียมกิจกรรมและวัสดุอุปกรณ์ต่างๆหลายๆแบบ ครูควรเตรียมและรู้จักเพิ่มความยากสลับซับซ้อนและการท้าทายในการจัดกิจกรรม ทั้งนี้ โดยให้เด็กเป็นผู้ลงมือกระทำด้วยตนเอง ซึ่งวิธีการนี้ช่วยให้เด็กพัฒนาความเข้าใจและทักษะต่างๆ ในขณะที่เด็กทำกิจกรรมต่างๆ ครูควรฟัง สังเกตคำถามเด็กและให้ข้อเสนอแนะต่างๆ

7. ผู้ใหญ่ควรเตรียมโอกาสสำหรับเด็ก ในการให้เด็กทำกิจกรรมต่าง ๆ วัสดุอุปกรณ์ และเครื่องมือต่างๆ โดยให้โอกาส เด็กเลือกตามความสนใจ และทำงานโดยอิสระ หรือทำงานเป็นกลุ่มย่อย

8. ผู้ใหญ่ควรจัดเตรียมประสบการณ์ต่างๆ วัสดุอุปกรณ์ รวมทั้งเครื่องมือต่างๆ ให้กับเด็กทุกกลุ่มอายุ ทุกวัฒนธรรมโดยไม่แบ่งแยกเพศ ให้รู้จักยอมรับความแตกต่างและความเหมือนกับบุคคลอื่น ทั้งนี้มีจุดประสงค์เพื่อให้เด็ก ๆ พัฒนาความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง นอกจากนี้ให้เรียนรู้จักตนเอง ครอบครัว รู้จักเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างบ้านและโรงเรียน อีกทั้งขยายประสบการณ์ของเด็กจากครอบครัวไปสู่ชนบท

สิริมา ภิญญอนันตพงษ์ (2550: 110) ยังได้กล่าวเพิ่มเติมว่า การจัดประสบการณ์ให้กับเด็กแต่ละวัย ต้องจัดให้สอดคล้องกับอายุ ธรรมชาติ และความต้องการของเด็ก ซึ่งมีความแตกต่างกัน การจัดประสบการณ์ที่เหมาะสมกับเด็กอายุ 1-3 ปี เน้นจัดสภาพแวดล้อม พื้นที่ สื่อ วัสดุ ครุภัณฑ์ ให้มีความสะอาดปลอดภัย จัดของเล่นของเด็กได้สัมผัสจับต้อง จัดพื้นที่ให้เด็กคืบคลานเคลื่อนไหวอิสระ จัดกิจกรรมและประสบการณ์ให้เด็กเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติ จัดการดูแล สุขภาพ ความปลอดภัย และโภชนาการ สร้างสายสัมพันธ์ที่อบอุ่น การจัดประสบการณ์ที่เหมาะสมกับเด็กอายุ 3-4 ปี เน้นให้ความรัก และความปลอดภัย ส่งเสริมพัฒนาการด้านความเป็นอิสระ ให้โอกาสเด็กลงมือกระทำด้วยตนเอง การจัดประสบการณ์ที่เหมาะสมกับเด็กอายุ 4-5 ปี ควรคำนึงถึงจุดมุ่งหมายการจัด วิธีการสอนพัฒนาการทางอารมณ์ สังคม จิตใจ สติปัญญา และร่างกาย ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กและครู การประเมินผลเด็ก การรับเด็กและคุณภาพของครู การจัดประสบการณ์ที่เหมาะสมกับเด็กอายุ 5-8 ปี เน้นเป็นแบบบูรณาการ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (2546: 51) ได้กำหนดหลักการจัดประสบการณ์และกิจกรรมสำหรับเด็กไว้ดังนี้

กิจกรรมที่จัดควรคำนึงถึงตัวเด็กเป็นสำคัญ เด็กแต่ละคนมีความสนใจแตกต่างกัน จึงควรจัดให้มีกิจกรรมหลายประเภทที่เหมาะสมกับวัยตรงกับความสนใจและความต้องการของเด็กเพื่อให้เด็กได้มีโอกาสและความสามารถ กิจกรรมที่จัดควรมีทั้งกิจกรรมที่让孩子ทำเป็นรายบุคคลกลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่ และควรมีความสมดุล คือ ให้มีทั้งกิจกรรมในห้องเรียนและนอกห้องเรียนกิจกรรมที่ต้องเคลื่อนไหวและสงบ กิจกรรมที่เด็กริเริ่มและครูริเริ่ม

เวลาในการจัดกิจกรรมควรเหมาะสมกับวัย มีการยืดหยุ่นได้ตามความต้องการและความสนใจของเด็ก เช่น

วัย 3 ขวบ มีช่วงความสนใจสั้นประมาณ 8 นาที

วัย 4 ขวบ มีช่วงความสนใจอยู่ประมาณ 12 นาที

วัย 5 ขวบ มีช่วงความสนใจอยู่ประมาณ 15 นาที

กิจกรรมที่จัดควรเน้นให้มีส่วนของจริงให้เด็กได้มีโอกาสสังเกต สำรวจ

ค้นคว้า ทดลองแก้ปัญหาด้วยตนเอง มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับเด็กคนอื่นๆ และผู้ใหญ่

ศิริประภา พินิตตานนท์ (2546: 7) กล่าวว่า ประสบการณ์เป็นสื่อของการเรียนรู้ระดับก่อนประถมศึกษาให้ทั้งพัฒนาการความรู้ ความคิด การแก้ปัญหา แต่ทุกประสบการณ์ไม่ใช่เด็กจะสนใจ ครูต้องใช้หลักการจัดที่จะกระตุ้นให้เกิดสนใจ เกิดการเรียนรู้ และพัฒนาไปพร้อมๆ กัน ซึ่งหลักการที่สำคัญของการจัดประสบการณ์ที่เด็กได้ลงมือปฏิบัติจริง และประสบการณ์ต้องเปิด

โอกาสให้เด็กได้พัฒนาทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา มีความหลากหลาย ยืดหยุ่นจากเหตุการณ์และสภาพท้องถิ่น แทรกคุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม และประเพณีให้เด็ก ได้เรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ มีทั้งประสบการณ์ในชั้นเรียนและนอกชั้นเรียน

กุลยา ตันติผลาชีวะ (2547: 38) กล่าวว่าประสบการณ์มีความสำคัญกับเด็กปฐมวัยมาก เพราะเด็กปฐมวัยยังใช้ภาษาไม่คล่อง การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยจึงมาจากการรับรู้ทางสัมผัส การได้จับกระทำเพื่อให้รู้ว่าสิ่งนั้นเป็นอย่างไร การเล่นโดยไม่มีใครต้องบอก ต้องสอน เป็นกระบวนการสร้างความรู้หรือทักษะโดยการได้กระทำได้เห็นสิ่งต่างๆ ซึ่งการสร้างความรู้หรือทักษะนี้ ต้องกำหนดในรูปของกิจกรรมการเรียนรู้

หลักสูตรการศึกษาการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 ได้กล่าวไว้ว่า การจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัย 3-5 ปีนี้จะไม่จัดเป็นรายวิชา แต่จะจัดในรูปของการบูรณาการผ่านการเล่น เพื่อให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรง เกิดการเรียนรู้และพัฒนาทั้งด้าน ร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา กิจกรรมที่จัดให้เด็กในแต่ละวันอาจใช้ชื่อเรียกต่างกันออกไป แต่ทั้งนี้ประสบการณ์สำคัญที่จัดจะต้องครอบคลุมประสบการณ์สำคัญที่กำหนดในหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2547: 50) โดยได้กำหนดเป็นหลักการไว้ 5 ข้อ คือ

1. จัดประสบการณ์การเล่นและการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเด็กเป็นองค์รวมอย่างต่อเนื่อง
2. เน้นเด็กเป็นสำคัญ สนองความต้องการ ความสนใจ ความแตกต่างระหว่างบุคคลและบริบททางสังคมที่เด็กอาศัยอยู่
3. จัดให้เด็กได้รับการพัฒนาโดยให้ความสำคัญทั้งกระบวนการและผลผลิต
4. จัดการประเมินพัฒนาให้เป็นกระบวนการอย่างต่อเนื่อง และเป็นส่วนหนึ่งของการจัดประสบการณ์
5. ให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็ก

สรุปได้ว่า การจัดประสบการณ์ให้กับเด็กปฐมวัยนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งเพราะการที่เด็กเรียนรู้จากประสบการณ์จะทำให้เด็กได้ความรู้และความเข้าใจขึ้นภายในตัวของเด็ก ด้วยการให้โอกาสลงมือกระทำเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตัวเอง ด้วยวิธีการปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน ได้คิดแก้ปัญหา เกิดประสบการณ์ตรง การจัดประสบการณ์มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เด็กมีพัฒนาการครบทั้ง 4 ด้านคือ ร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา เหมาะสมตามวัย โดยยึดหลักการจัดในลักษณะบูรณาการ ยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง จัดกิจกรรมให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรง มีรูปแบบที่หลากหลาย สนองความแตกต่างระหว่างบุคคล ยืดหยุ่นตามเหตุการณ์ กิจกรรมมีความหมายต่อผู้เรียน ทำให้เด็กได้เข้าใจในสิ่งที่เรียนรู้และวิธีการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดียิ่งขึ้น และสามารถนำความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์การปฏิบัติหรือปัญหาที่เกิดขึ้นภายในนี้ไปใช้เพื่อประโยชน์ของตนเองและผู้อื่นได้

2.3.2 กิจกรรมเสริมประสบการณ์ของเด็กปฐมวัย

กิจกรรมเสริมประสบการณ์หรือกิจกรรมในวงกลม เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นให้เด็กได้พัฒนาทักษะการเรียนรู้ ฝึกการทำงานและอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มทั้งกลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่ กิจกรรมที่จัดมุ่งฝึกให้เด็กได้มีโอกาสฟัง พูด สังเกต คิดแก้ปัญหาใช้เหตุผลและฝึกปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความคิดรวบยอดเกี่ยวกับเรื่องที่เรียน โดยจัดกิจกรรมด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น สนทนา อภิปราย สาธิตทดลอง เล่านิทาน เล่นบทบาทสมมติ ร้องเพลง ท่องคำ คล้องจอง ศึกษานอกสถานที่เชิญวิทยากรมาให้ความรู้ ฯลฯ การจัดกิจกรรมเสริมประสบการณ์ สามารถจัดได้หลากหลายวิธี (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2546: 54-55) เช่น

1. การสนทนา อภิปราย เป็นการส่งเสริมพัฒนาการทางภาษาในการพูดการฟังรู้จักแสดงความคิดเห็นและยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ซึ่งสื่อที่ใช้อาจเป็นของจริงของจำลอง รูปภาพสถานการณ์จำลอง ฯลฯ

2. การเล่านิทาน เป็นการเล่าเรื่องต่าง ๆ ส่วนมากจะเป็นเรื่องที่เน้นการปลูกฝังให้เกิดคุณธรรม จริยธรรม วิธีการนี้จะช่วยให้เด็กเข้าใจได้ดีขึ้น ในการเล่านิทานสื่อที่ใช้อาจเป็นรูปภาพ หนังสือนิทาน หุ่น การแสดงท่าทางประกอบการเล่าเรื่อง

3. การสาธิต เป็นการจัดกิจกรรมที่ต้องการให้เด็กได้สังเกตและเรียนรู้ตามขั้นตอนของกิจกรรมนั้นๆ ในบางครั้งผู้สอนอาจให้เด็กอาสาสมัครเป็นผู้สาธิตร่วมกับผู้สอน เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติจริง เช่น การเพาะเมล็ด การเป่าลูกโป่ง การเล่นเกมการศึกษา ฯลฯ

4. การทดลองหรือปฏิบัติการ เป็นกิจกรรมที่จัดให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรง เพราะได้ทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง ได้สังเกตการเปลี่ยนแปลง ฝึกการสังเกต การคิดแก้ปัญหาและส่งเสริมให้เด็กมีความอยากรู้อยากเห็นและค้นพบด้วยตนเอง เช่น การประกอบอาหาร การทดลองวิทยาศาสตร์ง่าย ๆ การเลี้ยงหนอนผีเสื้อ การปลูกพืช ฯลฯ

5. การศึกษานอกสถานที่ เป็นการจัดกิจกรรมที่ทำให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรงอีกรูปแบบหนึ่ง ด้วยการพาเด็กไปทัศนศึกษาสื่อต่างๆรอบสถานศึกษาหรือสถานที่นอกสถานศึกษาเพื่อเป็นการเพิ่มพูนประสบการณ์แก่เด็ก

6. การเล่นบทบาทสมมติ เป็นการให้เด็กเล่นสมมติตนเองเป็นตัวละครต่าง ๆ ตามเนื้อเรื่องในนิทานหรือเรื่องราวต่างๆ อาจใช้สื่อประกอบการเล่นสมมติเพื่อสร้างความสนใจและก่อให้เกิดความสนุกสนาน เช่น หุ่นสวมศีรษะ ที่คาดศีรษะรูปคนและสัตว์รูปแบบต่างๆ เครื่องแต่งกาย และอุปกรณ์ของจริงชนิดต่าง ๆ

7. การร้องเพลง เล่นเกม ท่องคำ คล้องจอง เป็นการจัดให้เด็กได้แสดงออกเพื่อความสนุกสนาน เพลิดเพลิน และเรียนรู้เกี่ยวกับภาษาและจังหวะ เกมที่นำมาเล่นไม่ควรเน้นการแข่งขัน

ข้อเสนอแนะ

1. ควรยึดหลักการจัดกิจกรรมที่เน้นให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรงและมีโอกาสค้นพบด้วยตนเองให้มากที่สุด
2. ผู้สอนควรยอมรับความคิดเห็นที่หลากหลายของเด็กและให้โอกาสเด็กได้ฝึกคิด
3. อาจเชิญวิทยากรมาให้ความรู้แทนผู้สอน เช่น พ่อแม่ ตำรวจ หมอ ฯลฯ จะช่วยให้เด็กสนใจและสนุกสนานยิ่งขึ้น
4. ในขณะที่เด็กทำ กิจกรรม หรือหลังจากทำกิจกรรมเสร็จแล้ว ผู้สอนควรใช้คำถามปลายเปิดที่ชวนให้เด็กคิด ไม่ควรใช้คำถามที่มีคำตอบ “ใช่” “ไม่ใช่” หรือมีคำตอบให้เด็กเลือก และผู้สอนควรใจเย็นให้เวลาเด็กคิดคำตอบ
5. ช่วงระยะเวลาที่จัดกิจกรรมสามารถยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสม ทั้งนี้ให้คำนึงถึงความสนใจของเด็กและความเหมาะสมของกิจกรรมนั้น ๆ เช่น กิจกรรมการศึกษาออกสถานที่การประกอบอาหาร การปลูกพืช อาจใช้เวลานานกว่าที่กำหนดไว้

สรุปได้ว่ากิจกรรมเสริมประสบการณ์ของเด็กปฐมวัย เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นให้เด็กได้พัฒนาทักษะการเรียนรู้ ฝึกการทำงานและการอยู่ร่วมกัน และเปิดโอกาสให้เด็กได้ฝึก พูด ฟัง สังเกต เพื่อให้ได้ความคิดรวบยอด โดยการจัดกิจกรรมเสริมประสบการณ์มีหลายวิธี คือ สนทนา อภิปราย สาธิตทดลอง เล่านิทาน เล่นบทบาทสมมติ ร้องเพลง ท่องคำ คล้องจอง ศึกษานอกสถานที่ และเชิญวิทยากรมาให้ความรู้ ฯลฯ

2.3.3 ประเภทของกิจกรรมเสริมประสบการณ์ของเด็กปฐมวัย

2.3.3.1 กิจกรรมบทบาทสมมติ

ความหมายของบทบาทสมมติ

แซฟเทิล และแซฟเทิล (1967: 83-84) ได้ให้ความหมายของการแสดงบทบาทสมมติไว้ว่า หมายถึง วิธีการที่จะเรียนรู้สภาพชีวิตในสังคมโดยแท้ และจะเป็นแนวทางที่จะช่วยให้บุคคลดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข การแสดงบทบาทสมมติจะแฝงไว้ด้วยมวลประสบการณ์และกลวิธีแก้ปัญหาหลายด้าน เช่น การอภิปรายปัญหา การวิเคราะห์ปัญหา และการให้คำจำกัดความโดยผ่านขั้นตอนต่าง ๆ คือ การเลือกบทบาทที่เหมาะสม การแสดงบทบาท ปฏิบัติการตอบสนองของผู้ที่มีต่อบทบาทที่แสดงและการสรุป นำมาใช้

ลี (Lee, 1974: 316) กล่าวว่า การแสดงบทบาทสมมติ หมายถึง การเรียนรู้จากการดูบทบาทของผู้แสดงในสถานการณ์ ซึ่งต่างจากการแสดงละคร คือ ผู้แสดงบทบาทสมมติจะต้องคิดคำพูดและแสดงท่าทางโดยไม่มีเตรียมบทพูดไว้ล่วงหน้า การแสดงบทบาทสมมติจะกระทำซ้ำใหม่ได้จนกว่าจะเป็นที่พอใจและยอมรับ

เยาเวพา เดชะคุปต์ (2546: 30-31) ได้ให้ความหมายการเล่นบทบาทสมมติทางสังคม (social Dramatic) โดยเด็กจะเล่นสมมติเป็นบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่เขารู้จัก เช่น พ่อแม่ คนไข้ ฯลฯ การเล่นสมมติจะเป็นการสร้างประสบการณ์เพื่อให้เด็กเข้าใจบทบาทต่าง ๆ ของผู้ใหญ่ในสังคม

ซึ่งเขาจะเติบโตขึ้น การเล่นเกมไม่ใช้การแสดงบนเวที แต่การเล่นเกมอาจจะเกิดขึ้นได้เองทุกเวลา เมื่อเด็กอยากเล่นไม่ว่าขณะที่เด็กเล่นอยู่ที่มุมบ้าน มุมบล็อก มุมหม้อ ทั้งขณะที่เด็กอยู่ตามลำพังหรืออยู่กับเพื่อน ทั้งขณะอยู่ในห้องหรือนอกห้องที่โรงเรียน ที่บ้านหรือที่ไหน ๆ ในการเล่นเกมสมมติเด็กควรมีอิสระที่จะคิดและใช้จินตนาการได้อย่างเสรี เมื่อเด็กเล่นเกมสมมติเด็กจะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ดังนี้

1. โครงสร้างของสังคม
2. ได้มีโอกาสระบายอารมณ์
3. ปรับตัวให้เป็นที่ยอมรับของกลุ่ม
4. เปิดโอกาสให้เด็กได้คิดและจินตนาการ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (2546: 62) ได้กล่าวไว้ว่า การเล่นเกมสมมติเป็นการให้เด็กเล่นเกมของตนเองเป็นตัวละครต่าง ๆ ตามเนื้อเรื่องในนิทาน หรือเรื่องราวต่าง ๆ อาจใช้สื่อประกอบการเล่นเกมเพื่อความสนใจและก่อให้เกิดความสนุกสนาน เช่น หุ่นสวมศีรษะ ที่คาดศีรษะรูปคนหรือสัตว์รูปแบบต่าง ๆ เครื่องแต่งกาย และอุปกรณ์ของจริงชนิดต่าง ๆ

ทิสนา แคมมณี (2550: 358) ได้ให้ความหมายของการแสดงบทบาทสมมติไว้ว่า การแสดงบทบาทสมมติ คือ กระบวนการที่ผู้สอนใช้ในการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด โดยให้ผู้เรียนสวมบทบาทในสถานการณ์ซึ่งมีความใกล้เคียงกับความเป็นจริง และแสดงออกตามความรู้สึกนึกคิดของตน และนำเอาการแสดงออกของผู้แสดงทั้งทางด้านความรู้ ความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมที่สังเกตพบมาเป็นข้อมูลในการอภิปราย เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์

สรุปได้ว่า การแสดงบทบาทสมมติ คือ วิธีการสอนรูปแบบหนึ่งที่ทำให้ผู้เรียนได้แสดงออกตามบทบาทที่ผู้สอนได้สร้างสถานการณ์ขึ้น เป็นการฝึกให้ผู้แสดงได้รับประสบการณ์จริงในสภาพของการสมมติ เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจลึกซึ้งในเรื่องนั้น ๆ และเพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกทดลองและเรียนรู้ที่จะปรับพฤติกรรมของตนเองอย่างมีประสิทธิภาพในสถานการณ์ต่าง ๆ

จุดมุ่งหมายของการแสดงบทบาทสมมติ

เมเออร์ (1952: 87) กล่าวถึงคุณค่าของการแสดงบทบาทสมมติไว้ว่า ทำให้ผู้เรียนเข้าใจสภาพการณ์ต่าง ๆ ได้ดียิ่งขึ้น และสอดคล้องกับความคิดเห็นของแซฟเทิล และแซฟเทิล (1967: 31-35) ซึ่งกล่าวไว้ว่า บทบาทสมมติทำให้เด็กเข้าใจสาเหตุของพฤติกรรมและความรู้สึกของผู้อื่น ช่วยลดความตึงเครียดและความคับข้องใจของเด็ก ทำให้ทราบความต้องการของเด็กและทำให้เด็กเข้าใจตนเองดียิ่งขึ้น

ทิสนา แคมมณี (2519: 42) กล่าวถึงจุดมุ่งหมายและประโยชน์ของการใช้บทบาทสมมติในการเรียนการสอนไว้ ดังนี้

1. ช่วยให้ผู้เรียนได้เข้าใจว่าทุกพฤติกรรมย่อมมีสาเหตุ การที่ผู้เรียนได้แสดงบทบาทต่าง ๆ ที่ถูกจำกัดอยู่ในสภาพการณ์ต่าง ๆ จะทำให้ผู้เรียนเข้าใจถึงสาเหตุที่ผลักดันให้แสดงพฤติกรรม ซึ่งความเข้าใจเช่นนี้ช่วยให้ผู้เรียนไม่ตัดสินใจสิ่งใดก่อนที่จะพิจารณาถึงสาเหตุ นอกจากนั้น ยังช่วยให้ผู้เรียนได้แนวทางในการแก้ปัญหาอย่างตรงเป้าหมาย
2. ช่วยให้ผู้เรียนได้ผ่อนคลายความตึงเครียดที่ได้รับ ซึ่งไม่สามารถที่จะแสดงออกมาได้ การแสดงบทบาทสมมติจะช่วยให้ผู้เรียนได้ระบายความรู้สึกนั้น ๆ ออกมา
3. ช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น ความเข้าใจนี้ทำให้ผู้เรียนรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา
4. ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีโอกาสสำรวจค่านิยมของตน และหาหลักยึดเหนี่ยวในการดำรงชีวิตในขณะที่ผู้เรียนแสดงบทบาทอยู่นั้น จะมีการกระทำหรือการตัดสินใจให้เห็นถึงค่านิยมของตน การมีโอกาสได้แสดง ได้อภิปราย วิเคราะห์ถึงค่านิยมเหล่านั้น จะทำให้ผู้เรียนรู้จักตนเองมากขึ้นกว่าตนยึดค่านิยมอะไร และยอมรับว่าแต่ละบุคคลย่อมมีค่านิยมแตกต่างกัน
5. ช่วยให้ผู้เรียนมีความเข้าใจตนเองมากขึ้น และเรียนรู้ที่จะปรับปรุงตนเองในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ตลอดจนทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ
6. ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้และฝึกฝนการปฏิบัติตนให้ถูกต้อง เหมาะสมในหลาย ๆ บทบาท เพราะในชีวิตจริงแต่ละคนมักจะมีหลายบทบาท ผู้เรียนควรมีโอกาสฝึกฝนบทบาทต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือในการสำรวจและค้นหาพฤติกรรมที่ถูกต้อง และเหมาะสมในแต่ละสถานการณ์
7. ช่วยให้ผู้เรียนได้ฝึกการแก้ปัญหาและการตัดสินใจ การแสดงบทบาทสมมติแทบทุกบทบาทจะมีสถานการณ์ที่ความขัดแย้งอยู่ ผู้แสดงจะต้องรู้จักคาดคะเนและคิดในหลายแง่ โดยใช้วิจารณญาณและไหวพริบในการแก้ปัญหา
8. ช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้การปฏิบัติตนในสังคม มนุษย์เป็นสัตว์สังคม การเรียนรู้ การประพฤติปฏิบัติที่เหมาะสมจึงเป็นสิ่งที่จำเป็น การแสดงบทบาทสมมติจะช่วยฝึกการปฏิบัติตนในสังคมได้มาก
9. ช่วยฝึกให้ผู้เรียนปฏิบัติตามขั้นตอน คือ รู้สึก คิด แล้วกระทำ
10. ช่วยพัฒนาความสามัคคีในกลุ่มผู้เรียนให้ดีขึ้น ในการทำงานร่วมกับสมาชิกในกลุ่มอาจมีปัญหาขัดแย้งกัน การแสดงบทบาทสมมติจะช่วยแก้ไขได้ เพราะเป็นการฝึกให้ผู้เรียนยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล อันเป็นแนวทางนำไปสู่ความเข้าใจและความสามัคคี
11. ช่วยให้ผู้เรียนได้รู้จักผู้เรียนอย่างลึกซึ้ง เมื่อผู้เรียนได้แสดงพฤติกรรมออกมา

ศิริกาญจน์ โกลุมภ์ (2522: 10-13) กล่าวถึง ประโยชน์ที่ได้จากการแสดงบทบาทสมมติว่า เป็นการฝึกนักเรียนในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ช่วยให้นักเรียนได้รู้ถึงความขัดแย้ง ความเป็นจริงของโลกจากสถานการณ์สมมติที่ครูจัดขึ้น ช่วยให้การสอนของครูมีชีวิตชีวา ทำให้นักเรียนกระตือรือร้นที่จะอภิปรายปัญหา ช่วยฝึกนักเรียนให้แสดงออก ช่วยส่งเสริมพัฒนาการทางด้านต่าง ๆ เช่น พัฒนาการทางกาย ทางสังคม ทางภาษา และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ส่วน

ผกา สัตยธรรม (2524: 52) กล่าวว่า การแสดงบทบาทจะทำให้การเรียนสนุกสนานและมีชีวิตชีวามากขึ้น ทั้งยังได้เปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงคุณลักษณะต่าง ๆ ในด้านต่าง ๆ ออกมา เช่น การพูดเก่ง การแสดงบทบาทสมมติเหมาะสม ใหว่พริบในการแสดง นอกจากนี้ ชูศรี สนิทประชากร (2522: 14-15) ได้กล่าวไว้ว่า การแสดงบทบาทสมมติจะทำให้ผู้เรียนเข้าใจเรื่องชัดเจนขึ้น เพราะเรื่องนั้น ๆ จะเป็นเรื่องที่สมมติจากเรื่องจริง ๆ ซึ่งจะเป็นการฝึกให้นักเรียนได้เรียนรู้ที่จะนำไปปฏิบัติในสภาพจริงด้วย เป็นการเปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงออก มีการอภิปรายและวิเคราะห์เรื่องราวเนื้อหา นั้น ๆ เพื่อประโยชน์ในการฝึกให้เด็กได้รู้จักการแก้ปัญหา ตัดสินใจ และสามารถนำการแก้ปัญหาไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

จากจุดมุ่งหมายที่กล่าวมา พอสรุปได้ว่า วิธีการสอนแบบบทบาทสมมติจะช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ การเอาใจเขามาใส่ใจเรา เกิดความเข้าใจในความรู้และพฤติกรรมของตนเองและผู้อื่นที่เกี่ยวข้อง หรืออยู่ในเหตุการณ์ที่แสดงบทบาทสมมตินั้น ๆ ทำให้ผู้เรียนสามารถตัดสินใจและแก้ปัญหาได้ เมื่อเกิดเหตุการณ์นั้นจริง ๆ ในชีวิตประจำวัน

หลักในการนำบทบาทสมมติไปใช้ในการเรียนการสอน

การนำบทบาทสมมติไปใช้ในการเรียนการสอนนั้น วิมลรัตน์ ชัยสิทธิ์ (2522: 27-29) ได้เสนอแนะไว้ดังนี้

1. การแสดงบทบาทสมมติควรใช้ให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ ไม่ควรใช้เพื่อการบันเทิงเพียงอย่างเดียว
2. ในการแสดงบทบาทสมมติไม่ควรกำหนดเวลาแน่นอนตายตัวลงไป
3. เรื่องที่นำมาใช้ ไม่ควรเป็นเรื่องที่ยาวเกินไป ควรเป็นเรื่องที่กระตุ้นให้ผู้เรียนอยากอภิปรายเมื่อแสดงจบแล้ว
4. การแสดงบทบาทสมมติจะได้ผลเต็มที่เมื่อนำมาใช้ติดต่อกันพอสมควร ไม่ใช่เป็นเพียงการค้นการเรียนเพียงครั้งหรือสองครั้ง เพื่อแก้ความเบื่อหน่ายของผู้เรียนเท่านั้น
5. ควรใช้การแสดงบทบาทสมมติ เมื่อต้องการให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งและฝึกทักษะในการปฏิบัติในเรื่องความสัมพันธ์ของมนุษย์

นอกจากนี้ สุจิตรา บัวคำภา (2525: 20) ได้กล่าวถึง การนำการแสดงบทบาทสมมติมาใช้ในการเรียนการสอนว่า ส่วนใหญ่มี 2 วิธี คือ

1. การใช้บทบาทสมมติแบบเตรียมบทไว้ล่วงหน้า ผู้แสดงอาจแสดงตามบทบ้าง คิดบทบาทขึ้นเองบ้าง แต่ต้องตรงกับเนื้อเรื่องที่กำหนด
2. การใช้บทบาทสมมติแบบไม่มีบทเตรียมไว้ หมายถึง ผู้แสดงไม่ต้องฝึกซ้อมมาก่อน เมื่อเรียนถึงเรื่องใด ตอนใด ก็ออกมาแสดงได้ทันที โดยแสดงไปตามความรู้สึกนึกคิดของตนเอง

ขั้นตอนในการใช้บทบาทสมมติ

แซฟเทล และ แซฟเทล (1967: 65-66) ได้แบ่งขั้นตอนในการใช้บทบาทสมมติ

ไว้ ดังนี้

1. ขั้นกำหนดปัญหาและอุปกรณ์
2. ขั้นกำหนดผู้แสดง
3. ขั้นเตรียมผู้สังเกตการณ์
4. ขั้นเตรียมพร้อมก่อนการแสดง
5. ขั้นแสดงบทบาท
6. ขั้นอภิปรายและประเมินผล
7. ขั้นแสดงซ้ำ
8. ขั้นอภิปรายหลังการแสดงซ้ำ
9. ขั้นแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความคิดเห็นทั่วไป

ทิสนา แชมมณี (2519: 44-47) กล่าวถึงกระบวนการในการใช้บทบาทสมมติไว้ว่า ไม่ว่าจะเป็นการใช้บทบาทสมมติแบบเตรียมบทไว้พร้อม หรือการใช้บทบาทสมมติแบบไม่ได้เตรียมบทไว้ มีลักษณะคล้ายคลึงกัน ดังนี้

1. ขั้นเตรียมการ แบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ
 - 1.1 การแจกแจงและกำหนดขอบเขตของปัญหา ครูต้องวิเคราะห์แยกแยกสถานการณ์ว่าอะไรคือปัญหา หรือจุดที่ต้องการชี้ให้ผู้เรียนเห็น และเรียนเพื่อความเข้าใจกำหนดขอบเขตของปัญหาที่จะสอน
 - 1.2 เมื่อได้ปัญหาที่ชัดเจนแล้ว ครูจะต้องกำหนดสถานการณ์สมมติที่ง่ายและชัดเจนขึ้น พร้อมทั้งเขียนบทบาทสมมติที่จะให้นักเรียนแสดง
2. ขั้นแสดง แบ่งออกเป็น 7 ตอน คือ
 - 2.1 การอุปกรณ์ เป็นการช่วยให้ผู้เรียนมีความเข้าใจตรงกับในเรื่องที่จะเรียน ครูอาจเล่าเรื่องราวหรือสถานการณ์สมมติให้นักเรียนฟัง
 - 2.2 การเลือกตัวผู้แสดง อาจเลือกบุคคลที่มีลักษณะใกล้เคียงกับบทบาทหรือบุคคลที่มีลักษณะตรงกันข้ามก็ได้
 - 2.3 การจัดฉากแสดง หลังจากที่ได้อุปกรณ์แล้วจึงจัดฉากแบบสมมติขึ้น เพื่อให้การแสดงใกล้เคียงกับความเป็นจริง อาจเป็นแบบง่าย ๆ จึงถึงแบบหรรษา
 - 2.4 การเตรียมผู้สังเกตการณ์ ครูจะต้องช่วยให้ผู้เรียนหัดสังเกต และวิเคราะห์เหตุการณ์ไปด้วย มิฉะนั้น การอภิปรายและการวิเคราะห์หลังการแสดงจะไม่ได้ผลเท่าที่ควร
 - 2.5 การเตรียมความพร้อมก่อนการแสดง ครูต้องช่วยขจัดความตื่นเต้น ความประหม่า และความวิตกกังวลของผู้แสดงออกไปด้วยวิธีต่าง ๆ

2.6 การแสดง ควรเป็นไปตามธรรมชาติ ไม่มีการขัดแย้งกัน นอกจากนี้
ในกรณีที่ผู้แสดงต้องการความช่วยเหลือ ครูอาจเข้าไปช่วยได้ตามโอกาส

2.7 การตัดบทบาทการแสดง ควรมีการตัดบทและหยุดการแสดงเมื่อ

2.7.1 การแสดงได้ข้อมูลเพียงพอที่จะนำมาวิเคราะห์ อภิปรายได้

2.7.2 กลุ่มพอจะเดาได้ว่าเรื่องราวเป็นอย่างไร ถ้าแสดงต่อไป

2.7.3 ผู้แสดงไม่สามารถแสดงต่อไปได้ เพราะเกิดการเข้าใจผิด

บางประการ

2.7.4 การแสดงจบเรื่อง

3. ชั้นวิเคราะห์และอภิปรายผลการแสดง การวิเคราะห์ผลการแสดงมัก
เป็นไปในรูปของการอภิปรายร่วมกันระหว่างผู้แสดง ผู้ชมหรือผู้สังเกตการณ์ การอภิปรายเป็นไปใน
รูปใดนั้นขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการเรียน บางครั้งอาจให้ผู้แสดงเปิดเผยความรู้สึกและเสนอความ
คิดเห็นก่อน แล้วจึงให้ผู้สังเกตการณ์เสนอความคิดเห็น การอภิปรายนี้จะต้องเป็นไปอย่าง
ตรงไปตรงมา และเน้นที่เหตุผลของการแสดงออกและพฤติกรรมที่แสดงออก การอภิปรายจะต้องไม่
มุ่งถึงว่าใครแสดงดีหรือไม่ดีอย่างไร การเรียนรู้ทั้งหลายมุ่งอยู่ตรงนี้เป็นสำคัญ ครูจะต้องช่วยกระตุ้น
ผู้เรียนให้คิดและหาคำตอบ โดยอาจใช้วิธีการตั้งคำถามช่วย

4. ชั้นแสดงเพิ่มเติม ในกรณีที่การแสดงครั้งแรกไม่เป็นที่น่าพอใจหรือมีผู้
เสนอแนวความคิดใหม่ ๆ ในการแก้ปัญหา ก็อาจมีการแสดงใหม่อีก

5. ชั้นแลกเปลี่ยนประสบการณ์และสรุป หลังจากอภิปรายเกี่ยวกับการ
แสดงแล้ว ครูควรกระตุ้นให้ผู้เรียนได้อภิปรายทั่ว ๆ ไป ซึ่งอาจเป็นการเล่าประสบการณ์เกี่ยวกับ
เรื่องที่เกี่ยวข้อง เป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ทำให้ผู้เรียนสามารถหาข้อสรุป หรือได้
แนวความคิดรวบยอด

อเนกกุล กริแสง (2520: 205-207) ได้เสนอขั้นตอนในการแสดงบทบาทสมมติ

ไว้ดังนี้

1. การกำหนดปัญหา
2. การเลือกผู้แสดง
3. การเตรียมตัวผู้ดู
4. การเตรียมสถานที่
5. การแสดง
6. การอภิปรายและการประเมินผล
7. การแสดงซ้ำ
8. การอภิปรายและประเมินผลครั้งใหม่
9. การถ่ายโยงและนำไปใช้

ชูศรี สนิทประชากร (2525: 17) ได้เสนอขั้นตอนในการแสดงบทบาทสมมติไว้

ดังนี้

1. การกำหนดขอบเขต
2. การเตรียมพร้อมก่อนการแสดง
3. การกำหนดสถานการณ์
4. ขึ้นแสดง
5. การตัดการแสดง
6. ขั้นวิเคราะห์และอภิปรายผลการแสดง

จากขั้นตอนในการใช้การแสดงบทบาทสมมติดังกล่าว พอสรุปได้ว่า การแสดงบทบาทสมมตินั้น ครูจะต้องกำหนดขอบเขตของปัญหา สถานการณ์สมมติและบทบาทสมมติ ครูอธิบายให้ผู้แสดงเข้าใจถึงบทบาทที่ตนจะต้องแสดงว่าทำอะไรจึงจะเหมาะสม ส่วนผู้สังเกตการณ์นั้น ครูจะต้องช่วยให้รู้จักสังเกตและวิเคราะห์เหตุการณ์ไปด้วย เพื่อจะได้เป็นประโยชน์ในตอนอภิปรายและวิเคราะห์หลังการแสดง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทสมมติ

งานวิจัยในประเทศ

จิราภรณ์ หุ่นตระกูล (2528: 49-55) ได้ศึกษาผลของการใช้บทบาทสมมติที่มีต่อการพัฒนาการปรับตัวด้านสัมพันธภาพกับเพื่อนของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ผลการทดลองปรากฏว่า นักเรียนที่ได้รับการทดลองโดยการใช้บทบาทสมมติมีการพัฒนาการปรับตัวด้านสัมพันธภาพกับเพื่อนดีกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นอกจากนี้ สุวรรณตรีขันธ์ (2530: 42-46) ได้ศึกษาผลของการใช้การแสดงบทบาทสมมติที่มีต่อแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 30 คน พบว่า นักเรียนกลุ่มทดลองที่ใช้การแสดงบทบาทสมมติมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และอัจฉรา เนตรล้อมวงศ์ (2531: 47) ได้ศึกษาผลของการใช้บทบาทสมมติที่มีต่อความเชื่อมั่นในตนเองของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ของโรงเรียนนนทรีวิทยา กรุงเทพมหานคร จำนวน 16 คน พบว่า นักเรียนที่ได้รับการสอนโดยการใช้บทบาทสมมติมีความเชื่อมั่นในตนเองสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนแบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

งานวิจัยในต่างประเทศ

ชูดท์ (Shoudt. 1976: 2754-A) ได้ใช้บทบาทสมมติในการฝึกทักษะการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม เพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียนอนุบาล จำนวน 75 คน พบว่า นักเรียนที่ได้รับการฝึกโดยใช้บทบาทสมมติมีนิสัยเอื้อเฟื้อมากขึ้นกว่ากลุ่มที่ไม่ได้รับการฝึกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และในปีเดียวกัน เลเซอร์ (Layser. 1976: 7342-A) ได้ศึกษาโดยใช้การแสดงบทบาทสมมติกับนักเรียนที่มีสังคมมิติต่ำ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนเกรด 3 ถึง 5 จำนวน 65 คน ในโรงเรียนประถมศึกษาสองแห่ง ผลการศึกษาพบว่า การแสดงบทบาทสมมติในการเรียนสามารถช่วยเด็กที่มีสังคมมิติต่ำ มีปัญหาเข้ากับเพื่อนไม่ได้ สามารถปรับตัวเข้ากับเพื่อนได้ดีขึ้น นอกจากนี้ ยังช่วยให้ครูเข้าใจเด็กได้ดีขึ้น และมีผลดีมากสำหรับนักเรียนที่มีปัญหาทางสังคม ในปี

ต่อมา โคโนเลย์ (Conolay. 1977: 4977-A) ได้ศึกษาผลของการใช้การแสดงบทบาทสมมติในการเรียนการสอนระดับประถมศึกษา ได้ศึกษาผลของการใช้การแสดงบทบาทสมมติในการเรียนการสอนระดับประถมศึกษา เกรด 3, 4 และ 5 จำนวน 142 คน แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ใช้เวลาทดลองสองสัปดาห์ วันละ 30 นาทีทุกวัน มีการทดสอบก่อนการเรียนและภายหลังการเรียนกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่ม ผลการศึกษาพบว่า การใช้การแสดงบทบาทสมมติเข้ามาเป็นองค์ประกอบในการเรียนการสอน มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียนในกลุ่มทดลองมากกว่ากลุ่มควบคุม ทำให้นักเรียนในกลุ่มทดลองมีสังคมมีดีดีขึ้นและเปลี่ยนแปลงจากการยึดตนเองเป็นศูนย์กลางไปสู่บุคคลอื่นมากขึ้น นอกจากนี้ เกลเลอร์ (Geller. 1978: 219) ได้ทดลองใช้การแสดงบทบาทสมมติประกอบการเรียนการสอนเพื่อปลูกฝังการเชื่อฟังกับนักเรียน จำนวน 91 คน ผลปรากฏว่า นักเรียนที่ใช้บทบาทสมมติมีความเชื่อฟังมากกว่ากลุ่มนักเรียนที่เรียนโดยไม่ใช้บทบาทสมมติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ วากเนอร์ (Wagner. 1978: 441) ได้ทดลองใช้การแสดงบทบาทสมมติเพื่อสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกลุ่มชนกับนักเรียนอายุ 8-9 ปี เกี่ยวกับความเข้าใจและเห็นใจชาวอินเดียนแดง โดยให้นักเรียนได้แสดงบทบาทเป็นชาวอินเดียนแดงที่ถูกกรรณแย่งที่อยู่อาศัย ทั้งนี้ให้นักเรียนใช้กิริยาท่าทางแสดงแทนคำพูด ผลการทดลองพบว่า นักเรียนเกิดความรู้สึกสงสารและเห็นใจชาวอินเดียนแดงมากขึ้น

จากผลงานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศ ดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า การใช้บทบาทสมมติมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนไปในทางที่ดีขึ้นและช่วยในการปลูกฝังคุณลักษณะต่าง ๆ ของเด็กปฐมวัยได้เช่น ช่วยให้เด็กมีความเมตตา กรุณา มีความกตัญญูทักท้วงที่เชื่อฟัง สามารถปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้ดี ช่วยพัฒนาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ อีกทั้งยังช่วยให้เด็กมีมีโนภาพแห่งตนสูงขึ้น ซึ่งทำให้เด็กมองเห็นคุณค่าของตนเอง นอกจากนี้ บทบาทสมมติยังช่วยให้ครูเข้าใจเด็กได้ดีขึ้น

2.3.3.2 กิจกรรมการสนทนาและการใช้คำถาม

กิจกรรมสนทนาเป็นกิจกรรมหนึ่งที่เปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงออกถึงความคิดเห็น จินตนาการ ความเชื่อมั่น และการใช้ภาษาอย่างอิสระจากประสบการณ์และความต้องการของตน ที่สามารถส่งเสริมให้พัฒนาองกามได้ กิจกรรมสนทนาเป็นกิจกรรมที่ทางโรงเรียนจะต้องจัดขึ้นในช่วงเช้าของตารางกิจกรรมประจำวัน กิจกรรมสนทนาเป็นการพิจารณา สืบสวนในเรื่องที่จะเรียนหรือปัญหาที่ต้องการหาคำตอบ (กรรณิการ์ พวงเกษม. 2522: 20)

จุดมุ่งหมายของการจัดกิจกรรมสนทนา

การจัดกิจกรรมสนทนา เป็นกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมการพูดสำหรับเด็กปฐมวัย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อ (เยาวพา เดชะคุปต์. 2525: 93-94)

1. ให้เด็กได้พัฒนาการแสดงความคิดเห็นของตน
2. ให้เด็กได้พัฒนาความสามารถในการพูดโดยใช้คำพูดและน้ำเสียงที่

เหมาะสม

3. ให้เด็กเกิดนิสัยที่ดีในการพูด และสามารถใช้คำพูดได้อย่างเหมาะสม
4. ให้เด็กได้พัฒนาการใช้ภาษาเพื่อเป็นเครื่องมือในการสมาคมกับผู้อื่น
เช่น การพูดอย่างอิสระ การรับฟังคำพูดของผู้อื่น
5. พัฒนาความสามารถในการบอกชื่อ อธิบาย จำแนกสิ่งต่างๆ รอบตัว
6. พัฒนาความสามารถในการสื่อความหมายให้ผู้อื่นเข้าใจ
7. สามารถรวบรวมความคิดของตนเพื่อให้ผู้อื่นเข้าใจได้
8. สามารถเรียนรู้ภาษาและเข้าใจความคิดรวบยอดของภาษา

ประเภทของกิจกรรมการสนทนา

สุภรัฐ ผ่องพันธ์งาม (2539: 35-41) จำแนกประเภทของกิจกรรมการสนทนาไว้ดังนี้

1. การประชุมใหญ่ (Convention)

การประชุมใหญ่เป็นการประชุมสมาชิกจำนวนมากที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ในการดำเนินงานของหน่วยงานหรือองค์กร การประชุมมักประกอบด้วย การอภิปราย เป็นคณะ การอภิปรายกลุ่ม และการตอบปัญหาต่างๆ เป็นต้น

2. การประชุมปรึกษาหารือ หรือการประชุมแลกเปลี่ยน (Conference)

การประชุมปรึกษาหารือ เป็นการประชุมที่ใช้ได้หลายวัตถุประสงค์ที่มีประสิทธิผลมากวิธีหนึ่ง ซึ่งมุ่งให้สมาชิกทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน การประชุมแบบนี้เป็นการพบปะกลุ่มคนที่มีความสนใจ และมีความสามารถพิเศษในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเข้าด้วยกัน เพื่อตัดสินใจแก้ปัญหาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หาข้อมูล วางแผน หรือแนะนำเรื่องต่างๆ อันจะก่อให้เกิดการประสานงานที่จะดำเนินต่อไป

3. การอภิปราย (Discussion)

การอภิปราย หมายถึง กระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดระหว่างสมาชิก เพื่อนำไปสู่ข้อสรุป หรือแนวทางการดำเนินงานต่อไป ทั้งนี้เพราะการอภิปรายมิใช่เป็นการพิสูจน์ และไม่ใช้การหาคำตอบที่ตายตัว แต่เป็นการเสนอข้อมูลโดยใช้เหตุผลอภิปราย ผลที่ได้จึงเป็นแนวคิดที่ได้รับจากสมาชิกและมติของกลุ่ม ด้วยเหตุนี้ความหมายที่กระชับที่สุดของการอภิปรายกลุ่มก็คือ “การร่วมกันคิด”

การอภิปรายนั้นมีหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับความเหมาะสม และวัตถุประสงค์ในการจัดตามรูปแบบต่างๆ ให้เลือก ดังนี้

3.1 การอภิปรายกลุ่มย่อย (Group Discussion)

การอภิปรายกลุ่มย่อย เป็นการอภิปรายระหว่างสมาชิก 6-20 คน ในปัญหาใดปัญหาหนึ่งที่สนใจร่วมกัน ซึ่งมีลักษณะแบบกันเอง เพื่อหาสู่ทางตกลงกัน รวมทั้งการประมวลทรรศนะของสมาชิกที่มีต่อประเด็นปัญหาอันจะนำไปสู่มติของกลุ่ม

3.2 การระดมความคิด (Brain Storming)

การระดมความคิด หรือการระดมสติปัญญา เป็นเทคนิคที่ทำให้สมาชิกในกลุ่มช่วยกันแก้ปัญหา โดยมีประธานกล่าวถึงปัญหาแบบปัจจุบันทันด่วน แล้วให้ออกาสสมาชิกแสดงความคิดอย่างเสรี ทั้งนี้อาศัยเทคนิคการกระตุ้นให้สมาชิกได้แสดงความคิดเห็นอย่างทั่วถึง ความคิดเห็นเหล่านั้นจะถูกผัดอย่างไร้การพิจารณา จนกระทั่งได้ความคิดมาจำนวนมากพอ จากทุกคนแล้วจึงช่วยกันเลือกเฟ้นความเป็นไปได้และเหมาะสมที่สุดในขั้นสุดท้าย

3.3 กลุ่มสนทนา (Buzz Session or Buzz Group)

การซุบซิบปรึกษาหารือ กลุ่มสนทนา หรือการประชุมถกเถียง ได้แก่ การแบ่งกลุ่มใหญ่ออกเป็นกลุ่มเล็กๆ โดยการจับคู่สมาชิกเป็นคู่ๆ เพื่อสนทนากัน ประมาณ 12-16 คน และใช้เวลา 1-10 นาที วิธีการและจุดประสงค์คล้ายๆ กับวิธีอภิปรายกลุ่มย่อย

3.4 ฟิลลิป 66 (Phillip 66)

เทคนิคการสนทนาแบบกลุ่มที่ ฟิลลิป (J.D.Phillip) เป็นผู้ริเริ่มขึ้นนั้น เพื่อแก้ปัญหาคารอภิปรายของสมาชิกจำนวนมากในเวลาอันจำกัด จึงได้จัดกลุ่มย่อยขึ้นกลุ่มละ 6 คน โดยใช้เวลาสนทนาดังกล่าว 6 นาที เพียงปัญหาเดียวหรือหัวข้อเดียว เมื่อแสดงความคิดเห็นครบทุกคนแล้วก็นำมาประมวลเป็นข้อมูลที่จะเสนอที่ประชุมใหญ่อีกครั้งหนึ่ง ซึ่งใช้เวลาเพียงนาทีเดียวในการเสนอที่ประชุม และที่ประชุมใหญ่จะดำเนินการประสานเรื่องราวที่เป็นประโยชน์สำหรับการดำเนินงานต่อไปอีกต่อหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม บางครั้งนิยมใช้ฟิลลิป 66 แทนกลุ่มสนทนา หรือทั้งสองอย่างใช้แทนกัน ทั้งนี้เพราะมีวิธีการและจุดมุ่งหมายลักษณะเดียวกัน วิธีนี้จะใช้ได้ผลดีต่อเมื่อต้องการให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาต่างๆ ที่ต้องการข้อมูลเพิ่มเติม และแก้ปัญหาคารสร้างบรรยากาศในที่ประชุมขาดความสัมพันธ์กันหรือไม่กล้าแสดงออก

3.5 การประชุมกลุ่มย่อย (Huddle Group)

เทคนิคนี้จะมีการแบ่งสมาชิกจากกลุ่มใหญ่ออกเป็นกลุ่มย่อยๆ โดยประธานเป็นผู้แบ่งกลุ่มตามจำนวนที่ต้องการ ขนาดของกลุ่มอาจใหญ่หรือเล็ก หรือเท่ากับกลุ่มอื่นก็ได้ มักนิยมจัดกลุ่มละ 6-8 คน นั่งใกล้ชิดกัน เพื่อให้สมาชิกได้แสดงความคิดเห็นได้ทั่วถึงและสุดท้ายมีตัวแทนเป็นผู้รายงานข้อสรุปต่อที่ประชุมใหญ่

3.6 การประชุมกลุ่มขนาดเล็ก (Knee Group)

เทคนิคนี้จะมีการแบ่งกลุ่มขนาดเล็ก จำนวน 3-5 คน นั่งชิดกัน ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความสนิทสนม โดยทั่วไปการประชุมกลุ่มขนาดเล็กมีจุดมุ่งหมายและวิธีการเหมือนกับการประชุมกลุ่มย่อย แต่การประชุมแบบนี้สามารถแก้ปัญหาได้เร็วขึ้น

3.7 การสนทนาโต๊ะกลม (Round table)

เทคนิคการสนทนาโต๊ะกลม เป็นการสนทนาระหว่างกลุ่มย่อย จำนวน 6-20 คน ในเรื่องที่สนใจร่วมกันหรือเป็นประโยชน์ร่วมกันแบบไม่เป็นทางการ เป็นการแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ ก่อให้เกิดความเข้าใจภายในกลุ่ม ทำให้ได้ความคิดในการแก้ปัญหาต่างๆ

และเป็นการปรับปรุงตนเองเข้ากับกลุ่มสมาชิกจะต้องใจกว้าง ยอมรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกอื่นในกลุ่ม เข้าใจเป้าหมายของการสนทนา และพูดได้ตรงประเด็น

3.8 การประชุมแบบวงกลมพิเศษ (Magic Circle)

เทคนิคนี้เป็นการสร้างเสริมการสื่อสาร ซึ่งเริ่มต้นใช้ในโรงเรียนอนุบาลก่อนในลักษณะของการแสดงบทบาทพร้อมกับการเล่าเรื่อง แต่ปัจจุบันนี้วงกลมพิเศษได้แพร่หลายออกไปยังการศึกษาระดับสูงขึ้น และออกไปสู่แวดวงอื่น

ลักษณะของการประชุมแบบวงกลมพิเศษเป็นการอภิปรายร่วมกันเป็นกลุ่มเด็กจะได้แสดงความคิด ความรู้สึกระหว่างกัน ซึ่งการอภิปรายร่วมกันระหว่างเด็กโดยรอบเป็นวงกลม ซึ่งการอภิปรายจะช่วยพัฒนาโดยเฉพาะทางด้านสังคม ความสามารถทางภาษา ในขณะที่เดียวกันก็จะเกิดความสุขในกิจกรรมด้วย ได้ร่วมแลกเปลี่ยนความคิดกับเพื่อนๆ สิ่งที่เขาได้พูดได้แบ่งปันและโต้ตอบความคิด กิจกรรมนี้ส่งเสริมทักษะการคิดและพัฒนาความสามารถที่จะจัดระบบการคิดและการกล้าแสดงออก ได้ใช้ภาษาในการแสดงความต้องการทางสังคมและค้นหาความรู้และเข้าได้กับบุคคลอื่นๆ การสื่อสารความคิด ความรู้สึก สนทนาอย่างมีความหมาย เพื่อให้สถานการณ์มีความชัดเจนหรือมีความสามารถในการแก้ปัญหาต่างๆได้ โดยผ่านการอภิปรายกลุ่มแบบไม่เป็นทางการ การอภิปรายกลุ่มทำให้ส่งเสริมทักษะการคิดและการสื่อความหมายและความเชื่อมั่นในตนเอง

ส่วนกิจกรรมที่จัดให้กับเด็กในการส่งเสริมให้ได้ใช้เทคนิควงกลมพิเศษ มีหลากหลายกิจกรรมแต่กิจกรรมเหล่านั้นต้องเปิดโอกาสได้กระทำร่วมกัน ได้ปฏิบัติการทางความคิดโดยในกิจกรรมประจำวันตามตารางก็สามารถใช้เทคนิควงกลมพิเศษเข้ามาสอดแทรกได้ เช่น กิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เด็กได้ปฏิบัติได้ใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้า ได้ทดลอง ค้นคว้า ได้แสดงความคิดและสะท้อนการคิด ส่งเสริมและพัฒนาเด็กในทุกด้าน ทำให้เกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ เช่น การตระหนักรู้ ทักษะทางสังคม กระบวนการเรียนรู้ การเข้าใจตนเองและผู้อื่น ซึ่งเหมาะสมที่จะนำมาใช้ในการจัดกิจกรรมให้แก่เด็กปฐมวัย

ประโยชน์ของกิจกรรมสนทนา

สุวัฒน์ มุทเมธา (2523: 178-180) ได้กล่าวถึงประโยชน์ที่ได้จากการจัดกิจกรรมการสนทนาไว้ดังนี้

1. เป็นการฝึกให้เด็กรู้จักรับผิดชอบ รู้จักหาเหตุผลประกอบหลายแง่หลายมุม เป็นการขยายทักษะให้กว้างขึ้น
2. ฝึกให้เป็นผู้พูดที่ดี ผู้ฟังที่ดี มีมารยาทที่ถูกต้องเหมาะสม
3. ฝึกให้เป็นผู้มีน้ำใจกว้างขวาง รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
4. ฝึกให้เด็กแสดงความรู้สึกนึกคิดของตนเองออกมาอย่างชัดเจนตรงตามความต้องการเป็นผู้ที่กล้าแสดงความคิดเห็นของตนเองออกมา
5. ฝึกให้เด็กทำงานร่วมกันอย่างประชาธิปไตย

6. รู้จักหาความรู้เพิ่มเติมด้วยการฟังหรือการร่วมสนทนา
7. ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง
8. เพิ่มพูนทักษะทางภาษาในการอ่าน การพูด การฟัง การสรุป มีทักษะความสามารถในการจับประเด็นมาสนทนาโต้แย้ง ชักถาม
9. ให้รู้จักแก้ปัญหาด้วยการสนทนา รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ไม่สรุปเอาง่ายๆ ตามความรู้สึกนึกคิดของตนเองอย่างเดียว
10. ให้เด็กมีความลึกซึ้งกว้างขวางในสิ่งที่เรียน สามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้
11. เปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของเด็กได้ดี

คำถามมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการเรียนการสอน เพราะการเรียนการสอนมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาความคิดของผู้เรียน คำถามเป็นสิ่งเร้าที่มีประสิทธิภาพช่วยกระตุ้นและสร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมการเรียนรู้ (Williams. 1983: 11-12)

ความหมายของคำถาม

คันทิงแฮม (วยุภา จิตรสิงห์. 2534: 31; อ้างอิงจาก Cunningham. 1971) ให้ความหมายของคำถามไว้ว่า คำถามคือ คำพูดที่ต้องการคำตอบหรือการตอบสนองจากบุคคลที่ถูกถาม คำถามเป็นเครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการแสวงหาข้อมูล หรือแปลความหมายของข้อมูลเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความอยากรู้อยากเห็น และช่วยให้เกิดความคิด

ไวแกนส์ (วิลาวัลย์ เผือกม่วง. 2536: 42; อ้างอิงจาก Weigand. 1971) ให้ความหมายของคำถามไว้ว่า คำถามคือ คำพูดที่ต้องการการตอบสนองจากบุคคลที่มุ่งหวัง อันหมายถึงการค้นพบและการตีความข้อมูลด้วย

สมศักดิ์ สินธุระเวชฎ์ (2542: 17) กล่าวว่า การถามคือการบูรณาการเพื่อพัฒนาไปสู่การคิดไตร่ตรอง (Reflective Thinking) และโครงสร้างกระบวนการคิด ช่วยให้ผู้เรียนไตร่ตรองความเข้าใจของตนเอง และสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและการปรับปรุงการเรียนรู้ การคิด และการสอน

สรุปได้ว่า คำถาม คือ คำพูดที่ต้องการคำตอบจากผู้ที่ถูกถาม เพื่อพัฒนากระบวนการคิด ช่วยให้ผู้เรียนคิดไตร่ตรองเพื่อสร้างความเข้าใจให้ตนเอง และสามารถนำไปสู่การเรียนรู้ การคิด และการค้นพบองค์ความรู้ในที่สุด

ความมุ่งหมายของการใช้คำถาม

คาริน และซัน (พรีเพซร แสงเทียน. 2534: 48; อ้างอิงจาก Carin; & Sund. 1974) ได้กล่าวถึงความมุ่งหมายของการใช้คำถามไว้ดังนี้

1. เพื่อสร้างความสนใจและจูงใจให้เด็กมีส่วนร่วมในกิจกรรมของบทเรียน

2. เพื่อประเมินและตรวจสอบความเข้าใจของเด็ก
3. เพื่อวินิจฉัยจุดเด่นและจุดบกพร่องของเด็ก
4. เพื่อทบทวนหรือสรุปสิ่งที่เรียนมาแล้ว
5. เพื่อส่งเสริมกระบวนการคิด การตัดสินใจ
6. เพื่อนำเด็กไปสู่ปัญหาใหม่ที่น่าสนใจ
7. เพื่อช่วยให้เด็กได้ค้นหาข้อมูลเพิ่มเติมด้วยตนเอง
8. เพื่อพัฒนาความคิดรวบยอดของเด็ก
9. เพื่อช่วยให้เด็กได้นำความรู้ไปใช้
10. เพื่อการประเมินบทเรียนว่าบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. 2537: 1-3 ได้จัดมุ่งหมายของการใช้คำถาม

ไว้ดังนี้

1. การใช้คำถามเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ มีลักษณะดังนี้
 - 1.1 เป็นคำถามที่กระตุ้นให้นักเรียนเกิดความสนใจในการเรียน
 - 1.2 เป็นคำถามที่ส่งเสริมให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน

อย่างทั่วถึง

1.3 เป็นคำถามที่ทำให้ครูรู้ความรู้พื้นฐานและประสบการณ์เดิมของเด็ก
จนสามารถจัดประสบการณ์การเรียนการสอนให้นักเรียนอย่างเหมาะสม

1.4 เป็นคำถามที่ฝึกให้นักเรียนรู้จักหาคำตอบหรือแก้ปัญหาด้วยตนเอง
1.5 เป็นคำถามที่ช่วยให้ครูทราบความคิดเห็นของนักเรียนได้อย่าง

เหมาะสม

1.6 เป็นคำถามที่ช่วยให้นักเรียนสามารถประเมินความเข้าใจของ
นักเรียนเกี่ยวกับบทเรียนและประเมินผลการเรียนการสอนได้

2. การใช้คำถามช่วยให้ครูเข้าใจพัฒนาการเด็ก คำถามที่เหมาะสมจะช่วย
ให้ครูเข้าใจพัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

3. การใช้คำถามช่วยให้ครูเข้าใจปัญหาของเด็กในการใช้คำถาม ถ้าครูใช้
คำถามที่เหมาะสม ครูจะเข้าใจปัญหาของเด็ก เพราะคำถามจะช่วยให้ครูรู้จักนิสัยส่วนตัว ความรู้สึก
นึกคิดเกี่ยวกับตนเองความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ประวัติส่วนตัว และภูมิหลังรวมถึงปัญหาที่เคย
เกิดขึ้น

สรุปได้ว่า การใช้คำถามมีความมุ่งหมายเพื่อเป็นการกระตุ้นให้ผู้เรียนการความ
ต้องการเรียนรู้ ให้ผู้เรียนได้คิดไตร่ตรองและหาเหตุผลที่สมเหตุสมผลมาประกอบตอบคำถาม
นอกจากนี้การใช้คำถามยังสามารถทำให้ผู้สอนสามารถทราบถึงประสบการณ์และความรู้เดิมของ
เด็กเพื่อให้สามารถวางแผนและเชื่อมโยงไปสู่การจัดประสบการณ์และองค์ความรู้ใหม่ให้แก่เด็กได้อย่าง
เหมาะสม ทั้งนี้การใช้คำถามยังเป็นการประเมินผลว่าเด็กมีความรู้และเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งที่เด็กได้
เรียนรู้หรือไม่

ประเภทของคำถาม

คันทิงแฮม (พัชรีภรณ์ จ้อยจุมพจน์. 2533: 23; อ้างอิงจาก Cunningham. 1971) ได้แบ่งประเภทของคำถามออกเป็นสองประเภทดังนี้

1. คำถามแบบแคบ เป็นคำถามที่ต้องการให้ใช้ความคิดในระดับต่ำ ได้แก่ คำถามความรู้ ความจำ และคำตอบเอहनัย
2. คำถามแบบกว้าง เป็นคำถามที่มีคำตอบได้หลายอย่าง ซึ่งจะกระตุ้นให้เด็กคิด เกิดความสามารถในการตั้งสมมติฐาน การพยากรณ์ การสรุปอ้างอิง

ไฮแมน (Hyman. 1979: 9-15) ได้แบ่งคำถามที่ใช้ในการเรียนการสอนออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. คำถามเพื่อให้คำจำกัดความ (Definition) เป็นคำถามที่ถามเพื่อต้องการคำตอบเกี่ยวกับนิยามศัพท์ ความรู้ ความจำ
2. คำถามเพื่อคาดการณ์ (Empirical) เป็นคำถามที่ต้องการการตอบสนองโดยอาศัยประสาทสัมผัสในการรับรู้ คำตอบอาจขึ้นอยู่กับความจริง หรือการคาดคะเนสิ่งที่จะเกิด ซึ่งอาจเป็นจริงหรือไม่จริงก็ได้
3. คำถามเพื่อการตัดสิน (Evaluation) เป็นคำถามที่ผู้ตอบต้องใช้การตัดสินใจ เพื่อให้ได้คำตอบที่ดีที่สุด

นอกจากนี้ สมศักดิ์ สินธุเวชญ์ (2542: 17-18) ได้จำแนกประเภทของคำถามไว้ดังนี้

1. คำถามแบบปิด เป็นคำถามที่มีคำตอบเดียว คำถามเช่นนี้มักใช้กับข้อมูลที่เป็นความจำ และเข้าใจถึงกิจกรรมความรู้ของนักเรียนทั้งที่มีมาก่อนและที่ได้รับภายหลัง ผู้สอนอาจใช้คำถามเช่นนี้เพื่อให้มั่นใจว่าผู้เรียนจดจำในสิ่งที่ผู้สอนคิดว่าเป็นเรื่องสำคัญ เช่นประชากรของประเทศไทยมีจำนวนเท่าใด
2. คำถามแบบเปิด เป็นคำถามที่ให้คำตอบได้หลายอย่าง ใช้เพื่อการสร้างข้อมูล เพื่อให้เกิดการตอบสนองเฉพาะตัว และนำไปสู่การอภิปรายหรือคำถามในขั้นต่อไป มักใช้คำตอบที่ไม่ได้คาดหวัง หรือสามารถนำไปสู่การอภิปรายหรือการสำรวจพิเศษ ที่นอกเหนือออกไปโดยมิได้คาดหวัง เช่น ถ้าต้องอธิบายว่านักอ่านที่ดีควรเป็นเช่นไร ต้องพูดอย่างไร
3. การย้อนถาม เป็นคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบที่เฉพาะเจาะจง มักใช้เป็นคำถามแบบเกริ่นนำในการเริ่มต้น เพื่อสร้างสถานการณ์ที่จะตามมาภายหลัง ไม่ต้องการคำตอบที่เป็นจริงในขณะนั้น คำถามเช่นนี้ใช้ในการทำความรู้จักคุ้นเคยกับผู้เรียน เพื่อที่จะโยนเข้าสู่เรื่องที่เป็นเป้าหมาย เช่นผู้เรียนคิดอย่างไร

สรุปได้ว่า คำถามแบ่งได้หลายประเภท ซึ่งขึ้นอยู่กับความมุ่งหมายของการถาม เช่น คำถามแบบเปิดหรือคำถามแบบแคบ คำถามแบบเปิดหรือคำถามแบบกว้าง คำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ คำถามเพื่อการตัดสินใจ เป็นต้น ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นความสำคัญของการใช้คำถามเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ให้แก่เด็ก ผู้วิจัยจึงเลือกใช้คำถามปลายเปิด

คำถามปลายเปิดแบบเร้า (Provocative Question)

คำถามปลายเปิดแบบเร้า เป็นการใช้คำถามยั่วและกระตุ้นให้ตอบ หมายถึง การตั้งคำถามปลายเปิดและเป็นคำถามที่ยั่วและเร้าความรู้สึกนึกคิดชวนให้คิดค้นคว้าและจินตนาการ เพื่อให้ได้ความหมายที่ลึกซึ้ง สมบูรณ์ที่สุด เท่าที่จะเป็นไปได้และเพื่อให้ผู้เรียนค้นหาความรู้ในทิศทางใหม่ๆ ซึ่งรูปแบบการสอนนี้เร้าให้เด็กรู้จักคิดแสดงความรู้สึกและแสดงออกในวิถีทางความคิดสร้างสรรค์ คำถามลักษณะเช่นนี้สามารถตอบได้ถูกมากกว่า 1 ข้อ ไม่มีคำตอบที่ถูกหรือผิด หรือไม่มีคำตอบที่ถูกต้องเพียงคำตอบเดียวแต่มีหลากหลายคำตอบ ตอบได้หลายแนวทางการคิดคำตอบได้โดยไม่จำกัดจำนวน ซึ่งจะเป็นการส่งเสริมให้นักเรียนกล้าตอบ กล้าคิด กล้าแสดงออก และเชื่อว่า ตนเองจะไม่ถูกหัวเราะเยาะแน่นอน คำถามจึงมักจะลงท้ายว่ามีวิธีการใดบ้าง...มีประโยชน์อย่างไรบ้าง...มีอะไรมากกว่านี้อีก...ท่านรู้สึกอย่างไรบ้าง (Williams. 1983: 11-12) การจัดประสบการณ์ด้วยการใช้คำถามปลายเปิดแบบเร้าประกอบด้วยคำถาม 3 รูปแบบ (อารี พันธุ์มณี. 2540: 141-144; อ้างอิงจาก Torrance. 1979)คือ

1. คำถามปลายเปิดแบบเร้าคุณลักษณะ (Attribute Provocative Questions) เป็นคำถามที่กระตุ้นให้ผู้เรียนคิดพิจารณาถึงลักษณะต่างๆที่ปรากฏอยู่ทั้งของมนุษย์และสัตว์สิ่งของ รวมถึงสิ่งอื่นๆในลักษณะที่เป็นจริง ลักษณะที่แปลกแตกต่างออกไป กว่าที่เคยคิดรวมทั้งในลักษณะที่คาดไม่ถึงและการคิดโยงสัมพันธ์ไปสู่สิ่งอื่นๆ ตัวอย่างเช่น ถ้านักเรียนเห็นดวงอาทิตย์ นักเรียนจะนึกถึงอะไรบ้าง

2. คำถามปลายเปิดแบบเร้าการเปลี่ยนแปลง (Example of Change Provocative Questions) เป็นคำถามที่กระตุ้นให้ผู้เรียนฝึกคิดถึงการเปลี่ยนแปลง ดัดแปลง หรือคิดในสิ่งต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป และการปรับปรุงสิ่งต่างๆ ให้คงสภาพ ให้เป็นไปในรูปแบบอื่น และเปิดโอกาสให้เปลี่ยนแปลงด้วยวิธีการอื่นๆ อย่างอิสระ ตัวอย่างเช่น อะไรจะเกิดถ้าโลกนี้ไม่มีดวงอาทิตย์

3. คำถามปลายเปิดแบบเร้าการประเมินสถานการณ์ (Evaluate Situation Provocative Questions) เป็นคำถามที่กระตุ้นเร้าให้ผู้เรียนคิดหาคำตอบโดยคำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นและความหมายที่เกี่ยวข้องกันหรือเกี่ยวข้องกันและให้หาแนวโน้มใหม่ จากผลซึ่งเกิดจากการคิดและการกระทำ ตัวอย่างเช่น ถ้านักเรียนต้องไปอยู่บนดวงจันทร์ นักเรียนจะรู้สึกอย่างไร

คำถามแบบปลายเปิดแบบเร้าเป็นคำถามที่มีการถามเป็นขั้นตอนเพื่อจะเร้าให้เด็กใช้ความคิดแล้วเรียงคำตอบออกมาโดยเน้นรูปแบบการคิดแบบอเนกนัย ไม่กำหนดแนวทางของคำตอบไม่มีคำตอบถูกหรือผิดแต่เน้นคำตอบได้หลายแนวเน้นทางการกระตุ้นให้นักเรียนคิดหาคำตอบให้ได้มากที่สุด หลากหลายทิศทาง คิดได้คล่อง คิดได้ละเอียด โดยมีเป้าหมายหลักคือ ให้ผู้เรียนเกิดแนวคิด ทิศทาง หรือวิถีทางใหม่ๆ และเพื่อเป็นการฝึกฝน ให้ผู้เรียนเกิดแนวคิดจินตนาการและสร้างสรรค์ ซึ่งคำถามเป็นวิธีการหนึ่งส่งเสริมทักษะความคิดสร้างสรรค์ให้แก่เด็ก

ลักษณะของคำถามที่ดี

คำถามที่ดีจะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ จุดประกายคำถามอื่นๆ และสร้างความสนใจใคร่หาคำตอบ ประกอบด้วยความคิดสร้างสรรค์ และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ อยู่เหนือความจำเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานทั่วไป ก่อให้เกิดการทำทหาย แต่ไม่คุกคามมากเกินไป มีความเหมาะสมต่อสถานการณ์การเรียนรู้ และผู้เรียนเกิดความมุ่งมั่นและสิ่งเชื่อมโยง และดึงให้ผู้เรียนได้คิดไตร่ตรองและวางแผน (สมศักดิ์ สินธุระเวชญ์. 2542: 17)

ลักษณะของคำถามที่ดี ควรเป็นคำถามที่ตอบได้หลายคน และตอบได้หลายคำตอบ ผู้ตอบตอบแล้วไม่รู้สึกคับข้องใจ ผู้ตอบสามารถแสดงความคิดเห็นและความรู้สึกได้อย่างเสรี และเข้าใจให้อยากตอบ คำถามที่ดีย่อมมีการวางแผนอย่างดี มีลำดับขั้นในการถามช่วยให้ผู้ตอบไม่สับสน และควรได้รับแรงเสริมจากการตอบด้วย (ศิริกาญจน์ โกสุมภ์. 2531: 15)

คำถามที่ครูควรใช้ควรเป็นคำถามปลายเปิด เพื่อให้ผู้เรียนต้องใช้ความคิดก่อน แล้วจึงเรียบเรียงคำตอบออกมา คำถามของครูจะต้องไม่เป็นคำถามที่มีคำตอบให้เลือกเพียง 2 ทาง คือ “ใช่” หรือ “ไม่ใช่” เพราะผู้เรียนไม่มีโอกาสได้ฝึกเรียบเรียงคำตอบออกมาเป็นประโยค ฉะนั้นครูจึงควรหลีกเลี่ยงการใช้คำถามนำ แต่เน้นคำถามที่ให้ผู้เรียนคิดหาคำตอบแล้วบรรยายออกมาเป็นข้อความ ซึ่งช่วยพัฒนาภาษาแก่ผู้เรียนได้ (ราตี ทองสวัสดิ์. 2537: 223) การเลือกใช้คำถามที่ดี ครูควรคำนึงถึงหลักการดังนี้

1. คำถามนั้นต้องมีจุดมุ่งหมายที่แน่ชัดว่าครูใช้คำถามนั้นเพื่ออะไร แล้วต้องตั้งคำถามให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย
2. ใช้ภาษาที่เรียบง่าย และผู้เรียนมีความคุ้นเคย เข้าใจง่าย
3. คำถามแต่ละคำถามต้องเน้นที่สิ่งเดียว พยายามหลีกเลี่ยงการรวม 2 คำถามเป็นคำถามเดียว
4. คำถามแต่ละคำถามต้องส่งเสริมให้เด็กอยากใช้ความคิดและลงมือปฏิบัติ
5. หลีกเลี่ยงคำถามที่นักเรียนเดาคำตอบได้ คือ คำถามที่ตอบว่าจริงหรือไม่จริง ใช่หรือไม่ใช่ (ชาญชัย อินทรประวัติ. 2532: 80-81)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมสนทนาและการใช้คำถาม

เบสเซล และบอล (Bessell; & Ball. 1972: 199) ได้ศึกษาการใช้กิจกรรมการสนทนาแบบวงกลมพิเศษกับโปรแกรมพัฒนามนุษย์ของเด็กก่อนประถมศึกษา โดยมีความสำคัญที่จะช่วยเหลือเด็กให้มีความรับผิดชอบ และสร้างความเชื่อมั่นในตนเอง ผลการศึกษาพบว่า การจัดกิจกรรมช่วยส่งเสริมเด็กให้มีความตระหนักรู้ ความเชื่อมั่นในตนเองและการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มเพิ่มขึ้น

สเวนสันและคูลฮาวี (Swenson; & Kulhavy. 1974: 212-215) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการใช้คำถามเชิงวิเคราะห์กับความเข้าใจเนื้อหาบทเรียนของนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 109 คน โดยให้ศึกษาบทเรียนที่มีคำถามแทรกในแต่ละย่อหน้าทั้งที่วางไว้ก่อนและหลังย่อ

หน้า แล้ววัดความเข้าใจกับความคงทนในการจำ พบว่าการใช้คำถามที่วางไว้หลังบทเรียนทำให้นักเรียนมีความเข้าใจและจดจำเรื่องราวได้ดีกว่า แต่มีการลืมในย่อหน้าแรกกันเป็นส่วนมาก

ปรมาภรณ์ กองม่วง (2541: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมสนทนาภาษาที่เน้นสิ่งแวดล้อมในห้องถิ่น กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กอนุบาล 2 จำนวน 60 คน โดยกลุ่มทดลองได้รับการจัดกิจกรรมสนทนาแบบเข้าเน้นสิ่งแวดล้อมในห้องถิ่น และกลุ่มควบคุมได้รับการจัดกิจกรรมสนทนาแบบเข้าแบบปกติ ผลการวิจัยพบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมสนทนาแบบเข้าเน้นสิ่งแวดล้อมในห้องถิ่น และสนทนาแบบปกติก่อนและหลังการทดลองมีการคิดเชิงเหตุผลแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

สายพิน พัชรพร (2544: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลของการจัดกิจกรรมสนทนาปฏิสัมพันธ์ที่มีต่อการตระหนักรู้ทางสังคมของเด็กปฐมวัย กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 3 จำนวน 15 คน ผลการศึกษาพบว่า การตระหนักรู้ทางสังคมโดยรวมของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังการจัดกิจกรรมสนทนาปฏิสัมพันธ์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อวิเคราะห์การตระหนักรู้ทางสังคมจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า เด็กปฐมวัยก่อนและหลังการจัดกิจกรรมสนทนาปฏิสัมพันธ์มีการตระหนักรู้ทางสังคม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

กรภัสสร ประเสริฐศักดิ์ (2539: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ประกอบคำถามเชิงเหตุผลและเด็กคำถามเชิงเปรียบเทียบ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 1 จำนวน 30 คน ผลการศึกษาพบว่า

1. เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ประกอบคำถามเชิงเหตุผลมีทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์สูงกว่าเด็กกลุ่มที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์แบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยกลุ่มที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ประกอบคำถามเชิงเหตุผลมีคะแนนเฉลี่ยก่อนทดลอง 18.30 และหลังการทดลอง 36.70

2. เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ประกอบคำถามเชิงเปรียบเทียบมีทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์สูงกว่าเด็กกลุ่มที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์แบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยกลุ่มที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ประกอบคำถามเชิงเปรียบเทียบมีคะแนนเฉลี่ยก่อนทดลอง 18.10 และหลังการทดลอง 35.60

3. เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ประกอบคำถามเชิงเปรียบเทียบกับกลุ่มที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ประกอบคำถามเชิงเหตุผล มีทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ละมุล ชัชวาลย์ (2543: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลของการจัดกิจกรรมการเล่นพื้นบ้านของไทยประกอบคำถามปลายเปิดที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัย กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 จำนวน 30 คน ผลการศึกษาพบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเล่นพื้นบ้านของไทยประกอบคำถามปลายเปิดกับประกอบคำถามอิสระ มีความคิดสร้างสรรค์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 โดยเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเล่นพื้นบ้าน

ของไทยประกอบคำถามปลายเปิดมีคะแนนเฉลี่ยความคิดสร้างสรรค์สูงกว่าเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเล่นที่บ้านของไทยประกอบคำถามอิสระ

อารีย์รัชต์ ชวกาญจนกิจ (2548: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลการจัดกิจกรรมวิทยาศาสตร์ประกอบคำถามอเนกนัยที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัย กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 3 จำนวน 30 คน ผลการวิจัยพบว่า

1. เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมวิทยาศาสตร์ประกอบคำถามอเนกนัย และเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมวิทยาศาสตร์ตามแผนการจัดประสบการณ์ มีความคิดสร้างสรรค์สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

2. เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมวิทยาศาสตร์ประกอบคำถามอเนกนัย และเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมวิทยาศาสตร์ตามแผนการจัดประสบการณ์ มีความคิดสร้างสรรค์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการสนทนาและการใช้คำถาม สรุปได้ว่ากิจกรรมการสนทนาและการใช้คำถามสามารถส่งเสริมพัฒนาการกระบวนกรคิดของเด็กปฐมวัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ เด็กได้ฝึกคิดไตร่ตรอง คิดหาเหตุผลและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เป็นการเปิดโอกาสให้เด็กได้ถ่ายทอดความคิดและค้นหาคำตอบอย่างอิสระ และเป็นการส่งเสริมให้เด็กมีความเชื่อมั่นและกล้าแสดงออกซึ่งเป็นพื้นฐานของการเรียนรู้อย่างมีความหมาย ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำกิจกรรมการสนทนาและการใช้คำถามมาใช้เพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เด็กปฐมวัย ทั้งนี้เนื่องจากเด็กต้องใช้กระบวนการคิดอย่างสร้างสรรค์ เพื่อคิดไตร่ตรองเพื่อหาเหตุผลและตระหนักรู้เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม

2.3.3.3 กิจกรรมการเล่านิทาน

ความหมายของการเล่านิทาน

ลัดดา นีละมณี ได้ให้ความหมายของการเล่านิทานไว้ว่า การเล่านิทานหมายถึง วัสดุ อุปกรณ์ และวิธีการที่นำมาเป็นตัวกลางในการถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจ อารมณ์ความรู้สึก ความสนใจ ประสบการณ์ ทัศนคติและค่านิยม ที่เหมาะสมสำหรับเด็กมาใช้ในการเล่านิทาน นอกจากนี้ยังครอบคลุมถึงวัสดุอุปกรณ์และวิธีการที่ควรส่งเสริมให้เด็กเล็กๆ ใช้เพื่อนเล่านิทานให้เพื่อนชมและฟังบ้าง เนื่องด้วยเด็กมีจินตนาการและมโนภาพสูงมากอยู่แล้ว เด็กสามารถช่วยกันเล่านิทานโดยแต่งเรื่องนิทานใหม่ๆ แปลกๆ ขึ้นเอง (ลัดดา นีละมณี. 2527: 248) ซึ่งการเล่านิทานโดยให้เด็กเป็นผู้เล่านั้นสามารถทำได้หลายรูปแบบ คือ

1. การเล่านิทานโดยเด็กเป็นผู้เล่าโดยตนเอง
2. การเล่านิทานจากหนังสือภาพ
3. การเล่านิทานต่อจากเรื่องที่ไม่จบสมบูรณ์
4. การเล่าขยายเรื่องราวจากนิทานที่ได้ฟัง

สรุขชัย ศรีสุข. (2530 : 26) ได้ให้ความหมายของการเล่านิทานไว้ว่า การเล่านิทานหมายถึงเครื่องมือที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้เรียนเป็นอย่างดีเราสามารถนำเอานิทานมาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่นักเรียนได้หลายประการดังนี้

1. เป็นการลดความตึงเครียดที่ขจัดความเบื่อหน่ายของนักเรียนในขณะที่เรียน
2. การนำเข้าสู่บทเรียน หรือเตรียมความพร้อมเด็ก
3. เป็นการเปลี่ยนเจตคติหรือความเชื่อที่ผิด ๆ บางประการ
4. ใช้สอนจริยธรรมแก่เด็ก เช่น ในเรื่องความซื่อสัตย์ ความกตัญญู เป็นต้น
5. ใช้สอนวิชาเรียงความ เช่น ให้นักเรียนเขียนเรื่องที่ตนเองชอบ เป็นต้น
6. ใช้สอนหรือฝึกทักษะทางภาษา เช่น การฟัง การพูด การอ่าน การเขียน

เป็นต้น

7. เป็นการฝึกทักษะทางการอ่าน ช่วยให้เด็กรักการอ่านเป็นต้น
8. ฝึกให้เด็กมีความกล้าแสดงออก เช่น การแสดงท่าทางประกอบเรื่องราว

ที่กำหนดให้

9. เป็นการสร้างความสนิทสนมและความเข้าใจในตัวครูให้เกิดขึ้นกับเด็ก
10. ช่วยพัฒนาในด้านความคิดสร้างสรรค์ในรูปแบบต่าง ๆ ให้กับเด็ก

สรุปได้ว่า การเล่านิทานหมายถึง การเล่าเรื่องหรือถ่ายทอดเรื่องราวของนิทานให้เด็กเข้าใจ โดยใช้น้ำเสียง การแสดงออกด้วยท่าทาง สื่อและวัสดุอุปกรณ์ที่ทำให้การเล่านิทานนั้น น่าสนใจสนุกสนานยิ่งขึ้น

ประเภทของนิทาน

วรรณิ ศิริสุนทร (2539: 13-19) ยังได้แบ่งนิทานสำหรับเด็ก ออกเป็น 5

ประเภทได้แก่

1. นิทานพื้นบ้าน (folk tales) เป็นเรื่องที่เล่าสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน

แบ่งออกเป็น

- 1.1 นิทานเกี่ยวกับสัตว์พูดได้
- 1.2 นิทานไม่รู้จบ
- 1.3 นิทานตลกขบขัน
- 1.4 นิทานอธิบายเหตุมีเนื้อเรื่องที่อธิบายหรือตอบคำถามของเด็ก ๆ ว่า

"ทำไม..." เช่น ทำไมกระต่ายจึงหางสั้น ทำไมน้ำทะเลจึงเค็ม

1.5 เทพนิทาน ตัวละครจะมีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์หรือเป็นผู้วิเศษสามารถทำสิ่งที่มนุษย์ทั่วไปทำไม่ได้

2. นิทานสอนคติธรรม (Fables) เป็นเรื่องสั้น ๆ ตัวละครมีทั้งคน และสัตว์มีโครงเรื่องง่าย ๆ ใช้บทเรียนที่สอนใจ เช่น นิทานอีสป นิทานประเภทนี้จะรวมนิทานเทียบสุภาษิตและนิทานชาดกไว้ด้วย

3. เทพปกรณัม (Myth) เป็นเรื่อง que แสดงให้เห็นถึง เหตุการณ์ และเรื่องราว ในบรรพกาลเกี่ยวกับพื้นโลกท้องฟ้า และพฤติกรรมของมนุษย์มีเทพเจ้าเป็นผู้ควบคุมปรากฏการณ์ ทางธรรมชาติ

4. มหากาพย์และนิทานวีรบุรุษ (Epic and Hero Tales) คล้ายกับเทพ ปกรณัมต่างกันแต่ว่าตัวละครของนิทานประเภทนี้เป็นมนุษย์ ไม่ใช่เทพเจ้า มีการกระทำที่กล้าหาญ พินฝ่าอุปสรรคและประสบผลสำเร็จในที่สุด

5. หนังสือภาพที่เป็นเรื่องราวอ่านเล่นสมัยใหม่สำหรับเด็กที่มีตัวละครเป็น สัตว์ (Animal Stories)

เกริก ยุ้นพันธ์ (2539: 20-22) ได้แบ่งนิทานตามรูปแบบของนิทานไว้ดังนี้

1. นิทานเทพหรือเทพนิยาย หรือเรื่องราวปรัมปรา เป็นนิทานหรือเทพ นิยายที่เกินเลยความจริงของมนุษย์เป็นส่วนใหญ่ เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับอภินิหาร ตัวเอกหรือ ตัวละครเด่นๆ จะมีอภินิหารหรือเวทย์มนต์ ฉากหรือสถานที่ในเรื่องมักเป็นสถานที่พิเศษหรือถูก กำหนดขึ้นมาเช่น สร้างสวรรค์หรือเมืองบาดาล มีพระเอกเป็นเจ้าชาย มีนางเอกเป็นเจ้าหญิง มี นางฟ้า เทวดา เป็นต้น

2. นิทานประจำถิ่น หรือนิทานพื้นบ้าน มักเป็นนิทานที่ถูกเล่าขานตกทอด กันมา เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับตำนานพื้นบ้าน ประวัติความเป็นมาของท้องถิ่น ภูเขา ทะเล แม่น้ำ เรื่องราวโบราณของวัตถุที่มีเหตุแห่งที่มาของการสร้าง การเกิด เป็นต้น

3. นิทานคติสอนใจ เป็นนิทานที่เลียนเคียงเชิงเปรียบเทียบกับชีวิตและ ความเป็นอยู่ร่วมกันในสังคมมนุษย์ ให้เกิดผลในการดำรงชีวิตและความเป็นอยู่ที่พิถีพิถัน ละเอียด รอบคอบและไม่ประมาทช่วยเหลือและเมตตาผู้อื่น และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

4. นิทานวีรบุรุษ เป็นนิทานที่กล่าวอ้างถึงบุคคลที่มีความสามารถ อดอาจ กล้าหาญนิทานวีรบุรุษมักเป็นเรื่องราวที่ถ่ายทอดเรื่องจริงของบุคคลที่สำคัญๆ ไว้ แต่มักสร้างฉากหรือ สถานการณ์น่าตื่นเต้นหรือเกินความจริง

5. นิทานอธิบายเหตุ เป็นนิทานที่เป็นเรื่องราวของเหตุที่มาของสิ่งหนึ่งสิ่ง ใด และอธิบายพร้อมตอบคำถามเรื่องราวนั้นๆ ด้วย เช่น เรื่องกระต่ายในดวงจันทร์ ทำไมน้ำทะเลจึง เค็ม เป็นต้น

6. เทพปกรณัม เป็นนิทานที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อโดยเฉพาะเกี่ยวกับตัว บุคคลที่มีอภินิหารเหนือความเป็นจริง ลึกลับ ได้แก่ พระอินทร์ พระพรหม ทศกัณฐ์ เป็นต้น

7. นิทานที่มีสัตว์เป็นตัวเอก และเปรียบเทียบเรื่องราวกับชีวิตมนุษย์ เป็น เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการอยู่ร่วมกันในสังคม สอนจริยธรรมแฝงแง่คิดและแนวทางแก้ไขเป็น บางครั้ง หรือบางครั้งสอนแบบทางอ้อม ผู้อ่านหรือผู้ฟังจะต้องพิจารณาเอง มักเป็นเรื่องราวบันเทิง คดีที่สนุกสนาน

8. นิทานตลกขบขัน เป็นเรื่องราวที่เปรียบเทียบชีวิตความเป็นอยู่แต่มีมุมมองที่ตลกขบขัน สนุกสนาน ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นสุข เนื้อเรื่องเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับไหวพริบเรื่องราวแปลกๆ เรื่องเหลือเชื่อ เรื่องเกินความจริง เป็นต้น

สรุปได้ว่า ในการแบ่งประเภทของนิทานนั้นสามารถแบ่งได้หลายประเภท โดยใช้หลักเกณฑ์การแบ่งที่แตกต่างกันตามรูปแบบและเนื้อหาของการเล่นิทาน

คุณค่าของนิทาน

ฉวีวรรณ กินาวงศ์ (2536: 125-126) ได้กล่าวว่า นิทานมีอิทธิพลต่อเด็กมาในระดับปฐมวัย การที่ผู้ใหญ่และครูได้ใกล้ชิดกับเด็กโดยการเล่นิทาน จะเป็นเครื่องช่วยให้เข้าใจเด็ก ยิ่งขึ้นการเล่นิทานมีคุณค่าดังนี้

1. ช่วยชดเชยประสบการณ์แก่เด็กให้เท่ากับเด็กในเมือง
2. ช่วยเสริมสร้างพัฒนาการทางภาษา ความคิดและจินตนาการให้กับเด็ก
3. ช่วยฝึกให้เด็กเป็นนักฟังที่ดี เข้าใจวิธีการปฏิบัติตัวขณะฟังนิทาน และสามารถเก็บใจความเรื่องราวที่ฟังคนอื่นเล่าได้ตามสมควรแก่วัย
4. ช่วยให้เด็กเกิดความรู้สึกสนุกสนานเพลิดเพลินมีความรู้สึกอบอุ่น และใกล้ชิดกับผู้เล่า
5. ช่วยปลูกฝังความรู้สึกชอบฟังนิทานและความรู้สึกชื่นชอบในหนังสือนิทานก่อนที่จะอ่านได้อย่างเข้าใจ
6. ปลูกฝังให้เด็กเป็นคนใจกว้างยอมรับความจริงในชีวิตประจำวัน
7. ช่วยให้ครูและผู้ใหญ่ ทราบถึงความรู้สึกที่อยู่ในตัวของเด็กจากการสนทนาซักถามในขณะที่ฟังนิทาน

สมศักดิ์ ปรีปุระณะ (2542: 59-62) กล่าวว่า การเล่นิทานเป็นวิธีการให้ความรู้วิธีการหนึ่งที่ทำให้เด็กสนใจในการเรียนรู้ สามารถจดจำ กล้าแสดงออก และมีแรงจูงใจที่จะเปิดรับพฤติกรรมที่ฟังปรารถนา นอกนั้นยังช่วยตอบสนองความต้องการของเด็ก เช่น ความอยากรู้อยากเห็น ความสัมพันธ์ผลความต้องการเป็นที่ยอมรับ เนื้อหาของนิทานที่มีความสัมพันธ์กับความต้องการดังกล่าว จะช่วยให้เด็กสมความปรารถนาและมีความสุข กระตือรือร้นที่จะเรียนรู้ นิทานมีความสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อเด็ก ดังนี้

1. เป็นเครื่องมือในการสอนที่มีประสิทธิภาพในการชักจูงผู้เรียนให้คล้อยตาม เป็นตัวกระตุ้นแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ในตัวผู้เรียน เป็นตัวกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ และการแสดงออก อันเป็นที่พึงประสงค์ของสังคม ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และบุคลิกภาพของผู้เรียน
2. เป็นเครื่องกระตุ้นและโน้มน้าวให้เด็กเปิดใจที่จะยอมรับพฤติกรรมด้านต่างๆ และตอบสนองความต้องการของธรรมชาติของเด็กด้วย

3. เป็นตัวแบบในการหล่อหลอมพฤติกรรมและบุคลิกภาพของเด็ก นอกจากนี้แล้วนิทานมีประโยชน์และคุณค่าต่อเด็กปฐมวัยเป็นอย่างมาก นิทานช่วยสร้างเสริมพัฒนาการของเด็กทั้งร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาให้เหมาะสมกับการพัฒนาการตามวัย และยังช่วยปรุงแต่งบุคลิกภาพ แก้ไขพฤติกรรมของเด็กให้เป็นไปตามตัวของตัวละครในนิทานที่เด็กชื่นชอบ รวมทั้งยังเปิดโลกจินตนาการให้กว้างไกลและยังมีสัมพันธภาพอันดีแก่บุคคลรอบข้าง และการแสดงออกอันเป็นที่พึงประสงค์ของสังคม ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและบุคลิกภาพของผู้เรียน

การเรียนการสอนจะประสบผลดีได้นั้น ย่อมมาจากความสนใจความต้องการของผู้เรียนเองเมื่อใดที่ผู้เรียนมีความสนใจต้องการอยากจะเรียน หรืออยากรู้แล้ว ประสบการณ์ที่ผู้สอนจัดให้เด็กจะรับรู้ได้ดีนิทานเป็นสิ่งที่เด็กต้องการและสนใจอยากรู้ เพราะเด็กมักจะชอบรับฟังให้ผู้อื่นเล่า นิทานให้ฟังเสมอ นิทานจึงมีคุณค่าต่อการเรียนการสอนในระดับปฐมวัยมาก คือ

1. ช่วยลดความตึงเครียดหลังจากที่ครูสังเกตเห็นว่านักเรียนเกิดความเบื่อหน่ายจากการเรียน หรือทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้ให้นักเรียนพักผ่อนคลาย
2. ใช้นิทานเพื่อนำเข้าสู่บทเรียน
3. นิทานช่วยเปลี่ยนทัศนคติที่ไม่ดีหรือผิดบางประการของเด็ก เกี่ยวกับความเชื่อ ความกลัว
4. ใช้นิทานสอนจริยธรรมแก่เด็ก เช่น ความซื่อสัตย์ ความเอื้อเฟื้อ
5. ใช้นิทานสอนเรียงความ เช่น ให้นักเรียนเขียนบรรยายลักษณะตัวละคร
6. ใช้นิทานสอนและฝึกทักษะทางภาษา คือ ฝึกการฟัง พูด อ่าน และเขียน ฝึกให้นักเรียนฟังเป็นผู้มีมารยาทในการฟัง
7. ใช้นิทานส่งเสริมการอ่าน
8. ใช้นิทานเพื่อสร้างความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับเด็ก ซึ่งจะส่งผลไปถึงการปกครองเด็ก (ศ. สุภนิมิตร. 2522: 28-32)

สมศักดิ์ ปริพรรณ (2542: 59-62) กล่าวว่า การเล่านิทานเป็นวิธีการให้ความรู้วิธีหนึ่งที่ทำให้เด็กสนใจในการเรียนรู้ สามารถจดจำ กล่าวแสดงออก และมีแรงจูงใจที่จะเปิดรับพฤติกรรมที่พึงปรารถนานอกจากนั้นยังช่วยตอบสนองความต้องการของเด็ก เช่น ความอยากรู้อยากเห็น ความสัมฤทธิ์ผล ความต้องการเป็นที่ยอมรับ เนื้อหาของนิทานที่มีความสัมพันธ์กับความต้องการดังกล่าวจะช่วยให้เด็กสมความปรารถนาและมีความสุข กระตือรือร้นที่จะเรียนรู้ นิทานมีความสำคัญและประโยชน์ต่อเด็กดังนี้

1. เป็นเครื่องมือในการสอนที่มีประสิทธิภาพในการชักจูงผู้เรียนให้คล้อยตามเป็นตัวกระตุ้นแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ในตัวผู้เรียน เป็นตัวกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ และการแสดงออกอันเป็นที่พึงประสงค์ของสังคมซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและบุคลิกภาพของผู้เรียน
2. เป็นเครื่องกระตุ้นและโน้มน้าวให้เด็กเปิดใจที่จะยอมรับพฤติกรรมด้านต่างๆ และตอบสนองความต้องการทางธรรมชาติของเด็กด้วย

3. เป็นตัวแบบในการหล่อหลอมพฤติกรรมและบุคลิกภาพของเด็กนอกจากนี้แล้วนิทานมีประโยชน์และคุณค่าต่อเด็กปฐมวัยเป็นอย่างมาก นิทานช่วยสร้างเสริมพัฒนาการของเด็กทั้งทางร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาให้เหมาะสมกับพัฒนาการตามวัย และยังช่วยปรุปรองแต่งบุคลิกภาพ แก้ไขพฤติกรรมของเด็กให้เป็นไปตามตัวของตัวละครในนิทานที่เด็กชื่นชอบ รวมทั้งยังเปิดโลกจินตนาการให้กว้างไกลและมีสัมพันธภาพอันดีกับบุคคลรอบข้าง เป็นเครื่องกระตุ้นนำให้เด็กยอมรับพฤติกรรมต่างๆ และเป็นตัวแบบในการหล่อหลอมพฤติกรรมและบุคลิกภาพของเด็ก

สรุปได้ว่า นิทานมีคุณค่าต่อเด็กปฐมวัยเป็นอย่างมาก นิทานช่วยสร้างเสริมพัฒนาการทางภาษา ความคิดและจินตนาการ ฝึกให้เด็กมีความกล้าที่จะแสดงออก เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน มีสมาธิเป็นผู้รู้จักมีสัมพันธอันดีกับบุคคลรอบข้างเป็นตัวกระตุ้นให้เด็กมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของสังคม มีพฤติกรรมและเป็นที่ยอมรับอันจะนำมาซึ่งความสุขในการดำเนินชีวิต

รูปแบบการเล่านิทาน

จิวีวรรณ กิฬางค์ (2536: 131-132) ได้เสนอแนะถึงรูปแบบของการเล่านิทาน ดังนี้

1. การอ่านจากหนังสือนิทาน
2. การใส่หน้ากาก หรือแสดงตัวละครในเรื่องโดยคาดไว้บนศีรษะคนเดียว อาจแสดงได้หลายๆ บท โดยเปลี่ยนหน้ากาก และเปลี่ยนเสียงไปตามตัวละครนั้นๆ
3. การเล่าโดยใช้เสียงประกอบ ผู้เล่าจะใช้เสียงเพลง หรือเสียงดนตรีประกอบจะช่วยให้เรื่องสนุกสนานหรือน่าตื่นเต้นขึ้น
4. การเล่าโดยใช้นิทานที่ครูอาจจะสร้างขึ้นมา
5. การเล่าโดยการฉายสไลด์ประกอบ
6. การเล่านิทานโดยการใช้นิ้วมือ ใช้สำหรับนิทานเรื่องสั้นๆ หรือกลอนสั้นๆ โดยเด็กได้มีโอกาสรวมกิจกรรม

7. การเล่านิทานประเภทหุ่นต่างๆ เช่น หุ่นมือ หุ่นเชิด หุ่นชัก ฯลฯ

เกริก ยุ้นพันธ์ (2539: 37) ได้เสนอรูปแบบของการเล่านิทาน ไว้ดังนี้

1. การเล่านิทานแบบปากเปล่า
2. การเล่านิทานแบบวาดไปเล่าไป
3. การเล่านิทานใช้สื่อหรืออุปกรณ์ประกอบ

รูปแบบการเล่านิทานแต่ละแบบมีความจำเพาะของประสิทธิภาพการเล่า ผู้เล่าสามารถใช้ตามความเหมาะสม (กุลยา ตันติผลาชีวะ. 2541: 12-14) กล่าวคือ

1. การเล่านิทานปากเปล่านั้นเป็นการเล่าที่อาศัยคำพูด และน้ำเสียงไม่ใช้สื่อประกอบการเล่า น้ำเสียงและจังหวะการพูดที่สูงต่ำเร้าใจผู้ฟังตามเนื้อเรื่อง ซึ่งต้องใช้ศิลปะการพูด

การเล่าตามรูปแบบนี้ อาจใช้กับการเล่าที่ต้องการจูงใจให้เด็กทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งอย่างมีสมาธิ การเล่านิทานปากเปล่าอาจให้เด็กเล่าเอง ผู้ใหญ่เล่าบ้างหรือช่วยกันเล่า การเล่านิทานปากเปล่า ไม่ควรเล่าเกิน 15 นาที

2. การเล่านิทานประกอบท่าทาง เป็นการเล่านิทานที่มีชีวิตชีวามากกว่า การเล่าด้วยปากเปล่า เด็กสามารถติดตามเรื่องได้และเกิดจินตนาการเป็นรูปธรรมมากขึ้น ท่าทางที่ใช้ประกอบการเล่านิทานอาจเป็นท่าทางของผู้เล่า ท่าทางแสดงร่วมของเด็ก ได้แก่การทำหน้าตาการแสดงท่าทางกาย หรือการเล่า นิ้วมือประกอบการเล่า

3. การเล่านิทานประกอบภาพ มีหลายชนิดด้วยกัน อาทิ ภาพถ่าย ภาพโปสเตอร์ภาพจากหนังสือ ภาพวาด ภาพสไลด์ ภาพเคลื่อนไหว หรือภาพยนตร์ เป็นสิ่งจูงใจและสร้างจินตนาการให้เด็กมากโดยเฉพาะภาพการ์ตูนที่เคลื่อนไหวไปมา เด็กจะสนุกมากขึ้น

4. การเล่านิทานประกอบเสียง ได้แก่ เสียงเพลง เสียงดนตรี แถบบันทึกเสียงต่างๆ เพื่อสร้างบรรยากาศ ความตื่นเต้น อยากติดตาม นอกจากนี้อาจใช้เสียงมาประกอบการเล่าได้

5. การเล่านิทานประกอบอุปกรณ์ หรือสิ่งประดิษฐ์ที่มีอยู่หรือผู้เล่าจัดทำขึ้น เช่น หน้ากาก ตัวแสดงในนิทาน หุ่นมือ หุ่นชัก หุ่นเชิด ตุ๊กตา เป็นต้น อุปกรณ์สามารถทำให้เด็กสนุกและตื่นตาไปกับนิทานที่เล่าได้เป็นอย่างดี

สรุปได้ว่ารูปแบบการเล่านิทานที่หลากหลายรูปแบบ มีทั้งการเล่าด้วยปากเปล่า ประกอบท่าทาง ประกอบภาพวาดต่างๆ ประกอบเสียงการเล่าโดยใช้เป็นสื่อประกอบ เพื่อส่งเสริมและกระตุ้นความสนใจของเด็ก

การเลือกนิทานสำหรับเด็ก

เกริก ยุ้นพันธ์ (2539: 57-59) ได้กล่าวถึงการเลือกนิทานที่จะเล่าให้เด็กปฐมวัย ฟังนั้นผู้เล่านิทานจำเป็นที่จะต้องมีความรู้ความเข้าใจประสบการณ์และความสามารถที่จะแยกแยะเลือกนิทานให้เหมาะสมกับความสนใจและความต้องการของเด็ก เด็กวัยระหว่าง 4-6 ปี จะให้ความสนใจกับตัวเองน้อยลงหันมาสนใจสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัวมากขึ้น แต่ความสนใจของเด็กวัยนี้ยังเป็นระยะสั้นเท่านั้น คำกลอนที่มีความคล้องจอง เช่น เพลงกล่อมเด็ก คำทายที่ประลองปัญญานิทานที่เป็นคำประพันธ์สัมผัสคล้องจองของเด็กๆ จะชอบมาก เช่น หนูนุ่มกับหนูมา หนูมากับหนูมี หนูมี มีตุ๊กตา หมาหนูนุ่มมีตุ๊กตาทมิ เป็นต้น นอกจากนี้เด็กในวัยนี้ยังชอบนิทานที่มีตัวเดินเรื่องหรือตัวเอกเป็นสัตว์พูดได้ เช่น หมาป่าพูดได้คุยกับหนูน้อยหมวกแดง เป็นต้น นิทานที่เหมาะสมและควรเล่าให้เด็ก ฟังนั้นควรเป็นนิทานที่เปี่ยมด้วยคุณค่าทางเนื้อหา ได้ธรรมรส รูปแบบการใช้ถ้อยคำ สำนานภาษา ความคิดสร้างสรรค์ ส่งเสริมสุขภาพ ยกย่องสติปัญญาและจิตใจในทางที่ดี นิทานที่เล่าให้เด็กฟัง นอกจากปัจจัยข้างต้นแล้วผู้เล่ามีส่วนอย่างมากในการนำเสนอให้นิทานเรื่องนั้นมีความสนุกสนานเหมาะสมกับวัยของเด็ก มีแง่มุม มีชั้นเชิง และเห็นรายละเอียดที่จะเล่าให้เด็กฟัง ไม่ว่าจะเป็นการเล่า

นิทานปากเปล่า นิทานวาดไปเล่าไป และลีลาการเล่านิทานจะต้องส่งผลให้ผู้ฟังหรือเด็ก ๆ เห็นภาพพจน์และเกิดความสนุกสนานประทับใจ

สำหรับนิทานที่ไม่เหมาะสมที่จะนำมาเล่าให้เด็กฟังหรือเป็นนิทานที่เด็กอ่านเองได้แก่

1. เป็นนิทานที่มีคำสั่งสอนมากเกินไป
2. เป็นนิทานที่มีคำและประโยคไม่เหมาะสมกับเด็ก
3. เป็นนิทานที่มีเรื่องยืดเยื้อและรายละเอียดมากมาย
4. เป็นนิทานที่มีเรื่องราวที่ทารุณโหดร้าย ซึ่งอาจเป็นตัวอย่างที่ผิด ๆ
5. เป็นนิทานที่ส่งเสริมค่านิยมต่าง ๆ
6. เป็นนิทานที่ผิดต่อศีลธรรมของคนที่อยู่ร่วมกันในสังคม
7. เป็นนิทานที่ไม่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์

สหพันธ์ อร์นธาเรี (2542: 23) เรื่องและนิทานต่อไปนี้ไม่ควรนำมาเล่าให้เด็กฟัง

ปีศาจ

1. เป็นเรื่องที่หวาดเสียว น่ากลัวอย่างไม่มีเหตุผล เช่น เรื่องเกี่ยวกับภูตผี
2. เรื่องเกี่ยวกับความรักใคร่ การหนีตามกันของหนุ่มสาว
3. เรื่องเกี่ยวกับการพลัดพรากจากพ่อแม่ และการถูกทอดทิ้ง
4. เป็นเรื่องเกี่ยวกับความทารุณโหดร้าย มีการลงโทษอย่างรุนแรงเกินไป

ควรมีการให้อภัยซึ่งกันและกัน

5. เรื่องที่ผู้เล่าไม่ถนัดที่จะเล่าให้มีเจตคติที่ไม่ดีได้
6. เรื่องที่สอดแทรกศีลธรรมมากเกินไปบ่อยเกินไปจนเด็กเบื่อ ดังนั้นการ

เลือกนิทานให้เหมาะสมกับเด็กปฐมวัยนั้นการเลือกควรคำนึงถึงวัยของเด็กเป็นสำคัญ ตลอดจนเนื้อเรื่อง

สรุปได้ว่าการเลือกเรื่องผู้เล่านิทานจะต้องเป็นผู้ใช้ความรู้ความสามารถและประสบการณ์ในการพิจารณาเรื่องให้เหมาะสมกับเด็ก และนำเรื่องที่เลือกสรรแล้ว มาปรุงแต่งด้วยเทคนิคกระบวนการ และสร้างสรรค์ให้เรื่องนิทานที่เลือกนั้นมีเสน่ห์น่าสนใจ ได้รับความสนใจและเหมาะสมสำหรับเด็กตามแต่ละโอกาส

วิธีการเล่านิทานและเทคนิคในการเล่านิทาน

เกริก ยุ้นพันธ์ (2539: 68) การเล่านิทาน ผู้เล่านิทานจำเป็นอย่างยิ่งจะต้องคำนึงถึงสิ่งดังต่อไปนี้

1. การเลือกเรื่องที่จะใช้เล่า
2. การดัดแปลงเนื้อเรื่องให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้ฟัง
3. เตรียมตัวและจัดเตรียมสื่อการเล่านิทานของผู้เล่า

4. การลงมือเล่านิทาน ผู้เล่าจะต้องเล่าให้ราบรื่นโดยตลอด ด้วยรูปแบบและเทคนิคเฉพาะของผู้เล่าเอง

5. สถานที่และเวลาที่ใช้เล่านิทาน ผู้เล่าจะต้องพิจารณาเพื่อความเหมาะสม

6. การติดตามผลการเล่านิทาน ผู้เล่าจะต้องสังเกตความพึงพอใจของผู้ฟัง ด้วยว่าผู้ฟังให้ความสนใจมากน้อยเพียงใด

สำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ (2541: 78-79) ได้เสนอวิธีการเล่านิทานที่ครู ควรทราบดังนี้คือ

1. เนื้อเรื่องต้องเหมาะสมกับวัยใช้เรื่องที่มีความดีชนะความชั่วเสมอไป และผู้เล่าต้องจำเนื้อเรื่องได้ดีทุกตอน

2. เสียง ผู้เล่าจะต้องให้เด็กทั้งหมดได้ยินเสียงผู้เล่าอย่างชัดเจน ระดับเสียงและจังหวะพูดถูกต้องเหมาะสมกับเนื้อเรื่อง ใสความรู้สึกลงไปให้น้ำเสียง ถ้าผู้เล่าสามารถทำเสียงสูงต่ำ ที่เป็นเสียงเด็ก เสียงคนแก่ หรือทำเสียงตามลักษณะของตัวละครได้ เด็กจะยิ่งสนใจมากยิ่งขึ้น

3. ท่าทาง ถ้ามีภาพประกอบผู้เล่าไม่ต้องใช้ท่าทางมาก แต่เน้นที่ภาพ หากไม่มีภาพประกอบก็ควรใช้ท่าทางประกอบบ้างตามโอกาส แต่อย่าใช้มากเกินไป ฟังระวังให้เป็นไปตามธรรมชาติ

4. จังหวะ จังหวะในการพูดเป็นสิ่งหนึ่งที่จะช่วยให้นิทานน่าสนใจ

5. อารมณ์ ในขณะที่เล่าควรเล่าให้เด็กเห็นถึงความรู้สึก และอารมณ์ของผู้เล่า เช่นอารมณ์รื่นเริง ความรู้สึกตื่นเต้น หรืออารมณ์เศร้า ฯลฯ

6. ข้อตกลงก่อนฟังนิทานควรมีข้อตกลงกันว่าผู้ฟังจะต้องไม่พูดแซงในขณะที่ฟังนิทาน

7. เวลาในการเล่า เด็กอายุ 4-5 ขวบ หรือ 5-6 ขวบ ใช้เวลาประมาณ 10-15 นาที

กุลยา ตันติผลาชีวะ (2541: 16-17) กล่าวถึงการเล่านิทานมีขั้นตอนการดำเนินการเป็นลำดับแต่ละขั้นตอนของการเล่า ต้องมีการจัดเตรียมให้เหมาะสม จึงจะทำให้การเล่านิทานมีความหมายประทับใจผู้ฟังแม้ว่านิทานจะเป็นสิ่งที่เด็กชอบ และพร้อมที่จะฟังอยู่เสมอก็ตาม นิทานทุกเรื่องกับการเล่าทุกครั้งไม่สามารถตรึงใจให้เด็กอยู่กับที่ได้ตั้งแต่ต้นจนจบ เว้นแต่กระบวนการเล่านั้นจะมีขั้นตอนการเตรียมการที่นอกจาก จะทำให้นิทานดำเนินไปสู่จุดประสงค์ของผู้เล่าที่ต้องการแล้วต้องทำให้เด็กเพลิดเพลินกับการเล่านิทานด้วย ในการเตรียมการเพื่อการเล่านิทานที่ครูเป็นผู้เล่าควรจัดเตรียมเนื้อหา นิทานก่อน ถ้าเป็นนิทานที่มาจากหนังสือนิทาน ครูควรต้องอ่านให้เข้าใจจำเนื้อเรื่องให้ได้ เมื่อนำไปเล่าประกอบภาพ ในหนังสือจะได้พูดความต่อเนื่องเป็นเรื่องราว มีหยุดพักถามตอบจะทำให้เข้าใจง่ายไม่ลืม

การเตรียมเด็กสำหรับฟังนิทาน ที่นั่งของเด็กควรต้องใกล้ชิดกัน ครูอาจนั่งสูงกว่าเด็กเล็กน้อยเพื่อให้สามารถแสดงภาพในหนังสือ หรือภาพอื่น ๆ บนตักในระดับสายตาเด็ก ขณะเล่า

ควรจัดเด็กเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ถ้าเป็นกลุ่มใหญ่ให้หนึ่งล้อมวงครู แล้วครูเริ่มกิจกรรมเตรียมตัวเด็กด้วยการให้เด็กร้องเพลง ดูภาพ หรือกล่าวคำจูงใจ เพื่อให้เด็กมีอารมณ์พร้อมที่จะฟัง เมื่อพร้อมแล้วจึงเริ่มต้นด้วยการเล่านิทาน หากมีจุดประสงค์ของการฟังต้องบอกเด็กด้วย

การดำเนินเรื่อง อาจเป็นการนำเสนอด้วยภาษาพูดอย่างเดียว หรือใช้ภาษาท่าทางหรือใช้สื่อประกอบต่างๆ ทั้งแถบบันทึกเสียงและภาพประกอบ ผู้เล่าต้องใช้ภาษาที่เด็กเข้าใจง่าย ถูกหลักไวยากรณ์ บทสนทนาอาจใช้ภาษาถิ่นหรือใช้คำคุ้นเคยที่เด็กเคยชิน จะช่วยให้การเล่านิทานมีประสิทธิภาพและมีความหมายตรงกับจุดประสงค์ของผู้เล่ามากขึ้น

การสรุปเรื่อง ขั้นตอนสุดท้ายของการเล่านิทานทุกครั้ง ควรมีการสรุปเรื่องด้วยคำถามเกี่ยวกับประเด็นสาระสำคัญของเรื่อง ลักษณะของตัวละครในเรื่อง ความรู้และคำสั่งสอนที่ได้จากเรื่อง เพื่อให้เด็กได้คิดทบทวน และเก็บข้อความรู้จากนิทาน เป็นการย้ำเตือนทำให้เด็กจดจำเรื่องราวได้ดี

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการเล่านิทาน

ดิกสัน จอห์นสัน และซอลส์ (Dixon, Johnson; & Salts. 1977: 367-379) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมให้กับเด็กอนุบาล อายุ 3 - 4 ปี ที่โรงเรียนในเมืองดีทรอยต์ เด็กในกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 146 คน แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม กลุ่มแรก เล่านิทานให้ฟัง แล้วให้เด็กแสดงบทบาทประกอบตามเรื่อง กลุ่มที่สอง เล่านิทานให้ฟังพร้อมพาไปดูของจริงนอกสถานที่ เช่น ไปซื้อของ ไปสวนสัตว์ กลุ่มที่สามสนทนากับเด็กเกี่ยวกับเรื่องที่เล่าให้ฟัง กลุ่มที่สี่ เป็นกลุ่มควบคุม ผลการทดลองปรากฏว่าถ้าเด็กได้แสดงบทบาทเลียนแบบตัวละครในเรื่องไปด้วยจะพัฒนาจิตลักษณะต่างๆ ได้ดีที่สุดในที่สุดแสดงว่าเมื่อเด็กฟังนิทานแล้วเด็กย่อมมีความต้องการที่จะเลียนแบบตัวละครที่ตัวชอบหรือตัวละครที่ได้รับความสำเร็จจากพฤติกรรมนั้นๆ นอกจากนี้ยังพบว่า เนื้อหานิทานถ้าเป็นเรื่องใกล้ความจริง เช่น เทพนิยาย จะให้ผลดีต่อจิตลักษณะของเด็กดีกว่านิทานที่มีเนื้อหาไกลชีวิตเด็กจริงๆ

คลอร์ และเบรย์ (เนื่อน้อง สันบุญ. 2541: 47; อ้างอิงจาก Clore; & Bray. 1978: 156) ได้ศึกษาผลของการใช้นิทานที่ส่งผลต่อพฤติกรรมและทัศนคติของเด็กโดยใช้หุ่นจำลองและการแสดงบทบาทสมมติกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชายจำนวน 62 คน จากโรงเรียนประถมศึกษา 2 แห่ง โดยให้นักเรียนแสดงอุปนิสัยท่าทางให้เหมือนกับตัวละครในนิทานนั้นเมื่อเรียนจบแล้ววัดทัศนคติทันทีพบว่าเด็กชายเหล่านี้มีทัศนคติที่ดีต่อสัตว์เลี้ยง และหลังจากนั้นอีก 6 สัปดาห์ทำการวัดอีกครั้งผลปรากฏว่า การวัดทัศนคติของเด็กชายทั้งสองโรงเรียนมีความมั่นคง เด็กชายที่เคยล่าสัตว์เล็กฆ่าสัตว์โดยแน่นอน ผลการศึกษาครั้งนี้แสดงว่า นิทานมีผลโดยตรงต่อพฤติกรรมและทัศนคติมั่นคงของเด็ก

วาริ นิยมธรรม (2535: 46-59) ได้ศึกษาผลการใช้เทคนิคแม่แบบจากนิทานชาดกเพื่อพัฒนาพฤติกรรมเชิงจริยธรรม ในนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2535 โรงเรียนอนุบาลปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี จำนวน 90 คน โดยกลุ่มทดลองที่ 1 ได้รับ

แม่แบบจากนิทานชาดก กลุ่มทดลองที่ 2 ได้รับการสอนโดยแผนการสอนของกองวิชาการ ส่วนกลุ่มควบคุมไม่ได้รับการสอน พบว่า กลุ่มที่สอนโดยใช้แม่แบบนิทานชาดก มีพัฒนาการเชิงจริยธรรมด้านความเมตตากรุณามากกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และมากกว่ากลุ่มควบคุม และกลุ่มที่สอนตามแผนการสอนของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ โดยมีพัฒนาการทางด้านความเมตตากรุณามากกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 ส่วนกลุ่มที่สอนโดยใช้แม่แบบนิทานชาดก มีพัฒนาการเชิงจริยธรรมด้านความเมตตากรุณามากกว่ากลุ่มที่สอนโดยใช้นิทานชาดกมีคะแนนเฉลี่ย 10.23 และกลุ่มที่สอนตามแผนการสอนของกองวิชาการกระทรวงศึกษาธิการมีค่าคะแนนเฉลี่ย 9.2 และกลุ่มควบคุมมีคะแนนเฉลี่ย 7.2

ขวัญนุช บุญอยู่สง (2545: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเล่านิทานคณิต กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชาย-หญิง อายุ 4-5 ปี กำลังศึกษาอยู่ชั้นอนุบาลปีที่ 1 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2545 โรงเรียนวัดสารนารถธรรมาราม จังหวัดระยอง จำนวน 15 คนผลการศึกษาพบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเล่านิทานคณิตมีทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ในทุกทักษะสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และเมื่อจำแนกรายด้านแล้ว พบว่า ในด้านการนับ การรู้ค่าตัวเลข การจับคู่ การเปรียบเทียบ การเรียงลำดับสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในด้านการจัดประเภท สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

นฤมล จิวแพ (2549: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลการเล่านิทานประกอบภาพที่มีต่อพฤติกรรมความเอื้อเฟื้อของเด็กปฐมวัย กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นนักเรียนชาย - หญิง ที่มีอายุ 5-6 ปี จำนวน 15 คนที่กำลังศึกษาอยู่ชั้นอนุบาลปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2548 โรงเรียนสวัสดิศึกษา สำนักงานเขตวัฒนาสังกัดกรุงเทพมหานคร ด้วยการสุ่มอย่างง่าย เด็กปฐมวัยกลุ่มตัวอย่างได้รับการจัดกิจกรรมเสริมประสบการณ์เล่านิทานประกอบภาพ เป็นเวลา 8 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 3 วัน วันละ 30 นาที รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 24 ครั้ง เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาคือ แผนการจัดกิจกรรมเสริมประสบการณ์ การเล่านิทานประกอบภาพ และแบบทดสอบพฤติกรรมความเอื้อเฟื้อ ผลการศึกษาพบว่าเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมเสริมประสบการณ์เล่านิทานประกอบภาพก่อนมีพฤติกรรมความเอื้อเฟื้อสูงขึ้นกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ศศิพรรณ ส้มแดงเดช (2553: บทคัดย่อ) ศึกษาทักษะพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์ของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการทดลองหลังการฟังนิทาน กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชาย - หญิง อายุ 5 - 6 ปี จำนวน 15 คนที่กำลังศึกษาอยู่ชั้นอนุบาลปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2552 โรงเรียนวัดไทร (ถาวรพรหมานุกูล) สำนักงานเขตจอมทอง กรุงเทพมหานครซึ่งได้มาจากการเลือกแบบหลายขั้นตอน เป็นระยะเวลา 8 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 3 วัน วันละ 30 นาที เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แผนการจัดกิจกรรมการทดลองหลังการฟังนิทาน 24 แผน และแบบทดสอบทักษะพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์ที่มีค่าความเชื่อมั่น 0.66 การดำเนินการทดลองได้แก่แบบแผนการทดลอง One - Group Pretest-Posttest Design และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ t - test for Dependent Samples ผลการศึกษาพบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการทดลองหลังการฟัง

นิทาน มีทักษะพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์สูงขึ้นไปอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และเมื่อจำแนกเป็นรายด้านแล้ว พบว่า ทักษะพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์ ด้านการสังเกต การจำแนก การสื่อสาร ทุกด้านสูงขึ้นไปอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01

จากเอกสารงานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศ สรุปได้ว่า นิทานเป็นสื่อประกอบการเรียนการสอนที่มีคุณค่า และมีความสำคัญต่อเด็กอย่างยิ่งโดยเฉพาะเด็กในระดับปฐมวัย เพราะนิทานช่วยให้เด็กมีความสุขสนุกสนานเพลิดเพลิน เพิ่มทักษะในการฟัง เสริมสร้างจินตนาการ จึงเป็นวิธีการที่เหมาะสมในการเสริมสร้างพัฒนาการด้านต่างๆ ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา นอกจากนี้นิทานยังมีส่วนสำคัญในการช่วยส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในเด็กปฐมวัยได้เป็นอย่างดี

2.3.3.4 กิจกรรมเกมการศึกษา

ความหมายของเกมการศึกษา

โคลัมบัส (เยาพา เดเซคูปต์. 2542: 51; อ้างอิงจาก Kollumbus. 1979: 141-149) ได้ให้ความหมายของเกมการศึกษา (Didactic Game) คือ เกมที่พัฒนาการคิดของเด็กซึ่งจะต้องคิดและหาเหตุผล ครูสามารถบอกได้ว่า เด็กมีความเข้าใจในความคิดรวบยอดเรื่องนั้นๆ อย่างไร

กรมวิชาการ (2540: 44) กล่าวว่า เกมการศึกษาเป็นเกมที่ช่วยพัฒนาสติปัญญามีกฎเกณฑ์กติกาต่างๆ เด็กสามารถเล่นคนเดียวหรือเล่นเป็นกลุ่มได้

บุรชัย สิริมหาสาร (2545: 79) กล่าวว่า เกมการศึกษา เป็นเกมการเล่นที่ช่วยพัฒนาสติปัญญา มีกฎเกณฑ์กติกาต่างๆ เด็กสามารถเล่นคนเดียวหรือเล่นเป็นกลุ่มได้ ช่วยให้เด็กรู้จักสังเกตคิดหาเหตุผล และเกิดความคิดรวบยอดเกี่ยวกับสี รูปร่าง จำนวน ประเภท และความสัมพันธ์เกี่ยวกับพื้นที่ ระยะ เกมการศึกษาที่เหมาะสมสำหรับเด็กวัย 3-6 ปี เช่น เกมจับคู่ แยกประเภท จัดหมวดหมู่เรียงลำดับ โดมิโน ลอตโต ภาพตัดต่อ และต่อตามแบบ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2546: 58) กล่าวว่า iva เกมการศึกษาเป็นเกมที่ช่วยพัฒนาสติปัญญา มีกฎเกณฑ์กติกาต่างๆ เด็กสามารถเล่นคนเดียวหรือเล่นเป็นกลุ่มได้ ช่วยให้เด็กรู้จักสังเกต คิดหาเหตุผลและเกิดความคิดรวบยอดเกี่ยวกับสี รูปร่าง จำนวน ประเภท และความสัมพันธ์เกี่ยวกับพื้นที่ ระยะ เกมการศึกษาที่เหมาะสมสำหรับเด็กวัย 3-5 ปี เช่น เกมจับคู่ แยกประเภท จัดหมวดหมู่ เรียงลำดับ โดมิโน ลอตโต ภาพตัดต่อ ต่อตามแบบ ฯลฯ

สรุปได้ว่า เกมการศึกษา เป็นเกมที่ช่วยพัฒนาสติปัญญาของเด็กผ่านการเล่น ช่วยให้เด็กได้รู้จักสังเกต คิดหาเหตุผล เกิดทักษะการแก้ปัญหา และเกิดความคิดรวบยอดเกี่ยวกับองค์ความรู้ของแต่ละเกมที่เด็กได้เล่น โดยเกมการศึกษามีทั้งเกมที่เล่นคนเดียวหรือเล่นเป็นกลุ่มก็ได้ เช่น เกมจับคู่ แยกประเภท จัดหมวดหมู่ เรียงลำดับ โดมิโน ลอตโต ภาพตัดต่อ ต่อตามแบบ เป็นต้น

ประเภทของเกมการศึกษา

ได้มีนักการศึกษาหลายท่านได้แบ่งเกมการศึกษาออกเป็นชนิดต่างๆ ดังนี้

โคลัมบัส (เยาวพา เดชะคุปต์. 2542: 51 - 56; อ้างอิงจาก Kolambus. 1979: 141 -149) ได้แบ่งเกมการศึกษาออกเป็น

1. เกมการแยกประเภท (Classification) เกมฝึกแยกประเภทจะหมายถึง การแยกกลุ่มจัดกลุ่ม จับคู่ ซึ่งสามารถฝึกทักษะเด็กได้หลายอย่าง โดยแยกเป็นของที่เหมือนกันและ ต่างกัน ของที่มีลักษณะกลม สีเหลี่ยม หรือแยกตามสี รูปทรง ขนาด ซึ่งแบ่งออกเป็น

1.1 เกมลอตโต (Lotto) เป็นเกมที่เล่นอย่างง่าย โดยเด็กจะมีรูปภาพ เล็ก ๆ อยู่ชุดหนึ่งซึ่งจะนำมาจับคู่กับรูปในกระดาษโดยรูปที่เด็กเลือกออกมา เขาจะต้องหารูปที่ เหมือนกันวางลงให้ได้ถ้ารูปนั้นไม่มีคู่ เขาก็จะวางบัตรลงแล้วหาภาพใหม่

1.2 เกมโดมิโน (Domino) เป็นเกมที่ในแต่ละด้านจะมีภาพ จำนวน ตัวเลข จุด ให้เด็กเลือกภาพที่มีสี รูป หรือขนาดต่อในแต่ละด้านไปเรื่อยๆ

1.3 เกมตารางสัมพันธ์ (Metrix) เกมนี้จะประกอบด้วยตารางซึ่ง แบ่งเป็นช่องมีขนาดเท่ากัน 16 ช่อง และมีบัตรเล็กๆ ขนาดเท่ากับตารางแต่ละช่องโดยการเล่นอาจจะ จับคู่ภาพที่อยู่ข้างบนกับภาพที่เด็กวางลงให้ตรงกันหรืออาจจะจับคู่ภาพที่มีส่วนประกอบของภาพที่ อยู่ข้างบนกับภาพที่อยู่ด้านข้างก็ได้ เช่น ครูอาจจะวางบัตรภาพวงกลมไว้ด้านข้าง วางบัตรสีแดงไว้ ข้างบน แล้วให้เด็กหาบัตรภาพที่มีสีแดงและเป็นรูปร่างกลมมาวางให้ตรงกัน

2. เกมฝึกทำตามแบบ (Petterning) ในเกมชนิดนี้เด็กจะต้องสร้างหรือวาด หรือลากตามแบบตามลำดับ ซึ่งเด็กจะใช้ลูกปัด หรือบล็อกที่มีสีหรือขนาดต่างๆ กับบัตร หรือแม่แต่ แปรงสีฟันก็ได้มาวางไว้ตามลำดับ ตัวอย่างเช่น ถ้าตัวอย่างมี 3 สี เช่น ดำ ขาว แดง เด็กก็จะจัด สิ่งของตามลำดับเรื่อยๆ ซึ่งเด็กจะต้องตัดสินใจว่าจะเลือกอะไรก่อนหลัง เพื่อทำตามแบบ

3. เกมฝึกลำดับหรืออนุกรม (Sequence, Seriation) ในเกมนี้จะฝึก ความจำของเด็กโดยครูจะเล่าเหตุการณ์หรือลำดับเรื่องราวหรือนิทาน แล้วให้เด็กวางสิ่งต่างๆ หรือ ภาพตามลำดับในเรื่อง

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2541: 145 – 153) ได้ จำแนกประเภทของเกมเป็นชนิดต่าง ๆ ดังนี้

1. เกมจับคู่ เกมชนิดนี้เป็นเกมฝึกการสังเกต การเปรียบเทียบ การคิดหา เหตุผลเกมจับคู่ เป็นการจับของเป็นคู่ ๆ ชุดละตั้งแต่ 5 คู่ขึ้นไป อาจจะเป็นการจับคู่ภาพหรือวัสดุ อุปกรณ์ต่าง ๆ ก็ได้ เกมประเภทนี้สามารถจัดได้หลายชนิดได้แก่

1.1 การจับคู่สิ่งที่เหมือนกัน

1.1.1 จับคู่ภาพหรือสิ่งของที่เหมือนกันทุกประการ

1.1.2 จับคู่ภาพกับเงาของสิ่งเดียวกัน

1.1.3 จับคู่ภาพกับโครงร่างของสิ่งเดียวกัน

- 1.1.4 จับคู่ภาพที่ซ่อนอยู่ในบัตรหลัก
- 1.2 การจับคู่สิ่งที่เป็นประเภทเดียวกัน เช่น ไม้ขีด-ไฟแช็ค, เทียน-ไฟฟ้า
- 1.3 การจับคู่สิ่งที่มีความสัมพันธ์กัน เช่น สิ่งที่ใช้คู่กัน สัตว์แม่-ลูก สัตว์กับอาหาร
- 1.4 การจับคู่สิ่งที่มีความสำคัญแบบตรงกันข้าม คนอ้วน-คนผอม
- 1.5 การจับคู่ภาพส่วนเติมกับส่วนย่อย
- 1.6 การจับคู่ภาพเติมกับภาพชิ้นส่วนที่หายไป
- 1.7 การจับคู่ภาพที่ซ้อนกัน
- 1.8 การจับคู่ภาพที่เป็นส่วนตัดกับภาพใหญ่
- 1.9 การจับคู่สิ่งที่มีเหมือนกันแต่สีต่างกัน
- 1.10 การจับคู่ภาพที่มีเสียงสระเหมือนกัน เช่น กา-นา, งู-ปู
- 1.11 การจับคู่ภาพที่มีเสียงพยัญชนะต้นเหมือนกัน เช่น นก-หนู, กุ้ง-ไก่
- 1.12 การจับคู่แบบอุปมาอุปไมย
- 1.13 การจับคู่แบบอนุกรม
2. เกมภาพตัดต่อ เป็นเกมฝึกการสังเกตละเอียดของภาพ รอยตัดต่อของภาพที่เหมือนกันหรือต่างกันในเรื่องของสี รูปร่าง ขนาด ลวดลาย เกมประเภทนี้มีจำนวนชิ้นของภาพตัดต่อตั้งแต่ 5 ชิ้นขึ้นไป ซึ่งขึ้นอยู่กับความยากง่ายของภาพชุดนั้น เช่น หากสีของภาพไม่มีความแตกต่างกัน จะทำให้ยากแก่เด็กยิ่งขึ้น
3. เกมวางภาพต่อปลาย (โดมิโน) เพื่อฝึกการสังเกต การคิดคำนวณ คิดเป็นเหตุเป็นผล เกมประเภทนี้มีหลายชนิด ประกอบด้วยชิ้นส่วนเป็นรูปสี่เหลี่ยมหรือรูปสามเหลี่ยม ตั้งแต่ 9 ชิ้นขึ้นไป ในแต่ละด้านจะมีภาพ จำนวน ตัวเลข จุด ให้เด็กเลือกต่อกันในรูปที่เหมือนกัน แต่ละด้านไปเรื่อย ๆ
4. เกมเรียงลำดับ เป็นเกมฝึกทักษะการจำแนก การคาดคะเน เกมประเภทนี้มีลักษณะเป็นภาพสิ่งของ เรื่องราว เหตุการณ์ ตั้งแต่ 3 ภาพขึ้นไปแบ่งเป็น
- 4.1 การเรียงลำดับภาพและเหตุการณ์และเหตุการณ์ต่อเนื่อง
- 4.2 การเรียงลำดับ ขนาด ความยาว ปริมาณ ปริมาตร จำนวน เช่น ใหญ่-เล็ก สั้น-ยาว หนัก-เบา มาก-น้อย
5. เกมจัดหมวดหมู่ เพื่อฝึกทักษะการสังเกต การจัดแยกประเภท เกมประเภทนี้มีลักษณะเป็นแผ่นภาพหรือของจริง ประเภทสิ่งของต่าง ๆ เป็นเกมที่ให้เด็กนำมาจัดเป็นพวก ๆ ตามความคิดของเด็ก
6. เกมหาภาพที่มีความสัมพันธ์ลำดับที่กำหนด ฝึกการสังเกตลำดับที่ ถ้าเก็บต้นแบบจะฝึกเรื่องความจำ เกมประเภทนี้ ภาพต่าง ๆ 5 ภาพเป็นแบบให้เด็กสังเกตลำดับภาพส่วนที่เป็นคำถามจะมีภาพกำหนดให้ 2 ภาพ ให้เด็กหาภาพที่ 3 ที่เป็นคำตอบที่จะทำให้ภาพทั้ง 3 เรียงลำดับถูกต้องตามต้นแบบ

7. เกมสังเกตรายละเอียดของภาพ (ลอตโต) ฝึกการสังเกตรายละเอียดของภาพเกมจะประกอบด้วยภาพแผ่นหลัก 1 ภาพ และชิ้นส่วนที่มีภาพส่วนย่อยสำหรับเทียบกับภาพแผ่นหลักอีกจำนวนหนึ่งตั้งแต่ 4 ชิ้นขึ้นไป ให้เด็กเลือกภาพชิ้นส่วนเฉพาะที่มีอยู่ในภาพหลักหรือภายใต้เงื่อนไขที่กำหนดให้เกี่ยวกับภาพหลัก

8. เกมหาความสัมพันธ์แบบอุปมาอุปไมย เกมนี้ประกอบด้วยชิ้นส่วนแผ่นยาวจำนวน 2 ชิ้นต่อกันด้วยผ้าหรือวัสดุอื่น ชิ้นส่วนตอนแรกมีภาพ 2 ภาพที่มีความสัมพันธ์หรือเกี่ยวข้องอย่างใดอย่างหนึ่ง ชิ้นส่วนที่สองมีภาพ 1 ภาพ เป็นภาพที่สามที่มีขนาด $\frac{1}{2}$ ของชิ้นส่วนให้เด็กหาภาพที่เหลือ ซึ่งเมื่อจับคู่กับภาพที่สามแล้วจะมีความสัมพันธ์ทำนองเดียวกับภาพคู่แรก ตัวเลือกเป็นแผนภาพขนาดเท่ากับภาพที่สามสาระของเกมน่าจะเป็นในเรื่องของรูปร่าง จำนวน

9. เกมพื้นฐานการบวก เป็นการฝึกให้มีความคิดรวบยอดเกี่ยวกับการรวมกันหรือการบวกโดยเกมแต่ละเกมจะประกอบด้วยภาพหลัก 1 ภาพ ที่แสดงจำนวนต่าง ๆ และจะมีภาพชิ้นส่วนตั้งแต่ 2 ภาพขึ้นไป ภาพชิ้นส่วนมีขนาด $\frac{1}{2}$ ของภาพหลัก ให้เด็กหาภาพชิ้นส่วน 2 ภาพ ที่รวมกันแล้วมีจำนวนเท่ากับภาพหลักแล้วนำมาวางเทียบเคียงกับภาพหลัก

10. เกมจับคู่ตารางสัญลักษณ์ เป็นภาพการฝึกคิดการสังเกตและฝึกการคิดเชื่อมโยงความสัมพันธ์ประกอบด้วยช่องขนาดเท่ากัน และมีบัตรเล็ก ๆ ขนาดเท่ากับช่องตารางเพื่อเล่นเข้าซุกกันโดยมีบัตรที่กำหนดไว้เป็นตัวนำไว้ข้างบนของแต่ละช่องโดยการเล่นอาจจับคู่ภาพที่มีส่วนประกอบของภาพที่อยู่ข้างบนกับภาพที่อยู่ด้านข้างก็ได้

11. เกมหาความสัมพันธ์ระหว่างภาพกับสัญลักษณ์ เกมนี้จะช่วยเด็กก่อนที่จะเริ่มอ่านหนังสือเด็กจะคุ้นเคยกับสัญลักษณ์ที่เป็นภาพที่มีภาพกับคำหรือตัวเลขแสดงจำนวนที่กำหนดให้ตั้งแต่ 3 คู่ขึ้นไป

สรุปได้ว่า เกมการศึกษาแบ่งได้หลายประเภท โดยส่วนใหญ่เน้นพัฒนาด้านสติปัญญาของผู้เล่น และสามารถเล่นได้ทั้งเล่นคนเดียวและเล่นร่วมกับผู้อื่น จึงเป็นการพัฒนาเด็กโดยตอบสนองความต้องการและธรรมชาติการเรียนรู้ของเด็กอย่างแท้จริง

จุดประสงค์ของการจัดเกมการศึกษา

สุวิมล ตันปิติ (2536: 32) ได้กล่าวจุดประสงค์ ของการจัดเกมการศึกษา ไว้ดังนี้

1. เน้นกิจกรรมที่จะพัฒนาร่างกาย ช่วยผ่อนคลายความตึงเครียด เสริมสร้างให้มีการตื่นตัวมีบรรยากาศที่แตกต่างไปจากการฝึกภาษาตามปกติ
2. เป็นการสร้างบรรยากาศที่สนับสนุน จะช่วยให้นักเรียนสนใจบทเรียนทางภาษาและเกมที่เล่นในห้องเรียน นักเรียนยังสามารถนำไปเล่นนอกชั้นเรียนได้
3. เป็นกิจกรรมที่เน้นเทคนิคหนึ่งในการสอนไวยากรณ์ ระบบเสียงของภาษาได้ดี

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2541: 146) ได้กล่าวถึงจุดประสงค์ของการจัดเกมการศึกษา

1. ฝึกฝนและพัฒนาความสามารถในการใช้ประสาทสัมผัส เพื่อให้เกิดการรับรู้เพื่อจะนำไปสู่การเรียนรู้

2. พัฒนาการคิดหาเหตุผล
3. ฝึกการสังเกตและการตัดสินใจ
4. ฝึกการแก้ปัญหาและการตัดสินใจ
5. ช่วยให้เกิดความคิดรวบยอดเกี่ยวกับสิ่งที่เรียนรู้
6. ฝึกการจำแนกเกี่ยวกับสี รูปร่าง ขนาด ปริมาณ จำนวน เสียง
7. ฝึกทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์และภาษา
8. ฝึกการคิดเชื่อมโยงความสัมพันธ์

บุรชัย สิริมหาสาคร (2545: 79) กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของเกมการศึกษา ไว้ว่า

1. ส่งเสริมการสังเกต จำแนก และเปรียบเทียบ
2. ส่งเสริมการประสานสัมพันธ์ระหว่างมือกับตา
3. ส่งเสริมการคิดหาเหตุผล และตัดสินใจแก้ปัญหา
4. ช่วยให้เกิดความคิดรวบยอดเกี่ยวกับสิ่งที่เรียนรู้
5. ปลูกฝังให้มีคุณธรรมต่าง ๆ เช่น ความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย

ความเอื้อเฟื้อแบ่งปัน และความซื่อสัตย์

สรุปได้ว่า เกมการศึกษามีจุดประสงค์ในการส่งเสริมพัฒนาการการเรียนรู้ของเด็ก เพราะเกมช่วยฝึกทักษะการสังเกต การคิดหาเหตุผล การแก้ปัญหา การอยู่ร่วมกันในสังคมกับผู้อื่น อีกทั้งยังช่วยปลูกฝังและส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมได้เป็นอย่างดี จึงทำให้เด็กได้รับการพัฒนาครบทุกด้าน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา มีความพร้อมและมีความสุขในการเรียนในชั้นต่อไป

แนวทางในการใช้เกมการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย

กรมวิชาการ (2540: 44) ได้เสนอแนวทางการใช้เกมการศึกษาที่จัดให้กับเด็กปฐมวัยแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. กรณีที่เป็นเกมใหม่เด็กยังไม่เคยเล่นมาก่อน ครูควรปฏิบัติดังนี้
 - 1.1 แนะนำให้เด็กทราบว่าเกมชุดใหม่มีชื่ออะไร มีกี่ชิ้น และอะไรบ้าง
 - 1.2 สาธิตหรืออธิบายวิธีการเล่นเกมเป็นขั้น ๆ ตามประเภทของแต่ละชนิด
 - 1.3 ให้เด็กหมุนเวียนเข้ามาเล่นเป็นกลุ่ม หรือรายบุคคลตามความเหมาะสม
 - 1.4 ขณะเด็กเล่นครูทำหน้าที่เพียงผู้เสนอแนะ

1.5 เมื่อเด็กเล่นเกมแต่ละชุดเรียบร้อยแล้ว ครูควรตรวจสอบความถูกต้องหรือร่วมตรวจกับเพื่อนๆ และชมเชยให้กำลังใจ

1.6 ให้เด็กนำเกมที่เล่นเรียบร้อยแล้วเก็บใส่กล่องเข้าที่ให้เรียบร้อยทุกครั้งก่อนที่จะเล่นเกมอื่นต่อไป

2. กรณีที่เด็กเคยเล่นเกมการศึกษาที่ผ่านมาแล้ว ครูควรปฏิบัติดังนี้

2.1 จัดวางเกมที่เคยเล่นแล้วให้เด็กเล่นเป็นกลุ่มๆ ละ 4 – 5 คน แต่ละกลุ่มจะมีเกม 1 ชุดหรืออาจจะให้เด็กเล่นคนเดียว

2.2 หมุนเวียนให้เด็กเล่นชุดใหม่และชุดเก่าจะจัดไว้

2.3 เมื่อเล่นเสร็จแล้วให้เด็กเก็บให้เรียบร้อย และอยู่ในสภาพที่จะนำไปใช้อีก

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2541: 155) กล่าวถึงแนวทางในการจัดเกมการศึกษาไว้ดังนี้

1. ควรคำนึงถึงความเป็นจริง เหมือนของจริง เช่น หนอนมีเสื่อ การเรียงลำดับดวงอาทิตย์ที่เรียงจากใหญ่ไปเล็กไม่ได้

2. ภาพที่แสดงความเคลื่อนไหว ควรจะเคลื่อนไหวจากซ้ายไปขวา บนลงล่างเหมือนการเขียนหนังสือของไทย

3. การให้สี ถ้าเป็นภาพสัตว์ ควรให้สีที่ใกล้เคียงกันกับธรรมชาติจะช่วยให้เด็กเรียนรู้ธรรมชาติ การให้สีที่ร้อนแรง เด็กจะเคลื่อนไหวไม่อยู่นิ่ง สีประเภทสีเย็นเด็กจะสงบเงียบ

4. การนำเกมการศึกษาให้เด็กเล่น ไม่ควรฝึกดัดว่าต้องเล่นไปตามหน่วยที่เรียน ควรคำนึงถึงพัฒนาการ ประสบการณ์ของเด็กแต่ละคน เล่นเกมตามลำดับความยากง่าย

5. การตรวจสอบว่า เด็กเล่นเกมครบตามที่ตกลงหรือไม่ ครูควรมีแบบบันทึกการเล่นของเด็กแต่ละคน

6. เด็กแต่ละคนมีความสนใจในการเล่นแตกต่างกัน ครูอาจนำเทคนิคการเล่นเกมการศึกษาจัดให้เด็ก เพื่อเปลี่ยนบรรยากาศในบางโอกาส เช่น

- คำว่าภาพหาคู่

- เล่นเกมให้เล่นรวมกันเป็นกลุ่ม เช่น แจกภาพคนละ 1 ภาพ ให้

สัญญาณหาคู่

7. ปัจจุบัน เกมการศึกษามีจำหน่ายแพร่หลายมากขึ้นการเลือกซื้อควรคำนึงถึงพัฒนาการเด็กแต่ละวัย เช่น ภาพตัดต่อ 3-5 ชั้น เหมาะสำหรับเด็กอายุ 3-4 ขวบ 6- 8 ชั้น สำหรับเด็กอายุ 4-5 ปี 8-10 ชั้น สำหรับเด็กอายุ 5-6

8. การนำผลงานวิจัยเกี่ยวกับเกมการศึกษามาใช้ หรือนำเกมการศึกษาของต่างประเทศที่มีขายมาให้เด็กเล่น ครูควรนำมาศึกษาทดลองใช้กับเด็กกลุ่มเล็กๆ ก่อนว่าส่งผลต่อพัฒนาการเด็กมากน้อยเพียงใดก่อนการตัดสินใจซื้อ

บุรชัย สิริมหาสาคร (2545: 79) สอนแนวคิดในกรณีที่เป็นเกมใหม่ เด็กไม่เคยเล่น ครูควรปฏิบัติดังนี้

1. แนะนำให้เด็กทราบว่า เกมชุดใหม่ชื่ออะไร มีจำนวนกี่ชิ้น และอะไรบ้าง
2. สาธิตหรืออธิบายวิธีเล่นเกมเป็นขั้นๆ ตามประเภทของเกมแต่ละชนิด
3. ให้เด็กหมุนเวียนเข้ามาเล่นเป็นกลุ่ม หรือรายบุคคลตามความเหมาะสม
4. ขณะที่เด็กเล่น ครูทำหน้าที่เป็นเพียงผู้แนะนำ บางครั้งครูอาจเข้าร่วมเล่นในกลุ่ม ถ้าสังเกตเห็นว่าเด็กยังไม่เข้าใจวิธีเล่น หรือมีปัญหาเกี่ยวกับการเล่น
5. เมื่อเด็กเล่นเกมแต่ละชุดเสร็จเรียบร้อย ควรให้เด็กตรวจสอบความถูกต้องด้วยตนเองร่วมกันตรวจกับเพื่อน หรือครูช่วยดูแลตรวจสอบและชมเชยให้กำลังใจ
6. ให้เด็กนำเกมที่เล่นแล้วเก็บใส่กล่องเข้าที่ให้เรียบร้อยทุกครั้งก่อนเล่นชุดอื่นในกรณีที่เด็กเคยเล่นเกมการศึกษานี้มาแล้ว ครูอาจปฏิบัติได้ดังนี้

6.1 จัดวางเกมที่เคยเล่นแล้ว ให้เด็กเล่นเป็นกลุ่ม กลุ่มละ 4-5 คน แต่ละกลุ่มจะมีเกม 1 ชุดหรืออาจจะเล่นคนเดียวก็ได้

6.2 หมุนเวียนให้เด็กเล่นเกมทั้งชุดใหม่และชุดเก่าตามที่ได้จัดไว้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2546: 58) ได้ให้ข้อเสนอแนะในการใช้เกมการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยไว้ดังนี้

1. การสอนเกมการศึกษาในระยะแรก ควรเริ่มสอนโดยใช้ของจริง เช่น การจับคู่กระป๋องแป้ง ที่เหมือนกัน หรือการเรียงลำดับกระป๋องแป้งตามลำดับสูง – ต่ำ
2. การเล่นเกมในแต่ละวัน อาจจัดให้เล่นทั้งเกมชุดใหม่และเกมชุดเก่า
3. ผู้สอนอาจให้เด็กหมุนเวียนเข้ามาเล่นเกมกับผู้สอนที่ละกลุ่ม หรือสอนทั้งชั้นตามความเหมาะสม
4. ผู้สอนอาจให้เด็กที่เล่นได้แล้ว มาช่วยแนะนำกติกาการเล่นในบางโอกาสได้
5. การเล่นเกมการศึกษา นอกจากใช้เวลาในช่วงกิจกรรมเกมการศึกษาตามตารางกิจกรรมประจำวันแล้วอาจให้เด็กเลือกเล่นอิสระในช่วงเวลากิจกรรมเสรีได้
6. การเก็บเกมที่เล่นแล้ว อาจเก็บใส่กล่องเล็ก ๆ หรือใส่ถุงพลาสติกหรือใช้ยางรัดแยกแต่ละเกม แล้วจัดใส่กล่องใหญ่รวมไว้เป็นชุด

สรุปได้ว่า แนวทางในการใช้เกมการศึกษานั้นต้องคำนึงถึงพัฒนาการและประสบการณ์ของเด็กเป็นสำคัญ โดยให้เด็กเริ่มเล่นเกมตามลำดับจากง่ายไปหายาก ก่อนเล่นครูควรบอกกติกาและข้อตกลงในการเล่น เมื่อเด็กเล่นเกมการศึกษาเสร็จแล้วครูควรตรวจสอบว่าเด็กได้เล่นเกมตามจุดประสงค์ของแต่ละเกมหรือไม่ พร้อมทั้งมีแบบบันทึกการเล่นของเด็กแต่ละคน และฝึกระเบียบวินัยโดยให้เด็ก ๆ ช่วยกันเก็บเกมลงกล่องเป็นชุดๆ แล้วเก็บเข้าที่

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเกมการศึกษา

พินเตอร์ (Pinter. 1977: 710 - A) ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการสะกดคำที่สอนโดยใช้เกมการศึกษากับการสอนโดยใช้ตำรา กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนเกรด 3 ในรัฐเพนซิลวาเนีย จำนวน 94 คน โดยได้ศึกษาเกี่ยวกับมโนภาพและความสามารถในการจดจำ ผลการวิจัยพบว่า

1. กลุ่มที่ใช้เกมการศึกษามีคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการสะกดคำสูงกว่า
2. กลุ่มที่ใช้เกมการศึกษามีความคงทนในการจำสูง
3. นักเรียนที่มีสติปัญญาปานกลางและต่ำอยู่ในกลุ่มการใช้เกมการศึกษามีผลสัมฤทธิ์ทางการสะกดคำสูงกว่ากลุ่มที่เรียนตามตำรา
4. เด็กผู้หญิงมีมโนภาพแห่งตนในการร่วมมือมากกว่าเด็กชาย

คินเคด (Kincaid. 1977: 4194-A) ทำการศึกษาผลของการนำเกมคณิตศาสตร์ไปใช้ที่บ้าน เพื่อศึกษาทัศนคติและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนเกรด 2 จำนวน 35 คน โดยผู้ปกครองเข้าอบรมเพื่อศึกษาและสร้างเกมไปใช้ที่บ้านของตน ใช้เวลาในการทดลองเป็นเวลา 10 สัปดาห์ ผลการวิจัยพบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ของนักเรียนที่ได้เล่นเกมสูงกว่าผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนที่ไม่ได้เล่นเกมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จรรุวรรณ วงศ์สิงห์. (2552: บทคัดย่อ) ศึกษาเปรียบเทียบการคิดอุปนัยของเด็กปฐมวัยที่เล่นเกมการศึกษาเรียงลำดับ กลุ่มตัวอย่างคือเด็กปฐมวัยชาย-หญิงอายุ 4-5 ปี จำนวน 25 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือเกมการศึกษาเรียงลำดับ และแบบทดสอบการคิดอุปนัย ผลการวิจัยพบว่าเด็กปฐมวัยที่ได้รับการเล่นเกมการศึกษาเรียงลำดับ มีการคิดอุปนัยสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

นิดาพร อาจประจัญ (2553: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเปรียบเทียบทักษะทางการอ่านของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังที่ได้เล่นเกมการศึกษาเน้นภาษา กลุ่มตัวอย่างคือเด็กปฐมวัยชาย-หญิง อายุ 3-4 ปี จำนวน 20 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในคือ เกมการศึกษาเน้นภาษาจำนวน 40 เกม และแบบทดสอบการวัดความสามารถทักษะทางการอ่าน ซึ่งผลการวิจัยพบว่าเด็กปฐมวัยที่เล่นเกมการศึกษาเน้นภาษามีทักษะทางการอ่านสูงขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ประภาณีช เพียรไพฑูรย์ (2553: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเปรียบเทียบความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังที่เล่นเกมการศึกษาอนุกรมมิติ และศึกษาความเปลี่ยนแปลงของความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลโดยรวมและรายด้านของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังที่เล่นเกมการศึกษาอนุกรมมิติ กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กปฐมวัยชาย - หญิง อายุ 4 - 5 ปี จำนวน 20 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ เกมการศึกษาอนุกรมมิติ จำนวน 24 เกม และแบบทดสอบวัดความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัยที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ซึ่งผลการวิจัยพบว่าความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัย โดยรวมและรายด้านหลังที่ได้เล่นเกมการศึกษาอนุกรมมิติสูงกว่าก่อนการเล่นเกมการศึกษาอนุกรมมิติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และมี

การเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นจากการทดลองก่อนการทดลองในทุกด้าน โดยด้านการจำแนกเพิ่มขึ้นเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ ด้านการอุปมา อุปไมย และด้านการจัดประเภท ตามลำดับ

วรรณษา บัวสุข (2553: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาและเปรียบเทียบความสามารถทางพหุปัญญาของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังได้รับการจัดกิจกรรมเกมการศึกษากลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชาย - หญิงที่มีอายุ 4 - 5 ปี จำนวน 15 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แผนการจัดกิจกรรมเกมการศึกษาและแบบประเมินความสามารถทางพหุปัญญา ซึ่งผลการวิจัยพบว่า เด็กปฐมวัยก่อนได้รับการจัดกิจกรรมเกมการศึกษามีความสามารถทางพหุปัญญาแต่ละด้านอยู่ในระดับปานกลาง หลังได้รับการจัดกิจกรรมเกมการศึกษาเด็กปฐมวัยมีความสามารถทางพหุปัญญาแต่ละด้านอยู่ในระดับสูง และเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมเกมการศึกษามีความสามารถทางพหุปัญญาทุกด้านคือความสามารถด้านภาษา ความสามารถด้านตรรกะและคณิตศาสตร์ ความสามารถด้านมิติ ความสามารถด้านร่างกายและการเคลื่อนไหว ความสามารถด้านดนตรี ความสามารถด้านความเข้าใจระหว่างบุคคล ความสามารถด้านความเข้าใจตนเอง และความสามารถด้านธรรมชาติสูงขึ้นไปอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สรุปได้ว่าเกมการศึกษาเป็นสื่อในการเรียนรู้และส่งเสริมพัฒนาเด็กทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา เกมการศึกษาช่วยฝึกทักษะต่างๆ ทั้งการสังเกต การเปรียบเทียบ การจัดหมวดหมู่ การคิดหาเหตุผล การแก้ปัญหาการตัดสินใจจากการเล่น การมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มเพื่อน การทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น และพร้อมกันนี้เกมการศึกษายังสามารถส่งเสริมความมีวินัยและคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เด็กได้เป็นอย่างดี

2.3.3.5 กิจกรรมสร้างสรรค์

ความหมายของกิจกรรมสร้างสรรค์

กิจกรรมสร้างสรรค์ เป็นกิจกรรมที่เด็กจะได้พัฒนาไปทุก ๆ ด้าน ทั้งทักษะมือพัฒนากล้ามเนื้อ ความคิดสร้างสรรค์ และจินตนาการเช่น วาดภาพด้วยสีเทียน การปั้นดินน้ำมัน การเล่นสี การพับฉีกปะกระดาษ การประดิษฐ์เศษวัสดุ ฯลฯ (ละอ อชุตกร. 2529: 105)

กิจกรรมสร้างสรรค์ หมายถึง กิจกรรมเกี่ยวกับงานศิลปะศึกษาต่าง ๆ ได้แก่การวาดภาพระบายสี การปั้น การพิมพ์ภาพ การพับ ตัด ฉีก ปะ และประดิษฐ์ เศษวัสดุ ฯลฯ ที่มุ่งพัฒนากระบวนการคิดสร้างสรรค์ การรับรู้เกี่ยวกับความงามและส่งเสริมกระตุ้นให้เด็กแต่ละคนได้แสดงออกตามความรู้สึกและความสามารถของตนเอง (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2536: 13)

กิจกรรมสร้างสรรค์ เป็นกิจกรรมที่ช่วยเด็กให้แสดงออกทางอารมณ์ ความรู้สึก ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และจินตนาการ โดยใช้ศิลปะ เช่น การเขียนภาพ การปั้น การฉีก- ปะ การตัดปะ การพิมพ์ภาพ การร้อย การประดิษฐ์ หรือวิธีการอื่นที่เด็กได้คิดสร้างสรรค์และเหมาะสมกับพัฒนาการ เช่น การเล่นพลาสติกสร้างสรรค์ การสร้างรูปจากกระดาษปึกหมุด ฯลฯ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2546: 52)

สรุปได้ว่า กิจกรรมสร้างสรรค์ เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้เด็กแสดงออกถึงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และจินตนาการโดยใช้ศิลปะ ทำให้เด็กได้พัฒนาครบทุก ๆ ด้าน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา กิจกรรมสร้างสรรค์ เช่น การปั้น การฉีก-ปะ การตัดปะ การพิมพ์ภาพ การเล่นพลาสติกสร้างสรรค์ การสร้างรูปจากกระดาษปักหมุด เป็นต้น

ความสำคัญและคุณค่าของกิจกรรมสร้างสรรค์

คนเราทุกคนเกิดมาเพื่อสร้างสรรค์งานศิลปะ ศิลปะช่วยให้เรา นำเสนอประสบการณ์ชีวิตผ่านออกมาความเข้าใจ ความคิด และการแบ่งปันประสบการณ์ของตนที่จะนำเสนอความรู้สึก ประสบการณ์ของตนเองออกมาในรูปงานศิลปะ (Schirmacher. 1993: 1; citing Langer. n.d.) ดังนั้นกิจกรรมสร้างสรรค์จึงมีความสำคัญและคุณค่าต่อพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย ดังนี้

วิรุณ ตั้งเจริญ (2539: 31-34) กล่าวว่าความมุ่งหวังที่ใช้กิจกรรมศิลปะเป็นสื่อกลาง ในอันที่จะสะท้อนคุณค่าไปสู่บุคลิกภาพของเด็ก และการสร้างสรรค์ศิลปะจะสร้างเสริมลักษณะนิสัย ให้แก่เด็กปฐมวัยต่าง ๆ ดังนี้

1. สร้างเสริมลักษณะนิสัยทางการแสดงออก เมื่อการแสดงออกทางศิลปะ เป็นกระบวนการที่ต้องตัดสินใจ เสนอความคิด ตัดสินใจที่จะกระทำและแสดงออกมาตามความคิด คำสั่งหรือเหตุผลของแต่ละคน ซึ่งเป็นพื้นฐานที่จะกระตุ้นให้เด็กกล้าแสดงออกในทุก ๆ ด้าน
2. สร้างเสริมลักษณะนิสัยด้านความคิดสร้างสรรค์ผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์เป็น คนพร้อมที่จะแสวงหาสิ่งใหม่ที่ดีกว่า เหมาะสมกว่า และเป็นการปลูกฝังในพฤติกรรมของคนเราได้ เมื่อได้รับการสนับสนุนอย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง กิจกรรมศิลปะเป็นวิธีทางหนึ่งที่พร้อมมูลในทาง ที่จะสั่งสมความคิดสร้างสรรค์ให้กับเด็กปฐมวัย
3. สร้างเสริมลักษณะนิสัยทางการจินตนาการสิ่งต่าง ๆ ที่คนเราสร้างสรรค์ ขึ้นมาย่อมเริ่มต้นด้วยจินตนาการก่อน และย่อมมีเหตุผลหรือความจริงเป็นพื้นฐาน เป็นเรื่องของการ คาดคิดความหวัง หรือปรารถนาจะให้เกิดสิ่งที่ใฝ่ฝัน ซึ่งกิจกรรมศิลปะย่อมผลักดันเด็กไปสู่ความคิด คำสั่งที่กว้างไกล มีผลต่อเด็กและสืบต่อไปในอนาคต
4. สร้างเสริมลักษณะนิสัยทางด้านสุนทรียภาพ สุนทรียภาพเป็นเรื่องของ ความรู้สึกส่วนบุคคล เป็นความรู้สึกอันละเอียดอ่อนและฉับไวเมื่อสัมผัสกับสภาพแวดล้อมและจะ รู้สึกสัมผัสในความงาม ความเป็นระเบียบ ประณีต และคุณค่าของสิ่งนั้น ๆ ไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติ ศิลปะ วัตถุ หรือรูปแบบของความคิดต่าง ๆ ซึ่งต่างก็มีความงามและคุณค่าอยู่มากน้อยแตกต่างกัน ออกไป ผู้ที่มีสุนทรียภาพอยู่ในตัว จึงพร้อมที่จะรับรู้และซาบซึ้งคุณค่าทางด้านต่าง ๆ ของสรรพสิ่งที่ อยู่รอบตัว ศิลปะเป็นสิ่งสำคัญสิ่งแรกที่ยอมรับประกันว่าเป็นตัวการกระตุ้นความรู้สึกสัมผัสทางด้านนี้ การสร้างสรรค์ศิลปะของเด็กจึงเป็นการสะสมคุณภาพของสุนทรียภาพในตัวบุคคลโดยตรง เพื่อชีวิต และจิตใจที่ประณีตงดงาม

5. สร้างเสริมลักษณะนิสัยทางด้านความประณีต การทำงานศิลปะต้องอาศัยความตั้งใจการใช้ความพยายาม การสังเกต และความประณีตเรียบร้อยอยู่ตลอดเวลา

6. สร้างเสริมลักษณะนิสัยด้านการทำงาน กิจกรรมศิลปะต้องอาศัยความรักความพยายามที่จะทำกิจกรรมที่ต้องปฏิบัติด้วยมือเมื่องานเสร็จเด็กจะเกิดความภาคภูมิใจซึ่งจะเป็นแรงผลักดันให้กระตือรือร้นที่จะทำงานชิ้นต่อไป

7. สร้างเสริมลักษณะนิสัยทางการทำงาน การทำกิจกรรมศิลปะไม่ใช้การเรียนรู้เพียงคนเดียวต้องมีการพูดคุย ปรึกษาหารือ หยิบยื่นสิ่งต่างๆ ต่อกันเป็นการส่งเสริมให้เด็กสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพตั้งแต่ระดับพื้นฐาน

สอดคล้องกับ อุบล ตูจินดา (2532: 19-22) ได้กล่าวถึงคุณค่าของศิลปะที่ช่วยส่งเสริมความพึงพอใจความเจริญงอกงาม และพัฒนาการด้านต่างๆ ของเด็กปฐมวัยไว้ดังนี้

1. พัฒนาการทางด้านร่างกาย กิจกรรมทางศิลปะช่วยพัฒนาการทางด้านร่างกายเคลื่อนไหว การเติบโต การออกกำลังกาย การฝึกหัดใช้มือ แขน ขา กล้ามเนื้อ ความสัมพันธ์ของมือกับประสาทตา ความคิด การรับรู้และระบบการสั่งงานของสมอง

2. พัฒนาการด้านอารมณ์ ขณะเด็กเจริญเติบโต สิ่งแวดล้อมต่างๆ และประสบการณ์ที่ผ่านมามีพื้นฐานของประสบการณ์ใหญ่ การรับรู้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง การเรียนรู้ที่เด็กมีความพอใจความสนใจอยากรู้ อยากเห็น การทำงานศิลปะเด็กได้แสดงออกอย่างเสรี เพลิดเพลิน สนุกสนาน และภาคภูมิใจ ซึ่งจะช่วยพัฒนาอารมณ์ เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง มีความพึงพอใจ มีอารมณ์แจ่มใสเบิกบานซาบซึ้งในความงามของสิ่งต่างๆ เช่น สีของดวงอาทิตย์ ท้องฟ้า ดอกไม้ หิน ใบไม้ ต้นไม้ รูปร่างของสิ่งต่างๆ รอบตัวที่มีอยู่ทุกเวลาทุกสถานที่ การใช้กิจกรรมศิลปะส่งเสริมให้เด็กได้สังเกตมีความสามารถในการมองเห็นความงามเหล่านั้นได้ เด็กก็จะเกิดอารมณ์ชื่นชม รู้คุณค่า รู้สึกเป็นสุข

3. พัฒนาการทางสังคม ศิลปะเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่ง ที่จะช่วยเสริมสร้างความรู้สึกร่วมกันเพราะศิลปะเป็นการสื่อสารอย่างหนึ่ง ระหว่างผู้สร้างผลงานศิลปะด้วยกัน และระหว่างผลงานทางศิลปะกับผู้ชมผลงานศิลปะ ยังช่วยสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างเพื่อนในห้องเรียน ระหว่างครูกับนักเรียน กิจกรรมการแสดงออกทางศิลปะส่วนใหญ่ จึงเน้นสาระที่เกี่ยวข้องกับสังคม และสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัว

4. พัฒนาการทางด้านสติปัญญา สติปัญญา คือ เครื่องสะท้อนที่แสดงให้เห็นความสามารถของบุคคลที่ใช้ความคิดอย่างมีเหตุผล ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ ที่สามารถแก้ไขปัญหาได้ การที่เด็กแสดงออกทางศิลปะในแต่ละวัย แต่ละบุคคล และแต่ละช่วงเวลาแตกต่างกันย่อมแสดงถึงความแตกต่างทางสติปัญญาด้วย ข้อแตกต่างนี้อาจจะปรากฏในแง่รายละเอียดรูปทรง การออกแบบ สี ความคิดหรือจินตนาการ กิจกรรมทางศิลปะมีขอบเขตกว้างขวาง เด็กจึงมีโอกาสได้ทดลองทำและค้นหาความสามารถของตนเองว่ามีความถนัด มีความสามารถในการทำอะไรบ้าง ควรเปิดโอกาสให้เด็กได้มีการสำรวจทดลอง สร้างสรรค์กับวัสดุ นานาชนิดจะเป็นการเพิ่ม

ประสบการณ์ใหม่ ทำให้มี ความคิดริเริ่ม มีเหตุผลมีรสนิยมอันดี มีความเป็นตัวของตัวเอง มีสติปัญญากว้างขวางยิ่งขึ้น

5. พัฒนาการทางด้านความรู้ การรับรู้ หมายถึง กระบวนการที่คนได้รับรู้ความรู้โดยอาศัยประสาทสัมผัส มีความตั้งใจ ความต้องการการรับรู้ของมนุษย์ มักจะมีลักษณะการจัดสิ่งที่จะรับรู้เป็นส่วนรวมหรือเป็นหมวดหมู่ เพราะในการรับรู้แต่ละครั้ง อวัยวะรับรู้สัมผัสหลายอย่างจะทำงานร่วมกัน คือ แทนที่จะรับรู้รายละเอียด เรามักจะรับรู้ส่วนรวมได้มากกว่า นอกจากนี้มนุษย์ยังรับรู้ทางด้าน คุณค่า และการวิเคราะห์ควบคู่กันไปด้วย

สรุปได้ว่า กิจกรรมสร้างสรรค์เป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญและคุณค่าต่อพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย ช่วยพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ มีความเชื่อมั่นในตนเอง กล้าคิด กล้าทำ กล้าแสดงออก มีจิตใจที่อ่อนโยน รู้จักการทำงานร่วมกับผู้อื่น มีความรับผิดชอบ กิจกรรมสร้างสรรค์จึงสามารถพัฒนาเด็กครบทุกด้านทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ – จิตใจ สังคม และสติปัญญา และสิ่งสำคัญคือกิจกรรมสร้างสรรค์ส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งการแสดงออกของพื้นฐานทางศิลปะเป็นวิถีทางที่ดีที่สุดทางหนึ่งในการที่เด็กจะเรียนรู้โลก เพราะความรู้ทั้งหลายมาจากสิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็กนั่นเอง ดังนั้นการส่งเสริมให้ได้ผลดีนั้นเด็กจะต้องได้รับความอิสระริเริ่มด้วยตนเอง ได้รับการกระตุ้นส่งเสริมสนับสนุน มีกำลังใจในการคิดสร้างสรรค์ต่อไป

แนวทางในการจัดกิจกรรมสร้างสรรค์สำหรับเด็กปฐมวัย

เชอร์มาเชอร์ (Schirmmacher. 1993: 1 – 2) ให้เสนอแนวทางในการจัดกิจกรรมสร้างสรรค์สำหรับเด็กปฐมวัย ไว้ดังนี้

1. ส่งเสริมให้เด็กได้แสดงความรู้สึกรักของตนเองออกมาอย่างอิสระเสรี เด็กต้องการแสดง ความรู้สึกของตนเองผ่านงานศิลปะ และเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว

2. ส่งเสริมให้เกิดความสมดุลระหว่างกระบวนการและผลผลิตทางศิลปะ โปรแกรมศิลปะที่ดีจะต้องให้เด็กได้เข้าใจและเกิดความคิดรวบยอดในข้อเท็จจริงที่เด็กแต่ละคนสามารถเกิดได้ทั้งกระบวนการและผลผลิต รวมทั้งทักษะที่ต้องการให้เกิดแก่เด็ก เช่น การหยุด การตัด การม้วนการโรย การติด และการถัก ผลผลิตของการลงมือกระทำคือ ผลงาน

3. ส่งเสริมให้เด็กมีความคิดสร้างสรรค์ การกระตุ้นให้เด็กเกิดความคิดสร้างสรรค์จำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

เด็กต้องการทำอะไร (เนื้อหา)

เด็กต้องการทำอย่างไร (กระบวนการ)

เด็กต้องการได้อะไรเป็นผลผลิตขั้นสุดท้าย (ผลผลิต)

4. ส่งเสริมให้เด็กได้ลงมือกระทำและค้นพบด้วยตนเอง เด็กสามารถสร้างผลงานศิลปะโดยผ่านการค้นพบและการทดลอง การวางแผนในกิจกรรมศิลปะแต่ละครั้งจึงต้องสอน

วิธีการแต่ละขั้นเพื่อให้เด็กมีโอกาส แสดงความเป็นตัวตนของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นการค้นพบ การสืบค้นการประดิษฐ์ และการทดลองที่สร้างสรรค์

5. ส่งเสริมกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและการมีส่วนร่วมตลอดเวลา เด็กมีการเคลื่อนไหวและแสดงออกถึงศิลปะ การยกมือ การยื่น การระบายสี การขึ้นน้ำมัน การฉีก การทาบ ดึง ม้วน กด จิก หยิบ ซึ่งการเคลื่อนไหวเหล่านี้เป็นการกระตุ้นพัฒนาการทางด้านร่างกายและการเคลื่อนไหวการส่งเสริมการแสดงออกอย่างต่อเนื่องจะช่วยให้เด็กได้แสดงออกอย่างเต็มที่

6. สร้างแรงจูงใจให้เกิดขึ้นภายในตัวเด็ก ศิลปะเป็นกิจกรรมที่ต้องเกิดจากแรงจูงใจภายในตนเอง ซึ่งนักการศึกษาปฐมวัยพบว่า การสร้างสรรค์งานศิลปะเกิดจากแรงจูงใจภายในที่เด็กต้องการเรียนรู้และรับรู้สิ่งรอบตัว

7. สร้างความสำเร็จและความภาคภูมิใจในผลงานของตนเอง การเลือกกิจกรรมทางศิลปะที่เหมาะสมกับพัฒนาการของวัยและการส่งเสริมความสำเร็จของเด็ก ความรู้สึกที่เด็กได้ทำสำเร็จช่วยให้เกิดความคิดเชิงบวกต่อตนเอง กิจกรรมที่ยากเกินไปจะเป็นตัวสกัดกั้นเด็กและนำไปสู่ความล้มเหลวในที่สุดนับว่าเป็นอันตรายอย่างยิ่งในการพัฒนาเด็ก

8. ส่งเสริมตามความเหมาะสมของพัฒนาการแต่ละวัย กิจกรรมทางศิลปะที่ดีต้องคำนึงถึงพัฒนาการของเด็กแต่ละวัย ซึ่งเด็กแต่ละวัยมีขีดจำกัดในด้านการควบคุมอวัยวะและการซิมิตีสัมพันธ์

9. ใช้สื่อและอุปกรณ์ทางศิลปะอย่างเหมาะสม เด็กสามารถใช้อุปกรณ์งานศิลปะได้อย่างหลากหลาย ครูจึงต้องนำสื่อที่เหมาะสมมาใช้ในการงานศิลปะในทางที่สร้างสรรค์ วัสดุ อุปกรณ์และเครื่องมือต่าง ต้องเหมาะสมกับพื้นฐานของเด็ก ตลอดจนคำนึงถึงราคาอุปกรณ์ การคุ้มค่าในการลงทุน การดูแลและรักษาเป็นอย่างดี

10. เปิดโอกาสให้เด็กทุกคนได้มีส่วนร่วมและเป็นไปอย่างเสรี

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2546: 51) ได้เสนอแนวทางในการจัดกิจกรรมสร้างสรรค์สำหรับเด็กปฐมวัยไว้ว่า ควรจัดให้เด็กทำทุกวัน โดยอาจจัดวันละ 3-5 กิจกรรม ให้เด็กเลือกทำ อย่างน้อย 1-2 กิจกรรมตามความสนใจ โดยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. การจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ ควรพยายามหาวัสดุท้องถิ่นมาใช้ก่อนเป็นอันดับแรก

2. ก่อนให้เด็กทำ กิจกรรม ต้องอธิบายวิธีใช้วัสดุที่ถูกต้องให้เด็กทราบ พร้อมทั้งสาธิตให้ดูจนเข้าใจ เช่น การใช้พู่กันหรือกาว จะต้องปาดพู่กันหรือกาวนั้นกับขอบภาชนะที่ใส เพื่อไม่ให้กาวหรือสีไหลเลอะเทอะ

3. ให้เด็กทำกิจกรรมสร้างสรรค์ประเภทใดประเภทหนึ่งร่วมกันในกลุ่มย่อย เพื่อฝึกให้เด็กรู้จักการวางแผน และการทำ งานร่วมกันกับผู้อื่น

4. แสดงความสนใจในงานของเด็กทุกคน ไม่ควรมองผลงานเด็กด้วยความขบขันและควรนำ ผลงานของเด็กทุกคนหมุนเวียนจัดแสดงที่ป้ายนิเทศ

5. หากพบว่าเด็กคนใดสนใจทำ กิจกรรมอย่างเดียวยตลอดเวลา ควรกระตุ้นเร้า และจูงใจให้เด็กเปลี่ยนทำ กิจกรรมอื่นบ้าง เพราะกิจกรรมสร้างสรรค์แต่ละประเภทพัฒนาเด็กแต่ละด้านแตกต่างกัน และเมื่อเด็กทำตามคำแนะนำได้ ควรให้แรงเสริมทุกครั้ง

6. เก็บผลงานชิ้นที่แสดงความก้าวหน้าของเด็กเป็นรายบุคคลเพื่อเป็นข้อมูลสังเกตพัฒนาการของเด็ก

นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2542: 54-55) ได้กำหนดเนื้อหา และขอบข่ายของกิจกรรมสร้างสรรค์สำหรับเด็กปฐมวัยไว้ดังนี้

1. การวาดภาพและระบายสี
 - 1.1 การวาดภาพด้วยสีเทียน หรือสีไม้
 - 1.2 การวาดภาพด้วยสีน้ำ เช่น ฟูกัน ฟองน้ำ
 - 1.3 การละเลงสีด้วยนิ้วมือ
2. การเล่นกับสีน้ำ
 - 2.1 การเป่าสี
 - 2.2 การหยดสี
 - 2.3 การเทสี ฯลฯ
3. การพิมพ์ภาพ
 - 3.1 การพิมพ์ภาพด้วยส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย
 - 3.2 การพิมพ์ภาพด้วยวัสดุ พืช ผักต่าง ๆ
4. การปั้น เช่น ดินน้ำมัน ดินเหนียว แป้งโด ฯลฯ
5. การพับ ฉีก ตัด ปะ
 - 5.1 การพับอย่างง่าย ๆ
 - 5.2 การฉีกปะ
 - 5.3 การตัดปะ
6. การประดิษฐ์
 - 6.1 ประดิษฐ์เศษวัสดุต่าง ๆ
 - 6.2 การร้อย เช่น ลูกปัด หลอดภาพ หลอดด้าย ฯลฯ
 - 6.3 การสาน เช่น กระดาษ ใบตอง ไบมะพร้าว

สรุปได้ว่า แนวทางในการจัดกิจกรรมสร้างสรรค์สำหรับเด็กปฐมวัย เป็นการจัดประสบการณ์ในรูปแบบของกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ให้กับเด็ก เพื่อส่งเสริมการแสดงออกทางศิลปะตามจินตนาการความคิดสร้างสรรค์ ควรให้เด็กได้ทดลองใช้วัสดุอุปกรณ์อย่างหลากหลาย เรียนรู้วิธีการทำงาน กระบวนการทำงานศิลปะ และได้ทำงานร่วมกันด้วย ซึ่งเป็นวิธีการเรียนรู้ตามความคิดที่อิสระ สนุกสนาน และนอกจากนี้ยังช่วยส่งเสริมลักษณะนิสัยที่ดีในการทำงาน ส่งเสริมและปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมควบคู่กันไป โดยที่ครูเป็นผู้จัดสภาพแวดล้อมและเตรียมสื่อที่หลากหลาย ทั้งสร้างบรรยากาศให้เหมาะสมแก่การเรียนรู้ คอยกระตุ้นให้กล้าแสดงออก เกิดความมั่นใจในตนเอง

เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการเรียนรู้ตามศักยภาพของเด็กแต่ละบุคคลต่อไป โดยกิจกรรมสร้างสรรค์ที่เหมาะสมสำหรับเด็กปฐมวัยมีหลากหลายกิจกรรม เช่น การวาดภาพระบายสี การพับ ฉีก ตัด-ปะ การปั้น การประดิษฐ์ เป็นต้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมสร้างสรรค์

แอนเวย์ และแมคโดนัลด์ (Anway, M. J.; & MacDonald, T. 1971: Abstract) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาการรับรู้ในผลงานศิลปะของเด็กปฐมวัย เพื่อประเมินรูปแบบการสอนศิลปะเด็กในโรงเรียนอนุบาล โดยรูปแบบดังกล่าวนี้ได้มาจากหลักสูตรการสอนศิลปะเชิงทดลอง ประกอบด้วยการผสมผสานองค์ประกอบในการสอนต่าง ๆ ได้แก่ (1) ชุดสาริตแผนภูมิที่แสดงถึงเส้น รูปร่าง, สี และ Texture-Pattern (2) ผู้ให้คำปรึกษาทางศิลปะ และ (3) การฝึกอบรมแก่ครูเป็นพิเศษ มีการนำหลักสูตรที่ครบถ้วนนี้ ซึ่งถือเป็นรูปแบบการสอนแบบหนึ่งมาเปรียบเทียบกับสถานการณ์เรียนรู้ศิลปะที่ไม่มีโครงสร้างและเป็นไปตามธรรมชาติซึ่งถือเป็นอีกรูปแบบการสอนหนึ่ง กลุ่มตัวอย่างคือเด็กปฐมวัยจำนวน 30 ห้องเรียน ที่อยู่ในระบบโรงเรียนสาธารณะที่เรียกว่า Grand Rapids Public School System กลุ่มตัวอย่างเลือกมาจากเขตโรงเรียนที่มีสถานะทางเศรษฐศาสตร์สังคมต่ำ ปานกลาง และสูง ผลการวิจัยพบว่ารูปแบบการสอนและสถานะทางเศรษฐศาสตร์สังคมมีนัยสำคัญทางสถิติ และพบปฏิสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการสอนและสถานะทางเศรษฐศาสตร์สังคมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติเช่นกัน อย่างไรก็ตาม ไม่พบวาระยะเวลาสอนมีนัยสำคัญทางสถิติ ผลจากการศึกษาครั้งนี้แสดงว่า รูปแบบการสอนเชิงทดลองเต็มรูปแบบนี้ใช้ได้ผลมากที่สุดต่อการพัฒนาผลงานศิลปะให้ดีขึ้น

แสตปป์ (วารสาร นาคะศิริ. 2546: 30; อ้างอิงจาก Stapp. 1964: 5258-4) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความคิดสร้างสรรค์และสติปัญญาของนักเรียนที่เรียนศิลปะและไม่เรียนศิลปะ ความคิดสร้างสรรค์และสติปัญญาไม่มีความสัมพันธ์กัน แต่นักเรียนที่เรียนศิลปะได้คะแนนแนวความคิดสร้างสรรค์สูงกว่าพวกที่ไม่เรียนศิลปะ

ฟิลลิปส์ (Phillips, L.J. 1993: 59 - 04A) ศึกษาเกี่ยวกับความเข้าใจของนักการศึกษาเด็กปฐมวัยที่มีต่อกระบวนการทางศิลปะและศิลปศึกษา เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความเข้าใจที่มีต่อกระบวนการทางศิลปะและศิลปศึกษา โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นครูปฐมวัยที่สอนอยู่ในโรงเรียนส่วนกลางและเขตตะวันออก สังกัดกรมการศึกษา ของเกาะมาอูฮาวายจำนวน 24 คน ผลการตอบแบบสัมภาษณ์ของครูพบว่า ครูมีมุมมองที่เห็นด้วยกับความคิดที่ว่างานศิลปะควรมุ่งเน้นที่การปฏิบัติจริงโดยใช้สื่อการสอนที่หลากหลาย และควรสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนการสอนที่จูงใจให้เด็กมีความคิดสร้างสรรค์อย่างอิสระ การเรียนการสอนศิลปะศึกษาอย่างมีแบบแผนตามความคิดของครูมีน้อยมากในโรงเรียนประถมศึกษาและมักไม่ปรากฏให้เห็นในระดับ อุดมศึกษา ครูทุกคนมีความต้องการอย่างยิ่งที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับแนวคิดทางศิลปะ ภาษาเฉพาะ และสื่อการเรียนการสอนผ่านทางหลักสูตรศิลปะศึกษามากขึ้น

สิริยา พันโสรี (2546: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนาการแสดงออกของพื้นฐานทางศิลปะของเด็กปฐมวัยด้วยกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นอนุบาลอายุระหว่าง 5 – 6 ปี จำนวน 103 คน โดยได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เป็นระยะเวลา 8 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 3 วัน วันละ 50 นาที เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แผนการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ และกฎเกณฑ์การให้คะแนนการแสดงออกของพื้นฐานทางศิลปะที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ผลการวิจัยพบว่าการพัฒนาการแสดงออกของพื้นฐานทางศิลปะของเด็กปฐมวัย ด้วยกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ มีคะแนนเฉลี่ยรวมแตกต่างจากก่อนจัดกิจกรรมและเปลี่ยนแปลงสูงขึ้นตลอดช่วง 8 สัปดาห์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $P < .05$ และมีคะแนนเฉลี่ยรายด้าน คือ ด้านเส้น รูปทรง สี และกรอบแนวคิดของภาพ ทุกด้านแตกต่างจากก่อนการจัดกิจกรรมและเปลี่ยนแปลงสูงขึ้นเฉพาะบางสัปดาห์แรกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $P < .05$ ส่วนสัปดาห์อื่น ๆ มีการเปลี่ยนแปลงสูงขึ้นเพียงบางด้าน

อัญชุลีกร อัมพรดล (2551: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาความสามารถทางพหุปัญญาของเด็กปฐมวัยโดยการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ตามรูปแบบพหุปัญญาเพื่อการเรียนรู้ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชายและหญิง อายุระหว่าง 5 – 6 ปี ใช้เวลาในการทดลองจำนวน 8 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 3 วัน ๆ ละ 20 นาที รวมทั้งสิ้น 24 ครั้ง เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองคือแผนการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ตามรูปแบบพหุปัญญาเพื่อการเรียนรู้และแบบประเมินความสามารถทางพหุปัญญา ผลการวิจัยพบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ตามรูปแบบพหุปัญญาเพื่อการเรียนรู้ มีความสามารถทางพหุปัญญาทุกด้านสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

กรกฎ แพทย์หลักฟ้า (2552: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเปรียบเทียบความสามารถด้านมิติสัมพันธ์ของเด็กระดับปฐมวัย ก่อน และ หลังการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาความสามารถด้านมิติ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นเด็กเล็ก จำนวน 50 คน ระยะเวลาในการทดลองรวม 10 ครั้ง 10 สัปดาห์ ๆ ละ 1 วัน ๆ ละ 50 นาที เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบทดสอบมาตรฐานวัดความสามารถด้านมิติสัมพันธ์ ชุดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาความสามารถด้านมิติสัมพันธ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ผลการวิจัย พบว่า ความสามารถด้านมิติสัมพันธ์ของเด็กปฐมวัยหลังการทำกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาความสามารถด้านมิติสัมพันธ์โดยรวมสูงกว่าก่อนการทำกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาความสามารถด้านมิติสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ความสามารถด้านมิติสัมพันธ์ของเด็กปฐมวัยด้านการจำแนกวัตถุคงที่ ด้านการหาความสัมพันธ์ของวัตถุ 2 สิ่ง หรือมากกว่า ด้านการจัดหมวดหมู่วัตถุ 2-3 มิติ ด้านการจินตนาการเกี่ยวกับส่วนประกอบต่างๆ เมื่อนำมาประกอบเข้าด้วยกัน และด้านการรับรู้ลักษณะของวัตถุเมื่อมีการเคลื่อนย้าย หรือเปลี่ยนมุมมองของเด็กปฐมวัยหลังการทำกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาความสามารถด้านมิติสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

วรัญญา ศรีบัว (2553: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเปรียบเทียบความสามารถด้านมิติสัมพันธ์ของเด็กปฐมวัยที่ทำกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์โดยใช้กระดุม ก่อนและหลังการทดลอง กลุ่มตัวอย่างคือเด็กปฐมวัยชาย-หญิง ที่มีอายุระหว่าง 4 – 5 ปี จำนวน 20 คน ใช้ระยะเวลาในการ

ทดลอง 8 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 4 วัน วันละ 30 นาที รวมทั้งสิ้น 32 ครั้ง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แผนการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์โดยใช้กระดุม และแบบทดสอบความสามารถด้านมิติสัมพันธ์ ผลการวิจัยพบว่านักเรียนที่ได้ทำกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์โดยใช้กระดุม มีความสามารถด้านมิติสัมพันธ์สูงขึ้นกว่าก่อนทำกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์โดยใช้กระดุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมสร้างสรรค์ สรุปได้ว่ากิจกรรมสร้างสรรค์เป็นกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมประสบการณ์การเรียนรู้ที่สำคัญกิจกรรมหนึ่ง ช่วยส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ – จิตใจ สังคม และสติปัญญาได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังช่วยส่งเสริมให้เด็กเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง โดยใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 เปิดโอกาสให้เด็กได้สังเกต สัมผัส และจัดกระทำกับวัตถุต่างๆ เสริมสร้างความสามารถทางสติปัญญาได้ดี กระตุ้นส่งเสริม การค้นคว้า สำรวจ ตรวจสอบธรรมชาติต่างๆ สร้างเสริมประสบการณ์คิดวิเคราะห์ และสอบสวนทาง วัสดุอุปกรณ์มีประสบการณ์ด้านรู้สึกสัมผัสที่เน้นถึงการใช้ประสาทสัมผัสที่เด็กพึงมีต่อสิ่งแวดล้อมรอบตัว กิจกรรมสร้างสรรค์จึงเป็นการแสดงออกของพื้นฐานทางศิลปะที่ถ่ายทอดเชื่อมโยงเกิด ความรู้และเข้าใจ เอื้อต่อการพัฒนาเด็กปฐมวัยได้เต็มตามศักยภาพของแต่ละบุคคลอย่างเต็มที่ นอกจากนี้ กิจกรรมสร้างสรรค์ยังสามารถนำมาใช้เพื่อปลูกฝังและส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมที่พึงาม ในการเรียนรู้และอยู่ร่วมกับผู้อื่นให้กับเด็กปฐมวัยได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วย

2.3.3.6 สถานการณ์จำลอง

ความหมายของสถานการณ์จำลอง

ได้มีนักวิชาการหลายท่านให้ความหมายของสถานการณ์จำลอง ดังนี้ เบคและมอนโร (Beck; & Monroe. 1965: 45) กล่าวว่า สถานการณ์จำลอง หมายถึง กระบวนการในรูปแบบหรือความคล้ายคลึงกับสภาพจริง ซึ่งสร้างขึ้นมาเพื่อ ตรวจสอบสภาวะหรือเพื่อการสอน

ชูลซ์ (Schultz. 1972: 4) กล่าวว่า สถานการณ์จำลองเป็นการปฏิบัติการที่ใช้แบบทดลอง หรือกระบวนการต่าง ๆ ให้คล้ายคลึงกับสภาพที่เป็นจริงโดยฝึกให้ผู้อยู่ใน สถานการณ์ ได้ฝึกปฏิบัติและแก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเอง

โจนส์ (Jones. 1982: 5) กล่าวถึงสถานการณ์จำลองว่า เป็นเหตุการณ์หนึ่ง ซึ่งไม่ใช่การสอนของครู แต่นักเรียนเป็นผู้เข้าร่วมในเหตุการณ์นั้น และเป็นผู้ที่ทำให้เหตุการณ์นั้น ดำเนินไปโดยได้รับมอบหมายหน้าที่ภารกิจในสังคม และความรับผิดชอบที่เกี่ยวข้องอยู่ใน สถานการณ์นั้นซึ่งต้องมีการแก้ปัญหาและการตัดสินใจรวมอยู่ด้วย ส่วนครูจะเป็นผู้กำหนดเวลา เริ่มต้นและเวลาจบของสถานการณ์ นอกจากนั้นครูมีหน้าที่อธิบายรายละเอียดต่างๆ ที่สำคัญใน สถานการณ์นั้น และกำหนดว่าใครเป็นใครทำหน้าที่อะไรมีหน้าที่รับผิดชอบในเรื่องใดบ้าง

ทิสนา แชมมณี (2545: 89) กล่าวว่า สถานการณ์จำลอง คือ กระบวนการที่ ผู้สอนใช้ในการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด โดยให้ผู้เรียนลงไปเล่นใน สถานการณ์ที่มีบทบาท ข้อมูล และกติกาการเล่น ที่สะท้อนความเป็นจริง และมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่ง

ต่าง ๆ ที่อยู่ในสถานการณ์นั้น โดยใช้ข้อมูลที่มีสภาพคล้ายกับข้อมูลในความเป็นจริง ในการตัดสินใจและแก้ปัญหาต่าง ๆ ซึ่งการตัดสินใจนั้นจะส่งผลถึงผู้เล่นในลักษณะเดียวกันกับที่เกิดขึ้นในสถานการณ์จริง

สุวิทย์ มูลคำ (2545: 74) ให้ความหมายของการจัดการเรียนรู้แบบสถานการณ์จำลองว่า เป็นกระบวนการที่ผู้สอนให้ผู้เรียนเข้าไปอยู่ในสถานการณ์ที่สร้างขึ้นมา ซึ่งสถานการณ์นั้นจะมีลักษณะคล้ายคลึงกับสภาพความเป็นจริงมากที่สุด ทั้งสภาพแวดล้อมและปฏิสัมพันธ์โดยมีการกำหนดบทบาท ข้อมูล และกติกาไว้เพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกการคิดแก้ปัญหา และตัดสินใจจากสภาพการณ์ที่เขากำลังเผชิญอยู่ ซึ่งผู้เรียนจะต้องใช้ข้อมูลทั้งหมดที่ได้รับ ประกอบกับวิจารณญาณของตนเองให้ปฏิบัติหน้าที่ตามสถานการณ์นั้นให้ดีที่สุด

สรุปได้ว่า สถานการณ์จำลองเป็นวิธีการสอนแบบหนึ่ง โดยการกำหนดสถานการณ์ที่ใกล้เคียง คล้ายคลึง เลียนแบบ หรือสะท้อนสภาพจริงที่เกิดขึ้น ครูเป็นผู้กำหนดสถานการณ์ บทบาท และกติกา ส่วนนักเรียนเป็นผู้เข้าร่วมในสถานการณ์แสดงบทบาทไปตามลำดับเหตุการณ์ที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งจะเป็นการฝึกคิดแก้ปัญหาและตัดสินใจ นอกจากนี้นักเรียนยังมีโอกาสตรวจสอบความคิดของตนเองและเพื่อจากการอภิปรายแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน

ความมุ่งหมายในการใช้สถานการณ์จำลอง

เชย์ (กนกรัตน์ พงษ์สมุทร. 2537: 32-33; อ้างอิงจาก Shay: 1980) กล่าวถึงความมุ่งหมายในการใช้สถานการณ์จำลองไว้ดังนี้

1. เพื่อใช้ในการสร้างบรรยากาศในความเป็นกันเอง (To Break the Ice) ใช้สถานการณ์จำลองในการแนะนำให้นักเรียนรู้จักกัน หรือใช้แนะนำวิชาที่เรียน กิจกรรมบางอย่างสามารถใช้การสร้างบรรยากาศ เพื่อช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมในห้องเรียน การเลือกใช้สถานการณ์จำลอง เพื่อความมุ่งหมายนี้ควรมีข้อจำกัดเป็นกิจกรรมสั้นๆ ที่ควรจะทำให้แล้วเสร็จใน 1-2 ชั่วโมงของการเรียนการสอน

2. เพื่อบอกความจริง (To Impart Facts) สถานการณ์จำลองมักไม่ค่อยใช้เดี่ยวๆ ในการสอนความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริง มีสถานการณ์จำลองมากมายที่ออกแบบเพื่อใช้ในการให้ข้อมูล โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อทำให้นักเรียนมีความรู้และประสบการณ์มากขึ้น

3. เพื่อพัฒนาความรู้สึกให้หนักแน่น (To Develop Emphati Sensitivity) สถานการณ์จำลองส่วนมากมักถูกออกแบบมาเพื่อให้นักเรียนได้รับรู้และตระหนักเกี่ยวกับวัฒนธรรมความเป็นอยู่ สถานการณ์จำลองจะช่วยให้นักเรียนมีสายตากว้างไกล ส่งเสริมพัฒนาการรับรู้ที่ถูกต้องมากยิ่งขึ้น ทำให้เข้าใจและมีเหตุผลมากยิ่งขึ้น

4. เพื่อสำรวจอนาคต (To Explore the Future) สถานการณ์จำลองที่ใช้ในห้องเรียนออกแบบเพื่อทำนายหรือเพื่อเพิ่มประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับอนาคตให้แก่ นักเรียน ได้จัดฉากหรือสถานการณ์บางอย่างที่จะมีขึ้นในอนาคต ถูกจำลองอยู่ในแบบจำลองหรือความคิดรวบยอดก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์หรือการวิเคราะห์อนาคตที่จะเป็นไปได้ กิจกรรมเหล่านี้ใช้เพื่อพัฒนา

ความคิดสร้างสรรค์ จินตนาการ และเพิ่มความสามารถในการที่จะต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงที่ถูกรบกวน ทำให้มีความสามารถในการแก้ปัญหามากขึ้น และมีความสามารถในการประเมินผลระยะยาวของการกระทำต่างๆ

โจนส์ (Jones. 1983: 1-2) กล่าวถึงความมุ่งหมายในการใช้สถานการณ์จำลองไว้ดังนี้

1. เพื่อเตรียมพร้อมให้ผู้เรียนได้มีโอกาสฝึกทักษะการสื่อสาร
2. เพื่อเตรียมข้อมูลในการคิดวิเคราะห์ และการแยกแยะเลือกใช้ภาษาให้ถูกต้อง ซึ่งครูจะต้องเป็นผู้ทำหน้าที่ในการกำหนดปัญหา หรือหัวข้อเพื่อกำหนดให้บทเรียนดำเนินไปตามลำดับ

3. เพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกบูรณาการทักษะต่างๆจากสถานการณ์จำลองเข้าด้วยกันจากสถานการณ์จำลองที่ใกล้เคียงกับชีวิตจริง

4. เพื่อฝึกผู้เรียนให้รู้จักแก้ปัญหาในสถานการณ์ต่างๆ และค้นหาคำตอบด้วยตนเอง

5. เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้ทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม รู้จักวิพากษ์วิจารณ์ อดทนต่อการวิจารณ์ และยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

สุวิทย์ มูลคำ (2545: 74-75) ได้กล่าวถึงความมุ่งหมายในการใช้สถานการณ์จำลอง ไว้ดังนี้

1. เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้สภาพความเป็นจริง เกิดความเข้าใจในสถานการณ์ต่างๆ หรือเรื่องที่มีตัวแปรจำนวนมากที่มีความสัมพันธ์กันอย่างชัดเจน

2. เพื่อฝึกการทำงานเป็นกลุ่ม การสร้างความสัมพันธ์กับสมาชิกกลุ่ม การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

3. เพื่อฝึกการคิดวินิจฉัย แก้ปัญหา การควบคุมสถานการณ์ การตัดสินใจในสถานการณ์ที่ผู้เรียนอาจพบได้ในชีวิตจริง

สรุปได้ว่า การใช้สถานการณ์จำลองมีความมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนได้ค้นพบ รู้จักคิดวิเคราะห์ รู้จักการแก้ปัญหาในปัจจุบันและที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต รู้จักวิพากษ์วิจารณ์ และยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ฝึกการทำงานเป็นกลุ่ม และสามารถควบคุมสถานการณ์ต่างๆได้

ขั้นตอนการสร้างสถานการณ์จำลอง

ทเวลเกอร์ (Twelker: 1969. 46-70) กล่าวถึงการสร้างสถานการณ์จำลองว่า ใน การออกแบบสร้างสถานการณ์จำลองเพื่อการสอนควรพิจารณาถึงเนื้อหาที่ต้องการสอน วิธีการจัดการเรียนรู้ที่ให้ผลดีที่สุด และทำอย่างไรระบบที่ออกแบบจึงจะสมบูรณ์ โดยมีลำดับขั้นตอนในการออกแบบสถานการณ์จำลองดังต่อไปนี้

1. วางขอบเขตปัญหาการสอน ผู้กำหนดปัญหาจะต้องรู้ให้ลึกซึ้งว่าปัญหา คืออะไร ปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นมีความมุ่งหมายอย่างไร เราจะอาศัยอะไรเป็นสภาวะแวดล้อมที่จะช่วยให้เข้าใจปัญหา

2. พิจารณาสภาพของระบบที่จะนำมาใช้ในสถานการณ์ ผู้ออกแบบต้องพิจารณาว่าจะใช้ผู้เรียนกี่คน ใช้เครื่องมืออะไรช่วย ใช้วิธีการอย่างไรใช้วัสดุอุปกรณ์อะไร หลักการดำเนินงานจะเป็นไปในรูปใด และจะสร้างปรัชญาการสอนแนวใด หรือกล่าวโดยสรุปคือ จะต้องคำนึงถึงส่วนประกอบต่าง ๆ ที่จะมีส่วนช่วยในการวางขอบเขตของปัญหาได้เหมาะสมและถูกต้องตามวัตถุประสงค์

3. ปรับสภาพการเข้าสู่ปัญหา เพื่อให้ปัญหานั้นเป็นไปตามวัตถุประสงค์ เราจะต้องอาศัยสภาพการณ์ที่พิจารณาแล้วเห็นว่าเหมาะสมกับปัญหา หรือเลือกวิธีการที่จะช่วยนำปัญหาไปสู่จุดหมายปลายทางที่กำหนดไว้

4. กำหนดวัตถุประสงค์เฉพาะ ต้องกำหนดออกมาในรูปของพฤติกรรมที่วัดได้

5. กำหนดเกณฑ์ในการวัดผล เนื่องจากเกณฑ์วัดผลแบบนี้จะต้องใช้วัด

พฤติกรรมของผู้เรียน จึงต้องสร้างเกณฑ์ออกเป็น 2 แบบ คือ

5.1 วัดผลขั้นสุดท้ายในการเรียนรู้

5.2 วัดขีดระดับความสามารถที่เปลี่ยนแปลงไป

6. เสนอผลของสถานการณ์จำลอง ผลของสถานการณ์จำลองมีข้อได้เปรียบวิธีการเรียนรู้แบบอื่น ๆ หลายอย่าง คือ

6.1 สามารถสร้างอารมณ์และสร้างทัศนคติให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์

6.2 สถานการณ์จำลองสามารถรวบรวมพฤติกรรมที่จะชี้ความสามารถของผู้เรียนและความจำไว้ด้วยกันได้คือ ผู้เรียนจะมีพัฒนาการทั้งด้านความจำและพัฒนาขีดความสามารถ

6.3 สถานการณ์จำลองจะจูงใจให้ผู้เรียนประกอบกิจกรรมได้นาน

6.4 ผู้เรียนจะสามารถเลือกตอบสนองต่อสภาวะการณ์ทางสังคมจากสถานการณ์จำลองได้

6.5 สถานการณ์จำลองจะช่วยปรับความแตกต่างระหว่าง บุคคลของผู้เรียนให้เข้ากันได้เป็นอย่างดีและเป็นไปตามที่ต้องการ

6.6 สถานการณ์จำลองจะดึงความสนใจของผู้เรียนไว้ได้ ทั้งในการทำแบบฝึกหัดและแม้แต่ในการเรียนเนื้อหาหลายอย่าง

6.7 สถานการณ์จำลองสามารถที่จะชักจูงผู้เรียนให้เข้าสู่พฤติกรรมที่ต้องการ

7. กำหนดชนิดของเครื่องมือ ที่จะนำมาสร้างในส่วนของสถานการณ์จำลอง เช่น ใช้เครื่องมือช่วยสอน เกมสถานการณ์จำลอง เป็นต้น

8. เลือกสื่อหลาย ๆ อย่างเข้ามาใช้ เลือกสื่อที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด เป็นเครื่องมือพัฒนาสถานการณ์จำลอง

9. พัฒนาระบบสถานการณ์จำลอง แกไขข้อบกพร่องในแต่ละขั้นตอน เพื่อให้สถานการณ์จำลองสมบูรณ์ที่สุด

10. ทดลองใช้สถานการณ์จำลอง เพื่อหาข้อจำกัดของสถานการณ์จำลองที่สร้างขึ้น อาจทดลองกับคนกลุ่มเล็ก หรือแบบหนึ่งต่อหนึ่งก็ได้

11. เปลี่ยนแปลงแกไขสถานการณ์จำลองหลังการทดลอง ถ้าหากพบข้อบกพร่องต้องนำมาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เหมาะสมและเป็นไปตามที่ต้องการ

12. ใช้สถานการณ์จำลองเป็นส่วนหนึ่งของการสอนจริง เพื่อตรวจสอบประสิทธิภาพ

13. ปรับปรุงเปลี่ยนแปลง เพื่อให้เหมาะสมกับสภาวะการณ์ในอนาคต ซึ่งมักจะพบความเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เมื่อเป็นเช่นนี้เราจึงต้องเตรียมปรับปรุงสถานการณ์จำลองให้ทันสมัยอยู่เสมอ

สุพิน บุญชูวงศ์(2531: 85 -87) ได้เสนอขั้นตอนในการสร้างสถานการณ์จำลองไว้ดังนี้

1. ขั้นสำรวจและวิเคราะห์ ก่อนสร้างสถานการณ์จำลองต้องศึกษาและสำรวจวัตถุประสงค์ว่าต้องการให้ผู้เรียนรู้เรื่องอะไรบ้าง ศึกษาสถานการณ์ต่าง ๆ เมื่อได้พิจารณาและศึกษาเป็นอย่างดีแล้วนำมาวิเคราะห์ว่าสถานการณ์จำลองนั้นจะมีผลต่อการเรียนรู้อะไรและทำให้เกิดผลเสียอะไร สถานการณ์ที่นำมาวิเคราะห์นั้นใกล้เคียงกับความจริงแค่ไหนเพื่อให้สถานการณ์นั้นมีประโยชน์ต่อการเรียนรู้มากที่สุด

2. ขั้นกำหนดจุดประสงค์ ในการกำหนดจุดประสงค์นั้นมุ่งให้นักเรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอะไรเมื่อนักเรียนเรียนรู้จากสถานการณ์จำลองแล้วนักเรียนจะเป็นอย่างไร การสร้างสถานการณ์จำลองก็ต้องสร้างให้ตรงกับจุดประสงค์

3. ขั้นการเลือกสถานการณ์ สถานการณ์ที่เป็นจริงและสามารถจำลองมาใช้ในชั้นเรียนต้องสอดคล้องกับที่กำหนดไว้ขั้นต้น พิจารณาเลือกและสามารถนำสถานการณ์ที่เป็นจริงมาดัดแปลงให้เหมาะกับการใช้ในชั้นเรียน โดยสถานการณ์จำลองนั้นได้เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ฝึกคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ ก่อให้เกิดการเรียนรู้และทักษะที่ต้องการใกล้เคียงกับความจริงมากที่สุด

4. ขั้นกำหนดโครงสร้างของสถานการณ์จำลอง การกำหนดโครงสร้างของสถานการณ์จำลองประกอบด้วยสิ่งสำคัญ ดังนี้

4.1 การกำหนดจุดประสงค์ของสถานการณ์จำลอง

4.2 การกำหนดบทบาทของผู้เข้าร่วมกิจกรรมแต่ละคน

4.3 เตรียมข้อมูล ข่าวสารที่จำเป็น เนื้อหา

4.4 กำหนดสถานการณ์ต่าง ๆ ให้เหมือนจริงในสังคม

4.5 ลำดับขั้นของเหตุการณ์ เวลาและปัญหาจากสถานการณ์

4.6 จบสถานการณ์ สรุป อภิปราย

5. ขั้นการสร้างและออกแบบสื่อการเรียนรู้และสร้างกฎเกณฑ์ การสร้างและออกแบบสื่อการเรียนรู้เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการประกอบกิจกรรม เช่น บัตรคำ รูปภาพ บัตรคำสั่ง เป็นต้นสื่อการเรียนรู้จะต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดในกิจกรรม ควรวางแผนขั้นตอนว่าต้องกำหนดการเล่นตามลำดับเหตุการณ์นั้น ๆ อย่างไร

6. ขั้นการทดลองใช้ เมื่อสร้างสถานการณ์เสร็จแล้วควรนำสถานการณ์นั้นไปใช้กับนักเรียนกลุ่มอื่นเพื่อตรวจข้อบกพร่องด้านวิธีการ ภาษา ตลอดจนการใช้สื่อและเงื่อนไขต่าง ๆ ว่าควรแก้ไขและปรับปรุงในแง่ใดบ้าง เพื่อให้ได้สถานการณ์จำลองที่สมบูรณ์เหมาะที่จะนำไปใช้กับนักเรียนแต่ละวัยได้อย่างเหมาะสม

สรุปได้ว่า ขั้นตอนในการสร้างสถานการณ์จำลองเพื่อการสอนมีขั้นตอนต่าง ๆ ได้แก่ การสำรวจและวิเคราะห์ปัญหาเพื่อกำหนดจุดมุ่งหมายในการเลือกสถานการณ์และกำหนดโครงสร้างของสถานการณ์จำลอง โดยเป็นแนวทางในการสร้าง ออกแบบสื่อการเรียนรู้ และสร้างกฎเกณฑ์ ตลอดจนการทดลองใช้สถานการณ์จำลองนั้น จนสามารถนำไปใช้เพื่อทำกิจกรรมให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยมีสิ่งสำคัญที่ต้องพิจารณาคือ เนื้อหาที่สอน วิธีการ และระบบ

ประโยชน์และคุณค่าของการใช้สถานการณ์จำลอง

ครุคแซงค์ (Cruickshank, 1972: 17-19) กล่าวถึงข้อดีของสถานการณ์จำลองไว้ดังนี้

1. ใช้เป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ซึ่งแสดงออกภายใต้สถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง
2. จากการปฏิบัติของผู้เรียนในสถานการณ์จำลองจะสามารถบอกได้ว่าเขาได้นำหลักการหรือทฤษฎีต่าง ๆ ที่ได้เรียนมาแล้วไปใช้แค่ไหนอย่างไร
3. เป็นวิธีการให้ประสบการณ์แก่ผู้เรียนโดยที่ประสบการณ์นั้น ๆ ไม่อาจมีโดยตรงในขณะที่ศึกษาในสถานที่ศึกษา เช่น การแก้ปัญหาที่ปรากฏในชีวิตจริงในสังคม การสร้างสถานการณ์จำลองขึ้นมาจึงเป็นวิธีการที่ทำให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ในการคิดหาวิธีแก้ปัญหาเหล่านั้น
4. เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนประสบเฉพาะความจริงที่เลือกสรรแล้ว และมีระดับความยากง่าย ความสลับซับซ้อนที่เหมาะสมกับพื้นฐานของผู้เรียน

สมพงษ์ จิตระดับ (2530: 74-75) กล่าวว่า iva สถานการณ์จำลองเป็นเครื่องมือที่มีคุณค่าและประโยชน์หลายประการ โดยเฉพาะในการเสริมทักษะประสบการณ์ให้กับผู้เรียน ดังนี้

1. สถานการณ์จำลอง เป็นรูปแบบและกระบวนการที่ฝึกฝนให้ผู้เรียนได้เผชิญกับสิ่งที่เกิดขึ้น ปัญหาต่าง ๆ การรู้จักหาแหล่งข้อมูล การติดต่อสื่อสาร การแก้ปัญหา การค้นพบ การวินิจฉัยและการตัดสินใจ

2. สถานการณ์จำลอง จะช่วยสร้างความเข้าใจในการบูรณาการระบบต่าง ๆ ในสังคม ที่ก่อให้เกิดปัญหาทางจริยธรรม ได้รู้จักสัมพันธ์ความคิดข้อมูลที่ได้รับและเชื่อมโยงไปสู่การปฏิบัติจริงได้

3. สถานการณ์จำลอง สามารถพัฒนาความเจริญส่วนบุคคลได้ในเรื่องของลักษณะนิสัยที่มีอยู่ ความรู้สึก ความพึงพอใจ การช่วยเหลือ การทำงานกลุ่ม การอยู่ร่วมกับผู้อื่น การปรับพฤติกรรม ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ จะก่อให้เกิดความเข้าใจเจตคติที่ดีต่อการดำเนินชีวิตในสังคม และผู้น้อยเสมอ

4. สถานการณ์จำลอง เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้เรียนในการแสวงหาข้อเท็จจริง การทดลองกับระบบข้อมูล หรือปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเอง ทำให้ผู้เรียนรู้จักสังเกตเปรียบเทียบ ระมัดระวัง ละเอียดรอบคอบ ในเหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้นจริง

ทิตนา แคมมณี (2545: 92) ได้กล่าวถึงข้อดีของการใช้สถานการณ์จำลองไว้ดังนี้

1. เป็นวิธีสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เรื่องที่มีความสัมพันธ์ ซับซ้อน ได้อย่างเข้าใจ เกิดความเข้าใจเนื่องจากได้มีประสบการณ์ที่เห็นประจักษ์ชัดด้วยตนเอง
2. เป็นวิธีสอนที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้สูงมาก ผู้เรียนได้เรียนอย่างสนุกสนาน การเรียนรู้มีความหมายต่อตัวผู้เรียน
3. เป็นวิธีสอนที่ผู้เรียนมีโอกาสได้ฝึกทักษะกระบวนการต่าง ๆ จำนวนมาก เช่นกระบวนการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น กระบวนการสื่อสาร กระบวนการตัดสินใจ กระบวนการแก้ปัญหา และกระบวนการคิด เป็นต้น

สรุปได้ว่าการใช้สถานการณ์จำลองมีประโยชน์และคุณค่าต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่ช่วยสร้างเสริมประสบการณ์แก่ผู้เรียน เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ ช่วยฝึกทักษะ กระบวนการทำงานกลุ่ม การคิดวิเคราะห์ การตัดสินใจและการแก้ปัญหา รวมทั้งยังสามารถพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนได้อีกด้วย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้สถานการณ์จำลอง

โพสต์มา (Postma. 1974: 4712-4713-A) ได้ทำการทดลองสอนโดยใช้สถานการณ์จำลองกับนักเรียน เพื่อศึกษาความคงทนในการเรียนรู้ และเจตคติต่อการใช้สถานการณ์จำลองของครูและนักเรียน ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยกลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่ากลุ่มควบคุม แต่มีความคงทนในการเรียนรู้แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ และพบว่านักเรียนมีเจตคติในทางบวกต่อวิธีการสอนนี้ โดยมีความสนใจเพลิดเพลินกับการได้ทำงานร่วมกัน และมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนอย่างกระตือรือร้นนอกจากนี้ครูที่เข้าร่วมในการสังเกตครั้งนี้ยังให้ความเห็นว่า มีความพึงพอใจในการสอนโดยใช้สถานการณ์จำลอง เพราะเป็นวิธีการที่มีประโยชน์ที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนตามความสามารถของเขาเอง เป็นวิธีการที่ช่วยกระตุ้นความสนใจของผู้เรียนให้ได้แสดงออก ทำให้ผู้เรียนมีความคิดที่แตกฉานในการแก้ปัญหา

เกลเลอร์ (Geller. 1978: 219-235) ได้ศึกษาการใช้ประสบการณ์จำลองซึ่งนำมาแสดงบทบาทสมมติเพื่อปลูกฝังความเชื่อฟังของนักเรียน ทดลองกับนักเรียนจำนวน 91 คน ในการแสดงบทบาทสมมติใช้วิดีโอเทปเข้าช่วย ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่เรียนโดยการแสดงบทบาทสมมติจากสถานการณ์จำลอง มีความเชื่อฟังมากกว่านักเรียนที่เรียนโดยไม่ใช้การแสดงบทบาทสมมติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จันทิมา แซ่อึ้ง (2545: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลของการเรียนรู้แบบจิตปัญญาและการใช้สถานการณ์จำลองที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 กลุ่มตัวอย่างคือนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 จำนวน 32 แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 2 กลุ่ม กลุ่มละ 16 คน โดยกลุ่มทดลองที่ 1 ได้รับการเรียนรู้แบบจิตปัญญา และกลุ่มทดลองที่ 2 ได้รับการใช้สถานการณ์จำลอง ผลการศึกษาพบว่า

1. นักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์เพิ่มขึ้น หลังจากได้รับการเรียนรู้แบบจิตปัญญาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01
2. นักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์เพิ่มขึ้น หลังจากได้รับการใช้สถานการณ์จำลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01
3. นักเรียนที่ได้รับการเรียนรู้แบบจิตปัญญากับนักเรียนที่ได้รับการใช้สถานการณ์จำลองมีความคิดสร้างสรรค์ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

อริสา โสคำภา – (2551: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมเล่นิทานอีสปประกอบการใช้สถานการณ์ กลุ่มตัวอย่างคือนักเรียนชาย-หญิง อายุระหว่าง 5-6 ปี จำนวน 15 คน ได้รับการจัดกิจกรรมเล่นิทานอีสปประกอบการใช้สถานการณ์จำลอง ใช้เวลาในการทดลอง 8 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 3 วัน วันละ 30 นาที รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 24 ครั้ง เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า คือ แผนการจัดกิจกรรมเล่นิทานอีสปประกอบการใช้สถานการณ์จำลอง และแบบสังเกตพฤติกรรมทางสังคม ผลการวิจัยพบว่า เด็กปฐมวัยก่อนจัดกิจกรรมและระหว่างการจัดกิจกรรมเล่นิทานอีสปประกอบการใช้สถานการณ์จำลอง ในแต่ละช่วงสัปดาห์มีค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมทางสังคมโดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 และเมื่อวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงระหว่างช่วงสัปดาห์พบว่า ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมทางสังคมมีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นตลอดช่วงการทดลองยกเว้นสัปดาห์ที่ 3 เท่านั้นที่มีการเปลี่ยนแปลงลดลงเล็กน้อย เมื่อวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัยแยกเป็นรายด้าน ได้แก่ ด้านความร่วมมือ ด้านการช่วยเหลือ และ ด้านการแบ่งปัน พบว่า คะแนนพฤติกรรมทั้ง 3 ด้านมีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้น ด้านความร่วมมือช่วงสัปดาห์ที่ 1 และสัปดาห์ที่ 2 เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ด้านการช่วยเหลือมีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นในช่วงสัปดาห์ที่ 1, 6, 7 และสัปดาห์ที่ 8 เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และด้านการแบ่งปันสัปดาห์ที่ 1, 2 และ สัปดาห์ที่ 3 เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และในช่วงสัปดาห์ที่ 4, 7 และ สัปดาห์ที่ 8 เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนในช่วงสัปดาห์ที่ 5 – 6 เปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ สรุปว่าการจัดกิจกรรมเล่นิทานอีสปประกอบการใช้

สถานการณ์จำลองส่งเสริมให้พฤติกรรมทางสังคมโดยรวมและรายด้านของเด็กปฐมวัยสูงขึ้นอย่างชัดเจน

สรุปได้ว่า การใช้สถานการณ์จำลองในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสามารถพัฒนาผู้เรียนครบทุกด้าน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา นอกจากนี้ผู้เรียนยังได้รับการฝึกทักษะการเรียนรู้จากการค้นพบด้วยตนเอง ฝึกทักษะการแก้ปัญหา ฝึกการทำงานร่วมกับผู้อื่น ผู้เรียนพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมโดยใช้สถานการณ์จำลอง จึงส่งผลต่อความสนใจและให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมเป็นอย่างดี ผู้วิจัยจึงใช้สถานการณ์จำลองเพื่อพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของเด็กปฐมวัย

2.3.4 คุณค่าของกิจกรรมเสริมประสบการณ์ของเด็กปฐมวัย

การจัดกิจกรรมเสริมประสบการณ์มีความสำคัญต่อเด็กปฐมวัยมากเพราะเป็นกิจกรรมที่ช่วยให้เด็กได้เข้าใจเนื้อหา กิจกรรมนี้เปิดโอกาสให้เด็กได้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องที่เรียน กิจกรรมเสริมประสบการณ์ช่วยให้เด็กมีความคิดรวบยอดที่ชัดเจน ซึ่งเป็นการพัฒนาทักษะทางสติปัญญาให้เด็กเกิดความคิดรวบยอดเกี่ยวกับเนื้อหาหน่วยการสอน ตลอดจนส่งเสริมพัฒนาการด้านสังคมฝึกการกล้าแสดงออก นอกจากนี้ยังช่วยเด็กให้เกิดความรู้สึกรอบอุ้มมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับครู (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน. 2535: 47)

ธีรภรณ์ ภักดี (2550: 17) กล่าวว่า ความสำคัญของกิจกรรมเสริมประสบการณ์เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้เด็กเข้าใจเนื้อหา โดยคำนึงถึงสิ่งที่อยู่ใกล้และไกลตัวเด็ก เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เด็กมีความคิดรวบยอด ตลอดจนส่งเสริมการกล้าแสดงออกและพัฒนาการทุกด้านของเด็ก

สรุปได้ว่า กิจกรรมเสริมประสบการณ์มีคุณค่าและความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาเด็กปฐมวัย เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่ใช้เพื่อส่งเสริมพัฒนาการทั้ง 4 ด้านโดยองค์รวม เปิดโอกาสให้เด็กได้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องที่เรียน ช่วยให้เด็กมีความคิดรวบยอดที่ชัดเจน พร้อมทั้งช่วยส่งเสริมพัฒนาการด้านสังคม ด้านคุณธรรมและจริยธรรม นอกจากนี้กิจกรรมเสริมประสบการณ์ยังเป็นกิจกรรมที่ช่วยฝึกทักษะการใช้แหล่งเรียนรู้และประสบการณ์ชีวิตที่จำเป็นสำหรับเด็กปฐมวัยได้อย่างมีประสิทธิภาพอีกด้วย

2.4 รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย

การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ผู้วิจัยพัฒนารูปแบบจากการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ แนวคิด หลักการ และทฤษฎีพื้นฐาน ดังนี้คือ หลักการสอนของพระพุทธเจ้า หลักการเรียนรู้แบบร่วมมือ หลักการเรียนรู้แบบปฏิบัติการ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา ทฤษฎีประวัติศาสตร์สังคมของไวกอทสกี และทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ ทำให้ได้รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA ประกอบด้วย 4 ชั้น คือ

ขั้นที่ 1 ขั้นทบทวนประสบการณ์ (REVIEW : R) เป็นขั้นตอนที่จัดให้เด็กปฐมวัยได้แสดงความคิดเห็น และตอบคำถามจากกิจกรรมสนทนาปัญหา ถาม-ตอบ ด้วยคำถามปลายเปิด และสถานการณ์จำลอง เพื่อทบทวนประสบการณ์เดิมและตรวจสอบความรู้ของเด็กเกี่ยวกับพหุผลวิหารสี่

ขั้นทบทวนประสบการณ์มีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจสอบความรู้ และทบทวนประสบการณ์เดิมของเด็กเกี่ยวกับพหุผลวิหารสี่ โดยมีพื้นฐานมาจากหลักการสอนของพระพุทธเจ้าที่พระองค์จะทรงพิจารณาถึงสติปัญญาของผู้ที่กำลังรับฟังว่ามีสติปัญญามากน้อยเพียงใด และพระองค์จะสอนธรรมะให้ตรงกับสติปัญญาของผู้ที่จะรับฟัง และทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ที่กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้ในระดับปฐมวัยนั้นจะมีการจัดประสบการณ์ตามระดับพัฒนาการของเด็ก และมีการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ในการจัดประสบการณ์ของครูเน้นให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรง โดยการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม สื่อ สภาพแวดล้อม และบุคคลอื่นๆ เพื่อพัฒนากระบวนการปรับตัวของอินทรีย์กับสิ่งแวดล้อมภายนอกและการจัดระบบโครงสร้างความคิด ซึ่งในกระบวนการนี้จะเป็นไปอย่างต่อเนื่อง และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง (Adaptation) อยู่ตลอดเวลา เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมตลอดเวลา เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม การมีปฏิสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงในเด็กปฐมวัย ด้วยกระบวนการเรียนรู้ 2 กระบวนการ (สิริมณี บรรจง. 2549: 9-10) คือ 1) การดูดซึม (Assimilation) เป็นกระบวนการที่เด็กได้รับรู้และดูดซึมภาพต่างๆ จากสิ่งแวดล้อมด้วยประสบการณ์ของตนเอง ทั้งนี้ประสิทธิภาพในการดูดซึมย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถของเด็กว่าจะรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสได้มากน้อยเพียงใด เช่น เด็กมีความสามารถในการใช้ประสาทสัมผัสทางตา หู ทางกายได้สมบูรณ์หรือไม่ เด็กที่มีประสบการณ์ในการเล่นน้อย ก็จะมีการดูดซึมน้อยไปด้วย (เพ็ญจันทร์ เจียบประเสริฐ. 2542: 20; สิริมณี บรรจง. 2549: 9-10) และ 2) การปรับความเข้าใจเดิมให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่ (Accommodation) เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นควบคู่ไปกับการดูดซึม ก่อให้เกิดกระบวนการปรับตัว โดยมีการปรุงแต่ง รวบรวม และจัดการความคิดและประสบการณ์ให้สอดคล้องกับความเป็นจริงที่อยู่รอบๆ ตัวเขา เป็นกระบวนการปรับตัวของบุคคลหรือมนุษย์ให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมตามความสามารถและประสบการณ์ที่เคยได้รับ เช่น เมื่อเด็กชู้ขึ้นขี่ขึ้นมา เด็กจะสามารถบอกความหมายได้ว่าหมายถึงหนึ่ง หรือสามารถบอกได้ว่าเลข 1 มีลักษณะคล้ายกับเสาธง เป็นต้น (เพ็ญจันทร์ เจียบประเสริฐ. 2542: 20; สิริมณี บรรจง. 2549: 9-10) ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้กำหนดกิจกรรมสนทนาปัญหา ถาม-ตอบ ด้วยคำถามปลายเปิด และสถานการณ์จำลอง เพื่อตรวจสอบความรู้และประสบการณ์เดิมของเด็ก โดยผู้วิจัยได้ใช้คำถามปลายเปิดเพื่อเป็นการกระตุ้นให้เด็กมีความต้องการเรียนรู้ ได้เปิดโอกาสให้เด็กได้คิดไตร่ตรองและหาเหตุผลที่สมเหตุสมผลมาประกอบตอบคำถาม นอกจากนี้การใช้คำถามปลายเปิดยังสามารถทำให้ผู้สอนสามารถทราบถึงประสบการณ์และความรู้เดิมของเด็กเพื่อให้สามารถวางแผนและเชื่อมไปสู่การจัดประสบการณ์และองค์ความรู้ใหม่ให้แก่เด็กได้อย่างเหมาะสม ดังนั้น รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA จึงนำแนวคิด และกิจกรรมดังกล่าว

มาเป็นพื้นฐานในการกำหนด และจัดกิจกรรม ในชั้นทบทวนประสบการณ์ขั้นที่ 1 ซึ่งมีความเหมาะสม และสอดคล้องกับพัฒนาการการเรียนรู้คุณธรรมและจริยธรรมในเด็กปฐมวัย

ขั้นที่ 2 ขั้นปรับพฤติกรรม (ADJUST : A) เป็นขั้นตอนที่กระตุ้นให้เด็กปฐมวัยได้เห็นคุณค่า และมีเจตคติที่ดี และต้องการที่จะปฏิบัติตามจากกิจกรรมการเล่นและแสดงบทบาทสมมติ เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับผลของการกระทำตามหลักพรหมวิหารสี่

ขั้นปรับพฤติกรรมมีวัตถุประสงค์เพื่อกระตุ้นให้เด็กได้เห็นคุณค่า และมีเจตคติที่ดี และต้องการที่จะปฏิบัติตาม จากกิจกรรมการเล่นและแสดงบทบาทสมมติ เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับผลของการกระทำตามหลักพรหมวิหารสี่โดยมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการสังเกต และการเลียนแบบ เนื่องจากคนเรามีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเราอยู่เสมอ และการเรียนรู้ดังกล่าวทำให้เกิดพฤติกรรม 2 ประเภทคือ (พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. 2549: 146-147; สุรางค์ ไคว์ตระกูล. 2549: 239) 1.การเรียนรู้จากผลการตอบสนอง (learning by reponse consequences) เรียนรู้จากประสบการณ์ตรงจากตัวแบบที่ตนได้รับ โดยจะเรียนรู้พฤติกรรมใดที่ทำแล้วได้รับผลทางบวก หรือได้รับรางวัลหรือได้รับคำชมเชย และพฤติกรรมใดที่ทำแล้วได้รับผลทางลบถูกลงโทษหรือถูกตำหนิ และ 2.การเรียนรู้โดยตัวแบบ (learning through modeling)แบนดูรา (Bandura. 1989: 1-60) ได้อธิบายกระบวนการที่สำคัญในการเรียนรู้โดยตัวแบบมีดังนี้ คือ กระบวนการสนใจ กระบวนการจดจำ กระบวนการแสดงพฤติกรรมเหมือนกับตัวแบบ และกระบวนการจูงใจ นอกจากนี้แบนดูรา (Bandura. 1977: 27) ได้เสนอ แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ตามแนวทางการเรียนรู้ทางสังคมไว้ว่า การเรียนรู้ของบุคคลเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ซึ่งกลายเป็นความเชื่อที่มีผลต่อการควบคุมพฤติกรรม และเมื่อเกิดมีเหตุการณ์เกิดขึ้นบุคคลก็จะมีคามคาดหวังล่วงหน้าเกี่ยวกับการเกิดของผลจากการกระทำนั้น ทำให้ตัดสินใจได้ว่าควรทำหรือไม่ควรทำ และวิธีการเรียนรู้ เกิดจากประสบการณ์ ซึ่งมีทั้งประสบการณ์ตรงและประสบการณ์ทางอ้อม โดยการสังเกต อ่าน ฟัง การบอกเล่า ที่เกิดกับบุคคลรอบข้าง ทำให้บุคคลมีการเรียนรู้ได้อย่างกว้างขวาง จากทฤษฎีนี้ทำให้เชื่อว่า การเรียนรู้โดยการสังเกตเป็นวิธีที่สำคัญต่อการได้มาซึ่งข้อมูล และทักษะต่าง ๆ ของเด็ก เพื่อเป็นแนวทางในการตัดสินใจเลือกการตอบสนองอย่างใดอย่างหนึ่ง และเด็กจะมีพฤติกรรมหรือมีเหตุผลเชิงจริยธรรมในลักษณะใดย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะของบุคคลที่เป็นตัวแบบที่ใกล้ชิดกับตัวเด็ก ซึ่งได้แก่ พ่อแม่ ญาติพี่น้อง และครู เป็นต้น ฉะนั้น การพัฒนาเด็กปฐมวัยให้มีลักษณะนิสัยทางคุณธรรมที่ดีจะต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม โดยการจัดสภาพแวดล้อมหรือจัดประสบการณ์ที่ถูกต้อง เหมาะสม เพื่อกระตุ้นให้เกิดความสนใจในพฤติกรรมของตัวแบบ และขั้นปรับพฤติกรรมนี้ผู้วิจัยได้นำเทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้ามาใช้ในการทำกิจกรรมคือ การเล่นบทบาทสมมติ การยกอุทาหรณ์ประกอบ การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา การสาธิตให้ดู ด้วยวิธีการสอนให้แจ่มแจ้ง จูงใจ ระวัง และร่าเริง

จากหลักการสอนของพระพุทธเจ้า และทฤษฎีพัฒนาการการเรียนรู้ทางสังคมของ แบนดูราทำให้เชื่อว่า การเรียนรู้โดยการสังเกตเป็นวิธีที่สำคัญต่อการได้มาซึ่งข้อมูล และทักษะต่าง ๆ ของเด็กปฐมวัย เพื่อเป็นแนวทางในการตัดสินใจเลือกการตอบสนองอย่างใดอย่างหนึ่ง และเด็กจะมี พฤติกรรมหรือมีเหตุผลเชิงจริยธรรมในลักษณะใดย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะของบุคคลที่เป็นตัวแบบ และการเรียนรู้ควรผ่านกิจกรรมที่เหมาะสม เช่น การเล่านิทานคติธรรม และบทบาทสมมติ จึงทำให้เกิดการพัฒนาการทางคุณธรรมและจริยธรรมของเด็กปฐมวัย ดังนั้น รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA จึงนำแนวคิด และกิจกรรมดังกล่าวมาเป็นพื้นฐานในการกำหนดให้เป็นขั้นปรับพฤติกรรมใน ขั้นที่ 2 ซึ่งมีความเหมาะสม และสอดคล้องกับพัฒนาการการเรียนรู้คุณธรรมและจริยธรรมในเด็ก ปฐมวัย

ขั้นที่ 3 ขั้นร่วมมือแก้ปัญหา (COOPERATE : C) เป็นขั้นตอนที่ให้เด็กปฐมวัยมีการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติเป็นกลุ่ม โดยมีการเรียนรู้และแสดงความคิดเห็นร่วมกัน มี ปฏิสัมพันธ์กันในทางบวก มีการช่วยเหลือ และยอมรับกันและกัน เพื่อความสำเร็จของกลุ่มในการ แก้ปัญหาจากการเล่นเกมการศึกษา และสถานการณ์จำลอง

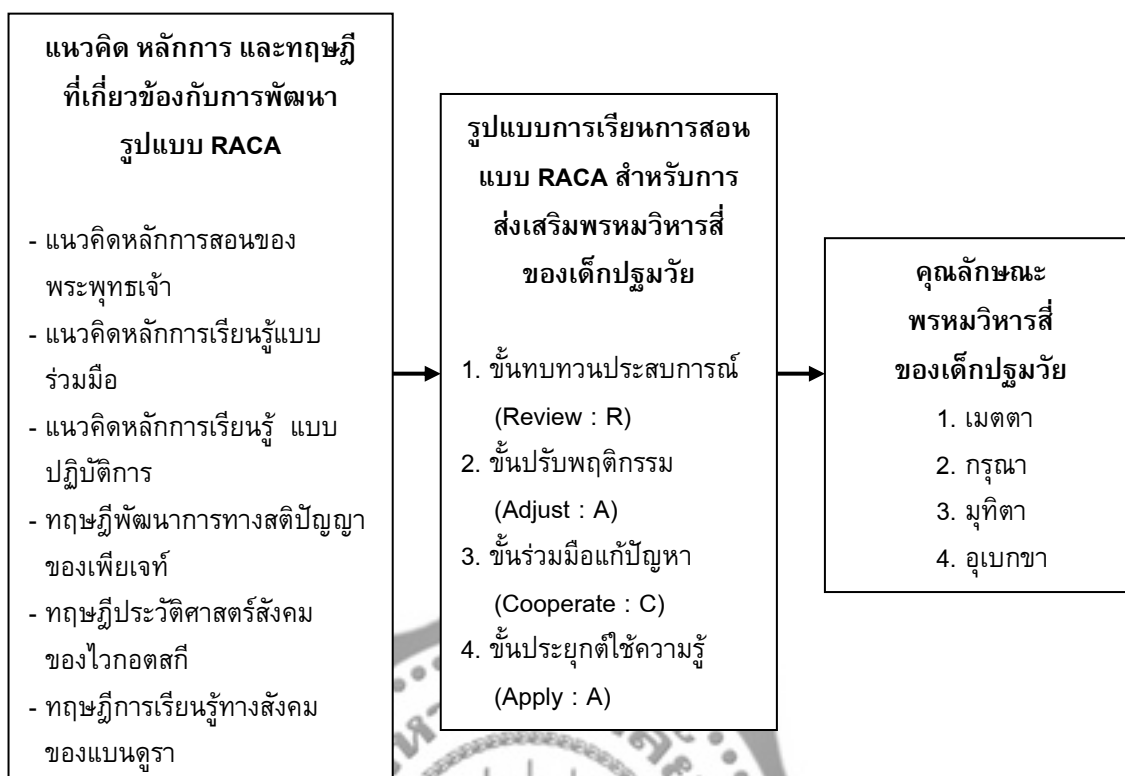
ขั้นร่วมมือแก้ปัญหา มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เด็กปฐมวัยมีการเรียนรู้ผ่านการลงมือ ปฏิบัติเป็นกลุ่ม โดยมีการเรียนรู้และแสดงความคิดเห็นร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์กันในทางบวก มีการ ช่วยเหลือ และยอมรับกันและกัน เพื่อความสำเร็จของกลุ่มในการแก้ปัญหาจากการเล่นเกม การศึกษา และสถานการณ์จำลอง โดยมีพื้นฐานการเรียนรู้จากหลักการเรียนรู้แบบปฏิบัติการ และ หลักการเรียนรู้แบบร่วมมือ โดยเป็นกระบวนการที่เน้นให้ผู้เรียนเรียนรู้จากการลงมือกระทำ โดย ผ่านประสบการณ์จากการกระทำของผู้เรียนทั้งความคิดและความรู้สึก รวมถึงการได้ทบทวนก่อน ลงมือกระทำ ทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างเป็นกระบวนการ และนำมาบูรณาการกับการเรียนรู้แบบ ร่วมมือ หรือกระบวนการกลุ่ม ซึ่งทำให้เกิดการทำงานร่วมกัน การแบ่งปัน การแลกเปลี่ยนความคิด การช่วยเหลือกันและกัน ร่วมกันคิด และแก้ปัญหา โดยสมาชิกแต่ละกลุ่มประกอบด้วย ผู้ที่มี ความสามารถทางการเรียนรู้แตกต่างกัน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่ง กันและกัน มีความรับผิดชอบร่วมกันทั้งในส่วนตนและส่วนรวม เพื่อให้ตนเองและสมาชิกทุกคนใน กลุ่มประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้โดยองค์ประกอบของการเรียนรู้แบบร่วมมือ ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบคือ การพึ่งพาอาศัยกันในทางบวก การมีปฏิสัมพันธ์ที่ส่งเสริมกัน ระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม ความรับผิดชอบของสมาชิกแต่ละบุคคล การใช้ทักษะการปฏิสัมพันธ์ ระหว่างบุคคลและทักษะการทำงานกลุ่มย่อย และ กระบวนการทำงานของกลุ่ม หากขาด องค์ประกอบหนึ่งองค์ประกอบใดไปจะไม่ถือว่าเป็นการเรียนรู้แบบร่วมมือ การเรียนแบบร่วมมือ ส่งเสริมการค้นพบ การเลือกใช้ยุทธวิธี การให้เหตุผลที่มีประสิทธิภาพ การสร้างแนวคิดใหม่ การ ถ่ายโยงยุทธวิธีไปสู่รายบุคคล การทำงานร่วมมือกันนักเรียนจะเพิ่มความมั่นใจในความสามารถ ของตนเอง เป็นการสนับสนุนให้เกิดความพยายามในการเรียนรู้มนมติ กระบวนการและยุทธวิธี นอกจากนี้นักเรียนที่ทำงานร่วมกันในกลุ่มมีแนวโน้มที่จะชอบและเห็นคุณค่าของแต่ละคน และเห็น ความสามารถในการแก้ปัญหาของคนอื่น มีความสัมพันธ์กันทางบวกระหว่างเพื่อน เกิดการเรียนรู้ ในระดับสูง ตระหนักในคุณค่าของตน เอง (Self - Esteem) เกิดการยอมรับความสามารถของตนเอง

ในการแก้ปัญหา ครูผู้สอนจึงมีบทบาทในการเตรียมการสอนและเลือกเทคนิคในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนให้เหมาะสมและให้สอดคล้องกับลักษณะของผู้เรียน ทั้งด้านเนื้อหาวิชาและการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้เกิดแก่ผู้เรียนด้วย โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ให้มากที่สุด ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้กำหนดกิจกรรมการแก้ปัญหาพร้อมกันจากการเล่นเกมการศึกษา และสถานการณ์จำลอง เพราะกิจกรรมเกมการศึกษา และสถานการณ์จำลองสามารถส่งเสริมพัฒนาการการเรียนรู้ของเด็ก ในการวิเคราะห์ คิดหาเหตุผล การฝึกสังเกต การตัดสินใจ ร่วมกันแก้ปัญหา ซึ่งสามารถเล่นร่วมกันได้ และเป็นการแก้ปัญหาร่วมกันเป็นกระบวนการกลุ่มโดยมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน ดังนั้น รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA จึงนำแนวคิด และการจัดกิจกรรมดังกล่าวมาเป็นพื้นฐานในการกำหนดให้เป็นขั้นร่วมมือแก้ปัญหาในขั้นที่ 3 ซึ่งมีความเหมาะสม และสอดคล้องกับพัฒนาการการเรียนรู้คุณธรรมและจริยธรรมในเด็กปฐมวัย

ขั้นที่ 4 ขั้นประยุกต์ใช้ความรู้ (APPLY : A) เป็นขั้นตอนที่เด็กปฐมวัยสามารถนำประสบการณ์การเรียนรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ได้เป็นรายบุคคล และสามารถแสดงพฤติกรรมเชิงจริยธรรมตามหลักพรหมวิหารสี่ได้อย่างเหมาะสมกับวัย โดยผ่านกิจกรรมสร้างสรรค์

ขั้นประยุกต์ใช้ความรู้ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เด็กปฐมวัยสามารถนำประสบการณ์การเรียนรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ได้เป็นรายบุคคล และสามารถแสดงพฤติกรรมเชิงจริยธรรมตามหลักพรหมวิหารสี่ได้อย่างเหมาะสมกับวัย โดยมีพื้นฐานจากทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ อธิบายว่า เมื่อมนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม มนุษย์สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมและสามารถจัดระบบโครงสร้างทางปัญญา การจัดระบบ และการปรับตัวเป็นกระบวนการเดียวกัน และเกิดกระบวนการทำงานภายในโครงสร้างทางสติปัญญา 2 กระบวน การ คือ กระบวนการดูดซึมประสบการณ์ (Assimilation) และกระบวนการปรับโครงสร้างทางสติปัญญา (Accommodation) ซึ่งผลจากการปรับโครงสร้างทางสติปัญญา จะก่อให้เกิดพัฒนาการทางสติปัญญา องค์ประกอบที่เสริมสร้างพัฒนาการทางสติปัญญา คือ วุฒิภาวะ ประสบการณ์ การถ่ายทอดความรู้ทางสังคม และกระบวนการพัฒนาความสมดุล เพียเจต์แบ่งพัฒนา การทางสติปัญญาเป็น 4 ขั้น คือ 1) ขั้นประสาทสัมผัสและการเคลื่อนไหว อายุแรกเกิดถึง 2 ปี 2) ขั้นก่อนการคิดเป็นรูปธรรม อายุ 2-7 ปี 3) ขั้นการคิดเป็นรูปธรรม อายุ 7-11 ปี 4) ขั้นปฏิบัติการคิดเป็นนามธรรม อายุ 11-15 ปี ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์เหมาะสมที่จะนำมาเป็นพื้นฐานในการจัดการเรียนการสอนคุณธรรมให้เด็กปฐมวัย เพราะจากทฤษฎีของเพียเจต์ กล่าวว่า กระบวนการปรับโครงสร้างภายในเกี่ยวกับความคิดและสติปัญญาว่า เมื่อบุคคลรับสิ่งเร้าหรือความรู้ใหม่เข้าไปก็มีการปรับโครงสร้างของระบบความคิดใหม่ เพื่อให้ตนเองสามารถปรับตัวให้เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อม หรือสิ่งเร้าใหม่ ๆ หรือความรู้ใหม่นั้น ดังนั้น ถ้าครูอบรมสั่งสอนหรือสั่งสมคุณธรรมจริยธรรมให้กับเด็ก เด็กย่อมมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างของระบบความคิดด้านนี้เช่นกัน ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีประวัติศาสตร์สังคมของไวกอตสกี เน้นความสำคัญของวัฒนธรรมและสังคม และการเรียนรู้ที่มีต่อพัฒนาการสติปัญญา ตั้งแต่แรกเกิดมนุษย์จะได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมที่เป็น “วัฒนธรรม” วัฒนธรรมแต่ละวัฒนธรรมจะช่วยบ่งชี้ผลผลิตของพัฒนาการของเด็ก ว่าเด็กควรจะเรียนรู้อะไรบ้าง ควรจะมีความสามารถทาง

ได้บ้าง สถาบันสังคมต่างๆ มีบทบาทต่อการเรียนรู้และพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็ก พัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กจะเพิ่มถึงขั้นสูงสุดได้ก็ต่อเมื่อรับการช่วยเหลือจากผู้ใหญ่หรือผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับเด็ก (เพ็ญจันทร์ เจริญประเสริฐ. 2542: 25) ซึ่งกระบวนการที่เด็กได้รับการช่วยเหลือจากเพื่อนที่มีความสามารถมากกว่าหรือจากผู้ใหญ่นี้ ไวกอตสกี เรียกว่า “Scaffolding” ซึ่งเป็นกระบวนการที่สามารถส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กได้เป็นอย่างดี เนื่องจากเด็กจะได้แสดง ออกถึงสิ่งที่คิด โดยการสนทนาพูดคุยกับเพื่อนหรือการตอบคำถามของครู และในขณะที่เด็กคนหนึ่งพูดเพื่อน ๆ ก็จะได้ฝึกทักษะการฟังไปพร้อมๆ กันด้วย (Smith. 2001: 17) ทฤษฎีประวัติ ศาสตร์สังคมของไวกอตสกีเน้นความสำคัญของวัฒนธรรมและสังคมว่ามีอิทธิพลต่อพัฒนาการสติปัญญามาก ไวกอตสกีเห็นความสำคัญของการสอนหรือการช่วยเหลือให้เด็กพัฒนาสติ ปัญญาอย่างเต็มที่ตามศักยภาพของแต่ละคน เด็กบางคนสามารถเรียนรู้สิ่งใหม่ด้วยตนเองโดยไม่ต้องให้ผู้ใหญ่ช่วย บางคนไม่สามารถจะเรียนรู้สิ่งใหม่ได้ด้วยตนเองแต่ถ้าผู้ใหญ่ให้ความช่วยเหลือเพียงเล็กน้อยก็จะสามารถทำได้ เด็กบางคนจะไม่สามารถเรียนรู้ได้แม้ว่าจะได้รับความช่วยเหลือ แม้เด็กที่อยู่ในวัยเดียวกันก็อาจจะมีบริเวณของความใกล้เคียงพัฒนาสติปัญญา (Zone of Proximal Development) ในระดับที่แตกต่างกัน ไวกอตสกีเชื่อว่าการให้ความช่วยเหลือขึ้นเาะจากเพื่อน จากครู หรือจากคนในสังคมจะช่วยเด็กที่อยู่ในบริเวณความใกล้เคียงพัฒนาสติปัญญาให้สามารถทำงานใหม่ ซึ่งเด็กไม่สามารถทำได้ด้วยตนเองในตอนแรกให้สัมฤทธิ์ผลตามวัตถุประสงค์ กระบวนการทางสังคม การมีปฏิสัมพันธ์ของเด็กและบุคคลอื่นๆ การมีส่วนร่วมกันในการแลกเปลี่ยนพูดจากันอย่างมีความหมายด้วยบรรยากาศของความเป็นกัลยาณมิตร กิจกรรมทางความคิด การมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดบุคคลที่อยู่ในสิ่งแวดล้อม ล้อมทางสังคมของเด็ก รวมทั้งภาษาและวัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่งในกระบวนการ พัฒนาสติปัญญาของเด็ก ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้กำหนดกิจกรรมสร้างสรรค์ในการประยุกต์ใช้ความรู้ เพราะเป็นกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมประสบการณ์การเรียนรู้ ช่วยส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ – จิตใจ สังคม และสติปัญญา อีกทั้งยังช่วยส่งเสริมให้เด็กเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง โดยใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 เปิดโอกาสให้เด็กได้สังเกต สัมผัส และจัดกระทำกับวัตถุต่างๆ เสริมสร้างความสามารถทางสติปัญญาได้ดี กระตุ้นส่งเสริมการค้นคว้า สำรวจตรวจสอบธรรมชาติต่างๆ สร้างเสริมประสบการณ์คิดวิเคราะห์ และสอบสวนทางวัสดุอุปกรณ์มีประสบการณ์ด้านรู้สึกสัมผัสที่เน้นถึงการใช้ประสาทสัมผัสที่เด็กพึงมีต่อสิ่งแวดล้อมรอบตัว กิจกรรมสร้างสรรค์จึงเป็นการแสดงออกของพื้นฐานทางศิลปะที่ถ่ายทอดเชื่อมโยงเกิดความรู้และเข้าใจ เอื้อต่อการพัฒนาเด็กปฐมวัยได้เต็มตามศักยภาพของแต่ละบุคคลอย่างเต็มที่ นอกจากนี้กิจกรรมสร้างสรรค์ยังสามารถสะท้อนความรู้สึกนึกคิด ประสบการณ์ และบุคลิกภาพของเด็กจากชิ้นงานต่างๆ ได้ ดังนั้น รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA จึงนำแนวคิดดังกล่าวมาเป็นพื้นฐานในการกำหนด ให้เป็นขั้นประยุกต์ใช้ความรู้ในขั้นที่ 4 ซึ่งมีความเหมาะสม และสอดคล้องกับพัฒนาการการเรียนรู้คุณธรรมและจริยธรรมในเด็กปฐมวัย

ภาพประกอบ 9 รูปแบบการเรียนรู้การสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัย เรื่อง การศึกษาองค์ประกอบ และการส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบ RACA มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย และพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาค้นคว้าโดยใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) โดยการศึกษาวิจัยครั้งนี้แบ่งออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย

ระยะที่ 2 การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย

ระยะที่ 3 การศึกษาผลการส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA

ผู้วิจัยได้แบ่งวิธีการศึกษาวิจัย โดยมีขั้นตอน ดังนี้

1. การกำหนดประชากร และการเลือกกลุ่มตัวอย่าง
2. การพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย และการดำเนินการวิจัย

ระยะที่ 1 การศึกษาองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย

ระยะที่ 2 การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย

ระยะที่ 3 การศึกษาผลการส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การกำหนดประชากร และการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ เด็กปฐมวัยอายุ 5-6 ปี กำลังเรียนอยู่ในชั้นอนุบาลปีที่ 2 ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจะเข็งเทรา เขต 2 จำนวน 2,160 คน

1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

1.2.1 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ ของเด็กปฐมวัย เป็นเด็กปฐมวัยอายุ 5 - 6 ปี กำลังเรียนอยู่ในชั้นอนุบาลปีที่ 2 ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจะเข็งเทรา เขต 2 ประกอบด้วย

1) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการหาคุณภาพของแบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ ของเด็กปฐมวัย เป็นเด็กปฐมวัยอายุ 5 - 6 ปี กำลังเรียนอยู่ในชั้นอนุบาลปีที่ 2 ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจะเข็งเทรา เขต 2 จำนวน 100 คน

2) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยเป็นเด็กปฐมวัยอายุ 5 - 6 ปี กำลังเรียนอยู่ในชั้นอนุบาลปีที่ 2 ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจะเข็งเทรา เขต 2 ที่ได้มาจากการสุ่มตัวอย่างง่าย (Simple random sampling) จากประชากร ตามเกณฑ์การพิจารณาขนาดกลุ่มตัวอย่างของ คอมเรย์ และลี (Comrey; & Lee. 1992: Online) ที่เสนอให้ขนาดกลุ่มตัวอย่างสำหรับการวิเคราะห์องค์ประกอบที่ดี คือ จำนวน 652 คน

1.2.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในระะยะการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย เป็นเด็กปฐมวัยอายุ 5-6 ปี กำลังเรียนอยู่ในชั้นอนุบาลปีที่ 2 ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจะเข็งเทรา เขต 2 ประกอบด้วย

1) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษานำร่องครั้งที่ 1 เป็นเด็กปฐมวัยอายุ 5-6 ปี กำลังเรียนอยู่ในชั้นอนุบาลปีที่ 2 ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจะเข็งเทรา เขต 2 จำนวน 1 ห้องเรียนได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) จำนวน 20 คน

2) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษานำร่องครั้งที่ 2 เป็นเด็กปฐมวัยอายุ 5-6 ปี กำลังเรียนอยู่ในชั้นอนุบาลปีที่ 2 ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจะเข็งเทรา เขต 2 จำนวน 1 ห้องเรียนได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) จำนวน 20 คน

1.2.3 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในระะยะการศึกษาผลการส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA เป็นเด็กปฐมวัยอายุ 5-6 ปี กำลังเรียนอยู่ในชั้นอนุบาลปีที่ 2 ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจะเข็งเทรา เขต 2 ประกอบด้วย

1) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้เป็นกลุ่มทดลองที่ได้รับการเรียนการสอนโดยใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย จำนวน 20 คน ที่ได้มาจากการคัดเลือก โดยมีเกณฑ์ดังนี้ คัดเลือกโรงเรียนที่อยู่ในเขตชุมชน มีขนาดใหญ่ และให้ความร่วมมือในการทำวิจัยครั้งนี้ ได้โรงเรียนวัดท่าเกวียน อำเภอพนมสารคาม จังหวัดจะเข็งเทรา ที่มีชั้นอนุบาลปีที่ 2 จำนวน 4 ห้องเรียน จากนั้นผู้วิจัยเลือกห้องเรียนที่มีคะแนนเฉลี่ยจากการประเมินแบบประเมิน

คุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยต่ำ จำนวน 1 ห้องเรียน และคัดเลือกนักเรียนที่มีคะแนนคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยต่ำ จำนวน 20 คน ตามลำดับเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทดลอง

2. การพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย และการดำเนินการวิจัย

การพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย และขั้นตอนการดำเนินการวิจัย แบ่งออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

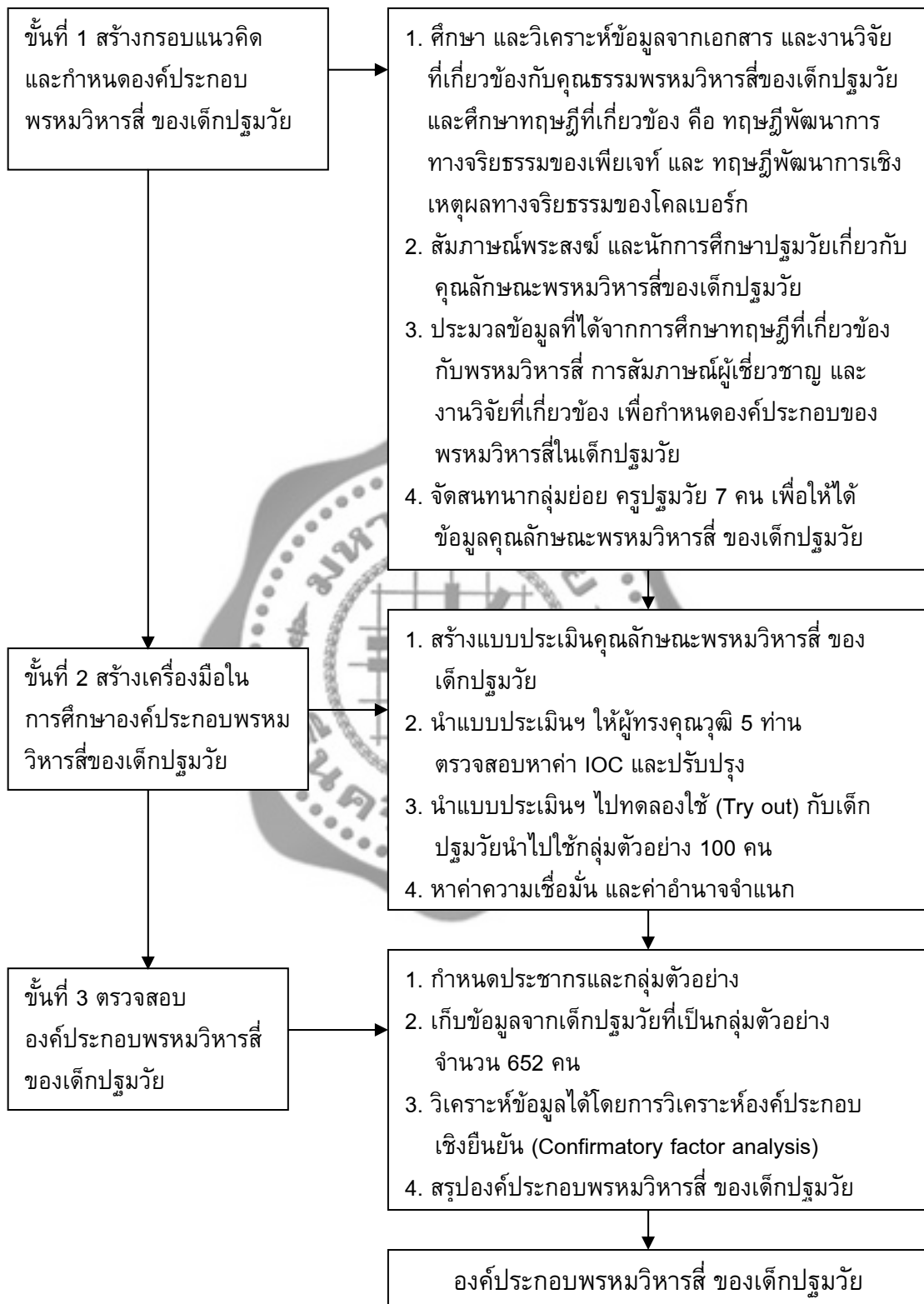
ระยะที่ 1 การศึกษาองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย

ระยะที่ 2 การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย

ระยะที่ 3 การศึกษาผลการส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA

ระยะที่ 1 การศึกษาองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย

ภาพประกอบ 10 แสดงขั้นตอนการดำเนินการวิจัยระยะที่ 1

ขั้นที่ 1 สร้างกรอบแนวคิดและกำหนดองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ของเด็ก

ปฐมวัย

1.1 ศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย และศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง คือ ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจท์ และทฤษฎีพัฒนาเชิงเหตุผลทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก เพื่อให้ทราบถึงองค์ประกอบของพรหมวิหารสี่ และพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กปฐมวัย เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ดังนี้

1.1.1 เอกสาร และความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณธรรมพรหมวิหารสี่

พรหมวิหารสี่ เป็นคุณธรรมของผู้มีความดีที่ประเสริฐประกอบด้วย 4 ประการ คือ ความเมตตา กรุณา มุทิตาและอุเบกขา พระธรรมปิฎก กล่าวไว้ว่า พรหมวิหารสี่ เป็นธรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาความมีน้ำใจ ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตลอดจนความมีมนุษยสัมพันธ์ด้วย ถ้าทุกคนมีเมตตา กรุณา มุทิตา โดยมีอุเบกขากำกับอยู่ ก็จะมีน้ำใจช่วยเหลือส่งเสริมกันด้วยความสัมพันธ์อันดี พร้อมทั้งดำรงรักษาความเป็นธรรมในสังคม และความเข้มแข็งรับผิดชอบในตัวตนไว้ได้ รวมทั้งดำรงรักษาสังคมเล็กในบ้าน สังคมสากลของมวลมนุษย์ ตลอดจนจนถึงการอภิบาลโลกด้วย (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). 2542: 34) กระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้ความหมายของพรหมวิหารสี่ว่าเป็นธรรมของผู้ใหญ่ที่มีคุณธรรมสูงถึงแม้จะมีอายุน้อยก็ตาม ทำให้เป็นที่เคารพรักของผู้อื่น ช่วยทำให้จิตใจหนักแน่น มั่นคง ไม่หวั่นไหว สามารถเป็นที่พึ่งของผู้อื่นได้ ผู้ที่จะฝึกฝนให้เป็นผู้มีพรหมวิหารสี่ ควรปฏิบัติโดยมองผู้อื่นในแง่ดี ตั้งความปรารถนาดีต่อคนทั่วไป ขวนขวายให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ผู้อื่นและช่วยสนับสนุนหรือเข้าร่วมในงานสาธารณประโยชน์ต่างๆ ผู้ที่มีพรหมวิหารสี่ จะเป็นผู้ที่ไม่เหยียดหยัน ไม่รังแก และไม่ริษยาผู้อื่น ตลอดจนสามารถวางใจให้เป็นกลาง โดยมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงได้ (ธีรตรา บุญรุ่ง. 2549: 47-48; อ้างอิงจาก กระทรวงศึกษาธิการ. 2528) และท่านพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้กล่าวไว้ว่า หลักการประพฤติปฏิบัติของพรหมวิหารสี่นั้น จะต้องปฏิบัติให้ครบ 4 องค์ประกอบ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ให้มีดุลยภาพระหว่างด้านรู้สึกกับ ด้านรู้ คือ ด้านความรู้สึกนั้นมี 3 ตัวคือ เมตตา กรุณา และมุทิตา ส่วนด้านรู้มีอุเบกขา มาเป็นตัวเชื่อมไปสู่ปัญญา จากการศึกษาทบทวนผลงานวิจัยเพื่อพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมด้านพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ยังพบผลงานวิจัยที่ศึกษาพรหมวิหารสี่ครบทั้งสี่ด้านคือด้านเมตตา กรุณา มุทิตาและอุเบกขานั้นจำนวนน้อยมาก ดังนั้นควรมีการศึกษาองค์ประกอบของพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย และสร้างรูปแบบของการส่งเสริมพรหมวิหารสี่ในเด็กปฐมวัย ซึ่งสามารถนำมาเป็นแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมพรหมวิหารสี่ในเด็กปฐมวัยได้ เพราะจากการศึกษา ทบทวนเอกสาร และสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทางธรรม และเด็กปฐมวัย ทำให้เชื่อว่า การปลูกฝังพรหมวิหารสี่ สามารถปลูกฝังได้ตั้งแต่ระดับปฐมวัย และสามารถส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมด้านพรหมวิหารสี่ ให้มีระดับที่สูงขึ้นไปได้

1.1.2 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจท์

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจท์ เป็นทฤษฎีที่สามารถนำมาเป็นแนวทางในการใช้กับการเรียนการสอนจริยธรรมของเด็กในระดับปฐมวัย โดยเพียเจท์แบ่งลำดับขั้นพัฒนาการทางจริยธรรมเป็น 3 ขั้น ได้แก่ ขั้นก่อนจริยธรรม ขั้นเชื่อฟังคำสั่ง และขั้นยึดหลักแห่งตน สำหรับเด็กปฐมวัยจะมีพัฒนาการอยู่ในขั้นเชื่อฟังคำสั่ง โดยเด็กเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ มีการคิดก่อนปฏิบัติ ทำตามคำสั่ง ซึ่งในระยะแรกเริ่มจะไม่คำนึงถึงเหตุผลของคำสั่งนั้น สามารถรับสภาพแวดล้อม และบทบาทของตนต่อผู้อื่น รู้จักเกรงกลัวผู้ใหญ่ เห็นว่าคำสั่งหรือกฎเกณฑ์เป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติตาม และเพียเจท์เชื่อว่า การพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กนั้น เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ของเด็ก กับสิ่งต่าง ๆ รอบตัว ทั้งกับบุคคลและสิ่งแวดล้อม ดังนั้นการส่งเสริมให้เด็กมีคุณธรรมและจริยธรรม สามารถส่งเสริมได้ โดยการสร้างการเรียนรู้เปิดโอกาสให้เด็กลงมือปฏิบัติมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน ได้สัมผัสและตอบสนองกับประสบการณ์จริง ซึ่งเป็นไปตามแนวทางการพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจท์

1.1.3 ทฤษฎีพัฒนาการเชิงเหตุผลทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์กเน้นดูมิภาวะพัฒนาการทางความคิดความเข้าใจและประสบการณ์ทางสังคมเหมือนของเพียเจท์ พัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์กแบ่งเป็น 6 ขั้น คือ 1) หลักการหลบหลีกการถูกลงโทษ อายุ 2-7 ปี 2) หลักการแสวงหารางวัล อายุ 7-10 ปี 3) หลักการทำตามความเห็นชอบของผู้อื่น อายุ 10-13 ปี 4) หลักการทำตามหน้าที่และกฎข้อบังคับในสังคม อายุ 13-16 ปี 5) หลักการทำตามคำมั่นสัญญา และ 6) หลักการอุดมคติสากล ซึ่งพัฒนาการเหล่านี้จะเป็นไปตามลำดับขั้น จากขั้นที่หนึ่งผ่านไปตามลำดับจนถึงขั้นที่หกจะข้ามขั้นไม่ได้ โคลเบอร์กเชื่อว่า การให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในขั้นสูงกว่าเด็ก จะเป็นประโยชน์กับเด็กมาก การพัฒนาจริยธรรมของคนจะมีการเปลี่ยนแปลงตามวัยเนื่องมาจากประสบการณ์ที่ได้รับ ดังนั้นการส่งเสริมให้เด็กมีคุณธรรมและจริยธรรม สามารถส่งเสริมได้ตามทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์กโดยเด็กปฐมวัยอายุ 2-7 ปี จะอยู่ในขั้นหลบหลีกการถูกลงโทษ เริ่มมีระดับคุณธรรมจริยธรรม ถ้าพ่อแม่และครูสั่งสอนว่าสิ่งใดถูกต้อง ควรทำสิ่งใดไม่ควรทำ เด็กจะเลียนแบบในสิ่งที่ดีที่พ่อแม่ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างถูกต้องเหมาะสม

1.2 สัมภาษณ์พระสงฆ์ และนักการศึกษาปฐมวัย เกี่ยวกับคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย โดยดำเนินการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านพุทธศาสนาซึ่งเป็นพระสงฆ์ 3 รูป แม่ชี 1 รูป และนักการศึกษาปฐมวัย 1 ท่านดังนี้

1. พระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตถิผโล เจ้าอาวาสวัดนาป่าพง อำเภอสามลูกกา จังหวัดปทุมธานี
2. พระครูธรรมธชไพรัช วรโฑ เจ้าอาวาสวัดเพลง แขวงบางพรหม เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร

3. พระอาจารย์ครรชิต	วัดญาณเวศกวัน อำเภอสามพราน
จังหวัดนครปฐม
4. แม่ชีกัลยา	วัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร
อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
5. ศาสตราจารย์ ดร.อารี สันหนวี	ผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาปฐมวัย

ดำเนินการสัมภาษณ์ในประเด็นดังต่อไปนี้ (1) หลักธรรมพรหมวิหารสี่ในการสอนเด็กปฐมวัย (2) คุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย (3) วิธีการพัฒนาและส่งเสริมให้เด็กปฐมวัยมีพรหมวิหารสี่ และ(4) วิธีการประเมินพรหมวิหารสี่ในเด็กปฐมวัย เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ ของเด็กปฐมวัย ซึ่งข้อมูลทั้งหมดประมวลสรุปได้สาระสำคัญดังนี้

ประเด็นที่ 1 พรหมวิหารสี่เป็นหลักธรรมพื้นฐานของมนุษย์ที่ควรปฏิบัติ เช่นเดียวกับกับศีลห้า เพราะเป็นธรรมะพื้นฐานซึ่งถือว่าเป็นสัมมาทิฏฐิเบื้องต้นเชื่อในเรื่องของบาปบุญคุณโทษ พรหมวิหารสี่ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา พรหมวิหารสี่เป็นหลักธรรมที่ดีต่อมนุษย์ ถ้ามนุษย์ทุกคนปฏิบัติจะทำให้สังคมมีความสุข ผู้ใดมีพรหมวิหารสี่ก็จะเป็นผู้ที่มีอัธยาศัยดี มีน้ำใจและไม่ตรี เป็นหลักธรรมที่ผู้ใหญ่ควรนำมาใช้กับผู้น้อย โดยเฉพาะพ่อแม่ควรใช้กับลูก ครูควรใช้กับนักเรียน หัวหน้าควรใช้กับลูกน้อง แต่ในขณะที่เดียวกันผู้น้อยก็สามารถใช้กับผู้ใหญ่ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเหตุการณ์ และสถานการณ์ในเวลานั้นๆ หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าพรหมวิหารสี่ คือการแสดงความรู้สึกของมนุษย์ทั้ง 4 ความรู้สึก คือ เมตตา (ความรัก) กรุณา (ความสงสาร) มุทิตา (ความยินดี) และอุเบกขา (การวางเฉย) โดยแสดงให้ถูกต้องเหมาะสม ตามเหตุการณ์และกาลเทศะ ซึ่งจะทำให้สังคมเกิดความสันติสุข โดยเฉพาะเกิดความสันติสุขและสุขใจในตนเอง หลักธรรมพรหมวิหารสี่จะอยู่ตรงกันข้ามกับอคติ 4 เพราะอคติ 4 คือสิ่งที่ควรหลีกเลี่ยงไม่ควรประพฤติ ได้แก่ ความลำเอียงเพราะรัก ลำเอียงเพราะไม่ชอบ ลำเอียงเพราะไม่รู้ และลำเอียงเพราะความกลัว และถ้ามนุษย์ไม่มีพรหมวิหารสี่ก็จะทำให้สังคมเกิดความวุ่นวายเนื่องจากสังคมมีแต่ความเกลียดชัง ความเห็นแก่ตัว ความอิจฉาริษยา และความลำเอียง

ประเด็นที่ 2 เด็กปฐมวัยสามารถปฏิบัติตามหลักธรรมพรหมวิหารสี่ได้ครบทุกด้าน โดยการแสดงออกของเด็กแต่ละคนในแต่ละด้านนั้นไม่เท่ากัน และไม่อาจเห็นได้เด่นชัด โดยเฉพาะด้านมุทิตา และอุเบกขา ซึ่งอาจจะมีอยู่ในตัวเด็กแต่เด็กอาจจะไม่ได้แสดงออกเพราะไม่มีเหตุการณ์ที่เหมาะสมที่จะนำคุณธรรมทางด้านมุทิตา และอุเบกขามาใช้ จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญสามารถสรุปคุณลักษณะของเด็กปฐมวัยในแต่ละด้าน ดังนี้

1. คุณลักษณะทางด้านความเมตตาของเด็กปฐมวัย ได้แก่ การให้อาหารสัตว์ การช่วยเหลือผู้อื่น ความมีน้ำใจ การขันอาสาทำงาน พุดจาไพเราะ ความมีไมตรี เป็นต้น
2. คุณลักษณะทางด้านความกรุณาของเด็กปฐมวัย ได้แก่ การช่วยเหลือผู้ที่เดือดร้อน ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น การแบ่งปันให้กับผู้ที่เดือดร้อน เป็นต้น

3. คุณลักษณะทางด้านมูทิตาของเด็กปฐมวัย ได้แก่ การแสดงความยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นมีความสุข การปรบมือชื่นชมผู้อื่น การแสดงความชื่นชมถึงความดีของผู้อื่น เป็นต้น

4. คุณลักษณะทางด้านอุเบกขาของเด็กปฐมวัย ได้แก่ การไม่พูดเยาะเย้ยล้อเลียนเพื่อนที่กำลังมีปัญหา การไม่เข้าข้างคนที่ทำผิด การไม่แบ่งพรรคแบ่งพวก เป็นต้น

ประเด็นที่ 3 การปลูกฝังและส่งเสริมให้เด็กปฐมวัยมีพรหมวิหารสี่นั้น สามารถจัดการเรียนให้ครบทั้งสี่องค์ประกอบได้ และเริ่มต้นสอนได้ตั้งแต่เด็กเล็ก โดยสามารถสรุปวิธีการ และหลักการในการพัฒนาและส่งเสริมได้ดังนี้

1. ควรส่งเสริมให้เด็กปฐมวัยมีพรหมวิหารสี่ครบทั้งสี่ด้าน คือ เมตตา กรุณา มูทิตา และอุเบกขา
2. พ่อแม่ และครูควรเข้าใจและสามารถปฏิบัติตามหลักธรรมพรหมวิหารสี่ได้ถูกต้องก่อนที่จะมีการสอนให้กับเด็ก และควรทำเป็นตัวอย่างให้ถูกต้องและทำอย่างสม่ำเสมอ
3. การสอนหลักธรรมพรหมวิหารสี่ควรใช้ภาษาอย่างง่าย ๆ ที่เด็กสามารถเข้าใจได้ เช่น

เมตตา ควรใช้คำว่า ความรัก
 กรุณา ควรใช้คำว่า ความสงสาร
 มูทิตา ควรใช้คำว่า ความยินดี
 และ อุเบกขา ควรใช้คำว่า การวางเฉย

4. การปลูกฝังและส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยควรปลูกฝังผ่านเหตุการณ์ในชีวิตประจำวัน และเหตุการณ์ปัจจุบัน เพราะจะทำให้เด็กเข้าใจและสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง

5. การปลูกฝังและส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยสามารถส่งเสริมได้โดยการเล่านิทาน โดยเฉพาะนิทานคติธรรม

6. การสอนพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยในสถานศึกษา ผู้บริหาร ครู และเจ้าหน้าที่ ควรทำความเข้าใจกับหลักธรรมพรหมวิหารสี่ และควรปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับเด็กเพื่อที่เด็กจะสามารถเข้าใจและสามารถปฏิบัติตามได้อย่างถูกต้อง

7. การสอนพรหมวิหารสี่ในเด็กปฐมวัยควรสอนอย่างสม่ำเสมอโดยผ่านเหตุการณ์และชีวิตประจำวัน ไม่ควรสอนแยกเป็นบทเรียนหรือสอนจบเป็นบทๆ ไปตามหน่วยการเรียนรู้

ประเด็นที่ 4 วิธีการประเมินพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยสามารถประเมินได้จากการสังเกตพฤติกรรมในชีวิตประจำวัน จากเหตุการณ์ต่างๆของเด็ก และจากการสัมภาษณ์ผู้ปกครอง รวมถึงการทดสอบพฤติกรรมการแสดงออกจากการใช้สถานการณ์จำลอง

สามารถสรุปได้ว่า พรหมวิหารสี่เป็นคุณธรรมที่มนุษย์ทุกคนควรปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ และให้ถูกต้องกับสถานการณ์ เป็นคุณธรรมที่จะช่วยให้สังคมเกิดความสงบสุข และการปลูกฝังและส่งเสริมคุณธรรมชุดพรหมวิหารสี่สามารถทำได้ในเด็กปฐมวัย และควรปลูกฝังให้ครบทั้งสี่

ด้าน โดยการปลูกฝังและส่งเสริมพรหมวิหารสี่ในเด็กปฐมวัยนั้นควรสอนผ่านเหตุการณ์จริง ชีวิตประจำวันด้วยภาษาที่เข้าใจง่ายและเหมาะสมกับเด็ก เพราะจะทำให้เด็กสามารถรับรู้และเข้าใจได้ง่าย และพ่อแม่และครูหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับเด็กควรประพฤติปฏิบัติให้ดูเป็นแบบอย่างที่ต้องอย่างสม่ำเสมอ

1.3 ประมวลข้อมูลที่ได้มาจากการศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับพรหมวิหารสี่ การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดองค์ประกอบของพรหมวิหารสี่ในเด็กปฐมวัย สามารถสรุปได้ว่าพรหมวิหารสี่ ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ซึ่งจะนำมาเป็นตัวแปรโครงสร้าง

1.4 จัดสนทนากลุ่มย่อยครูปฐมวัยจำนวน 7 คนตั้งรายชื่อปรากฏในภาคผนวก เพื่อให้ได้ข้อมูลคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย โดยจัดสนทนากลุ่มย่อย ครูประจำชั้นอนุบาลชั้นปีที่ 2 ที่มีประสบการณ์ในการสอนมากกว่า 5 ปีขึ้นไปจำนวน 7 คน จัดสนทนากลุ่มย่อยในประเด็นดังต่อไปนี้ (1) เด็กปฐมวัยจะมีคุณลักษณะที่เป็นองค์ประกอบของพรหมวิหารสี่ครบหรือไม่ และจะแสดงออกได้อย่างไร (2) ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรในการที่จะพัฒนาและส่งเสริมให้เด็กปฐมวัยมีพรหมวิหารสี่ (3) วิธีการพัฒนาและส่งเสริมให้เด็กปฐมวัยมีพรหมวิหารสี่ และ (4) วิธีการประเมินพรหมวิหารสี่ในเด็กปฐมวัย

จากการจัดสนทนากลุ่มย่อยสามารถสรุปสาระสำคัญได้ว่า เด็กปฐมวัยมีคุณลักษณะของพรหมวิหารสี่ครบ แต่การแสดงออกนั้นแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับสถานการณ์ และประสบการณ์ การเรียนรู้ของเด็กโดยเด็กไม่รู้ว่สิ่งที่ทำนั้นเป็นไปตามหลักพรหมวิหารสี่แต่รู้ว่สิ่งที่ทำนั้นเป็นสิ่งที่ดีที่ควรทำ ดังนั้นการปลูกฝัง และส่งเสริมพรหมวิหารสี่ควรปลูกฝังและส่งเสริมให้มีในเด็กปฐมวัยเพราะเด็กในวัยนี้สามารถเรียนรู้ได้ว่าสิ่งใดควรทำและไม่ควรทำ และการส่งเสริมพรหมวิหารสี่ควรผ่านกิจกรรมที่น่าสนใจเป็นรูปธรรม และเข้าใจง่าย โดยการปลูกฝังและส่งเสริมนั้นควรอบรมครูและผู้ปกครองให้เข้าใจถึงหลักธรรมและวิธีการปฏิบัติให้ถูกต้องก่อนที่จะกำหนดรูปแบบหรือแนวทางการส่งเสริมและจัดกิจกรรมให้กับเด็กปฐมวัย และวิธีการประเมินพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยสามารถประเมินได้จากการสังเกตพฤติกรรมของเด็กได้จากชีวิตประจำวัน และจากการสัมภาษณ์ผู้ปกครอง

จากการวิเคราะห์เอกสาร สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ และจัดสนทนากลุ่มย่อย ทำให้ได้ข้อมูลของคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย

ขั้นที่ 2 สร้างเครื่องมือในการศึกษาองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย

2.1 สร้างแบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย โดยแบบการประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยแบ่งเป็น 4 องค์ประกอบคือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา แต่ละด้านประกอบด้วย 3 ตัวชี้วัด รวมทั้งหมด 12 ตัวชี้วัด และแต่ละตัวชี้วัดประกอบด้วย

รายการข้อความบ่งชี้ 5 รายการ รวมจำนวน 60 รายการ และออกแบบเป็นมาตราประเมินค่า 5 ระดับ และออกแบบกฎเกณฑ์การให้คะแนน (Scoring Rubric) ดังนี้

ให้ คะแนน	1 คะแนน	เมื่อเด็กไม่แสดงออกเลย
ให้ คะแนน	2 คะแนน	เมื่อเด็กแสดงออกได้โดยให้ผู้อื่นบอก ทุกครั้ง
ให้ คะแนน	3 คะแนน	เมื่อเด็กแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็น บางครั้งและต้องให้ผู้อื่นบอก
ให้ คะแนน	4 คะแนน	เมื่อเด็กแสดงออกได้ด้วยตนเองเกือบ ทุกครั้ง
ให้ คะแนน	5 คะแนน	เมื่อเด็กแสดงออกได้ด้วยตนเองทุกครั้ง

แบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ ของเด็กปฐมวัย แบ่งเป็นสองส่วน

ส่วนที่หนึ่ง เป็นข้อมูลส่วนบุคคล ของเด็กปฐมวัยที่ถูกประเมินและผู้ประเมินดังนี้

ชื่อ (ต.ญ. / ต.ช.).....อายุ.....ปี.....เดือน
 ชั้น.....โรงเรียน.....
 วันที่ เวลา.....
 ผู้ประเมินพฤติกรรม

ส่วนที่สอง เป็นรายการข้อความบ่งชี้คุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยเป็นแบบประเมินค่า 5 ระดับ ดังตัวอย่าง

รายการข้อความบ่งชี้คุณลักษณะ	ระดับการแสดงออกของเด็กปฐมวัย				
	1	2	3	4	5
1. เด็กแสดงความรักเพื่อนด้วยการกอดหรือสัมผัสเพื่อน					
2. เด็กแสดงความรักครูด้วยการกอดหรือสัมผัสครู					
3. เด็กแสดงความรักเพื่อนด้วยการจูงมือเพื่อนเดินอย่างมีความสุข					
4.					
5.					

2.2 นำแบบประเมินให้ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน ตรวจสอบหาค่า IOC และปรับปรุงโดยนำรายการข้อความบ่งชี้คุณลักษณะพรหมวิหารสี่ที่สร้างเสร็จแล้วไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 ท่าน ประกอบด้วย

1) ผศ.นพดล กองศิลป์	หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์
ฝ่ายประถม โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
กรุงเทพมหานคร
2) อาจารย์มิ่ง เทพครเมือง	หัวหน้างานวิจัยและบริการวิชาการ
ฝ่ายประถม โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
กรุงเทพมหานคร
3) ดร.ดรรารัตน์ อุทัยพยัคฆ์	ศึกษานิเทศก์เชี่ยวชาญ สำนักงานเขต
พื้นที่การศึกษาประถมศึกษาราชบุรี
เขต 1
4) ดร.สยามพร ทองเนื้อดา	ผู้อำนวยการโรงเรียนสารสาสน์วิเทศ
บางบอน เขตบางบอน กรุงเทพมหานคร
5) อาจารย์สรสัสนันท์ บำรุงพีช	ผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาลทอฟ้า
เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

พิจารณาตรวจสอบการใช้ภาษา และความสอดคล้องของรายการข้อความในแบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ และนิยมปฏิบัติกรในแต่ละด้านเป็นรายข้อและทั้งฉบับ โดยกำหนดระดับความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ ดังนี้

- + 1 เมื่อแน่ใจว่าข้อความนั้นบ่งชี้คุณลักษณะพรหมวิหารสี่
- 0 เมื่อไม่แน่ใจว่าข้อความนั้นบ่งชี้คุณลักษณะพรหมวิหารสี่
- 1 เมื่อแน่ใจว่าข้อความนั้นไม่บ่งชี้คุณลักษณะพรหมวิหารสี่

แล้วนำคะแนนการประเมิน จากผู้ทรงคุณวุฒิมาหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างรายการข้อความกับนิยามศัพท์ปฏิบัติการ (IOC : Index of Item - Operational definition Congruency) (บุญเชิด ภิญโญนนตพงษ์. 2554:13-16) แล้วคัดเลือกรายการข้อความที่มีค่า IOC มากกว่าหรือเท่ากับ 0.50 ขึ้นไป พร้อมทั้งปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ ได้รายการข้อความบ่งชี้คุณลักษณะพรหมวิหารสี่ ดังนี้

ด้านความเมตตาจำนวน 15 รายการ ประกอบด้วย ตัวชี้วัดที่ 1 ความรัก 5 รายการ มีค่าดัชนีความสอดคล้อง 0.6-1.0 ตัวชี้วัดที่ 2 ความมีไมตรี 5 รายการ มีค่าดัชนีความสอดคล้อง 0.8-1.0 และตัวชี้วัดที่ 3 ความมีน้ำใจ 5 รายการ มีค่าดัชนีความสอดคล้อง 0.6-1.0

ด้านกรรณา จำนวน 15 รายการ ประกอบด้วย ตัวชี้วัดที่ 4 ความเห็นอกเห็นใจ 5 รายการ มีค่าดัชนีความสอดคล้อง 0.6-1.0 ตัวชี้วัดที่ 5 การให้ความช่วยเหลือ 5 รายการ มีค่าดัชนีความสอดคล้อง 0.8-1.0 และตัวชี้วัดที่ 6 การแบ่งปัน 5 รายการ มีค่าดัชนีความสอดคล้อง 0.6-1.0

ด้านมุทิตา จำนวน 15 รายการ ประกอบด้วย ตัวชี้วัดที่ 7 การแสดงความชื่นชม 5 รายการ มีค่าดัชนีความสอดคล้อง 0.8-1.0 ตัวชี้วัดที่ 8 การแสดงความยินดี 5 รายการ มีค่าดัชนีความสอดคล้อง 0.8-1.0 และตัวชี้วัดที่ 9 การแสดงความสุข 5 รายการ มีค่าดัชนีความสอดคล้อง 0.6-1.0 และ

ด้านอุเบกขา ด้านละ 15 รายการ ประกอบด้วย ตัวชี้วัดที่ 10 การวางเฉย 5 รายการ มีค่าดัชนีความสอดคล้อง 0.6-1.0 ตัวชี้วัดที่ 11 การวางตนเป็นกลาง 5 รายการ มีค่าดัชนีความสอดคล้อง 0.6-1.0 และตัวชี้วัดที่ 3 ความไม่ลำเอียง 5 รายการ มีค่าดัชนีความสอดคล้อง 0.6-1.0 และหาค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบประเมินทั้งฉบับกับนิยามศัพท์ปฏิบัติการ (SOC : Index of Scale - Operational definition Congruency) (บุญเชิด ภิญโญนนตพงษ์. 2554:13-16) ได้เท่ากับ .85

2.3 นำแบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ไปทดลองใช้ (Try out) และแสดงหลักฐานค่าอำนาจจำแนก (Discrimination Power) ของแบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย โดยผู้วิจัยนำแบบประเมินที่ปรับปรุงแล้วจำนวน 60 ข้อ ไปทดลองใช้ (Try out) กับเด็กปฐมวัยชั้นอนุบาล 2 ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 100 คน แล้วนำคะแนนแบบประเมินมาวิเคราะห์หาค่าอำนาจจำแนกรายข้อ ด้วยการวิเคราะห์ค่าสหสัมพันธ์ระหว่างรายการข้อความกับผลรวมของคะแนนรายการอื่นๆ ที่เหลือ (Corrected Item-Total Correlation) แล้วคัดเลือกรายการข้อความที่มีค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ .20 ขึ้นไป ได้รายการข้อความบ่งชี้ด้านความเมตตา จำนวน 15 ข้อ มีค่าอำนาจจำแนก .29 - .82 ด้านกรรณา จำนวน 15 ข้อ มีค่าอำนาจจำแนก .42 - .81 ด้านมุทิตา จำนวน 15 ข้อ มีค่าอำนาจจำแนก .33 - .86 และด้านอุเบกขา จำนวน 15 ข้อ มีค่าอำนาจจำแนก .63-.82 ตามลำดับ

2.4 คำนวณค่าความเชื่อมั่นของแบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย โดยใช้สูตร อัลฟาของครอนบัท (Cronbach's Alpha) คำนวณแยกทีละด้าน คือด้านความเมตตา จำนวน 15 ข้อ ด้านกรรณา จำนวน 15 ข้อ ด้านมุทิตา จำนวน 15 ข้อ และด้านอุเบกขา จำนวน 15 ข้อ ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .93, .93, .93 และ .97 ตามลำดับ และคำนวณรวมทั้งหมด ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .98 ซึ่งมีค่าสูงสามารถนำไปใช้ในการวิจัยได้

ขั้นที่ 3 ตรวจสอบองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย

3.1 กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยเป็นเด็กปฐมวัยอายุ 5-6 ปี กำลังเรียนอยู่ในชั้นอนุบาลปีที่ 2 ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจะเชิงเทรา เขต 2 ที่ได้มาจากการสุ่มตัวอย่างง่าย (Simple

random sampling) จากประชากร ตามเกณฑ์การพิจารณาขนาดกลุ่มตัวอย่างของคอมเรย์ และลี (Comrey; & Lee. 1992: Online) ที่เสนอให้ขนาดกลุ่มตัวอย่างสำหรับการวิเคราะห์ห้วงค์ประกอบที่ดี คือ จำนวน 652 คน

3.2 นำแบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ จำนวน 60 ข้อ ไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเด็กปฐมวัยระดับชั้นอนุบาลปีที่ 2 โรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ฉะเชิงเทรา เขต 2 จำนวน 652 คน โดยขอความร่วมมือคุณครูให้เป็นผู้สังเกต และบันทึกพฤติกรรมเด็กที่เป็นกลุ่มตัวอย่างลงในแบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย

3.3 นำข้อมูลที่ได้จากแบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ไปวิเคราะห์ห้วงค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis : CFA) ด้วยโปรแกรมลิสเรล (LISREL 8.72) เพื่อยืนยันห้วงค์ประกอบพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยว่ามีห้วงค์ประกอบ

3.4 สรุปห้วงค์ประกอบพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ซึ่งสามารถสรุปได้ว่าเด็กปฐมวัยมีห้วงค์ประกอบพรหมวิหารสี่ครบทั้ง 4 ด้าน โดยมีคุณลักษณะที่แสดงออกต่อผู้อื่นตามหลักพรหมวิหารสี่ ดังนี้

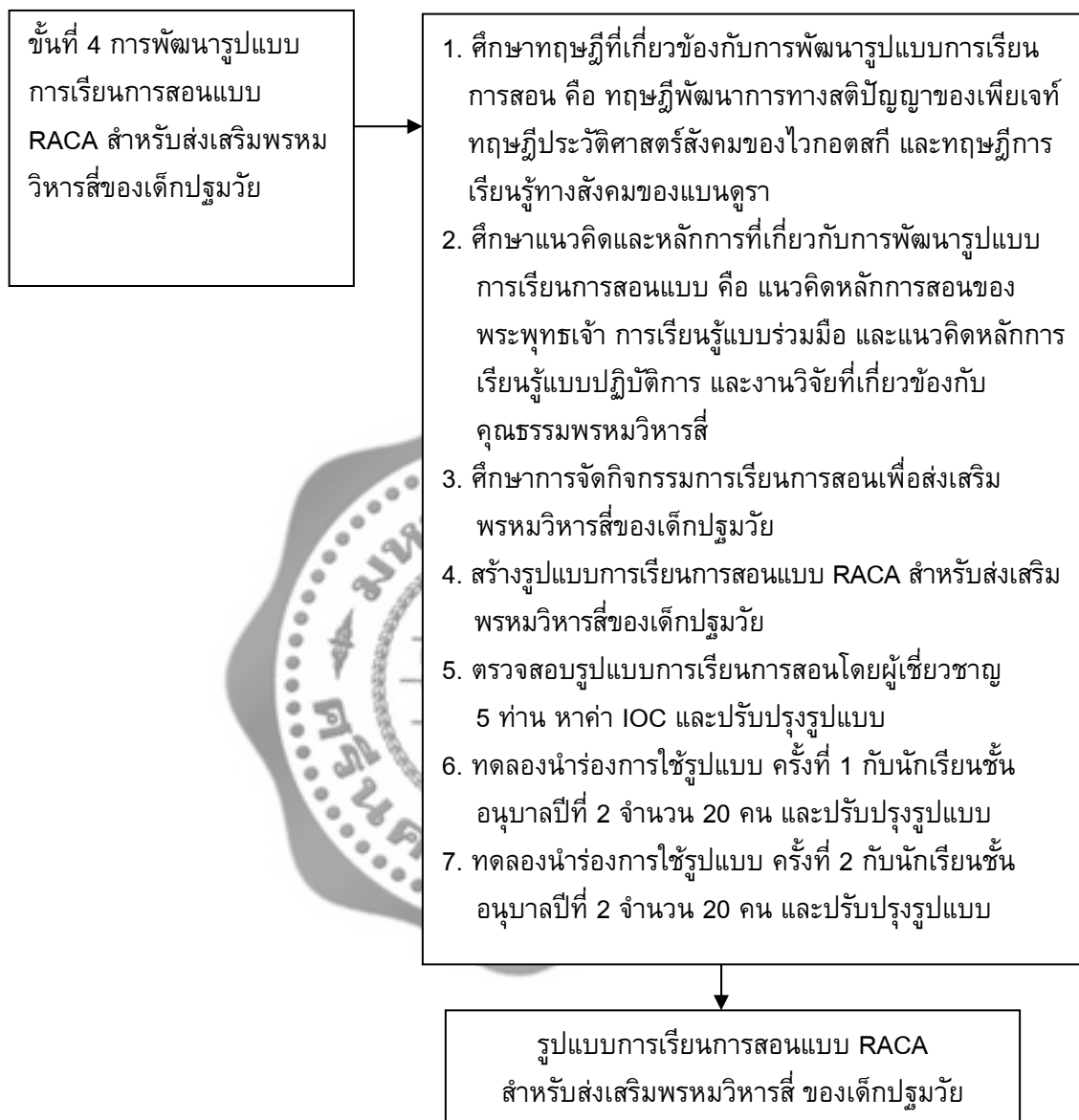
3.4.1 เมตตา หมายถึง การที่เด็กปฐมวัยแสดงความรัก ความมีไมตรี และความมีน้ำใจ ต่อผู้อื่น โดยมุ่งหวังให้ผู้อื่นมีความสุข และมีได้มุ่งหวังผลประโยชน์ตอบแทนแก่ตนเอง

3.4.2 กรุณา หมายถึง การที่เด็กปฐมวัยแสดง ความเห็นอกเห็นใจ การให้ความช่วยเหลือ และการแบ่งปันผู้อื่น เพื่อให้พ้นจากความทุกข์หรือความเดือดร้อน

3.4.3 มุทิตา หมายถึง การที่เด็กปฐมวัยแสดงความชื่นชม ยินดี และมีความสุขกับผู้อื่น เมื่อผู้อื่นประสบความสำเร็จหรือมีความสุข

3.4.4 อุเบกขา หมายถึง การที่เด็กปฐมวัยแสดงการวางเฉย ไม่ลำเอียง และวางตนเป็นกลางตามหลักความถูกต้อง กับผู้อื่น เมื่อผู้อื่นได้รับความเดือดร้อนหรือความทุกข์จากผลของการกระทำของเขาเอง

ระยะที่ 2 การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย

ภาพประกอบ 11 แสดงขั้นตอนการดำเนินการวิจัยระยะที่ 2

ขั้นที่ 4 การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย

ในการสร้างรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ประกอบด้วย รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย แผนการจัดประสบการณ์ตามรูปแบบ และคู่มือประกอบการใช้รูปแบบ มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

4.1 ศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบ คือ ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ ทฤษฎีประวัติศาสตร์สังคมของไวกอตสกีและทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา สามารถสรุปได้ดังนี้

4.1.1 ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ อธิบายว่า เมื่อมนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม มนุษย์สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมและสามารถจัดระบบโครงสร้างทางปัญญา การจัดระบบ และการปรับตัวเป็นกระบวนการเดียวกัน และเกิดกระบวนการทำงานภายในโครงสร้างทางสติปัญญา 2 กระบวนการ คือ กระบวนการดูดซึมประสบการณ์ (Assimilation) และกระบวนการปรับโครงสร้างทางสติปัญญา (Accommodation) ซึ่งผลจากการปรับโครงสร้างทางสติปัญญาจะก่อให้เกิดพัฒนาการทางสติปัญญา องค์ประกอบที่เสริมสร้างพัฒนาการทางสติปัญญา คือ วุฒิภาวะ ประสบการณ์ การถ่ายทอดความรู้ทางสังคม และกระบวนการพัฒนาความสมดุลเพียเจท์แบ่งพัฒนาการทางสติปัญญาเป็น 4 ขั้น คือ 1) ขั้นประสาทสัมผัสและการเคลื่อนไหว อายุแรกเกิดถึง 2 ปี 2) ขั้นก่อนการคิดเป็นรูปธรรม อายุ 2-7 ปี 3) ขั้นการคิดเป็นรูปธรรม อายุ 7-11 ปี 4) ขั้นปฏิบัติการคิดเป็นนามธรรม อายุ 11-15 ปี และกระบวนการปรับโครงสร้างภายในเกี่ยวกับความคิดและสติปัญญานั้น เมื่อบุคคลรับสิ่งเร้าหรือความรู้ใหม่เข้าไปก็มีการปรับโครงสร้างของระบบความคิดใหม่ เพื่อให้ตนเองสามารถปรับตัวให้เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อม หรือสิ่งเร้าใหม่ ๆ หรือความรู้ใหม่ ดังนั้นทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์สามารถนำไปเป็นพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนสำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยได้ ถ้าครูอบรมสั่งสอนหรือสั่งสมคุณธรรมจริยธรรมให้กับเด็ก เด็กย่อมมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างของระบบความคิดด้านนี้เช่นกัน

4.1.2 ทฤษฎีประวัติศาสตร์สังคมของไวกอตสกี เน้นความสำคัญของวัฒนธรรมและสังคม และการเรียนรู้ที่มีต่อพัฒนาการสติปัญญา โดยพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กจะเพิ่มถึงขั้นสูงสุดได้ก็ต่อเมื่อรับการช่วยเหลือจากผู้ใหญ่หรือผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับเด็ก เนื่องจากเด็กจะได้แสดง ออกถึงสิ่งที่คิด โดยการสนทนาพูดคุยกับเพื่อนหรือการตอบคำถามของครู และในขณะที่เด็กคนหนึ่งพูด เพื่อนๆ ก็จะได้ฝึกทักษะการฟังไปพร้อมๆ กันด้วย ไวกอตสกีเชื่อว่าการให้ความช่วยเหลือชี้แนะจากเพื่อน จากครู หรือจากคนในสังคมจะช่วยเด็กที่อยู่ในบริเวณความใกล้เคียงพัฒนาสติปัญญาให้สามารถทำงานใหม่ ซึ่งเด็กไม่สามารถทำได้ด้วยตนเองในตอนแรกให้สัมฤทธิ์ผลตามวัตถุประสงค์ กระบวนการทางสังคม การมีปฏิสัมพันธ์ของเด็กและบุคคลอื่นๆ การมีส่วนร่วมกันในการแลกเปลี่ยนพูดจากันอย่างมีความหมายด้วยบรรยากาศของความเป็นกัลยาณมิตร กิจกรรม

ทางความคิด การมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด บุคคลที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมทางสังคมของเด็ก รวมทั้งภาษาและวัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่งในกระบวนการพัฒนาสติปัญญาของเด็ก ดังนั้นทฤษฎีประวัติศาสตร์สังคมของไวทกอสกี สามารถนำไปเป็นพื้นฐานในพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนสำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยได้

4.1.3 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา อธิบายว่า การเรียนรู้เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและสิ่งแวดล้อม พฤติกรรมของบุคคลส่วนมากเป็นการเรียนรู้โดยการสังเกต หรือการเลียนแบบจากตัวแบบ ตัวแบบมี 2 ประเภท คือ 1) ตัวแบบที่บุคคลได้มีโอกาสสังเกต และปฏิสัมพันธ์โดยตรง และ 2) ตัวแบบที่เสนอผ่านสื่อต่าง ๆ และกระบวนการสำคัญในการเรียนรู้โดยการสังเกตมี 4 กระบวนการ คือ กระบวนการความสนใจ กระบวนการจดจำ กระบวนการแสดง พฤติกรรมเหมือนตัวแบบ และกระบวนการจูงใจ จากทฤษฎีนี้ทำให้เชื่อว่า การเรียนรู้โดยการสังเกต เป็นวิธีที่สำคัญต่อการได้มาซึ่งข้อมูล และทักษะต่าง ๆ ของเด็ก เพื่อเป็นแนวทางในการตัดสินใจ การตอบสนองอย่างใดอย่างหนึ่ง และเด็กจะมีพฤติกรรมหรือมีเหตุผลเชิงจริยธรรมในลักษณะใดยอมขึ้นอยู่กับลักษณะของบุคคลที่เป็นตัวแบบที่ใกล้ชิดกับตัวเด็ก ซึ่งได้แก่ พ่อแม่ ญาติพี่น้อง และครู เป็นต้น ดังนั้นการพัฒนาเด็กปฐมวัยให้มีลักษณะนิสัยทางคุณธรรมที่ดีจะต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม โดยการจัดสภาพแวดล้อมหรือจัดประสบการณ์ที่ถูกต้อง เหมาะสม เพื่อกระตุ้นให้เกิดความสนใจในพฤติกรรมของตัวแบบ ซึ่งแนวคิดและหลักการดังกล่าวนี้สามารถนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนสำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยได้

4.2 ศึกษาแนวคิดและหลักการที่เกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบ คือ แนวคิดหลักการสอนของพระพุทธเจ้า การเรียนรู้แบบร่วมมือ และแนวคิดหลักการเรียนรู้แบบปฏิบัติการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมพรหมวิหารสี่ สามารถสรุปได้ดังนี้

4.2.1 แนวคิดหลักการสอนของพระพุทธเจ้า หลักการสอนของพระพุทธเจ้ามี 4 ประเภท คือ แบบสนทนา แบบบรรยาย แบบตอบปัญหา และแบบวางกฎบังคับ โดยมีเทคนิคการสอน 10 วิธี คือ การยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา การใช้อุปกรณ์การสอน การสาธิตให้ดู การเล่นเกมภาษาเล่นคำ การใช้ข้อบทยเลือกคน การรู้จักจังหวะและโอกาส ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ การลงโทษและการให้รางวัล และการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า และหลักการสอนของพระพุทธเจ้าจะสอนด้วยความเมตตา หวังให้เกิดประโยชน์แก่ผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งสามารถนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนสำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยได้

4.2.2 แนวคิดหลักการเรียนรู้แบบร่วมมือ การเรียนรู้แบบร่วมมือเป็นวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ให้นักเรียนเรียนรู้ และทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ จำนวน 3-6 คน โดยสมาชิกแต่ละกลุ่มประกอบด้วยผู้ที่มีความสามารถทางการเรียนรู้แตกต่างกัน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีความรับผิดชอบร่วมกันทั้งในส่วนตนและส่วนรวม เพื่อให้ตนเองและสมาชิกทุกคนในกลุ่มประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้โดยองค์ประกอบของการเรียนรู้แบบร่วมมือประกอบ ด้วย 5 องค์ประกอบคือ การพึ่งพาอาศัยกันในทางบวก การมี

ปฏิสัมพันธ์ที่ส่งเสริมกันระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม ความรับผิดชอบของสมาชิกแต่ละบุคคล การใช้ทักษะการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและทักษะการทำงานกลุ่มย่อย และกระบวนการทำงานของกลุ่ม หากขาดองค์ประกอบหนึ่งองค์ประกอบใดไปจะไม่ถือว่าเป็นการเรียนรู้แบบร่วมมือ การเรียนเป็นกลุ่มมีโอกาสในการสร้างความร่วมมือในการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ การเรียนแบบร่วมมือส่งเสริมการค้นพบ การเลือกใช้ยุทธวิธี การให้เหตุผลที่มีประสิทธิภาพ การสร้างแนวคิดใหม่ การถ่ายโยงยุทธวิธี ไปสู่รายบุคคล การทำงานร่วมมือกันนักเรียนจะเพิ่มความมั่นใจในความสามารถของตนเอง เป็นการสนับสนุนให้เกิดความพยายามในการเรียนรู้ใหม่ติ กระบวนการและยุทธวิธี นอกจากนี้นักเรียนที่ทำงานร่วมกันในกลุ่มมีแนวโน้มที่จะชอบและเห็นคุณค่าของแต่ละคน และเห็นความสามารถในการแก้ปัญหาของคนอื่น มีความสัมพันธ์กันทางบวกระหว่างเพื่อน เกิดการเรียนรู้ในระดับสูง ตระหนักในคุณค่าของตนเอง (Self - Esteem) เกิดการยอมรับความสามารถของตนเองในการแก้ปัญหา ครูผู้สอนจึงมีบทบาทในการเตรียมการสอน และเลือกเทคนิคในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เหมาะสมและให้สอดคล้องกับลักษณะของผู้เรียน ซึ่งไม่เพียงแต่ในด้านเนื้อหาวิชาเท่านั้นแต่จะต้องเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้เกิดแก่ผู้เรียนด้วย โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ให้มากที่สุด ปรับปรุงและแก้ไขข้อบกพร่องในการจัดการเรียนการสอน ช่วยเสริมสร้างกำลังใจแก่ผู้เรียนซึ่งจะทำให้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ตลอดจนส่งเสริมพัฒนาการเด็กให้ครบทุกด้าน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา ซึ่งจะทำให้สามารถพัฒนาผู้เรียนได้อย่างสมบูรณ์ ซึ่งแนวคิดและหลักการดังกล่าวนี้สามารถนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนสำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยได้

4.2.3 แนวคิดหลักการเรียนรู้แบบปฏิบัติการ คือ การเน้นให้ผู้เรียนได้คิดได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง และสร้างองค์ความรู้จากการปฏิบัติกิจกรรม โดยอาศัยความรู้และประสบการณ์เดิมเป็นพื้นฐานในการสร้างองค์ความรู้ใหม่ ครูผู้สอนเปลี่ยนบทบาทจากผู้ให้ความรู้มาเป็นผู้คอยให้ความช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ สร้างบรรยากาศของการมีส่วนร่วม และจัดสภาพการเรียนรู้แบบร่วมมือ ซึ่งแนวคิดและหลักการดังกล่าวนี้สามารถนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนสำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยได้

4.3 ศึกษาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย สรุปได้ดังนี้

4.3.1 กิจกรรมบทบาทสมมติ มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนไปในทางที่ดีขึ้นและช่วยในการปลูกฝังคุณลักษณะต่าง ๆ ของเด็กปฐมวัยได้เช่น ช่วยให้เด็กมีความเมตตา กรุณา มีความกตัญญูกตเวที เชื่อฟัง สามารถปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้ดี ช่วยพัฒนาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ อีกทั้งยังช่วยให้เด็กมีมโนภาพแห่งตนสูงขึ้น ซึ่งทำให้เด็กมองเห็นคุณค่าของตนเอง นอกจากนี้บทบาทสมมติยังช่วยให้ครูเข้าใจเด็กได้ดีขึ้น

4.3.2 กิจกรรมการสนทนาและการใช้คำถาม สามารถส่งเสริมพัฒนากระบวนการคิดของเด็กปฐมวัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ เด็กได้ฝึกคิดไตร่ตรอง คิดหาเหตุผลและ

แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เป็นการเปิดโอกาสให้เด็กได้ถ่ายทอดความคิดและค้นหาคำตอบอย่างอิสระ และเป็นการส่งเสริมให้เด็กมีความเชื่อมั่น และกล้าแสดงออกซึ่งเป็นพื้นฐานของการเรียนรู้ที่มีความหมาย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงนำกิจกรรมการสนทนาและการใช้คำถามมาใช้เพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เด็กปฐมวัย ทั้งนี้ เนื่องจากเด็กต้องใช้กระบวนการคิดอย่างสร้างสรรค์เพื่อคิดไตร่ตรองเพื่อหาเหตุผลและตระหนักเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม

4.3.3 กิจกรรมการเล่นนิทาน นิทานเป็นสื่อประกอบการเรียนการสอนที่มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อเด็กอย่างยิ่ง โดยเฉพาะเด็กในระดับปฐมวัยเพราะนิทานช่วยให้เด็กมีความสุข สนุกสนานเพลิดเพลิน เพิ่มทักษะในการฟัง เสริมสร้างจินตนาการ จึงเป็นวิธีการที่เหมาะสมในการเสริมสร้างพัฒนาการด้านต่าง ๆ ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา นอกจากนี้ นิทานยังมีส่วนสำคัญในการช่วยส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในเด็กปฐมวัยได้เป็นอย่างดี

4.3.4 เกมการศึกษาเป็นสื่อในการเรียนรู้และส่งเสริมพัฒนาเด็กทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา เกมการศึกษาช่วยฝึกทักษะต่าง ๆ ทั้งการสังเกต การเปรียบเทียบ การจัดหมวดหมู่ การค้นหาเหตุผล การแก้ปัญหาการตัดสินใจจากการเล่น การมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มเพื่อน การทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น และพร้อมกันนี้เกมการศึกษายังสามารถส่งเสริมความมีวินัยและคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เด็กได้เป็นอย่างดี

4.3.5 กิจกรรมสร้างสรรค์ เป็นกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมประสบการณ์การเรียนรู้ที่สำคัญกิจกรรมหนึ่ง ช่วยส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ – จิตใจ สังคม และสติปัญญาได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังช่วยส่งเสริมให้เด็กเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง โดยใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 เปิดโอกาสให้เด็กได้สังเกต สัมผัส และจัดกระทำกับวัตถุต่าง ๆ เสริมสร้างความสามารถทางสติปัญญาได้ดี กระตุ้นส่งเสริม การค้นคว้า สำรวจ ตรวจสอบธรรมชาติต่าง ๆ สร้างเสริมประสบการณ์คิดวิเคราะห์ และสอบสวนทางวัสดุอุปกรณ์มีประสบการณ์ด้านรู้สึกสัมผัสที่เน้นถึงการใช้ประสาทสัมผัสที่เด็กพึงมีต่อสิ่งแวดล้อมรอบตัว กิจกรรมสร้างสรรค์จึงเป็นการแสดงออกของพื้นฐานทางศิลปะที่ถ่ายทอดเชื่อมโยงเกิดความรู้และเข้าใจ เอื้อต่อการพัฒนาเด็กปฐมวัยได้เต็มตามศักยภาพของแต่ละบุคคลอย่างเต็มที่ นอกจากนี้ กิจกรรมสร้างสรรค์ยังสามารถนำมาใช้เพื่อปลูกฝังและส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมที่ดั่งงามในการเรียนรู้และอยู่ร่วมกับผู้อื่นให้กับเด็กปฐมวัยได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วย

4.3.6 สถานการณ์จำลอง การใช้สถานการณ์จำลองในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสามารถพัฒนาผู้เรียนครบทุกด้าน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา นอกจากนี้ ผู้เรียนยังได้รับการฝึกทักษะการเรียนรู้จากการค้นพบด้วยตนเอง ฝึกทักษะการแก้ปัญหา ฝึกการทำงานร่วมกับผู้อื่น ผู้เรียนพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมโดยใช้สถานการณ์จำลอง จึงส่งผลต่อความสนใจและให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมเป็นอย่างดี ผู้วิจัยจึงใช้สถานการณ์จำลองเพื่อพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของเด็กปฐมวัย

4.4 จากการสังเคราะห์ทฤษฎี แนวคิดและหลักการดังกล่าวจึงทำให้ได้รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA คู่มือประกอบการใช้รูปแบบ และแผนการจัดประสบการณ์ตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย

4.4.1 รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ประกอบด้วยขั้นตอนการเรียนรู้ 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นทบทวนประสบการณ์ (REVIEW : R) เป็นขั้นตอนที่จัดให้เด็กปฐมวัยได้แสดงความคิดเห็น และตอบคำถามจากกิจกรรมสนทนาปัญหา ถาม-ตอบ ด้วยคำถามปลายเปิด และสถานการณ์จำลอง เพื่อทบทวนประสบการณ์เดิมและตรวจสอบความรู้ของเด็กเกี่ยวกับพรหมวิหารสี่ โดยมีพื้นฐานมาจากหลักการสอนของพระพุทธเจ้าที่พระองค์จะทรงพิจารณาถึงสติปัญญาของผู้ที่กำลังรับฟังว่ามีสติปัญญามากน้อยเพียงใด และพระองค์จะสอนธรรมะให้ตรงกับสติปัญญาของผู้ที่จะรับฟัง และทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ที่กล่าวว่าการจัดการเรียนรู้ในระดับปฐมวัยนั้นจะมีการจัดประสบการณ์ตามระดับพัฒนาการของเด็ก และมีการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ในการจัดประสบการณ์ของครูเน้นให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรง โดยการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม สื่อ สภาพแวดล้อม และบุคคลอื่นๆ เพื่อพัฒนาระบวนการปรับตัวของอินทรีย์กับสิ่งแวดล้อมภายนอกและการจัดระบบโครงสร้างความคิด ซึ่งในกระบวนการนี้จะเป็นไปอย่างต่อเนื่อง และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง (Adaptation) อยู่ตลอดเวลาเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม

ขั้นที่ 2 ขั้นปรับพฤติกรรม (ADJUST : A) เป็นขั้นตอนที่กระตุ้นให้เด็กปฐมวัยได้เห็นคุณค่า และมีเจตคติที่ดี และต้องการที่จะปฏิบัติตามจากกิจกรรมการเล่นและแสดงบทบาทสมมติ เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับผลของการกระทำตามหลักพรหมวิหารสี่โดยมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการสังเกต และการเลียนแบบ เนื่องจากคนเรามีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเราอยู่เสมอ (พรรรถทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. 2549: 146-147; สุรางค์ ไคว์ตระกูล. 2549: 239) นอกจากนี้แบนดูรา (Bandura. 1977: 27) ได้เสนอ แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ตามแนวทางการเรียนรู้ทางสังคมไว้ว่า การเรียนรู้ของบุคคลเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ซึ่งกลายเป็นความเชื่อที่มีผลต่อการควบคุมพฤติกรรม และเมื่อเกิดมีเหตุการณ์เกิดขึ้นบุคคลก็จะมีความคาดหวังล่วงหน้าเกี่ยวกับการเกิดของผลจากการกระทำนั้น ทำให้ตัดสินใจได้ว่าควรทำหรือไม่ควรทำ และวิธีการเรียนรู้ เกิดจากประสบการณ์ ซึ่งมีทั้งประสบการณ์ตรง และประสบการณ์ทางอ้อม โดยการสังเกต อ่าน ฟัง การบอกเล่า ที่เกิดกับบุคคลรอบข้าง ทำให้บุคคลมีการเรียนรู้ได้อย่างกว้างขวาง จากทฤษฎีนี้ทำให้เชื่อว่า การเรียนรู้โดยการสังเกตเป็นวิธีที่สำคัญต่อการได้มาซึ่งข้อมูล และทักษะต่าง ๆ ของเด็ก เพื่อเป็นแนวทางในการตัดสินใจเลือกการตอบสนองอย่างใดอย่างหนึ่ง และเด็กจะมีพฤติกรรมหรือมีเหตุผลเชิงจริยธรรมในลักษณะใดย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะของบุคคลที่เป็นตัวแบบที่ใกล้ชิดกับตัวเด็ก ซึ่งได้แก่ พ่อแม่ ญาติพี่น้อง และครู เป็นต้น ดังนั้นการพัฒนาเด็กปฐมวัยให้มี

ลักษณะนิสัยทางคุณธรรมที่ดีจะต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม โดยการจัดสภาพแวดล้อม หรือจัดประสบการณ์ที่ถูกต้อง เหมาะสม เพื่อกระตุ้นให้เกิดความสนใจในพฤติกรรมของตัวแบบ

ขั้นที่ 3 ขั้นร่วมมือแก้ปัญหา (COOPERATE : C) เป็นขั้นตอนที่เด็กปฐมวัยมีการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติเป็นกลุ่ม โดยมีการเรียนรู้และแสดงความคิดเห็นร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์กันในทางบวก มีการช่วยเหลือ และยอมรับกันและกัน เพื่อความสำเร็จของกลุ่มในการแก้ปัญหาจากการเล่นเกมการศึกษา และสถานการณ์จำลอง โดยมีพื้นฐานการเรียนรู้จากหลักการเรียนรู้แบบปฏิบัติการ และหลักการเรียนรู้แบบร่วมมือ โดยเป็นกระบวนการที่เน้นให้ผู้เรียนเรียนรู้จากการลงมือกระทำ โดยผ่านประสบการณ์จากการกระทำของผู้เรียนรู้ทั้งความคิดและความรู้สึก รวมถึงการโต้ตอบทวนก่อนลงมือกระทำ ทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างเป็นกระบวนการ และนำมาบูรณาการกับการเรียนรู้แบบร่วมมือ หรือกระบวนการกลุ่ม ซึ่งทำให้เกิดการทำงานร่วมกัน การแบ่งปัน การแลกเปลี่ยนความคิด การช่วยเหลือกันและกัน ร่วมกันคิด และแก้ปัญหา โดยสมาชิกแต่ละกลุ่มประกอบด้วย ผู้ที่มีความสามารถทางการเรียนรู้แตกต่างกัน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีความรับผิดชอบร่วมกันทั้งในส่วนตัวและส่วนรวม เพื่อให้ตนเองและสมาชิกทุกคนในกลุ่มประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

ขั้นที่ 4 ขั้นประยุกต์ใช้ความรู้ (APPLY : A) เป็นขั้นตอนที่เด็กปฐมวัยสามารถนำประสบการณ์การเรียนรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ได้เป็นรายบุคคล และสามารถแสดงพฤติกรรมเชิงจริยธรรมตามหลักพรหมวิหารสี่ได้อย่างเหมาะสมกับวัย โดยผ่านกิจกรรมสร้างสรรค์โดยมีพื้นฐานจากทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ อธิบายว่า เมื่อมนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมมนุษย์สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมและสามารถจัดระบบโครงสร้างทางปัญญา การจัดระบบและการปรับตัวเป็นกระบวนการเดียวกัน และเกิดกระบวนการทำงานภายในโครงสร้างทางสติปัญญา 2 กระบวน การ คือ กระบวนการดูดซึมประสบการณ์ (Assimilation) และกระบวนการปรับโครงสร้างทางสติปัญญา (Accommodation) ซึ่งผลจากการปรับโครงสร้างทางสติปัญญาจะก่อให้เกิดพัฒนาการทางสติปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีประวัติศาสตร์สังคมของไวโกตสกี เน้นความสำคัญของวัฒนธรรมและสังคม และการเรียนรู้ที่มีต่อพัฒนาการสติปัญญา ตั้งแต่แรกเกิดมนุษย์จะได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมที่เป็น “วัฒนธรรม” วัฒนธรรมแต่ละวัฒนธรรมจะช่วยบ่งชี้ผลผลิตของพัฒนาการของเด็ก ว่าเด็กควรจะเรียนรู้อะไรบ้าง ควรจะมีความสามารถทางใดบ้าง สถาบันสังคมต่างๆ มีบทบาทต่อการเรียนรู้และพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็ก พัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กจะเพิ่มถึงขั้นสูงสุดได้ก็ต่อเมื่อได้รับการช่วยเหลือจากผู้ใหญ่หรือผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับเด็ก (เพ็ญจันทร์ เจียบประเสริฐ. 2542: 25)

4.4.2 ดำเนินการสร้างแผนการจัดประสบการณ์ และคู่มือประกอบการใช้รูปแบบโดยศึกษาเอกสาร ตำราที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรและแผนการจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัย โดยกำหนดเนื้อหาการเรียนรู้จากประสบการณ์ เพื่อพัฒนาคุณลักษณะพรหมวิหารสี่เป็น 8 หน่วยการเรียนรู้ แต่ละหน่วยการเรียนรู้ใช้เวลาในการจัดประสบการณ์ 5 วัน วันละ 45 นาที รวมเป็นเวลาในการจัดประสบการณ์ทั้งหมด 40 ครั้ง

4.5 ตรวจสอบความเหมาะสมและความสอดคล้องของรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA แผนการจัดประสบการณ์ และคู่มือประกอบการใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยเสนอผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน พิจารณา ซึ่งเป็นครูผู้สอนในระดับปฐมวัยที่มีประสบการณ์สอนอย่างน้อย 5 ปี และสำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาโทด้านการศึกษาศรีปฐมวัย พิจารณาตรวจสอบความถูกต้องและความสอดคล้องทั้งในด้านเนื้อหา แนวคิด ทฤษฎี ของรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย โดยผู้เชี่ยวชาญประกอบด้วย

- 1) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ญาดาพนิต ธรรมเกสร ข้าราชการบำนาญ
มหาวิทยาลัยจันทรเกษม
กรุงเทพมหานคร
- 2) ดร.สุธากา โชติประดิษฐ์
อาจารย์ประจำภาควิชาการ
จัดการเรียนรู้
คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยบูรพา
- 3) อาจารย์ละไม สีหาอาจ
ผู้ช่วยผู้อำนวยการฝ่ายปฐมวัย
โรงเรียนคริสธรรมวิทยา
- 4) อาจารย์ชมพูนุท ศุภผลศิริ
ผู้ช่วยผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ
โรงเรียนเชียรประสิทธิ์ศาสตร์
เขตสาทร กรุงเทพมหานคร
- 5) อาจารย์สนอง สุทธาอามาตย์
ครูปฐมวัย โรงเรียน
พระรามเก้ากาญจนาภิเษก
กรุงเทพมหานคร

โดยกำหนดระดับความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ดังนี้

- + 1 หมายถึง เหมาะสม
- 0 หมายถึง ไม่แน่ใจ
- 1 หมายถึง ไม่เหมาะสม

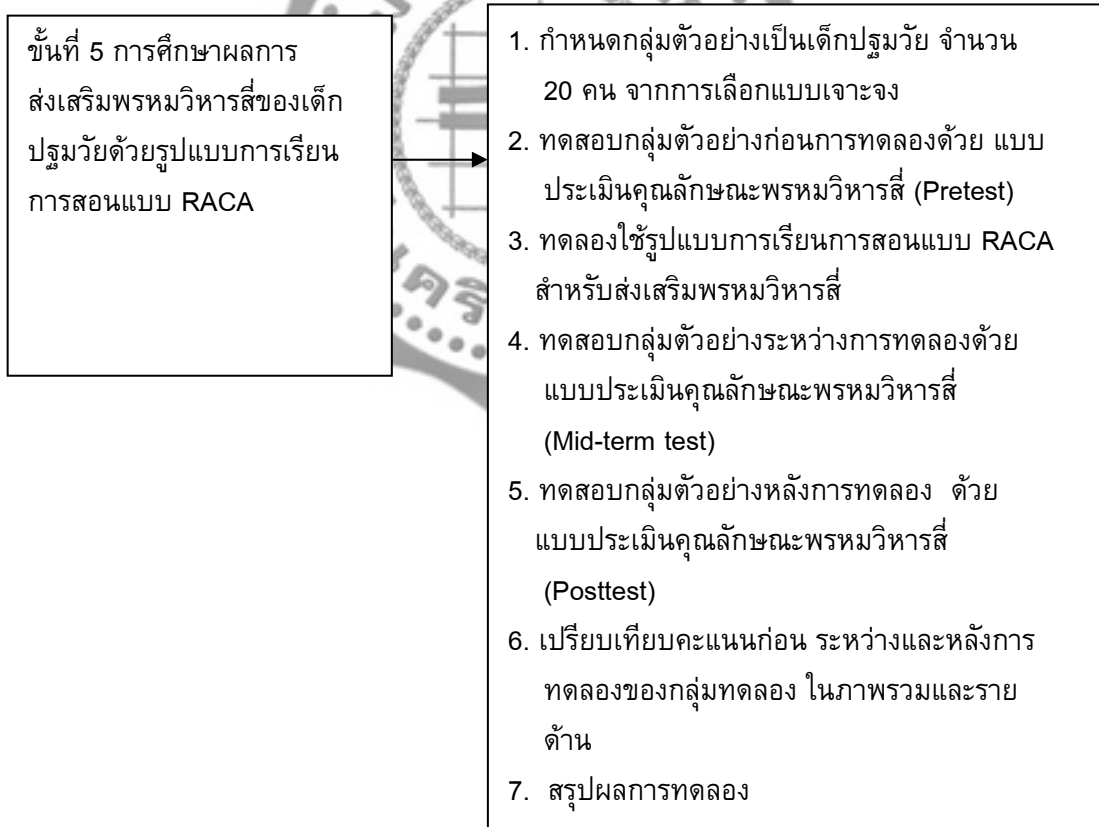
แล้วนำคะแนนการประเมิน จากผู้เชี่ยวชาญมาหาค่าดัชนีความเหมาะสมและความสอดคล้องของรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย พิจารณาค่า (IOC : Index of Item - Operational definition Congruency) (บุญเชิด ภิญญอนันตพงษ์. 2554: 13-16) ตั้งแต่ 0.5 ขึ้นไปถือว่าใช้ได้โดยไม่ต้องปรับปรุง ซึ่งคะแนนความเหมาะสมและความสอดคล้องของรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA มีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.60–1.00 และหาค่าดัชนีความเหมาะสมและความสอดคล้อง ของแผนการจัดประสบการณ์ และคู่มือการจัดประสบการณ์ (IOC : Index of Item - Operational definition Congruency) (บุญเชิด ภิญญอนันตพงษ์. 2554: 13-16) และพิจารณาค่า IOC ตั้งแต่ 0.5 ขึ้นไปถือว่าใช้ได้โดยไม่ต้องปรับปรุง ซึ่งคะแนนความเหมาะสมและ

ความสอดคล้องของแผนการจัดประสบการณ์มีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.60-1.00 และคู่มือการจัดประสบการณ์มีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.60-1.00

4.6 ทดลองนำร่องการใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA ครั้งที่ 1 กับกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษานำร่อง ครั้งที่ 1 เป็นเด็กปฐมวัยอายุ 5-6 ปี กำลังเรียนอยู่ในชั้นอนุบาลปีที่ 2 ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจะเข็งเทรา เขต 2 จำนวน 1 ห้องเรียนได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) จำนวน 20 คน และปรับปรุงรูปแบบ

4.7 ทดลองนำร่องการใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA ครั้งที่ 2 กับกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษานำร่อง ครั้งที่ 2 เป็นเด็กปฐมวัยอายุ 5-6 ปี กำลังเรียนอยู่ในชั้นอนุบาลปีที่ 2 ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจะเข็งเทรา เขต 2 จำนวน 1 ห้องเรียนได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) จำนวน 20 คน และปรับปรุงรูปแบบ

ระยะที่ 3 การศึกษาผลการส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA

ภาพประกอบ 12 แสดงขั้นตอนการดำเนินการวิจัยระยะที่ 3

ขั้นที่ 5 การศึกษาผลการส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA

5.1 กำหนดกลุ่มตัวอย่างที่ใช้เป็นกลุ่มทดลองที่ได้รับการเรียนการสอนโดยใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย จำนวน 20 คน ที่ได้มาจากการคัดเลือก โดยมีเกณฑ์ดังนี้ คัดเลือกโรงเรียนที่อยู่ในเขตชุมชน มีขนาดใหญ่ และให้ความร่วมมือในการทำวิจัยครั้งนี้ ได้โรงเรียนวัดท่าเกวียน อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ที่มีชั้นอนุบาลปีที่ 2 จำนวน 4 ห้องเรียน จากนั้นผู้วิจัยเลือกห้องเรียนที่มีคะแนนเฉลี่ยจากการประเมินแบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยต่ำ จำนวน 1 ห้องเรียน และคัดเลือกนักเรียนที่มีคะแนนคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยต่ำ จำนวน 20 คน ตามลำดับเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทดลอง

การทดลองในงานวิจัยครั้งนี้ ใช้แบบแผนการวิจัยที่ใช้แบบวิจัยผสมระหว่าง One group Pretest-Posttest Design (Fraenkel. R.J. 2000: 289) และ Basic Time Series Design (Fraenkel. R.J. 2000: 297) มีแบบแผนการทดลองดังนี้

ตาราง 1 แบบแผนการทดลอง

O_1	X	O_2	X	O_3
O_1 หมายถึง		การทดสอบก่อนที่จัดกระทำการทดลอง (Pretest)		
O_2 หมายถึง		การทดสอบระหว่างที่จัดกระทำการทดลอง (Mid-termtest)		
O_3 หมายถึง		การทดสอบหลังที่จัดกระทำการทดลอง (Posttest)		
X หมายถึง	การจัดกระทำ (Treatment) โดยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA			

5.2 ทดสอบกลุ่มตัวอย่างก่อนการทดลองด้วยแบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ (Pretest) วิธีดำเนินการทดลอง ผู้วิจัยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยการสุ่มแบบเจาะจงจากกลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษาวิจัยในระยะที่ 1 จำนวน 1 ห้องเรียน จำนวน 20 คน โดยกำหนดเป็นกลุ่มทดลอง จะได้รับการจัดการเรียนการสอนโดยใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ในการประเมินพฤติกรรมก่อนการทดลองนั้น ผู้วิจัยไม่ได้ดำเนินการวัดซ้ำเนื่องจากการประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ เพื่อศึกษาองค์ประกอบเป็นการประเมินแล้วหนึ่งครั้ง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงถือว่าคะแนนดังกล่าวเป็นคะแนนก่อนการทดลอง (Pretest)

5.3 ทดลองใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ ในการทดลองใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็ก

ปฐมวัยนั้น ผู้วิจัยได้รับความร่วมมือจากครูผู้สอนชั้นอนุบาลปีที่ 2 จำนวน 1 ท่าน ในการดำเนินการวิจัย โดยมีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้

1. ผู้วิจัยสร้างความรู้ความเข้าใจและความตระหนักในความสำคัญของการปลูกฝังพรหมวิหารสี่ให้กับเด็กปฐมวัย

2. ผู้วิจัยจัดเตรียมสื่อที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนให้ครูกลุ่มทดลอง

3. ครูกลุ่มทดลอง ทดลองจัดการเรียนการสอนตามแผนการจัด

ประสบการณ์เป็นเวลา 8 สัปดาห์ ในช่วงเวลากิจกรรมเสริมประสบการณ์ โดยกลุ่มทดลองใช้แผนการจัดประสบการณ์ที่ดำเนินตามวิธีการและขั้นตอนของรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยใช้แผนจัดประสบการณ์เป็นเวลา 8 สัปดาห์

5.4 ทดสอบกลุ่มตัวอย่างระหว่างการทดลองด้วยแบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ (Mid-term test) ในสัปดาห์ที่สี่ โดยผู้วิจัยทำการประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยกลุ่มทดลองด้วยแบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่

5.5 ทดสอบกลุ่มตัวอย่างหลังการทดลองด้วยแบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ (Posttest) เมื่อสิ้นสุดการทดลองโดยผู้วิจัยทำการประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยกลุ่มทดลองด้วยแบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่

5.6 เปรียบเทียบคะแนนก่อน ระหว่างและหลังการทดลองของกลุ่มทดลองในภาพรวม และรายด้าน

5.7 เมื่อสิ้นสุดการทดลองผู้วิจัยประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยของกลุ่มทดลอง และนำผลที่ได้จากการปฏิบัติการสอน ปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการทดลอง ข้อสังเกตและเสนอแนะ สรุปผลการดำเนินการทดลอง

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการดังนี้

3.1 การศึกษาองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย

3.1.1 นำหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ไปยังสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจะเขียงเทรา เขต 2 เพื่อขออนุญาตและขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลในการทำวิจัย

3.1.2 ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

1) นำแบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ไปทดลองใช้ (Try out) กับเด็กปฐมวัยที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 100 คน เพื่อวิเคราะห์คุณภาพของเครื่องมือ

2) นำแบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ฉบับสมบูรณ์ที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพแล้ว ไปเก็บข้อมูลจากเด็กปฐมวัยกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 652 คน โดยขอความร่วมมือจากครูผู้สอนและผู้ปกครอง

3.2 การทดลองใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย

3.2.1 ผู้วิจัยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างในการทดลองโดยวิธีการสุ่มแบบเจาะจง ซึ่งเป็นเด็กปฐมวัยที่กำลังเรียนอยู่ในระดับชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปี จำนวน 20 คน เพื่อกำหนดเป็นกลุ่มทดลอง

3.2.2 นำหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ไปยังผู้บริหารโรงเรียนที่คัดเลือก ซึ่งเป็นโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา จังหวัดฉะเชิงเทรา เขต 2 เพื่อขออนุญาตและขอความอนุเคราะห์ในการทดลอง และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย

3.2.3 นำหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ไปยังครูปฐมวัยผู้สอนกลุ่มตัวอย่างในการทดลอง 1 ท่าน ในการขอความอนุเคราะห์ในการทดลอง และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย

3.2.4 ดำเนินการทดลองโดยกำหนดให้กลุ่มทดลองได้รับการจัดประสบการณ์ตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย หลังการทดลองผู้วิจัยนำแบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย มาประเมิน เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลคะแนนหลังการทดลอง

3.2.5 วิเคราะห์ข้อมูลการประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยก่อน ระหว่าง และหลังการทดลอง สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล และอภิปรายผลการวิจัย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการจัดกระทำข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้โปรแกรม LISREL 8.72 เพื่อวิเคราะห์ค่าความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้าง และโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS 15.0 ใช้ในการวิเคราะห์สถิติพื้นฐาน หาค่าความเชื่อมั่นของแบบประเมินและเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการวัดพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยก่อนการทดลองและหลังการทดลอง ดังนี้

4.1 วิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐานในการหาค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของแบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ และแบบสอบถามความคิดเห็นของครูในการใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย

4.2 วิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นของแบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ โดยสูตร RAI (Rater Agreement index) (Burry-Stock; & other 1996: 58(2), 251-282)

4.3 วิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันยืนยันของแบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ โดยโปรแกรมสำเร็จรูป LISREL 8.72 (Joreskog; & Sorbom. 2004)

4.4 วิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการวัดคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยก่อน ระหว่าง และหลังการทดลอง โดยวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย(M) และทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยโดยใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบวัดซ้ำทางเดียว (One Way Repeated Measures ANOVA)

4.5 วิเคราะห์ความแตกต่างรายคู่ (Post Hoc Test) ค่าเฉลี่ยของคะแนนพฤติกรรม
คุณลักษณะพรหมวิหารสี่ โดยรวม และรายด้าน ก่อนทดลอง ระหว่าง และหลังการทดลอง ด้วย
วิธีการ BONFERRONI (Stevens. 2002)

4.6 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

1) สถิติพื้นฐาน ได้แก่

1.1 ค่าเฉลี่ย (Mean)

1.2 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation)

2) สถิติที่ใช้ในการหาคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 การแสดงหลักฐานความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (content validity) ของ
รายการข้อความบ่งชี้ คุณลักษณะพรหมวิหารสี่ โดยการคำนวณค่าดัชนีความสอดคล้อง ระหว่าง
รายการข้อความกับคำนิยามปฏิบัติการ จากสูตร IOC ดังนี้ (บุญเชิด ภิญโญอนันตพงษ์. 2554: 13-
16)

$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ	IOC	แทน	ดัชนีความสอดคล้อง
	$\sum R$	แทน	ผลรวมของคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด
	R	แทน	ผลคูณของคะแนนกับจำนวนผู้เชี่ยวชาญในแต่ละ ระดับความสอดคล้อง
	N	แทน	จำนวนผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด

และแสดงหลักฐานความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (content validity) ของแบบประเมิน
คุณลักษณะพรหมวิหารสี่ ทั้งฉบับ โดยการคำนวณค่าดัชนีความสอดคล้อง ระหว่างแบบประเมินทั้ง
ฉบับ กับคำนิยามปฏิบัติการ จากสูตร SOC(Scale-Operational definition Congruence Index) ดังนี้
(บุญเชิด ภิญโญอนันตพงษ์. 2554: 13-16)

$$SOC = \sum R / KN$$

2.2 การวิเคราะห์ค่าอำนาจจำแนกตามแบบวัด โดยใช้สูตร r Item Total
(บุญเชิด ภิญโญอนันตพงษ์. 2554: 16-19)

$$r \text{ Item Total} = \frac{n \sum IT - \sum I \sum T}{\sqrt{[n \sum I^2 - (\sum I)^2][n \sum T^2 - (\sum T)^2]}}$$

เมื่อ	r Item Total	แทน	ค่าอำนาจจำแนกรายข้อ
	I	แทน	คะแนนของข้อคำถาม
	T	แทน	คะแนนผลรวมของข้ออื่นที่เหลือทุกข้อ
	n	แทน	จำนวนคนในกลุ่ม

2.3 การคำนวณหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ ด้วยการใช้สัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบัค (Cronbach's Alpha)

$$\alpha = \frac{K}{K-1} \left[1 - \frac{\sum S_i^2}{S_X^2} \right]$$

2.4 การวิเคราะห์เปรียบเทียบคะแนนคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ ที่วัดก่อนระหว่าง และหลัง การส่งเสริมคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบวัดซ้ำทางเดียว (One – way Repeated Measures Anova) (บุญเชิด ภิญโญนนตพงษ์. 2554: 21-27)

2.5 การคำนวณหาขนาดอิทธิพลการส่งผล (effect size) ของการเรียนการสอนแบบ RACA ที่มีต่อคะแนนพรหมวิหารสี่ ใช้สูตร partial eta square (partial η^2) คำนวณ (Lee. 1998)

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัย เรื่อง การศึกษาองค์ประกอบ และการส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบ RACA มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย และส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA โดยใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) ผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้นำเสนอเป็นสามส่วนดังนี้

ส่วนที่ 1 ผลการศึกษา และวิเคราะห์องค์ประกอบพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย

ส่วนที่ 2 ผลการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ ของเด็กปฐมวัย

ส่วนที่ 3 ผลการส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA

ส่วนที่ 1 ผลการศึกษา และวิเคราะห์องค์ประกอบพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย

1.1 ผลการศึกษาระดับองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ ของเด็กปฐมวัย

การวิเคราะห์ข้อมูลตอนนี้ มุ่งศึกษาระดับองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ ผู้วิจัยได้นำคะแนนจากแบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ จำนวน 60 ข้อ ที่ได้จากกลุ่มตัวอย่างเด็กปฐมวัยจำนวน 652 คน มาวิเคราะห์หาค่าสถิติพื้นฐาน ได้แก่ค่าเฉลี่ย (M) ค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐานของเฉลี่ย (SE_M) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) จำแนกตามองค์ประกอบสี่องค์ประกอบและตัวชี้วัดองค์ประกอบละสามรายการรวมทั้งหมด 12 รายการ ดังนี้ ตัวชี้วัดองค์ประกอบด้านเมตตาสามรายการคือ 1.1 ความรัก 1.2 ความมีไมตรี และ 1.3 ความมีน้ำใจ ตัวชี้วัดองค์ประกอบด้านกรุณา สามรายการคือ 2.1 ความเห็นอกเห็นใจ 2.2 การให้ความช่วยเหลือและ 2.3 การแบ่งปัน ตัวชี้วัดองค์ประกอบด้านมุทิตา สามรายการคือ 3.1 การแสดงความชื่นชม 3.2 การแสดงความยินดี และ 3.3 การแสดงความสุข ตัวชี้วัดองค์ประกอบด้านอุเบกขา สามรายการคือ 4.1 การวางเฉย 4.2 การวางตนเป็นกลาง และ 4.3 ความไม่ลำเอียง โดยแปลความหมายค่าเฉลี่ยคะแนนเป็นห้าระดับคือ ค่าเฉลี่ย 1.00 - 1.79 หมายถึง เด็กแสดงออกทางคุณลักษณะนั้น ไม่ได้ หรือไม่แสดงออกเลย ค่าเฉลี่ย 1.80 - 2.59 หมายถึง เด็กแสดงออกทางคุณลักษณะนั้น ได้โดยให้ผู้อื่นบอกเกือบทุกครั้ง ค่าเฉลี่ย 2.60 - 3.39 หมายถึง เด็กแสดงออกทางคุณลักษณะนั้น ได้ด้วยตนเองเป็นบางครั้งและต้องให้ผู้อื่นบอกเป็นบางครั้ง ค่าเฉลี่ย 3.40 - 4.19 หมายถึง เด็กแสดงออกทางคุณลักษณะนั้น ได้ด้วยตนเองเกือบทุกครั้ง และค่าเฉลี่ย 4.20 - 5.00 หมายถึง เด็กแสดงออกทางคุณลักษณะนั้น ได้ด้วยตนเองทุกครั้ง

ผลการวิเคราะห์ พบว่า เมื่อพิจารณาพรหมวิหารสี่โดยรวมเด็กปฐมวัยมีการแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นบางครั้งและต้องให้ผู้อื่นบอกเป็นบางครั้ง ($M = 3.14, SD = .89$)

เมื่อพิจารณาแยกตามองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ เด็กปฐมวัยมีการแสดงออก ด้านเมตตา ด้านกรุณา ด้านมุทิตา และ ด้านอุเบกขา ได้ด้วยตนเองเป็นบางครั้งและต้องให้ผู้อื่นบอกเป็นบางครั้งทุกด้าน (M = 3.29, 3.06, 3.22 และ 2.99; SD = .87, .97, .91 และ 1.04 ตามลำดับ)

เมื่อพิจารณาแยกตามตัวชี้วัดดังนี้ ตัวชี้วัดองค์ประกอบด้านเมตตา เด็กปฐมวัยมีการแสดง ความรัก และ ความมีน้ำใจ ได้ด้วยตนเองเป็นบางครั้งและต้องให้ผู้อื่นบอกเป็นบางครั้ง (M = 3.29, และ 3.13; SD = .1.00 และ .95 ตามลำดับ) และแสดง ความมีไมตรี ได้ด้วยตนเองเกือบทุกครั้ง (M = 3.47, SD = .88) ตัวชี้วัดองค์ประกอบด้านกรุณา เด็กปฐมวัยมีการแสดง ความเห็นอกเห็นใจ การให้ความช่วยเหลือและ การแบ่งปัน ได้ด้วยตนเองเป็นบางครั้งและต้องให้ผู้อื่นบอกเป็นบางครั้งทุกตัวชี้วัด (M = 2.96, 3.15 และ 3.08; SD = 1.14, .98 และ 1.04 ตามลำดับ) ตัวชี้วัดองค์ประกอบด้านมุทิตา เด็กปฐมวัยมีการแสดง ความชื่นชม การแสดงความยินดี และการแสดงความสุข ได้ด้วยตนเองเป็นบางครั้งและต้องให้ผู้อื่นบอกเป็นบางครั้งทุกตัวชี้วัด (M = 2.99, 3.30 และ 3.38; SD = 1.04, .91 และ .97 ตามลำดับ) และตัวชี้วัดองค์ประกอบด้านอุเบกขา เด็กปฐมวัยมีการแสดง การวางเฉย การวางตนเป็นกลางและความไม่ลำเอียงได้ด้วยตนเองเป็นบางครั้งและต้องให้ผู้อื่นบอกเป็นบางครั้งทุกตัวชี้วัด (M = 2.75, 3.09 และ 3.12; SD = 1.40, 1.01 และ .99 ตามลำดับ) ดังแสดงในตาราง 2

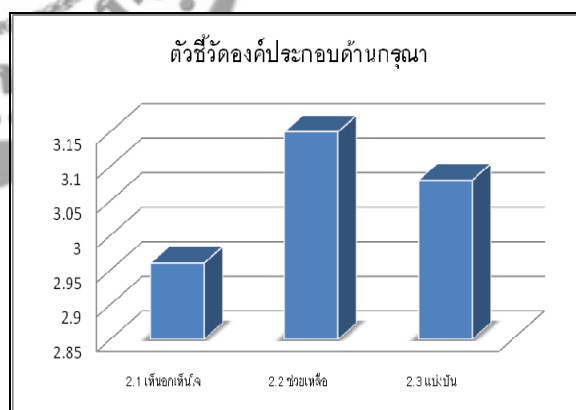
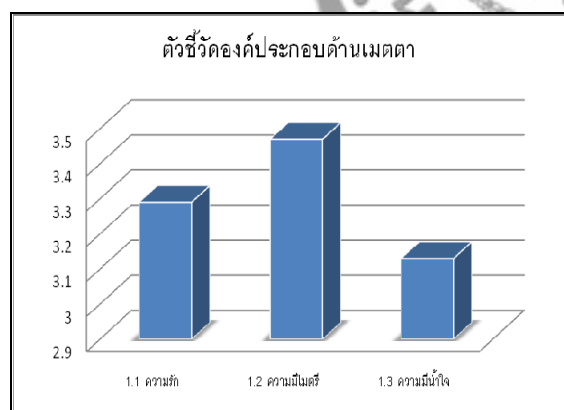
ตาราง 2 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าความเบ้ และค่าความโด่งของคะแนนการประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย (n = 652)

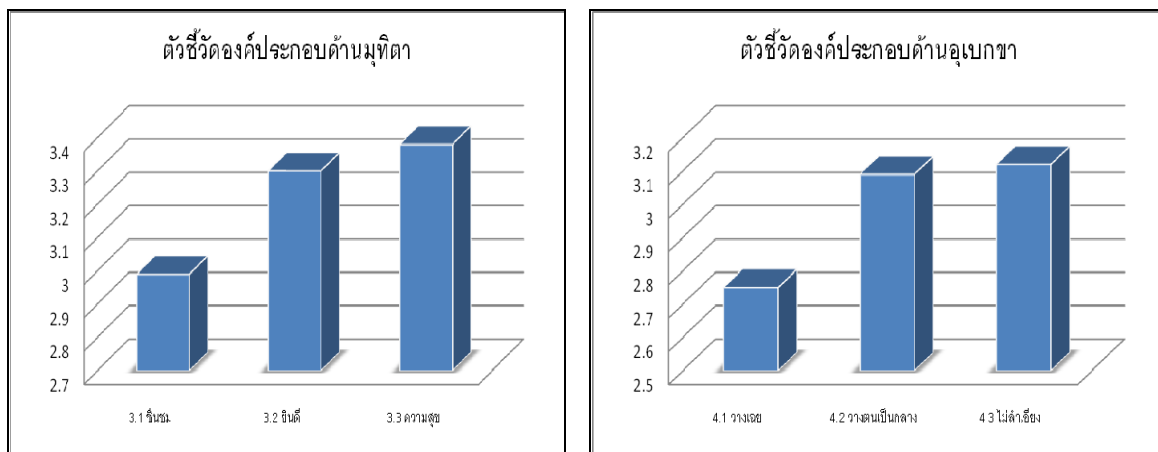
พรหมวิหารสี่	M	SE _M	SD	ความหมาย เด็กแสดงออก
1.เมตตา	3.29	.03	.87	ได้ด้วยตนเอง/ต้องให้ผู้อื่นบอกเป็นบางครั้ง
1.1 ความรัก	3.29	.04	1.00	ได้ด้วยตนเอง/ต้องให้ผู้อื่นบอกเป็นบางครั้ง
1.2 ความมีไมตรี	3.47	.03	.88	ได้ด้วยตนเองเกือบทุกครั้ง
1.3 ความมีน้ำใจ	3.13	.04	.95	ได้ด้วยตนเอง/ต้องให้ผู้อื่นบอกเป็นบางครั้ง
2.กรุณา	3.06	.04	.97	ได้ด้วยตนเอง/ต้องให้ผู้อื่นบอกเป็นบางครั้ง
2.1 ความเห็นอกเห็นใจ	2.96	.05	1.14	ได้ด้วยตนเอง/ต้องให้ผู้อื่นบอกเป็นบางครั้ง
2.2 การให้ความช่วยเหลือ	3.15	.04	.98	ได้ด้วยตนเอง/ต้องให้ผู้อื่นบอกเป็นบางครั้ง
2.3 การแบ่งปัน	3.08	.04	1.04	ได้ด้วยตนเอง/ต้องให้ผู้อื่นบอกเป็นบางครั้ง
3.มุทิตา	3.22	.04	.91	ได้ด้วยตนเอง/ต้องให้ผู้อื่นบอกเป็นบางครั้ง
3.1 การแสดงความชื่นชม	2.99	.04	1.04	ได้ด้วยตนเอง/ต้องให้ผู้อื่นบอกเป็นบางครั้ง
3.2 การแสดงความยินดี	3.30	.04	.91	ได้ด้วยตนเอง/ต้องให้ผู้อื่นบอกเป็นบางครั้ง
3.3 การแสดงความสุข	3.38	.04	.97	ได้ด้วยตนเอง/ต้องให้ผู้อื่นบอกเป็นบางครั้ง

ตาราง 2 (ต่อ)

พรหมวิหารสี่	M	SEM	SD	ความหมาย เด็กแสดงออก
4.อุเบกขา	2.99	.04	1.04	ได้ด้วยตนเอง/ต้องให้ผู้อื่นบอกเป็นบางครั้ง
4.1 การวางเฉย	2.75	.05	1.40	ได้ด้วยตนเอง/ต้องให้ผู้อื่นบอกเป็นบางครั้ง
4.2 การวางตนเป็นกลาง	3.09	.04	1.01	ได้ด้วยตนเอง/ต้องให้ผู้อื่นบอกเป็นบางครั้ง
4.3 ความไม่ลำเอียง	3.12	.04	.99	ได้ด้วยตนเอง/ต้องให้ผู้อื่นบอกเป็นบางครั้ง
พรหมวิหารสี่	3.14	.04	.89	ได้ด้วยตนเอง/ต้องให้ผู้อื่นบอกเป็นบางครั้ง

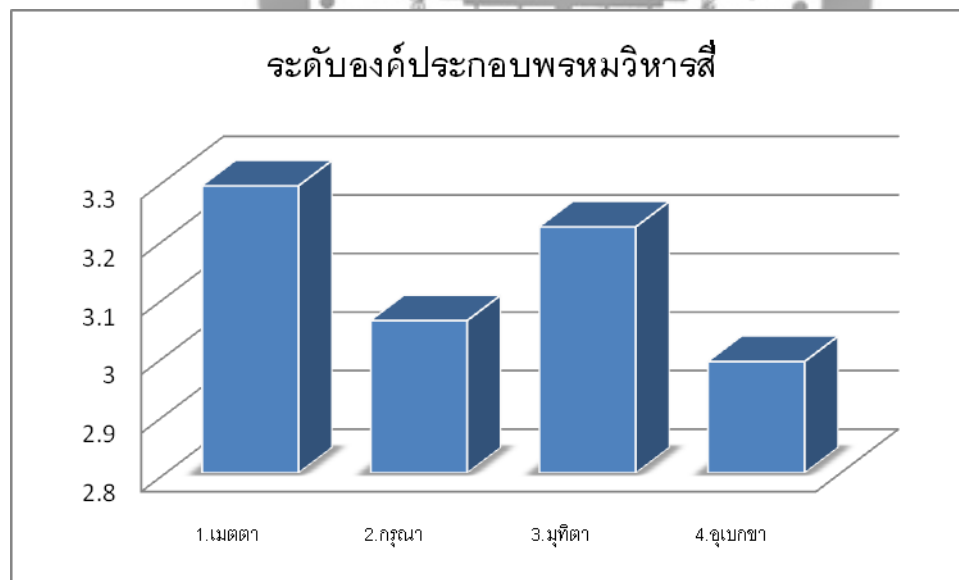
ผู้วิจัยนำค่าเฉลี่ยคะแนนของตัวชี้วัดองค์ประกอบละสามรายการ รวมทั้งหมด 12 รายการ มานำเสนอเป็นแผนภูมิแท่ง พบว่าค่าเฉลี่ยของตัวชี้วัดองค์ประกอบด้านเมตตาเรียงลำดับมากมา น้อยดังนี้ 1.2 ความมีไมตรี 1.1 ความรัก และ 1.3 ความมีน้ำใจ ค่าเฉลี่ยของตัวชี้วัดองค์ประกอบ ด้านกรุณา เรียงลำดับมากมาน้อยดังนี้ 2.2 การให้ความช่วยเหลือ 2.3 การแบ่งปัน และ 2.1 ความเห็นอกเห็นใจ ค่าเฉลี่ยของตัวชี้วัดองค์ประกอบด้านมุทิตา เรียงลำดับมากมาน้อยดังนี้ 3.3 การแสดงความสุข 3.2 การแสดงความยินดีและ 3.1 การแสดงความชื่นชม และค่าเฉลี่ยของตัวชี้วัด องค์ประกอบด้านอุเบกขา เรียงลำดับมากมาน้อยดังนี้ 4.3 ความไม่ลำเอียง 4.2 การวางตนเป็นกลาง และ 4.1 การวางเฉย ดังแสดงในภาพประกอบ 13

ภาพประกอบ 13 ระดับตัวชี้วัดองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ด้านเมตตา ด้านกรุณา ด้านมุทิตา และด้านอุเบกขา

และนำค่าเฉลี่ยคะแนนขององค์ประกอบพรหมวิหารสี่ ด้านเมตตา ด้านกรุณา ด้านมุทิตา และด้านอุเบกขามาแนะนำเสนอเป็นเส้นภาพพบว่าค่าเฉลี่ยของคะแนนองค์ประกอบด้านเมตตามีค่าสูงสุด รองลงมาคือด้านมุทิตา ด้านกรุณาและด้านอุเบกขาตามลำดับ ดังแสดงในภาพประกอบ 14

ภาพประกอบ 14 ระดับองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ด้านเมตตา ด้านกรุณา ด้านมุทิตา และด้านอุเบกขา

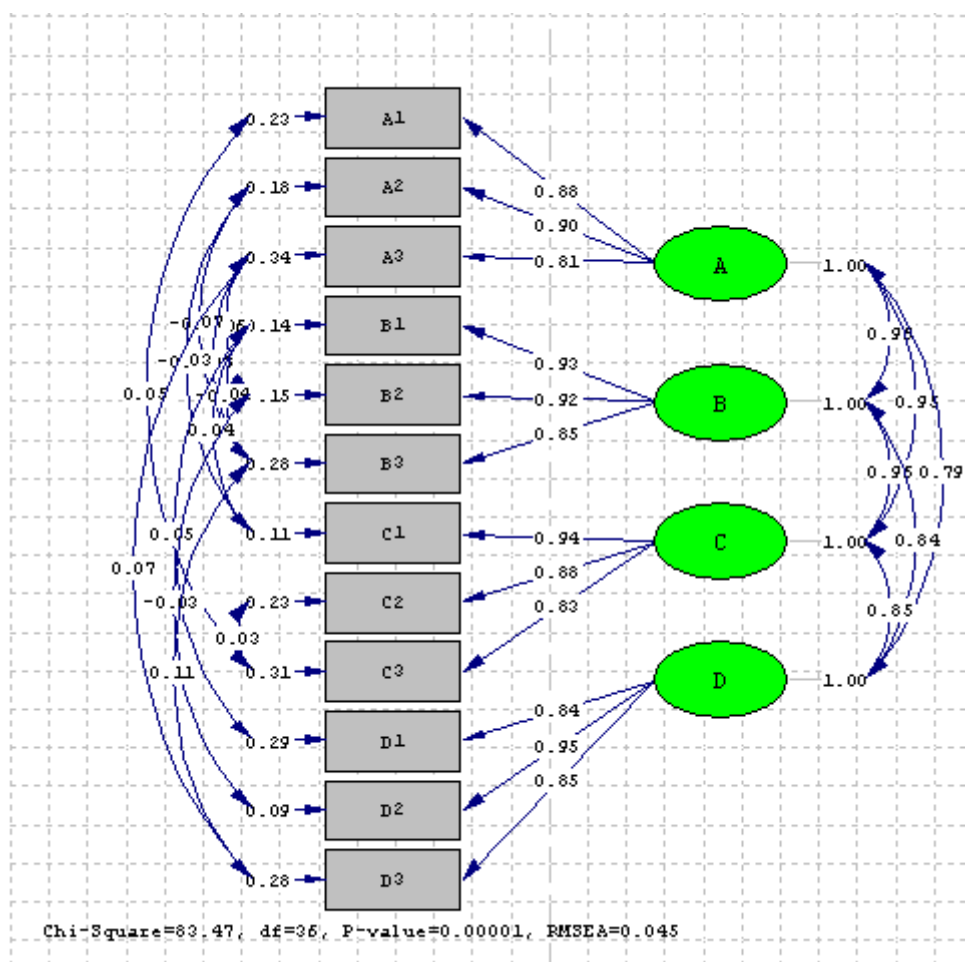
1.2 ผลการวิเคราะห์ยืนยันองค์ประกอบพรหมวิหารสี่

การวิเคราะห์ตอนนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์ยืนยันองค์ประกอบ พรหมวิหารสี่ด้วยการทดสอบโมเดลองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ว่าเหมาะสมพอดีกับข้อมูลเชิงประจักษ์หรือคะแนนแบบประเมินพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยหรือไม่ แยกการวิเคราะห์ เป็น 2 โมเดล คือ โมเดลที่ 1 เป็นการวิเคราะห์องค์ประกอบอันดับแรก (First Order Factor Analysis) และโมเดลที่ 2 เป็นการวิเคราะห์องค์ประกอบอันดับที่สอง (Second Order Factor Analysis) เพื่อแสดงหลักฐานว่าโมเดลการวัดพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ประกอบด้วยองค์ประกอบย่อยสี่ด้านคือ ด้านเมตตา ด้านกรุณา ด้านมุทิตา และด้านอุเบกขา จากตัวชี้วัดองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ ทั้งหมด 12 รายการ โดยพิจารณาจากสถิติความเหมาะสมพอดี (Goodness of Fit Statistics) ได้แก่ 1) ค่าไค-กำลังสอง (χ^2) ควรไม่มีนัยสำคัญ ($p > .05$) 2) ค่าไค-กำลังสองสัมพัทธ์ (χ^2/df) ไม่ควรเกิน 3 3) ค่ารากที่สองของความคลาดเคลื่อนกำลังสองเฉลี่ย (RMR) ไม่ควรเกิน .05 4) ค่าคะแนนมาตรฐานของความคลาดเคลื่อนกำลังสองเฉลี่ย (Standardized RMR) ไม่ควรเกิน .05 5) ค่าดัชนีความเหมาะสมพอดี (GFI : Goodness of Fit Index) ควรมีค่าสูงตั้งแต่ .90 ขึ้นไป และ 6) ค่าดัชนีความเหมาะสมพอดีที่ปรับแก้ (AGFI : Adjusted Goodness of Fit Index) ควรมีค่าสูงตั้งแต่ .90 ขึ้นไป ผลการวิเคราะห์มีดังต่อไปนี้

1.2.1 ผลการทดสอบโมเดลที่ 1 : การวิเคราะห์องค์ประกอบอันดับแรก

การวิเคราะห์ตอนนี้ เป็นการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับแรก เพื่อทดสอบว่า โมเดลการวัดองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ประกอบด้วยสี่ด้าน ในแต่ละด้านวัดได้ด้วยตัวชี้วัดองค์ประกอบละสามรายการ รวมทั้งสิ้น 12 รายการ และทดสอบความเหมาะสมพอดีของโมเดลกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ได้ค่า ไค-กำลังสอง (χ^2) เท่ากับ 399.06 ($P = 0.0$) มีค่าความน่าจะเป็น (p) เท่ากับ 0.0 ที่ขึ้นความเป็นอิสระ (df) เท่ากับ 48 ซึ่งมีค่าแตกต่างจากศูนย์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงว่าโมเดลของการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับแรก ไม่เหมาะสมพอดีกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากตัวชี้วัดในแต่ละด้านหรือระหว่างด้านมีความเกี่ยวโยงสัมพันธ์กัน ผู้วิจัยจึงทำการปรับโมเดลใหม่ โดยพิจารณาจากค่าดัชนีการปรับโมเดล (modification indices) ตามวิธีของ โจเรสกอก; และซอร์บอม (Joreskog; & Sorbom, 2004: 21) ผลการวิเคราะห์หลังปรับโมเดล พบว่าโมเดลการวัดองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ที่ประกอบด้วย ด้านเมตตา ด้านกรุณา ด้านมุทิตา และด้านอุเบกขา ได้ค่าไค-กำลังสอง (χ^2) เท่ากับ 83.18 มีค่าความน่าจะเป็น (p) เท่ากับ 0.0 ที่ขึ้นความเป็นอิสระ (df) เท่ากับ 36 ซึ่งมีค่าแตกต่างจากศูนย์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แต่เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยมีขนาด 652 ราย และไค-กำลังสอง (χ^2) มีค่าไว (sensitive) ต่อกลุ่มตัวอย่างขนาดใหญ่ (Jöreskog, 1969) ดังนั้นผู้วิจัยจึงพิจารณาค่าสถิติตัวอื่นๆประกอบได้แก่ ค่าไค-กำลังสองสัมพัทธ์ (χ^2/df) เท่ากับ 2.31 (ซึ่งมีค่าเป็นไปตามเกณฑ์คือน้อยกว่า 3) ค่ารากที่สองของความคลาดเคลื่อนกำลังสองเฉลี่ย (RMR) เท่ากับ 0.02 ค่าคะแนนมาตรฐานของความคลาดเคลื่อนกำลัง

สองเฉลี่ย (Standardized RMR) เท่ากับ 0.02 (ซึ่งมีค่าเป็นไปตามเกณฑ์คือน้อยกว่า 0.05) ค่าดัชนีความเหมาะสมพอดี (GFI : Goodness of Fit Index) เท่ากับ 0.98 และ ค่าดัชนีความเหมาะสมพอดีที่ปรับแก้ (AGFI: Adjusted Goodness of Fit Index) เท่ากับ 0.95 (ซึ่งมีค่าเป็นไปตามเกณฑ์คือมีค่าสูงกว่าเกณฑ์ 0.90) แสดงว่าโมเดลการวัดองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยที่ประกอบ ด้วยองค์ประกอบสี่ด้าน มีความเหมาะสมพอดีกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ดังแสดงในภาพประกอบ 15

Goodness of Fit Statistics

Degrees of Freedom = 36

Minimum Fit Function Chi-Square = 83.18 (P = 0.00)

Root Mean Square Residual (RMR) = 0.017

Standardized RMR = 0.015

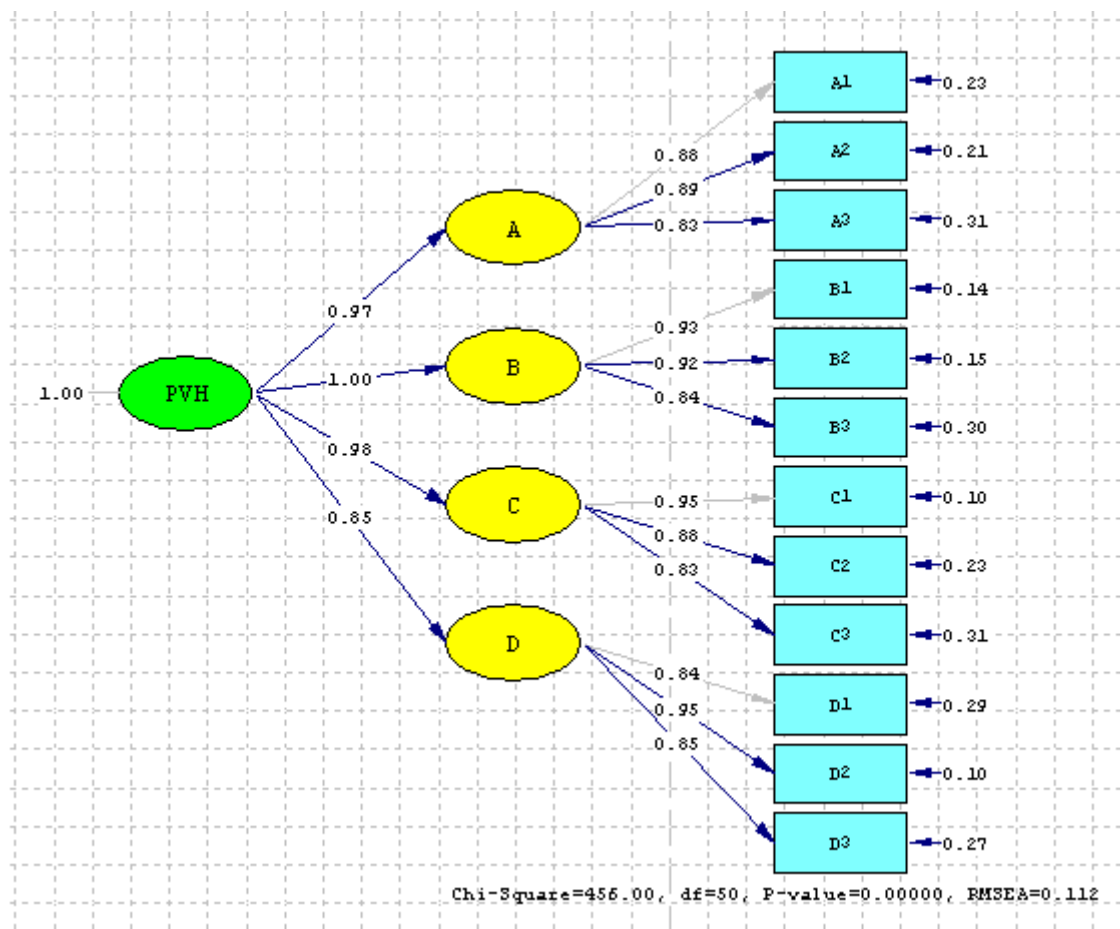
Goodness of Fit Index (GFI) = 0.98

Adjusted Goodness of Fit Index (AGFI) = 0.95

ภาพประกอบ 15 การวิเคราะห์องค์ประกอบอันดับแรกโมเดลการวัดองค์ประกอบพรหมวิหารสี่

1.2.2 ผลการทดสอบโมเดลที่ 2: การวิเคราะห์องค์ประกอบอันดับที่สอง

การวิเคราะห์ตอนนี้ เป็นการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สองเพื่อทดสอบว่า โมเดลการวัดองค์ประกอบพหุมิติของเด็กรูปแบบที่ประกอบด้วย ด้านเมตตา ด้านกรุณา ด้านมุทิตา และด้านอุเบกขา ในแต่ละด้านวัดได้ด้วยตัวชี้วัด สามรายการรวมทั้งสิ้น 12 รายการ มีความเกี่ยว ข้องสัมพันธ์หรือเป็นผลมาจาก องค์ประกอบพหุมิติของเด็กรูปแบบ และมีสมมติฐานว่าตัวชี้วัด องค์ประกอบพหุมิติของเด็กรูปแบบ ในแต่ละด้านที่เป็นผลมาจาก องค์ประกอบด้านนั้นๆ มีความเกี่ยวข้องกัน องค์ประกอบพหุมิติและทำการทดสอบความเหมาะสมพอดีของโมเดลกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ได้ค่า ไค-กำลังสอง (χ^2) เท่ากับ 413.58 มีค่าความน่าจะเป็น (p) เท่ากับ 0.0 ที่ชั้นความเป็นอิสระ (df) เท่ากับ 50 ซึ่งมีค่าแตกต่างจากศูนย์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงว่าโมเดลของการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สองไม่เหมาะสมพอดีกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากตัวชี้วัดในแต่ละด้านหรือระหว่าง ด้านมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ผู้วิจัยจึงทำการปรับโมเดลใหม่โดยพิจารณาจากค่าดัชนีการปรับโมเดล (modification indices) ตามวิธีของโจเรสกอก; และซอร์บอม (Joreskog; & Sorbom. 2004: 21) ผลการวิเคราะห์หลังการปรับ พบว่าโมเดลการวัดโครงสร้าง องค์ประกอบพหุมิติที่ประกอบด้วยสี่ประกอบ คือ ด้านเมตตา ด้านกรุณา ด้านมุทิตา และด้านอุเบกขา ได้ค่าสถิติความเหมาะสมพอดี (Goodness of Fit Statistics) ดังนี้ค่า $\chi^2 = 66.03$ มีค่าความน่าจะเป็น(p) เท่ากับ 0.0 ที่ชั้นความเป็นอิสระ (df) เท่ากับ 34 ซึ่งมีค่าแตกต่างจากศูนย์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่เนื่องจาก ค่าไค-กำลังสองมีค่าไว(sensitive)ต่อกลุ่มตัวอย่างขนาดใหญ่ (Jöreskog. 1969) ผู้วิจัยจึงพิจารณาค่าสถิติตัวอื่นๆ ประกอบได้แก่ค่าไค-กำลังสองสัมพันธ์ (χ^2/df) เท่ากับ 1.94 ซึ่งมีค่าเป็นไปตามเกณฑ์คือน้อยกว่า 3.0 ค่ารากที่สองของความคลาดเคลื่อนกำลังสองเฉลี่ย (RMR) เท่ากับ 0.02 ค่าคะแนนมาตรฐานของความคลาดเคลื่อนกำลังสองเฉลี่ย (Standardized RMR) เท่ากับ 0.01 ซึ่งมีค่าเป็นไปตามเกณฑ์คือน้อยกว่า .05 ค่าดัชนีความเหมาะสมพอดี (GFI : Goodness of Fit Index) เท่ากับ 0.98 และ ค่าดัชนีความเหมาะสมพอดีที่ปรับแก้ (AGFI: Adjusted Goodness of Fit Index) เท่ากับ 0.96 ซึ่งมีค่าเป็นไปตามเกณฑ์คือมีค่าสูงกว่าเกณฑ์ 0.90 จากค่าสถิติอื่นๆ ดังกล่าวจึงยอมรับสมมติฐานว่าตัวชี้วัด องค์ประกอบพหุมิติของเด็กรูปแบบ ในแต่ละด้านที่เป็นผลมาจากองค์ประกอบด้านนั้นๆ มีความเกี่ยวข้องกัน องค์ประกอบพหุมิติของเด็กรูปแบบ แสดงว่า โมเดลการวัดองค์ประกอบพหุมิติของเด็กรูปแบบ สี่องค์ประกอบ ในแต่ละ องค์ประกอบวัดได้ด้วยตัวชี้วัดองค์ประกอบพหุมิติของเด็กรูปแบบ มีความเหมาะสมพอดีกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ดังแสดงในภาพประกอบ 16

ภาพประกอบ 16 การวิเคราะห์องค์ประกอบอันดับที่สอง โมเดลการวัดองค์ประกอบพรหมวิหารสี่

ส่วนที่ 2 ผลการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย

การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ผู้วิจัยพัฒนารูปแบบมาจากการการศึกษา วิเคราะห์ยืนยันทฤษฎีประกอบคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย การรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เชี่ยวชาญ วิเคราะห์และสังเคราะห์ แนวคิด หลักการ และทฤษฎีพื้นฐาน คือ หลักการสอนของพระพุทธเจ้า หลักการเรียนรู้แบบร่วมมือ หลักการเรียนรู้แบบปฏิบัติการ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา ทฤษฎีประวัติศาสตร์สังคมของไวโกตสกี และทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ ทำให้ได้รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA ประกอบด้วย 4 ชั้น คือ

ชั้นที่ 1 ขั้นทบทวนประสบการณ์ (REVIEW : R) เป็นขั้นตอนที่จัดให้เด็กปฐมวัยได้แสดงความคิดเห็น และตอบคำถามจากกิจกรรมสนทนาปัญหา ถาม-ตอบ ด้วยคำถามปลายเปิด และสถานการณ์จำลอง เพื่อทบทวนประสบการณ์เดิมและตรวจสอบความรู้ของเด็กเกี่ยวกับพรหมวิหารสี่โดยมีพื้นฐานมาจากหลักการสอนของพระพุทธเจ้าที่พระองค์จะทรงพิจารณาถึงสติปัญญาของผู้ที่กำลังรับฟังว่ามีสติปัญญามากน้อยเพียงใด และพระองค์จะสอนธรรมะให้ตรงกับสติปัญญาของผู้ที่จะรับฟัง และทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ที่กล่าวว่าการจัดการเรียนรู้ในระดับปฐมวัยนั้นจะมีการจัดประสบการณ์ตามระดับพัฒนาการของเด็ก และมีการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ในการจัดประสบการณ์ของครูนั้นให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรง โดยการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม สื่อ สภาพแวดล้อม และบุคคลอื่นๆ เพื่อพัฒนากระบวนการปรับตัวของอินทรีย์กับสิ่งแวดล้อมภายนอกและการจัดระบบโครงสร้างความคิด ซึ่งในกระบวนการนี้จะเป็นไปอย่างต่อเนื่อง และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง (Adaptation) อยู่ตลอดเวลาเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม

ชั้นที่ 2 ขั้นปรับพฤติกรรม (ADJUST : A) เป็นขั้นตอนที่กระตุ้นให้เด็กปฐมวัยได้เห็นคุณค่า และมีเจตคติที่ดี และต้องการที่จะปฏิบัติตามจากกิจกรรมการเล่นและแสดงบทบาทสมมติ เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับผลของการกระทำตามหลักพรหมวิหารสี่โดยมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการสังเกต และการเลียนแบบ เนื่องจากคนเรามีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเราอยู่เสมอ (พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. 2549: 146-147; สุรางค์ โค้วตระกูล. 2549: 239) นอกจากนี้แบนดูรา (Bandura. 1977: 27) ได้เสนอ แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ตามแนวทางการเรียนรู้ทางสังคมไว้ว่า การเรียนรู้ของบุคคลเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ซึ่งกลายเป็นความเชื่อที่มีผลต่อการควบคุมพฤติกรรม และเมื่อเกิดมีเหตุการณ์เกิดขึ้นบุคคลก็จะมีคามคาดหวังล่วงหน้าเกี่ยวกับการเกิดของผลจากการกระทำนั้น ทำให้ตัดสินใจได้ว่าควรทำหรือไม่ควรทำ และวิธีการเรียนรู้ เกิดจากประสบการณ์ ซึ่งมีทั้งประสบการณ์ตรงและประสบการณ์ทางอ้อม โดยการสังเกต อ่าน ฟัง การบอกเล่า ที่เกิดกับบุคคลรอบข้าง ทำให้บุคคลมีการเรียนรู้ได้อย่างกว้างขวาง

จากทฤษฎีนี้ทำให้เชื่อว่า การเรียนรู้โดยการสังเกตเป็นวิธีที่สำคัญต่อการได้มาซึ่งข้อมูล และทักษะต่าง ๆ ของเด็ก เพื่อเป็นแนวทางในการตัดสินใจเลือกการตอบสนองอย่างใดอย่างหนึ่ง และเด็กจะมีพฤติกรรมหรือมีเหตุผลเชิงจริยธรรมในลักษณะใดขึ้นอยู่กับลักษณะของบุคคลที่เป็นตัวแบบที่ใกล้ชิดกับตัวเด็ก ซึ่งได้แก่ พ่อแม่ ญาติพี่น้อง และครู เป็นต้น ฉะนั้น การพัฒนาเด็กปฐมวัยให้มีลักษณะนิสัยทางคุณธรรมที่ดีจะต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม โดยการจัดสภาพแวดล้อมหรือจัดประสบการณ์ที่ถูกต้อง เหมาะสม เพื่อกระตุ้นให้เกิดความสนใจในพฤติกรรมของตัวแบบ

ขั้นที่ 3 ขั้นร่วมมือแก้ปัญหา (COOPERATE : C) เป็นขั้นตอนที่ให้เด็กปฐมวัยมีการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติเป็นกลุ่ม โดยมีการเรียนรู้และแสดงความคิดเห็นร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์กันในทางบวก มีการช่วยเหลือ และยอมรับกันและกัน เพื่อความสำเร็จของกลุ่มในการแก้ปัญหาจากการเล่นเกมการศึกษา และสถานการณ์จำลอง โดยมีพื้นฐานการเรียนรู้จากหลักการเรียนรู้แบบปฏิบัติการ และหลักการเรียนรู้แบบร่วมมือ โดยเป็นกระบวนการที่เน้นให้ผู้เรียนเรียนรู้จากการลงมือกระทำ โดยผ่านประสบการณ์จากการกระทำของผู้เรียนรู้ทั้งความคิดและความรู้สึก รวมถึงการได้ทบทวนก่อนลงมือกระทำ ทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างเป็นกระบวนการ และนำมาบูรณาการกับการเรียนรู้แบบร่วมมือ หรือกระบวนการกลุ่ม ซึ่งทำให้เกิดการทำงานร่วมกัน การแบ่งปัน การแลกเปลี่ยนความคิด การช่วยเหลือกันและกัน ร่วมกันคิด และแก้ปัญหา โดยสมาชิกแต่ละกลุ่มประกอบด้วย ผู้ที่มีความสามารถทางการเรียนรู้แตกต่างกัน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีความรับผิดชอบร่วมกันทั้งในส่วนตัวและส่วนรวม เพื่อให้ตนเองและสมาชิกทุกคนในกลุ่มประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

ขั้นที่ 4 ขั้นประยุกต์ใช้ความรู้ (APPLY : A) เป็นขั้นตอนที่เด็กปฐมวัยสามารถนำประสบการณ์การเรียนรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ได้เป็นรายบุคคล และสามารถแสดงพฤติกรรมเชิงจริยธรรมตามหลักพรหมวิหารสี่ได้อย่างเหมาะสมกับวัย โดยผ่านกิจกรรมสร้างสรรค์โดยมีพื้นฐานจากทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ อธิบายว่า เมื่อมนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมมนุษย์สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมและสามารถจัดระบบโครงสร้างทางปัญญา การจัดระบบและการปรับตัวเป็นกระบวนการเดียวกัน และเกิดกระบวนการทำงานภายในโครงสร้างทางสติปัญญา 2 กระบวน การ คือ กระบวนการดูดซึมประสบการณ์ (Assimilation) และกระบวนการปรับโครงสร้างทางสติปัญญา (Accommodation) ซึ่งผลจากการปรับโครงสร้างทางสติปัญญาจะก่อให้เกิดพัฒนาการทางสติปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีประวัติศาสตร์สังคมของไวทสกอสกี เน้นความสำคัญของวัฒนธรรมและสังคม และการเรียนรู้ที่มีต่อพัฒนาการสติปัญญา ตั้งแต่แรกเกิดมนุษย์จะได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมที่เป็น “วัฒนธรรม” วัฒนธรรมแต่ละวัฒนธรรมจะช่วยบ่งชี้ผลผลิตของพัฒนาการของเด็ก ว่าเด็กควรจะเรียนรู้อะไรบ้าง ควรจะมีความสามารถทางใดบ้าง สถาบันสังคมต่างๆ มีบทบาทต่อการเรียนรู้และพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็ก พัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กจะเพิ่มถึงขั้นสูงสุดได้ก็ต่อเมื่อรับการช่วยเหลือจากผู้ใหญ่หรือผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับเด็ก (เพ็ญจันทร์ เจริญประเสริฐ. 2542: 25)

ส่วนที่ 3 ผลการส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA

3.1 ผลการศึกษาระดับการส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยก่อน ระหว่างและหลังได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA

การวิเคราะห์ตอนนี้ มุ่งศึกษาว่าเด็กปฐมวัยในกลุ่มตัวอย่างจำนวน 20 คน มีคะแนนพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยก่อน ระหว่างและหลังได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA ว่าอยู่ในระดับใด ผู้วิจัยจึงนำคะแนนพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยก่อน ระหว่างและหลังได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA โดยรวมและรายด้านสี่ด้าน มาวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย (M) ค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐานของค่าเฉลี่ย (SE_M) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) และแปลความหมายค่าเฉลี่ยเช่นเดียวกับตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์พบว่า เด็กปฐมวัยมีการแสดงออกดังนี้

พรหมวิหารสี่ด้านเมตตา ก่อนได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA มีการแสดงออก ได้ด้วยตนเองและต้องให้ผู้อื่นบอกเป็นบางครั้ง ($M = 2.64, SD = .41$) ในระหว่างการเรียนการสอนแบบ RACA มีการแสดงออกได้ด้วยตนเองเกือบทุกครั้ง ($M = 3.63, SD = .41$) และหลังได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA มีการแสดงออกได้ด้วยตนเองทุกครั้ง ($M=4.33, SD = .45$)

พรหมวิหารสี่ด้านกรุณา ก่อนได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA มีการแสดงออกไม่ได้เกือบทุกครั้ง ($M=2.42, SD=.42$) ในระหว่างการเรียนการสอนแบบ RACA มีการแสดงออกได้ด้วยตนเองและต้องให้ผู้อื่นบอกเป็นบางครั้ง ($M=3.39, SD=.10$) และหลังได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA มีการแสดงออกได้ด้วยตนเองเกือบทุกครั้ง ($M=4.18, SD=.37$)

พรหมวิหารสี่ด้านมุทิตา ก่อนได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA มีการแสดงออกไม่ได้เกือบทุกครั้ง ($M=2.47, SD=.44$) ในระหว่างการเรียนการสอนแบบ RACA มีการแสดงออกได้ด้วยตนเองเกือบทุกครั้ง ($M=3.49, SD=.43$) และหลังได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA มีการแสดงออกได้ด้วยตนเองเกือบทุกครั้ง ($M=4.12, SD=.34$)

พรหมวิหารสี่ด้านอุเบกขา ก่อนได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA มีการแสดงออกไม่ได้เกือบทุกครั้ง ($M=2.58, SD=.45$) ในระหว่างการเรียนการสอนแบบ RACA มีการแสดงออกได้ด้วยตนเองเกือบทุกครั้ง ($M=3.57, SD=.45$) และหลังได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA มีการแสดงออกได้ด้วยตนเองทุกครั้ง ($M=4.12, SD=.34$)

พรหมวิหารสี่โดยรวม ก่อนได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA มีการแสดงออกไม่ได้เกือบทุกครั้ง ($M=2.58, SD=.34$) ในระหว่างการเรียนการสอนแบบ RACA มีการแสดงออกได้ด้วยตนเองเกือบทุกครั้ง ($M=3.52, SD=.34$) และหลังได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA มีการแสดงออกได้ด้วยตนเองทุกครั้ง ($M=4.24, SD=.33$) ดังแสดงในตาราง 3

ตาราง 3 ค่าเฉลี่ย ค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐานของค่าเฉลี่ย และ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนการประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย (n= 20)

พรหมวิหารสี่	ทดสอบ	M	SE _M	SD	ความหมาย เด็กแสดงออก
1.เมตตา	ก่อน	2.64	.09	.41	ได้ด้วยตนเองและต้องให้ผู้อื่นบอกเป็นบางครั้ง
	ระหว่าง	3.63	.09	.41	ได้ด้วยตนเองเกือบทุกครั้ง
	หลัง	4.33	.10	.45	ได้ด้วยตนเองทุกครั้ง
2.กรุณา	ก่อน	2.42	.09	.42	ไม่ได้เกือบทุกครั้ง
	ระหว่าง	3.39	.10	.43	ได้ด้วยตนเองและต้องให้ผู้อื่นบอกเป็นบางครั้ง
	หลัง	4.18	.08	.37	ได้ด้วยตนเองเกือบทุกครั้ง
3.มุทิตา	ก่อน	2.47	.10	.44	ไม่ได้เกือบทุกครั้ง
	ระหว่าง	3.49	.10	.43	ได้ด้วยตนเองเกือบทุกครั้ง
	หลัง	4.12	.08	.34	ได้ด้วยตนเองเกือบทุกครั้ง
4.อุเบกขา	ก่อน	2.58	.10	.45	ไม่ได้เกือบทุกครั้ง
	ระหว่าง	3.57	.10	.45	ได้ด้วยตนเองเกือบทุกครั้ง
	หลัง	4.28	.10	.43	ได้ด้วยตนเองทุกครั้ง
พรหมวิหารสี่	ก่อน	2.53	.08	.34	ไม่ได้เกือบทุกครั้ง
	ระหว่าง	3.52	.08	.34	ได้ด้วยตนเองเกือบทุกครั้ง
	หลัง	4.24	.07	.33	ได้ด้วยตนเองทุกครั้ง

3.2 ผลการศึกษาเปรียบเทียบคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ก่อน

ระหว่างและหลังได้รับการส่งเสริมพรหมวิหารสี่ด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA

3.2.1 การวิเคราะห์ตอนนี้ มุ่งศึกษาว่าคะแนนคุณลักษณะพรหมวิหารสี่รายด้านและโดยรวมของเด็กปฐมวัยในกลุ่มตัวอย่างจำนวน 20 คน มีค่าเฉลี่ย ก่อน ระหว่างและหลังได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA แตกต่างกันมากน้อยเพียงใด ผู้วิจัยจึงนำคะแนนคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยมาวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย (M) และทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยโดยใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบวัดซ้ำทางเดียว (One Way Repeated ANOVA) และในกรณีที่ไม่เป็นไปตามข้อตกลง sphericity ผู้วิจัยเลือกใช้สถิติทดสอบตามวิธีการของ Huynh-Feldt ด้วยการปรับแก้ระดับ ชั้นความอิสระ (degrees of freedom) และใช้สูตร partial eta square (Partial η^2) (Lee.A.Becker.1998) คำนวณขนาดของการส่งผล (effect size) ของการเรียนการสอนแบบ RACA ที่มีต่อคะแนนพรหมวิหารสี่

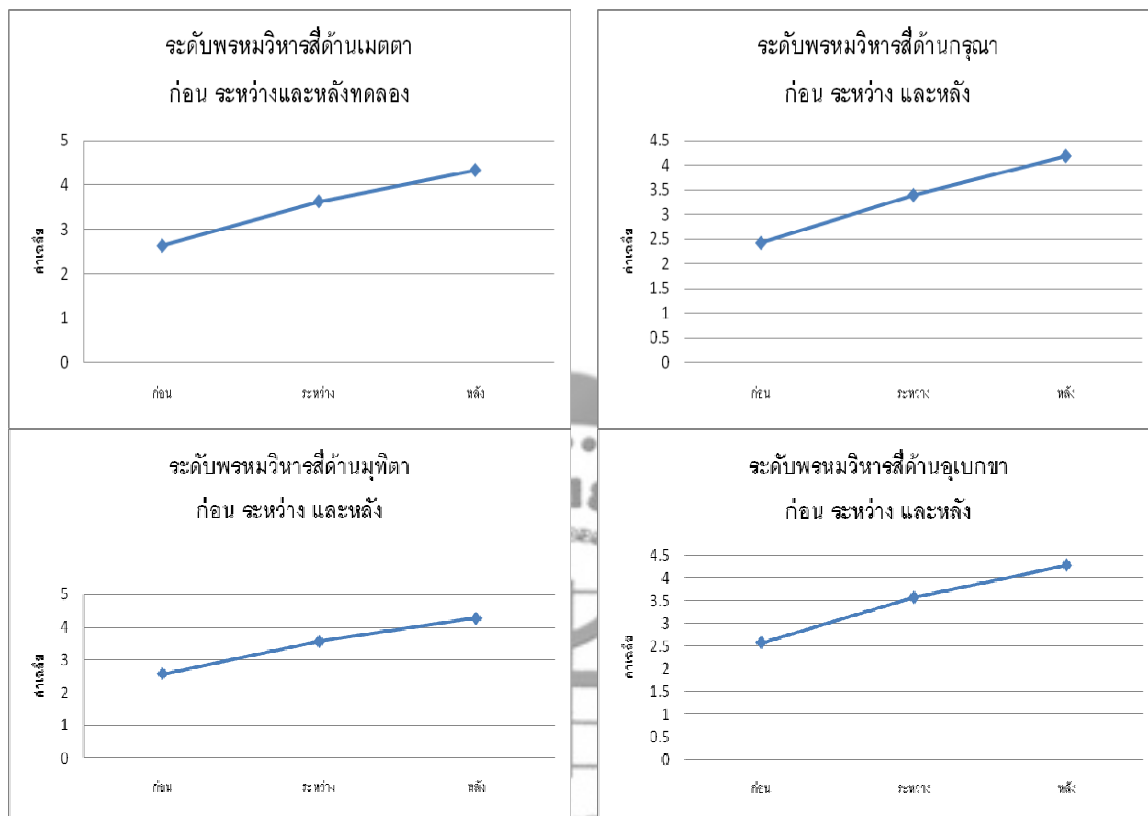
ผลการศึกษาพบว่าคะแนน พรหมวิหารสี่ด้านเมตตา ด้านกรุณา ด้านมุทิตา และ อุเบกขา ทุกด้าน และพรหมวิหารสี่ โดยรวม ก่อน ระหว่างและหลังได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA มีค่าเฉลี่ยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ $p < .01$ ($F = 258.61, 343.74, 266.91, 241.97, 488.99$ และ $Sig. = .00$ ทุกค่า) และการเรียนการสอนแบบ RACA ส่งผลต่อคะแนนพรหมวิหารสี่ด้านเมตตา ด้านกรุณา ด้านมุทิตา และอุเบกขา ทุกด้าน และพรหมวิหารสี่ โดยรวมอยู่ในระดับสูงมาก คิดเป็นร้อยละ 93, 95, 93, 93, และ 96 ตามลำดับ ($\text{Partial } \eta^2 = .93, .95, .93, .93, \text{ และ } .96$) ดังแสดงในตาราง 4

ตาราง 4 การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบวัดซ้ำ

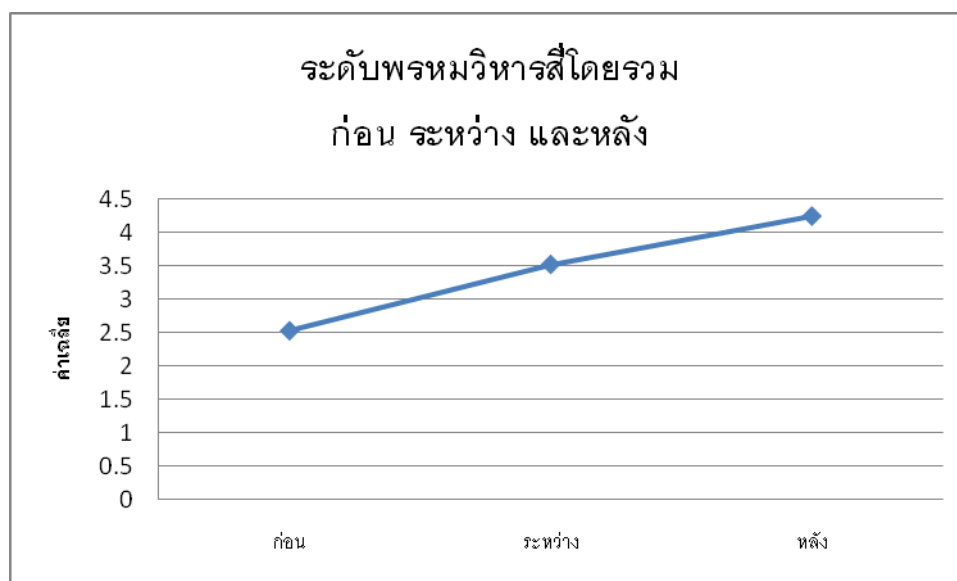
พรหมวิหารสี่	SOV	SS	df	MS	F	Sig.	Partial η^2
1.ด้านเมตตา	TESTING	28.72	1.06	27.01	258.61	.00	.93
	Error	2.11	20.21	.10			
2.ด้านกรุณา	TESTING	31.21	1.20	26.04	343.74	.00	.95
	Error	1.73	22.77	.08			
3.ด้านมุทิตา	TESTING	28.88	1.03	27.98	266.91	.00	.93
	Error	2.06	19.61	.11			
4.ด้านอุเบกขา	TESTING	29.40	1.00	29.34	241.97	.00	.93
	Error	2.31	19.04	.12			
พรหมวิหารสี่ โดยรวม	TESTING	29.53	1.02	28.98	488.99	.00	.96
	Error	1.15	19.36	.06			

3.2.2 การวิเคราะห์ตอนนี้ มุ่งศึกษาว่าคะแนนคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ แยกรายด้านและโดยรวมของเด็กปฐมวัยในกลุ่มตัวอย่างจำนวน 20 คน มีค่าเฉลี่ย ก่อน ระหว่างและหลังได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA เปลี่ยนแปลงเพิ่มมากขึ้นเพียงใด ผู้วิจัยจึงนำคะแนนคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยมาวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย(M) และนำเสนอการเปลี่ยนแปลงเป็นเส้นภาพ(Profile) และเปรียบเทียบพหุคูณแบบวัดซ้ำที่ประเมินก่อนกับระหว่างการศึกษา และระหว่างกับหลังการศึกษา ด้วยวิธีการ BONFERRONI ดังแสดงในตาราง 5

ผลการศึกษาพบว่าเส้นภาพ คะแนนพรหมวิหารสี่ด้านเมตตา ด้านกรุณา ด้านมุทิตา และอุเบกขา และพรหมวิหารสี่ โดยรวม มีค่าเฉลี่ยมากขึ้นตามลำดับ ก่อน ระหว่าง และหลังได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA ดังแสดงในภาพประกอบ 17 และภาพประกอบ 18

ภาพประกอบ 17 ระดับพรหมวิหารสี่ด้านเมตตา ด้านกรุณา ด้านมุทิตาและด้านอุเบกขา ที่ประเมินก่อนระหว่างและหลังทดลอง

ภาพประกอบ 18 ระดับพรหมวิหารสี่โดยรวมที่ประเมินก่อน ระหว่างและหลังทดลอง

และผลการศึกษาพบว่าค่าเฉลี่ยคะแนนพรหมวิหารสี่ด้านเมตตา ด้านกรุณา ด้านมุทิตา และอุเบกขา และพรหมวิหารสี่ โดยรวม ก่อนและระหว่างได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA มีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ $p < .01$ (MD= .99, .97, 1.02, 1.00, และ .99 ตาม ลำดับ) และระหว่างและหลังได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA มีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มมากขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ $p < .01$ (MD= .70, .79, .66, .71, และ .72 ตามลำดับ) ดังแสดงใน ตาราง 5

ตาราง 5 การเปรียบเทียบพหุคูณแบบวัดซ้ำ

พรหมวิหารสี่	TESTING(M)	TESTING(M)	MD	Std. Error	Sig
1.ด้านเมตตา	ก่อน (2.64)	ระหว่าง (3.63)	-.99(*)	.02	.00
	ระหว่าง (3.63)	หลัง (4.33)	-.70(*)	.09	.00
2.ด้านกรุณา	ก่อน (2.42)	ระหว่าง (3.39)	-.97(*)	.03	.00
	ระหว่าง (3.39)	หลัง (4.18)	-.79(*)	.08	.00
3.ด้านมุทิตา	ก่อน (2.47)	ระหว่าง (3.49)	-1.02(*)	.01	.00
	ระหว่าง (3.49)	หลัง (4.12)	-.66(*)	.09	.00
4.ด้านอุเบกขา	ก่อน (2.58)	ระหว่าง (3.57)	-1.00(*)	.00	.00
	ระหว่าง (3.57)	หลัง (4.28)	-.71(*)	.10	.00
พรหมวิหารสี่ โดยรวม	ก่อน (2.53)	ระหว่าง (3.52)	-.99(*)	.01	.00
	ระหว่าง (3.52)	หลัง (4.24)	-.72(*)	.07	.00

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ เพื่อศึกษาองค์ประกอบ และส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

ความมุ่งหมายของการวิจัย

โดยมีความมุ่งหมายเฉพาะของการวิจัยดังนี้

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย
3. เพื่อศึกษาผลการส่งเสริมพรหมวิหารสี่ ของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA

สมมติฐานของการวิจัย

1. คุณลักษณะของพรหมวิหารสี่ในเด็กปฐมวัย ประกอบด้วย ความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา
2. เด็กปฐมวัยภายหลังจากได้รับการจัดประสบการณ์โดยใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ ของเด็กปฐมวัย จะมีคะแนนเฉลี่ยคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ สูงกว่าก่อนใช้รูปแบบการเรียนการสอนพรหมวิหารสี่ แบบ RACA

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้แบ่งออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

- ระยะที่ 1 การศึกษาองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย
- ระยะที่ 2 การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย
- ระยะที่ 3 การศึกษาผลการส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA

ระยะที่ 1 การศึกษาองค์ประกอบของพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย

1. ศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมพรหมวิหารสี่ และจิตวิทยาพัฒนาการของเด็กปฐมวัย คือ ทฤษฎีทางจิตวิทยาพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ ทฤษฎีการเรียนรู้คุณธรรมของโคลเบอร์ก ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา ทฤษฎีประวัติศาสตร์สังคมไวกอทสกี และหนังสือที่เกี่ยวข้องทางพุทธศาสนา และสัมภาษณ์นักการศึกษาปฐมวัย พระสงฆ์ ผู้เชี่ยวชาญทางธรรม และครูปฐมวัย เกี่ยวกับคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ในประเด็นความหมาย ความสำคัญของพรหมวิหารสี่ แนวทางในการส่งเสริมพรหมวิหารสี่ให้กับเด็กปฐมวัย และแนวทางในการประเมินผล และจัดสนทนากลุ่มย่อยครูปฐมวัย 7 ท่าน เพื่อให้ได้ข้อมูลคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย แล้วนำผลจากการสัมภาษณ์ และจัดสนทนากลุ่มย่อยมาวิเคราะห์คุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการสร้างแบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหาร สี่ของเด็กปฐมวัย

2. นำแบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหาร สี่ของเด็กปฐมวัย ให้ผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน พิจารณา ตรวจสอบการใช้ภาษาและความสอดคล้องของรายการข้อความในแบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ และนิยามปฏิบัติการณ์ในแต่ละด้านเป็นรายข้อและทั้งฉบับ ซึ่งมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) เท่ากับ 0.85

3. นำแบบประเมินไปทดลองใช้ (Try out) กับเด็กปฐมวัยชั้นอนุบาล 2 ที่ไม่ใช้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 100 คน แล้วนำคะแนนแบบประเมินมาวิเคราะห์หาค่าอำนาจจำแนกรายข้อ ด้วยการวิเคราะห์ค่าสหสัมพันธ์ระหว่างรายการข้อความ กับผลรวมของคะแนนรายการอื่นๆ ที่เหลือ (Corrected Item-Total Correlation) แล้วคัดเลือกรายการข้อความที่มีค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ .20 ขึ้นไป ได้รายการข้อความบ่งชี้ด้านความเมตตา จำนวน 15 ข้อ มีค่าอำนาจจำแนก .29 - .82 ด้านกรุณา จำนวน 15 ข้อ มีค่าอำนาจจำแนก .42 - .81 ด้านมุกิตา จำนวน 15 ข้อ มีค่าอำนาจจำแนก .33 - .86 และด้านอุเบกขา จำนวน 15 ข้อ มีค่าอำนาจจำแนก .63-.82 ตามลำดับ แล้วคำนวณค่าความเชื่อมั่นของแบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย โดยใช้สูตรอัลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha) คำนวณแยกทีละด้าน คือด้านความเมตตา จำนวน 15 ข้อ ด้านกรุณา จำนวน 15 ข้อ ด้านมุกิตา จำนวน 15 ข้อ และด้านอุเบกขา จำนวน 15 ข้อ ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .93, .93, .93 และ .97 ตามลำดับ และคำนวณรวมทั้งหมด ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .98 ซึ่งมีค่าสูงสามารถนำไปใช้ในการวิจัยได้

4. นำแบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ จำนวน 60 ข้อ ไปเก็บข้อมูลกับ กลุ่มตัวอย่างที่เป็นเด็กปฐมวัยระดับชั้นอนุบาลปีที่ 2 โรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจะเชิงเทรา เขต 2 จำนวน 652 คน โดยขอความร่วมมือจาก ผู้ปกครองนักเรียนและคุณครูเป็นผู้สังเกตและบันทึกพฤติกรรมเด็กที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ลงในแบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ ของเด็กปฐมวัยและนำข้อมูลที่ได้จากแบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ ของเด็กปฐมวัย ไปวิเคราะห์

องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis : CFA) ด้วยโปรแกรมลิสเรล (LISREL 8.72) เพื่อยืนยันองค์ประกอบพหุมิติของเด็กรูปแบบว่ามีสององค์ประกอบ

ระยะที่ 2 การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพหุมิติของเด็กรูปแบบ

1. ศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการ ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม ทฤษฎีจิตวิทยาการเรียนรู้ รูปแบบและหลักการเรียนการสอนจากตำราและเอกสารต่างๆ มาสร้างเป็นรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพหุมิติของเด็กรูปแบบ

2. ตรวจสอบความสอดคล้องของรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพหุมิติของเด็กรูปแบบที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยเสนอผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน พิจารณา ตรวจสอบความถูกต้องและความสอดคล้องทั้งในด้านเนื้อหา แนวคิด ทฤษฎีในการจัดการเรียน การสอน ซึ่งมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) มากกว่าหรือเท่ากับ 0.50 ขึ้นไป จากนั้นผู้วิจัยนำรูปแบบไปแก้ไขปรับปรุงแบบตามข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ

3. สร้างคู่มือประกอบการใช้รูปแบบ และแผนการจัดประสบการณ์ โดยศึกษาเอกสารตำราที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรและแผนการจัดประสบการณ์สำหรับเด็กรูปแบบ โดยกำหนดเนื้อหาการเรียนรู้ออกจากระบบการ เพื่อพัฒนาคุณลักษณะพหุมิติ เป็น 8 หน่วยการเรียนรู้ แต่ละหน่วยการเรียนรู้ใช้เวลาในการจัดประสบการณ์ 5 วัน วันละ 45 นาที รวมเป็นเวลาในการจัดประสบการณ์ทั้งหมด 40 ครั้ง

4. นำคู่มือประกอบการใช้รูปแบบ และแผนการจัดประสบการณ์ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเสนอผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน ซึ่งเป็นครูผู้สอนในระดับปฐมวัยที่มีประสบการณ์สอนอย่างน้อย 5 ปี และสำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาโทด้านการศึกษาระดับปฐมวัย พิจารณาตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสม โดยใช้เกณฑ์ความเห็นตรงกัน 3 ใน 5 ท่าน และแก้ไขปรับปรุงตามข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ

5. นำรูปแบบการเรียนการสอน และแผนการจัดประสบการณ์ที่สร้างไปทดลองนำร่องครั้งที่ 1 (Pilot Study) กับเด็กรูปแบบที่ใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง คือ เป็นเด็กรูปแบบอายุ 5-6 ปี กำลังเรียนอยู่ในชั้นอนุบาลปีที่ 2 ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจะเชิงเทรา เขต 2 จำนวน 20 คน เป็นระยะเวลา 1 สัปดาห์ เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบ เนื้อหา ลำดับขั้นตอนในการจัดการเรียนการสอน และระยะเวลาที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน และนำผลที่ได้จากการทดลองใช้รูปแบบการเรียน การสอนครั้งที่ 1 มาปรับปรุงเพื่อให้ได้รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพหุมิติของเด็กรูปแบบที่มีความเหมาะสมมากขึ้น

6. นำรูปแบบที่ปรับปรุงแล้วไปทดลองนำร่องครั้งที่ 2 กับเด็กรูปแบบที่ใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง คือ เป็นเด็กรูปแบบอายุ 5-6 ปี กำลังเรียนอยู่ในชั้นอนุบาลปีที่ 2 ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจะเชิงเทรา เขต 2 จำนวน 20 คนเป็นระยะเวลา 1 สัปดาห์ เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบ เนื้อหา ลำดับขั้นตอนในการจัดการเรียนการสอน และระยะเวลาที่ใช้ในการ

จัดการเรียนการสอน และนำผลที่ได้จากการทดลองใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยครั้งที่ 2 มาปรับปรุงเพื่อให้ได้รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยที่มีความสมบูรณ์

ระยะที่ 3 การศึกษาผลการส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA

1. ดำเนินการทดลองกับกลุ่มตัวอย่างที่ได้มาจากการสุ่มแบบเจาะจงจากกลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษาวิจัยในระยะที่ 1 จำนวน 1 ห้องเรียน จำนวน 20 คน โดยกำหนดเป็นกลุ่มทดลอง จะได้รับการจัดการเรียนการสอนโดยใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย โดยใช้แบบแผนการวิจัยที่ใช้แบบวิจัยผลระหว่าง One group Pretest-Posttest Design (Fraenkel. R.J. 2000: 289) และ Basic Time Series Design (Fraenkel. R.J. 2000: 297) ในการประเมินพฤติกรรมก่อนการทดลองนั้น ผู้วิจัยไม่ได้ดำเนินการวัดซ้ำเนื่องจากการประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่เพื่อศึกษาองค์ประกอบ เป็นการประเมินแล้วหนึ่งครั้ง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงถือว่าคะแนนดังกล่าวเป็นคะแนนก่อนการทดลอง (Pretest) ในการทดลองใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย นั้น ผู้วิจัยได้ ทดลองจัดการเรียนการสอนตามแผนการจัดประสบการณ์เป็นเวลา 8 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 5 วัน วันละ 45 นาที รวมทั้งสิ้น 40 ครั้ง แล้วทำการทดสอบระหว่างการทดลองหลังจากจัดกิจกรรมครบ 4 สัปดาห์แรก และ ทดสอบหลังการทดลองเมื่อจัดกิจกรรมครบทั้ง 8 สัปดาห์ จากนั้นนำผลการทดลองมาวิเคราะห์ข้อมูลสรุปผลการดำเนินการทดลอง

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. การศึกษาองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ ของเด็กปฐมวัย พบว่าคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ประกอบด้วยองค์ประกอบสี่องค์ประกอบและตัวชี้วัดองค์ประกอบละสามรายการ รวมทั้งหมดมี 12 รายการ ดังนี้ ด้านเมตตา สามรายการคือ ความรัก ความมีไมตรี และความมีน้ำใจ ด้านกรุณา สามรายการคือ ความเห็นอกเห็นใจ การให้ความช่วยเหลือ และการแบ่งปัน ด้านมุทิตา สามรายการคือ การแสดงความชื่นชม การแสดงความยินดี และการแสดงความสุข ด้านอุเบกขา สามรายการคือ การวางเฉย การวางตนเป็นกลาง และความไม่ลำเอียง

1.1 ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนการประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ผลการวิเคราะห์ พบว่า เด็กปฐมวัยมีการแสดงออกของพรหมวิหารสี่โดยรวม ($M=3.14$, $SD=.89$) ได้ด้วยตนเองและต้องให้ผู้อื่นบอกเป็นบางครั้ง และเมื่อพิจารณาแยกเป็นองค์ประกอบได้ผลวิเคราะห์ดังนี้

ด้านเมตตา (M=3.29, SD=.87) หมายถึง เด็กปฐมวัยมีการแสดงออกด้านเมตตา คือ การแสดงความรัก(M=3.29, SD=1.00) ความมีไมตรี(M=3.47, SD=.88) และความมีน้ำใจ (M=3.13, SD=.95) ได้ด้วยตนเองและต้องให้ผู้อื่นบอกเป็นบางครั้ง ยกเว้นการแสดง ความมีไมตรี เด็กปฐมวัยมีการแสดงได้ด้วยตนเองเกือบทุกครั้ง

ด้านกรุณา(M=3.06, SD=.97) หมายถึง เด็กปฐมวัยมีการแสดงออกด้านกรุณา คือ การแสดงความเห็นอกเห็นใจ(M=2.96, SD=1.14) การให้ความช่วยเหลือ(M=3.15, SD=.98) และการแบ่งปัน(M=3.08, SD=1.04) ได้ด้วยตนเองและต้องให้ผู้อื่นบอกเป็นบางครั้ง

ด้านมุทิตา(M=3.22, SD=.91) หมายถึง เด็กปฐมวัยมีการแสดงออกด้านมุทิตา คือ การแสดงความชื่นชม(M=2.99, SD=1.04) ความยินดี(M=3.30, SD=.91) และความสุข(M=3.38, SD=.97) ได้ด้วยตนเองและต้องให้ผู้อื่นบอกเป็นบางครั้ง

ด้านอุเบกขา(M=2.99, SD=1.04) หมายถึง เด็กปฐมวัยมีการแสดงออกด้านอุเบกขา คือ การวางเฉย(M=2.75, SD=1.40) การวางตนเป็นกลาง(M=3.09, SD=1.01) และความไม่ลำเอียง(M=3.12, SD=.99) ได้ด้วยตนเองและต้องให้ผู้อื่นบอกเป็นบางครั้ง

1.2 ผลการวิเคราะห์ยืนยันองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย พบว่าโมเดลการวัดองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย โมเดลที่ 1 และ 2 มีความเหมาะสมพอดีกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ดังนี้

1.2.1 การวิเคราะห์องค์ประกอบอันดับแรก พบว่าโมเดลการวัดองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ที่ประกอบด้วย ด้านเมตตา ด้านกรุณา ด้านมุทิตา และด้านอุเบกขา ได้ค่าไค-กำลังสอง (χ^2) เท่ากับ 83.18 มีค่าความความน่าจะเป็น (p) เท่ากับ 0.0 ที่ชั้นความเป็นอิสระ (df) เท่ากับ 36 ซึ่งมีค่าแตกต่างจากศูนย์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แต่เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยมีขนาด 652 ราย และไค-กำลังสอง (χ^2) มีค่าไว (sensitive) ต่อกลุ่มตัวอย่างขนาดใหญ่ (Jöreskog. 1969) ดังนั้นผู้วิจัยจึงพิจารณาค่าสถิติตัวอื่นๆ ประกอบได้แก่ ค่าไค-กำลังสองสัมพัทธ์ (χ^2/df) เท่ากับ 2.31 (ซึ่งมีค่าเป็นไปตามเกณฑ์ที่น้อยกว่า 3) ค่ารากที่สองของความคลาดเคลื่อนกำลังสองเฉลี่ย(RMR) เท่ากับ 0.02 ค่าคะแนนมาตรฐานของความคลาดเคลื่อนกำลังสองเฉลี่ย (Standardized RMR) เท่ากับ 0.02 (ซึ่งมีค่าเป็นไปตามเกณฑ์ที่น้อยกว่า 0.05)ค่าดัชนีความเหมาะสมพอดี(GFI :Goodness of Fit Index) เท่ากับ 0.98 และ ค่าดัชนีความเหมาะสมพอดีที่ปรับแก้ (AGFI: Adjusted Goodness of Fit Index) เท่ากับ 0.95 (ซึ่งมีค่าเป็นไปตามเกณฑ์คือมีค่าสูงกว่าเกณฑ์ 0.90) แสดงว่าโมเดลการวัด องค์ประกอบพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยที่ประกอบด้วยองค์ประกอบสี่ด้าน มีความเหมาะสมพอดีกับข้อมูลเชิงประจักษ์

1.2.2 การวิเคราะห์องค์ประกอบอันดับสอง พบว่าผลการวิเคราะห์หลังการปรับ พบว่าโมเดลการวัดโครงสร้าง องค์ประกอบพรหมวิหารสี่ที่ประกอบด้วยสี่ประกอบ คือ ด้านเมตตา ด้านกรุณา ด้านมุทิตา และด้านอุเบกขา ได้ค่าสถิติความเหมาะสมพอดี (Goodness of Fit Statistics) ดังนี้ค่า $\chi^2 = 66.03$ มีค่าความความน่าจะเป็น (p) เท่ากับ 0.0 ที่ชั้นความเป็นอิสระ (df) เท่ากับ 34 ซึ่งมีค่าแตกต่างจากศูนย์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่เนื่องจาก ค่าไค-กำลังสองมีค่าไว

(sensitive) ต่อกลุ่มตัวอย่างขนาดใหญ่ (Joreskog. 1969) ผู้วิจัยจึงพิจารณาค่าสถิติตัวอื่นๆ ประกอบได้แก่ค่าไค-กำลังสองสัมพัทธ์ (χ^2/df) เท่ากับ 1.94 ซึ่งมีค่าเป็นไปตามเกณฑ์ที่น้อยกว่า 3.0 ค่ารากที่สองของความคลาดเคลื่อนกำลังสองเฉลี่ย (RMR) เท่ากับ 0.02 ค่าคะแนนมาตรฐานของความคลาดเคลื่อนกำลังสองเฉลี่ย (Standardized RMR) เท่ากับ 0.01 ซึ่งมีค่าเป็นไปตามเกณฑ์ที่น้อยกว่า .05 ค่าดัชนีความเหมาะสมพอดี (GFI : Goodness of Fit Index) เท่ากับ 0.98 และ ค่าดัชนีความเหมาะสมพอดีที่ปรับแก้ (AGFI: Adjusted Goodness of Fit Index) เท่ากับ 0.96 ซึ่งมีค่าเป็นไปตามเกณฑ์ที่มีค่าสูงกว่าเกณฑ์ 0.90 จากค่าสถิติอื่นๆดังกล่าว จึงยอมรับสมมติฐานว่า ตัวชี้วัดองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ในแต่ละด้านที่เป็นผลมาจากองค์ประกอบด้านนั้นๆ มีความเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย แสดงว่า โมเดลการวัดองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย สี่องค์ประกอบ ในแต่ละองค์ประกอบวัดได้ด้วยตัวชี้วัดองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย มีความเหมาะสมพอดีกับข้อมูลเชิงประจักษ์

2. ผลการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ได้รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เพื่อส่งเสริมให้เด็กปฐมวัยมีคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ ประกอบด้วยขั้นตอนการเรียนรู้ 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นทบทวนประสบการณ์ (REVIEW : R) เป็นขั้นตอนที่จัดให้เด็กปฐมวัยได้แสดงความคิดเห็น และตอบคำถามจากกิจกรรมการใช้คำถามด้วยคำถามปลายเปิด และสถานการณ์จำลอง เพื่อทบทวนประสบการณ์เดิมและตรวจสอบความรู้เดิมของเด็กเกี่ยวกับพรหมวิหารสี่

ขั้นที่ 2 ขั้นปรับพฤติกรรม (ADJUST : A) เป็นขั้นตอนที่กระตุ้นให้เด็กปฐมวัยได้เห็นคุณค่า และมีเจตคติที่ดี และต้องการที่จะปฏิบัติตามจากกิจกรรมการเล่นบทบาทสมมติ เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับผลของการกระทำตามหลักพรหมวิหารสี่

ขั้นที่ 3 ขั้นร่วมมือแก้ปัญหา (COOPERATE : C) เป็นขั้นตอนที่ให้เด็กปฐมวัย มีการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติเป็นกลุ่ม โดยมีการเรียนรู้และแสดงความคิดเห็นร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์กันในทางบวก มีการช่วยเหลือ และยอมรับกันและกัน เพื่อความสำเร็จของกลุ่มในการแก้ปัญหาจากการร่วมกันทำกิจกรรมเกมการศึกษา และสถานการณ์จำลอง

ขั้นที่ 4 ขั้นประยุกต์ใช้ความรู้ (APPLY : A) เป็นขั้นตอนที่เด็กปฐมวัยสามารถนำประสบการณ์การเรียนรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ได้เป็นรายบุคคล และสามารถแสดงพฤติกรรมเชิงจริยธรรมตามหลักพรหมวิหารสี่ได้อย่างเหมาะสมกับวัย โดยผ่านกิจกรรมสร้างสรรค์

3. ผลการใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย พบว่า

3.1 ผลการศึกษาระดับการส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยก่อน ระหว่างและหลังได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA พบว่า

พรหมวิหารสี่ด้านเมตตา ก่อนได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA มีการแสดงออกได้ด้วยตนเองและต้องให้ผู้อื่นบอกเป็นบางครั้ง (M=2.64, SD=.41) ในระหว่างการเรียนการสอนแบบ RACA มีการแสดงออกได้ด้วยตนเองเกือบทุกครั้ง (M=3.63, SD=.41) และหลังได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA มีการแสดงออกได้ด้วยตนเองทุกครั้ง (M=4.33, SD=.45)

พรหมวิหารสี่ด้านกรุณา ก่อนได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA มีการแสดงออกไม่ได้เกือบทุกครั้ง (M=2.42, SD=.42) ในระหว่างการเรียนการสอนแบบ RACA มีการแสดงออกได้ด้วยตนเองและต้องให้ผู้อื่นบอกเป็นบางครั้ง (M=3.39, SD=.10) และหลังได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA มีการแสดงออกได้ด้วยตนเองเกือบทุกครั้ง (M=4.18, SD=.37)

พรหมวิหารสี่ด้านมุทิตา ก่อนได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA มีการแสดงออกไม่ได้เกือบทุกครั้ง (M=2.47, SD=.44) ในระหว่างการเรียนการสอนแบบ RACA มีการแสดงออกได้ด้วยตนเองเกือบทุกครั้ง (M=3.49, SD=.43) และหลังได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA มีการแสดงออกได้ด้วยตนเองเกือบทุกครั้ง (M=4.12, SD=.34)

พรหมวิหารสี่ด้านอุเบกขา ก่อนได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA มีการแสดงออกไม่ได้เกือบทุกครั้ง (M=2.58, SD=.45) ในระหว่างการเรียนการสอนแบบ RACA มีการแสดงออกได้ด้วยตนเองเกือบทุกครั้ง (M=3.57, SD=.45) และหลังได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA มีการแสดงออกได้ด้วยตนเองทุกครั้ง (M=4.12, SD=.34)

พรหมวิหารสี่โดยรวม ก่อนได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA มีการแสดงออกไม่ได้เกือบทุกครั้ง (M=2.58, SD=.34) ในระหว่างการเรียนการสอนแบบ RACA มีการแสดงออกได้ด้วยตนเองเกือบทุกครั้ง (M=3.52, SD=.34) และหลังได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA มีการแสดงออกได้ด้วยตนเองทุกครั้ง (M=4.24, SD=.33)

3.2 ผลการศึกษาเปรียบเทียบคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ก่อน ระหว่าง และหลังได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA พบว่า

3.2.1 ผลการศึกษาพบว่าคะแนน พรหมวิหารสี่ด้านเมตตา ด้านกรุณา ด้านมุทิตา และอุเบกขา ทุกด้าน และพรหมวิหารสี่ โดยรวม ก่อน ระหว่างและหลังได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA มีค่าเฉลี่ยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ $p < .01$ ($F=258.61, 343.74, 266.91, 241.97, 488.99$ และ $Sig.=.00$ ทุกค่า) และการเรียนการสอนแบบ RACA ส่งผลต่อคะแนนพรหมวิหารสี่ด้านเมตตา ด้านกรุณา ด้านมุทิตา และอุเบกขา ทุกด้าน และพรหมวิหารสี่ โดยรวมอยู่ในระดับสูงมาก คิดเป็นร้อยละ 93, 95, 93, 93, และ 96 ตามลำดับ (Partial $\eta^2 = .93, .95, .93, .93,$ และ $.96$)

3.2.2 ผลการศึกษาพบว่าค่าเฉลี่ยคะแนนพรหมวิหารสี่ด้านเมตตา ด้านกรุณา ด้านมุทิตา และอุเบกขา และพรหมวิหารสี่ โดยรวม ก่อนและระหว่างได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA มีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ $p < .01$ ($MD = .99, .97, 1.02, 1.00,$ และ $.99$ ตามลำดับ) และระหว่างและหลังได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA มีการเปลี่ยนแปลง

เพิ่มมากขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ $p < .01$ ($MD = .70, .79, .66, .71,$ และ $.72$ ตามลำดับ)

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาอภิปรายผลได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาและวิเคราะห์องค์ประกอบพรหมวิหารสี่ ของเด็กปฐมวัย

1.1 แบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นจากการศึกษาวิเคราะห์ และสังเคราะห์เอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพรหมวิหารสี่ การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทางธรรม นักการศึกษาปฐมวัย พระสงฆ์และครูปฐมวัย และการจัดสนทนากลุ่มย่อย มีจุดมุ่งหมายเพื่อใช้ประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยเป็นรายบุคคล โดยครูเป็นผู้ประเมินการปฏิบัติ หรือการแสดงออกทางคุณลักษณะคุณธรรมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยในสภาพแวดล้อมของโรงเรียนในช่วงเวลาหนึ่ง แบ่งเป็นสี่ตอน แต่ละตอนใช้ประเมินคุณลักษณะคุณธรรมพรหมวิหารสี่แต่ละด้านตามลำดับ คือ ด้านเมตตา ด้านกรุณา ด้านมุทิตา และด้านอุเบกขา และในแต่ละด้านประกอบด้วยตัวชี้วัดองค์ประกอบละสามรายการรวมทั้งหมดมี 12 รายการ ดังนี้ ด้านเมตตา สามรายการคือ ความรัก ความมีไมตรี และความมีน้ำใจ ด้านกรุณา สามรายการคือ ความเห็นอกเห็นใจ การให้ความช่วยเหลือ และการแบ่งปัน ด้านมุทิตา สามรายการคือ การแสดงความชื่นชม การแสดงความยินดี และการแสดงความสุข และด้านอุเบกขา สามรายการคือ การวางเฉย การวางตนเป็นกลาง และความไม่ลำเอียง ซึ่งสามารถทำการประเมินคุณลักษณะคุณธรรมพรหมวิหารสี่ได้ ผลการศึกษาและวิเคราะห์องค์ประกอบพรหมวิหารสี่ ของเด็กปฐมวัย พบว่าระดับองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ ของเด็กปฐมวัยเมื่อพิจารณาพรหมวิหารสี่โดยรวม เด็กปฐมวัย มีการแสดงออก ได้ด้วยตนเองเป็นบางครั้งและต้องให้ผู้อื่นบอกเป็นบางครั้ง ($M=3.14, SD=.89$) เมื่อพิจารณาแยกตามองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ เด็กปฐมวัยมีการแสดงออก ด้านเมตตา ด้านกรุณา ด้านมุทิตา และ ด้านอุเบกขา ได้ด้วยตนเองเป็นบางครั้งและ ต้องให้ผู้อื่นบอกเป็นบางครั้งทุกด้าน ($M=3.29, 3.06, 3.22$ และ $2.99; SD=.87, .97, .91$ และ 1.04 ตามลำดับ) เมื่อพิจารณาแยกตามตัวชี้วัดในแต่องค์ประกอบ พบว่า ตัวชี้วัดองค์ประกอบส่วนใหญ่ ของด้านเมตตา กรุณา มุทิตาและอุเบกขา เด็กปฐมวัยมีการแสดงได้ด้วยตนเองเป็นบางครั้งและต้องให้ผู้อื่นบอกเป็นบางครั้ง ยกเว้นการแสดง ความมีไมตรี เด็กปฐมวัยมีการแสดงได้ด้วยตนเองเกือบทุกครั้ง ($M=3.47, SD=.88$) ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากข้อความบ่งชี้ของตัวดัชนีชี้วัด ความมีไมตรี มี 5 ข้อความบ่งชี้ คือ 1) เด็กแสดงความเป็นมิตรกับครูด้วยการพูดทักทายและยิ้มให้ครู 2) เด็กแสดงความเป็นมิตรกับเพื่อนด้วยการพูดทักทายและยิ้มให้เพื่อน 3) เด็กแสดงความเป็นมิตรกับครูด้วย การพูดอ้อและยิ้มให้ครู 4) เด็กแสดงความเป็นมิตรกับเพื่อนด้วยการพูดอ้อและยิ้มให้เพื่อน และ 5) เด็กแสดงความเป็นมิตรกับเพื่อนด้วยการพูดคำว่าขอโทษทุกครั้งที่ทำผิด เพราะพฤติกรรมดังกล่าวเป็นพฤติกรรมที่ประพฤติปฏิบัติกันเป็นประจำ เพราะเด็ก ๆ จะได้รับการอบรมสั่งสอน รวมถึงการเห็นการประพฤติปฏิบัติ

อย่างสม่ำเสมอของพ่อแม่ และครู จึงทำให้ระดับของตัวดัชนีชี้วัดของควมมีไมตรีอยู่ในระดับสูง ซึ่งสอดคล้องกับเพียเจท์ ที่กล่าวว่ากระบวนการที่ทำให้เด็กเปลี่ยนแปลงพัฒนาอยุ่ขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลในการที่จะรับรู้กฎเกณฑ์และลักษณะต่างๆ ทางสังคม และทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจท์เป็นทฤษฎีการเรียนรู้ที่อยู่ในกลุ่มปฏิสัมพันธ์ เช่นเดียวกับทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา ว่าด้วยพฤติกรรมกระบวนการทางสมองและสิ่งแวดล้อม มีความสัมพันธ์กับการเรียนรู้ การสร้างการเรียนรู้ให้เด็กต้องเปิดโอกาสให้เด็กลงมือปฏิบัติมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน ได้สัมผัสและตอบสนองกับประสบการณ์จริง (กุลยา ดันติผลาชีวะ. 2547: 36; อ้างอิงจาก Bell-Gelder. 1986: 70-71)

1.2 การวิเคราะห์องค์ประกอบพรหมวิหารสี่อันดับแรก และอันดับสอง

1.2.1 การวิเคราะห์องค์ประกอบอันดับแรก พบว่าโมเดลการวัดองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ที่ประกอบด้วย ด้านเมตตา ด้านกรุณา ด้านมุทิตา และด้านอุเบกขา ได้ค่าไค-กำลังสอง (χ^2) เท่ากับ 83.18 มีค่าความน่าจะเป็น (p) เท่ากับ 0.0 ที่ชั้นความเป็นอิสระ (df) เท่ากับ 36 ซึ่งมีค่าแตกต่างจากศูนย์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แต่เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยมีขนาด 652 ราย และไค-กำลังสอง (χ^2) มีค่าไว (sensitive) ต่อกลุ่มตัวอย่างขนาดใหญ่ (Jöreskog. 1969) ดังนั้นผู้วิจัยจึงพิจารณาค่าสถิติตัวอื่นๆ ประกอบได้แก่ ค่าไค-กำลังสองสัมพัทธ์ (χ^2/df) เท่ากับ 2.31 (ซึ่งมีค่าเป็นไปตามเกณฑ์คือน้อยกว่า 3) ค่ารากที่สองของความคลาดเคลื่อนกำลังสองเฉลี่ย (RMR) เท่ากับ 0.02 ค่าคะแนนมาตรฐานของความคลาดเคลื่อนกำลังสองเฉลี่ย (Standardized RMR) เท่ากับ 0.02 (ซึ่งมีค่าเป็นไปตามเกณฑ์คือน้อยกว่า 0.05) ค่าดัชนีความเหมาะสมพอดี (GFI : Goodness of Fit Index) เท่ากับ 0.98 และ ค่าดัชนีความเหมาะสมพอดีที่ปรับแก้ (AGFI: Adjusted Goodness of Fit Index) เท่ากับ 0.95 (ซึ่งมีค่าเป็นไปตามเกณฑ์คือ มีค่าสูงกว่าเกณฑ์ 0.90) แสดงว่าโมเดลการวัด องค์ประกอบพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ที่ประกอบด้วยองค์ประกอบสี่ด้าน มีความเหมาะสมพอดีกับข้อมูลเชิงประจักษ์

1.2.2 การวิเคราะห์องค์ประกอบอันดับสอง พบว่าผลการวิเคราะห์หลังการปรับ พบว่าโมเดลการวัดโครงสร้าง องค์ประกอบพรหมวิหารสี่ที่ประกอบ ด้วยสี่ประกอบ คือ ด้านเมตตา ด้านกรุณา ด้านมุทิตา และด้านอุเบกขา ได้ค่าสถิติความเหมาะสมพอดี (Goodness of Fit Statistics) ดังนี้ค่า $\chi^2 = 66.03$ มีค่าความน่าจะเป็น (p) เท่ากับ 0.0 ที่ชั้นความเป็นอิสระ (df) เท่ากับ 34 ซึ่งมีค่าแตกต่างจากศูนย์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่เนื่องจาก ค่าไค-กำลังสองมีค่าไว (sensitive) ต่อกลุ่มตัวอย่างขนาดใหญ่ (Jöreskog. 1969) ผู้วิจัยจึงพิจารณาค่าสถิติตัวอื่นๆ ประกอบได้แก่ค่าไค-กำลังสองสัมพัทธ์ (χ^2/df) เท่ากับ 1.94 (ซึ่งมีค่าเป็นไปตามเกณฑ์คือน้อยกว่า 3.0) ค่ารากที่สองของความคลาดเคลื่อนกำลังสองเฉลี่ย (RMR) เท่ากับ 0.02 ค่าคะแนนมาตรฐานของความคลาดเคลื่อนกำลังสองเฉลี่ย (Standardized RMR) เท่ากับ 0.01 (ซึ่งมีค่าเป็นไปตามเกณฑ์คือน้อยกว่า .05) ค่าดัชนีความเหมาะสมพอดี (GFI : Goodness of Fit Index) เท่ากับ 0.98 และค่าดัชนีความเหมาะสมพอดีที่ปรับแก้ (AGFI: Adjusted Goodness of Fit Index) เท่ากับ 0.96 (ซึ่งมีค่าเป็นไปตามเกณฑ์คือมีค่าสูงกว่าเกณฑ์ 0.90 จากค่าสถิติอื่นๆ ดังกล่าวจึงยอมรับสมมติฐานว่า

ตัวชีวิต องค์ประกอบพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ในแต่ละด้านที่เป็นผลมาจากองค์ประกอบด้านนั้นๆ มีความเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย แสดงว่า โมเดลการวัดองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย สี่องค์ประกอบ ในแต่ละองค์ประกอบวัดได้ด้วยตัวชีวิต องค์ประกอบพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย มีความเหมาะสมพอดีกับข้อมูลเชิงประจักษ์

จากผลการวิเคราะห์ยืนยันองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ มีโมเดลการวัดประกอบด้วยองค์ประกอบสี่ด้าน มีความเหมาะสมพอดีกับข้อมูลเชิงประจักษ์ทั้งอันดับ 1 และอันดับ 2 แสดงว่าแบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่สามารถวัดองค์ประกอบพรหมวิหารสี่ด้านเมตตา ด้านกรุณา ด้านมุทิตา และด้านอุเบกขาได้

จากผลการศึกษาและวิเคราะห์องค์ประกอบพรหมวิหารสี่ ประกอบด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาทำให้ทราบว่าเด็กปฐมวัยมีคุณลักษณะของพรหมวิหารสี่ครบทุกด้าน ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์กที่กล่าวว่า เด็กอายุ 2-7 ปีนั้น มีพัฒนาการทางจริยธรรม และสามารถปลูกฝังได้แต่เป็นขั้นของการหลบหลีกการถูกลงโทษ เป็นระดับขั้นที่เด็กทำตามกฎเพื่อหลีกเลี่ยงการถูกลงโทษ แล้วจะเลือกกระทำในทางที่จะเกิดประโยชน์แก่ตัวเองมากกว่า เด็กเข้าใจว่า ความดี หมายถึง สิ่งที่ทำแล้วไม่ถูกลงโทษ หรือถูกตำหนิ โดยขั้นนี้เด็กจะเคารพกฎเกณฑ์เพื่อหลีกเลี่ยงการถูกลงโทษ ดังนั้นการส่งเสริมให้เด็กมีคุณธรรมและจริยธรรม สามารถส่งเสริมได้ตามทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์กเพราะเด็กอายุ 2-7 ปี จะเริ่มมีระดับคุณธรรมจริยธรรม ถ้าพ่อแม่และครูสั่งสอนว่าสิ่งใดถูกต้อง ควรทำสิ่งใดไม่ควรทำ เด็กจะเลียนแบบในสิ่งที่ดีที่พ่อแม่ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างถูกต้องเหมาะสม (สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์.2545: 52-54; พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. 2549: 169-170; พรรณี ช.เจนจิต. 2545: 163-166; ธีราพร กุลนันทน์. 2544: 19-20; สุรางค์ ไคว้ตระกูล. 2549: 69-71; Kohlberg. 1976: 34-35; Michener, H. Andrew; & Delamater, John D. 1994: 70-73) และยิ่งสอดคล้องกับทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจต์เป็นทฤษฎีการเรียนรู้ที่อยู่ในกลุ่มปฏิสัมพันธ์เช่นเดียวกับทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา ว่าด้วยพฤติกรรมกระบวนการทางสมองและสิ่งแวดล้อม มีความสัมพันธ์กับการเรียนรู้ การสร้างการเรียนรู้ให้เด็กต้องเปิดโอกาสให้เด็กลงมือปฏิบัติมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน ได้สัมผัสและตอบสนองกับประสบการณ์จริง (กุลยา ตันติผลาชีวะ. 2547: 36; อ้างอิงจาก Bell-Gelder. 1986: 70-71) โดยเพียเจต์แบ่งลำดับขั้นพัฒนาการทางจริยธรรมเป็น 3 ขั้น ได้แก่ ขั้นก่อนจริยธรรม ขั้นเชื่อฟังคำสั่ง และขั้นยึดหลักแห่งตน สำหรับเด็กปฐมวัยมีพัฒนาการอยู่ในขั้นเชื่อฟังคำสั่ง โดยเด็กเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ มีการคิดก่อนปฏิบัติ ทำตามคำสั่ง ซึ่งในขณะแรกเริ่มจะไม่คำนึงถึงเหตุผลของคำสั่งนั้น สามารถรับสภาพแวดล้อม และบทบาทของตนต่อผู้อื่น รู้จักเกรงกลัวผู้ใหญ่ เห็นว่าคำสั่งหรือกฎเกณฑ์เป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติตาม ดังนั้นการส่งเสริมให้เด็กมีคุณธรรมและจริยธรรม สามารถส่งเสริมได้ โดยการสร้างการเรียนรู้เปิดโอกาสให้เด็กลงมือปฏิบัติมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน ได้สัมผัสและตอบสนองกับประสบการณ์จริง ซึ่งเป็นไปตามแนวทางการพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจต์

2. ผลการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย

การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยในครั้งนี้ได้พัฒนามาจากการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ แนวคิด หลักการ และทฤษฎีพื้นฐาน ดังนี้คือ ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา ทฤษฎีประวัติศาสตร์สังคมของไวกอตสกี หลักการสอนของพระพุทธเจ้า หลักการเรียนรู้แบบร่วมมือ หลักการเรียนรู้แบบปฏิบัติการ โดยผู้วิจัยมีความเชื่อว่าการปลูกฝังและส่งเสริมคุณธรรมชุดพรหมวิหารสี่สามารถทำได้ในเด็กปฐมวัย ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า การส่งเสริมพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ควรเริ่มบ่มเพาะปลูกฝังตั้งแต่เด็กวัยนี้ เพราะเด็กวัยนี้ สามารถที่จะพัฒนาระดับคุณธรรมจริยธรรม รู้คิด และเลียนแบบสิ่งที่ดีควรประพฤติปฏิบัติในทางที่ดี (สิริมา ภิญญอนันตพงษ์. 2549: 2) และคำกล่าวของ ดร.พระมหาประยูร ธมฺมจิตโต ที่ว่า “เด็กแรกเกิดมามีจิตใจบริสุทธิ์ใสสะอาด เหมือนน้ำประปาที่ รินใส่แก้วทิ้งไว้จนตะกอนต่าง ๆ นอนนิ่งอยู่กับแก้ว ถ้าไม่มีใครไปกวนให้ขุ่น น้ำนั้นก็ใสต่อไป เด็กเกิดมาด้วยจิตใจใสบริสุทธิ์ด้วยสุทธิปัญญา เมตตา และขันติ แต่กระนั้นก็มีโลภะ โทสะ และโมหะ ตกตะกอนอยู่ข้างล่าง เด็กจึงมีธาตุฝ่ายดี และฝ่ายชั่วผสมอยู่ในใจ เขามีศักยภาพที่พร้อม จะเป่งบานเป็นพุทธะ หรือกลายสภาพเป็นพระยามาร” (อำไพ สุจริตกุล; และคนอื่น ๆ. 2531: 32) ดังที่ลอเรนส์ โคลเบิร์ก (Lawrence Kohlberg. 1988) กล่าวว่า เด็กปฐมวัย ซึ่งมีอายุในช่วง 2 ปี - 7 ปี เด็กจะอยู่ในขั้นหลบหลีกการถูกลงโทษ แต่เด็กในวัยนี้เริ่มมีระดับคุณธรรมจริยธรรม ถ้าพ่อแม่ และครูสั่งสอนว่าสิ่งใดถูกต้องควรทำ สิ่งใดไม่ถูกต้อง ไม่ควรทำ เด็กจะเลียนแบบในสิ่ง ที่ดีที่พ่อแม่ปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างถูกต้องเหมาะสม นอกจากนั้นตามหลักการเรียนรู้ตามทฤษฎีพัฒนาการทางเซวี่ปัญญา โดยเพียเจต์ (Piaget) บรูเนอร์ (Bruner) และออสเชเบล (Ausubel) นั้น ได้อธิบายเพิ่มเติมจากการพัฒนาพฤติกรรมว่า การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาโครงสร้างการรู้คิด (Cognitive Structure) และโครงสร้างการรู้คิดนี้ย่อมซับซ้อนขึ้นตามพัฒนาการของเด็ก ซึ่งถ้าผู้ใหญ่สั่งสอน หรือสั่งสอนคุณธรรมจริยธรรมให้เด็ก เด็กย่อมมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการรู้คิดด้านนี้เช่นกัน (สิริมา ภิญญอนันตพงษ์. 2549: 1-2) และรวมถึงทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม ของบันดูราที่มีความเชื่อว่าการเรียนรู้ของมนุษย์ส่วนมากเป็นการเรียนรู้โดยการสังเกตหรือ การเลียนแบบ (Bandura. 1963) เนื่องจากมนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบๆ ตัวอยู่เสมอ (สุรางค์ ไคว์ตระกูล. 2549: 235-236) และในการจัดประสบการณ์ครั้งนี้ได้กำหนดเนื้อหาการเรียนรู้เพื่อพัฒนาพรหมวิหารสี่ ทั้งหมด 8 หน่วยการเรียนรู้ แต่ละการเรียนรู้ใช้เวลาในการจัดประสบการณ์ 5 วัน วันละ 45 นาที รวมเป็นเวลา 8 สัปดาห์ 40 ครั้ง และในทุกสัปดาห์จะสอนครบคุณธรรมพรหมวิหารสี่ทั้งสี่ด้าน ซึ่งตรงกับแนวความคิดของท่าน พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้กล่าวไว้ว่า หลักการประพฤติปฏิบัติของพรหมวิหารสี่ นั้น จะต้องปฏิบัติให้ครบ 4 องค์ประกอบคือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ให้มีดุลยภาพระหว่างด้านรู้สึกกับ ด้านรู้ คือ ด้านความรู้สึกนั้นมี 3 ตัวคือ เมตตา กรุณา และมุทิตา ส่วนด้านรู้มีอุเบกขา มาเป็นตัวเชื่อมไปสู่ปัญญา (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). 2546ก: 51 - 52) และท่านสมเด็จพระญาณสังวร (2552: 23) ได้กล่าวว่า อุเบกขา

เป็นยอดของพรหมวิหารธรรม เมตตา กรุณา เป็นฐาน มุทิตา เป็นตัว การจะสร้างยอดโดยไม่สร้างฐาน ไม่สร้างตัวนั้นก็ทำกันได้ แต่ยอดจะวางอยู่ต่ำเตี้ย ไม่มั่นคง ไม่สูงสง่า ถ้าสร้างฐานสร้างตัวเป็นลำดับ ขึ้นไปเรียบร้อยแล้วจึงสร้างยอด ยอดก็จะมั่นคง สูงเด่นเป็นสง่า และผู้ที่ยังไม่บรรลุผลสูงสุดของพรหมวิหารธรรมอยู่ ควรต้องรู้ว่าผู้มีเมตตา กรุณา มุทิตานั้น ควรอย่างยิ่งที่จะต้องใช้อุเบกขาแทรกไว้ ดังนั้นการสอนคุณธรรมชุดพรหมวิหารสี่นั้น ควรสอนให้ครบทั้งสี่ด้านคือ ด้านเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา และจากการศึกษาและวิเคราะห์ เอกสารและงานวิจัยดังกล่าวจึงทำให้ได้รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA ประกอบด้วย 4 ชั้น คือ

ชั้นที่ 1 ชั้นทบทวนประสบการณ์ (REVIEW : R) เป็นขั้นตอนที่จัดให้เด็กปฐมวัยได้แสดงความคิดเห็น และตอบคำถามจากกิจกรรมสนทนาปัญหา ถาม-ตอบ ด้วยคำถามปลายเปิด และสถานการณ์จำลอง เพื่อทบทวนประสบการณ์เดิมและตรวจสอบความรู้ของเด็กเกี่ยวกับพรหมวิหารสี่ โดยมีพื้นฐานมาจากหลักการสอนของพระพุทธเจ้าที่พระองค์จะทรงพิจารณาถึงสติปัญญาของผู้ที่กำลังรับฟังว่ามีสติปัญญามากน้อยเพียงใด และพระองค์จะสอนธรรมะให้ตรงกับสติปัญญาของผู้ที่จะรับฟัง และทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ที่กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้ในระดับปฐมวัยนั้นจะมีการจัดประสบการณ์ตามระดับพัฒนาการของเด็ก และมีการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ในการจัดประสบการณ์ของครูเน้นให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรง โดยการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม สื่อ สภาพแวดล้อม และบุคคลอื่นๆ เพื่อพัฒนากระบวนการปรับตัวของอินทรีย์กับสิ่งแวดล้อมภายนอกและการจัดระบบโครงสร้างความคิด ซึ่งในกระบวนการนี้จะนำไปอย่างต่อเนื่อง และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง (Adaptation) อยู่ตลอดเวลา เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม การมีปฏิสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงในเด็กปฐมวัย จะมีกระบวนการเรียนรู้ 2 กระบวนการ (สิริมณี บรรจง. 2549: 9-10) คือ 1) การดูดซึม (Assimilation) เป็นกระบวนการที่เด็กได้รับรู้และดูดซึมภาพต่างๆ จากสิ่งแวดล้อมด้วยประสบการณ์ของตนเอง ทั้งนี้ประสิทธิภาพในการดูดซึมย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถของเด็กว่าจะรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสได้มากน้อยเพียงใด เช่น เด็กมีความสามารถในการใช้ประสาทสัมผัสทางตา หู ทางกายได้สมบูรณ์หรือไม่ เด็กที่มีประสบการณ์ในการเล่นน้อย ก็จะทำให้เกิดการดูดซึมน้อยไปด้วย (เพ็ญจันทร์ เจริญประเสริฐ. 2542: 20; สิริมณี บรรจง. 2549: 9-10) และ 2) การปรับความเข้าใจเดิมให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่ (Accommodation) เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นควบคู่ไปกับการดูดซึม ก่อให้เกิดกระบวนการปรับตัวโดยมีการปรุงแต่ง รวบรวม และจัดการความคิดและประสบการณ์ให้สอดคล้องกับความเป็นจริงที่อยู่รอบๆ ตัวเขา เป็นกระบวนการปรับตัวของบุคคลหรือมนุษย์ให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมตามความสามารถและประสบการณ์ ที่เคยได้รับ เช่น เมื่อเด็กขวานี้ขึ้นขี่ขึ้นมา เด็กจะสามารถบอกความหมายได้ว่าหมายถึงหนึ่ง หรือสามารถบอกได้ว่าเลข 1 มีลักษณะคล้ายกับเสาธง เป็นต้น (เพ็ญจันทร์ เจริญประเสริฐ. 2542: 20; สิริมณี บรรจง. 2549: 9-10) ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้กำหนดกิจกรรมสนทนาปัญหา ถาม-ตอบ ด้วยคำถามปลายเปิด และสถานการณ์จำลอง เพื่อตรวจสอบความรู้และประสบการณ์เดิมของเด็ก โดยผู้วิจัยได้ใช้คำถามปลายเปิดเพื่อเป็นการกระตุ้นให้เด็กมีความต้องการเรียนรู้ ได้เปิดโอกาสให้เด็กได้คิดไตร่ตรองและหาเหตุผลที่สมเหตุสมผลมาประกอบตอบคำถาม นอกจากนี้การใช้คำถามปลายเปิดยังสามารถทำให้

ผู้สอนสามารถทราบถึงประสบการณ์และความรู้เดิมของเด็กเพื่อให้สามารถวางแผนและเชื่อมไปสู่การจัดประสบการณ์และองค์ความรู้ใหม่ให้แก่เด็กได้อย่างเหมาะสม

ขั้นที่ 2 ขั้นปรับพฤติกรรม (ADJUST : A) เป็นขั้นตอนที่กระตุ้นให้เด็กปฐมวัยได้เห็นคุณค่า และมีเจตคติที่ดี และต้องการที่จะปฏิบัติตามจากกิจกรรมการเล่นและแสดงบทบาทสมมติ เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับผลของการกระทำตามหลักพรหมวิหารสี่โดยมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการสังเกต และการเลียนแบบ เนื่องจากคนเรามีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเราอยู่เสมอ และการเรียนรู้ดังกล่าวทำให้เกิดพฤติกรรม 2 ประเภทคือ (พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. 2549: 146-147; สุรางค์ ไคว์ตระกูล. 2549: 239) 1.การเรียนรู้จากผลการตอบสนอง (learning by reponse consequences) เรียนรู้จากประสบการณ์ตรงจากตัวแบบที่ตนได้รับ โดยจะเรียนรู้พฤติกรรมใดที่ทำแล้วได้รับผลทางบวก หรือได้รับรางวัลหรือได้รับคำชมเชย และพฤติกรรมใดที่ทำแล้วได้รับผลทางลบถูกลงโทษหรือถูกตำหนิ และ 2.การเรียนรู้โดยตัวแบบ (learning through modeling)แบนดูรา (Bandura.1989: 1-60) ได้อธิบายกระบวนการที่สำคัญในการเรียนรู้โดยตัวแบบมีดังนี้ คือ กระบวนการสนใจ กระบวนการจดจำ กระบวนการแสดงพฤติกรรมเหมือนกับตัวแบบ และกระบวนการจูงใจ นอกจากนี้แบนดูรา (Bandura. 1977: 27) ได้เสนอ แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ตามแนวทางการเรียนรู้ทางสังคมไว้ว่า การเรียนรู้ของบุคคลเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ซึ่งกลายเป็นความเชื่อที่มีผลต่อการควบคุมพฤติกรรม และเมื่อเกิดมีเหตุการณ์เกิดขึ้น บุคคลก็จะมีคามคาดหวังล่วงหน้าเกี่ยวกับการเกิดของผลจากการกระทำนั้น ทำให้ตัดสินใจได้ว่าควรทำหรือไม่ควรทำ และวิธีการเรียนรู้ เกิดจากประสบการณ์ ซึ่งมีทั้งประสบการณ์ตรงและประสบการณ์ทางอ้อม โดยการสังเกต อ่าน ฟัง การบอกเล่า ที่เกิดกับบุคคลรอบข้าง ทำให้บุคคลมีการเรียนรู้ได้อย่างกว้างขวาง จากทฤษฎีนี้ทำให้เชื่อว่า การเรียนรู้โดยการสังเกตเป็นวิธีที่สำคัญต่อการได้มาซึ่งข้อมูล และทักษะต่าง ๆ ของเด็ก เพื่อเป็นแนวทางในการตัดสินใจเลือกการตอบสนองอย่างใดอย่างหนึ่ง และเด็กจะมีพฤติกรรมหรือมีเหตุผลเชิงจริยธรรมในลักษณะใดขึ้นอยู่กับลักษณะของบุคคลที่เป็นตัวแบบที่ใกล้ชิดกับตัวเด็ก ซึ่งได้แก่ พ่อแม่ ญาติพี่น้อง และครู เป็นต้น ฉะนั้น การพัฒนาเด็กปฐมวัยให้มีลักษณะนิสัยทางคุณธรรมที่ดีจะต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม โดยการจัดสภาพแวดล้อมหรือจัดประสบการณ์ที่ถูกต้อง เหมาะสม เพื่อกระตุ้นให้เกิดความสนใจในพฤติกรรมของตัวแบบและขั้นปรับพฤติกรรมนี้ผู้วิจัยได้นำเทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้ามาใช้ในการทำกิจกรรมคือ การเล่น การยกอุทาหรณ์ประกอบ การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา การสาธิตให้ดู ด้วยวิธีการสอนให้แจ่มแจ้ง จูงใจ ระวัง และรวดเร็ว จากหลักการสอนของพระพุทธเจ้า และทฤษฎีพัฒนาการการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูราทำให้เชื่อว่า การเรียนรู้โดยการสังเกตเป็นวิธีที่สำคัญต่อการได้มาซึ่งข้อมูล และทักษะต่าง ๆ ของเด็กปฐมวัย เพื่อเป็นแนวทางในการตัดสินใจเลือกการตอบสนองอย่างใดอย่างหนึ่ง และเด็กจะมีพฤติกรรมหรือมีเหตุผลเชิงจริยธรรมในลักษณะใดขึ้นอยู่กับลักษณะของบุคคลที่เป็นตัวแบบ และการเรียนรู้ควรผ่านกิจกรรมที่เหมาะสม เช่น การเล่นบทบาทสมมติ และบทบาทสมมติ จึงทำให้เกิดการพัฒนาการทางคุณธรรมและจริยธรรมของเด็กปฐมวัย

ขั้นที่ 3 ขั้นร่วมมือแก้ปัญหา (COOPERATE : C) เป็นขั้นตอนที่ให้เด็กปฐมวัยมีการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติเป็นกลุ่ม โดยมีการเรียนรู้และแสดงความคิดเห็นร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์กันในทางบวก มีการช่วยเหลือ และยอมรับกันและกัน เพื่อความสำเร็จของกลุ่มในการแก้ปัญหาจากการเล่นเกมการศึกษา และสถานการณ์จำลอง โดยมีพื้นฐานการเรียนรู้จากหลักการเรียนรู้แบบปฏิบัติการ และหลักการเรียนรู้แบบร่วมมือ โดยเป็นกระบวนการที่เน้นให้ผู้เรียนเรียนรู้จากการลงมือกระทำ โดยผ่านประสบการณ์จากการกระทำของผู้เรียนรู้ทั้งความคิดและความรู้สึก รวมถึงการได้ทบทวนก่อนลงมือกระทำ ทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างเป็นกระบวนการ และนำมาบูรณาการกับการเรียนรู้แบบร่วมมือ หรือกระบวนการกลุ่ม ซึ่งทำให้เกิดการทำงานร่วมกัน การแบ่งปัน การแลกเปลี่ยนความคิด การช่วยเหลือกันและกัน ร่วมกันคิด และแก้ปัญหา โดยสมาชิกแต่ละกลุ่มประกอบด้วย ผู้ที่มีความสามารถทางการเรียนรู้แตกต่างกัน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีความรับผิดชอบร่วมกันทั้งในส่วนตัวและส่วนรวม เพื่อให้ตนเองและสมาชิกทุกคนในกลุ่มประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้โดยองค์ประกอบของการเรียนรู้แบบร่วมมือประกอบด้วย 5 องค์ประกอบคือ การพึ่งพาอาศัยกันในทางบวก การมีปฏิสัมพันธ์ที่ส่งเสริมกันระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม ความรับผิดชอบของสมาชิกแต่ละบุคคล การใช้ทักษะการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและทักษะการทำงานกลุ่มย่อย และ กระบวนการทำงานของกลุ่ม หากขาดองค์ประกอบหนึ่งองค์ประกอบใดไปจะไม่ได้ถือว่าเป็นการเรียนรู้แบบร่วมมือ การเรียนรู้แบบร่วมมือส่งเสริมการค้นพบ การเลือกใช้ยุทธวิธี การให้เหตุผลที่มีประสิทธิภาพ การสร้างแนวคิดใหม่ การถ่ายโยงยุทธวิธีไปสู่รายบุคคล การทำงานร่วมมือกันนักเรียนจะเพิ่มความมั่นใจในความสามารถของตนเอง เป็นการสนับสนุนให้เกิดความพยายามในการเรียนรู้มนมิต กระบวนการและยุทธวิธี นอกจากนี้นักเรียนที่ทำงานร่วมกันในกลุ่มมีแนวโน้มที่จะชอบและเห็นคุณค่าของแต่ละคน และเห็นความสามารถในการแก้ปัญหาของคนอื่น มีความสัมพันธ์กันทางบวกระหว่างเพื่อน เกิดการเรียนรู้ในระดับสูง ตระหนักในคุณค่าของตนเอง (Self - Esteem) เกิดการยอมรับความสามารถของตนเองในการแก้ปัญหา ครูผู้สอนจึงมีบทบาทในการเตรียมการสอนและเลือกเทคนิคในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เหมาะสมและให้สอดคล้องกับลักษณะของผู้เรียน ทั้งด้านเนื้อหาวิชา และการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้เกิดแก่ผู้เรียนด้วย โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ให้มากที่สุด ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้กำหนดกิจกรรมการแก้ปัญหาร่วมกันจากการเล่นเกมการศึกษา และสถานการณ์จำลอง เพราะกิจกรรมเกมการศึกษา และสถานการณ์จำลองสามารถส่งเสริมพัฒนาการการเรียนรู้ของเด็ก ในการวิเคราะห์ คิดหาเหตุผล การฝึกสังเกต การตัดสินใจ ร่วมกันแก้ปัญหา ซึ่งสามารถเล่นร่วมกันได้ และเป็นการแก้ปัญหาร่วมกันเป็นกระบวนการกลุ่มโดยมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน

ขั้นที่ 4 ขั้นประยุกต์ใช้ความรู้ (APPLY : A) เป็นขั้นตอนที่เด็กปฐมวัยสามารถนำประสบการณ์การเรียนรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ได้เป็นรายบุคคล และสามารถแสดงพฤติกรรมเชิงจริยธรรมตามหลักพรหมวิหารสี่ได้อย่างเหมาะสมกับวัย โดยผ่านกิจกรรมสร้างสรรค์ โดยมีพื้นฐานจากทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ อธิบายว่า เมื่อมนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมมนุษย์สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมและสามารถจัดระบบโครงสร้างทางปัญญา การจัดระบบ

และการปรับตัวเป็นกระบวนการเดียวกัน และเกิดกระบวนการทำงานภายในโครงสร้างทางสติปัญญา 2 กระบวน การ คือ กระบวนการดูดซึมประสบการณ์ (Assimilation) และกระบวนการปรับโครงสร้างทางสติปัญญา (Accommodation) ซึ่งผลจากการปรับโครงสร้างทางสติปัญญา จะก่อให้เกิดพัฒนาการทางสติปัญญา องค์ประกอบที่เสริมสร้างพัฒนาการทางสติปัญญา คือ วุฒิภาวะ ประสบการณ์ การถ่ายทอดความรู้ทางสังคม และกระบวนการพัฒนาความสมดุล เพียเจต์แบ่งพัฒนาการทางสติปัญญาเป็น 4 ชั้น คือ 1) ชั้นประสาทสัมผัสและการเคลื่อนไหว อายุแรกเกิดถึง 2 ปี 2) ชั้นก่อนการคิดเป็นรูปธรรม อายุ 2-7 ปี 3) ชั้นการคิดเป็นรูปธรรม อายุ 7-11 ปี 4) ชั้นปฏิบัติการคิดเป็นนามธรรม อายุ 11-15 ปี ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์เหมาะสมที่จะนำมาเป็นพื้นฐานในการจัดการเรียนการสอนคุณธรรมให้เด็กปฐมวัย เพราะจากทฤษฎีของเพียเจต์ กล่าวว่า กระบวนการปรับโครงสร้างภายในเกี่ยวกับความคิดและสติปัญญาว่า เมื่อบุคคลรับสิ่งเร้าหรือความรู้ใหม่เข้าไปก็มีการปรับโครงสร้างของระบบความคิดใหม่ เพื่อให้ตนเองสามารถปรับตัวให้เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อม หรือสิ่งเร้าใหม่ ๆ หรือความรู้ใหม่นั้น ดังนั้น ถ้าครูอบรมสั่งสอนหรือสั่งสมคุณธรรมจริยธรรมให้กับเด็ก เด็กย่อมมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างของระบบความคิดด้านนี้เช่นกัน ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีประวัติศาสตร์สังคมของไวโกตสกี เน้นความสำคัญของวัฒนธรรมและสังคม และการเรียนรู้ที่มีต่อพัฒนาการสติปัญญา ตั้งแต่แรกเกิดมนุษย์จะได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมที่เป็น “วัฒนธรรม” วัฒนธรรมแต่ละวัฒนธรรมจะช่วยบ่งชี้ผลผลิตของพัฒนาการของเด็ก ว่าเด็กควรจะเรียนรู้อะไรบ้าง ควรจะมีความสามารถทางใดบ้าง สถาบันสังคมต่างๆ มีบทบาทต่อการเรียนรู้และพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็ก พัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กจะเพิ่มถึงขั้นสูงสุดได้ก็ต่อเมื่อรับการช่วยเหลือจากผู้ใหญ่หรือผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับเด็ก (เพียเจต์ เจียบประเสริฐ. 2542: 25) ซึ่งกระบวนการที่เด็กได้รับการช่วยเหลือจากเพื่อนที่มีความสามารถมากกว่าหรือจากผู้ใหญ่นี้ ไวโกตสกี เรียกว่า “Scaffolding” ซึ่งเป็นกระบวนการที่สามารถส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กได้เป็นอย่างดี เนื่องจากเด็กจะได้แสดง ออกถึงสิ่งที่คิด โดยการสนทนาพูดคุยกับเพื่อนหรือการตอบคำถามของครู และในขณะที่เด็กคนหนึ่งพูด เพื่อนๆ ก็จะได้ฝึกทักษะการฟังไปพร้อมๆ กันด้วย (Smith. 2001: 17) ทฤษฎีประวัติศาสตร์สังคมของไวโกตสกีเน้นความสำคัญของวัฒนธรรมและสังคมว่ามีอิทธิพลต่อพัฒนาการสติปัญญามาก ไวโกตสกีเห็นความสำคัญของการสอนหรือการช่วยเหลือให้เด็กพัฒนาสติ ปัญญาอย่างเต็มที่ตามศักยภาพของแต่ละคน เด็กบางคนสามารถเรียนรู้สิ่งใหม่ด้วยตนเองโดยไม่ต้องให้ผู้ใหญ่ช่วย บางคนไม่สามารถจะเรียนรู้สิ่งใหม่ได้ด้วยตนเองแต่ถ้าผู้ใหญ่ให้ความช่วยเหลือเพียงเล็กน้อยก็จะสามารถทำได้ เด็กบางคนจะไม่สามารถเรียนรู้ได้แม้ว่าจะได้รับความช่วยเหลือ แม้เด็กที่อยู่ในวัยเดียวกันก็อาจจะมีความใกล้เคียงพัฒนาสติปัญญา (Zone of Proximal Development) ในระดับที่แตกต่างกัน ไวโกตสกีเชื่อว่าการให้ความช่วยเหลือซึ่งแนะนำจากเพื่อน จากครู หรือจากคนในสังคมจะช่วยเด็กที่อยู่ในบริเวณความใกล้เคียงพัฒนาสติปัญญาให้สามารถทำงานใหม่ ซึ่งเด็กไม่สามารถทำได้ด้วยตนเองในตอนแรกให้สัมฤทธิ์ผลตามวัตถุประสงค์ กระบวนการทางสังคม การมีปฏิสัมพันธ์ของเด็กและบุคคลอื่นๆ การมีส่วนร่วมกันในการแลกเปลี่ยนพูดจากันอย่างมีความหมายด้วยบรรยากาศของความเป็นกัลยาณมิตร กิจกรรมทางความคิด การมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด บุคคลที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมทางสังคมของเด็ก รวมทั้ง

ภาษาและวัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่งในกระบวนการ การพัฒนาสติปัญญาของเด็ก ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้กำหนดกิจกรรมสร้างสรรค์ในการประยุกต์ใช้ความรู้ เพราะเป็นกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมประสบการณ์การเรียนรู้ ช่วยส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ – จิตใจ สังคม และสติปัญญา อีกทั้งยังช่วยส่งเสริมให้เด็กเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง โดยใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 เปิดโอกาสให้เด็กได้สังเกต สัมผัส และจัดกระทำกับวัตถุต่างๆ เสริมสร้างความสามารถทางสติปัญญาได้ดี กระตุ้นส่งเสริมการค้นคว้า สำรวจ ตรวจสอบธรรมชาติต่างๆ สร้างเสริมประสบการณ์คิดวิเคราะห์ และสอบสวนทางวัสดุอุปกรณ์มีประสบการณ์ด้านรู้สึกสัมผัสที่เน้นถึงการใช้ประสาทสัมผัสที่เด็กพึงมีต่อสิ่งแวดล้อมรอบตัว กิจกรรมสร้างสรรค์จึงเป็นการแสดงออกของพื้นฐานทางศิลปะที่ถ่ายทอดเชื่อมโยงเกิดความรู้และเข้าใจ เอื้อต่อการพัฒนาเด็กปฐมวัยได้เต็มตามศักยภาพของแต่ละบุคคลอย่างเต็มที่ นอกจากนี้กิจกรรมสร้างสรรค์ยังสามารถสะท้อนความรู้สึกนึกคิด ประสบการณ์ และบุคลิกภาพของเด็กจากชิ้นงานต่างๆได้

3. ผลการส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ

RACA พบว่า

3.1 ผลการเปรียบเทียบระดับของการแสดงคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาของเด็กปฐมวัยก่อน ระหว่าง และหลังการได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA พบว่า ก่อนได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA เด็กปฐมวัยแสดงคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ไม่ได้เกือบทุกครั้ง ($M=2.58$, $SD=.34$) ในระหว่างการได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA เด็กปฐมวัยแสดงคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ได้ด้วยตนเองเกือบทุกครั้ง ($M=3.52$, $SD=.34$) และหลังการได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA เด็กปฐมวัยแสดงคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ได้ด้วยตนเองทุกครั้ง ($M=4.24$, $SD=.33$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายองค์ประกอบแล้ว พบว่าระดับของการแสดงคุณลักษณะด้านเมตตา คือ ความรัก ความมีไมตรี และความมีน้ำใจ ของเด็กปฐมวัย ก่อนได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA เด็กปฐมวัยแสดงคุณลักษณะด้านเมตตาได้ด้วยตนเองและต้องให้ผู้อื่นบอกเป็นบางครั้ง ($M=2.64$, $SD=.41$) ในระหว่างการได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA เด็กปฐมวัยแสดงคุณลักษณะด้านเมตตาได้ด้วยตนเองเกือบทุกครั้ง ($M=3.63$, $SD=.41$) และหลังการได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA เด็กปฐมวัยแสดงคุณลักษณะด้านเมตตาได้ด้วยตนเองทุกครั้ง ($M=4.33$, $SD=.45$) ซึ่งจะเห็นได้จากการที่เด็กกล่าวคำทักทาย สวัสดี และขอบคุณ กับครูและพ่อแม่ได้เองโดยไม่ต้องตักเตือน และกล่าวคำว่าขอใจ และขอโทษกับเพื่อนได้เองทุกครั้ง ระดับของการแสดงคุณลักษณะด้านกรุณา คือ ความเห็นอกเห็นใจ การให้ความช่วยเหลือ และการแบ่งปัน ของเด็กปฐมวัย ก่อนได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA เด็กปฐมวัยแสดงคุณลักษณะด้านกรุณาไม่ได้เกือบทุกครั้ง ($M=2.42$, $SD=.42$) ในระหว่างการได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA เด็กปฐมวัยแสดงคุณลักษณะด้านกรุณาได้ด้วยตนเอง และต้องให้ผู้อื่นบอกเป็นบางครั้ง ($M=3.39$, $SD=.10$) และหลังการได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA เด็กปฐมวัยแสดงคุณลักษณะด้านกรุณาได้ด้วย

ตนเองเกือบทุกครั้ง ($M=4.18, SD=.37$) ซึ่งจะเห็นได้จากการที่เด็กรู้จักช่วยเหลือ แบ่งปัน และแสดงความเห็นอกเห็นใจกันมากขึ้น โดยเฉพาะช่วงทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เช่นการทำกิจกรรมสร้างสรรค์ร่วมกัน เด็ก ๆ จะคอยให้ความช่วยเหลือ และแบ่งปันอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้กันมากขึ้น จากการที่เคยแย่งกัน ทะเลาะกัน ก็สามารถปรับพฤติกรรมเป็นไปในทางที่ดีได้มากขึ้น ระดับของการแสดงคุณลักษณะด้านมุทิตา คือ การแสดงความชื่นชม การแสดงความยินดี และการแสดงความสุข ของเด็กปฐมวัย ก่อนได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA เด็กปฐมวัยแสดงคุณลักษณะด้านมุทิตาไม่ได้เกือบทุกครั้ง ($M=2.47, SD=.44$) ในระหว่างการได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA เด็กปฐมวัยแสดงคุณลักษณะด้านมุทิตาได้ด้วยตนเองเกือบทุกครั้ง ($M=3.49, SD=.43$) และหลังการได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA เด็กปฐมวัยแสดงคุณลักษณะด้านมุทิตาได้ด้วยตนเองเกือบทุกครั้ง ($M=4.12, SD=.34$) ซึ่งจะเห็นได้จากการที่เด็กจะรู้จักการแสดงความยินดี และการชื่นชมมากขึ้น จากการที่เด็กสามารถปรบมือชื่นชมเพื่อนที่นำเสนอผลงานหน้าห้องเรียน หรือพูดชื่นชมเพื่อนเวลาที่เพื่อนทำความดี ได้โดยที่ครูไม่ต้องบอกให้ทำเป็นต้น และระดับของการแสดงคุณลักษณะด้านอุเบกขา คือ การวางเฉย การวางตนเป็นกลาง และความไม่ลำเอียงของเด็กปฐมวัย ก่อนได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA เด็กปฐมวัยแสดงคุณลักษณะด้านอุเบกขาไม่ได้เกือบทุกครั้ง ($M=2.58, SD=.45$) ในระหว่างการได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA เด็กปฐมวัยแสดงคุณลักษณะด้านอุเบกขาได้ด้วยตนเองเกือบทุกครั้ง ($M=3.57, SD=.45$) และหลังการได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA เด็กปฐมวัยแสดงคุณลักษณะด้านอุเบกขาได้ด้วยตนเองทุกครั้ง ($M=4.12, SD=.34$) เห็นได้จากที่เด็ก ๆ ไม่ทะเลาะกัน ไม่เข้าข้างคนที่ทำผิด และรู้ว่าสิ่งใดควรทำและไม่ควรทำมากขึ้น ยกตัวอย่างเช่น น้องแดงแย่งของเล่นจากน้องดำ และน้องขาวเห็นว่าน้องแดงแย่งของเล่นจากน้องดำ น้องขาวจึงตีสองแดงจนน้องแดงร้องไห้ พอเพื่อนๆ ในห้องเห็นจึงบอกว่า “อย่าทะเลาะกันเลย และบอกให้น้องแดงขอโทษน้องดำที่ไปแย่งของเล่น และน้องขาวควรขอโทษน้องแดงที่ไปตีเขา ” จากเหตุการณ์นี้แสดงให้เห็นว่าเด็กเข้าใจการวางตนเป็นกลาง และการมีความยุติธรรม ซึ่งเป็นคุณลักษณะหนึ่งของการมีอุเบกขา

3.2 ผลการศึกษาเปรียบเทียบคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ก่อน ระหว่าง และหลังได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA พบว่า

3.2.1 ผลการเปรียบเทียบคะแนนคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ก่อน ระหว่างและหลังได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA พบว่าคะแนน พรหมวิหารสี่ด้านเมตตา ด้านกรุณา ด้านมุทิตา และอุเบกขา ทุกด้าน และพรหมวิหารสี่ โดยรวม ก่อน ระหว่างและหลังได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA มีค่าเฉลี่ยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ $p<.01$ ($F=258.61, 343.74, 266.91, 241.97, 488.99$ และ $Sig.=.00$ ทุกค่า) และการเรียนการสอนแบบ RACA ส่งผลต่อคะแนนพรหมวิหารสี่ด้านเมตตา ด้านกรุณา ด้านมุทิตา และอุเบกขา ทุกด้าน และพรหมวิหารสี่ โดยรวมอยู่ในระดับสูงมาก คิดเป็นร้อยละ 93, 95, 93, 93, และ 96 ตามลำดับ ($\text{Partial } \eta^2 = .93, .95, .93, .93, \text{ และ } .96$)

3.2.2 ผลการศึกษาพบว่าค่าเฉลี่ยคะแนนพรหมวิหารสี่ด้านเมตตา ด้านกรุณา ด้านมุทิตา และอุเบกขา และพรหมวิหารสี่ โดยรวม ก่อนและระหว่างได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA มีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ $p < .01$ ($MD = .99, .97, 1.02, 1.00$, และ $.99$ ตาม ลำดับ) และระหว่างและหลังได้รับการเรียนการสอนแบบ RACA มีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ $p < .01$ ($MD = .70, .79, .66, .71$, และ $.72$ ตามลำดับ)

จากผลดังกล่าวแสดงว่าเด็กปฐมวัยหลังจากได้รับการจัดกิจกรรมตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA นั้น มีคะแนนและค่าเฉลี่ยของคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยที่สูงขึ้นในทุกด้านและโดยรวม สามารถอภิปรายได้ว่า การส่งเสริมพรหมวิหารสี่ในเด็กปฐมวัยสามารถทำได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของโคลเบอร์ก ที่กล่าวว่า เด็กอายุ 2-7 ปีนั้นมีพัฒนาการทางจริยธรรม และสามารถปลูกฝังได้แต่เป็นขั้นของการหลบหลีกการถูกลงโทษ เป็นระดับขั้นที่เด็กทำตามกฎเพื่อหลีกเลี่ยงการถูกลงโทษ แล้วจะเลือกกระทำในทางที่จะเกิดประโยชน์แก่ตัวเองมากกว่า เด็กเข้าใจว่าความดี หมายถึง สิ่งที่ทำแล้วไม่ถูกลงโทษ หรือถูกตำหนิ โดยขั้นนี้เด็กจะเคารพกฎเกณฑ์เพื่อหลีกเลี่ยงการถูกลงโทษ ถ้าพ่อแม่และครูสั่งสอนว่าสิ่งใดถูกต้อง ควรทำสิ่งใดไม่ควรทำ เด็กจะเลียนแบบในสิ่งที่ดีที่พ่อแม่ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างถูกต้องเหมาะสม (สิริมา วิทยุโณนันทพงษ์. 2545: 52-54; พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. 2549: 169-170; พรรณี ช.เจนจิต. 2545: 163-166; ชีราพร กุลนันทน์. 2544: 19-20; สุรางค์ ไคว้ตระกูล. 2549: 69-71; Kohlberg. 1976: 34-35; Michener, H. Andrew; & Delamater, John D. 1994: 70-73) และยังสอดคล้องกับทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจต์เป็นทฤษฎีการเรียนรู้ที่อยู่ในกลุ่มปฏิสัมพันธ์เช่นเดียวกับทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา ว่าด้วยพฤติกรรมกระบวนการทางสมองและสิ่งแวดล้อม มีความสัมพันธ์กับการเรียนรู้ การสร้างการเรียนรู้ให้เด็กต้องเปิดโอกาสให้เด็กลงมือปฏิบัติมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน ได้สัมผัสและตอบสนองกับประสบการณ์จริง (กุลยา ตันติผลาชีวะ. 2547: 36; อ้างอิงจาก Bell-Gelder. 1986: 70-71) โดยเพียเจต์แบ่งลำดับขั้นพัฒนาการทางจริยธรรมเป็น 3 ขั้น ได้แก่ ขั้นก่อนจริยธรรม ขั้นเชื่อฟังคำสั่ง และขั้นยึดหลักแห่งตน สำหรับเด็กปฐมวัยมีพัฒนาการอยู่ในขั้นเชื่อฟังคำสั่ง โดยเด็กเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ มีการคิดก่อนปฏิบัติ ทำตามคำสั่ง ซึ่งในขณะแรกเริ่มจะไม่คำนึงถึงเหตุผลของคำสั่งนั้น สามารถรับสภาพแวดล้อม และบทบาทของตนต่อผู้อื่น รู้จักเกรงกลัวผู้ใหญ่ เห็นว่าคำสั่งหรือกฎเกณฑ์เป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติตาม และสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของผู้เชี่ยวชาญที่ว่าเด็กปฐมวัยสามารถปฏิบัติตามหลักธรรมพรหมวิหารสี่ได้ครบทุกด้าน โดยการแสดงออกของเด็กแต่ละคนในแต่ละด้านนั้นไม่เท่ากัน และไม่อาจเห็นได้เด่นชัด โดยเฉพาะด้านมุทิตา และอุเบกขา ซึ่งอาจจะมิอยู่ในตัวเด็กแต่เด็กอาจจะไม่ได้แสดงออก และเนื่องจากรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA มีความเหมาะสมในการนำไปใช้จัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย มีกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอนและมีความชัดเจน และในการจัดประสบการณ์ตามรูปแบบ RACA ครั้งนี้ได้กำหนดเนื้อหาการเรียนรู้เพื่อพัฒนาพรหมวิหารสี่ ทั้งหมด 8 หน่วยการเรียนรู้ แต่ละการเรียนรู้ใช้เวลาในการจัดประสบการณ์ 5 วัน วันละ 45 นาที รวมเป็น

เวลา 8 สัปดาห์ 40 ครั้ง และในทุกสัปดาห์จะสอนครบคุณธรรมพรหมวิหารสี่ทั้งสี่ด้าน ซึ่งตรงกับแนวความคิดของท่าน พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ว่า หลักการประพฤติปฏิบัติของพรหมวิหารสี่ นั้น จะต้องปฏิบัติให้ครบ 4 องค์ประกอบ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ให้มีคุณภาพระหว่างด้านรู้สึกกับ ด้านรู้ คือ ด้านความรู้สึกนั้นมี 3 ตัวคือ เมตตา กรุณา และมุทิตา ส่วนด้านรู้มีอุเบกขา มาเป็นตัวเชื่อมไปสู่ปัญญา (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). 2546ก: 51–52) และสอดคล้องกับ หลักการจัดประสบการณ์ การพัฒนาคุณธรรมทางด้านจิตพิสัยของเด็กปฐมวัย ซึ่งต้องใช้ในการพัฒนาโดยการให้ลงมือปฏิบัติซ้ำ ๆ อย่างต่อเนื่องและใช้ระยะเวลา (วัฒนา ปุญญฤทธิ์. 2552: online) และภาษาที่ใช้ในการเรียนการสอนนั้นได้ปรับให้เป็นภาษาที่เด็กสามารถเข้าใจได้ตามพัฒนาการก่อนที่ครูปฐมวัยจะนำรูปแบบการเรียนการสอนไปทดลองใช้ ผู้วิจัยได้จัดอบรมครู และให้ความรู้ เกี่ยวกับ หลักคุณธรรมพรหมวิหารสี่ รูปแบบการสอน กระบวนการจัดการเรียนรู้ สื่อ และอุปกรณ์ เพื่อให้ครูปฐมวัยได้เข้าใจในรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย มากขึ้น โดยให้คำนึงถึงหลักของพัฒนาการเด็กปฐมวัย หลักการเรียนรู้ และหลักคุณธรรมพรหมวิหารสี่

โดยในขั้นที่ 1 ขั้นทบทวนประสบการณ์มีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจสอบความรู้ และทบทวนประสบการณ์เดิมของเด็กเกี่ยวกับพรหมวิหารสี่ โดยมีพื้นฐานมาจากหลักการสอนของพระพุทธเจ้าที่พระองค์จะทรงพิจารณาถึงสติปัญญาของผู้ที่กำลังรับฟังว่ามีสติปัญญามากน้อยเพียงใด และพระองค์จะสอนธรรมะให้ตรงกับสติปัญญาของผู้ที่จะรับฟัง และ ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้กำหนดกิจกรรมสนทนาปัญหา ถาม-ตอบ ด้วยคำถามปลายเปิด และสถานการณ์จำลอง เพื่อตรวจสอบความรู้และประสบการณ์เดิมของเด็ก โดยผู้วิจัยได้ใช้คำถามปลายเปิดเพื่อเป็นการกระตุ้นให้เด็กมีความต้องการเรียนรู้ ได้เปิดโอกาสให้เด็กได้คิดไตร่ตรองและหาเหตุผลที่สมเหตุสมผลมาประกอบตอบคำถาม นอกจากนี้การใช้คำถามปลายเปิดยังสามารถทำให้ผู้สอนสามารถทราบถึงประสบการณ์และความรู้เดิมของเด็กเพื่อให้สามารถวางแผนและเชื่อมโยงสู่การจัดประสบการณ์และองค์ความรู้ใหม่ให้แก่เด็กได้อย่างเหมาะสม โดยครูจะใช้เหตุการณ์จริง หรือข่าวที่ดังในช่วงเวลานั้นมาเป็นการสนทนา และตั้งคำถามกระตุ้นความคิด เพื่อจะได้ทราบความรู้ก่อนที่จะเรียนในขั้นต่อไป เช่นครูถามว่า “ เด็กนักเรียนคนไหนเคยบริจาคเงินและสิ่งของให้กับผู้ที่กำลังเดือดร้อนบ้าง ” “ ตอนนี้คนไทยในภาคใต้กำลังเดือดร้อนเรื่องอะไร ” และ” เด็ก ๆ จะให้ความช่วยเหลือได้อย่างไรบ้าง ” เป็นต้น จากคำถามดังกล่าวทำให้ทราบว่าเด็กนักเรียนมีความรู้ และประสบการณ์ตรงอย่างไรบ้าง ซึ่งคำตอบของเด็กยังสามารถเป็นประโยชน์และนำมาแบ่งปันให้กับเพื่อนนักเรียนในห้องที่ไม่มีความรู้หรือประสบการณ์ได้ เด็กนักเรียนจะรู้สึกภาคภูมิใจกับการได้ตอบคำถามเพื่อแสดงว่าตนเคยมีประสบการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ และครูได้ชื่นชมในสิ่งที่ตนตอบ ซึ่งถือว่าการกระตุ้นให้เด็กคนอื่น ๆ อยากที่จะตอบคำถามและมีประสบการณ์บ้าง ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ที่กล่าวว่าจัดการจัดการเรียนรู้ในระดับปฐมวัยนั้นควรจัดประสบการณ์ตามระดับพัฒนาการของเด็ก และมีการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ควรให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรง โดยการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม สื่อ สภาพแวดล้อม และบุคคลอื่น ๆ เพื่อพัฒนา

กระบวนการปรับตัวของอินทรีย์กับสิ่งแวดล้อมภายนอกและการจัดระบบโครงสร้างความคิด ซึ่งในกระบวนการนี้จะเป็นไปอย่างต่อเนื่อง และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง (Adaptation) อยู่ตลอดเวลา เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และการมีปฏิสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงในเด็กปฐมวัย จะมีกระบวนการเรียนรู้ 2 กระบวนการ (สิริมณี บรรจง. 2549 : 9-10) คือ 1) การดูดซึม (Assimilation) เป็นกระบวนการที่เด็กได้รับรู้และดูดซึมภาพต่างๆ จากสิ่งแวดล้อมด้วยประสบการณ์ของตนเอง ทั้งนี้ประสิทธิภาพในการดูดซึมขึ้นอยู่กับความสามารถของเด็กที่จะรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสได้มากน้อยเพียงใด เช่น เด็กมีความสามารถในการใช้ประสาทสัมผัสทางตา หู ทางกายได้สมบูรณ์หรือไม่ เด็กที่มีประสบการณ์ในการเล่นน้อย ก็จะทำให้เกิดการดูดซึมน้อยไปด้วย (เพ็ญจันทร์ เจียบประเสริฐ. 2542: 20; สิริมณี บรรจง. 2549: 9-10) และ 2) การปรับความเข้าใจเดิมให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่ (Accommodation) เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นควบคู่ไปกับการดูดซึม ก่อให้เกิดกระบวนการปรับตัว โดยมีการปรุงแต่ง รวบรวม และจัดการความคิดและประสบการณ์ให้สอดคล้องกับความเป็นจริงที่อยู่รอบๆ ตัวเขา เป็นกระบวนการปรับตัวของบุคคลหรือมนุษย์ให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมตามความสามารถและประสบการณ์ที่เคยได้รับ

ขั้นที่ 2 ขั้นปรับพฤติกรรมมีวัตถุประสงค์เพื่อกระตุ้นให้เด็กได้เห็นคุณค่า และมีเจตคติที่ดี และต้องการที่จะปฏิบัติตาม จากกิจกรรมการเล่นิทานและแสดงบทบาทสมมติ เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับผลของการกระทำตามหลักพรหมวิหารสี่ โดยขั้นปรับพฤติกรรมนี้ผู้วิจัยได้นำเทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้ามาใช้ในการทำกิจกรรมคือ การเล่านิทาน การยกอุทาหรณ์ประกอบ การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา การสาธิตให้ดู ด้วยวิธีการสอนให้แจ่มแจ้ง ชูใจ เร้าใจ และเร้าแรง จากหลักการสอนของพระพุทธเจ้า และทฤษฎีพัฒนาการการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา (Bandura. 1977: 27) ที่เชื่อว่า การเรียนรู้เกิดจากการสังเกต และการเลียนแบบ การเรียนรู้โดยการสังเกตเป็นวิธีที่สำคัญต่อการได้มาซึ่งข้อมูล และทักษะต่าง ๆ ของเด็กปฐมวัย เพื่อเป็นแนวทางในการตัดสินใจเลือกการตอบสนองอย่างใดอย่างหนึ่ง และเด็กจะมีพฤติกรรมหรือมีเหตุผลเชิงจริยธรรมในลักษณะใดขึ้นอยู่กับลักษณะของบุคคลที่เป็นตัวแบบ และการเรียนรู้ควรผ่านกิจกรรมที่เหมาะสม โดยในขั้นตอนนี้ครูจะเล่านิทานคติธรรม และให้เด็กแสดงบทบาทสมมติตาม โดยเนื้อเรื่องจะแสดงผลเชิงจริยธรรมตามหลักพรหมวิหารสี่ ซึ่งมีตัวแบบที่แสดงตัวอย่างของการทำความดีอย่างชัดเจนทำให้เด็กสามารถ และอยากเลียนแบบได้ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีของแบนดูราที่กล่าวว่า การเรียนรู้เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและสิ่งแวดล้อม ผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อกันและกัน พฤติกรรมของคนเราส่วนมากจะเป็นการเรียนรู้โดยการสังเกต (Observational Learning) หรือการเลียนแบบจากตัวแบบ (Modeling) ซึ่งตัวแบบที่มนุษย์เลียนแบบมี 2 ประเภท คือ ตัวแบบที่เป็นบุคคลจริง ๆ (Live Model) คือ ตัวแบบที่บุคคลได้มีโอกาสสังเกตและปฏิสัมพันธ์โดยตรง และตัวแบบที่เป็นสัญลักษณ์ (Symbolic Model) เป็นตัวแบบที่เสนอผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ การ์ตูน หรือ หนังสือ นวนิยาย เป็นต้น (สุรงค์ โค้วตระกูล. 2549: 235-242; พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. 2549: 145-148; Bandura. 1977: 22-27; สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต. 2543: 51) นอกจากนี้แบนดูรา ได้เสนอ แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรม

จริยธรรม ตามแนวทางการเรียนรู้ทางสังคมไว้ว่า การเรียนรู้ของบุคคลเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ซึ่งกลายเป็นความเชื่อที่มีผลต่อการควบคุมพฤติกรรม และเมื่อเกิดมีเหตุการณ์เกิดขึ้น บุคคลก็มีความคาดหวังล่วงหน้าเกี่ยวกับการเกิดของผลจากการกระทำนั้น ทำให้ตัดสินใจได้ว่าควรทำหรือไม่ควรทำ และวิธีการเรียนรู้ เกิดจากประสบการณ์ ซึ่งมีทั้งประสบการณ์ตรงและประสบการณ์ทางอ้อม โดยการสังเกต อ่าน ฟัง การบอกเล่า ที่เกิดกับบุคคลรอบข้าง ทำให้บุคคลมีการเรียนรู้ได้อย่างกว้างขวางจากทฤษฎีนี้ทำให้เชื่อว่า การเรียนรู้โดยการสังเกตเป็นวิธีที่สำคัญต่อการได้มาซึ่งข้อมูล และทักษะต่าง ๆ ของเด็ก เพื่อเป็นแนวทางในการตัดสินใจเลือกการตอบสนองอย่างใดอย่างหนึ่ง และเด็กจะมีพฤติกรรมหรือมีเหตุผลเชิงจริยธรรมในลักษณะใดย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะของบุคคลที่เป็นตัวแบบที่ใกล้ชิดกับตัวเด็ก ซึ่งได้แก่ พ่อแม่ ญาติพี่น้อง และครู เป็นต้น

ขั้นที่ 3 ขั้นร่วมมือแก้ปัญหา มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เด็กปฐมวัยมีการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติเป็นกลุ่ม โดยมีการเรียนรู้และแสดงความคิดเห็นร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์กันในทางบวก มีการช่วยเหลือ และยอมรับกันและกัน เพื่อความสำเร็จของกลุ่มในการแก้ปัญหาจากการเล่นเกม การศึกษา และสถานการณ์จำลอง โดยมีพื้นฐานการเรียนรู้จากหลักการเรียนรู้แบบปฏิบัติการ และหลักการเรียนรู้แบบร่วมมือ โดยเป็นกระบวนการที่เน้นให้ผู้เรียนเรียนรู้จากการลงมือกระทำ โดยผ่านประสบการณ์จากการกระทำของผู้เรียนรู้ทั้งความคิดและความรู้สึก รวมถึงการได้ทบทวนก่อนลงมือกระทำ ทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างเป็นกระบวนการ และนำมาบูรณาการกับการเรียนรู้แบบร่วมมือ หรือกระบวนการกลุ่ม ซึ่งทำให้เกิดการทำงานร่วมกัน การแบ่งปัน การแลกเปลี่ยนความคิด การช่วยเหลือกันและกัน ร่วมกันคิด และแก้ปัญหา โดยสมาชิกแต่ละกลุ่มประกอบด้วย ผู้ที่มีความสามารถทางการเรียนรู้แตกต่างกัน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีความรับผิดชอบร่วมกันทั้งในส่วนตัวและส่วนรวม เพื่อให้ตนเองและสมาชิกทุกคนในกลุ่มประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้กำหนดกิจกรรมการแก้ปัญหาร่วมกันจากการเล่นเกมการศึกษา และสถานการณ์จำลอง เพราะกิจกรรมเกมการศึกษา และสถานการณ์จำลองสามารถส่งเสริมพัฒนาการการเรียนรู้ของเด็ก ในการวิเคราะห์ คิดหาเหตุผล การฝึกสังเกต การตัดสินใจ ร่วมกันแก้ปัญหา ซึ่งสามารถเล่นร่วมกันได้ และเป็นการแก้ปัญหาร่วมกันเป็นกระบวนการกลุ่มโดยมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน ยกตัวอย่างเช่น การต่อภาพจิ๊กซอร์ การจับคู่บัตรคำ ของภาพการทำควมดีต่างๆ เป็นต้น โดยแต่ละกลุ่มจะได้ภาพที่แตกต่างกัน เด็กๆจะร่วมมือกันช่วยกันแก้ปัญหา และวางแผนการนำเสนอผลงาน จากการสังเกตจะเห็นได้ว่าการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มหลังได้รับการเรียนการสอนตามรูปแบบ RACA สองสัปดาห์ เด็ก ๆ ให้ความช่วยเหลือกัน มีน้ำใจและรู้จักการแบ่งปันกัน มากขึ้น

ขั้นที่ 4 ขั้นประยุกต์ใช้ความรู้ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เด็กปฐมวัยสามารถนำประสบการณ์การเรียนรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ได้เป็นรายบุคคล และสามารถแสดงพฤติกรรมเชิงจริยธรรมตามหลักพรหมวิหารสี่ได้อย่างเหมาะสมกับวัย ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้กำหนดกิจกรรมสร้างสรรค์ในการประยุกต์ใช้ความรู้ เพราะเป็นกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมประสบการณ์การเรียนรู้ ช่วยส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ - จิตใจ สังคม และสติปัญญา อีกทั้งยังช่วยส่งเสริมให้เด็กเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง โดยใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 เปิดโอกาสให้เด็กได้สังเกต

สัมผัส และจัดกระทำกับวัตถุต่างๆ เสริมสร้างความสามารถทางสติปัญญาได้ดี กระตุ้นส่งเสริมการค้นคว้า สำรวจ ตรวจสอบธรรมชาติต่างๆ สร้างเสริมประสบการณ์คิดวิเคราะห์ และสอบสวนทางวัสดุอุปกรณ์มีประสบการณ์ด้านรู้สึกสัมผัสที่เน้นถึงการใช้ประสาทสัมผัสที่เด็กพึงมีต่อสิ่งแวดล้อมรอบตัว กิจกรรมสร้างสรรค์จึงเป็นการแสดงออกของพื้นฐานทางศิลปะที่ถ่ายทอดเชื่อมโยงเกิดความรู้และเข้าใจ เอื้อต่อการพัฒนาเด็กปฐมวัยได้เต็มตามศักยภาพของแต่ละบุคคลอย่างเต็มที่ นอกจากนี้กิจกรรมสร้างสรรค์ยังสามารถสะท้อนความรู้สึกนึกคิด ประสบการณ์ และบุคลิกภาพของเด็กจากชิ้นงานต่างๆ ได้ โดยครูจะให้เด็กได้วาดภาพระบายสีตามหน่วยการเรียนรู้ ซึ่งสามารถสะท้อนพัฒนาการทางความเข้าใจถึงการแสดงคุณลักษณะพรหมวิหารสี่มากขึ้น เช่น เด็กๆ จะวาดภาพกำลังให้อาหารกับสุนัข ในหน่วยการเรียนรู้เรื่องสัตว์ ภาพจูงมือเพื่อน ในหน่วยการเรียนรู้เรื่องเพื่อนรัก ภาพให้ของขวัญเพื่อน ภาพไปทำบุญกับครอบครัว ในหน่วยการเรียนรู้เรื่องวันขึ้นปีใหม่ ภาพช่วยคนตาบอดไปยืนคอยรถเมล์ ภาพช่วยคุณยายถือของหนัก ในหน่วยการเรียนรู้เรื่องวันเด็ก ภาพรดน้ำต้นไม้และปลูกต้นไม้ ในหน่วยการเรียนรู้เรื่องต้นไม้ เป็นต้น และในขั้นตอนนี้เด็กจะได้นำเสนอผลงานและเล่าเรื่องราวการทำตามภาพที่นำเสนอ และเพื่อนๆ ได้ปรบมือแสดงความชื่นชม ซึ่งเป็นคุณลักษณะของความมีเมตตา ผลของการจัดกิจกรรมดังกล่าวสอดคล้องกับทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ อธิบายว่า เมื่อมนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม มนุษย์สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมและสามารถจัดระบบโครงสร้างทางปัญญา การจัดระบบ และการปรับตัวเป็นกระบวนการเดียวกัน และเกิดกระบวนการทำงานภายในโครงสร้างทางสติปัญญา 2 กระบวน การ คือกระบวนการดูดซึมประสบการณ์ (Assimilation) และกระบวนการ ปรับโครงสร้างทางสติปัญญา (Accommodation) ซึ่งผลจากการปรับโครงสร้างทางสติปัญญา จะก่อให้เกิดพัฒนาการทางสติปัญญา องค์ประกอบที่เสริมสร้างพัฒนาการทางสติปัญญา คือ วุฒิภาวะ ประสบการณ์ การถ่ายทอดความรู้ทางสังคม และกระบวนการพัฒนาความสมดุล ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์เหมาะสมที่จะนำมาเป็นพื้นฐานในการจัดการเรียนการสอนคุณธรรมให้เด็กปฐมวัย เพราะจากทฤษฎีของเพียเจต์ กล่าวว่า กระบวนการปรับโครงสร้างภายในเกี่ยวกับความคิดและสติปัญญาว่า เมื่อบุคคลรับสิ่งเร้าหรือความรู้ใหม่เข้าไปก็มีการปรับโครงสร้างของระบบความคิดใหม่ เพื่อให้ตนเองสามารถปรับตัวให้เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อม หรือสิ่งเร้าใหม่ ๆ หรือความรู้ใหม่นั้น ดังนั้น ถ้าครูอบรมสั่งสอนหรือสั่งสมคุณธรรมจริยธรรมให้กับเด็ก เด็กย่อมมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างของระบบความคิดด้านนี้เช่นกัน ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีประวัติศาสตร์สังคมของไวโกตสกี เน้นความสำคัญของวัฒนธรรมและสังคม และการเรียนรู้ที่มีต่อพัฒนาการสติปัญญา ตั้งแต่แรกเกิดมนุษย์จะได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมที่เป็น “วัฒนธรรม” วัฒนธรรมแต่ละวัฒนธรรมจะช่วยบ่งชี้ผลผลิตของพัฒนาการของเด็ก ว่าเด็กควรจะเรียนรู้อะไรบ้าง ควรจะมีความสามารถทางใดบ้าง สถาบันสังคมต่างๆ มีบทบาทต่อการเรียนรู้และพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็ก พัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กจะเพิ่มถึงขั้นสูงสุดได้ก็ต่อเมื่อได้รับการช่วยเหลือจากผู้ใหญ่หรือผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับเด็ก (เพ็ญจันทร์ เจียบประเสริฐ. 2542: 25)

จากเหตุผลดังกล่าวเป็นการยืนยัน และสนับสนุนว่าการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดของรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย มีความ

เหมาะสมในการนำไปพัฒนาคุณธรรมพรหมวิหารสี่ในเด็กปฐมวัยได้ ดังนั้นการส่งเสริมให้เด็กมีพรหมวิหารสี่ สามารถส่งเสริมได้ ตามแนวคิดและหลักการดังกล่าว ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสมชาย พุ่มพิมล (2525: บทคัดย่อ) ได้ทำการทดลองสอนความเมตตากรุณาแก่เด็กที่มีระดับพัฒนาการทางสติปัญญาแตกต่างกัน โดยวิธีกลุ่มสัมพันธ์ พบว่า กลุ่มที่ได้รับการสอนโดยวิธีกลุ่มสัมพันธ์ มีความรู้ความเข้าใจและทัศนคติ เรื่องความเมตตา กรุณา เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 งานวิจัยของต้องจิตต์ ทะสุวรรณ (2538: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลของการใช้เทคนิคแม่แบบหุ่นมือกับการใช้บทบาทสมมติที่มีต่อความเมตตากรุณาของนักเรียนชั้นประถม ศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนการัญศึกษา จังหวัดนนทบุรี พบว่า นักเรียนมีความเมตตากรุณาเพิ่มขึ้น หลังจากได้รับการใช้เทคนิคแม่แบบหุ่นมือและการใช้บทบาทสมมติ อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 งานวิจัยของ มาลีรัตน์ บุญอนันตบุตร (2548: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้จริยธรรมแบบ MCCP สำหรับเด็กปฐมวัย โดยมีจุดมุ่งหมายเฉพาะ 1)สร้างและหาคุณภาพของรูปแบบ 2) เปรียบเทียบผลการเรียนรู้จริยธรรม โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่3 อายุระหว่าง 5-6 ปี โรงเรียนมาเรียลัย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 2 โดยเป็นกลุ่มทดลอง 36 คน และกลุ่มควบคุม 35 คน ผลการวิจัยพบว่า คะแนนเฉลี่ยความรู้เกี่ยวกับความซื่อสัตย์ ความเมตตากรุณาและความมีวินัยในตนเองของนักเรียนในกลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ $p < .01$ และงานวิจัยของวีริศรา บุญรุ่ง (2549: บทคัดย่อ) ได้สร้างคู่มือพัฒนาความเมตตากรุณาของเด็กปฐมวัย พบว่า ความเมตตากรุณาของเด็กปฐมวัย ชั้นอนุบาลปีที่ 1 ก่อนและหลังการใช้คู่มือพัฒนาความเมตตากรุณาของเด็กปฐมวัย แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ข้อสังเกตที่ได้จากงานวิจัย

1. แบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย มีจุดมุ่งหมายเพื่อใช้ในการประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยประกอบด้วยองค์ประกอบสี่องค์ประกอบและตัวชี้วัดองค์ประกอบละสามรายการรวมทั้งหมดมี 12 รายการ ดังนี้ ด้านเมตตา สามรายการคือ ความรัก ความมีไมตรี และความมีน้ำใจ ด้านกรุณา สามรายการคือ ความเห็นอกเห็นใจ การให้ความช่วยเหลือ และการแบ่งปัน ด้านมุทิตา สามรายการคือ การแสดงความชื่นชม การแสดงความยินดี และการแสดงความสุข ด้านอุเบกขา สามรายการคือ การวางเฉย การวางตนเป็นกลาง และความไม่ลำเอียง โดยครูเป็นผู้ประเมินการปฏิบัติหรือการแสดงออกคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยสามารถทำการประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยได้ และขอความบ่งชี้ 60 รายการ มีความเชื่อถือได้สูง

2. รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ประกอบด้วยขั้นตอนการเรียนรู้ 4 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 ขั้นทบทวนประสบการณ์ (REVIEW : R) ขั้นที่ 2 ขั้นปรับพฤติกรรม (ADJUST : A) ขั้นที่ 3 ขั้นร่วมมือแก้ปัญหา (COOPERATE : C) ขั้นที่ 4

ขั้นประยุกต์ใช้ความรู้ (APPLY : A) เป็นรูปแบบกิจกรรมที่มีความเหมาะสมเนื่องจากกิจกรรมที่ใช้ในแต่ละขั้นจะเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เด็กได้มีการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติเป็นกลุ่ม โดยมีการเรียนรู้และแสดงความคิดเห็นร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์กันในทางบวก มีการช่วยเหลือ และยอมรับกันและกัน เพื่อความสำเร็จของกลุ่มในการแก้ปัญหาจากการร่วมกันทำกิจกรรม ซึ่งทำให้เด็กได้เรียนรู้ผลของการมีปฏิสัมพันธ์ และสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้เป็นไปในทางที่พัฒนาขึ้นได้ จากการยอมรับของเพื่อนในกลุ่ม

3. กิจกรรมที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย มีดังนี้คือ กิจกรรมสนทนาปัญหา ถาม-ตอบ ด้วยคำถามปลายเปิด สถานการณ์จำลอง กิจกรรมการเล่านิทาน และเหตุการณ์ปัจจุบัน การแสดงบทบาทสมมติ กิจกรรมเกมการศึกษา และกิจกรรมสร้างสรรค์ เป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับพัฒนาการการเรียนรู้ของเด็กในการส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย เพราะเด็กนักเรียนสามารถแสดงคุณลักษณะของพรหมวิหารสี่ ประกอบด้วยองค์ประกอบสี่องค์ประกอบและตัวชี้วัดองค์ประกอบละสามารถรวมทั้งหมดมี 12 รายการ ดังนี้ ด้านเมตตา สามรายการคือ ความรัก ความมีไมตรี และความมีน้ำใจ ด้านกรุณา สามรายการคือ ความเห็นอกเห็นใจ การให้ความช่วยเหลือ และการแบ่งปัน ด้านมุทิตา สามรายการคือ การแสดงความชื่นชม การแสดงความยินดี และการแสดงความสุข ด้านอุเบกขา สามรายการคือ การวางเฉย การวางตนเป็นกลาง และความไม่ลำเอียง ได้อย่างชัดเจน

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1. การส่งเสริมพรหมวิหารสี่ในเด็กปฐมวัย สามารถปลูกฝังได้ครบทุกองค์ประกอบคือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา
2. รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย เป็นขั้นตอนที่มีกระบวนการชัดเจน และครูสามารถนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยได้
3. การปลูกฝังพรหมวิหารสี่ให้กับเด็กปฐมวัยนั้น ครูควรเข้าใจถึงหลักธรรมพรหมวิหารสี่ และสามารถประพฤติปฏิบัติได้ตามหลักธรรมดังกล่าว และควรประพฤติปฏิบัติให้เป็นตัวอย่างที่ดีกับเด็กนักเรียน
4. กิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดตามแผนการจัดประสบการณ์ ตามแนวคิดของรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA ได้รับการออกแบบเพื่อใช้กับเด็กปฐมวัยที่มีอายุ 5 – 6 ขวบ ดังนั้นหากครูต้องการนำไปใช้จัดกิจกรรมให้กับเด็กปฐมวัยในระดับชั้นอื่น ครูต้องปรับเปลี่ยนกิจกรรมรวมถึงระยะเวลาในการจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับพัฒนาการของเด็กแต่ละช่วงวัย

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการนำรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA ไปพัฒนาหลักสูตร และจริยธรรม ด้านอื่นๆ ในเด็กปฐมวัย
2. ควรมีการนำรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ไปพัฒนาอย่างต่อเนื่องในช่วงระดับชั้นการศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ ตั้งแต่ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 เป็นต้นไป
3. ควรมีการนำรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ไปดำเนินการวิจัยโรงเรียนที่เข้าโครงการวิถีมุท โดยเริ่มการจัดการเรียนการสอนด้วยรูปแบบนี้ตั้งแต่ระดับปฐมวัยจนถึงระดับชั้นสูงสุดของโรงเรียนนั้น
4. ควรมีการติดตามและประเมินผลการนำเอกสาร คู่มือการใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยไปปฏิบัติ เพื่อนำข้อมูลมาปรับปรุงและพัฒนาคู่มือให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กนกรัตน์ พงษ์สมุทร. (2535). การศึกษาเปรียบเทียบผลการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มกับการใช้สถานการณ์จำลองที่มีต่อการปรับตัวกับเพื่อนต่างเพศของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนพรตพิทยาลัย กรุงเทพมหานคร. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- กนกวรรณ วิวัฒน์ธนศิษฐ์. (2545). การศึกษาองค์ประกอบคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (การวัดผลการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- กมล ทองธรรมชาติ. (2525). การเมืองและการปกครองไทย. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- กรกฎ แพทย์หลักฟ้า. (2552). การศึกษาเปรียบเทียบความสามารถด้านมิติสัมพันธ์ของเด็กระดับปฐมวัย ก่อน และ หลังการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาความสามารถด้านมิติสัมพันธ์. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (ศิลปศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- กรภัสสร ประเสริฐศักดิ์. (2539). ทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์สำหรับเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ประกอบด้วยคำถามเชิงเหตุผลและคำถามเชิงเปรียบเทียบ. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. แนวทางการพัฒนาจริยธรรมไทย การประชุมทางวิชาการเกี่ยวกับจริยธรรมไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมศาสนา.
- กรมวิชาการ. (2526). แผนการสอนกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- (2527). เอกสารเสริมความรู้สำหรับครูกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย (จริยศึกษา). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- (2540). หลักสูตรก่อนประถมศึกษา 2540. กรุงเทพฯ กรมวิชาการ.
- (2544). เทคนิคการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุด การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- กรมศาสนา, กระทรวงศึกษาธิการ. (2524). คู่มือการศึกษาจริยธรรมระดับอุดมศึกษา ตอนที่ 1.
- กรรณิการ์ พวงเกษม. (2522). เอกสารประกอบการสอนวิชาประถม 421 วิทยาศาสตร์สำหรับครูประถม. กรุงเทพฯ: ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- กาญจนา เกียรติประวัติ. (2524). วิธีสอนทั่วไปและทักษะการสอน. กรุงเทพฯ: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

- กุลยา ตันติผลาชีวะ. (2541, เมษายน). การเล่านิทาน. วารสารการศึกษาปฐมวัย. 18(4): 10-19.
 ----- . (2543). การสอนแบบจิตปัญญา. กรุงเทพฯ: บริษัท เอดิชั่นเพรสโปรดักส์ จำกัด.
 ----- . (2547). การจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย. กรุงเทพฯ: บริษัท เอดิชั่นเพรส
 โปรดักส์ จำกัด.
- เกริก ยู่พันธ์. (2539). การเล่านิทาน. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- เกษม บุญศรี. (2504). สอนพุทธศาสนาแก่เด็ก. กรุงเทพฯ: องค์การคำคุณุสสภา.
- โกสินทร์ รังสยาพันธ์. (2530). ปรัชญาและคุณธรรมสำหรับครู. ตำรา-เอกสารวิชาการ.
 ฉบับที่ 6 ภาคพัฒนาตำรา และเอกสารวิชาการ หน่วยศึกษานิเทศก์ .
- ขวัญนุช บุญอยู่อง. (2545). การส่งเสริมทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ของเด็กปฐมวัยโดยการเล่า
 นิทานคณิตศาสตร์. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- คณะกรรมการจัดสร้างอนุสาวรีย์ ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี และยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา
 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. (2549). การศึกษาและจริยธรรม ศาสตราจารย์
 ดร.สาโรชบัวศรี. กรุงเทพฯ: กริดส์ ดีไซน์ แอนด์ คอมมูนิเคชั่น จำกัด.
- คมเพชร จิตรศุกกุล. (2547). รายงานวิจัย เรื่อง การศึกษาและพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม
 ของเด็กและเยาวชนไทย (ระดับประถมศึกษา). กรุงเทพฯ: ภาควิชาการแนะแนวและ
 จิตวิทยาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- งามตา กาญจนานุชธรา. (2547). อุเบกขาบารมี หนังสือสอนพระพุทธศาสนาแก่เด็ก.
 กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- จิราภรณ์ หุ่นตระกูล. (2525). การทดลองใช้บทบาทสมมติที่มีต่อการพัฒนาการปรับตัวด้าน
 สัมพันธภาพกับเพื่อนของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดเสมียนนารี.
 ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
 ถ่ายเอกสาร.
- จันทิมา แซ่อึ้ง. (2545). การเปรียบเทียบผลการเรียนรู้แบบจิตปัญญาและการใช้สถานการณ์
 จำลองที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 โรงเรียนบ้านหน้าสถานี
 จังหวัดสระแก้ว. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาการศึกษา). กรุงเทพฯ:
 บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- จารุวรรณ วงศ์สิงห์. (2552). การคิดอุปนัยของเด็กปฐมวัยที่เล่นเกมการศึกษาเรียงลำดับ.
 ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม.(การศึกษามัธยมศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
 ศรีนครินทรวิโรฒ.
- เจริญ ไวรวัจนกุล. (2531). ความเป็นครู. กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ.
- ฉวีวรรณ กิณาวงศ์. (2536). การศึกษาเด็กโครงการตำรามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
 พิษณุโลก : พิมพ์.

- . (2536). *การศึกษาเด็ก*. โครงการมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก: พิมพ์เอง.
- ชม ภูมิภาค. (2525). *บทความวิทยุกระจายเสียง การศึกษาเพื่อคุณธรรม*. กรุงเทพฯ: สมาคมการศึกษาแห่งประเทศไทย.
- . (2529). *สาโรช บัวศรี กับ ศึกษาศาสตร์ ตามแนวพุทธศาสตร์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล.
- . (2531). *การศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์ เพื่อสันติภาพและการพัฒนา เล่ม 3*. กรุงเทพฯ: สมาคมการศึกษาแห่งประเทศไทย.
- ชาญชัย อินทรประวัติ. (2532, กรกฎาคม). *ระเบียบวินัยกับการคิดสร้างสรรค์*. *วารสารวิทยาศาสตร์*. 40(7): 8-9.
- ชูศรี สนิทประชากร. (2522). *การประถมศึกษา*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาพื้นฐานการศึกษา วิทยาลัยครูจันทร์เกษม.
- . (2525). *วิธีสอนในระดับประถมศึกษาตามแนวหลักสูตรใหม่*. กรุงเทพฯ: วัชรการพิมพ์.
- ณัฐพงษ์ เจริญทิพย์. (2542). *รายงานการวิจัยเรื่อง การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนอเนกทัศน์เชิงเนื้อหาตามแนวการสอนแบบองค์รวมเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ทางวิทยาศาสตร์*. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ดารารัตน์ อุทัยพยัคฆ์. (2548). *การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบพุทธวิธี เพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของเด็กปฐมวัย*. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ด. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ดวงเดือน พันธุมนาวิน. (2520). *รายงานการวิจัยเรื่องจริยธรรมของเยาวชนไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ดวงเดือน พันธุมนาวิน; และเพ็ญแข ประจันปัจฉินึก. (2520). *จริยธรรมของเยาวชนไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ต้องจิตต์ ทะสุวรรณ. (2538). *การเปรียบเทียบผลของการใช้เทคนิคแม่แบบหุ่นมือกับการใช้บทบาทสมมติ ที่มีต่อความเมตตากรุณาของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนการศึกษาศึกษาจังหวัดนนทบุรี*. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ทวีวัฒน์ วัฒนกุลเจริญ. (2551). *การเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)*. สืบค้นเมื่อ 25 พฤศจิกายน 2551, จาก <http://www4.eduzones.com/images/blog/sasithep/File/activet.pdf>
- ทิพย์สุดา นิลสินธพ. (2523). *เข้าใจเด็กก่อนวัยเรียน*. กรุงเทพฯ: ชมรมไทยอิสราเอล.
- ทีศนา แคมมณี. (2519, กรกฎาคม-สิงหาคม). *การใช้บทบาทสมมติในการเรียนการสอน*. *ครุศาสตร์* 6: 41-48.

- (2545). รูปแบบการเรียนการสอน : ทางเลือกที่หลากหลาย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- (2546). การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยม: จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: เมธีทีปส์.
- (2550). ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: ด่านสุทธาการพิมพ์.
- ทศนา แคมมณี; และคนอื่นๆ. (2544). วิทยาการด้านการเกิด. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ.
- ธีรภรณ์ ภัคดี. (2550). ผลของการจัดกิจกรรมเสริมประสบการณ์เรื่องน้ำตามโครงการพระราชดำริที่มีต่อการแก้ปัญหาของเด็กปฐมวัย. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ธีระพร อูวรรณโณ. (2526). การสร้างเสริมลักษณะนิสัยเด็กปฐมวัยด้านจริยธรรม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ธีราพร กุลนันทน์. (2544). การพัฒนาลักษณะนิสัยทางจริยธรรมสำหรับเด็กปฐมวัย : ทฤษฎีแนวคิด และแนวปฏิบัติ. นครสวรรค์: โปรแกรมวิชาการศึกษาศึกษาปฐมวัย คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏนครสวรรค์.
- ธีรศรา บุญรุ่ง. (2549). คู่มือพัฒนาความเมตตาคุณของเด็กปฐมวัย. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาการแนะแนว). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- นฤมล จิวแพ. (2549). ผลการเล่านิทานประกอบภาพที่มีต่อพฤติกรรมความเอื้อเฟื้อของเด็กปฐมวัย. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- นิดาพร อาจประจัญ. (2553). ทักษะทางการอ่านของเด็กปฐมวัยที่เล่นเกมการศึกษาเน้นภาษา. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม.(การศึกษารวมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- เนื่อน้อง สันบุญ. (2541). ความสามารถทางภาษาของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์เล่านิทาน. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- บุญเชิด ภิญโญอนันตพงษ์. (2545). ประมวลสาระวิชาการพัฒนาเครื่องมือสำหรับการประเมินผลการศึกษา. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- (2545). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ การวัดประเมินการเรียนรู้ ศูนย์ศึกษาตามแนวพระราชดำริ. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- (2554). เอกสารคำบรรยาย เรื่อง การออกแบบการวิเคราะห์ คุณภาพเครื่องมือวัด. ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์.

- (2554). เอกสารคำบรรยาย เรื่อง สถิติวิเคราะห์และโปรแกรมคอมพิวเตอร์.
 ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- บุรุษย์ ศิริมหาสาร. (2545). แผนการจัดประสบการณ์ก่อนประถมศึกษาแบบบูรณาการที่เน้น
 เด็กเป็นศูนย์กลาง. กรุงเทพฯ: บুদ্ধ พอยท์.
- ปรมาภรณ์ กองม่วง. (2541). การคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรม
 สันทนาการเข้าเนิ่นสิ่งแวดล้อมในห้องถิ่น. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย).
 กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ประภาณีช เพียรไพฑูริย์. (2553). ความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัย ที่เล่นเกม
 การศึกษานุกรมมิติ. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิต
 วิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ประภาศรี สีหอำไพ. (2543). พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประสาท หลักศิลา และ แปลก สนธิรักษ์. (2505). "สังคมวิทยาและศีลธรรม", ตำราวิชาชุดครู
 มัธยมของคุรุสภา วิชาสังคมศึกษา ตอน 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- ปราชญา กล้าผจญ. (2548). คุณธรรม จริยธรรม จรรยาบรรณวิชาชีพ. พิมพ์ครั้งที่ 2.
 กรุงเทพฯ: ข้าวฟ่าง.
- ปัทมาสัน อมาตยกุล. (2533). ผลของการให้คำปรึกษา แบบกลุ่มต่อบุคลิกภาพด้านคุณธรรม
 พรหมวิหารสี่ ของนิสิตปริญญาตรี. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาการแนะแนว).
 พิษณุโลก: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ปรีชา ช่างขวัญยืน. (2520). การศึกษาจริยศาสตร์สังคมในพุทธศาสนาในเชิงวิจารณ์. วิทยานิพนธ์
 อ.ม. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ผกา สัตยธรรม. (2524). เทคนิคการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ. กรุงเทพฯ: สาริตจุฬาย (ฝ่าย
 ประถม) คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ผเดิม ยี่สมบุญ. (2549). ผลการสอนวีดิทัศน์การ์ตูนจริยธรรม ที่มีต่อจริยธรรมด้านความ
 เมตตากรุณา: กรณีศึกษานักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนวัดบุคคโล
 กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาพัฒนาการ). กรุงเทพฯ:
 บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. (2549). ทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พรรณิ ช. เจนจิต. (2545). จิตวิทยาการเรียนการสอน. กรุงเทพฯ: เมธีธิปส์.
- พระกวีวรรณ. (2502). วิชาศาสนา. สำนัก ส.ธรรมภักดี.
- พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ 1-35. (2514). พิมพ์ครั้งที่ 2. ในปีฉลองรัชดาภิเษก
 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9. โรงพิมพ์การศาสนา.
- พระไตรปิฎกมหาเวทมนตร์ 5000 กัณฑ์ เล่มที่ 20. (2500). โรงพิมพ์ ส. ธรรมภักดี.

พระเทพดิลก (ระแบบ จิตญาโณ). (ม.ป.ป.). *พรหมวิหารธรรม เรียบใจของผู้ใฝ่สุข*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

พระเทพเวที (ประยุท ปรยุตโต). (2532). *หลักการศึกษามหาพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระเทพโมลี. (2511). “อัมมัญญาภาลา”, ใน *แนววิวัฒนาการ กุศลวิธาน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2538). *การพัฒนาจริยธรรม*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2539). *เศรษฐกิจศาสตร์แนวพุทธ*. กรุงเทพฯ: สัตธรรมิก.

----- (2540). *พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น.

----- (2542). *จากสุขในบ้านสู่ความเกษมสันต์ทั้งสังคม*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.

----- (2543). *จะอยู่อย่างเป็นเหยื่อหรือขึ้นเหนือไปนำเขา*. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.

----- (2546ก). *พัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

----- (2546ข). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: เอส. อาร์. พรินติ้งแมสโปรดักส์ชั่น.

พระธรรมญาณมุนี. (2527). *พระธรรมญาณมุนี 84*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อัมรินทร์การพิมพ์

พระราชวรมนี. (2521). *พจนานุกรมพุทธศาสน์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.

พระราชวรมนี (ประยุท ปรยุตโต). (2523). *แนวทางการพัฒนาจริยธรรมไทย*. ในการประชุมวิชาการเกี่ยวกับจริยธรรมไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.

พระมหาพวน (วัชระ) ฐานจาโร. (2551). *หนังสือสอนพระพุทธศาสนาแก่เด็ก เรื่องพรหมวิหารสี่*. กรุงเทพฯ: ดวงแก้ว.

พระเมธีธรรมภรณ์. (2534). *พัฒนาชีวิตด้วยแนวคิดเชิงคุณธรรม*. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.

พระราชสุทธิญาณมงคล. (2544). *ธัมมโฆวาท 599 คติธรรมนำชีวิตสู่ความสุข*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พระพุทธศาสนาประกาศ.

พระโสภณคณาภรณ์. (2521, 15-23 มีนาคม). “พรหมวิหารสี่”. *ศุภมิตร*: 267.

พระศรีปริยัติโมลี. (2543, เมษายน-มิถุนายน). “ศีลธรรมของเยาวชนเริ่มที่บ้าน”. *เสปียงธรรม*: 38-47.

พระศรีวิสุทธิกวี. (2527). *8 วันในศรีลังกา*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย.

พีเพอร์ แสงเทียน. (2534). *ความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์การเล่นประกอบการใช้คำถามของครูที่แตกต่างกัน*. ปรินญาณินพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

- พัชรินทร์ จ้อยจุมพจน์. (2533). ผลการใช้คำถามแบบขยายความคิดแบบครุมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในการหาคำตอบต่อความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัย. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พูนสิริ เกษสังข์. (2539). การเปรียบเทียบคุณภาพของแบบทดสอบวัดจริยธรรมด้านพรหมวิหารสี่ที่มีรูปแบบการถามต่างกัน. ปรินญาณิพนธ์มหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- เพ็ญจันทร์ เจียบประเสริฐ. (2542). คณิตศาสตร์สำหรับเด็กปฐมวัย. คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏภูเก็ต.
- ไพฑูริย์ สีนลารัตน์. (2542). ความรู้คู่คุณธรรม รวบรวมความเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม และการศึกษา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิน ดอกบัว. (2542). พุทธศาสนากับคนไทย. กรุงเทพฯ: โสภณการพิมพ์.
- ภิกษุญ เจนเจริญวงศ์. (2530). การเปรียบเทียบการพัฒนาจริยธรรมด้านความเมตตากรุณาของนักเรียน จากการอ่านหนังสือภาพที่มีการนำเสนอพฤติกรรมของตัวละครเอกในทางบวกและทางลบ. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาการแนะแนว) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อัดสำเนา.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช. (2537). ภาษาศาสตร์: เอกสารการสอนชุดวิชาการเสริมสร้างประสบการณ์ชีวิตระดับปฐมวัย หน่วยที่ 8. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช.
- มารศรี กลางประพันธ์. (2546). การพัฒนาพรหมวิหารสี่ ของนักศึกษาวิชาชีพครู สังกัดสถาบัน ราชภัฏตามแนวพุทธร่วมกับการเรียนรู้ด้วยตนเอง. วิทยานิพนธ์ ครุศาสตร์ดุขฎีบัณฑิต (จิตวิทยาการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- มัทนา โชควรรวัฒน์กร. (2537). ภาวะวิกฤตของชีวิตเด็กไทย: ปัญญาที่ไม่สายเกินแก้. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์.
- เยาวพา เดชะคุปต์. (2517). ทฤษฎีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์สำหรับการสอนในระดับประถมศึกษา. วิทยานิพนธ์ ค.ม. แผนกวิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- (2525). ศูนย์เด็กก่อนวัยเรียนกับชุมชน. กรุงเทพฯ: ภาควิชาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- (2542). กิจกรรมสำหรับเด็กปฐมวัย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แม็กซ์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2530). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.

- ราศรี ทองสวัสดิ์. (2537). การจัดประสบการณ์เพื่อฝึกสร้างทักษะทางภาษาแก่เด็กปฐมวัย. เอกสารการสอนชุดการสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตระดับปฐมวัยศึกษา หน่วยที่ 4 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์.
- รุ่งโรสพ สิริทิพย์. (2534). การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์กับการปฏิบัติตนอย่างมีพรหมวิหารสี่ ของนิสิตคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- ละมุล ชัชวาล. (2543). ผลของการจัดกิจกรรมการเล่นพื้นบ้านของไทยประกอบคำถามปลายเปิดที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัย. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ลัดดา นิละมณี. (2527). “หน่วยที่ 7 สื่อการเล่าเรื่องและนิทานสำหรับเด็กปฐมวัย,” เอกสารการสอนชุดวิชาสื่อการสอนระดับปฐมวัย เล่ม 1. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ลัดดาวัลย์ ยรรยงสง่า. (2549, มกราคม). จริยธรรมของเด็กปฐมวัย. วารสารการศึกษาปฐมวัย. 10(1): 33.
- ละออ ชูติกร. (2529). “เมื่อลูกกรีกจะเข้าโรงเรียนอนุบาล (2),” รักลูก. 4(39): 105.
- วรรณษา บัวสุข. (2553). ความสามารถทางพหุปัญญาของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมเกมการศึกษา. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วรรณิ ศิริสุนทร. (2539). การเล่านิทาน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- วนิดา บุษยะกนิษฐ. (2532). ผลของการจัดประสบการณ์แบบปฏิบัติการกับแบบปกติที่มีต่อทักษะการเปรียบเทียบของเด็กปฐมวัย. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- วยุภา จิตรสิงห์. (2534). การศึกษาความสามารถในการแก้ปัญหาของเด็กปฐมวัยที่ครูใช้คำถามแบบเชื่อมโยงเนื้อหาและเชื่อมโยงประสบการณ์. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วรรณญา ศรีบัว. (2553). ความสามารถด้านมิติสัมพันธ์ของเด็กปฐมวัยที่ทำกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์โดยกระดุม. วิทยานิพนธ์ กศ.ม.(การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วารากรณ์ นาเคสิริ. (2546). การคิดเชิงมีเหตุผลของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์โดยใช้ทรายสี. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

- วศินี อิศรเสนา ณ อยุธยา. (2547). *การจัดโปรแกรมสำหรับเด็กก่อนวัยเรียน (ปฐมวัย) : เอกสารประกอบการสอนวิชา ปว 321*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วัฒนา ปุณฺณฤทธิ. (2552). *การพัฒนาจริยธรรมในเด็กปฐมวัย*. สืบค้นเมื่อ 10 ธันวาคม 2552, จาก www.poonyarit.com.
- วัฒนาพร ระงับทุภักข์. (2545). *เทคนิคและกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ*. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.
- วารีย์ นิยมธรรม. (2535). *ผลการใช้เทคนิคแม่แบบจากนิทานชาดกเพื่อพัฒนาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมในนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2*. ปรินญาณินพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วิจินต์ ภาณุพงศ์. (2550). "พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับภาษาไทย" สัมมนาทางวิชาการ พระอัจฉริยภาพด้านอักษรศาสตร์ของพระมหากษัตริย์ไทย เนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 80 พรรษา 27 ธันวาคม 2550 ณ ดิگสันติไมตรี ทำเนียบรัฐบาล.
- วิมลรัตน์ ชัยสิทธิ์. (2522). *การแสดงบทบาทสมมติในการสอนกลุ่มบูรณาการสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1*. วิทยานิพนธ์ ค.ม. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- วิรุณ ตั้งเจริญ. (2539). *ศิลปศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- วิลาวลัย เผือกม่วง. (2536). *พฤติกรรมความเอื้อเฟื้อความมีระเบียบวินัยและความสามารถในการใช้กล้านเนื้อเล็กของเด็กปฐมวัยที่ได้รับประสบการณ์สร้างสรรค์ (ศิลปศึกษา)*. ปรินญาณินพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วิไลวรรณ ชินพงษ์. (2539). *การวิเคราะห์องค์ประกอบคุณธรรมสำหรับผู้ประกอบวิชาชีพครู*. ปรินญาณินพนธ์ กศ.ม. (การวัดผลการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ศิริประภา พิณิตตานนท์. (2546). *การศึกษาพฤติกรรมของครูในการจัดกิจกรรมเสริมประสบการณ์ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ กรณีศึกษา โรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครศรีอยุธยา*. ปรินญาณินพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ศ. ศุภนิมิตร (นามแฝง). (2522, มิถุนายน). "การเล่นิทานสำหรับเด็กประถม", *ประชาศึกษา*. 30(11) : 28-32.
- ศศิพรรณ สำแดงเดช. (2553). *ทักษะพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์ของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการทดลองหลังการฟังนิทาน*. ปรินญาณินพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

- ศิริกาญจน์ โกสุมภ์. (2522). “การใช้บทบาทสมมติในห้องเรียน”, *วิทยาศาสตร์*. 30(7): 10-13
 เมษายน.
- . (2531, ตุลาคม). เทคนิคการตั้งคำถาม. *วารสารประชาศึกษา*. 38(13):
 20-21.
- ส. ศิวรักษ์. (2523). *ศาสนากับสังคมไทย*. โครงการหนังสือลำดับที่ 30. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
 พาลีโก.
- สนวน สรีโทชาลิต. (2528). *การสร้างแบบทดสอบวัดจริยธรรมด้านความเมตตาคุณา ระดับ
 นักศึกษาพยาบาล*. ปรินูญานิพนธ์ กศ.ม. (การวัดผลและการศึกษา). กรุงเทพฯ:
 บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- สนองศรี รุติษฐ์. (2523). *การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมด้านพรหมวิหารสี่
 กับความสามารถในการเป็นผู้นำด้านการตัดสินใจแบบประชาธิปไตยของนิสิต
 มหาวิทยาลัย*. ปรินูญานิพนธ์มหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
 ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- สมชาย พุ่มพิมล. (2525). *การทดลองสอนความเมตตาคุณาแก่เด็ก ที่มีระดับพัฒนาการทาง
 สติปัญญาแตกต่างกันโดยวิธีกลุ่มสัมพันธ์*. ปรินูญานิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยา
 พัฒนาการ). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อัดสำเนา.
- สมเด็จพระญาณสังวร. (2516). *พระพุทธศาสนากับสังคมไทย*. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
 ----- . (2520). *พรหมวิหารสี่*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ห้องภาพสุวรรณ.
- สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฺฒโน). (2522). *หลักพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราช
 วิทยาลัย.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. (2521). *ศีล และพรหม
 วิหารสี่*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- . (2552). *พระนิพนธ์ในเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร แสงส่องใจ อันดับ ๓*. กรุงเทพฯ
 สมพงษ์ จิตระดับ. (2530). *การสอนจริยศึกษาในระดับประถมศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 2.
 กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมศักดิ์ ปริบูรณ์. (2542). “นิทาน ความสำคัญและประโยชน์,” *สถาบันราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง*.
 2: 47-64.
- สมศักดิ์ สินธุระเวชญ์. (2542, กุมภาพันธ์). ยุทธศาสตร์การสอน. *วารสารวิชาการ*. 2(2): 17.
- สมโภชน์ เอี่ยมสุภาสิต. (2537). *ทฤษฎีและเทคนิคการปรับพฤติกรรม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่ง
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- . (2543). *ทฤษฎีและเทคนิคการปรับพฤติกรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่ง
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- สรราชย์ ศรีสุข. (2530). *เปรียบเทียบองค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์โดยใช้กิจกรรมเกม
นิทานและปริศนาคำทายของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5*. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม.
(การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สัณห์พัฒน์ อรุณธารี. (2542). *แนวทางการจัดกิจกรรมเล่านิทานสำหรับนักเรียนอนุบาล*.
ภูเก็ต: สถาบันราชภัฏภูเก็ต.
- สายพิณ พัทธพร. (2544). *ผลการจัดกิจกรรมสนทนาปฏิสัมพันธ์ที่มีต่อการตระหนักรู้ทาง
สังคมของเด็กปฐมวัย*. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สาโรช บัวศรี. (2515). "วิธีสอนตามขั้นทั้ง 4 ของอริยสัจ" ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี.
กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- (2523). *จริยธรรมศึกษา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- สิริมา ภิญญอนันตพงษ์. (2545). *การวัดและประเมินแนวใหม่ : เด็กปฐมวัย*. พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพฯ: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- (2549). *รายงานการวิจัย เรื่อง การพัฒนาคุณธรรมของเด็กปฐมวัย
ด้วยวิธีสอนโดยใช้ชุดนิทานชาดก*. กรุงเทพฯ: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- (2550). *วิชา ECED 201 การศึกษาปฐมวัย* กรุงเทพฯ: หลักสูตรครุศาสตร์บัณฑิต สาขา
การศึกษาปฐมวัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- (2550). *วิชา ECED 901 การวิจัยการศึกษาด้านปฐมวัย* กรุงเทพฯ: หลักสูตรครุศาสตร์
บัณฑิต สาขาการศึกษาปฐมวัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- (2554). *รายงานการวิจัย เรื่อง รูปแบบการส่งเสริมพัฒนาการอุปนิสัยธรรมพื้นฐานของ
เด็กปฐมวัย*. กรุงเทพฯ: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- สิริมณี บรรจง. (2549). *เด็กปฐมวัยกับทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์*. กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- สิริยา พันโลรี (2546). *การพัฒนาการแสดงออกของพื้นฐานทางศิลปะของเด็กปฐมวัย ด้วย
กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์*. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ:
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สุจิตรา บัวคำภา. (2525). *การศึกษาการสอนจริยศึกษาด้วยการใช้และไม่ใช้ การแสดงบทบาท
สมมติในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6*. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. ถ่ายเอกสาร.
- สุนทร โดตรบรรเทา. (2544). *สาโรช บัวศรี ปรัชญาการศึกษาสำหรับประเทศไทย: จุดบรรจบ
ระหว่างพุทธศาสนากับประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- สุพิน บุญชูวงศ์. (2531). *หลักการสอนตรงตามหลักสูตรสภาการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2530*.
กรุงเทพฯ: ภาควิชาหลักสูตรและการสอน วิทยาลัยครูสวนดุสิต.

- สุภารัฐ ผ่องพันธุ์งาม. (2539). การพัฒนารูปแบบการจัดค่ายเยาวชนอนุรักษ์ธรรมชาติ. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (โสตทัศนศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุภาวดี สุจริต. (2531). ผลการศึกษาการใช้เพลงประกอบการสอนวิชาสังคมศึกษา เรื่องจริยธรรมของพลเมือง ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (การมัธยมศึกษา). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- สุมน อมรวิวัฒน์. (2530). การประยุกต์พุทธวิธีสอน. เอกสารวิชาการเพื่อการพัฒนาวิชาชีพครูสังคมศึกษา. สมาคมครูสังคมศึกษาแห่งประเทศไทย. กรุงเทพฯ: บี.เอส. ลิฟวิ่งการพิมพ์.
- สุรางค์ ไคว้ตระกูล. (2545). จิตวิทยาการศึกษา. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- (2549). จิตวิทยาการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- (2550). จิตวิทยาการศึกษา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวรรณ ตริขันธ์. (2530). ผลของการใช้บทบาทสมมติที่มีต่อแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. ถ่ายเอกสาร.
- สุวัฒน์ มุทเมธา. (2523). การเรียนการสอนปัจจุบัน (ศึกษา 333). กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สุวิทย์ มูลคำ; และอรทัย มูลคำ. (2545). 21 วิธีจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนากระบวนการคิด. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์.
- สุวิมล ต้นปิติ. (2536). เอกสารการสอนชุดวิชาสื่อการสอนระดับประถมศึกษา: หน่วยที่ 4. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2546). คู่มือหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 (สำหรับเด็กอายุ 3-5 ปี). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- (2547). รายงานการศึกษาคุณภาพที่เป็นมาตรฐานของเด็กไทยที่สังคมต้องการ.
- (2548). คู่มือหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 (สำหรับเด็ก 3-5 ปี). พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2542). แนวทางการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- (2544). การพัฒนาและประเมินผลผู้เรียนด้านคุณธรรมจริยธรรม กรณีศึกษาจากการปฏิบัติจริง. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง.
- (2545). สิ่งแวดล้อมและการเรียนรู้: สร้างสมองเด็กให้ฉลาดได้อย่างไร. กรุงเทพฯ: องค์การคำคุรุสภา.
- สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. (2536). แผนการจัดประสบการณ์ชั้นอนุบาลปีที่ 2 เล่ม 1. กรุงเทพฯ: สำนักงานฯ.

- (2541). คู่มือการจัดกิจกรรมที่เน้นเด็กเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ระดับก่อน
ประถมศึกษา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- (2542). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ: พริกหวาน
กราฟฟิค.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2549). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและ
สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 พ.ศ.2550-2554. กรุงเทพฯ: จี.เอ. พรีนติ้ง.
- (2549). เศรษฐกิจพอเพียง คืออะไร. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ.
- สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ. (2542). แผนพัฒนาเด็ก
และเยาวชน ฉบับที่ 8 ในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. กรุงเทพฯ:
สำนักงาน.
- สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา. (2547). รายงานสภาพการจัดการเรียนรู้
ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- (2548). รายงานการประเมินคุณภาพภายนอกสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน.
ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2547). รายงานการสังเคราะห์รูปแบบการจัด
กระบวนการเรียนรู้ของครูต้นแบบ (ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542)
สรุปรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ของครูต้นแบบตามพระราชบัญญัติการศึกษา
----- (2550). พิมพ์ครั้งที่ 2. กระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม
เด็กปฐมวัย. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค จำกัด.
- หทัยทรศ ทองกลัด. (2537). การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสัจกาลแห่งตนกับบุคลิกภาพ
ด้านคุณธรรมพรหมวิหารสี่ ของนิสิตปริญญาโท วิชาเอกจิตวิทยาการแนะแนว
มหาวิทยาลัยพระนคร ปีการศึกษา 2535-2536. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต.
มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- อเนกกุล กริแสง. (2520). จิตวิทยา. พิมพ์.
- อมรา มลิลลา. (2536). อยากรู้คืออูเบกขา. กรุงเทพฯ: ชวนพิมพ์.
- อริสา โสคำภา. (2551). พฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรม
เล่นิทานอีสปประกอบการใช้สถานการณ์จำลอง. วิทยานิพนธ์ กศ.ม.
(การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- อัจฉรา เนารล้อมวงศ์. (2531). ผลของการใช้บทบาทสมมติที่มีต่อความเชื่อมั่นในตนเองของ
นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนนนทรีวิทยา กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์
กศ.ม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. ถ่ายเอกสาร.
- อัญชุลีกร อัมพรดล. (2550). การศึกษาความสามารถทางพหุปัญญาของเด็กปฐมวัยโดยการจัด
กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ตามรูปแบบพหุปัญญาเพื่อการเรียนรู้. วิทยานิพนธ์ กศ.ม.
(การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

- อัศวิน นันทแสง. (2542). *การสร้างหนังสือการ์ตูน เรื่อง ความเสียสละความเมตตากรุณา กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4*. ปรินญาณีพันธ์. กศ.ม. (เทคโนโลยีการศึกษา). มหาสารคาม: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. อัดสำเนา.
- อารี พันธุ์มณี. (2540). *ความคิดสร้างสรรค์กับการเรียนรู้*. กรุงเทพฯ: ต้นอ่อนแถมมี.
- อารี สัตถ์หวี. (2539). *การเรียนรู้แบบร่วมมือ. สารานุกรมศึกษาศาสตร์*. กรุงเทพฯ.
- อารีรัชต์ ชวกาญจนกิจ. (2548). *ผลการจัดกิจกรรมวิทยาศาสตร์ประกอบคำถามอเนกนัยที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัย*. ปรินญาณีพันธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- อุดมพร อมรรธรรม. (2549). *ปรัชญาการศึกษาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว*. กรุงเทพฯ: แสงดาว.
- อุบล ตูจินดา. (2532). *หลักและวิธีสอนศิลปะ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- อำไพ สุจริตกุล; และคนอื่นๆ. (2531). *คุณธรรมของสังคมเริ่มต้นที่ไหน*. กรุงเทพฯ: โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการ. คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Anway, M.J. ;& MacDonald, T. (1971). *Research in Art Education : The Development Of Perception in Art Production of Kindergarten Students*.
- Bandura, A. (1969). *Principles of behavior modification*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- (1976). Social learning perspective on behavior change. In A. Burton (Ed.), *What makes behavior change possible?* (pp. 34-57). New York: Brunner/Mazel.
- (1977). Self-Efficacy : Toward a unifying theory of behavior change. *Psychological Review*, 84(2), 191-215.
- (1986). *Social foundations of thought and action : A social cognitive theory*. Englewood Cliffs.NJ:Prentice - Hall.
- (1989). Regulation of cognitive process through perceived selfefficiency. *Development Psychology*, 25 (5), 725-735.
- Beck, R.H. (1965). *A Social history of Education*. Englewood Cliffs: Prentical-Hall.
- Bessell, H.; & Ball, G. (1972). *Human Development Program : Pre-School and Kindergardent Activity Guide*. Retrieved August 11, 2008, from <http://ericir.syr.edu/plweb -cgi/fastweb>.
- Burry - Stock, J.; & others. (1996, April) "*Rater Agreement Indexes for Performance Assessment*," *Education and Psychological Measurement*. 56(2) : 256.
- Bruner, J.S. (1969). *The Process of Education*. New York: Vintage Books.

- Comrey, A.L., & Lee, H.B. (1992). *A First course in factor analysis*. Retrieved July 18, 2009, from <http://books.google.com/books?hl=th&lr=&id=Xv1OupfjBDIC&oi=fnd&pg=PR9&dq=Comrey+%26+Lee:+1992&ots=g4XxMy10W&sig=E6HkH7fdJri2ZbOcOcKmXYqpybs#v=onepage&q=Comrey%20%26%20Lee%201992&f=false>
- Conolay, J.C. (1977). *The Effects of Interdependent Learning Tasks and Role Play on Sociometric Patterns*. Work Norm Measures and Behavior in Elementary Classroom. Dissertation Abstracts International, 30: 4977-A; February.
- Cruickshank, D. (1972, July). "Nature of Simulation and Games : A preliminary Inquiry," *Education Technology* . 35(7): 125-128.
- Dixson, D.; James, J.; & Saltz, E. (1977, June). "Training Disadvantaged Preschoolers on Various Fantasy" : "Effects on Cognitive Functioning and Impulse Control," *Child Development*. 2(3): 67-379.
- Ferm, V.I. (1956). *Encyclopedia of Morals*. New York: Philosophical Library, Inc.,
- Fraenkel, R.J. (2000). *How to Design and Evaluate Research in Evaluation*. 4th ed. Boston: Mc-MawHill.
- Geller, D.M. (1978, March). "Involvement in Role-Playing Simulations A Demonstration with Studies on Obedience", *Journal of Personality and Social Psychology*. 36: 219-235.
- (1978, November). Involvement in Role-Playing Simulation : A Demonstration with Studies on Obedience. *Journal of Personality and Social Psychology*. 36(3): 219 – 235.
- Henson, Kenneth; & Eller, Ben F. (1999). *Educational Psychology for Effective Teaching*. Belmont: Wadworth.
- Hyman, R.T. (1979). *Strategic Questioning*. Englewood Cliffs. N.J.: Prentice-Hall, Inc.
- Johnson, D.W.; & Johnson, R.T. (1989). *Cooperative Learning in Mathematics Education*. In *New Directions for Elementary School Mathematics*. 1989 Yearbook. pp. 235-237. Reston, Virginia: The National Council of Teachers of Mathematics, Inc.
- (1994). *Learning Together and Alone : Cooperative, Competitive and Intentional Learning*. 4th ed. Englewood Cliffs. New Jersey: Prentice.
- Jone, K. (1982). *Simulation in Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Joreskog, K.G.; & Sorbom, D. (2004). *LISREL 8.7 for Windows [Computer Software]*. Lincolnwood, IL: Scientific Software Internatiol, Inc.
- Kanal, P.V. (1956). *Altrnism*. Mage Punjad: India Press.
- Kay, M.C. (1970). *Theatre in High School : Planning, Teaching, Directing*. Englewood Cliffs: Prentical-Hall.
- Kincaid. W.A. (1977). A study of Effects on children's Attitude and Achievement in Mathematics Resulting from the Introduction of Mathematical Games into the Home by specially Trained Parents. *Dissertation Abstracts. International*. 3: 110.
- Kohlberg, L. (1976). "Moral Stage and Moralization : The Cognitive Development Approach", *Moral Development and Behavior*. Ed. By Thomas Lickona. New York : Holt Rinehart and Winston.
- Layser, Y. (1976, May). "The Effects of Role Playing in Elementary School Classroom on Children With low Sociometric Status", *Dissertation Abstracts International*. 36: 7342-A.
- Lee, J.R. (1974). *Teaching Social Studies in The Elementary School*. New York: Free Press.
- Lee, A.B. (1998). *Measure of Efect Size (Strenght of Association)*. Retrieved January 18, 2011, from http://www.uccs.edu/faculty/lbecker/SPSS/glm_effectsize.htm.
- Lorenzen, M. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.
- (1989). *Social Cognitive theory Annals of Child Development*. 6, 1-60.
- (2001). *Active Learning and Library Instruction*. Retrieved August 10, 2008, from <http://www.ericdigests.org/1995-1/elements.htm>.
- Michener, A.H.; & Delamater J.D. (1994). *Social psychology*. 4th ed. New York: Harccourt Brace.
- Olsen, Hall E.R.; & Kagan S. (1992). *Cooperative Language Learning : About Cooperative Learning*. New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
- Philips, L.J. (1993). *A study of Early Childhood Educators understanding of the Artistic Process and of Art Education* New York: Exposition Press.
- Piaget, J. 1960. *The Moral Judgment of the Child*. Illinoid: The Free Pree.
- (1982). *The moral Judgement of the Child*. New York: Penquin Education.
- Pinter, D. (1977, August). *The Effect of on Academic Game on the spelling Achievement of Third Grades*. *Dissertation Abstract International*. 2: 710 - A.

- Postma, C.H. (1974). Simulation in high school social studies : Students Cognitive retention and public – teacher affective perceptions. *Dissertation Abstracts International*. 34(8): 4712 – 4713 – A.
- Schirrmacher, R. (1993). *Art and Creative Developmental for Young Children*. New York: Delmar Publishers.
- Schultz, L.L. (1972). *Simulation in Social and Administration Science*. New Jersey: Prentice Hall .
- Shaftel, F.R.; & George, S. (1967). *Role Playing for Social Value : Decision Making in the Social Studies*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.
- Shoudt, J.T. (1976, November). “The Effect of Varying Levels of Role-Taking Skills on the Efficacy of Role Playing Training with Kindergarten Children”, *Dissertation Abstracts International*. 37: 2754-A.
- Slavin, R. (1987, November). “Cooperative Learning and Cooperative School,” *Education Leadership*. 4.
- Smith, S.S. (2001). *Early Childhood Mathematics*. 2nd ed. Allyn and Bacon: Boston.
- Stevens, J. (2002). *Applied multivariate statistics for the social sciences*. 4th ed. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Swenson, I.; & Kulhavy, R.W. (1974, February). Adjunct Questions and the Copenhension of Prose by Children. *Journal of Educational Psychology*. 66: 212-215.
- Twelker, P.A. (1969, October). “Designing Simulation System,” *Educational Technology*. 9(10): 64-70.
- Wagner, B.J. (1978, March). “The Use of Role”, *Reaources in Education (ERIC)*. 13: 56.
- Williams, D. (1983, July). Development Reading Copenhension Skills at the Post Primary Level. *Forum*. 11(3).

รายนามผู้เชี่ยวชาญ

1. พระอาจารย์ศีกฤทธิ์ โสติฬโธ	เจ้าอาวาสวัดนาป่าพง อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี
2. พระครูธรรมธรไพรัช วรโท	เจ้าอาวาสวัดเพลง แขวงบางพรหม เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร
3. พระอาจารย์ครรชิต	วัดญาณเวศกวัน อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม
4. แม่ชีกัลยา	วัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
5. ศาสตราจารย์ ดร.อารี สันหนวี	ผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาปฐมวัย

รายนามผู้เชี่ยวชาญ

ผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบคุณภาพของรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ญาตพานิต ธรรมเกสร ข้าราชการบำนาญ
มหาวิทยาลัยจันทรเกษม
กรุงเทพมหานคร
2. ดร.สุธามา โขติประดิษฐ์ อาจารย์ประจำภาควิชาการจัดการเรียนรู้
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
3. อาจารย์ละไม สีหาอาจ ผู้ช่วยผู้อำนวยการฝ่ายปฐมวัย
โรงเรียนศรีธรรมวิทยา
4. อาจารย์ชมพูนุท ศุภผลศิริ ผู้ช่วยผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ
โรงเรียนเชียรประสิทธิ์ศาสตร์ เขตสาทร
กรุงเทพมหานคร
5. อาจารย์สนอง สุทธาอำมาตย์ ครูปฐมวัย โรงเรียนพระรามเก้า
กาญจนภิเษก
กรุงเทพมหานคร

รายนามผู้เชี่ยวชาญ

ผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบแบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่

1. ผศ.นพดล กองศิลป์ หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์
ฝ่ายประถม โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
กรุงเทพมหานคร
2. อาจารย์มิ่ง เทพครเมือง หัวหน้างานวิจัย และบริการวิชาการฝ่ายประถม
โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร กรุงเทพมหานคร
3. ดร.ดารารัตน์ อุทัยพยัคฆ์ ศึกษาในเทศก์เชี่ยวชาญ
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาราชบุรี
เขต 1
4. ดร.สยามพร ทองเนื้อดี ผู้อำนวยการโรงเรียนสารสาสน์วิเทศบางบอน
เขตบางบอน กรุงเทพมหานคร
5. อาจารย์สร้อยสนันท์ บำรุงพีช ผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาลทอฟ้า
เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

รายนามครูปฐมวัย

ในการร่วมสนทนากลุ่มย่อย

1. นางสาวน้ำฝน ทวีเงิน	โรงเรียนอนุบาลสุเมอ อำเภอบางละมุง
จังหวัดชลบุรี
2. นางสาวศุภานัน สีสั่ง	โรงเรียนอนุบาลสุเมอ อำเภอบางละมุง
จังหวัดชลบุรี
3. นางน้ำทิพย์ มีสม	โรงเรียนอนุบาลสุเมอ อำเภอบางละมุง
จังหวัดชลบุรี
4. นางสาวศิริพร เดชแพง	โรงเรียนเมืองพัทยา 9 อำเภอบางละมุง
จังหวัดชลบุรี
5. นางสาวบุณฑริกา บุญสม	โรงเรียนเมืองพัทยา 9 อำเภอบางละมุง
จังหวัดชลบุรี
6. นางสุนิสา สก๊อต	โรงเรียนรักภาษา อำเภอบ้านฉาง
จังหวัดระยอง
7. นางสาวบงกชกร ศิริพงษ์	โรงเรียนรักภาษา อำเภอบ้านฉาง
จังหวัดระยอง

ภาคผนวก ข

- ตัวอย่างแบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย
- ตัวอย่างตารางแสดงค่าสถิติแสดงดัชนีความสอดคล้องของแบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย
- ตัวอย่างตารางแสดงคะแนนความเหมาะสม และความสอดคล้องของคู่มือการใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย
- ตัวอย่างตารางแสดงคะแนนความเหมาะสม และความสอดคล้องของแผนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ตามแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย

ตัวอย่างแบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย

โปรดประเมินตามความเป็นจริง ผลการประเมินในครั้งนี้อาจไม่มีผลกระทบต่อเด็ก ครู และโรงเรียน เป็นเพียงการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับพรหมวิหารสี่เท่านั้น

คำชี้แจง

1. แบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยเป็นการประเมินการแสดงออกของเด็กปฐมวัยรายบุคคลที่มีการแสดงออกถึงความคิด ความรู้สึกหรือการกระทำที่ปรากฏตามความเป็นจริงเพื่อประโยชน์ในการนำไปใช้ในการศึกษาองค์ประกอบของพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย
2. การประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยนั้นเป็นการประเมินโดยภาพรวมต่อ ความคิดความรู้สึกของเด็กและการกระทำที่แสดงออกมา
3. ช่วงเวลาที่ประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย คือ ช่วงเวลาที่เด็กทำกิจกรรมในห้องเรียนและนอกห้องเรียน รวมทั้งการทำกิจวัตรประจำวันที่โรงเรียน
4. ในการประเมินให้ผู้ประเมินเขียนชื่อ นามสกุล อายุ ชั้นเรียน โรงเรียนของเด็กผู้ถูกประเมิน พร้อมทั้งระบุวันที่ทำการประเมิน และลงชื่อผู้ทำการประเมินลงในแบบประเมิน
5. วิธีการประเมิน ให้ผู้ทำการประเมินทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องคะแนนทำข้อความบ่งชี้ที่เป็นจริงของเด็กปฐมวัย ตามเกณฑ์การให้คะแนน ดังต่อไปนี้

เกณฑ์การให้คะแนน

คะแนน	1	เมื่อเด็กไม่แสดงออกเลย
คะแนน	2	เมื่อเด็กแสดงออกได้โดยให้ผู้อื่นบอกทุกครั้ง
คะแนน	3	เมื่อเด็กแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นบางครั้งและบางครั้งต้องให้ผู้อื่นบอก
คะแนน	4	เมื่อเด็กแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่
คะแนน	5	เมื่อเด็กแสดงออกได้ด้วยตนเองทุกครั้ง

นियามปฏิบัติการ

พรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย หมายถึง คุณลักษณะของเด็กปฐมวัยที่แสดงออกต่อผู้อื่นตามหลักพรหมวิหารสี่ ประกอบด้วย ความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา

แบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย

ชื่อ (ด.ญ. / ด.ช.).....อายุ.....ปี.....เดือน
 ชั้น.....โรงเรียน.....
 วันที่ เวลา.....
 ผู้ประเมินพฤติกรรม

ข้อความบ่งชี้คุณลักษณะ	ระดับการแสดงออกของ เด็กปฐมวัย				
	1	2	3	4	5
1. เด็กแสดงความรักเพื่อนด้วยการกอดหรือสัมผัสเพื่อน					
2.					
3.					
4.					
5.					
6. เด็กแสดงความเป็นมิตรกับครูด้วยการพูดทักทายและยิ้มให้ครู					
7.					
8.					
9.					
10.					
11. เด็กแสดงความมีน้ำใจด้วยการช่วยกันเก็บของเล่นเข้าที่					
12.					
13.					
14.					
15.					

ข้อความบ่งชี้คุณลักษณะ	ระดับการแสดงออกของ เด็กปฐมวัย				
	1	2	3	4	5
16. เด็กแสดงความเห็นอกเห็นใจเพื่อนด้วยการพูดปลอบใจเพื่อน เมื่อเพื่อนเสียใจ หรือได้รับบาดเจ็บ					
17.					
18.					
19.					
20.					
21. เด็กให้ความช่วยเหลือเพื่อนด้วยการช่วยดูแลเพื่อนที่เจ็บป่วย หรือได้รับบาดเจ็บ					
22.					
23.					
24.					
25.					
26. เด็กแบ่งขนมให้เพื่อนทานเมื่อเพื่อนไม่มีขนม					
27.					
28.					
29.					
30.					

ข้อความบ่งชี้คุณลักษณะ	ระดับการแสดงออกของ เด็กปฐมวัย				
	1	2	3	4	5
31. เด็กแสดงความชื่นชมเพื่อนด้วยการพุดชมเมื่อเพื่อนทำดี					
32.					
33.					
34.					
35.					
36. เด็กปรบมือแสดงความยินดีกับผู้อื่นเมื่อผู้อื่นได้รับรางวัลหรือ คำชมเชยในกิจกรรมหน้าเสาธง					
37.					
38.					
39.					
40.					
41. เด็กแสดงความสุขด้วยการยิ้มให้เพื่อนเมื่อเพื่อนได้รับคำชม จากครู					
42.					
43.					
44.					
45.					

ข้อความบ่งชี้คุณลักษณะ	ระดับการแสดงออกของ เด็กปฐมวัย				
	1	2	3	4	5
46. เด็กไม่พูดเยาะเย้ยเพื่อนเมื่อเพื่อนทำงานไม่เสร็จ					
47.					
48.					
49.					
50.					
51. เด็กไม่พูดเข้าข้างเพื่อนเมื่อเพื่อนทำผิด					
52.					
53.					
54.					
55.					
56. เด็กแสดงความไม่ลำเอียงด้วยการแบ่งขนมให้เพื่อนทาน ทุกคน					
57.					
58.					
59.					
60.					

ตัวอย่างตารางแสดงค่าสถิติแสดงดัชนีความสอดคล้องของ
แบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย

ข้อ	รายการประเมิน	ผู้เชี่ยวชาญคนที่					IOC
		1	2	3	4	5	
1	0	1	1	1	1	4
2	0	1	1	1	1	4
3	1	1	1	1	1	5
4	1	1	1	1	0	4
5	1	1	1	1	-1	3
6	1	1	1	1	1	5
7	1	1	1	1	1	5
8	0	1	1	1	1	4
9	0	1	1	1	1	4
10	1	1	1	1	1	5
11	1	1	1	1	-1	3
12	1	1	1	1	0	4
13	1	1	1	1	0	4
14	1	1	1	1	1	5
15	1	1	1	1	1	5
16	1	1	1	1	1	5
60	1	1	1	1	-1	3
	$\sum R$	39	58	58	60	58	254

$$TOC = \sum R / KN$$

$$= 254 / 300$$

$$= 0.85$$

**ตัวอย่าง คะแนนความเหมาะสมของ
คู่มือการใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA
สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย**

ที่	รายการประเมิน	ผู้เชี่ยวชาญคนที่					IOC	ระดับความ เหมาะสม
		1	2	3	4	5		
1	ความเป็นมาและความสำคัญ	1	1	1	1	1	1.00	เหมาะสม
2	หลักการ แนวคิด และทฤษฎี	1	1	0	0	1	0.60	เหมาะสม
3	ความมุ่งหมาย	1	1	1	1	1	1.00	เหมาะสม
4	การอธิบายกระบวนการจัด ประสบการณ์ การเรียนรู้ 4.1 ชั้นบททวนประสบการณ์	1	0	1	1	1	0.80	เหมาะสม
	4.2 ชั้นปรับพฤติกรรม	1	1	1	1	0	0.80	เหมาะสม
	4.3 ชั้นร่วมมือแก้ปัญหา	1	1	1	1	1	1.00	เหมาะสม
	4.4 ชั้นประยุกต์ใช้ความรู้	1	1	0	1	1	0.80	เหมาะสม
5	การอธิบายบทบาทของครู	1	1	1	1	1	1.00	เหมาะสม
6	การนำไปใช้ 6.1 ปฏิบัติตามได้ง่าย	0	1	0	1	1	0.60	เหมาะสม
	6.2 สามารถนำไปใช้ในสภาพ การเรียนปกติ ทั่วไปได้	1	1	1	1	1	1.00	เหมาะสม
	6.3 ครูปฐมวัยทั่วไปสามารถ นำไปใช้ได้ตามคู่มือ	1	1	1	1	1	1.00	เหมาะสม
	6.4 เป็นประโยชน์ต่อการจัด การเรียนการสอน	1	1	1	1	0	0.80	เหมาะสม

$$TOC = \sum R/KN$$

$$= 0.88$$

ตัวอย่าง คะแนนความเหมาะสมและความสอดคล้อง
ของแผนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ตามแบบการเรียนการสอนแบบ RACA
สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย

ที่	รายการประเมิน	ผู้เชี่ยวชาญคนที่					IOC	ระดับความ เหมาะสม
		1	2	3	4	5		
1	แผนการจัดกิจกรรมเหมาะสมกับเด็กปฐมวัย	1	1	1	1	1	1.00	เหมาะสม
2	ใช้ภาษาเข้าใจง่าย	1	1	0	1	1	0.80	เหมาะสม
3	กิจกรรมสอดคล้องกับจุดประสงค์	1	1	1	1	1	1.00	เหมาะสม
4	จุดประสงค์ชัดเจน	1	0	1	1	1	0.80	เหมาะสม
5	กิจกรรมดำเนินตามลำดับขั้นตอน	1	0	1	0	1	0.60	เหมาะสม
6	กิจกรรมเน้นให้เด็กได้รับประสบการณ์ต่าง ๆ	1	1	1	1	1	1.00	เหมาะสม
7	เด็กได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมและเป็นการสร้างให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กัน	1	1	0	0	1	0.60	เหมาะสม
8	กิจกรรมช่วยให้เด็กได้รับ การส่งเสริมพรหมวิหารสี่	1	1	1	1	1	1.00	เหมาะสม
9	กิจกรรมมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูและเด็ก	1	0	1	1	1	0.80	เหมาะสม
10	การวัดและประเมินผลสอดคล้องกับกิจกรรมและวัตถุประสงค์	1	1	1	0	1	0.80	เหมาะสม

$$TOC = \sum R/KN$$

$$= 0.84$$

-
- ภาคผนวก ค
- ตัวอย่างเอกสารคู่มือประกอบการใช้รูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบ RACA และตัวอย่างแผนจัดประสบการณ์

ตัวอย่าง

คู่มือ

ประกอบการใช้รูปแบบ

การเรียนการสอนแบบ RACA

สำหรับส่งเสริมพระมหาวีรหารสี่ของเด็กปฐมวัย

คำนำ

การวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอน สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA เป็นการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนที่นำทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ ทฤษฎีพัฒนาการเรียนรู้ของแบเนดิวรา ทฤษฎีประวัติศาสตร์สังคมไวสกอตสกี หลักการสอนของพระพุทธเจ้า และหลักการเรียนรู้แบบร่วมมือ มาเป็นแนวคิดหลักในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมพรหมวิหารสี่ให้เด็กปฐมวัย โดยบูรณาการขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็กปฐมวัย

การส่งเสริมพรหมวิหารสี่ในเด็กปฐมวัยนั้น ประกอบด้วย 4 หลัก คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ควรปลูกฝังให้แก่เด็กปฐมวัย และเพื่อให้ครูผู้สอนได้เข้าใจรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ผู้วิจัยจึงได้ทำเอกสารคู่มือประกอบการใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยฉบับนี้ขึ้นมา เพื่อเป็นแนวทางในการเรียนการสอนที่ถูกต้อง

สุกัลยา สุเมธ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำนำ.....	248
สารบัญ.....	249
ความเป็นมาและความสำคัญ.....	250
หลักการ แนวคิดและทฤษฎีในการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน.....	251
แบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย	
ความมุ่งหมาย.....	256
กระบวนการจัดประสบการณ์เรียนรู้.....	257
บทบาทของครู.....	258
การนำรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA ไปใช้.....	259
การวัดผลและประเมิน.....	260
ตัวอย่างแผนการจัดกิจกรรมตามรูปแบบการเรียนการสอน.....	261
แบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารของเด็กปฐมวัย	

ความเป็นมาและความสำคัญ

ปัจจุบันสังคมมีความเจริญทางวัตถุก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็วมาก ในขณะที่ความเจริญทางจิตใจกลับเสื่อมถอย จึงเป็นเรื่องปกติธรรมดาที่คนจะมีความเห็นแก่ตัวมากขึ้นขาดความเอื้อเฟื้อแบ่งปัน ขาดความจริงใจต่อกัน ขาดความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม มีแต่ความระแวงแคลงใจซึ่งกันและกัน เพราะมุ่งประโยชน์ตนเพียงอย่างเดียว หากปล่อยไว้เช่นนี้สังคมจะอยู่รอด และสงบสุขอย่างยั่งยืนได้ยาก(ผเดิม ยี่สบบุญ. 2549: 1) ขณะเดียวกันก็ต้องเผชิญปัญหาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และอื่นๆ นำไปสู่การเอารัดเอาเปรียบซึ่งกัน และกัน และมุ่งหาผลประโยชน์เพื่อตนเองมากกว่าที่จะคำนึงถึงผลประโยชน์ต่อส่วนรวม การขาดสมดุลทั้งทางจิตใจและทางวัตถุก่อให้เกิดปัญหาสังคมที่ขาดระเบียบวินัย ขาดความรับผิดชอบจนนำมาสู่ปัญหาต่างๆ ตลอดจนปัญหาคุณธรรมจริยธรรม ทำให้เกิดปัญหาสำคัญประการหนึ่งก็คือ ความเสื่อมโทรมทางจิตใจของคนในชาติ อันสืบเนื่อง มาจากคนส่วนหนึ่งได้เห็นทางศาสนา มิได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประพฤติปฏิบัติ เพื่อพัฒนาจิตใจให้เจริญและสูงขึ้น (พระศรีปริยัติโมลี. 2543: 38 - 47) และในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นคนที่มีคุณค่าของสังคม ควรเริ่มพัฒนาตั้งแต่ในช่วงที่เป็นเด็กปฐมวัย การส่งเสริมพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมเช่นกันควรเริ่มบ่มเพาะ ปลูกฝังตั้งแต่เด็กวัยนี้ เพราะเด็กวัยนี้สามารถที่จะพัฒนาระดับคุณธรรมจริยธรรม รู้คิด และเลียน แบบสิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติในทางที่ดี (สิริมา ภิญญอนันตพงษ์. 2549: 2) ดังที่ลอเรนส์ โคลเบร์อก กล่าวว่า เด็กปฐมวัย ซึ่งมีอายุในช่วง 2 ปี - 7 ปี เด็กจะอยู่ในขั้นหลบหลีกการถูกลงโทษ แต่เด็กในวัยนี้เริ่มมีระดับคุณธรรมจริยธรรม ถ้าพ่อแม่ และครูสั่งสอนว่าสิ่งใดถูกต้องควรทำสิ่งใดไม่ถูกต้องไม่ควรทำ เด็กจะเลียนแบบในสิ่งที่ดีที่พ่อแม่ปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างถูกต้องเหมาะสม นอกจากนั้นตามหลักการเรียนรู้ตามทฤษฎีพัฒนาการทางเชาว์ปัญญาโดยเพียเจต์ (Piaget) บรูเนอร์ (Bruner) และออสซูเบล (Ausubel) นั้น ได้อธิบายเพิ่มเติมจากการพัฒนาพฤติกรรมว่าการเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลง และพัฒนาโครงสร้างการรู้คิด (Cognitive Structure) และโครงสร้างการรู้คิดนี้ย่อมซับซ้อนขึ้นตามพัฒนาการของเด็ก ซึ่งถ้าผู้ใหญ่สั่งสอนหรือสั่งสอนคุณธรรมจริยธรรมให้เด็ก เด็กย่อมมีการเปลี่ยนโครงสร้างการรู้คิดด้านนี้เช่นกัน (สิริมา ภิญญอนันตพงษ์. 2549: 1 - 2) และรวมถึงทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของบันดูราที่มีความเชื่อว่าการเรียนรู้ของมนุษย์ส่วน มากเป็นการเรียนรู้โดยการสังเกต หรือการเลียนแบบ (Bandura. 1963) เนื่องจากมนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบๆ ตัวอยู่เสมอ (สุรางค์ โค้วตระกูล. 2548: 235 - 236)

เมื่อพิจารณาถึงปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ และช่วยแก้ปัญหาทางสังคมได้คือ พรหมวิหารสี่ ซึ่งควรปลูกฝังให้มีตั้งแต่ปฐมวัย พระธรรมปิฎกกล่าวว่า พรหมวิหารสี่ เป็นธรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาความมีน้ำใจ ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตลอดจนความมีมนุษยสัมพันธ์ด้วย ทั้งนี้เนื่องจากถ้าทุกคน มีเมตตา กรุณา มุทิตา โดยมีอุเบกขากำกับอยู่ก็จะมีน้ำใจช่วยเหลือส่งเสริมกันด้วยความสัมพันธ์อันดี พร้อมทั้งดำรงรักษาความเป็นธรรมในสังคม และ

ความเข้มแข็งรับผิดชอบในตัวตนไว้ได้ รวมทั้งดำรงรักษาสังคมเล็กในบ้าน สังคมสากลของมวลมนุษย์ ตลอดจนถึงการอภิบาลโลกด้วย (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). 2542: 34) พรหมวิหารสี่ หมายถึง คุณธรรมประจำใจของผู้มีความดีที่ประเสริฐประกอบด้วย 4 ประการ คือ ความเมตตา กรุณา มุทิตาและอุเบกขาที่แสดงออกทางความคิด หรือ ความรู้สึกตลอดจนทั้งทางกาย และวาจาต่อบิดามารดา ผู้มีพระคุณ ญาติพี่น้อง เพื่อนสนิท เพื่อนร่วมชั้นเรียน เพื่อนร่วมงาน บุคคล อื่นและสัตว์ (मारศรี กลางประพันธ์. 2546: 48) นอกจากนี้ท่านพระธรรมปิฎก ได้กล่าวว่า คุณธรรมชุดพรหมวิหารสี่ เป็นท่าทีของจิตใจต่อเพื่อนมนุษย์ซึ่งแสดงออกต่อผู้อื่นเป็นธรรมที่เกี่ยว กับศึกษาและบริหารโดยตรง ผู้บริหารจะต้องมีคุณธรรมชุดนี้ ครูอาจารย์ที่ปฏิบัติหน้าที่ต่อลูกศิษย์ก็ต้องมีคุณธรรมชุดนี้ พ่อแม่เลี้ยงดูลูกก็ต้องใช้คุณธรรมชุดนี้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). 2540: 14) และท่านพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้กล่าวไว้ว่า หลักการประพฤติปฏิบัติของพรหมวิหารสี่นั้น จะต้องปฏิบัติให้ครบ 4 องค์ประกอบ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ให้มีดุลยภาพระหว่างด้านรู้สึกกับด้านรู้ คือ ด้านความรู้สึกนั้นมี 3 ตัวคือ เมตตา กรุณา และมุทิตา ส่วนด้านรู้มีอุเบกขา มาเป็นตัวเชื่อมไปสู่ปัญญา (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). 2546: 51 - 52)

จากการศึกษาทบทวนผลงานวิจัยของการวิจัยเชิงทดลอง เพื่อพัฒนาคุณธรรม และจริยธรรมด้านพรหมวิหารสี่ ที่ครบทั้งด้านเมตตา กรุณา มุทิตาและอุเบกขานั้น พบว่ายังมีจำนวนน้อยมาก กล่าวคือ มีเพียง 2 เรื่องเท่านั้น และไม่พบงานวิจัยเรื่องใดที่เกี่ยวข้องกับ การศึกษาองค์ประกอบของพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยเลย ดังนั้น จึงควรมีการศึกษา ค้นคว้า และสร้างรูปแบบของการส่งเสริมพรหมวิหารสี่ในเด็กปฐมวัย เมื่อผู้วิจัยได้ศึกษาทบทวนเอกสาร และงานวิจัยต่าง ๆ แล้ว ทำให้เชื่อว่า การปลูกฝังพรหมวิหารสี่สามารถปลูกฝังได้ ตั้งแต่ระดับปฐมวัย และสามารถส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม ด้านพรหมวิหารสี่ให้มีระดับที่สูงขึ้นไปได้

หลักการ แนวคิด และทฤษฎี ในการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย

การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ผู้วิจัยพัฒนารูปแบบจากการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ แนวคิด หลักการ และทฤษฎีพื้นฐาน ดังนี้คือ หลักการสอนของพระพุทธเจ้า หลักการเรียนรู้แบบร่วมมือ หลักการเรียนรู้แบบปฏิบัติการ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา ทฤษฎีประวัติศาสตร์สังคมของไวกอทสกี และทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ ทำให้ได้รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA ประกอบด้วย 4 ชั้น คือ

ชั้นที่ 1 ชั้นทบทวนประสบการณ์ (REVIEW : R) เป็นขั้นตอนที่จัดให้เด็กปฐมวัยได้แสดงความคิดเห็น และตอบคำถามจากกิจกรรมสนทนาปัญหา ถาม-ตอบ ด้วยคำถามปลายเปิด และสถานการณ์จำลอง เพื่อทบทวนประสบการณ์เดิมและตรวจสอบความรู้ของเด็กเกี่ยวกับพรหมวิหารสี่

ขั้นทบทวนประสบการณ์มีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจสอบความรู้ และทบทวนประสบการณ์เดิมของเด็กเกี่ยวกับพรหมวิหารสี่ โดยมีพื้นฐานมาจากหลักการสอนของพระพุทธเจ้าที่พระองค์จะทรงพิจารณาถึงสติปัญญาของผู้ที่กำลังรับฟังว่ามีสติปัญญามากน้อยเพียงใด และพระองค์จะสอนธรรมะให้ตรงกับสติปัญญาของผู้ที่จะรับฟัง และทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ที่กล่าวว่าการจัดการเรียนรู้ในระดับปฐมวัยนั้นจะมีการจัดประสบการณ์ตามระดับพัฒนาการของเด็ก และมีการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ในการจัดประสบการณ์ของครูเน้นให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรง โดยการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม สื่อ สภาพแวดล้อม และบุคคลอื่นๆ เพื่อพัฒนากระบวนการปรับตัวของอินทรีย์กับสิ่งแวดล้อมภายนอกและการจัดระบบโครงสร้างความคิด ซึ่งในกระบวนการนี้จะเป็นไปอย่างต่อเนื่อง และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง (Adaptation) อยู่ตลอดเวลา เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมตลอดเวลา เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม การมีปฏิสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงในเด็กปฐมวัย ด้วยกระบวนการเรียนรู้ 2 กระบวนการ (สิริมณี บรรจง. 2549: 9-10) คือ 1) การดูดซึม (Assimilation) เป็นกระบวนการที่เด็กได้รับรู้และดูดซึมภาพต่างๆ จากสิ่งแวดล้อมด้วยประสบการณ์ของตนเอง ทั้งนี้ประสิทธิภาพในการดูดซึมย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถของเด็กว่าจะรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสได้มากน้อยเพียงใด เช่น เด็กมีความสามารถในการใช้ประสาทสัมผัสทางตา หู ทางกายได้สมบูรณ์หรือไม่ เด็กที่มีประสบการณ์ในการเล่นน้อย ก็จะทำให้เกิดการดูดซึมน้อยไปด้วย (เพ็ญจันทร์ เจริญประเสริฐ. 2542: 20; สิริมณี บรรจง. 2549: 9-10) และ 2) การปรับความเข้าใจเดิมให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่ (Accommodation) เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นควบคู่ไปกับการดูดซึม ก่อให้เกิดกระบวนการปรับตัวโดยมีการปรุงแต่ง รวบรวม และจัดการความคิดและประสบการณ์ให้สอดคล้องกับความเป็นจริงที่อยู่รอบๆ ตัวเขา เป็นกระบวนการปรับตัวของบุคคลหรือมนุษย์ให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมตามความสามารถและประสบการณ์ที่เคยได้รับ เช่น เมื่อเด็กซุกซุนขึ้นมา เด็กจะสามารถบอกความหมายได้ว่าหมายถึงหนึ่ง หรือสามารถบอกได้ว่าเลข 1 มีลักษณะคล้ายกับเสาธง เป็นต้น (เพ็ญจันทร์ เจริญประเสริฐ. 2542: 20; สิริมณี บรรจง. 2549: 9-10) ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้กำหนดกิจกรรมสนทนาปัญหา ถาม-ตอบ ด้วยคำถามปลายเปิด และสถานการณ์จำลอง เพื่อตรวจสอบความรู้และประสบการณ์เดิมของเด็ก โดยผู้วิจัยได้ใช้คำถามปลายเปิดเพื่อเป็นการกระตุ้นให้เด็กมีความต้องการเรียนรู้ ได้เปิดโอกาสให้เด็กได้คิดไตร่ตรองและหาเหตุผลที่สมเหตุสมผลมาประกอบตอบคำถาม นอกจากนี้การใช้คำถามปลายเปิดยังสามารถทำให้ผู้สอนสามารถทราบถึงประสบการณ์และความรู้เดิมของเด็กเพื่อให้สามารถวางแผนและเชื่อมโยงไปสู่การจัดประสบการณ์และองค์ความรู้ใหม่ให้แก่เด็กได้อย่างเหมาะสม ดังนั้น รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA จึงนำแนวคิด และกิจกรรมดังกล่าวมาเป็นพื้นฐานในการกำหนด และจัดกิจกรรม ในขั้นทบทวนประสบการณ์ขั้นที่ 1 ซึ่งมีความเหมาะสม และสอดคล้องกับพัฒนาการการเรียนรู้คุณธรรมและจริยธรรมในเด็กปฐมวัย

ขั้นที่ 2 ขั้นปรับพฤติกรรม (ADJUST : A) เป็นขั้นตอนที่กระตุ้นให้เด็กปฐมวัยได้เห็นคุณค่า และมีเจตคติที่ดี และต้องการที่จะปฏิบัติตามจากกิจกรรมการเล่นและแสดงบทบาท

สมมติ เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับผลของการกระทำตามหลักพรหมวิหารสี่

ขั้นปรับพฤติกรรมมีวัตถุประสงค์เพื่อกระตุ้นให้เด็กได้เห็นคุณค่า และมีเจตคติที่ดี และต้องการที่จะปฏิบัติตาม จากกิจกรรมการเล่านิทานและแสดงบทบาทสมมติ เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับผลของการกระทำตามหลักพรหมวิหารสี่โดยมีพื้นฐานมาจาก ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการสังเกต และการเลียนแบบ เนื่องจากคนเรามีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเราอยู่เสมอ และการเรียนรู้ดังกล่าวทำให้เกิดพฤติกรรม 2 ประเภทคือ (พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. 2549: 146-147; สุรางค์ ไคว์ตระกูล. 2549: 239) 1.การเรียนรู้จากผลการตอบสนอง (learning by reponse consequences) เรียนรู้จากประสบการณ์ตรงจากตัวแบบที่ตนได้รับ โดยจะเรียนรู้พฤติกรรมใดที่ทำแล้วได้รับผลทางบวก หรือได้รับรางวัลหรือได้รับคำชมเชย และพฤติกรรมใดที่ทำแล้วได้รับผลทางลบถูกลงโทษหรือถูกตำหนิ และ 2.การเรียนรู้โดยตัวแบบ (learning through modeling)แบนดูรา (Bandura. 1989: 1-60) ได้อธิบายกระบวนการที่สำคัญในการเรียนรู้โดยตัวแบบมีดังนี้ คือ กระบวนการสนใจ กระบวนการจดจำ กระบวนการแสดงพฤติกรรมเหมือนกับตัวแบบ และกระบวนการจูงใจ นอกจากนี้แบนดูรา (Bandura. 1977: 27) ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ตามแนวทางการเรียนรู้ทางสังคมไว้ว่า การเรียนรู้ของบุคคลเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ซึ่งกลายเป็นความเชื่อที่มีผลต่อการควบคุมพฤติกรรม และเมื่อเกิดมีเหตุการณ์เกิดขึ้นบุคคลก็就会有ความคาดหวังล่วงหน้าเกี่ยวกับการเกิดของผลจากการกระทำนั้น ทำให้ตัดสินใจได้ว่าควรทำหรือไม่ควรทำ และวิธีการเรียนรู้ เกิดจากประสบการณ์ ซึ่งมีทั้งประสบการณ์ตรงและประสบการณ์ทางอ้อม โดยการสังเกต อ่าน ฟัง การบอกเล่า ที่เกิดกับบุคคลรอบข้าง ทำให้บุคคลมีการเรียนรู้ได้อย่างกว้างขวาง จากทฤษฎีนี้ทำให้เชื่อว่า การเรียนรู้โดยการสังเกตเป็นวิธีที่สำคัญต่อการได้มาซึ่งข้อมูล และทักษะต่าง ๆ ของเด็ก เพื่อเป็นแนวทางในการตัดสินใจเลือกการตอบสนองอย่างใดอย่างหนึ่ง และเด็กจะมีพฤติกรรมหรือมีเหตุผลเชิงจริยธรรมในลักษณะใดย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะของบุคคลที่เป็นตัวแบบที่ใกล้ชิดกับตัวเด็ก ซึ่งได้แก่ พ่อแม่ ญาติพี่น้อง และครู เป็นต้น ดังนั้น การพัฒนาเด็กปฐมวัยให้มีลักษณะนิสัยทางคุณธรรมที่ดีจะต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม โดยการจัดสภาพแวดล้อมหรือจัดประสบการณ์ที่ถูกต้อง เหมาะสม เพื่อกระตุ้นให้เกิดความสนใจในพฤติกรรมของตัวแบบ และขั้นปรับพฤติกรรมนี้ผู้วิจัยได้นำเทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้ามาใช้ในการทำกิจกรรมคือ การเล่านิทาน การยกอุทาหรณ์ประกอบ การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา การสาธิตให้ดู ด้วยวิธีการสอนให้แจ่มแจ้ง จูงใจ ระวัง และรวดเร็ว

จากหลักการสอนของพระพุทธเจ้า และทฤษฎีพัฒนาการการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูราทำให้เชื่อว่า การเรียนรู้โดยการสังเกตเป็นวิธีที่สำคัญต่อการได้มาซึ่งข้อมูล และทักษะต่าง ๆ ของเด็กปฐมวัย เพื่อเป็นแนวทางในการตัดสินใจเลือกการตอบสนองอย่างใดอย่างหนึ่ง และเด็กจะมีพฤติกรรมหรือมีเหตุผลเชิงจริยธรรมในลักษณะใดย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะของบุคคลที่เป็นตัวแบบ และการเรียนรู้ควรผ่านกิจกรรมที่เหมาะสม เช่น การเล่านิทานคติธรรม และบทบาทสมมติ จึงทำให้

เกิดการพัฒนาการทางคุณธรรมและจริยธรรมของเด็กปฐมวัย ดังนั้น รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA จึงนำแนวคิด และกิจกรรมดังกล่าวมาเป็นพื้นฐานในการกำหนดให้เป็นขั้นปฏิบัติกรรมใน ขั้นที่ 2 ซึ่งมีความเหมาะสม และสอดคล้องกับพัฒนาการการเรียนรู้คุณธรรมและจริยธรรมในเด็ก ปฐมวัย

ขั้นที่ 3 ขั้นร่วมมือแก้ปัญหา (COOPERATE : C) เป็นขั้นตอนที่ให้เด็กปฐมวัยมี การเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติเป็นกลุ่ม โดยมีการเรียนรู้และแสดงความคิดเห็นร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ กันในทางบวก มีการช่วยเหลือ และยอมรับกันและกัน เพื่อความสำเร็จของกลุ่มในการแก้ปัญหาจาก การเล่นเกมการศึกษา และสถานการณ์จำลอง

ขั้นร่วมมือแก้ปัญหา มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เด็กปฐมวัยมีการเรียนรู้ผ่านการลงมือ ปฏิบัติเป็นกลุ่ม โดยมีการเรียนรู้และแสดงความคิดเห็นร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์กันในทางบวก มีการ ช่วยเหลือ และยอมรับกันและกัน เพื่อความสำเร็จของกลุ่มในการแก้ปัญหาจากการเล่นเกม การศึกษา และสถานการณ์จำลอง โดยมีพื้นฐานการเรียนรู้จากหลักการเรียนรู้แบบปฏิบัติการ และ หลักการเรียนรู้แบบร่วมมือ โดยเป็นกระบวนการที่เน้นให้ผู้เรียนเรียนรู้จากการลงมือกระทำ โดย ผ่านประสบการณ์จากการกระทำของผู้เรียนรู้ทั้งความคิดและความรู้สึก รวมถึงการได้ทบทวนก่อน ลงมือกระทำ ทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างเป็นกระบวนการ และนำมาบูรณาการกับการเรียนรู้แบบ ร่วมมือ หรือกระบวนการกลุ่ม ซึ่งทำให้เกิดการทำงานร่วมกัน การแบ่งปัน การแลกเปลี่ยนความคิด การช่วยเหลือกันและกัน ร่วมกันคิด และแก้ปัญหา โดยสมาชิกแต่ละกลุ่มประกอบด้วย ผู้ที่มี ความสามารถทางการเรียนรู้แตกต่างกัน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่ง กันและกัน มีความรับผิดชอบร่วมกันทั้งในส่วนตัวและส่วนรวม เพื่อให้ตนเองและสมาชิกทุกคนใน กลุ่มประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้โดยองค์ประกอบของการเรียนรู้แบบร่วมมือ ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบคือ การพึ่งพาอาศัยกันในทางบวก การมีปฏิสัมพันธ์ที่ส่งเสริมกัน ระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม ความรับผิดชอบของสมาชิกแต่ละบุคคล การใช้ทักษะการปฏิสัมพันธ์ ระหว่างบุคคลและทักษะการทำงานกลุ่มย่อย และ กระบวนการทำงานของกลุ่ม หากขาด องค์ประกอบหนึ่งองค์ประกอบใดไปจะไม่ได้ถือว่าเป็นการเรียนรู้แบบร่วมมือ การเรียนแบบร่วมมือ ส่งเสริมการค้นพบ การเลือกใช้ยุทธวิธี การให้เหตุผลที่มีประสิทธิภาพ การสร้างแนวคิดใหม่ การ ถ่ายโยงยุทธวิธีไปสู่รายบุคคล การทำงานร่วมมือกันนักเรียนจะเพิ่มความมั่นใจในความสามารถ ของตนเอง เป็นการสนับสนุนให้เกิดความพยายามในการเรียนรู้มนมติ กระบวนการและยุทธวิธี นอกจากนี้นักเรียนที่ทำงานร่วมกันในกลุ่มมีแนวโน้มที่จะชอบและเห็นคุณค่าของแต่ละคน และเห็น ความสามารถในการแก้ปัญหาของคนอื่น มีความสัมพันธ์กันทางบวกระหว่างเพื่อน เกิดการเรียนรู้ ในระดับสูง ตระหนักในคุณค่าของตนเอง (Self - Esteem) เกิดการยอมรับความสามารถของตนเอง ในการแก้ปัญหา ครูผู้สอนจึงมีบทบาทในการเตรียมการสอนและเลือกเทคนิคในการจัดกิจกรรมการ เรียนการสอนให้เหมาะสมและให้สอดคล้องกับลักษณะของผู้เรียน ทั้งด้านเนื้อหาวิชาและการ เสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้เกิดแก่ผู้เรียนด้วย โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมใน กิจกรรมการเรียนรู้ให้มากที่สุด ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้กำหนดกิจกรรมการแก้ปัญหาพร้อมกันจากการ เล่นเกมการศึกษา และสถานการณ์จำลอง เพราะกิจกรรมเกมการศึกษา และสถานการณ์จำลอง

สามารถส่งเสริมพัฒนาการการเรียนรู้ของเด็ก ในการวิเคราะห์ คิดหาเหตุผล การฝึกสังเกต การตัดสินใจ ร่วมกันแก้ปัญหา ซึ่งสามารถเล่นร่วมกันได้ และเป็นการแก้ปัญหาพร้อมกันเป็นกระบวนการกลุ่มโดยมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน ดังนั้น รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA จึงนำแนวคิด และการจัดกิจกรรมดังกล่าวมาเป็นพื้นฐานในการกำหนดให้เป็นขั้นร่วมมือแก้ปัญหาในขั้นที่ 3 ซึ่งมีความเหมาะสม และสอดคล้องกับพัฒนาการการเรียนรู้คุณธรรมและจริยธรรมในเด็กปฐมวัย

ขั้นที่ 4 ขั้นประยุกต์ใช้ความรู้ (APPLY : A) เป็นขั้นตอนที่เด็กปฐมวัยสามารถนำประสบการณ์การเรียนรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ได้เป็นรายบุคคล และสามารถแสดงพฤติกรรมเชิงจริยธรรมตามหลักพรหมวิหารสี่ได้อย่างเหมาะสมกับวัย โดยผ่านกิจกรรมสร้างสรรค์

ขั้นประยุกต์ใช้ความรู้ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เด็กปฐมวัยสามารถนำประสบการณ์การเรียนรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ได้เป็นรายบุคคล และสามารถแสดงพฤติกรรมเชิงจริยธรรมตามหลักพรหมวิหารสี่ได้อย่างเหมาะสมกับวัย โดยมีพื้นฐานจากทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ อธิบายว่า เมื่อมนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม มนุษย์สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม และสามารถจัดระบบโครงสร้างทางปัญญา การจัดระบบ และการปรับตัวเป็นกระบวนการเดียวกัน และเกิดกระบวนการทำงานภายในโครงสร้างทางสติปัญญา 2 กระบวน การ คือ กระบวนการดูดซึมประสบการณ์ (Assimilation) และกระบวนการปรับโครงสร้างทางสติปัญญา (Accommodation) ซึ่งผลจากการปรับโครงสร้างทางสติปัญญา จะก่อให้เกิดพัฒนาการทางสติปัญญา องค์ประกอบที่เสริมสร้างพัฒนาการทางสติปัญญา คือ วุฒิภาวะ ประสบการณ์ การถ่ายทอดความรู้ทางสังคม และกระบวนการพัฒนาความสมดุล เพียเจต์แบ่งพัฒนา การทางสติปัญญาเป็น 4 ขั้น คือ 1) ขั้นประสาทสัมผัสและการเคลื่อนไหว อายุแรกเกิดถึง 2 ปี 2) ขั้นก่อนการคิดเป็นรูปธรรม อายุ 2-7 ปี 3) ขั้นการคิดเป็นรูปธรรม อายุ 7-11 ปี 4) ขั้นปฏิบัติการคิดเป็นนามธรรม อายุ 11-15 ปี ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์เหมาะสมที่จะนำมาเป็นพื้นฐานในการจัดการเรียนการสอนคุณธรรมให้เด็กปฐมวัย เพราะจากทฤษฎีของเพียเจต์ กล่าวว่า กระบวนการปรับโครงสร้างภายในเกี่ยวกับความคิดและสติปัญญาว่า เมื่อบุคคลรับสิ่งเร้าหรือความรู้ใหม่เข้าไปก็มีการปรับโครงสร้างของระบบความคิดใหม่ เพื่อให้ตนเองสามารถปรับตัวให้เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อม หรือสิ่งเร้าใหม่ ๆ หรือความรู้ใหม่นั้น ดังนั้น ถ้าครูอบรมสั่งสอนหรือสั่งสมคุณธรรมจริยธรรมให้กับเด็ก เด็กย่อมมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างของระบบความคิดด้านนี้เช่นกัน ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีประวัติศาสตร์สังคมของไวโกตสกี เน้นความสำคัญของวัฒนธรรมและสังคม และการเรียนรู้ที่มีต่อพัฒนาการสติปัญญา ตั้งแต่แรกเกิดมนุษย์จะได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมที่เป็น “วัฒนธรรม” วัฒนธรรมแต่ละวัฒนธรรมจะช่วยบ่งชี้ผลผลิตของพัฒนาการของเด็ก ว่าเด็กควรจะเรียนรู้อะไรบ้าง ควรจะมีความสามารถทางใดบ้าง สถาบันสังคมต่างๆ มีบทบาทต่อการเรียนรู้และพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็ก พัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กจะเพิ่มถึงขั้นสูงสุดได้ก็ต่อเมื่อรับการช่วยเหลือจากผู้ใหญ่หรือผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับเด็ก (เพียเจต์ เจียบประเสริฐ. 2542: 25) ซึ่งกระบวนการที่เด็กได้รับการช่วยเหลือจากเพื่อนที่มีความสามารถมากกว่าหรือจากผู้ใหญ่นี้ ไวโกตสกี เรียกว่า “Scaffolding” ซึ่งเป็นกระบวนการที่สามารถส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กได้เป็นอย่างดี เนื่องจากเด็กจะได้แสดง ออกถึงสิ่งที่คิด โดยการ

สนทนาพูดคุยกับเพื่อนหรือการตอบคำถามของครู และในขณะที่เด็กคนหนึ่งพูด เพื่อนๆ ก็จะได้ฝึกทักษะการฟังไปพร้อมๆ กันด้วย (Smith, 2001: 17) ทฤษฎีประวัติ ศาสตร์สังคมของไวโกตสกีเห็นความสำคัญของการสนทนาและสังคมว่ามีอิทธิพลต่อพัฒนาการสติปัญญามาก ไวโกตสกีเห็นความสำคัญของการสอนหรือการช่วยเหลือให้เด็กพัฒนาสติ ปัญญาอย่างเต็มที่ตามศักยภาพของแต่ละคน เด็กบางคนสามารถเรียนรู้สิ่งใหม่ด้วยตนเองโดยไม่ต้องให้ผู้ใหญ่ช่วย บางคนไม่สามารถจะเรียนรู้สิ่งใหม่ได้ด้วยตนเองแต่ถ้าผู้ใหญ่นำความช่วยเหลือเพียงเล็กน้อยก็จะสามารถทำได้ เด็กบางคนจะไม่สามารถเรียนรู้ได้แม้ว่าจะได้รับความช่วยเหลือ แม้เด็กที่อยู่ในวัยเดียวกันก็อาจจะมีบริเวณของความใกล้เคียงพัฒนาสติปัญญา (Zone of Proximal Development) ในระดับที่แตกต่างกัน ไวโกตสกีเชื่อว่าการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันจากเพื่อน จากครู หรือจากคนในสังคมจะช่วยเด็กที่อยู่ในบริเวณความใกล้เคียงพัฒนาสติปัญญาให้สามารถทำงานใหม่ ซึ่งเด็กไม่สามารถทำได้ด้วยตนเองในตอนแรกให้สัมฤทธิ์ผลตามวัตถุประสงค์ กระบวนการทางสังคม การมีปฏิสัมพันธ์ของเด็กและบุคคลอื่นๆ การมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนพูดจากันอย่างมีความหมายด้วยบรรยากาศของความเป็นกัลยาณมิตร กิจกรรมทางความคิด การมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด บุคคลที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมทางสังคมของเด็ก รวมทั้งภาษาและวัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่งในกระบวนการพัฒนาสติปัญญาของเด็ก ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้กำหนดกิจกรรมสร้างสรรค์ในการประยุกต์ใช้ความรู้ เพราะเป็นกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมประสบการณ์การเรียนรู้ ช่วยส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ – จิตใจ สังคม และสติปัญญา อีกทั้งยังช่วยส่งเสริมให้เด็กเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง โดยใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 เปิดโอกาสให้เด็กได้สังเกต สัมผัส และจัดกระทำกับวัตถุต่างๆ เสริมสร้างความสามารถทางสติปัญญาได้ดี กระตุ้นส่งเสริมการค้นคว้า สำรวจ ตรวจสอบธรรมชาติต่างๆ สร้างเสริมประสบการณ์คิดวิเคราะห์ และสอบสวนทางวัสดุอุปกรณ์มีประสบการณ์ด้านรู้สึกสัมผัสที่เน้นถึงการใช้ประสาทสัมผัสที่เด็กพึงมีต่อสิ่งแวดล้อมรอบตัว กิจกรรมสร้างสรรค์จึงเป็นการแสดงออกของพื้นฐานทางศิลปะที่ถ่ายทอดเชื่อมโยงเกิดความรู้และเข้าใจ เอื้อต่อการพัฒนาเด็กปฐมวัยได้เต็มตามศักยภาพของแต่ละบุคคลอย่างเต็มที่ นอกจากนี้กิจกรรมสร้างสรรค์ยังสามารถสะท้อนความรู้สึกนึกคิด ประสบการณ์ และบุคลิกภาพของเด็กจากชิ้นงานต่างๆ ได้ ดังนั้น รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA จึงนำแนวคิดดังกล่าวมาเป็นพื้นฐานในการกำหนด ให้เป็นขั้นประยุกต์ใช้ความรู้ในขั้นที่ 4 ซึ่งมีความเหมาะสม และสอดคล้องกับพัฒนาการการเรียนรู้คุณธรรมและจริยธรรมในเด็กปฐมวัย

ความมุ่งหมายของรูปแบบ RACA

รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA เพื่อส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย มีความมุ่งหมายเพื่อพัฒนาและส่งเสริมให้เด็กมีคุณธรรมในด้านพรหมวิหารสี่ มีอยู่ 4 ด้าน ประกอบด้วย ความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา

1. เมตตา หมายถึง การที่เด็กปฐมวัยแสดงความรัก ความมีไมตรี และความมีน้ำใจต่อผู้อื่น โดยมุ่งหวังให้ผู้อื่นมีความสุข และมีได้มุ่งหวังผลประโยชน์ตอบแทนแก่ตนเอง
2. กรุณา หมายถึง การที่เด็กปฐมวัยแสดง ความเห็นอกเห็นใจ การให้ความช่วยเหลือ และการแบ่งปันผู้อื่น เพื่อให้พ้นจากความทุกข์หรือความเดือดร้อน
3. มุทิตา หมายถึง การที่เด็กปฐมวัยแสดงความชื่นชม ยินดี และมีความสุข กับผู้อื่น เมื่อผู้อื่นประสบความสำเร็จหรือมีความสุข
4. อุเบกขา หมายถึง การที่เด็กปฐมวัยแสดงการวางเฉย ไม่ลำเอียง และวางตนเป็นกลางตามหลักความถูกต้อง กับผู้อื่น เมื่อผู้อื่นได้รับความเดือดร้อนหรือความทุกข์จากผลของการกระทำของเขาเอง

กระบวนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้

กระบวนการการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นเป็นรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA เพื่อส่งเสริมพรหมวิหารสี่ ของเด็กปฐมวัย ประกอบด้วยขั้นตอนการเรียนรู้ 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นทบทวนประสบการณ์ (REVIEW : R) เป็นขั้นตอนที่จัดให้เด็กปฐมวัยได้แสดงความคิดเห็น และตอบคำถามจากกิจกรรมสนทนาปัญหา ถ้าม-ตอบ ด้วยคำถามหรือนิทานปลายเปิด และสถานการณ์จำลอง เพื่อทบทวนประสบการณ์เดิมและตรวจสอบความรู้เดิมของเด็กเกี่ยวกับพรหมวิหารสี่

ขั้นที่ 2 ขั้นปรับพฤติกรรม (ADJUST : A) เป็นขั้นตอนที่กระตุ้นให้เด็กปฐมวัยได้เห็นคุณค่า และมีเจตคติที่ดี และต้องการที่จะปฏิบัติตามจากกิจกรรมการเล่นและแสดงบทบาทสมมติ เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับผลของการกระทำตามหลักพรหมวิหารสี่

ขั้นที่ 3 ขั้นร่วมมือแก้ปัญหา (COOPERATE : C) เป็นขั้นตอนที่ให้เด็กปฐมวัยมีการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติเป็นกลุ่ม โดยมีการเรียนรู้และแสดงความคิดเห็นร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์กันในทางบวก มีการช่วยเหลือ และยอมรับกันและกัน เพื่อความสำเร็จของกลุ่มในการแก้ปัญหาจากการร่วมกันทำกิจกรรมเกมการศึกษา กิจกรรมสร้างสรรค์ การร่วมกันอภิปรายภาพ และเหตุการณ์ และการแสดงบทบาทสมมติ

ขั้นที่ 4 ขั้นประยุกต์ใช้ความรู้ (APPLY : A) เป็นขั้นตอนที่เด็กปฐมวัยสามารถนำประสบการณ์การเรียนรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ได้เป็นรายบุคคล และสามารถแสดงพฤติกรรมเชิงจริยธรรมตามหลักพรหมวิหารสี่ได้อย่างเหมาะสมกับวัย

บทบาทครู

การนำรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA เพื่อส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยไปใช้ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ครูควรมีบทบาทดังนี้

1. คิดหาแผนการจัดประสบการณ์ตามแนวคิดของรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA เพื่อส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ เพื่อให้สามารถจัดกิจกรรมได้อย่างถูกต้อง ตรงตามเป้าหมายที่กำหนดได้

2. จัดเตรียมสื่อและอุปกรณ์อย่างเพียงพอสำหรับการจัดกิจกรรมและสอดคล้องกับเนื้อหา และจุดประสงค์การเรียนรู้ของแต่ละหน่วยการเรียนรู้ โดยให้เด็กได้มีโอกาสใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้าในการเรียนรู้ ด้วยการลงมือกระทำผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ครูได้จัดเตรียมไว้

3. ครูผู้สอนควรมีบุคลิกภาพ กิริยา ท่าทางอ่อนโยน ยิ้มแย้ม ร่าเริงและวาจาที่ใช้้อย่างเหมาะสม มีความกระตือรือร้น และมีจริยธรรมทางด้านเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เพื่อเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับเด็ก

4. สังเกตดูการกระทำต่าง ๆ ของเด็กปฐมวัย เช่น การมีปฏิสัมพันธ์ในกลุ่ม การแสดงความคิดเห็น ความคิดสร้างสรรค์ การยอมรับกันและกัน การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า เป็นต้น เพื่อครูผู้สอนสามารถพัฒนาและส่งเสริมให้เด็กมีคุณธรรมทางด้านพรหมวิหารสี่ได้อย่างเหมาะสม ตามศักยภาพของเด็กแต่ละคน

5. ครูผู้สอนต้องคอยกระตุ้นด้วยการใช้คำถาม ให้เด็กได้มีการคิดวิเคราะห์ ด้วยคำถามว่าทำไม เพราะเหตุใด อย่างไร อะไร เป็นต้น

6. ให้แรงเสริมอย่างเหมาะสม ด้วยการให้คำชม หรือรางวัล อย่างเหมาะสม

7. ดำเนินการสอนตามขั้นตอนการจัดการเรียนการสอนแบบ RACA ทั้ง 4 ขั้นตอนตามลำดับ คือ

ขั้นที่ 1 ขั้นทบทวนประสบการณ์ (Review)

ขั้นที่ 2 ขั้นปรับพฤติกรรม (Adjust)

ขั้นที่ 3 ขั้นร่วมมือแก้ปัญหา (Cooperate)

ขั้นที่ 4 ขั้นประยุกต์ใช้ความรู้ (Apply)

8. ประเมินผลการเรียนรู้ทางด้านเนื้อหา และพฤติกรรมที่แสดงออกตามคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย

การนำรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ไปใช้

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย ให้กับเด็กปฐมวัยอายุ 5-6 ปี เนื้อหาที่นำมาใช้มีทั้งหมด 8 เรื่อง แต่ละเรื่องดำเนินการ สัปดาห์ละ 1 เรื่อง โดยจัดกิจกรรมในช่วงกิจกรรมเสริมประสบการณ์ เป็นเวลา 45 นาที สัปดาห์ละ 5 วัน คือวันจันทร์ ถึงวันศุกร์ โดยมีลำดับขั้นตอนดังนี้

1. ขั้นทบทวนประสบการณ์ (Review) (10 นาที)
2. ขั้นปรับพฤติกรรม (Adjust) (15 นาที)
3. ขั้นร่วมมือแก้ปัญหา (Cooperate) (10 นาที)
4. ขั้นประยุกต์ใช้ความรู้ (Apply) (10 นาที)

ตารางการจัดกิจกรรมด้วยรูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA

สัปดาห์ที่	วัน	หน่วยการเรียนรู้	หลักธรรม	ระยะเวลา
1	จันทร์	เพื่อนของฉัน	เมตตา	วันละ 45 นาที
	อังคาร		กรุณา	
	พุธ		มุทิตา	
	พฤหัสบดี		อุเบกขา	
	ศุกร์		พรหมวิหารสี่	
2	จันทร์	ข้าว	เมตตา	วันละ 45 นาที
	อังคาร		กรุณา	
	พุธ		มุทิตา	
	พฤหัสบดี		อุเบกขา	
	ศุกร์		พรหมวิหารสี่	
3	จันทร์	สัตว์	เมตตา	วันละ 45 นาที
	อังคาร		กรุณา	
	พุธ		มุทิตา	
	พฤหัสบดี		อุเบกขา	
	ศุกร์		พรหมวิหารสี่	
4	จันทร์	ผักและผลไม้	เมตตา	วันละ 45 นาที
	อังคาร		กรุณา	
	พุธ		มุทิตา	
	พฤหัสบดี		อุเบกขา	
	ศุกร์		พรหมวิหารสี่	

สัปดาห์ที่	วัน	หน่วยการเรียนรู้	กิจกรรม	ระยะเวลา
5	จันทร์	ต้นไม้	เมตตา	วันละ 45 นาที
	อังคาร		กรุณา	
	พุธ		มุทิตา	
	พฤหัสบดี		อุเบกขา	
	ศุกร์		พรหมวิหารสี่	
6	จันทร์	วันขึ้นปีใหม่	เมตตา	วันละ 45 นาที
	อังคาร		กรุณา	
	พุธ		มุทิตา	
	พฤหัสบดี		อุเบกขา	
	ศุกร์		พรหมวิหารสี่	
7	จันทร์	ครอบครัว	เมตตา	วันละ 45 นาที
	อังคาร		กรุณา	
	พุธ		มุทิตา	
	พฤหัสบดี		อุเบกขา	
	ศุกร์		พรหมวิหารสี่	
8	จันทร์	วันเด็ก	เมตตา	วันละ 45 นาที
	อังคาร		กรุณา	
	พุธ		มุทิตา	
	พฤหัสบดี		อุเบกขา	
	ศุกร์		พรหมวิหารสี่	

การวัดผลและประเมินผล

- สังเกตการสนทนาและตอบคำถาม
- สังเกตจากการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม
- สังเกตคุณลักษณะพรหมวิหารสี่แต่ละด้าน ด้วยแบบประเมินคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย

ตัวอย่างแผนการจัดประสบการณ์

รูปแบบการเรียนรู้การสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย

เรื่อง เพื่อนรัก (เมตตา)

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. เพื่อส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยด้านเมตตา
2. เพื่อให้เด็กปฐมวัยสามารถแสดงความรัก ความมีไมตรีและความมีน้ำใจต่อผู้อื่นได้

เหมาะสมตามวัย

สาระสำคัญ

เมตตาเป็นคุณธรรมด้านหนึ่งในพรหมวิหารสี่ การแสดงความรัก ความมีไมตรี และมีน้ำใจต่อผู้อื่นเป็นคุณลักษณะหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นว่ามีความเมตตา ดังนั้นการแสดงความรัก ความมีไมตรี และความมีน้ำใจเป็นสิ่งที่ดีที่ควรปฏิบัติ เพราะจะทำให้สังคมน่าอยู่และมีความสุข และเด็กปฐมวัยควรได้รับการปลูกฝังคุณธรรมทางด้านเมตตา

กิจกรรมการเรียนรู้การสอนแบบ RACA (45 นาที)

ขั้นการเรียนรู้การสอนแบบ RACA	กิจกรรม	หมายเหตุ	ข้อเสนอแนะ
1. ขั้นทบทวนประสบการณ์ (Review) (10 นาที)	<ol style="list-style-type: none"> 1. เด็กและครูร่วมกันท่องคำกลอน “เพื่อนรัก” พร้อมทั้งสนทนาเนื้อหาในคำกลอน 2. เด็กและครูร่วมกันสนทนาเกี่ยวกับข้อคำถาม เช่น <ul style="list-style-type: none"> - เด็กๆ จะแสดงความรักต่อผู้อื่นได้อย่างไร ? - เมื่อเด็กๆ พบครูและเพื่อนในตอนเช้า เด็กๆ ต้องทำอย่างไร ? 	ครูสังเกต ประเมิน และตรวจสอบความรู้และประสบการณ์เดิมของเด็กว่าเคยมีประสบการณ์คุณธรรมด้านเมตตาอย่างไรบ้าง	

ขั้นการเรียนรู้การสอน แบบ RACA	กิจกรรม	หมายเหตุ	ข้อเสนอแนะ
2. ขั้นปรับพฤติกรรม (Adjust) (15 นาที)	3. ครูเล่านิทานเรื่อง “เด็กชายแบงค์ไม่มี เพื่อน” และถาม คำถาม ดังนี้ - เด็กๆ คิดว่าเพราะ อะไรเด็กชายแบงค์ถึง ไม่มีเพื่อน ? - เด็กๆ อยากเป็น แบบเด็กชายแบงค์ หรือไม่เพราะอะไร ?	ครูกระตุ้นให้เด็กได้เห็น คุณค่าและมีเจตคติที่ดี และต้องการที่จะปฏิบัติ ตามจากกิจกรรมการเล่า และแสดงนิทาน	
3. ขั้นร่วมมือแก้ปัญหา (Cooperate) (10 นาที)	4. ครูจัดสถานการณ์โดย ให้เด็กแสดงดังนี้ 4.1 ขออาสาสมัคร เด็ก 4 คน 4.2 ครูให้เด็ก 1 คน แสดงเป็นครู และ อีก 3 คน แสดง เป็นเด็กนักเรียน 4.3 เด็กๆ แสดง บทบาทเกี่ยวกับ สถานการณ์เมื่อ มาถึงโรงเรียน เด็กๆ ต้องสวัสดี คุณครูและ ทักทายเพื่อนๆ โดยที่เด็ก 2 คน สวัสดีและทักทาย ครูกับเพื่อนๆ อีก คนหนึ่ง ไม่สวัสดี และไม่ทักทาย ใคร จากนั้น นักเรียน 2 คน เล่นด้วยกันและ ช่วยกันเก็บของ เล่น ส่วนนักเรียน	เด็กได้เรียนรู้ผ่านการลง มือปฏิบัติกันเป็นกลุ่ม ได้ ร่วมกันแสดงความ คิดเห็น มีปฏิสัมพันธ์กันทางบวก มีการช่วยเหลือกันเพื่อ ความสำเร็จของกลุ่มจาก การแก้ปัญหาร่วมกัน	

ขั้นการเรียนการสอน แบบ RACA	กิจกรรม	หมายเหตุ	ข้อเสนอแนะ
	<p>อีกหนึ่งไม่มีเพื่อนเล่น</p> <p>4.4 ครูถามเด็กที่เป็นอาสาสมัคร ที่ไม่สวัสดีคุณครู และไม่ได้เล่นกับเพื่อน ว่ารู้สึกอย่างไร</p> <p>4.5 ครูกับเด็กร่วมกันสนทนาถึงสถานการณ์สมมติตั้งกล่าว</p>		
4. ขั้นประยุกต์ใช้ความรู้ (Apply) (10 นาที)	<p>5. ครูให้เด็ก ๆ วาดภาพและระบายสี ในหัวข้อเรื่อง “เพื่อนรัก”</p> <p>6. ครูขออาสาสมัคร ออกมานำเสนอ ผลงานของตนเอง จำนวน 5 คน</p>	<p>เด็กสามารถนำประสบการณ์เรียนรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหา และรู้วิธีปฏิบัติตนกับสถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมกับวัย</p>	

ประเมินผล

- สังเกตการสนทนาของเด็กและการตอบคำถาม
- สังเกตการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม
- สังเกตคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ด้านเมตตา

สื่อการสอน

- คำคล้องจอง “เพื่อนรัก”
“เพื่อนเอ๋ยเพื่อนรัก ส่งยิ้มให้กัน ทักทายทุกวัน ช่วยเหลือจนเจือ”

2. นิทานเรื่อง “เด็กชายแบงค์ ไม่มีเพื่อน”

เช้าวันหนึ่ง ที่โรงเรียน เมื่อเด็ก ๆ ทุกคนมาถึงโรงเรียน เด็ก ๆ จะยกมือสวัสดีคุณครู และพูดทักทายคุณครูว่า “สวัสดีครับ / สวัสดีค่ะ” และยิ้มทักทายเพื่อนๆ อย่างสดใส และเวลากลับบ้านเด็ก ๆ ทุกคนก็จะมาสวัสดีคุณครูและกล่าวคำลากับเพื่อนๆ ทุกๆ วัน ยกเว้นเด็กชายแบงค์ เมื่อมาถึงโรงเรียนจะยอมไม่สวัสดีคุณครู และไม่ทักทายเพื่อนๆ เด็กชายมัธเห็นว่า เด็กชายแบงค์ควรสวัสดีคุณครูเมื่อมาโรงเรียน เด็กชายมัธจึงบอกเด็กชายแบงค์ว่า “แบงค์ ทำไมเธอไม่สวัสดีคุณครู เวลามาถึงโรงเรียนละ เพื่อนๆ ทุกคนเค้าก็สวัสดีคุณครู แล้วก็ทักทายกัน” แต่เด็กชายแบงค์ก็ไม่สนใจ

ตอนกลางวันหลังจากที่เด็ก ๆ ทานข้าวเสร็จ เด็ก ๆ เดินจูงมือด้วยกัน ไปเล่นของเล่น แต่เด็กชายแบงค์ไม่ยอมเล่นกับใครและไม่ช่วยเพื่อนเก็บของเล่น เพื่อนๆ จึงไม่มีใครคุยและเล่นกับเด็กชายแบงค์ เด็กชายมัธ อยากให้เด็กชายแบงค์มีเพื่อนเล่นด้วยกัน เด็กชายมัธจึงเข้าไปบอกเด็กชายแบงค์ว่า ที่เพื่อนๆ ไม่เล่นกับแบงค์เพราะว่าแบงค์ไม่ยอมทักทาย ไม่คุยกับใคร เวลาเล่นก็ไม่ช่วยเพื่อนๆ เก็บของเล่น เลยไม่มีใครอยากเล่นด้วยไง ถ้าแบงค์อยากมีเพื่อนแบงค์ก็ต้องพูดคุย แล้วก็ทักทายเพื่อนๆ ช่วยกันเก็บของเล่น เพื่อนๆ ก็จะอยากเล่นกับแบงค์เหมือนกัน แล้วเวลามาโรงเรียน หรือ ก่อนกลับบ้าน ก็อย่าลืมสวัสดีคุณครูด้วยนะ”

หลังจากนั้น เด็กชายแบงค์ก็สวัสดีคุณครูเมื่อมาถึงโรงเรียนและทักทายเพื่อนๆ ช่วยเพื่อนเก็บของเล่นหลังจากที่เล่นกันเสร็จแล้ว เด็ก ๆ ทุกคนก็อยากเล่นกับเด็กชายแบงค์ และทุกคนก็เป็นเพื่อนที่รักกัน

3. อุปกรณ้วาดภาพพระบายสี

แผนการจัดประสบการณ์

รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย

เรื่อง เพื่อนช่วยเพื่อน (กรุณา)

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. เพื่อส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยด้านกรุณา
2. เพื่อให้เด็กปฐมวัยสามารถแสดงความเห็นอกเห็นใจ การแบ่งปัน และการช่วยเหลือผู้อื่นได้เหมาะสมตามวัย

สาระสำคัญ

กรุณาเป็นคุณธรรมด้านหนึ่งในพรหมวิหารสี่ และการแสดงความเห็นอกเห็นใจ การแบ่งปัน และการช่วยเหลือผู้อื่นเมื่อผู้อื่นเดือดร้อน เป็นคุณลักษณะหนึ่ง que แสดงให้เห็นว่ามีความกรุณา ดังนั้นการแสดงความเห็นอกเห็นใจ การแบ่งปัน และการช่วยเหลือผู้อื่นเมื่อผู้อื่นเดือดร้อน เป็นสิ่งที่ดีที่ควรปฏิบัติ เพราะจะทำให้สังคมน่าอยู่และมีความสุข และเด็กปฐมวัยควรได้รับการปลูกฝังคุณธรรมทางด้านกรุณา

กิจกรรมการเรียนการสอนแบบ RACA (45 นาที)

ขั้นการเรียนการสอน แบบ RACA	กิจกรรม	หมายเหตุ	ข้อเสนอแนะ
1. ขั้นทบทวน ประสบการณ์ (Review) (10 นาที)	1. เด็กและครูร่วมกันท่อง คำกลอน “ช่วยเหลือ กัน” พร้อมทั้งสนทนา เนื้อหาในคำกลอน 2. เด็กและครูร่วมกัน สนทนาเกี่ยวกับข้อ คำถาม เช่น - เมื่อเด็กๆ เห็นเพื่อน หกล้ม เด็กๆ จะทำ อย่างไร ? - เมื่อเด็กๆ เห็น คุณครูถือของหนัก เด็กๆ จะทำอย่างไร ? - ใครเคยช่วยเหลือ ผู้อื่นบ้าง เด็กๆ ทำ อย่างไร ?	ครูสังเกต ประเมิน และตรวจสอบความรู้และ ประสบการณ์เดิมของ เด็กว่าเคยมี ประสบการณ์คุณธรรม ด้านกรุณาอย่างไรบ้าง	

ขั้นการเรียนรู้การสอน แบบ RACA	กิจกรรม	หมายเหตุ	ข้อเสนอแนะ
2. ขั้นปรับพฤติกรรม (Adjust) (15 นาที)	3. ครูเล่านิทานเรื่อง “หนูดี ที่รักของเพื่อน” และถามคำถาม ดังนี้ - เมื่อเพื่อนถูกแกล้ง หนูดีทำอะไร ? - เด็กๆ อยากรับ เพื่อนแบบหนูดี หรือ แบบกระป๋อง เพราะ อะไร ?	ครูกระตุ้นให้เด็กได้เห็น คุณค่าและมีเจตคติที่ดี และต้องการที่จะปฏิบัติ ตามจากกิจกรรมการเล่า และแสดงนิทาน	
3. ขั้นร่วมมือแก้ปัญหา (Cooperate) (10 นาที)	4. ครูแบ่งเด็กออกเป็น 5 กลุ่มๆ ละ 5 คน โดย ให้เด็กช่วยกันต่อภาพ จิ๊กซอว์ กลุ่มละ 1 ภาพให้สมบูรณ์ และ ร่วมกันสนทนา ภายในกลุ่มถึงภาพที่ ช่วยกันต่อ - ภาพเพื่อนถือของ หนัก - ภาพเพื่อนที่หกล้ม - ภาพเพื่อนกำลังเก็บ ของเล่นที่กระจัด กระจาย - ภาพเพื่อนทำความ สะอาดห้องเรียน - ภาพเพื่อนที่ไม่ สบาย 5. เด็กแต่ละกลุ่มส่ง ตัวแทนกลุ่มละ 1 คน มานำเสนอผลงาน และบอกถึงวิธีการ ช่วยเหลือผู้อื่น เมื่อ พบกับเหตุการณ์ใน ภาพที่ร่วมกันต่อ	เด็กได้เรียนรู้ผ่านการลง มือปฏิบัติกันเป็นกลุ่ม ได้ ร่วมกันแสดงความคิดเห็น มีปฏิสัมพันธ์กันทางบวก มีการช่วยเหลือกันเพื่อ ความสำเร็จของกลุ่มจาก การแก้ปัญหาร่วมกัน	

ขั้นการเรียนรู้การสอน แบบ RACA	กิจกรรม	หมายเหตุ	ข้อเสนอแนะ
4. ชั้นประยุกต์ใช้ความรู้ (Apply) (10 นาที)	6.ครูให้เด็ก ๆ วาดภาพ และระบายสีในหัวข้อ เรื่อง “ ช่วยเพื่อนรัก ” 7. ครูขออาสาสมัคร ออกมานำเสนอ ผลงานของตนเอง จำนวน 5 คน	เด็กสามารถนำ ประสบการณ์เรียนรู้ที่ได้ ไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหา และรู้วิธีปฏิบัติตนกับ สถานการณ์ต่างๆ ได้ อย่างถูกต้องและ เหมาะสมกับวัย	

ประเมินผล

1. สังเกตการสนทนาของเด็กและการตอบคำถาม
2. สังเกตการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม
3. สังเกตคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ด้านกรรณา

สื่อการสอน

1. คำคล้องจอง “ช่วยเหลือกัน”
“เพื่อนๆ เตือนเตือน เราพร้อมช่วยเหลือ น้ำใจเหลือเพื่อ เราต้องแบ่งปัน”

2. นิทานเรื่อง “หนูดี ที่รักของเพื่อน”

วันหนึ่ง เด็กๆ กำลังวิ่งเล่นกันอย่างสนุกสนานอยู่ที่บริเวณสนามเด็กเล่น เด็กชายกระป๋อง ไม่มีเพื่อนเล่น จึงคิดแกล้งเพื่อนที่เล่นกันอยู่ เด็กชายกระป๋องเข้าไปผลักหนูดอกไม้จนหก ล้ม หนูดอกไม้เจ็บมาก ร้องไห้เสียงดัง เพื่อนๆ ได้ยิน รีบวิ่งเข้ามาดูหนูดอกไม้ ทุกคนยื่นดูหนูดอกไม้เฉยๆ แต่หนูดี รีบเข้ามาปลอบหนูดอกไม้ “ไม่เป็นไรนะดอกไม้ ไม่ต้องร้องไห้ เตียวพวกเราช่วยกันพาดอกไม้ไปทำแผลนะ” หนูดีและเพื่อนๆ ช่วยกันพาดอกไม้ไปทำแผลที่ห้องพยาบาล หนูดีบอกให้น้องสุกี้ไปบอกคุณครูว่าน้องดอกไม้ออกมาเป็นแผล

เด็กชายกระป๋องรู้สึกเสียใจที่ทำให้เพื่อนเจ็บ เด็กชายกระป๋องจึงไปขอโทษหนูดอกไม้ และหนูดีจึงชวนให้เพื่อนๆ มาเล่นกับเด็กชายกระป๋อง และแบ่งของเล่นให้เด็กชายกระป๋อง เล่นด้วยกัน เด็กชายกระป๋องขอบคุณหนูดี ที่ชวนเพื่อนๆ มาเล่นกับกระป๋อง และไม่โกรธกระป๋อง

3. ภาพจิกซอว์ 5 ภาพ คือ ภาพเพื่อนถือของหนัก ภาพเพื่อนหกล้ม ภาพเพื่อนกำลังเก็บของเล่นที่กระจัดกระจาย ภาพเพื่อนทำความสะอาดห้องเรียน และภาพเพื่อนที่ไม่สบาย

4. อุปกรณ์วาดภาพระบายสี

แผนการจัดประสบการณ์

รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย

เรื่อง เพื่อนคนเก่ง (มุกิตา)

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. เพื่อส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยด้านมุกิตา
2. เพื่อให้เด็กปฐมวัยสามารถแสดงความชื่นชม ยินดี และความสุกกับผู้อื่น เมื่อผู้อื่นทำดี มีความสุข หรือประสบความสำเร็จ ได้เหมาะสมตามวัย

สาระสำคัญ

มุกิตาเป็นคุณธรรมด้านหนึ่งในพรหมวิหารสี่ เป็นการแสดงความชื่นชม ยินดี และมีความสุขกับผู้อื่น เมื่อผู้อื่นทำดี มีความสุข หรือประสบความสำเร็จ ซึ่งเป็นคุณลักษณะหนึ่งที่ทำให้เห็นว่ามุกิตา ดังนั้นการแสดงความชื่นชมยินดี และมีความสุขกับผู้อื่นเมื่อเขาประสบความสำเร็จ หรือมีความสุข เป็นสิ่งที่ดีที่ควรปฏิบัติ เพราะจะทำให้สังคมน่าอยู่และมีความสุข และเด็กปฐมวัยควรได้รับการปลูกฝังคุณธรรมทางด้านมุกิตา

กิจกรรมการเรียนการสอนแบบ RACA (45 นาที)

ขั้นการเรียนการสอน แบบ RACA	กิจกรรม	หมายเหตุ	ข้อเสนอแนะ
1. ขั้นทบทวน ประสบการณ์ (Review) (10 นาที)	1. เด็กและครูร่วมกันทอ คำกลอน “เพื่อนฉัน เก่งจัง” พร้อมทั้ง สนทนาเนื้อหาในคำ กลอน 2. เด็กและครูร่วมกัน สนทนาเกี่ยวกับข้อ คำถาม เช่น - เมื่อเด็กๆ เห็นเพื่อน ทำความดี หรือ ประสบความสำเร็จ เด็กๆ จะทำอะไร ? - เด็กๆ เคยชื่นชมคน อื่นหรือไม่ อย่างไร ?	ครูสังเกต ประเมิน และตรวจสอบความรู้และ ประสบการณ์เดิมของ เด็กว่าเคยมี ประสบการณ์คุณธรรม ด้านมุกิตาอย่างไรบ้าง	

ขั้นการเรียนการสอน แบบ RACA	กิจกรรม	หมายเหตุ	ข้อเสนอแนะ
2. ชั้นปรับพฤติกรรม (Adjust) (15 นาที)	3. ครูเล่านิทานเรื่อง “เพื่อนฉันเก่งจัง” และ ถาม คำถาม ดังนี้ - เด็ก ๆ จะกล่าวชื่น ชมน้องปายอย่างไร บ้าง - เด็ก ๆ จะกล่าวชื่น ชมผลงานของเพื่อนๆ อย่างไรบ้าง	ครูกระตุ้นให้เด็กได้เห็น คุณค่าและมีเจตคติที่ดี และต้องการที่จะปฏิบัติ ตามจากกิจกรรมการเล่า นิทาน	
3. ชั้นร่วมมือแก้ปัญหา (Cooperate) (10 นาที)	4. ครูแบ่งเด็กออกเป็น 5 กลุ่มๆ ละ 5 คน โดย ให้เด็กช่วยกันต่อภาพ จิ๊กซอว์ กลุ่มละ 1 ภาพให้สมบูรณ์ และ ร่วมกันสนทนา ภายในกลุ่มถึงภาพที่ ช่วยกันต่อโดยมีภาพ สถานการณ์ต่างๆ ดังนี้ - ภาพเด็กได้รับ รางวัล - ภาพเด็กช่วยคุณครู ถือของ - ภาพเด็กช่วยเพื่อน เก็บของเล่น - ภาพเด็กช่วยคุณแม่ ทำงานบ้าน - ภาพเด็กทำงาน เสร็จ	เด็กได้เรียนรู้ผ่านการลง มือปฏิบัติกันเป็นกลุ่ม ได้ ร่วมกันแสดงความ คิดเห็น มีปฏิสัมพันธ์กันทางบวก มีการช่วยเหลือกันเพื่อ ความสำเร็จของกลุ่มจาก การแก้ปัญหาร่วมกัน	

ขั้นการเรียนรู้การสอน แบบ RACA	กิจกรรม	หมายเหตุ	ข้อเสนอแนะ
4. ขั้นประยุกต์ใช้ความรู้ (Apply) (10 นาที)	5. ครูให้เด็กๆ วาดภาพ และระบายสีเทียน หัวข้อ “เพื่อนฉันเก่ง จัง” 6. ครูให้อาสาสมัครออก มานำเสนอผลงาน ของตนเอง และเด็กๆ ในห้องชื่นชมผลงาน ของเพื่อน	เด็กสามารถนำ ประสบการณ์เรียนรู้ที่ได้ ไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหา และรู้วิธีปฏิบัติตนกับ สถานการณ์ต่างๆ ได้ อย่างถูกต้องและ เหมาะสมกับวัย	

ประเมินผล

- สังเกตการสนทนาของเด็กและการตอบคำถาม
- สังเกตการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม
- สังเกตคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ด้านมูทิตา

สื่อการสอน

- คำคล้องจอง “เพื่อนฉันเก่งจัง”
“ชมเชยเพื่อนๆ เมื่อเขาทำดี ปรบมือยินดี เพื่อนฉันเก่งจัง”

- นิทานเรื่อง “เพื่อนฉันเก่งจัง”

วันหนึ่งหลังจากที่เด็กๆ ตีมนมเสร็จแล้ว คุณครูให้เด็กๆ ทำกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์
คุณครูอธิบายถึงอุปกรณ์และวิธีการทำกิจกรรมสีน้ำให้กับเด็กๆ

เด็กๆ ทำกิจกรรมสีน้ำกันอย่างสนุกสนาน บางคนใช้ฟู่กันวาดเป็นรูปสัตว์ต่างๆ บาง
คนใช้แม่พิมพ์ พิมพ์เป็นภาพผีเสื้อ ภาพคน ในขณะที่ทำกิจกรรม น้องปาย ทำสีน้ำตกลงที่พื้น น้อง
ปายตกใจและกลัวคุณครูจะดุ น้องยีนส์เห็นว่าน้องปายตกใจ จึงรีบไปหยิบผ้ามาช่วยน้องปายเช็ดพื้น
แล้วช่วยเก็บสี น้องปายขอบคุณน้องยีนส์ที่มาช่วยน้องปายเช็ด และกล่าวชื่นชมน้องยีนส์ น้องปาย
ไปบอกคุณครูว่าน้องยีนส์มีน้ำใจ ที่มาช่วยน้องปายเช็ดพื้น

เมื่อเด็กๆ ทำกิจกรรมสีน้ำเสร็จแล้วคุณครูให้เด็กๆ แต่ละคนออกมาอธิบายถึงผลงาน
ของตนเอง เด็กๆ ทุกคนชื่นชมผลงานของเพื่อนๆ และปรบมือให้กำลังใจ ทำให้ทุกคนดีใจและภูมิใจ
ในผลงานของตนเอง

3. ภาพจิตรกรรม 5 ภาพ ได้แก่ ภาพเด็กได้รับรางวัล ภาพเด็กช่วยครูถือของ ภาพเด็กช่วยเพื่อนเก็บของเล่น ภาพเด็กช่วยคุณแม่ทำงานบ้าน ภาพเด็กทำงานเสร็จ
4. อุปกรณ์วาดภาพระบายสี

แผนการจัดประสบการณ์

รูปแบบการเรียนรู้แบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย

เรื่อง เพื่อนคนดี (อุเบกขา)

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. เพื่อส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยด้านอุเบกขา
2. เพื่อให้เด็กปฐมวัยสามารถแสดงการวางเฉย ไม่ลำเอียงและวางตนเป็นกลางตามหลักความถูกต้องกับผู้อื่น เมื่อผู้อื่นได้รับความเดือดร้อนหรือความทุกข์จากผลการกระทำของเขา ได้เหมาะสมตามวัย

สาระสำคัญ

อุเบกขาเป็นคุณธรรมด้านหนึ่งในพรหมวิหารสี่ การแสดงการวางเฉย ไม่ลำเอียง และการวางตนเป็นกลางเป็นคุณลักษณะหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นว่ามีอุเบกขา ดังนั้นการแสดงการวางเฉย ไม่ลำเอียงและการวางตนเป็นกลาง เมื่อผู้อื่นได้รับความเดือดร้อนหรือความทุกข์จากผลการกระทำของเขา เป็นสิ่งที่ดีที่ควรปฏิบัติ เพราะจะทำให้สังคมน่าอยู่และมีความสุข และเด็กปฐมวัยควรได้รับการปลูกฝังคุณธรรมทางด้านอุเบกขา

กิจกรรมการเรียนรู้แบบ RACA (45 นาที)

ขั้นการเรียนรู้แบบ RACA	กิจกรรม	หมายเหตุ	ข้อเสนอแนะ
1. ขั้นทบทวนประสบการณ์ (Review) (10 นาที)	<ol style="list-style-type: none"> 1. เด็กและครูร่วมกันทอองคำกลอน “วางตนเป็นกลาง” พร้อมทั้งสนทนาเนื้อหาในคำกลอน 2. เด็กและครูร่วมกันสนทนาเกี่ยวกับข้อคำถาม เช่น <ul style="list-style-type: none"> - เมื่อเด็ก ๆ เห็นเพื่อนทะเลาะกัน เด็ก ๆ จะทำอย่างไร ? - ถ้าเพื่อนสนิทของเด็ก ๆ ทำความผิด เด็ก ๆ จะทำอย่างไร ? 	ครูสังเกต ประเมิน และตรวจสอบความรู้และประสบการณ์เดิมของเด็กว่าเคยมีประสบการณ์คุณธรรมด้านอุเบกขาอย่างไรบ้าง	

ขั้นการเรียนรู้การสอน แบบ RACA	กิจกรรม	หมายเหตุ	ข้อเสนอแนะ
2. ขั้นปรับพฤติกรรม (Adjust) (15 นาที)	3. ครูเล่านิทานเรื่อง “วางตนเป็นกลาง” และถามคำถาม ดังนี้ - เด็กๆ จะเข้าข้างใคร ระหว่างโมกับฟ้า เพราะอะไร ? - ถ้าเด็กๆ ทำผิด เด็กๆ จะทำอย่างไร ?	ครูกระตุ้นให้เด็กได้เห็น คุณค่าและมีเจตคติที่ดี และต้องการที่จะปฏิบัติ ตามจากกิจกรรมการเล่า และแสดงนิทาน	
3. ขั้นร่วมมือแก้ปัญหา (Cooperate) (10 นาที)	4. ให้เด็กๆ จับคู่กันและ เป่า ยิง ฉุบ คนที่แพ้ นั่งลงส่วนคนที่ชนะให้ จับคู่เป่ายิง ฉุบกับคน ที่ชนะ จนกระทั่งได้ผู้ ชนะในห้องเพียง 1 คน (ฝึกให้เด็กเข้าใจ และยอมรับว่ามีผู้ชนะ ย่อมมีผู้แพ้ คนที่ชนะ ต้องไม่เยาะเย้ยคนที่ แพ้)	เด็กได้เรียนรู้ผ่านการลง มือปฏิบัติกันเป็นกลุ่ม ได้ ร่วมกันแสดงความคิดเห็น มีปฏิสัมพันธ์กันทางบวก มีการช่วยเหลือกันเพื่อ ความสำเร็จของกลุ่มจาก การแก้ปัญหาร่วมกัน	
4. ขั้นประยุกต์ใช้ความรู้ (Apply) (10 นาที)	5. ครูให้เด็ก ๆ วาดภาพ และระบายสี ในหัวข้อ เรื่อง “เพื่อนคนดี” 6. ครูขออาสาสมัครออก มานำเสนอผลงาน ของตนเองจำนวน 5 คน	เด็กสามารถนำ ประสบการณ์เรียนรู้ที่ได้ ไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหา และรู้วิธีปฏิบัติตนกับ สถานการณ์ต่างๆ ได้ อย่างถูกต้องและ เหมาะสมกับวัย	

ประเมินผล

- สังเกตการสนทนาของเด็กและการตอบคำถาม
- สังเกตการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม
- สังเกตคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ด้านอนุเบกขา

สื่อการสอน

1. คำคล้องจอง “วางตนเป็นกลาง”

“วางตนเป็นกลาง ทำตามเหตุผล ไม่เข้าข้างคน ที่ทำตามใจ”

2. นิทานเรื่อง “วางตนเป็นกลาง”

โมกับมานา เป็นเพื่อนรักที่สนิทกันมาก ทั้งสองคนชอบเล่นด้วยกัน และไปไหนด้วยกันตลอด วันหนึ่งโมอยากเล่นของเล่นที่ฟ้ากำลังเล่นอยู่ มานาบอกว่าให้โมรอให้ฟ้าเล่นเสร็จก่อนแล้วค่อยไปเล่นด้วยกัน แต่โมไม่ยอมรอ เข้าไปแย่งของเล่นของฟ้า ฟ้าจึงไปบอกกับเพื่อนคนอื่น ๆ ว่าโมมาแย่งของเล่นของฟ้า ฟ้าและโมทะเลาะกัน แบ่งพรรคพวกกันเป็นสองกลุ่ม

เด็ก ๆ ในห้องเรียนก็แบ่งพรรคพวกกัน คุณครูรู้เรื่องคุณครูจึงถามเด็ก ๆ ว่า เกิดเหตุการณ์อะไรขึ้น ทั้งฟ้าบอกว่า โมมาแย่งของเล่นของฟ้า โมบอกคุณครูว่า ฟ้าไม่ยอมแบ่งให้คนอื่นเล่น คุณครูถามมานาว่า เกิดอะไรขึ้น ถึงแม้มานาจะสนิทกับโมและเป็นเพื่อนรักของโม แต่มานาก็พูดในสิ่งที่ถูกต้องกับคุณครู มานาอธิบายให้ครูฟังได้อย่างถูกต้องว่า จริง ๆ แล้วโมเป็นคนแย่งของเล่นของฟ้า ทำให้ฟ้าไม่พอใจ แล้วทั้งสองคนก็ทะเลาะกัน มีการแบ่งพรรคพวกกันในห้อง

คุณครูถามโม ว่าโมทำอย่างนั้นจริง ๆ หรือเปล่า โมสำนึกผิดที่ทำเช่นนั้น จึงยอมรับในการตัดสินใจของคุณครู และขอโทษเพื่อนๆ เพื่อนๆ ให้อภัยโม และเด็ก ๆ ก็กลับมารักและเล่นด้วยกันเหมือนเดิม

3. อุปกรณืวาดภาพพระบายสี

แผนการจัดประสบการณ์

รูปแบบการเรียนการสอนแบบ RACA สำหรับส่งเสริมพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัย

เรื่อง เพื่อนของฉัน (พรหมวิหารสี่)

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. เพื่อทบทวนคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ของเด็กปฐมวัยด้านเมตตา กรุณา มุทิตาและอุเบกขา
2. เพื่อให้เด็กปฐมวัยสามารถแสดงคุณลักษณะพรหมวิหารสี่ ด้านเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ต่อผู้อื่นได้เหมาะสมตามวัย

สาระสำคัญ

พรหมวิหารสี่ เป็นคุณธรรมที่ส่งเสริมให้มนุษย์มีความรัก ความมีไมตรี ความมีน้ำใจ ความเห็นอกเห็นใจ การให้ความช่วยเหลือ การแบ่งปัน การแสดงความยินดีและชื่นชมผู้อื่น การวางเฉย การวางตนเป็นกลางและความไม่ลำเอียง ต่อผู้อื่น ซึ่งเป็นสิ่งที่ดีที่ควรปฏิบัติ เพราะจะทำให้สังคมน่าอยู่และมีความสุข และเด็กปฐมวัยควรได้รับการปลูกฝังคุณธรรมพรหมวิหารสี่

กิจกรรมการเรียนการสอนแบบ RACA (45 นาที)

ขั้นการเรียนการสอน แบบ RACA	กิจกรรม	หมายเหตุ	ข้อเสนอแนะ
1. ขั้นทบทวน ประสบการณ์ (Review) (10 นาที)	1. เด็กและครูร่วมกันท่อง คำกลอน “เพื่อนรัก” และ “พรหมวิหารสี่” พร้อมทั้งสนทนา เนื้อหาในคำกลอน 2. เด็กและครูร่วมกัน สนทนาเกี่ยวกับข้อ คำถาม เช่น - เพื่อนของเรามีใคร บ้าง ? - เด็ก ๆ จะแสดง ความรักกับเพื่อนได้ อย่างไร ? - เมื่อเพื่อนไม่สบาย เด็ก ๆ จะทำอย่างไร ?	ครูสังเกต ประเมิน และตรวจสอบความรู้ และประสบการณ์เดิม ของเด็กว่าเคยมี ประสบการณ์คุณธรรม ด้านพรหมวิหารสี่ อย่างไรบ้าง	

ขั้นการเรียนรู้การสอน แบบ RACA	กิจกรรม	หมายเหตุ	ข้อเสนอแนะ
	<ul style="list-style-type: none"> - เมื่อเพื่อนได้รับรางวัล เด็กๆ จะกล่าวชื่นชม อย่างไร ? - เมื่อเพื่อนถูกครูตีเพราะทำผิด เด็กๆ จะทำอย่างไร ? 		
<p>2. ขั้นปรับพฤติกรรม (Adjust) (15 นาที)</p>	<p>3. เด็กและครูร่วมกันสนทนาในหัวข้อต่างๆ</p> <ul style="list-style-type: none"> - เด็กๆ จะแสดงความรักต่อเพื่อนได้โดย... - เด็กๆ จะแสดงความรักที่มีต่อเพื่อนได้โดย... - เด็กๆ จะแสดงความรักที่มีน้ำใจต่อเพื่อนได้โดย... - เด็กๆ จะแสดงความเห็นอกเห็นใจต่อเพื่อนได้โดย... - เด็กๆ จะให้ความช่วยเหลือต่อเพื่อนได้โดย... - เด็กๆ จะแสดงการแบ่งปันต่อเพื่อนได้โดย... - เด็กๆ แสดงความชื่นชมต่อเพื่อนได้โดย... - เด็กๆ แสดงความยินดีต่อเพื่อนได้โดย.... - เด็กๆ แสดงความสุขต่อเพื่อนได้โดย... 	<p>ครูกระตุ้นให้เด็กได้เห็นคุณค่าและมีเจตคติที่ดี และต้องการที่จะปฏิบัติตาม</p>	

ขั้นการเรียนรู้การสอน แบบ RACA	กิจกรรม	หมายเหตุ	ข้อเสนอแนะ
	- เด็กๆ แสดงการวาง เจตต่อเพื่อนได้ โดย... - เด็กๆ แสดงการวาง ตนเป็นกลางต่อ เพื่อนได้โดย...		
3. ขั้นร่วมมือแก้ปัญหา (Cooperate) (10 นาที)	4. ครูแบ่งเด็กออกเป็น 5 กลุ่มๆ ละ 5 คน โดย ให้เด็กๆ ช่วยกันคิด ว่า เด็กๆ จะทำ อย่างไรจึงจะทำให้ เด็กๆ กับเพื่อนๆ อยู่ ด้วยกันอย่างมี ความสุข	เด็กได้เรียนรู้ผ่านการลง มือปฏิบัติกันเป็นกลุ่ม ได้ ร่วมกันแสดงความคิดเห็น มีปฏิสัมพันธ์กันทางบวก มีการช่วยเหลือกันเพื่อ ความสำเร็จของกลุ่มจาก การแก้ปัญหาร่วมกัน	
4. ขั้นประยุกต์ใช้ความรู้ (Apply) (10 นาที)	5. ครูให้เด็ก ๆ วาดภาพ และระบายสี ในหัวข้อ เรื่อง “เพื่อนของฉัน” 6. ครูขออาสาสมัคร ออกมานำเสนอ ผลงานของตนเอง จำนวน 5 คน	เด็กสามารถนำ ประสบการณ์เรียนรู้ที่ได้ ไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหา และรู้วิธีปฏิบัติตนกับ สถานการณ์ต่างๆ ได้ อย่างถูกต้องและ เหมาะสมกับวัย	

ประเมินผล

- สังเกตการสนทนาของเด็กและการตอบคำถาม
- สังเกตการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม
- สังเกตคุณลักษณะพรหมวิหารสี่

สื่อการสอน

- คำคล้องจอง “เพื่อนรัก”
“เพื่อนเอ๋ยเพื่อนรัก ส่งยิ้มให้กัน ทักทายทุกวัน ช่วยเหลือจนเจอ”

2. คำกลอน “พรหมวิหารสี่”

พรหมวิหาร สาคัญความธรรมอาศัย
ประทับไว้ในฤดีมีสิกขา
หนึ่งเมตตาปรารถนาให้ผาสุก
สองกรุณาพาพ้นทุกข์ เป็นสุขสานต์
สามมฤตยาธิบดีตามสำราญครร
สี่อุเบกขา กรรมตามทัน จงทำดี

3. อุปกรณ้วาดภาพระบายสี

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	นางสาวสุกัลยา สุเมธ
วันเดือนปีเกิด	4 กรกฎาคม พ.ศ. 2516
สถานที่เกิด	อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	24 หมู่ 5 ตำบลบางละมุง อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	ผู้บริหารโรงเรียนอนุบาลสุเมธ
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	โรงเรียนอนุบาลสุเมธ 24 หมู่ 5 ตำบลบางละมุง อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี จังหวัดชลบุรี 20150
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ.2532	มัธยมศึกษาปีที่ 3 จาก โรงเรียนเซนต์ปอลคอนแวนต์ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี
พ.ศ.2534	มัธยมศึกษาปีที่ 6 จาก โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย เขตวัฒนา กรุงเทพมหานคร
พ.ศ.2538	บริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาการตลาด จาก มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ
พ.ศ.2546	บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาการบริหารจัดการ จาก มหาวิทยาลัยบูรพา
พ.ศ.2549	ศึกษาศาสตร์บัณฑิต สาขาการศึกษาปฐมวัย จาก มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
พ.ศ.2554	การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาการศึกษาปฐมวัย จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ